

NIVELLS DE VIDA, DINÀMIQUES SOCIALS I
CANVI HISTÒRIC. L'ÀREA DE BESALÚ, 1750-1850

Albert Serramontmany i Hugas

Per citar o enllaçar aquest document:
Para citar o enlazar este documento:
Use this url to cite or link to this publication:
<http://hdl.handle.net/10803/371143>

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>

Aquesta obra està subjecta a una llicència Creative Commons Reconeixement

Esta obra está bajo una licencia Creative Commons Reconocimiento

This work is licensed under a Creative Commons Attribution licence

Tesi doctoral

Nivells de vida, dinàmiques socials i canvi històric. L'àrea de Besalú, 1750-1850.

Albert Serramontmany i Hugas

2015

Programa de Doctorat en Ciències Humanes, del patrimoni, i de la Cultura

Direcció a cura de Rosa Congost i Colomer

Memòria presentada per a optar al títol de doctor per la Universitat de Girona

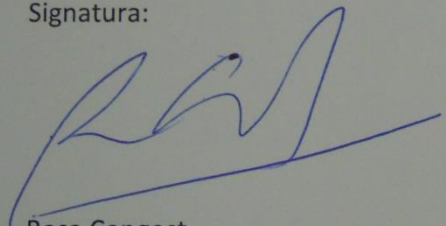
Inclou annexos numerats de l'ú al set (pàgines 324 a 451)

La Dra. Rosa Congost i Colomer, Catedràtica d'Història i Institucions Econòmiques del Departament d'Història i Història de l'Art de la Universitat de Girona,

CERTIFICO:

Que aquest treball, titulat "Nivells de vida, dinàmiques socials i canvi històric. L'àrea de Besalú, 1750-1850." que presenta Albert Serramontmany i Hugas per a l'obtenció del títol de doctor, ha estat realitzat sota la meua direcció i que compleix els requeriments per poder optar a Menció Europea.

Signatura:

Rosa Congost

Girona, 2 de setembre de 2015

A la memòria de la gent del Pla de l'Estany

La realització d'aquesta tesi ha estat possible gràcies al programa de beques FPU del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

LLISTA DE PUBLICACIONS DIRECTAMENT DERIVADES DE LA TESI

Serramontmany, A; "Qui eren les filadores? Aproximació al treball tèxtil femení a la regió protoindustrial de la Garrotxa i el Pla de l'Estany, 1750-1808"; dins V.A.; *Jornades sobre Sistemes Agraris, Organització Social i Poder Local als Països Catalans (8es : 2013 : Alguairó, Catalunya)*; Lleida; Institut d'Estudis Il·lerdencs, 2015.

ÍNDIX DE TAULES:

Taula 1: comparació dels llibres notariais amb els dels registre d'hipoteques, 1806	51
taula 2: baptismes i defuncions a besalú	63
taula 3: baptismes i matrimonis a besalú	64
taula 4: natalitat i mortalitat a la comarca d'olot i a la bisbal segons quintanilla	64
taula 5: estimacions de població per natalitat fixa	67
taula 6: estimacions de població per natalitat elevada fixa.....	68
taula 7: estimacions de població per nupcialitat fixa.....	70
taula 8: pes de la població immigrant entre els joves banyolins	76
taula 9: matrimonis amb i sense dispensa en arxius parroquials propers a besalú el 1755 i 1769	87
taula 10: matrimonis amb i sense dispensa en arxius parroquials propers a la bisbal el 1755 i 1769.....	88
taula 11: matrimonis amb i sense dispensa de proclama en diversos arxius parroquials de 1805	88
taula 12: oficis dels nuvis que no van fer dispensa de proclama el 1805	89
taula 13: % de nuvis que fan dispensa per any, àrea i ofici (dades de 1755 i 1769).....	89
taula 14: coeficients de correcció per a la millora de la representativitat societal de les dispenses, dades de 1806	90
taula 15: oficis corregits dels nuvis que demanen dispensa el 1755	90
taula 16: oficis corregits dels pares de sol·licitants de dispensa el 1755.....	91
taula 17: edats de matrimoni al bisbat de girona, 1805	92
taula 18: oficis corregits dels nuvis que demanen dispensa el 1769	94
taula 19: oficis corregits dels pares de sol·licitants de dispensa el 1769.....	95
taula 20: oficis corregits dels nuvis que demanen dispensa el 1805	109
taula 21: oficis corregits dels pares de sol·licitants de dispensa el 1805.....	110
taula 22: professions declarades a la bisbal (baix empordà) i a olot (garrotxa).	113
taula 23: oficis femenins al padró de banyoles de 1850.....	116
taula 24: ofici dels principals signants de cada tipologia documental.....	145
taula 25: motivació dels documents registrats a besalú el 1771.....	147
taula 26: incidència d'algunes de les principals tipologies a besalú el 1771	147
taula 27: motivació dels documents registrats a la bisbal el 1771	148
taula 28: incidència d'algunes de les principals tipologies a la bisbal el 1771.....	148
taula 29: motivació dels documents registrats a besalú el 1806	149
taula 30: incidència d'algunes de les principals tipologies a besalú el 1806	150
taula 31: motivació dels documents registrats a la bisbal el 1806	151
taula 32: incidència d'algunes de les principals tipologies a la bisbal el 1806.....	151
taula 33: motivació dels documents registrats a besalú el 1841	153
taula 34: incidència d'algunes de les principals tipologies a besalú el 1841	153
taula 35: motivació dels documents registrats a la bisbal el 1841	154
taula 36: incidència d'algunes de les principals tipologies a la bisbal el 1841.....	155

taula 37: observacions sobre les taules per l'any 1771	157
taula 38: observacions sobre les taules per l'any 1806	161
taula 39: observacions sobre les taules per l'any 1841	163
taula 40: habitants i animals segons el cens de població de 1860 i ramader de 1865	171
taula 41: : condicions contractuals dels arrendaments d'artigues trobats el 1841.....	179
taula 42: cronologia breu del bosc de tosca	181
taula 43: declaracions de domini directe als documents notariais de besalú	185
taula 44: estadístiques d'ocultació de domini en documents de compravenda	187
taula 45: : telers per fàbrica segons francisco de zamora, 1790 ⁴⁹	196
taula 46: producció total i per filadora pels tres tipus de fil	204
taula 47: contribució mitjana per dona segons origen social al total filat, 1798-1804.....	211
taula 48: nombre esperat de famílies amb membres filadores segons inventaris postmortem que inclouen estris de filatura.....	211
taula 49: torns llistats en inventaris postmortem que inclouen estris de filatura.....	214
taula 50: accés a la terra dels jornalers de santa maria de porqueres segons l'apeo de 1777.	218
taula 51: ingrés anual mitjà obtingut al treballar per colomer, 1798-1803 (en lliures catalanes).	219
taula 52: number of usable inventories found in besalú	229
taula 53: spanish imports of colonial products (kg)	245
taula 54: comparison of diferent social groups through goods appearing or not in inventories	255
taula 55: classificació dels capítols en classes professionals segons ocupació del pare de la núvia	261
taula 56: classificació dels capítols en classes professionals segons ocupació del nuvi	261
taula 57: dades conservades sobre el nombre total de casaments celebrats al partit de besalú en 3 talls temporals.....	262
taula 58: estimació del nombre de matrimonis anual del partit de besalú	262
taula 59: representativitat social dels capítols de banyolins sobre les núpcies celebrades a banyoles	263
taula 60: evolució dels dots rebuts pels nuvis de les núvies deflactats per preus de cereal per classes.....	267
taula 61: evolució dels dots rebuts per les núvies dels progenitors deflactats per preus de cereal per classes	269
taula 62: total del dot contra part lilegítima del dot (% indica el pes sobre el total de la part no llegada pels pares).....	275
taula 63: mesos per pagar i nombre de plaços pels dots.....	276
taula 64: mobles entregats a les núvies.....	277
taula 65: vestits nupcials medians per capítol matrimonial	283
taula 66: principals orígens de la roba estrangera.....	285
taula 67: homogàmia al partit de besalú, 1755-1805. Nombre de matrimonis observats per matrimonis esperats tenint en compte la mida de cada classificació.	291
taula 68: endogàmia ocupacional a la regió de girona, 1769-1843.	293
taula 69: homogàmia d'estatus a besalú, 1841	293
taula 70: comparació de dots no deflactats a l'empordanet i partit de besalú (mediana)	295
taula 71: mitjana de baptismes per municipi.....	331

taula 72: dades demogràfiques conservades per parròquies que componien el partit de besalú	332
taula 73: població segons els censos per parròquies / municipis	334
taula 74: població estimada per municipi	338
taula 75: comparació entre els majors de 16 llistats el 1787 i 1795: besalú	339
taula 76: comparació entre els majors de 16 llistats el 1787 i 1795: baix empordà.....	342
taula 77: dades completes de cadastre i capitació de besalú i la bisbal en el llibre de l'armament de 1795.....	345
taula 78: participació al mercat de la terra de l'àrea de la bisbal, criteri personal, 1771	358
taula 79: participació al mercat de la terra de l'àrea de la bisbal, criteri territorial, 1771	361
taula 80: participació al mercat de la terra de l'àrea de la bisbal, criteri personal, 1806	363
taula 81: participació al mercat de la terra de l'àrea de la bisbal, criteri territorial, 1806.....	367
taula 82: participació al mercat de la terra de l'àrea de la bisbal, criteri personal, 1841	370
taula 83: participació al mercat de la terra de l'àrea de la bisbal, criteri territorial, 1841.....	373
taula 84: participació al mercat de la terra del partit de besalú, criteri personal, 1771	377
taula 85: participació al mercat de la terra del partit de besalú, criteri territorial, 1771.....	380
taula 86: participació al mercat de la terra del partit de besalú, criteri personal, 1806	382
taula 87: participació al mercat de la terra del partit de besalú, criteri territorial, 1806.....	385
taula 88: participació al mercat de la terra del partit de besalú, criteri personal, 1841	387
taula 89: participació al mercat de la terra del partit de besalú, criteri territorial, 1841.....	390
taula 90: parcel·les i adquirents al registre de besalú, 1771.....	393
taula 91: parcel·les i adquirents al registre de besalú, 1806.....	407
taula 92: parcel·les i adquirents al registre de besalú, 1841.....	414
taula 93: geografia dels notaris el 1771	417
taula 94: geografia dels notaris en 1806.....	418
taula 95: geografia dels notaris el 1841	419
taula 96: pagaments acordats pels masovers als seus amos en contractes analitzats, 1771... 419	
taula 97: pagaments acordats pels masovers als seus amos en contractes analitzats, 1806... 420	
taula 98: pagaments acordats pels masovers als seus amos en contractes analitzats, 1841... 420	
taula 99: freqüència d'altres pactes que es poden observar en contractes de masoveria: 420	
taula 100: filadores per municipi	423
taula 101: changes in production by socio-professional label.....	426
taula 102: changes in the number and function of rooms per house	427
taula 103: key lifestyle objects in inventories from besalú according to social group	428
taula 104: key furniture in inventories from besalú according to social group	429
taula 105: key textiles in inventories from besalú according to social group.....	430
taula 106: key furniture in inventories from workers and smallholders in two areas.....	431
taula 107: key lifestyle objects in inventories from workers and smallholders in two areas... 432	
taula 108: key textiles in inventories from workers and smallholders in two areas	433
taula 109: key lifestyle objects of owners of masos and examples of outliers in besalú	434
taula 110: key furniture of owners of masos and examples of outliers in besalú	435
taula 111: key textiles of owners of masos and examples of outliers in besalú	436
taula 112: xifres conservades de nupcialitat al partit de besalú al voltant dels anys 1717, 1787 i 1858.....	437

taula 113: evolució dels dots rebuts per les núvies dels seus pares o tutors en lliures catalanes (dades no deflectades).....	445
taula 114: evolució dels dots rebuts pels nuvis de les nuvies en lliures catalanes (dades no deflectades).....	446

ÍNDEX DE GRÀFICS I D'IL·LUSTRACIONS

gràfic 1: districte de besalú sobre el mapa corregimental de 1714.....	19
gràfic 2: gràfic: naturalesa de la senyoria d'alguns pobles de l'àrea de besalú	29
gràfic 3: delimitació aproximada del partit de besalú (vila de besalú en blau)	31
gràfic 4: telers manuals llaners a catalunya, 1760	34
gràfic 5: classificació per trams d'edat de la població banyolina el 1850	74
gràfic 6: variació de defuncions durant l'epidèmia de còlera de banyoles de 1854 i mitjana 1852-1856	75
gràfic 7: classificació per trams d'edat de la població banyolina el 1834	76
gràfic 8: edat d'arribada dels immigrants residents a banyoles el 1834	77
gràfic 9: majors de 16 anys amb ofici al partit de besalú el 1795 (excepte nord-est)	103
gràfic 10: majors de 16 anys amb ofici a l'empordanet el 1795	103
gràfic 11: corba de lorentz sobre pagament de cadastre per regió al llibre de 1795	105
gràfic 12: corba de lorentz sobre pagament de capitació per regió al llibre de 1795	105
gràfic 13: oficis al padró municipal de banyoles de 1850	114
gràfic 14: oficis dels caps de família de banyoles al llistat de caps empadronats el 1830 ...	115
gràfic 15: oficis al padró general de banyoles de 1834.....	116
gràfic 16: orígens dels habitants de banyoles no nascuts al municipi el 1834	118
gràfic 17: orígens dels habitants de banyoles no nascuts al municipi el 1850	118
gràfic 18: posició relativa ideal dels grups socials entorn de 1750 i canvis posteriors.....	121
gràfic 19: fonts d'ingrés dels polítics elegits per la província de girona al parlament i al senat (1834-1853) nombre de càrrecs votats en el període: 94.....	130
gràfic 20: evolució relativa de les classes ocupacionals en la població de l'àrea de besalú 1727- 1805.....	132
gràfic 21: evolució relativa de les classes ocupacionals en la població de l'àrea de la bisbal 1727-1805	133
gràfic 22: proporció entre masovers i propietaris i entre menestrals i treballadors el 1795	133
gràfic 23: geografia de les terres establertes el 1771	168
gràfic 24: filatura mecànica de llí i cànem a adel (leeds), regne unit (dibuix de 1843)	199
gràfic 25: filadores i mitgeres amb residència coneguda a l'inventari de barthomeu roca	201
gràfic 26: residència de totes les filadores contractades per jeroni colomer, 1798-1803.	208
gràfic 27: caps de família per professió al radi d'acció de la fàbrica colomer.	209
gràfic 28: orígens socials de les filadores.....	210
gràfic 29: diagrames de caixa dels dots pagats en els 4 anys de la mostra. Dades sense deflactar pels preus del blat.	265
gràfic 30: diagrames de caixa dels dots pagats en els 4 anys de la mostra. Correcció de les dades amb preus del blat al mercat de la ciutat de girona.....	266
gràfic 31: caixes de pastor d'arbre blanc o àlbar, circa s.xviii.	279
gràfic 32: caixa de núvia de noguer, s. xviii.....	279
gràfic 33: calaixera d'olot, s.xviii (fusta de noguer) – notar les potes de peu de gall típiques de l'estil de l'època, com a mínim a la present regió.....	280
gràfic 34: escriptori, s. xviii	281
gràfic 35: calaixera de principis del xix (fusta de noguer).....	281
gràfic 36: calaixera de mitjans del xix (noguer).....	282

gràfic 37: mapa dels nuvis i pares de núvies menestrals trobats el 1841.....	288
gràfic 38: creació de l'ofici d'hipoteques.....	321
gràfic 39: oficis nuvis de besalú 1755.....	352
gràfic 40: oficis nuvis bisbal 1755.....	352
gràfic 41: oficis pares nuvi/es besalú 1755	353
gràfic 42: oficis pares nuvi/es bisbal 1755	353
gràfic 43: nuvis besalú 1769.....	354
gràfic 44: nuvis bisbal 1769.....	354
gràfic 45: pares nuvi/es besalú 1769.....	355
gràfic 46: pares nuvi/es bisbal 1769.....	355
gràfic 47: oficis nuvis de besalú 1805.....	356
gràfic 48: oficis nuvis empordanet 1805.....	356
gràfic 49: oficis pares nuvi/es besalú 1805	357
gràfic 50: oficis pares nuvi/es empordanet 1805.....	357

ÍNDIX GENERAL:

Índex de taules:	6
índex de gràfics i d'il·lustracions	10
índex general:.....	12
resums de la tesi.....	15
resum: nivells de vida, dinàmiques socials i canvi històric. L'àrea de besalú, 1750-1850.....	15
resumen: niveles de vida, dinamicas sociales y cambio histórico. El area de besalú, 1750-1850.....	16
summary: living standards, social dynamics and historical change. Besalú area, 1750-1850.17	
presentació.....	18
estructura temàtica de la tesi	19
balanç: observacions i agraïments	22
capítol 1: el partit hipotecari de besalú	28
reflexions prèvies sobre el partit de besalú com a objecte d'estudi històric:	36
institucions a besalú: privilegis i costums, i el registre d'hipoteques	46
el registre d'hipoteques i els registres notariais com a fonts centrals de la tesi	50
capítol 2: algunes dades sobre l'evolució demogràfica	56
bibliografia sobre el poblament i la demografia	56
el nombre dels homes de besalú	63
un exemple sobre l'edat de la població: el padró banyolí de 1850.	72
quant de fiable és el llibre de l'armament de 1795?	78
demografia del partit de besalú en el context català	81
capítol 3: estructura socioprofessional a besalú.....	83
la situació del partit de besalú el 1755 i les fonts per estudiar-la	86
la situació del partit l'any 1769	93
nota sobre el cens de floridablanca (1787) com a font per a l'estudi de l'estructura ocupacional	96
la fotografia obtinguda del llibre de l'armament del corregiment de girona de 1795.	97
les dispenses de proclama fetes l'any 1805.....	108
la situació del partit al final del període d'estudi: el cens garrotxí de 1860 i el padró de banyoles de 1850	112

els canvis en les posicions de classes als segles xviii i xix: una esquematització	120
notes sobre l'aparició d'una elit de propietaris de masos:	126
conclusions: algunes diferències pròpies del partit de besalú en el context del corregiment gironí	132
capítol 4: la singularitat de les formes d'accès a la terra i al diner	137
tipologies documentals analitzades	138
resum d'actors principals comparats pels diversos anys	144
tipologies i motius de documents a la bisbal i a besalú	146
actors i capitals en els documents de la bisbal i de besalú	156
l'expedient treviño (1771-1774): un cop contra el registre de besalú?.....	167
el contracte d'arrendament a masoveria a besalú	169
l'arrendament d'artigues, una verdadera via d'accès a la terra?	173
l'experiència del bosc de tosca	181
l'erosió del senyoriu a besalú i a la província.....	183
capítol 5: la indústria i l'impacte de la filatura domèstica a finals del s.xviii	190
indústria a la província de girona	191
el cas de barthomeu roca, moliner i fabricant de mitges de llana.....	200
la companyia colomer i les seves filadores	202
els orígens socials de les filadores.....	205
l'impacte de la protoindústria en l'ingrés familiar	216
conclusió.....	222
chapter 6: goods and lifestyles in besalu county's post-mortem inventories	225
general production patterns amongst besalú population	229
changes in the number of rooms per house	230
general consumption patterns amongst besalú population.....	233
elites and differentiation.....	236
coffee, chocolate and tea.....	244
war and the inventory: the plunder of maçanet de cabrenys in the convention wars through the eyes of the buxó family (1792-1796)	246
workers and smallholders in besalú and in l'alt empordà	251
some indicators from besalú and baix empordà.....	254
conclusion to the sixth chapter	257
capítol 7: els capítols matrimonials de besalú	259
el dot en diners	264
mobles com a part del dot	277

la roba com a part del dot.....	282
geografia social dels nuvis i pares de núvies menestrals	287
homogàmia d'estatus a besalú	289
algunes reflexions en perspectiva comparada.....	294
els capítols matrimonials: conclusió	296
conclusions	298
la industrialització i la revolució industriosa vistes des de besalú	303
possibilitats de recerca futures	307
conclusions in english.....	310
industrialization and the industrious revolution seen from besalú	315
future research possibilites.....	318
annexos a la tesi	321
annexos al capítol 1.....	321
annexos al capítol 2.....	331
annexos al capítol 3.....	345
annexos al capítol 4.....	358
annexos al capítol 5.....	423
annex to chapter 6	426
annexos al capítol 7.....	437
bibliografia	449

RESUMS DE LA TESI

RESUM: NIVELLS DE VIDA, DINÀMIQUES SOCIALS I CANVI HISTÒRIC. L'ÀREA DE BESALÚ, 1750-1850.

La tesi estudia el districte rural i muntanyós de Besalú al llarg de cent anys, de 1750 a 1850. S'organitza en 3 blocs narratius. El primer (capítols u i 2) emmarca la tesi explicant el naixement del partit hipotecari de Besalú en el sí de la divisió borbònica del corregiment de Girona, que és el subjecte d'anàlisi, i ofereix una introducció a la seva evolució demogràfica amb estimacions que procuren pal·liar les mancances documentals. El segon bloc (capítols tres a cinc) tracta l'estructura professional de la població i la seva evolució històrica, i dels mercats formals de la terra i del crèdit a través de documentació notarial per destacar la relativa inactivitat d'aquests, alhora que destaca recursos típics de les zones de muntanya: silvicultura i ramaderia. També presenta un estudi de cas sobre la contractació de treball tèxtil domèstic a Olot i a Banyoles, que es mostra com una activitat econòmica extremadament important en relació orgànica amb altres fonts d'ingressos familiars. El tercer i últim bloc (capítols sis i set) es centra fonamentalment, però no exclusivament, en els nivells de vida a través de l'examen dels contractes matrimonials, les pràctiques matrimonials, i els inventaris de béns.

La tesi destaca com l'àrea de Besalú aconseguí mantenir un nivell de població elevat malgrat les aparents limitacions per a l'agricultura gràcies a la integració de diverses activitats productives i a la connexió mercantil efectiva a nivell nacional i internacional. La cronologia general que s'ha trobat és de creixement al segle XVIII i estancament a la primera meitat del segle XIX. Es proposa que, malgrat que la desigualtat social podia ser bastant significativa, mai s'arriba a trobar població vivint de forma miserable ni individus proletaritzats, tot i que tampoc s'observen prou processos d'enriquiment per pensar en una classe mitja nombrosa, ans al contrari, destaca més l'enfortiment d'uns pocs propietaris rurals.

RESUMEN: NIVELES DE VIDA, DINAMICAS SOCIALES Y CAMBIO HISTÓRICO. EL AREA DE BESALÚ, 1750-1850.

La tesis estudia el distrito rural i montañoso de Besalú a lo largo de cien años, de 1750 a 1850. Se organiza en tres bloques narrativos. El primero (capítulos uno y dos) enmarca la tesis explicando el nacimiento del partido hipotecario de Besalú como parte de la división borbónica del corregimiento de Girona, que es el sujeto de análisis, i ofrece una introducción a su evolución demográfica con estimaciones que procuran paliar los agujeros y defectos de las fuentes. El segundo bloque (capítulos tres a cinco) trata la estructura profesional de la población y su evolución histórica, así como de los mercados formales de la tierra y del crédito a través de documentación notarial para destacar la relativa inactividad de estos, a la vez que destaca recursos típicos de las zonas de montaña: silvicultura y ganadería. También presenta un estudio de caso sobre la contratación de trabajo textil doméstico en Olot y Banyoles, que se muestra como una actividad económica extremadamente importante en relación orgánica con otras fuentes de ingreso familiar. El tercer y último bloque (capítulos seis y siete) se centra fundamentalmente, aunque no exclusivamente, en los niveles de vida a través del examen de los contratos matrimoniales, las practicas matrimoniales, y los inventarios de bienes.

La tesis destaca como el área de Besalú consiguió mantener un nivel de población elevado a pesar de las aparentes limitaciones para la agricultura, todo gracias a la integración de distintas actividades productivas y a la conexión mercantil efectiva a nivel internacional e internacional. La cronología general encontrada es de crecimiento en el siglo dieciocho y estancamiento durante la primera mitad del siglo diecinueve. Se propone que, a pesar de que la desigualdad social podía ser bastante significativa, nunca se llega a encontrar población viviendo de forma miserable ni individuos proletarizados, aunque tampoco se observan suficientes procesos de enriquecimiento para pensar en una clase media numerosa, más bien al contrario, aparece como relevante el fortalecimiento de unos pocos propietarios rurales.

SUMMARY: LIVING STANDARDS, SOCIAL DYNAMICS AND HISTORICAL CHANGE. BESALÚ AREA, 1750-1850.

This thesis researches the rural uplands district of Besalú from 1750 to 1850. It is organized in three narrative arches. The first one (chapters 1 & 2) sets the thesis framework by explaining the birth of the Spanish mortgage registry and the district associated to the seat at Besalú within the logic of the bourbonic division of Girona Province (*corregimiento*), which is the subject of our study. It also offers an introduction to its demographic evolution with estimates that attempt to overcome documental gaps. The second arch (chapters three to five) examines the professional structure of the population and its historic evolution. It also studies formal land and credit markets through notary public sources in order to pinpoint their relative inactivity; whilst it also looks at two important uplands activities: livestock raising and forest exploitation. Finally, it presents a case study on hiring domestic textile work in Olot and Banyoles, which proves to be an extremely important economic activity, which has an organic relationship with other sources of family income (for example agriculture). The third and last arch (chapters 6 & 7) is fundamentally, although not exclusively, centred in living standards seen through marriage contracts, marriage practices, and inventories of both goods and estates.

The thesis emphasizes how Besalú area achieved a high level of population in spite of apparent limitations in agriculture through the integration of diverse economic activities and also through effective trade connexions at the national and international levels. The studied region can be said to have the following general evolution: growth in the eighteenth century and stagnation in the first half of the nineteenth century. Even then we find that, in spite of significant social inequality, there are almost never examples of people living in extreme poverty or of individuals who suffer processes of proletarianization, although there are also few examples of enrichment processes that would lead us to think about the existence of a large middle class. On the contrary, the strengthening of a few rural landowners stands out.

PRESENTACIÓ

Puc fer tot el que escau a un home.

Qui s'atreveix a més deixa de ser-ho.

W. Shakespeare, *Macbeth*, trad. S. Oliva

Aproximadament 5 anys enrere començà la redacció d'un treball de màster de recerca en humanitats a la UdG que va ser l'embrió d'aquesta tesi. Aquest treball, presentat el 2011, s'ha mantingut present en la redacció actual, però alguns temes s'han abandonat, i d'altres s'han incorporat de nou, sense que haguessin estat mencionats anteriorment. El nucli fundacional d'aquesta recerca va ser l'interès per l'estudi del registre d'hipoteques, com a font per conèixer el mercat de la terra, del crèdit, i la propietat, font amb la que ja havia treballat abans¹. En una conversa de despatx amb la Doctora Congost es presentà la idea que probablement l'estudi del Registre del Partit Hipotecari de Besalú presentaria un panorama molt diferent de l'Empordà i Girona pel que fa, com a mínim, al mercat de la terra; com efectivament ha acabat passant. Hi havia, a més, dos altres motius: la possibilitat d'estudiar una zona amb importància del sector secundari, i la possibilitat d'incorporar a la recerca la meua vila natal. La idea d'estudiar aquesta àrea geogràfica i de posar-la en perspectiva comparada em va sonar immediatament a possibilitat atractiva. Anys després, el present escrit n'és el resultat.

---

¹ Tant com a becari contractat pel projecte "HUM2006-26462-E De la propiedad como idea a la idea de la propiedad como obra"; com en el màster que vaig realitzar prèviament a la tesi.

GRÀFIC 1: DISTRICTE DE BESALÚ SOBRE EL MAPA CORREGIMENTAL DE 1714

ESTRUCTURA TEMÀTICA DE LA TESI

La present tesi examina –amb desigual profunditat- diferents aspectes de la història social de la societat besaluenca als segles XVIII i XIX. La present introducció i els capítols primer i segon cobreixen el primer dels tres arcs narratius o seccions de la tesi, dedicat a introduir aspectes que podríem anomenar essencials de Besalú, en el sentit que són aquells que se solen tractar en estudis de la mateixa naturalesa, és a dir, estudis de cas regionals. El capítol primer sobre la creació del partit hipotecari de Besalú en una àrea on les fronteres han tendit a canviar i la creació del registre d'hipoteques. El capítol segon està dedicat a la demografia de Besalú i a la crítica en base a la combinació de documents de les xifres que els documents de l'època ofereixen del volum de població al territori que ens interessa. Certament un coneixement bàsic d'aquest aspecte històric en l'àrea tractada era ineludible per a la construcció de l'edifici d'una tesi, però les informacions disponibles abans de la seva

redacció no van resultar ser suficients per parlar amb el mínim de propietat desitjable, i per tant no hi havia altra opció que intentar pal·liar aquest mancança, justificant doncs aquest capítol segon.

Al llarg de tota la tesi es tendeixen a traçar moltes comparacions entre l'objecte d'estudi i altres parts de Catalunya. Aquest fet no és fortuït, sinó que es pretén que sigui útil per a clarificar i situar millor els resultats de la recerca. La idea és que comparant regions amb diferents característiques es puguin establir relacions de causa-efecte o, si no es pot arribar a tant, apuntar a diferències visibles entre com es desenvolupava la vida a diferents regions de la societat catalana entre 1750 i 1860 . La naturalesa de la recerca desenvolupada pels investigadors de la UdG, on hem escrit la major part d'aquesta tesi, fa que la ciutat de Girona o les dues comarques que formen l'Empordà actual, siguin especialment estudiades en monografies, articles acadèmics i altres fonts secundàries. Per raons lògiques, no sempre és vàlid comparar una regió molt àmplia amb una de petita. Per això, la major part de les vegades es compararà Besalú amb una part del Baix Empordà de similar mida, aquella que normalment tendeix a ser anomenada l'Empordanet. La selecció de municipis que es va fer per a dur a terme aquesta comparació es basava en el criteri d'intentar recollir un nombre similar de gent, tot i que al capítol de la demografia es veurà de seguida que a la pràctica no ha estat exactament així, per raons alienes a l'investigador, concretament la desigual validesa de les fonts demogràfiques catalanes i la manca d'un consens historiogràfic sobre les xifres històriques de població catalana. En la majoria de capítols, la comparació es farà doncs amb el Baix Empordà, però hi ha algunes excepcions clares, causades per la disponibilitat de fonts i de monografies, que duren a fer altres comparacions, i que ja es tractaran en cada moment oportú. Aquestes excepcions poden incloure també referències concretes a estudis d'altres regions d'Europa. Aquesta comparació serà molt útil de cares a remarcar les peculiaritats del cas estudiat. Cal tenir en compte que en arribats a 1850 la divisió administrativa ha tornat a canviar, i Besalú ja no és capital de cap districte, sinó que sols trobem comarques dirigides per Olot, La Bisbal, Santa Coloma de Farners, Figueres i Girona, i aleshores tornem a estar limitats per les fonts i ens hem de basar en aquestes. No cal dir que la feina d'arxius i recerca feta fins ara per altres investigadors del camp de la

història, incloent especialment aquells del Grup d'Història Rural de Girona, han estat inestimables de cares a fer possible dur a terme una tasca que requeria buidatges inabastables per una persona sola en un període de pocs anys.

La segona part tracta de l'organització econòmica de l'àrea de Besalú i es divideix en tres capítols. El primer, que correspon al quart de la tesi, investiga les estructures socials de Besalú, amb especial menció a les etiquetes professionals i les classes, i com l'estructura d'ocupacions i la forma com els homes es classificaven els uns als altres evolucionaren al ritme dels canvis econòmics i mentals de l'època. El cinquè capítol explora els mercats de la terra i del crèdit, i els drets de propietat, tractant també l'escassetat de contractes d'emfiteusi, la presència i conseqüències de contractes a curt termini per explotar terres molt marginals, l'evolució dels drets de propietat en la línia de la resta del corregiment, i les característiques dels contractes de masoveria signats habitualment a Besalú. El sisè capítol és un assaig general sobre el treball tèxtil femení i la importància, per als ingressos familiars i l'economia besaluenca, banyolina i olotina, de la indústria tèxtil i totes les oportunitats empresarials i laborals que sorgien al seu voltant. Entendre que gairebé totes les famílies de la zona estaven relacionades, molt o poc, amb el món tèxtil ajuda a comprendre per què, si es troba que la indústria no va continuar essent tan dinàmica al segle XIX com al segle XVIII, aquesta part del corregiment no es va desenvolupar tant com altres àrees industrials catalanes.

La darrera part, sobre condicions de vida, consta només de dos capítols, i tots dos giren al voltant dels conceptes de nivell de vida, consum i cultura material. El primer és en anglès com a llengua estrangera, requisit per assolir el títol de doctor amb l'abans anomenada menció europea, ara dita menció internacional, a l'Escola de Doctorat de la Universitat de Girona com a part del sistema universitari europeu. Aquest primer, el setè de la tesi, tracta dels inventaris post-mortem dels besaluencs i se centra en cinc preguntes: el consum dels besaluencs va evolucionar positivament en aquesta època? Quins eren els hàbits de diferenciació social a través de la cultura material? Es comportaven els pagesos hisendats igual, com a consumidors, que la resta d'elits? Com afectava la guerra a la vida material dels catalans de la ratlla de França? Eren els jornalers i menestrals de Besalú del segle XVIII gaire diferents dels seus veïns de l'Alt Empordà? Finalment, l'últim capítol de la tesi, el vuitè, entra a valorar l'evolució dels

dots presentats en els capítols matrimonials dels besaluencs per utilitzar-los com a indicador general de nivells de vida, tant a través de les sumes de diners entregades com també dels objectes regalats. L'anàlisi dels vestits i mobles que componien el dot també permet veure l'evolució de la cultura material, i els dots en general també permeten tornar a debatre la qüestió de la diferenciació social.

BALANÇ: OBSERVACIONS I AGRAÏMENTS

Arribat als punts culminants de la tesi em sento compel·lit a fer recapitulació de les experiències viscudes als darrers anys al món de la recerca, i a recordar amb afecte els companys/es trobats. Normalment aquesta secció està destinada a la felicitació ritual, a allò positiu, que indubtablement hi ha estat, però a mi em sembla insuficient mostrar només una única vessant del procés, i més encara quan la sinceritat és un dels valors centrals de la meua pròpia vara de mesurar com viure i escriure, amb la convicció que totes les coses callades rendeixen a altres el poder de parlar-ne un mateix. Fer una tesi és un procés de patiments i satisfaccions, d'alegries i preocupacions, amb un final incert. Val la pena agafar-s'ho amb filosofia, concretament, amb filosofia de caire oriental: pensant molt més en el procés en sí que no pas en l'objectiu final a aconseguir, perquè es gaudeix més de la recerca en sí que del premi dels títols i les publicacions potencials. I, com a mínim, ara prop de la meta, val la pena mirar enrere i pensar en tots aquells que s'han quedat distants. Què ha fet que un doctorand com jo, que no tinc cap dubte que no era ni el més disciplinat ni el més treballador ni el millor estudiant de la seva promoció, arribi avui fins aquí i altres hagin abandonat abans? Què ha fet que una part dels antics llicenciats en història encara avui en dia no sàpiguen dir per què val la pena dedicar-se a la història com a activitat, i no només això, sinó que aquesta opinió arribi a ser compartida per una fracció gens menyspreable de gent que, a més, ha començat un doctorat i l'ha abandonat? Podríem parlar de les dificultats laborals i econòmiques, però d'això ja se'n parla de sobres en altres canals. L'altra pregunta clau és: com és que costa tant trobar sentit a l'estudi de la història en el sí de les societats de la nostra contemporaneïtat? Com es lliga això a la falta de motivació per produir i publicar recerca, i per tant al fracàs de certes tesis? Sense vocació de generalitzar, conec prou joves per saber que és evident que hi ha fases de crisi i desencant amb el món universitari en la vida de molta gent, per tenir

clar que no he estat pas l'únic que ho ha viscut en algun moment passat, però sí per contrastar que quan ha passat, no tothom ho ha superat. Almenys, empès per la necessitat d'honestedat, he tingut, al menys des de fa uns 7 anys, la necessitat imperiosa de respondre aquesta pregunta, des de l'absoluta certesa que si la història resultés, al final, ser un simple exercici erudit o escolàstic sense funció societal, sense cap objectiu a complir més enllà d'entretenir com ho fa un *reality show* de televisió privada, no mouria ni un dit en favor seu, ni malgastaria tan sols un segon de la meua vida en llegir-ne ni una trista pàgina, cap cèntim dels meus impostos en subvencionar museus, departaments i grups de recerca. Certament aquesta història existeix: gràcies a la meua experiència he vist que obrir un manual per a l'educació secundària pot, en ocasions, enfrontar al lector a una mirada asèptica, freda, descriptiva, políticament correcta, acrítica, i eufemística de la història. Amb aquesta història al davant jo, no ja els adolescents que puguem injustament acusar d'apàtics de la nostra societat, seria el primer en no sentir cap mena d'interès ni vocació.

En la dècada que porto vinculat al món universitari he tingut la gran sort de conèixer centenars de persones vinculades, com jo, a la història i a la historiografia, i encara a les humanitats, a la filosofia, i a les ciències socials en general. I, malgrat estar pràcticament rubricant la meua tesi, cada cop que trobo algú que em diu que "creia molt en la universitat, en la recerca, en el que feia, i estic decebut/da" sóc capaç d'empatitzar. Entenc la seva postura i veig les seves raons, sé que no són gent deprimida ni mals estudiants amb orgull ferit. És inevitable sentir-se preocupat per aquest fet, aquesta realitat. Alguns d'ells potser han dedicat llargues i solitàries hores a la recerca, i alguna cosa en devien haver esperat abans de recapacitar. Això és, la tesi idealment també ensenya a mirar la universitat de lluny, a veure-la com realment és; com si fos una vella amiga: amb totes les seves virtuts i defectes. A tenir una mirada autoreflexiva, autocrítica i realista.

Estar a la recerca des de 2007, amb els altres 7 becaris del projecte Explora "Eppur si muove. De la propiedad como idea a la idea de la propiedad como obra", brinda el temps suficient de llegir llibres i articles, veure coses, i finalment de fer moltes síntesis reconstructives de la pròpia concepció del món, per posar-ho en termes de la pedagogia constructivista tan en voga actualment. L'Albert Serramontmany que va

començar la llicenciatura en història era d'idees de vegades diferents que el que haurà acabat la tesi, etiquetes que ara no acceptaria.

Segurament el quid de la qüestió es troba en la possibilitat de construir una sola historiografia conjunta entre tots els historiadors, pel fet que les preguntes que aquests fan sobre la realitat prioritzen l'estudi d'uns aspectes i no altres (sumat al fet que les fonts obscureixen elements) de forma que, al final, les conclusions no sempre són incompatibles. Un historiador que intenti aproximar-se a la realitat sempre ho farà a través d'idees prèvies conscients o subconscients, de forma que els axiomes i/o creences subjectives que governin els fonaments de la seva concepció del món ordenaran els fets i dades descoberts de forma que li resulti lògica o coherent. Per una banda, no pot existir cap home que no s'hagi criat en una o vàries determinades cultures, en un moment concret de la història, i no pas en altres. Per l'altra banda, sense construir o utilitzar una teoria és impossible interpretar la relació entre els diferents aspectes de la vida humana per construir explicacions que vagin més enllà de la més pura enumeració de dades inconnexes. No obstant, el fet que una persona es pugui relacionar més estretament i identificar el que veu amb una teoria o una altra dependrà del conjunt d'axiomes i creences bàsiques preexistents, alhora que modificables amb el temps. Davant d'aquesta avinentesa es produirà tot un seguit de situacions: com deia (Durkheim 1977), de vegades la Universitat semblarà més monolítica que l'església catòlica. Com deia (Foucault 2003), de vegades trobarem persones que intentaran mostrar-se a si mateixos com a garants de la raó simplement per assolir poder de convicció sobre les masses, sense més que una pretensió superficial de veritat, no obstant a aquests els podem excloure de la comunitat historiogràfica amb l'acceptació de normes ètiques, a menys que es dubti, com hi ha qui fa, que sigui totalment impossible accedir a observar la realitat. Com deia (Kuhn, 2007), algunes vegades (no sempre) es produiran consensos entre grups nombrosos de científics que no es poden explicar per la raó. (Bourdieu 2008) s'inspirà en aquesta lectura per postular una idea més concreta: bastantes vegades veurem que una desavinença científica no es fonamenta en la ciència en sí, sinó simplement en desavinences polítiques a un nivell més bàsic de consciència. En aquest context, que podem reduir al fet que diferents persones tenen, a nivell bàsic, potser axiomàtic,

desavinences sobre els elements clau per interpretar el món, és impossible construir una història unitària.

No obstant, davant del fet que les societats democràtiques accepten la pluralitat de visions en el seu conjunt, és possible plantejar la hipòtesi que una pluralitat d'històries pugui servir l'imaginari col·lectiu de les nostres societats. Idealment, la història ajuda a reflexionar sobre llocs passats, sobre el que va ser i el que no va ser, i finalment sobre com pot explicar-se que siguem on som, en el present. Permet empatitzar, ser sensible cap a persones que van viure abans que nosaltres i en altres temps. En conseqüència, també ajuda a expandir la consciència sobre el que podria ser. Això és, quan hom explica que la història implica eleccions, que les decisions col·lectives han estat unes, també permet imaginar que no són les úniques possibles. Una història que expliqui que els drets de propietat poden ser diversos en lloc d'haver hagut necessàriament d'evolucionar d'una manera concreta, o que no hi ha cap raó per pensar que les fronteres dels estats-nació actuals siguin la satisfacció de cap destí històric ineludible el que fa és que necessàriament expandeix, en la ment dels lectors, la diversitat de futurs possibles imaginables.

El ventall del que és pensable i del que és impensable en cada moment històric és, de fet, no pas una qüestió nova, sinó que ha preocupat a autors diversos com ara L. Febvre o E.P. Thompson. Vista així, la història podria servir d'extensió col·lectiva del debat polític en societats democràtiques, amb els historiadors prenent com a base diferents axiomes teòrics que puguin servir a diferents maneres de concebre el món. Com a defensa de la llibertat, un historiador podria aproximar-se al passat en base a diferents teories, que, no siguem pas il·lusos, més enllà de científiques o no, tenen conseqüències polítiques i/o ètiques enteses en el sentit més ampli del terme. Això requereix que es generi tant de respecte acadèmic cordial a qui treballa prenent com a referència a un historiador emmarcat en certa cultura sociopolítica o en certa línia que una altra cosa que, no ens enganyem, ens resultaria molt complicada a tots, però al menys, entesa així, la història té una funció social identificable, compartida. Com és obvi, xoca amb dilemes ètics: fins a quin punt hauríem de respectar la llibertat de recerca, és a dir, d'hipòtesis prèvies? Però, al menys, la concepció que no hi ha

historiador neutral², sinó que tots som persones que prenem constantment posicions (no pas només polítiques!) en la societat a diferents nivells, és un preu prou baix per dotar a tota una activitat amb llarga tradició de sentit en el conjunt d'un temps present en què la creença que es pot descobrir una única veritat en ciències socials ens eludeix constantment, i perdem el temps en debats estèrils (que de fet són purament polítics i gens filosòfics, per gent d'aquella que s'autoanomena positivista o fins i tot objectivista, que són per la meua experiència aquells qui, en la seva inconsciència -en el desconeixement del seu jo- més clarament s'acosten a una visió del passat fortament esbiaixada) sobre quina història mereix ser escrita i quina no. La resposta és, doncs, simple: ho són totes, totes contribueixen als imaginaris col·lectius de les nostres societats que es volen lliures. Si sols en permetéssim unes poques, escollíssim col·lectivament una arbitrarietat, ens abocaríem a l'immobilisme cultural i polític, i perdriem qualitat democràtica. El cicle mereix ser tancat: he aconseguit acabar la tesi per la pura convicció que si jo no ajudo a escriure la història de la nostra societat, ho faran altres per mi, i no hi haurà cap garantia que les seves interpretacions em semblin adequades.

Escriure una tesi no és fàcil perquè és lent i laboriós. No hauria arribat fins aquí sense el suport desinteressat de tants amics i companys. He tingut el privilegi de desenvolupar aquests anys amb un grup de gent molt treballadora i cooperativa, com era el Grup de Recerca de les Societats Rurals de la Universitat de Girona. Els meus agraïments especials a la meua directora Rosa Congost per la seva paciència, recomanar-me lectures, i per convidar-me a tantes conferències i animar-me a comunicar i a relacionar-me en el món acadèmic. Sens dubte, ella m'ha suggerit també que seguís investigant per camins als quals no hauria donat tanta importància, fent la tesi menys completa, i ha contribuït clarament a la meua formació donant-me la oportunitat de romandre a la facultat tots aquests anys. A Enric Saguer pel seu suport amb les qüestions informàtiques i tècniques. A Rosa Ros i a Elise van Neederven per discutir el capítol de les filadores. A Gabriel Jover per les lectures recomanades. A Anton Schuurman per la seva ajuda inestimable amb el capítol dels inventaris, per les

---

² O, en tot cas, la neutralitat seria, per omissió, una defensa implícita de l'estat actual de totes les coses, i per tant, parlar de neutralitat seria una trampa dialèctica.

lectures recomanades, i per acollir-me a Wageninen i mostrar-me museus d'Amsterdam i Köln. A Rosa Costabella per ajudar-me a garantir major correcció en llengua anglesa. En aquest punt, m'agradaria també recordar els diversos arxiviers que m'han atès al llarg d'aquests anys, i alguns dels quals em segueixen atenent. Gràcies especials als arxiviers de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa, de l'Arxiu Diocesà de Girona, i de l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany (és a dir, els tres en els quals he passat més hores per a la realització d'aquesta tesi), i també gràcies als de l'Arxiu Comarcal del Gironès, de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà, de l'Arxiu Històric de Besalú, Arxiu Patrimonial Thomas de Sant Jordi Desvalls, i de l'Arxiu Històric de Girona. Als revisors anònims. També a tota la resta de companys de grup de recerca que he tingut, a en Josep Portell, que crec fermament que hauria merescut el títol de doctor més que ningú altre i espero que encara el pugui assolir algun dia, a l'Eduard, i al meu antic company becarí Explora ara ja Dr. Lluís Serrano, malgrat les nostres moltes discrepàncies ideològiques, i en general a tots els altres companys doctorands. A la Louise Nakagawa pels llargs debats sobre lectures de Bourdieu, tot i que entenc que mai tornarà a ser la mateixa investigadora després de l'operació quirúrgica i recuperació d'un tumor cancerígen. A en Matthias Billen per les nostres converses desfogant-nos a bastament sobre persones que ens semblen inaguantables i menyspreables i que es troben en tots els llocs de treball i de les quals el món acadèmic no n'està pas tampoc exempt; així com per les nostres converses sobre ciències polítiques i lingüística. A en Xavier Castellà pels debats de filosofia, història i política. A la Kleoniki Kipouru, a qui desitjo molta sort després de l'abandó meditat del seu doctorat. Als meus amics i familiars pel seu suport i insistència en què porti a terme aquest projecte, i l'acabi el més aviat possible, perquè ja no els donaré més la tabarra (tot, després d'un any de retard en la data prevista per acabar!). I a molts més, amb disculpes per si tinc mala memòria, ja que, enfrontar-se individualment a una tesi seria, sense els altres, una tasca titànica.

NOTA: Qualsevol error, falta d'ortografia o imprecisió que pugui aparèixer en les pàgines de la present memòria de tesi doctoral és exclusivament responsabilitat meva i en cap cas imputable als mencionats als agraïments.

Albert Serramontmany i Hugas

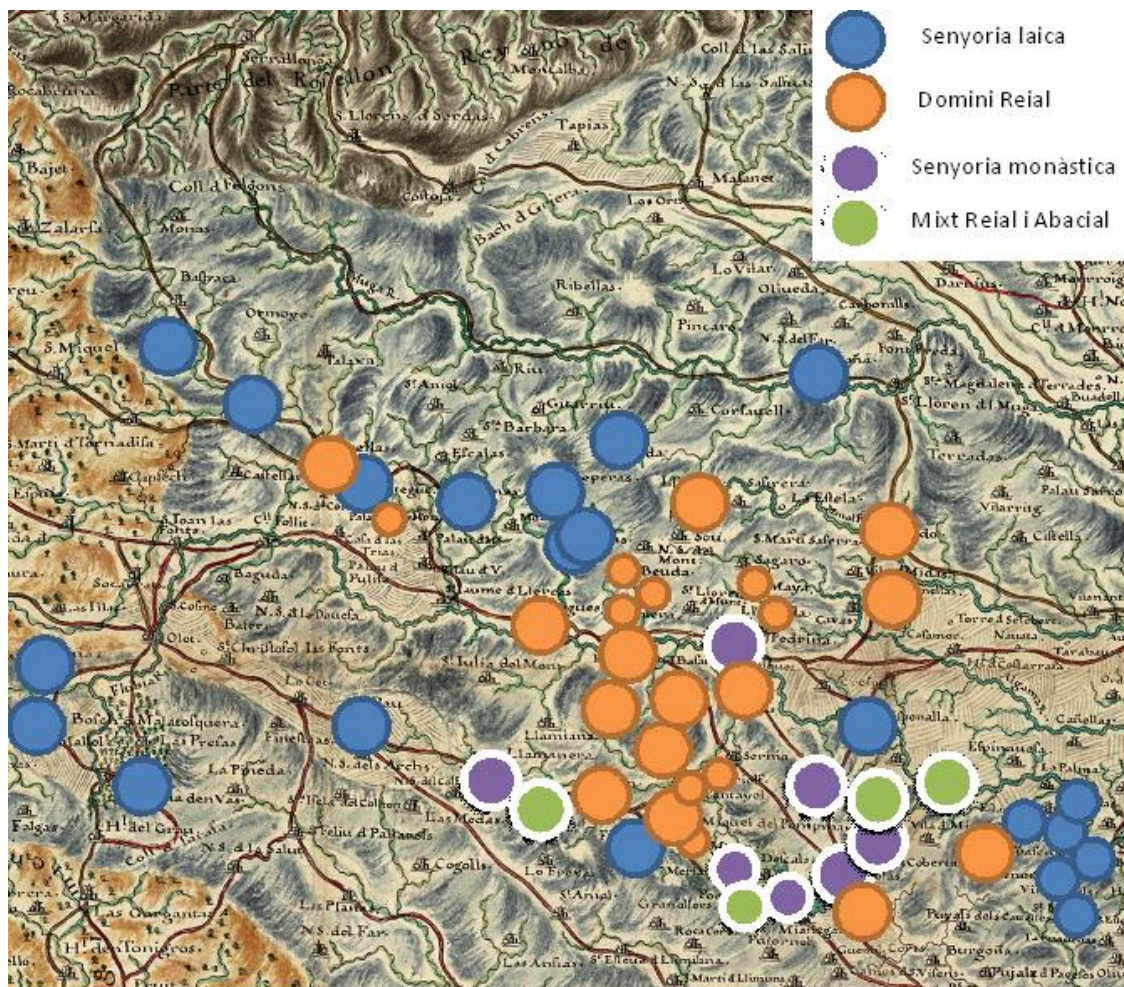
CAPÍTOL 1: EL PARTIT HIPOTECARI DE BESALÚ

Per a aquesta tesi s'ha escollit un objecte d'estudi singular i relativament poc conegut, el partit hipotecari de Besalú. En la reial pragmàtica de 1768 que va disposar la creació del registre d'hipoteques es va optar per una solució ben senzilla: atorgar seu registral a tota capital de corregiment i a tota alcaldia major. Lògicament, Besalú es en va rebre una ja que tenia una alcaldia major des de després de la guerra de successió³. Podem argumentar des de la visió de la societat que tenim en el moment present que la divisió territorial no era especialment encertada, tenia molt poc en compte tant les comunicacions com la realitat socioeconòmica i demogràfica concreta del territori, tant per la manca de recursos –informació i diners- de l'estat del moment com per la cotilla de les lògiques aristocràtic-nobiliàries de la governança del moment. Aclarim-ho: la institució d'un partit hipotecari o d'un partit judicial va haver de prendre en gran consideració les lògiques nobiliàries preexistents, de forma que el traç de les separacions entre els districtes respectés diferents dominis i jurisdiccions feudals, sense tallar-los o separar-los en la mesura del possible, i alhora, dada important que recorda Villalón (Villalón i Barragán 2008) mai es va ni considerar atorgar a cap vila o ciutat que no tingués jurisdicció reial una seu registral. Com diem, doncs, aquestes lògiques d'antic règim constrenyien la possibilitat de desplegar la institució respectant més l'interès general que no l'interès aristocràtic. Tot i això, el registre de protocols notariais, com sabem gràcies als estudis sobre la propietat, i com també veurem al capítol 4, es va acabar girant parcialment en contra d'aquests interessos.

---

³ Per a una llista que ajuda a definir els límits geogràfics del partit, veure l'annex a aquest capítol.

GRÀFIC 2: GRÀFIC: NATURALESA DE LA SENYORIA D'ALGUNS POBLES DE L'ÀREA DE BESALÚ (FONT: Floridablanca, 1763)

Podem veure al mapa la situació de Besalú, voltada de diverses poblacions sota jurisdicció reial, a diferència de Banyoles (de jurisdicció abacial), Santa Pau (dues senyories laiques) o Olot, que no està marcada, però que tenia jurisdicció mixta. Seguint la lògica que hem explicat abans, és la vila comtal de jurisdicció reial la que esdevé seu registral. El partit hipotecari agrupa sobretot dominis del rei, de l'Abat de Banyoles, de la Batllia del Monestir de Besalú, del Comte de Perallada (zones orientals de Vilademuls o Albanyà, antigament pròpies del Comtat de Besalú) i d'algunes Baronies: la de Sabastida, la de Sales, la de Montellà, la de Sabastida, la de Vallfogona, i la d'Esponellà. La població muntanyenca de Montagut pertanyia al Marquès d'Aguilar. En general podem afirmar que la senyoria estava més fragmentada als municipis pirinencs que no a les zones més de vall o de plana com Banyoles, Besalú o Vilademuls. També se sosté en el cas de la veïna Vall d'en Bas, on trobem força estesa la jurisdicció del Duc de Cardona, però amb l'excepció de Joanetes pel Comte de

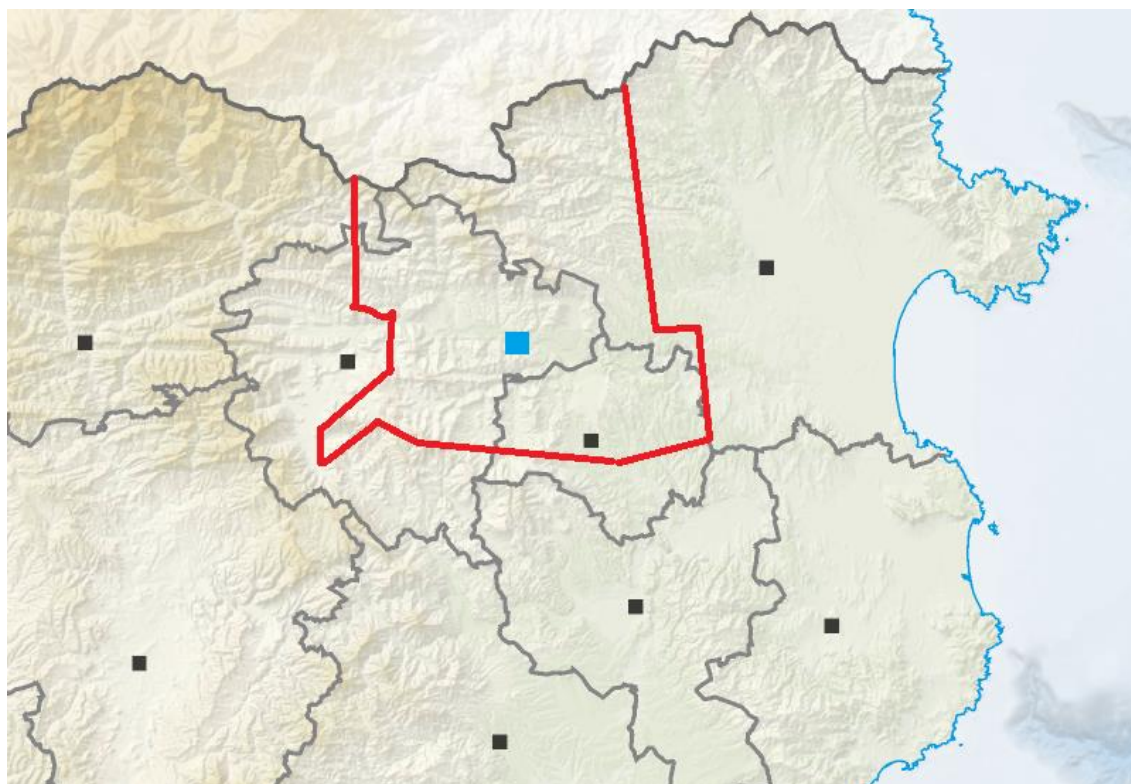
Centelles. Per Reial Decret, la vila de Sant Esteve hauria hagut de registrar a Besalú, però queda poc clar que es fes en la pràctica. Ans al contrari, si mirem l'origen geogràfic de la clientela de cada notari individualment, apunta més aviat cap al manteniment per hàbit de velles lògiques nobiliàries: que en la pràctica hom no sortís del marc *monopolístic*⁴ definit antigament pels senyors a l'hora de fer gestions jurídiques. Però en qualsevol cas el replantejament territorial compost després de la Guerra de Successió implica que Besalú s'associarà a una extensió menor que la que havia pertanyut a la sotsvegueria.

El coneixement de les característiques físiques i paisatgístiques de la regió estudiada és un element fonamental en aquest cas. És així per la senzilla raó que la orografia i el clima afectaran ostensiblement les possibilitats d'especialització agrària dels habitants del partit, tot condicionant algunes de les diferències que es presentaran respecte d'altres parts de la província i duent doncs finalment a altres especialitzacions. Si bé els besaluencs tenien perfectament opcions d'especialitzar-se i créixer amb una economia pròpia (com va fer amb la indústria), però en gairebé cap conjuntura prenia sentit per a ells la gran inversió vitícola pròpia d'altres regions catalanes, cosa que com anirem veient serà molt rellevant de cares al que s'ha dit sobre la diferent implantació de la indústria a Catalunya. Quines eren, doncs, aquestes característiques serà objecte d'examen en el proper paràgraf, precedit per un mapa físic amb els límits de la regió besaluenca marcats.

---

⁴ De caràcter informal, ja que els privilegis i costums de Besalú reconeixien el dret a anar a qualsevol notari de la vegaria, però en la pràctica, el més normal era anar a l'oficina del notari del propi senyor.

GRÀFIC 3: DELIMITACIÓ APROXIMADA DEL PARTIT DE BESALÚ (VILA DE BESALÚ EN BLAU)

Tal i com podem veure en el mapa anterior la situació del Partit Hipotecari de Besalú (esquemàticament en vermell) li fa agafar àrees especialment muntanyoses de la província (queda doncs només en segon terme respecte del Partit de Camprodon, que incloïa la pobladíssima ciutat d'Olot a la seva dent oriental, però del parador dels llibres del registre d'hipoteques del qual no se'n té constància actualment). En blau tenim la situació de Besalú, a la seva vall fluvial, i en negre les capitals de comarca actuals. La població més important en termes demogràfics inclosa era Banyoles. També podem destacar Santa Pau, Mieres, Tortellà i Sant Llorenç de la Muga. La orografia en sí no pensem que sigui una qüestió necessàriament essencial, però si la sumem a una climatologia adversa a la vida del cep, hem de reconèixer que les possibilitats de fer terrasses als marges per a posteriorment plantar-hi vinya eren limitades. Només funcionava en conjuntures molt concretes, veure's la segona meitat del segle XIX (i sense entrar en detalls sobre la possible situació en èpoques més reculades) (Llongarriu i Montsalvatge 1990). En tot cas, estem parlant d'una humitat un 10% superior (de mitjana) respecte al Baix Empordà i d'una pluviositat uns 250 mm per any més elevada (arribant als 1050 mm/any). No s'ha d'oblidar que, de camps de vinyes per a fer vi verd o producció en parres limitada exclusivament a l'autoconsum

també n'hi hagueren sempre, però per tant això exclou bastant Besalú de l'economia exportadora vitícola catalana (però no d'altres exportacions). A més, la humitat i climatologia tampoc eren tant distants de les de l'Empordà com per què no trobem alguns masos amb especialitzacions olieres, d'entre els quals convé destacar els de la vall on se situa Maià de Montcal. Així mateix, les cotes més elevades dels Pirineus de la zona podien sovint allotjar importants ramats, i era relativament habitual que en alguns pobles es produís mel i cera d'abella. D'oportunitats bé n'hi havia, això és evident, només que no pas prou per a permetre l'emergència d'una regió d'agricultura comercial capaç de mantenir els considerables nivells de densitat de població que s'havien anat assolint a la segona meitat de l'època moderna, pel que en canvi hagués calgut una indústria més potent i duradora.

De fet, ja en l'obra de Vilar, pel seu embrió geogràfic, es destaca aquest aspecte del clima i la geografia física com a rellevant, en tant que Catalunya presenta clars contrastos. Contrasts climàtics que fan que la vida en diferents territoris que constitueixen el principat sigui diferent. Canvia el tipus d'activitat econòmica que s'hi pot realitzar, i canvia com aquesta s'organitza (Vilar 1973, 391–393, vol.1). En aquesta obra, així com paral·lelament en tot el debat de la protoindustrialització, fou rellevant la relació entre l'agricultura i la indústria rural. Vilar presenta un argument que conté dues idees fonamentals al respecte. Per una banda, que la zona de més activitat tèxtil a mitjans del segle divuit (les muntanyes i valls de la Catalunya Central, del Cardener al Fluvià) ho és en tant que l'agricultura era més pobre que a altres llocs, alhora que la silvicultura i la ramaderia seguien sent insuficients per al manteniment d'ingressos familiars enfront de creixement demogràfic (Vilar 1973, 392, vol.1)⁵, i per altra banda, que els Pirineus i Prepirineus vistos com a zona de pas, de comerç, i també de contraband, foren fonamentals en tant que és precisament per allà on abans que enlloc més s'introduïren les tecnologies, amén d'altres elements clarament embrionals, del renaixement industrial tèxtil català del segle divuit (Vilar 1973, 183, vol.1). Torras, amb Vilar, relaciona les zones protoindustrials amb les zones sense especialització vinatera (Torras 1984). Si bé no podem pas estar d'acord amb

---

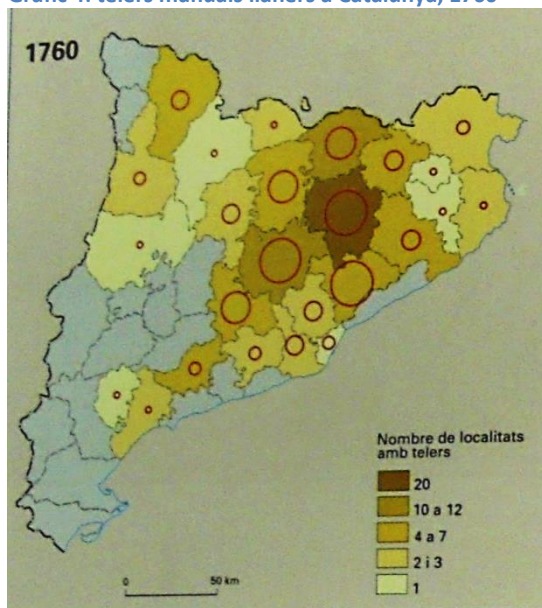
⁵ Veure també Tello sobre la incompatibilitat de la especialització vitivinícola amb la indústria, concretament quan es feia en terres de secà amb policultiu (Tello 1995, 456–457)

l'afirmació general que es presenta en les dites pàgines de l'obra de Vilar de què l'explotació forestal es portés *irracionalment*, com veurem al parlar de les artigues al capítol quatre, és cert que aquests postulats són una base excel·lent per decidir d'examinar la relació entre indústria i agricultura a la zona d'Olot i Besalú, en tant que el mercat de la terra i l'explotació a través del sector primari d'aquest territori no ha estat objecte de gaires estudis històrics de base documental. Pel que fa a la segona afirmació, que acompassa la introducció de tecnologia, la formació de capitals a través del comerç (sobretot transpirinenc), i també l'arribada d'especialistes i inversors francesos del ram tèxtil, sí que podem afirmar que ha cridat més l'atenció de la historiografia catalana, i dintre d'aquesta especialment, però no exclusivament, de la local. No obstant, creiem que en estendre l'estudi a bona part del segle XIX, reparem parcialment una certa mancança en l'interès que desperten espais com Besalú en el sí de la historiografia, en tant que, els historiadors socials i econòmics massa sovint s'han preocupat pel rol que aquests territoris i les persones que hi vivien només en tant que jugaren un rol en l'expansió del segle XVIII, per deixar-los després en l'oblit com a territoris marginals respecte dels processos que passa a protagonitzar l'àrea metropolitana de Barcelona, fent servir expressions com "industrialització no reeixida" o "desindustrialització" i limitant així mateix els estudis al canvi de segle o directament a l'any 1800. No obstant això, desenes de milers de persones van seguir vivint en aquests territoris pirinencs o de la Catalunya Central durant el segle XIX, i, a més, contra tota simplificació, veurem que molts van seguir treballant en el sector secundari, i igualment mereixen que la seva història sigui explicada, perquè és quelcom que també poden aportar al coneixement de la realitat del segle XIX, i perquè l'estudi dels casos de més èxit econòmic queda realment més contrastat i és més fàcilment comprensible quan es posa de costat amb aquells altres casos que no han destacat tant, perquè s'hi ha trobat protoindústria, però no pas protoindustrialització⁶.

---

⁶ Aquest argument, el de la protoindústria sense protoindustrialització forta, el recuperarem a les conclusions del final de la tesi en una secció dedicada precisament a aquest debat.

Gràfic 4: telers manuals llaners a Catalunya, 1760

Font: (de Riquer 2002, 144 (vol. 6)) . Notar que no hi ha estudis extensos sobre el teixit de cànem i lli a Catalunya per comparar amb els mapes de producció llanera.

En el context català també resulta rellevant estudiar el mercat de la terra i del crèdit en el cas de Besalú. Sabem que en altres territoris del principat, l'abundant presència d'establiments emfitèutics en aquesta època creava un mercat de la terra molt viu que va ser aprofitat per molts petits pagesos, especialment aquells dedicats a plantar vinya, en un context de canvis en els drets de propietat que ha estudiat Congost, entre altres. Era interessant doncs saber com funcionava l'accés a la terra i al crèdit en un territori que no tenia gaire vinya, i confirmar també que aquests canvis en els drets de propietat s'hi haguessin produït també. La propietat de la terra i la organització del territori eren importants, doncs és conegut pels estudis sobre la indústria catalana que la implantació de les activitats secundàries pot variar molt tan sols depenent de la presència de masos o no, i de la presència o no d'importantes especialitzacions agràries com ara especialment la vitícola. També es volia descobrir, com s'ha fet, quines activitats del sector primari realitzava la població si la vinya no era tan present, i s'han descobert en la combinació de formes d'accés de més curt termini, com arrendaments i artigues, i explotació forestal, alhora que en una expansió de la ramaderia.

En el context europeu el Partit de Besalú s'ha de considerar com a part dels territoris de muntanya, en formar part dels pirineus i de la Catalunya relativament allunyada de la costa, com podrien ser molts altres espais dels Pirineus, dels Alps o d'Escòcia. Potser també es podria comparar amb territoris com la Selva Negra o Arden. En tot cas, no és

estrany que altres territoris similars amb dificultat per establir una agricultura especialitzada capitalista busquessin també en la combinació del sector agrari amb la ramaderia i la indústria, especialment tot primer la indústria domèstica, una via per a complementar els ingressos, permetent així la importació dels aliments dels quals eren deficitaris i evitant les crisis demogràfiques potencialment més severes, alhora que millorant el nivell de vida de la seva població. Ara bé, també s'ha esmentat en varis casos que aquestes regions podien trobar-se, després de fer aquest procés, sota l'efecte de major desigualtat social, o si més no, sota una manca relativa de processos d'enriquiment. Seria el cas semblant al que Schlumbohm esmenta per algunes parròquies del nord-oest d'Alemanya.

No obstant això el partit de Besalú es troba emmarcat entre dos casos singulars: Olot, immediatament a l'oest dels límits del partit hipotecari (al qual no hi eren inclosos doncs els actuals municipis de Batet de la Serra i Olot, que van ser associats a Camprodon) i la vila de Banyoles, la qual sí que era inclosa dins d'aquests límits. Olot era un cas singular en tant que ciutat fortament poblada pels estàndards de l'època que va desenvolupar una potent indústria malgrat estar situada en un espai geogràfic que inicialment no ho faria pensar; i Banyoles en tant que un dels sectors industrials clau del seu creixement era el del cànem i lli, que alguns dels teòrics principals del debat de la protoindústria (Medick, Schlumbohm i Kriedte) havien argumentat que seria rar que es desenvolupés a nivell d'exportació internacional en aquest moment històric. Tot això evidentment no hauria estat possible sense un desenvolupament important del comerç, fet sobretot a través de traginers i mulaters, com se sap per altres àrees de muntanya (Fontaine 1996). Alhora, en el context europeu, Catalunya s'esmenta com un dels exemples, si no l'exemple, de procés industrialitzador geogràficament més al sud. Com a part de Catalunya, Besalú se situa doncs també com a cas on estudiar les teories més actuals per explicar aquest procés, com podrien ser revolució del consum (la creació de pautes de consum modern a tot Europa), que als historiadors econòmics preocupa en tant que defensen que és difícil d'explicar en un context que no es caracteritza, suposadament, per bons nivells d'ingressos i alts salaris. Per això hom debat habitualment la noció de revolució industrial, un esforç col·lectiu per treballar més i així poder comprar els nous productes que esdevingueren

cada cop més populars (xocolata, te, sucre, roba de cotó, nou mobiliari, vaixelles de ceràmica decorades, cafè, coberteries metàl·liques, objectes decoratius...). Evidentment, algunes versions de la teoria no semblen aplicables a Catalunya, que suposadament hauria tingut edats de casament més baixes i la família extensa com a impediment.

Aquests aspectes doncs (el funcionament de la pluriactivitat en economies de muntanya, la protoindústria, el comportament industriós, la demografia, els nivells de vida i la revolució del consum) els veurem també al llarg d'aquesta tesi.

REFLEXIONS PRÈVIES SOBRE EL PARTIT DE BESALÚ COM A OBJECTE D'ESTUDI HISTÒRIC:

L'estudi que aquí es presenta és de caràcter regional, específicament s'estudia una àrea d'uns 860 quilòmetres quadrats que no va tenir, en el més optimista dels casos i en el moment més tardà del període estudiat, més de 35500 habitants. És doncs un estudi que podríem qualificar d'història microregional. Pretén doncs investigar de forma intensiva el que va passar en un districte, un partit hipotecari més concretament, durant uns cent anys d'història en els àmbits d'història econòmica i social, tot relacionant-ho amb alguns aspectes més generals de la història de Catalunya, i fins i tot d'Europa. Estudiant aquest cas específic creiem que és factible treure algunes conclusions que puguin ser rellevants a un nivell més general, en tant que estudien aspectes que es podien donar al mateix temps, o no, en altres espais de Catalunya. Per exemple, el tipus de mercat de la terra i del crèdit limitat que veurem al capítol 4 és possible que fos habitual de les regions cerealícoles d'agricultura pobre de Catalunya, és a dir, aquelles que generalment també tenen protoindústria a mitjans XVIII, i alhora, que l'estructura professional que veiem al capítol 3 sigui, per la mateixa raó, similar a aquestes. El capítol tres aporta estudis de fonts que són realitzables i comparables en altres espais, i també a nivells més grans que no una regió. El capítol 6 molt clarament entronca amb canvis i elements típics de la Europa del XVIII i XIX, que és la que va fer la revolució del consum, obrint definitivament el camí que porta a les societats consumistes modernes d'occident. El capítol set aporta indicadors que són localitzables a tot Catalunya, i que a més, per ser numèrics, són fàcilment comparables.

Els primers temes, a més, seran fàcilment identificables a aquells que estiguin familiaritzats amb la microhistòria en la tradició francesa: prenent una regió i els seus habitants com a subjecte, estudia primer el marc institucional de forma general, després l'evolució demogràfica, en tercer lloc quina mena d'oficis feia la població, en quart terme el mercat de la terra, del crèdit, i el sector primari, després proposa un estudi de cas micro del treball en la indústria, i per últim dedica dos capítols al nivell de vida. El capítol de demografia només hi és a tall introductori, però ha estat del tot ineludible perquè sense un mínim de coneixement no era possible avançar de forma efectiva cap a altres conclusions que es volien provar de treure, i aquest coneixement es pot dir que no hi era, o que en tot cas només hi era de forma dispersa en tot d'articles de diferents historiadors que no havien estat encara gaire relacionats entre si.

D'entrada, podria sorprendre a algú la decisió de treballar a partir de límits geogràfics històrics que ja no tenen cap dimensió institucional avui en dia – ni tan sols mantenen ja cap dimensió simbòlica per a la gran majoria de la població. Però escollir espais de l'estil del Partit de Besalú com a regions d'estudi, malgrat que potser es van construir sense massa sentit societal o demogràfic en el seu moment i estaven poc cohesionats, no és rar en història. De fet, la majoria d'historiadors que coneixen la història de la indústria tèxtil anglesa han sentit a parlar de la regió Yorkshire West Riding. Ara bé, Yorkshire West Riding és una divisió territorial que no existeix des de 1888 constituïda sota la vella forma institucional del riding (divisió de les províncies *romanes* en terceres parts de província que es feia servir a l'edat mitjana, també dita *thryding*), ni tampoc com a Comtat Administratiu sota el control d'un Consell de Comtat des de 1974. Actualment l'antic Yorkshire (W.R.) s'ha fragmentat i forma part d'altres comtats: Greater Manchester, Lancashire, York, Cumbria, etc... No obstant, degut a la importància econòmica que va tenir aquesta regió en temps de la anomenada revolució industrial anglesa, quan va ser la única de les tres parts del vell Yorkshire a modernitzar-se ràpidament i segona en importància al país, incloent ciutats com ara Sheffield, molts historiadors han decidit mantenir aquest marc de referència per a les seves obres. A més d'aquest precedent, trobaríem altres casos com per exemple la República de Venècia, la Corona d'Aragó, o l'ús de bisbats i altres divisions religioses en

lloc de les polítiques. Així doncs, l'ús de regions històriques en lloc de divisions territorials modernes no és pas estranya en aquest tipus d'estudis, i ofereix l'avantatge que s'adiu més amb les fonts treballades, alhora que ja s'ha dit que no hi ha una solució fàcil per plantejar la història d'aquesta part de l'actual Província, per la raó que ha canviat sovint de fronteres institucionals, com ha argumentat Barnosell (Gutiérrez Martínez and Abad Arbussé 2008). En la nota negativa, es podria argumentar que el partit de Besalú no era una regió funcional en el sentit que no aglutinava una població que compartís suficients coses en comú de forma diferenciada a altres (per exemple, hi havia una forta relació amb Olot però Olot no era inclosa a Besalú), a diferència de l'actual Garrotxa, però pensem que les dificultats metodològiques i de temps que representaria intentar reconstruir la garrotxa actual en lloc d'acceptar treballar amb els partits hipotecaris preestablerts són una raó més per a mantenir la mirada en el Partit de Besalú com a objecte d'estudi. A més a més, també és interessant que aquestes fonts ens hagin condicionat a estudiar aquesta regió ja que, el més habitual seria que prenguéssim per referència o regions actuals o zones urbanes; en canvi, el fet de ser gairebé forçats pels documents a tractar una regió rural, és interessant perquè ajuda a reforçar la idea que la història rural té components dinàmics, de canvi, en definitiva, històrics, que la fan mereixedora d'una tesi.

Hi ha també, evidentment, una raó purament pragmàtica per a treballar en base al partit històric de Besalú, que és que des de que es funda com a realitat política en 1768 fins ben entrat el segle XIX els documents de l'època s'hi refereixen i el prenen com a base real a l'hora d'agrupar informacions contemporànies al període en qüestió. Aquest partit va ser fundat a la primera tongada de creació de registres, Besalú tingué seu abans que altres pobles que hagueren d'esperar a la dècada de 1770. Recordem també que a les primeres pàgines del capítol dos ja hem tractat la qüestió de quines lògiques es van seguir per a decidir que Besalú seria alcaldia major i seu de registre d'un partit hipotecari, lògiques que sols s'entenen en el context de l'antic règim i del manteniment de la consideració de l'aristocràcia i de les idees de jurisdiccions i dominis en el sí d'una societat jurídicament desigual.

Segonament, pot ser interessant, abans de fer l'estudi, reflexionar que les regions són construïdes i canviades sovint al llarg de la història, en tant que centrem aquest estudi

en una regió que ja no existeix, ni formal ni informalment. Els marcs moderns d'estudi geogràfic de les fronteres i de les regions apunten a una concepció de la territorialitat que alguns anomenen fluïda (Paasi 1998), i que podríem resumir amb el gerundi canviant. Malgrat el que pugui semblar, al segle XXI continuem veient any rere any (re)definicions de fronteres i regions. A Catalunya mateix, només aquest any 2015, hem vist un nou municipi i una nova comarca! Paasi adverteix des de fa temps i amb notable èxit entre els geògrafs de la necessitat de parar atenció en el significat de les fronteres en la construcció, organització i reproducció de la vida social, la territorialitat i el poder. El seu focus de recerca emana d'una convicció, que és que malgrat que la identitat nacional o regional només sigui una més entre altres, ha esdevingut especialment rellevant per a la vida humana al temps present⁷. Però, deixant de banda les qüestions que puguin interessar al geògraf, més interessant per a nosaltres resulta l'advertència llençada des de la geografia a totes les ciències socials: que la recerca no ha estat innocent pel que fa als processos socials de territorialització del món. En aquest sentit, afirma que quan els investigadors expliquen que l'estat-nació va substituir gradualment l'absolutisme construint una graella de fronteres exclusives, *institucions perfectes*, o bé produeixen constantment articles i llibres agafant l'estat-nació com a marc de referència pels seus estudis, bona part de la recerca en ciències socials esdevé inconscientment còmplice en l'afirmació i manteniment del sistema d'estats (ho hauria estat fent des de fa dècades); i en la construcció d'un sistema per a l'entesa del món que ens condiciona mentalment a concebre l'estat com a element central de la vida i la ciutadania, concretament en la qual els estats-nació actualment sobirans no són més que l'acompliment d'un destí històric dels individus que en són ciutadans (Paasi 1998, 69–70). Aquesta concepció de l'estat-nació actual com a element donat en el qual donar una dimensió espacial als diferents projectes de recerca que cadascú faci és perillosa, i ha estat qualificada de nacionalisme metodològic per John Agnew, citat en Paasi, 1998, p. 86. Com a concepte, podria encaixar en la idea de nacionalisme banal de Michael Billig, el qual adverteix de les trampes en els símbols quotidians que reforcen el nacionalisme propi dels estats-nació

---

⁷ En el sentit de condicionant de les possibilitats, oportunitats, cotilles, normes, coneixements i murs en què es desenvoluparà la vida de determinat individu en societat.

de formes i maneres que no són perceptibles si hom no s'hi fixa expressament, i que construeixen ideologies que reforcen la territorialitat institucionalitzada pels governs, i ajuden a confondre com a no-nacionalistes ideologies que realment són una altra cosa.

Per exemple, i en relació al paràgraf anterior, recordem el currículum d'història tal com el vam estudiar durant la carrera, que sovint feia especial incidència (per llei) a la història d'Espanya. Però si per exemple es fa una història dels Països Catalans, l'historiador que la fa esdevé més susceptible de crítica simplement pel fet que, si bé tan l'Estat Espanyol com els Països Catalans tenen una dimensió simbòlica en la societat de l'Espanya actual, només un dels dos mapes té la categoria institucional d'estat, fet que el converteix en banal. En realitat, són les institucions de tota mena, no només les fronteres i els estats, que intenten presentar-se sempre com a eternes, però que al capdavall, no són més que construccions humanes. Paasi adverteix que la concepció correcta de les fronteres és veure-les com a canviants: dependents de cruïlles històriques en les quals les idees, els governs i les relacions de poder han acabat conduint a una determinada construcció social i no una altra. Aquesta idea és visible en com ha canviat la manera de subdividir la regió de Girona al llarg de la història, i ens hi trobem com a tema vinculat amb les fonts i la seva crítica al llarg d'aquesta tesi. Ens proposen, doncs, que pot ser interessant anar més enllà de la centralitat dels estats com a objecte o marc d'estudi en ciències socials (encara que pels historiadors això no és gens nou: ja molt sovint s'agafen regions o ciutats com a objecte); (Moisio & Paasi, 2013). En aquest sentit pensem que la recuperació d'una entitat territorial que va tenir una dimensió institucional en un moment determinat (les reformes borbòniques il·lustrades del segle XVIII), substituïnt-ne d'altres, per a acabar sent desinstitucionalitzada pel liberalisme, als anys 30 del segle XIX, crida l'atenció sobre que els homes viuen en una geografia que va essent redefinida històricament, que és dinàmica. "No hi ha escenes congelades per l'activitat humana ni geografia *ahistòrica*" (Paasi 1986, 107). El territori és un element històric i viu en aquesta tesi, tant per les fronteres, com pel reconeixement que el paisatge agrari actual no s'assembla al de fa 200 anys.

Dit això, l'obra de Paasi serveix també com a excusa per a introduir una reflexió teòrica-metodològica. Com ell mateix argumenta, els principis teòrics de la seva

disciplina poden ser renovats en contacte amb la resta dels desenvolupaments en el sí de les ciències socials. L'autor trobà especialment útils les aportacions del que ell anomena, no sense posar-hi cursiva, escola de l'estructuració, en la qual hi situa tan Bourdieu com Giddens com Habermas (Paasi 1986, 106). Certament, tots tres autors, com ell bé apunta, tenen suficients diferències entre sí com per no considerar-los pas una escola, a diferència del que han fet altres geògrafs, (veure Thrift, 1983, criticat a Painter, 2002, p. 248), però en tot cas tots tres autors han tingut la intenció de superar el vell problema del xoc entre determinants o condicionaments dels homes i la seva capacitat de fer història, o de decidir i canviar coses per sí mateixos. No cal dir que aquest és un vell problema en ciències socials, i el grau en què s'ha anat superant avui en dia és discutit. La resposta a aquest problema pren formes diferents, sigui per exemple l'hàbit en Bourdieu o la doble estructura en Giddens (que per alguns és en canvi la multiplicitat d'estructures), però al nostre entendre aquest vell problema és inseparable d'altres problemes també vells en el sí de les ciències socials, com la suposada incompatibilitat entre Marx i Weber⁸). Certament, una de les intencions de l'obra de Bourdieu és la de deixar enrere aquesta oposició, intentant integrar els enfocaments de diversos autors (inclosos aquests dos i igualment conceptes de Durkheim, De Saussure, Wittgenstein,...) en la seva obra, per així superar velles dicotomies que, al seu entendre, dificulten la comprensió de la societat⁹. Per expressar-ho en termes hegelians, segurament un dels reptes més presents és el de fer síntesi entre qüestions d'història econòmica o de demografia i les d'història cultural o política. No obstant, la metàfora hegeliana no resulta adequada en el sentit que no podem considerar de cap manera que actualment hi hagi enfocaments que hagin rendit efectivament anacrònics a d'altres, sinó que en la pràctica coexisteixen. Si

---

⁸ Sobretot si es pensa en la forma oposada de concebre les esferes de la cultura i l'economia que van plantejar a l'hora d'explicar l'emergència del capitalisme.

⁹ Però no és, evidentment, una aportació exempta de crítiques. Trobem tant autors que afirmen que és un simple autor poc original més dintre de la corrent marxista, encara que això és desmentit pels seus deixebles (Wacquant 2001), i alhora seria sorprenent tractant-se d'un deixeble de Raymond Aaron (que recordem, fou un dels principals crítics del marxisme en la època que gaudia de més apogeu a les universitats d'Europa Occidental) . Per altra banda, la seva tendència a qüestionar-se sobre la funció social de l'intel·lectual el situa necessàriament en un debat amb Gramsci, en el qual tant trobem autors que els veuen com a autors complementaris com com a directament oposats i incompatibles. Finalment, el grau d'efectivitat que ha tingut la seva aportació a l'hora de superar l'esmentat problema de l'estructura i la agència humana és discutit, sobretot per la opinió d'alguns que el concepte de l'hàbit acaba duent al determinisme igualment.

agafem per exemple la història del moviment obrer, tema clàssic, avui en dia tan trobem gent que publica una recerca en la que implícitament se'ns proposa que l'experiència determina la consciència, com llibres en els quals és exclusivament el llenguatge polític el que conforma com aquests treballadors experimenten la seva realitat i en deriven demandes i accions. Entremig s'hi situa, com és obvi, tota una gamma diversa¹⁰. De fet, deixant a banda els conceptes teòrics disponibles, és raonable assumir que la majoria dels historiadors estan d'acord en la idea que els homes se socialitzen en un món que els ve donat, però que a l'hora, en el procés de fer-ho, el transformen. No obstant, en la pràctica, és difícil de navegar entre la Escilla de la determinació més o menys *estructural*, i el Caribdis de l'agència dels homes, fet que a més sovint deriva en acusacions de determinisme o relativisme. No seria, doncs, correcte anomenar estructuracionisme a l'intent de fer-ho, sinó només l'intent de fer-ho a la manera de Giddens. Passem però a la concreció de tot plegat en la present tesi. Essent aquest treball centrat en el camp de la història econòmica i social és potser més habitual trobar historiadors disposats a defensar una postura més economicista respecte d'una de culturalista, es a dir, el vell problema vist en Marx i Weber amb formes i autors nous. Nosaltres començarem el treball de màster que precedeix la present tesi (una exploració de les possibilitats de diverses fonts que després s'han estat utilitzant aquí) amb una cita del segon en el qual es lligava la dimensió material i la social del concepte de classe social, argumentant que en realitat era la suma de dues qüestions, la realitat material i la construcció social. En 2011 ho vam fer amb les següents paraules: “[...] he fet esment al concepte classe i condició social. No és una elecció fortuïta de mots, sinó que és l'expressió que feien servir els contemporanis, al menys pels documents del canvi del XVIII al XIX, per a referir-se a quina gent contemplava cada individu com a possibles candidats per al matrimoni. Aquesta expressió, classe i condició, era molt present a les dispenses d'impediment per consanguinitat, que són les que ofereixen més informació qualitativa sobre el món

---

¹⁰ Potser un bon exemple és l'estudi de Sahlins sobre la revolta festiva als Pirineus de Foix, en el qual afirma que tractar les reivindicacions en defensa de la propietat comunal de la pagesia i el camperolat des d'una perspectiva econòmica és interessant, però que resulta insuficient i no permet explicar per què les protestes prenen forma en un moment determinat, amb unes formes determinades, i amb un programa polític determinat. Tot això requereix, no pot de cap manera obviar, la perspectiva cultural i política que ell hi dóna, i per tant demana tenir una capacitat d'atenció més àmplia de mires cap als fets, tendències i contextos històrics si es vol explicar bé un desenvolupament concret (Sahlins 1998).

dels matrimonis. El significat pot ser descrit de forma simple en els termes en què ho féu Max Weber: la relació d'hom amb els mitjans de producció (classe), i la seva capacitat de consum (condició) combinats" (Hugas, Serramontmany i 2011, 75) . Actualment, però, suggeriríem la visió més complexa desenvolupada en Bourdieu, en la qual es proposa mesurar els grups d'individus per les seves posicions en diversos eixos de *capital*, incloent-hi tan el capital econòmic com el cultural –educació formal i coneixements heretats- com també les possibilitats d'influir en altres (com es veurà en la pràctica al capítol 3). Això seria en tant que des d'un punt de vista teòric, resulta complex veure la possibilitat d'existència de posicions intel·lectuals sostenibles que proclamin la preeminència de l'economia o de la cultura sense caure en el determinisme o en el relativisme. I, a més, si agafem el cas d'autors com Bourdieu o Habermas, resulta evident la voluntat clara de demostrar que existeix la possibilitat de crear espais de reflexió intel·lectual relativament independents, gràcies a la qual cosa és possible salvar la idea de ciència social. Aquest és, segurament, el punt de divergència entre dos autors d'interessos de recerca similars com són Bourdieu i Foucault. El primer defensa la possibilitat de ciència social a través de proposar la capacitat de crear espais (un *camp*) de recerca relativament independents, i de la *reflexivitat*, procés relativament emancipador del científic cap als condicionants que ha rebut en la seva vida personal i socialització, mentre que el segon, quelcom més proper a plantejaments post-estructuralistes (però sense acceptar aquesta etiqueta), tendeix a considerar la ciència com un instrument força subjectiu. En contraposició a aquestes teories *més tirant a nihilistes*, no deixa doncs de valdre mai la pena recordar que hi ha excel·lents respostes filosòfiques al gir lingüístic que segueixen permetent a l'historiador fer de la seva tasca una labor científica, racionalitzada¹¹. Però tornant al camp de la historiografia econòmica catalana sembla haver-hi un cert interès en integrar diferents perspectives, el que permet defugir una simple explicació basada en les preocupacions purament basades en la possessió de capitals i la reacció basada en una sèrie de normes de comportament que es pressuposen infal·libles per a incorporar més consideracions, per exemple sobre com la cultura d'una determinada societat,

---

¹¹ El que és més, la obra de Bourdieu arriba a considerar-se, però sols a mans de certs filòsofs, com a complint amb premisses pròpies del positivisme lògic, és a dir el nou positivisme aparegut al segle XX. (Bouveresse 2003)

també dinàmica i canviant, ha pogut influir en el desenvolupament econòmic particular i en les decisions dels homes, és a dir, incorporant parts al tot ((Moreno Claverías 2006a); (Ferrer i Alòs 2007)). A més, hi ha autors pels quals és possible treballar en aquest sentit sense haver de transformar cada propensió de la societat en una institució informal¹². En definitiva, el repte més important al treballar en el camp de la història econòmica i social és no perdre el conjunt de vista, no deixar-se endur pel que Bloch anomenava l'ídol econòmic (Bloch and Bloch 2002), ídol pel que veiem que s'han deixat endur tant autors de la ortodòxia neoclàssica com igualment marxista, i que té la capacitat de convertir ràpidament una recerca en explicació unidimensional i insatisfactòria¹³.

Interessant doncs per a una tesi que se centra en els segles XVIII i XIX és la idea que el pas d'una societat precapitalista a una de capitalista no es pot entendre solament des de la intenció d'estudiar la vida material o la vida simbòlica, sinó que convé fixar-se en totes dues alhora, conjuntament, en diversos moments i interactuant. Així per exemple en part de l'obra bourdieuiana sobre la societat dels berbers de Cabília es refereix al pas d'una societat precapitalista a una de capitalista i al canvi mental que suposa per a l'emigrant cabil dels anys 60 del segle XX passar de viure en una societat on el càlcul econòmic no és dissociable d'altres càlculs a una que es regeix per normes de mercat capitalista i el càlcul de pèrdues i guanys en diners. Com per exemple societats en que el prestigi d'una professió no estigui lligat al seu guany, i així que

---

¹² En aquest sentit, Boldizzoni defensa l'exemple dels estudis sobre consum i cultura material que han sabut integrar eficaçment consideracions econòmiques i culturals (Boldizzoni 2013), en la direcció que ja havia demanat anteriorment De Vries de construir una casa comuna que permetés la discussió conjunta de conceptes d'història cultural i econòmica (de Vries 1994b, 85).

¹³ Aquests paràgrafs són un intent de donar més reflexió i profunditat teòrica al present treball, com a resposta a una de les crítiques rebudes precisament pel treball de màster que va precedir la present tesi, que era precisament la de manca de referències teòriques. Així doncs, introduir aquí visió teòrica general és un intent clar d'allunyar-se de positivismes en aparença, aquells que en realitat estan clarament carregats de prejudicis, estudis fets doncs irreflexivament, de no oblidar pas la màxima de J.M. Keynes: "The ideas of economists and political philosophers, both when they are right and when they are wrong, are more powerful than is commonly understood. Indeed the world is ruled by little else. Practical men, who believe themselves to be quite exempt from any intellectual influence, are usually the slaves of some defunct economist." Per tant, tota reflexió teòrica, lluny de ser supèrflua o bé creadora de prejudicis, és de fet una via emancipadora de les assumpcions prèvies i heretades més severes de l'home.

pugui ser més desitjable ser petit camperol propietari que carnisser, (malgrat que el carnisser sigui més ric en un sentit purament d'ingressos econòmics), o un altre exemple, la necessitat d'ocultar que darrera d'un préstec hi ha una intenció de guany per evitar que el pacte sigui sancionat per la comunitat (Bourdieu 2003). L'obra de l'autor insisteix explícitament que l'agent econòmic racional en què pensa l'economista avui en dia no és altra cosa que un home històric, producte de disposicions socials que li han anat estant incorporades. Així, des d'un punt de vista de l'estudi de la història, la obra convida a preguntar-se sota quines condicions econòmiques i socials ha estat possible que alguns individus del nostre món hagin incorporat, i segueixin incorporant, una mentalitat que els duu a pensar amb la lògica que es coneix com a teoria de l'acció racional. Aquest tipus d'interrogació està lligat també a les idees, i explícita o implícitament aquesta pregunta no és rara en recerca actualment. Així, ha interessat per exemple l'obra d'Smith o la de Mandeville, i com aquesta pot o no haver representat el punt de vista i la manera d'actuar d'una part de la societat dels segles XVIII o XIX. Segons Bourdieu, la característica clau d'aquest tipus d'hàbit és la capacitat de l'agent que l'incorpora de més o menys dissociar el càlcul econòmic de la resta de camps de la vida en societat al prendre decisions. Així, una recerca en aquest sentit es pregunta sobre els comerciants del segle XVIII a França i sobre la relació entre l'actuació d'aquests i les reglamentacions de la seva època, per tal de demostrar que es van anar construint estructures que van dur amb èxit a l'autonomia de les activitats econòmiques (Deschanel 2014). Més precisament, aquesta recerca intenta demostrar el sorgiment del nou estatus polític i jurídic dels individus iguals entre sí que assoleixen mèrits per després ser avaluats segons una concepció nova de mèrit econòmic; aquest moment en la història entès independent d'altres mèrits que abans eren gairebé indissociables com tenir i assolir títols de noblesa o realitzar certes pràctiques simbòliques. Així, no es pot entendre el sorgiment de la indústria pròpia dels segles XVIII-XIX, el sistema financer modern o el món dels negocis comercials modern sense que al mateix temps caigui en decadència l'antic règim politico-social, amb la seva concepció de l'ordre i els rangs jeràrquics tancats per enquadrar els individus. Intentarem doncs incorporar aquesta reflexió al present estudi de cas sobre Besalú als segles XVIII i XIX, que creiem que serà especialment rellevant en veure el cas del consum. Intentarem provar que aquesta gran transformació afecta

particularment la manera com els grups socials mitjans poden assolir i representar una posició social a través de la cultura material, la qual cosa en ple antic règim no tenia sentit ja que les limitacions tancades del rang no permetien de cap manera justificar ascens social basat únicament en una variació dels ingressos. L'enriquiment purament econòmic no tenia sentit doncs, sense avançar en l'estructura de rang i de relacions socials pròpia d'antic règim, i ni tan sols s'hauria percebut com a fet de vida especialment important abans de finals del segle XVIII.

INSTITUCIONS A BESALÚ: PRIVILEGIS I COSTUMS, I EL REGISTRE D'HIPOTEQUES

Diversos autors, en tractant la coneguda sotsvegueria de Besalú, han observat la manca de coneixement sobre el marc de privilegis i costums atorgats a la seva població (Valls i Taberner, 1964, p. 161). Fins ara, hem trobat sols una publicació del S.XIX (Desconegut (F. Montsalvatge?), 1872, p. 301)¹⁴ Aquests havien regit el marc jurídic, social i econòmic en què es desenvolupava la vida de les persones fins a ser substituïts per les reformes borbòniques. El nostre accés a dades incompletes sobre aquest tema, sumat a la voluntat de posar en coneixement de la comunitat historiogràfica documents que poden resultar interessantíssims de cares a conèixer la societat de Besalú abans del segle XVIII (és a dir, abans de la present recerca) és el motiu de dedicar-hi una secció. En aquesta secció es comentaran tres fonts primàries que en la pràctica són transcripcions i un regest de documents actualment desapareguts. La transcripció i traducció de privilegis i costums de Besalú apareguda a La Renaixensa en 1872, la compilació del jurista Simó Casadevall, i el memorial fet per dos pagesos de la zona de Bassegoda i Maià de Montcal en vistes de la seva situació legal, conservat en pergamí en un arxiu privat¹⁵.

Algunes de les característiques d'aquests privilegis i costums són rellevants en tan que indiquen un marc en el qual hipotèticament es van poder desenvolupar les connexions comercials que possibiliten alguns dels desenvolupaments del sector secundari que veiem al segle XVIII. De fet, la manufactura olotina i de la Garrotxa no esdevé

---

¹⁴ És a dir, una obra que no està firmada per cap autor que es pensa que va ser escrita per Montsalvatge.

¹⁵ Manuscrit 10 de l'ADG. I també Pergamí de Maig de 1622, secció Diversa, de l'Arxiu Thomas de Sant Jordi Desvalls, propi dels arxius patrimonials adherits al patrimoni per la compra d'un mas a Lledó.

important al segle XVIII sinó al XVII, que és quan reemplaça a Girona en aquest rol (Torres 2001). Així, té sentit en el context d'expansió de la manufactura tèxtil catalana durant aquest segle, revertint la tendència de substitució de la producció autòctona per importacions que es diu que l'havia afectat greument fins cap a 1650 (Duran 2003; Thomson 1992, 55–57). Té sentit, doncs, que els desenvolupaments del XVIII tinguin arrels profundes en segles anteriors, com indica (Garcia Espuche 1998) citat en (Ferrer i Alòs 2012). Aquestes són tant aquesta substitució d'importacions per producte local esmentat per Montserrat Duran, com l'emmarcament en una tradició productiva i gremial i un capital humà que ja eren clarament presents a l'edat mitjana en moltes viles. Així doncs les verdaderes novetats de la indústria del XVIII són en realitat la introducció del cotó, la d'algunes tecnologies, i l'aglutinament de la producció en menys fabricants (una certa concentració del capital). Perquè pel que fa a presència manufacturera i xarxes comercials, el partit de Besalú no n'era pas mancat en l'època que era sotsvegueria.

Reprenent el fil, semblaria que el marc legal instituït pels diversos privilegis i costums era més aviat afavoridor d'aquests comerços, així com dels pagesos de masos¹⁶. Ens referim al reconeixement per part de diversos reis de la Corona d'Aragó d'exempcions de mals usos i d'herbatges. També al relatiu imperi de la llei que permetia la regulació de processos judicials que aquests documents descriuen, i que està destinat a evitar abusos per part dels oficials de la vila, i a eximir d'expropiació tota una sèrie d'ítems: eines de treball, roba de llar i de port, i armes. Segurament dos dels aspectes més interessants en aquest sentit són la nítida separació entre cort (o cúria, vocable del català antic que es manté a Besalú), i el jutge, determinant espais diferents entre allò polític i allò judicial, i el fet que no es pugui intervenir contra un mal sense haver atès un clam, aspectes que garantien més garanties processals i exigien respecte pels procediments establerts¹⁷. També es protegia als forasters que venien a fires i mercats, i es garantia el dret de tot home de la sotsvegueria a fer comerç a qualsevol lloc de la

---

¹⁶ Se sumaria així a la sentència arbitral de Guadalupe, ja prou coneguda pels guanys que otorga a la pagesia (Gifre i Ribas 2009), i, a més, cal fixar-se que el fet que aquests dos pagesos de mas d'una zona rural coneguessin els privilegis i els empresin per defensar-se demostra una implicació popular, més que no ignorància.

¹⁷ Vull expressar el meu agraïment a Albert Reixach i Sala; i a Lluís Sales i Favà, pel seu ajut inestimable per comentar aquests documents.

corona catalanoaragonesa que volgués, i a parar botiga a casa seva. Així els privilegis i costums garantien (com a mínim en teoria) un mínim de seguretat jurídica des de la qual desenvolupar negocis. Era segurament un marc relativament favorable al comerç. No volem pas dir amb això, però, que sigui correcte mesurar tota institució precapitalista amb el barem de la seva proximitat als principis d'Adam Smith; al contrari, hem de tenir clar que estem parlant d'una societat d'antic règim i que al costat d'aquests principis també hi havia un fort interès de certes viles a impedir a les poblacions veïnes desenvolupar fires i mercats importants, consolidant així monopolis, i tampoc s'hauria d'oblidar el mapa de principis del present capítol que mostra una jurisdicció senyorial complexa, en la qual tota una sèrie de poblacions potser tenien xocs legals amb la sèrie de premisses que aquí se'ns descriu, les quals queda prou sovint explícitament clar que són exclusives dels dominis de jurisdicció reial¹⁸. També es pensa que era habitual que les viles reials lluitessin més clarament per la banda austriacista a la guerra de successió (Terol i Reig 2007); i és el cas que es va afegir abans Besalú que no Figueres. De la mateixa manera que hi haurà, encara al segle XVIII (que a quasi tots els efectes segueix sent antic règim) favoritismes a l'hora de dotar d'institucions com les alcaldies, els funcionaris reials, o els registres d'hipoteques cap a les mateixes viles de reialenc. Hipotèticament, es pot veure en algunes d'aquestes garanties que hem estat comentant una de les causes de l'èxit tan de certs senyors útils de masos com, lligat a això, de la ramaderia i les fires ramaderes, com finalment de les botiges i xarxes comercials que van lligades a l'èxit manufacturer garrotxí, banyolí i cornellenc d'època moderna.

Afegirem unes notes destinades a fer més fàcil la lectura d'aquesta tesi per al lector no avesat a la historiografia dels Països Catalans. No obstant, fer aquesta explicació requereix que presentem com a senzilles dues coses que no ho són, els conceptes de jurisdicció i domini. El concepte de jurisdicció fa referència a aquells drets sobre un territori o territoris que una persona (habitualment noble) podia exercir. Els documents de l'època feudal tendien a distingir entre la territorial (el que seria un senyoriu sobre terres, sobre béns tangibles) i la jurisdiccional (el que seria drets polítics

---

¹⁸ És més, com apunta Deschanel sovint és un anacronisme intentar aplicar concepcions ideològiques modernes com proteccionisme o liberalisme al segle XVIII i anteriors (Deschanel 2014, 53–54).

i judicials). No obstant, els dos conceptes es poden confondre en la pràctica i, a més, els historiadors que estudien aquesta institució tendeixen a debatre sobre quina de les dues oferia més avantatges i de quina naturalesa a qui la ostentava. Aquests desenvolupaments institucionals es van inspirar en el dret romà i es van mantenir fins al segle XIX.

Per altra banda tenim el domini. Sobre una terra o altres béns immobles (tan els subterranis, com de la superfície, com els situats en vol, pensant en el dret romà) existia quelcom semblant a la plena propietat, que anomenàvem alou o franc alou (franc en el sentit de lliure). No obstant, en bona part de l'edat mitjana allargant-se fins al segle XIX allò més habitual era que les terres es dividissin en diversos drets, la titularitat dels quals requeia en diverses persones. La distinció més bàsica seria entre domini directe i domini útil, essent el primer el fet de tenir drets sobretot de cobrament de censos normalment sumats a prelacions i fadigues i capacitat de condicionar el què, i el segon es referia al fet de tenir el dret de treballar o fer ús d'aquell bé immoble. No era quelcom tan senzill, ja que les clàusules podien variar: en els pactes d'alienació de diferents elements es podien posar clàusules concretes que limitaven drets de pas, drets de construcció, que impliquessin la obligació de vallar els espais, o de mantenir les coses tal com eren, o de fer-hi millores en general, que després eren compensades. Seria molt extens veure la varietat de condicions institucionals que es podien donar. Finalment, aquesta distinció entre senyor directe i senyor útil d'un bé immoble se solia complicar més en tant que, per exemple, un senyor útil podia sotestablir els seus drets a un altre senyor útil, i així successivament, i que no era pas estrany (al menys no als segles XVIII i XIX) que es donés una tercera distinció entre senyor útil, senyor directe, i ostentador dels drets de prelació i fadiga. Efectivament, els drets de prelació i fadiga, que permetien el privilegi de poder passar al davant a d'altres compradors potencials al mercat immobiliari sobre un bé concret, no era pas estrany que es venguessin per separat dels altres drets possibles. En tot cas, la idea amb què ens hem de quedar és que la propietat tal i com l'entenem habitualment ara no existia als Països Catalans en aquestes èpoques que estudiem. Aquesta va ser creada a través de processos concrets al llarg dels segles (en diversos llocs del món), cosa que és un dels principals objectes d'estudi de l'obra de la directora

de la present tesi, Rosa Congost. Altres processos que sí que veurem amb una mica més de calma en aquest treball són aquells, ja vistos en altres àmbits territorials, a través dels quals certs ostentadors del domini útil a partir de cap a 1750 usurpaven els drets directes sobre un bé immoble als ostentadors anteriors del domini directe, de forma il·legal, però sense que els altres ho poguessin aturar de forma efectiva en la majoria de casos.

EL REGISTRE D'HIPOTEQUES I ELS REGISTRES NOTARIALS COM A FONTS CENTRALS DE LA TESI

Com s'ha estat dient el reial decret definint l'àrea d'influència del registre d'hipoteques de Besalú ha estat clau per a definir l'àrea a estudiar. Per aquesta raó, a l'annex d'aquesta secció s'afegeix una reproducció de la pàgina del reial decret on es llisten i defineixen les poblacions principals que conformaran l'àrea que servirà aquesta institució, les quals es poden reconèixer relativament bé malgrat la grafia terriblement allunyada tan del català de l'època com del normatiu actual.

Un dubte legítim que podem tenir com a historiadors és saber si el registre d'hipoteques funcionava bé. Fer aquesta comprovació és essencial ja que, per més que esperem fonamentadament, i fins i tot desitgem, que la font sigui completa i eficaç, convencerem millor a través d'un exercici pràctic, i cal assegurar bé els fonaments del treball abans de construir-ne l'edifici. Per a fer aquesta prova, hem optat per una comprovació a partir de 2 notaris: Narcís Forroll i Josef Gaffas i Casellas. El primer va treballar en una de les notaries de Banyoles i en la de Cornellà del Terri simultàniament, a més de que probablement fos el mateix Narcís Forroll alcalde de Banyoles l'any 179919. També va escriure documents oficials per l'ajuntament de Cornellà del Terri, i estava relacionat a través del parentiu amb rics propietaris banyolins. El segon fou notari d'una de les notaries de Besalú, i també va escriure alguns documents per l'ajuntament del seu poble. Vegem tot seguit la relació de documents que van escriure aquests dos notaris comparats amb allò registrat a Girona, Figueres i Besalú:

---

¹⁹ Guerau Palmada, 2006.

TAULA 1: COMPARACIÓ DELS LLIBRES NOTARIALS AMB ELS DELS REGISTRE D'HIPOTEQUES, 1806

NARCISO FORROLL			
LLIBRE DEL NOTARI		REGISTRE	
BANYOLES-2		BESALÚ	
ÀPOCA	13	ÀPOCA	5
ARRENDAMENT	3	ARRENDAMENT	3
AUGMENT DE PREU	1	AUGMENT DE PREU	1
BECA ESTUDIS SEMINARI	1	BECA ESTUDIS SEMINARI	0
CAPÍTOLS	8	CAPÍTOLS	12
CARTA REIAL AUDIÈNCIA	2	CARTA REIAL AUDIÈNCIA	0
COMPRAVENDA	10	COMPRAVENDA	11
CONCÒRDIA- CONVENI	0	CONCÒRDIA- CONVENI	2
DEBITORI CONDICIONAL	1	DEBITORI CONDICIONAL	2
ENCARREGAMENT CENSAL	2	ENCARREGAMENT CENSAL	3
ESTABLIMENT	3	ESTABLIMENT	0
PODER	13	PODER	0
RATIFICACIÓ DE DEBITORI	2	RATIFICACIÓ DE DEBITORI	0
RATIFICACIÓ DE VENDA	4	RATIFICACIÓ DE VENDA	0
RELACIÓ DE DIPÒSIT	1	RELACIÓ DE DIPÒSIT	0
RENÚNCIA ESTABLIMENT	2	RENÚNCIA ESTABLIMENT	2
REQUESTA	3	REQUESTA	0
RESPOSTA A REQUESTA	1	RESPOSTA A REQUESTA	0
REVENDA	1	REVENDA	1
TESTAMENT	3	TESTAMENT	1
CORNELLÀ DEL TERRI		GIRONA I FIGUERES	
CAPÍTOLS	6	CAPÍTOLS	?
AJUSTAMENT DE PREU	0	AJUSTAMENT DE PREU	1
ÀPOCA	7	ÀPOCA	1
ARRENDAMENT	2	ARRENDAMENT	6
COMPRAVENDA	2	COMPRAVENDA	9
CONCÒRDIA- CONVENI	1	CONCÒRDIA- CONVENI	0
DEBITORI	0	DEBITORI	1
DEBITORI CONDICIONAL	1	DEBITORI CONDICIONAL	1
DECLARACIÓ	1	DECLARACIÓ	1
ENCARREGAMENT CENSAL	1	ENCARREGAMENT CENSAL	1
PODER	1	PODER	0
RENÚNCIA I CESSIÓ	0	RENÚNCIA I CESSIÓ	2
REQUESTA - REQUERIMENT	2	REQUESTA - REQUERIMENT	0
RESPOSTA A REQUESTA	1	RESPOSTA A REQUESTA	1
REVENDA	0	REVENDA	1

JOSEF GAFFAS I CASELLAS			
LLIBRE DEL NOTARI		REGISTRE	
BESALÚ		BESALÚ	
AGNICIÓ DE BONA FE	1	AGNICIÓ DE BONA FE	1
ÀPOCA	50	ÀPOCA	6
ÀPOCA I CESSIÓ	2	ÀPOCA I CESSIÓ	2
ARRENDAMENT	2	ARRENDAMENT	14
AUGMENT DE PREU	1	AUGMENT DE PREU	1
BENEFICI D'ESTUDIS	2	BENEFICI D'ESTUDIS	0
CAPÍTOLS MATRIMONIALS	11	CAPÍTOLS MATRIMONIALS	11
CENSAL	2	CENSAL	2
CODICILS DE TESTAMENT	0	CODICILS DE TESTAMENT	2
COMPRAVENDA	17	COMPRAVENDA	20
CONFESSIÓ	1	CONFESSIÓ	0
CONVENI I PROMESA	1	CONVENI I PROMESA	1
DEBITORI	9	DEBITORI	6
DEBITORI CONDICIONAL	4	DEBITORI CONDICIONAL	4
DECLARACIÓ	2	DECLARACIÓ	3
DILIGÈNCIA	1	DILIGÈNCIA	0
DONACIÓ	2	DONACIÓ	2
ENCARREGAMENT CENSAL	6	ENCARREGAMENT CENSAL	6
FUNDACIÓ DE BENEFICI	0	FUNDACIÓ DE BENEFICI	1
INDEMNITAT	4	INDEMNITAT	3
INVENTARI	2	INVENTARI	0
LLICÈNCIA LLUIR CENSAL	1	LLICÈNCIA LLUIR CENSAL	0
LLOACIÓ O APROVACIÓ	5	LLOACIÓ O APROVACIÓ	4
NOMENA PROCURADOR	2	NOMENA PROCURADOR	0
PERMUTA	1	PERMUTA	1
PODERS	44	PODERS	1
RELACIÓ	8	RELACIÓ	0
RENÚNCIA I/O CESSIÓ	3	RENÚNCIA I/O CESSIÓ	3
REQUESTA - REQUERIMENT	19	REQUESTA - REQUERIMENT	0
RESPOSTA A REQUESTA	2	RESPOSTA A REQUESTA	0
REVENDA	6	REVENDA	4
REVOCACIÓ DE PODERS	2	REVOCACIÓ DE PODERS	0
SOTSESTABLIMENT	1	SOTSESTABLIMENT	1
SUBSTITUCIÓ	8	SUBSTITUCIÓ	0
TESTAMENT	4	TESTAMENT	0
TRANSCRIPCIÓ DENÚNCIA	5	TRANSCRIPCIÓ DENÚNCIA	0

Font: Elaboració pròpia a través de Registre d'Hipoteques (Arxiu Comarcal de la Garrotxa), Llibres notariais de Cornellà i Banyoles-2 (Arxiu Històric de Girona)

La lectura de la taula actual, la qual compara els documents que va escriure el notari (columna de l'esquerra) amb els documents que van ser portats a registre (sovint ho feia el jurista mateix²⁰), ens indica fonamentalment una bona fiabilitat de la font. Si bé la legislació de finals del segle XVIII va voler evitar la formació d'un registre general, aquells documents que es va establir que requerien publicitat hi són presents. Pel que fa als deutors, trobem alguna petita ocultació en el cas de Besalú, però sols aquells que no impliquen hipoteques especials. Pel que fa al cas dels establiments, potser a algú li haurà cridat l'atenció l'ocultació dels 3 que va redactar Narcís Forroll aquest any de 1806 a Banyoles. Això té una explicació molt senzilla i no ha de causar alarma: van ser redactats i en menys d'un més de la seva signatura, se'n va fer renúncia. El senyor directe (es tracta del mateix individu gironí en tots els casos; l'hisendat De Perpiña) i els respectius emfiteutes van signar dos documents de renúncia que sí que van ser inscrits, i que anul·laven la totalitat d'aquests 3 assentaments. Posteriorment, De Perpiña va tornar a alienar les seves terres als mateixos renunciants, però aquest cop sota la forma d'arrendaments, que tampoc no han estat ocultats. Entès aquest procediment, el qual resultarà essencial més endavant quan parlem de la propietat a l'àrea de Besalú, és perfectament comprensible que aquests 3 documents que mai van tenir efecte real i foren de molt breu durada no fossin portats al registrador besaluenc. Aquest fet en sí no sorprendrà a cap historiador familiaritzat amb l'ús del registre d'hipoteques. En ocasions, es registraven més documents d'un tipus que no havia escrit el notari. Aquest fet, pensem es déu a dos factors: de vegades hom optava per anar a registrar documents d'anys anteriors, bé per garantir-los millor, bé perquè no ho havia fet abans. Especialment, durant els anys d'obertura del Registre d'Hipoteques (per exemple el 1774²¹) es van registrar molts documents sobre la propietat de la terra reulant fins a l'època baixmedieval. Per altra banda, existeix un problema nominalista en el treball amb notaris: sovint accions iguals són anomenades de formes diferents, i aquest fet dificulta una mica una comparació d'aquest tipus.

---

²⁰ Rosa Congost (Coord.). 2008.

²¹ Els resultats del projecte *Eppur Si Muove*, que treballava sobre el registre d'hipoteques a la província de Girona, es van presentar al XX congrés d'Història Econòmica i Social de la Universitat de Girona.

Deixant de banda l'eficiència del registre, val la pena parlar d'aquells documents que no van ser registrats. Generalment, calia enregistrar documents relacionats amb la translació de drets sobre la propietat, de caràcter hipotecari i creditici, capítols matrimonials... però no documents com els que descriuen procediments de cobrament de morosos, ratificacions de venda sense hipoteca (com les que havien de fer els senyors directes), documents judicials també sense garantia, o els abundants documents que atorgaven poders a unes persones per representar a d'altres en operacions al mercat (els sistemes de procuradors i apoderats). Sobre totes aquestes accions, i sobre documents rars i puntuals, podem esperar que no estiguin registrats. Però un cop vist el resultat total d'aquesta exploració crítica de la font que serà utilitzada, podem concloure que, tal i com ja havien apuntat d'altres historiadors pels casos de Girona i Figueres, és realment bona.

Els documents notariais copiats en els registres d'hipoteques no són idèntics, literals, a l'original, sinó que allò registrat és un regist o una esquematització, i per tant cal tenir present en fer recerca que sovint és convenient anar al protocol original per obtenir la informació completa.

El registre va néixer com a institució il·lustrada, amb l'objectiu de solucionar problemes d'informació, és a dir, de donar major publicitat als drets de propietat i drets derivats de crèdits o donacions. Contrasta doncs amb el cas francès, on els notaris, auto-definits com a nexes del tràfic d'informació, van veure-hi una amenaça a la seva posició social i s'hi van posar en contra en lloc d'a favor (Congost 2007a). Per la seva banda, els pagesos s'esforçaven en conservar zelosament documents antics els quals sabien que garantien o ajudaven a defensar alguns dels seus drets, tan els individuals-familiars com els col·lectius. Els arxius patrimonials, tan habituals; el coneixement clar dels costums i constitucions de què la pagesia sovint ha fet gala; i el fet que els inventaris protocol·litzats de béns no deixin mai de llistar com a possessió valuosa les col·leccions de protocols notariais, tan sovint guardades al mobiliari del dormitori del cap de casa, no deixen cap dubte al respecte. Malgrat això, per una banda la institució no va assolir l'efecte total desitjat perquè primer, en alguns dels territoris on va ser desplegada la població no s'hi va comprometre (no és el nostre cas), i segon, perquè sovint els notaris van optar per capgirar la pràctica de la llei en pro dels interessos

d'alguns grups socials respecte d'altres (veure l'apartat "erosió del senyoriu" del capítol quatre).

En termes de les successives reformes del Registre, Besalú es va veure afectat primer per la concessió a Figueres, que és evident que va atreure activitat dels pobles de la meitat nord de l'Alt Empordà, i pel fet que Olot (ciutat amb gran activitat notarial) registrava a Camprodon. Així doncs, en els anys posteriors a la seva fundació (1768-1774), l'oficina de Besalú és força activa, i sols disminueix lleugerament l'activitat cap a 1774²², però a l'arribar a la data més tardana observada, 1841, hi ha molt pocs documents. Per una banda això s'explica per aquesta situació rodejada de registres hipotecaris que tocaven a viles més importants (Olot-Camprodon, Girona i Figueres), però per l'altra hem de tenir en compte el poc dinamisme econòmic que sembla tenir l'àrea de Besalú en aquelles dates, i que s'anirà desgranant al llarg dels següents capítols. Però malgrat tot pot ser encertat situar aquesta font i els protocols notariais més en general al centre d'una tesi que investiga una àrea coneguda precisament per la seva protoindústria durant el segle XVIII. Si bé la intensa activitat d'alienació de drets de propietat que permet el sorgiment de camperols que guanyen en benestar econòmic és darrera els desenvolupaments propis de l'Empordà, quin aspecte tindrà l'activitat darrera d'una zona més relacionada amb la manufactura o l'explotació de muntanya, i sense presència forta de viticultura comercial? La pregunta, de per si, pot ser útil per vertebrar un discurs al voltant d'aquesta altra regió de la província de Girona.

---

²² Veure el text titulat "l'expedient treviño: un cop contra el registre de besalú?" més avall.

CAPÍTOL 2: ALGUNES DADES SOBRE L'EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA

Un dels primers passos que tendim a veure en estudis de caràcter regional és precisament un capítol dedicat a la demografia de l'espai estudiat. No obstant, estudiar en profunditat aquest aspecte de la societat besaluenca hauria requerit un estudi de reconstrucció familiar i, en el marc d'una tesi tal com es planteja actualment, aquest procediment hauria consumit excessiu temps i excessius esforços. En conseqüència s'han buscat procediments que ens serveixin d'alternativa, ens permetin rodejar el problema i ens indiquin dades de l'evolució general pel període estudiat sense el nivell d'exactitud matemàtica que d'altres poguessin assolir. Per a assolir aquest propòsit, hem optat per la combinació de censos amb un buidatge de diversos anys en tres talls cronològics d'arxius parroquials, afegint-hi les observacions pertinents provinents d'altres estudis.

Els resultats que s'han obtingut van en tres línies: per una banda tenim els resultats del fogatge fet en 1717, el del cens de Floridablanca de 1787, i el del cens de 1857. D'aquests els dos primers resulten, com veurem, criticables per la regió estudiada degut a biaixos que anirem fent evidents. De vegades s'ha discutit la conveniència d'utilitzar dades de 1860 en lloc de les de 1857, però en el cas de la Garrotxa no hi ha cap diferència significativa a les dades que porti a dubtes sobre la seva idoneïtat. Per l'altra, s'han buidat llibres de matrimonis, baptismes i defuncions de les parròquies de l'àrea d'interès que s'han conservat, i que actualment es troben a l'arxiu històric diocesà de Girona (AHDG). Com veurem, tot fa pensar que l'àrea que anomenem Besalú tingué un creixement clar després de la Guerra de Successió, per repoblar algunes àrees que havien quedat força tocades, però aquest s'anà alentint al llarg del segle, fins a arribar a una situació a mitjans del segle següent que deixa a Besalú sense massa creixement, i enrere en la seva cronologia de transició cap a un règim demogràfic més modern respecte a moltes àrees veïnes de la província.

BIBLIOGRAFIA SOBRE EL POBLAMENT I LA DEMOGRAFIA

La primera referència per a les històries comarcals catalanes és segurament la sèrie de llibres col·lectius d'història precisament de les actuals comarques que ha anat publicant la Diputació de Girona. Especialment rellevant de cares al nostre estudi és

tant el volum d'Història de la Garrotxa (Gutiérrez Martínez and Abad Arbussé 2008) com el volum, que fou relativament pioner dintre de la col·lecció, d'Història del Pla de l'Estany (Tremoleda i Trilla and Aguirre i Oliveras 2000). Així doncs, agafem com a referència aquells dos volums que fan referència a un territori que a finals del segle dinou es coneixia entre els geògrafs catalans com a Les Garrotxes (i que, des de fa pocs anys, dóna nom a una revista d'història, etnografia, i memòria del mateix nom i mateix enfocament territorial de l'Editorial Gavarres). Aquests volums assignaven diferents perioditzacions a diferents autors, formant-ne els capítols, i en excepcions diversos autors apareixen en un sol capítol tractant temàtiques separades. Pel cas del Pla de l'Estany, tant l'època moderna com el segle XIX corregeren a càrrec de Dolors Terradas, mentre que en el cas de la Garrotxa s'assigna el segle XVIII a Miquel Puig i Reixach i el XIX a Genís Barnosell i Jordà.

Pel que fa a la demografia de la vila de Banyoles, i comarca en general, l'autoritat és doncs Terradas, que realitzà una tesi de llicenciatura inèdita (tot i que prou localitzable en arxius i biblioteques) sobre demografia banyolina, i que malgrat tenir un títol referit al segle XVIII, també tracta força qüestions del segle anterior (Terradas i Viñals 1982a). A aquesta dissertació li hem de sumar un article de la mateixa autora sobre les epidèmies de còlera del S.XIX a Banyoles, on s'esmenta que en 1910 el Doctor J.M. Mascaró i Castanyer escrigué que era una vila amb mortalitat per sobre la mitjana provincial degut, segons ell, als seus terrenys voltats d'aiguamolls i zones humides, article que defensa que el còlera afectava sobretot, i sobre manera, a les famílies pobres de la vila, que aleshores vivien als barris a l'oest de la carretera Girona-Olot – just al contrari del que trobem avui en dia-.

Terradas comença la història comarcal recordant la fal·libilitat dels censos i dels fogatges. Proposa un augment del de Floridablanca de com a mínim el 10%, i una multiplicació dels fogatges de per 5 vegades, no pas perquè les llars estiguessin molt plenes a la regió, sinó perquè afirma rotundament que el fogatge de 1717 pel Pla de l'Estany va deixar de comptar moltes llars, més fins i tot que en altres llocs de Catalunya, crítiques que fa sobretot basant-se en la natalitat, de la qual ens diu que no podia haver arribat en cap cas a un màxim de 49‰, mentre que confiant en el cens obté resultats superiors. En canvi, descarta la possibilitat d'estudi de la mortalitat per

l'infraregistrament habitual d'albats de la major part de l'època moderna. Destaca un creixement sobre una població relativament poc densa, que es concentra sobretot –a través de migracions de curta distància- a Banyoles, vila que tenia gran atractiu per la oferta de treball manufacturer. El segon punt d'atracció –també en relació amb la manufactura- se situaria a la Vall del Terri, però aquesta estava adscrita al partit de Girona i no al de Besalú i per tant no la tractarem. Per l'autora, Banyoles creixeria de població fins a 1860, moment en què comença a perdre'n (en termes absoluts). Però aquest canvi de tendència a mitjans segle XIX, suma de diferents factors, oculta un fet habitual al segle XIX del Pla de l'Estany que és, com nosaltres també argumentarem per tot el Partit de Besalú, la pèrdua de dinamisme demogràfic, és a dir, un cert estancament. Per altra banda, Terradas destaca que el segle XVII, a diferència d'altres d'indrets, havia estat positiu però quelcom estroncat pels anys 1710-1711 en què l'ocupació de tropes franceses borbòniques de la vila austriacista porta impostos extraordinaris i malalties externes que quadrupliquen la mortalitat. D'aquest mal començament de segle, però, se'n deriva després un segle ben tranquil fins a 1782 i que va possibilitar un fort creixement; si deixem l'excepció d'un aldarull del pa el 1763, que l'ajuntament va solucionar obligant els pagesos a vendre gra. Terradas també estudia el matrimoni i la solteria, que concreta en l'observació de 5 fills per família a Banyoles. Una altra observació rellevant que fa és que el nombre de capítols matrimonials conservats pel Pla de l'Estany és, dissortadament, força baix.

Pel referent al segle XIX, creiem que el més eloqüent del capítol és el títol que ha rebut: el lent pas cap a la demografia moderna. Sota aquest epígraf, que nosaltres confirmarem amb les nostres pròpies dades més avall, se'ns explica la manca de dinamisme demogràfic de la Banyoles del XIX vista globalment, que va créixer molt menys que no pas altres viles de mida semblant de Catalunya. Per Terradas, això es deu a la incapacitat que tenia la vila durant la segona meitat d'aquest segle de seguir oferint gaires feines manufactureres als joves del món rural, que per contra sembla ser que preferiran anar a llocs com Salt o Palamós. Per Terradas, una de les raons de l'elevada mortalitat que detecta per tractar-se d'una època relativament recent té una explicació en zones pantanoses que no van ser dessecades fins més tard, el fet que els pares potser no cuidaven prou els infants, augmentant la mortalitat als primers anys

de vida, la coexistència amb la ramaderia, i la dificultat en alguns pobles de trobar aigua prou potable, no provinent de pous contaminats. Nosaltres podríem esmentar aquí la influència dels cultius de cànem, afavoridora de la propagació de malalties com ara la malària. Sobre les diverses epidèmies que trobem en el passat, ens interessa de nou el cas del còlera, però Terradas no ha detectat que s'emportés un percentatge realment elevat de la població en cap de les seves aparicions per Banyoles i voltants, totes a partir del segle XIX.

L'extensió de l'explicació del poblament garrotxí al segle XVIII feta per Puig és molt més breu que la que ens ofereix Terradas, i no gensmenys resulta interessant. En aquest cas se'ns crida l'atenció sobre l'arrancada especialment difícil de segle ja que implica la suma de no una, sinó dues, conjuntures bèl·liques. Una guerra amb França i la internacionalíssima guerra de successió. Afortunadament, a aquestes les seguiren anys d'estabilitat fins a 1793, en els quals s'espren el potencial manufacturer de la regió. La història de la comarca només es pot resseguir en profunditat a partir de les dades d'Olot, i de les de Sant Feliu de Pallerols que l'autor, Miquel Puig, extreu de l'article de Xavier Solà (Solà i Colomer 1996) que trobarem explícitament comentat més endavant. Entenent que no ens interessa massa la demografia de l'actual ciutat cap de comarca per no estar inclosa als límits de Besalú, i que a més a més, la posició d'aquest autor es caracteritza per ser relativament pessimista pel que fa als recomptes d'inicis de segle (1717 i 1716) però contràriament força optimista pel que fa a la validesa del cens de Floridablanca, postura que, davant les nostres pròpies dades (recordem, dades diferents: besaluenques i no olotines!), no podem pas compartir, així que no les reproduïrem, sense voler en cap cas qüestionar la possibilitat que, efectivament, al municipi d'Olot el cens fos especialment precís. A més, cal tenir en compte que més tardanament Puig mateix ha fet públiques dades d'Olot més completes que esmentem alguns paràgrafs més avall. En farem prou de dir que segons ell, hi hagué un cicle de moderada expansió demogràfica fins a 1793, que després es veuria fortament estroncat per la successió de guerres que pateix el territori.

Enllacem doncs amb el capítol de Barnosell, que arrenca el 1793 en prendre la torxa de Puig. L'autor comença esmentant la dificultat, prou patent com a l'hora de redactar aquesta tesi hem vist, d'estudiar una comarca que abans de 1834 no s'adheria gens al

que és actualment la divisió territorial, centrada com estava en el Partit de Besalú en lloc del d'Olot. Aquesta nova capitalitat, com ens recorda l'autor, va dur immediatament a la obsessió per les males comunicacions fent que s'impullessin constantment nous projectes de millora de les vies i formes d'accés que, en canvi, no es van arribar a materialitzar mai. Tornant, però, al tema que ens afecta, Barnosell ja esmenta que el creixement demogràfic del XIX garrotxí era molt més moderat del que ens suggereix aquest segle al conjunt català. Això s'explica per una crisi manufacturera més que no per una crisi comarcal, ja que moltes de les poblacions de caràcter més rural no patien tantes dificultats i pressions demogràfiques com les ciutats i viles de més de 2000 habitants de la regió, tenint en compte a més a més que Barnosell demostra que la part de població que vivia en nuclis dispersos –sobretot masos- a la Garrotxa ho feia en un nombre que doblava la mitjana catalana. Per ajudar a explicar aquesta situació recorre als treballs de Simon (Simón 1993), en els quals ja s'avança la idea d'un saldo emigratori olotí, causat tant per les dificultats de la manufactura, com igualment o més per l'elevada conflictivitat política garrotxina al voltant dels anys de la Guerra dels Matiners. Quan ens referim a això, hem de dir però, que l'autor ha agafat dades de la vila Besalú que li permeten afirmar que aquesta situació crítica o poc favorable que detecta al segle XIX a Olot tenia molta menys incidència al municipi de Besalú. Aquesta idea suggereix, doncs, que les dificultats olotines es veurién esmorteïdes per l'economia més diversificada i el poblament més dispers del nostre objecte d'estudi, el Partit de Besalú. Així mateix, ens recorda que Simón ha anat defensant l'existència d'una mortalitat elevada a la zona, estable fins molt avançat el segle, que no trobaríem pas a l'Empordà—una situació que igualment veiem a les nostres dades, i que coincideix també amb les observacions de Terradas pel Pla de l'Estany al segle XIX descrites més amunt.

Un dels estudis relativament complets que trobem a la zona és l'estudi de cas de la parròquia de Santa Pau (Reixach i Planella 1993). L'autor destaca que aquesta segueix, en línies generals, la línia marcada per la demografia catalana a finals del set-cents. Ens proposa també una crítica al cens de Floridablanca, al qual li fa un augment sistemàtic del 10%, com a mesura rudimentària però necessària de crítica. Amb això, calcula una natalitat quelcom superior al 40‰, depenent del quinquenni, ja que se li fa palès que

en anys com 1781 i els de la Guerra Gran hi ha mortalitats elevades que afecten notablement al lloc i en frenen el creixement, fent necessàries recuperacions de la població al llarg de varis anys. El seu estudi acaba el 1800, però podem esperar problemes similars o pitjors derivats de la Guerra del Francès, que va afectar més greument i per més temps el territori català, així que en termes generals se segueix la idea que nosaltres també defensem: fort creixement durant els quarts centrals del segle XVIII, i suavització clara de la tendència al voltant de l'inici del segle XIX. Per altra banda, l'autor també apunta a tendències matrimonials que nosaltres també defensem més generalment per a l'àrea de Besalú, com seria l'homogènia d'estatus en el casament, i la tendència a casar-se molt més habitualment durant els mesos d'hivern, i especialment en febrer. Reixach ens recorda que una de les principals causes de mortalitat en aquesta època eren les malalties i epidèmies com la verola, difícils d'esquivar per la més precària sanitat de l'època.

També cal esmentar l'estudi de Xavier Solà que basa, com gairebé tots els estudis de demografia fets sobre la Garrotxa i el Pla de l'Estany, el seu treball en arxius parroquials. En aquest cas es tracta de la documentació produïda per l'església parroquial de Sant Feliu de Pallerols entre 1721 i 1808. L'autor destaca que el règim demogràfic era força típic d'antic règim, i destaca dues fases. Aquestes dues fases coincideixen, a grans trets, amb el que han dit tots els autors en general al tractar la demografia garrotxina: una fase de fort creixement durant la primera meitat del segle XVIII i un cert alentiment o estancament a les acaballes d'aquest. L'any identificat per a la inflexió en aquest article és el de 1760 (Solà i Colomer 1996, 170). Segons ell des de 1761 en endavant "la natalitat comença a disminuir, mentre que la mortalitat es manté". Així doncs, tots els estudis de demografia del segle XVIII han acabat establint exactament el mateix patró que nosaltres detectem, malgrat les dificultats que hi ha hagut sempre per a estimar el nombre dels homes. Però arribats al final de les nostres lectures i recerques arxivístiques restem convençuts que el segle del creixement demogràfic, en el nostre cas d'estudi, no fou tal sinó que ja abans de 1800 es produeix un canvi de tendència, amb alentiment de l'augment de població.

Olot no és ni molt menys al centre del present estudi, però pot ser rellevant conèixer breument què s'ha dit més recentment sobre el seu poblament al S.XVIII. Ens pot

interessar tant per la proximitat geogràfica com per la forta influència recíproca entre Olot i l'àrea de Besalú, sobretot si tenim en compte la història industrial i la dels moviments de població. De l'Olot del S.XVIII, Puig ha recollit sistemàticament les fonts que en fan esment (Puig i Reixach 2012a). Segons aquest autor, hi ha tres dades concretes que resulten més fiables que no pas altres. Es tractaria concretament de les de 1716 (pregunta de Josep Patiño), 1768 (cens del Compte d'Aranda) i 1787 (Floridablanca). Puig esmenta que les xifres de població serien, respectivament: 4350 habitants (2694 adults, 860 nens i 796 nenes conformant 852 famílies); 9745 habitants (4499 homes i 5246 dones); i finalment 9146 (4276 homes i 4870 dones). L'autor, que com hem dit ha confirmat una certa confiança cap al cens de 1787 amb l'estudi de les fonts parroquials, pensa doncs que Olot hauria crescut molt durant la primera meitat del segle XVIII (com de fet esperaríem pel que direm més endavant dels pobles del partit de Besalú), per a notar una certa disminució abans de 1787 (la diferència entre Aranda i Floridablanca). Aquesta s'atribuiria, segons ell, a un envelliment de la població per manca d'immigració al municipi. No obstant, com també reconeix, és estrany que la població d'Olot no creixi en un moment que està a punt de començar una expansió industrial. Ara bé, pensem nosaltres que sempre pot ser que la major part dels treballadors poguessin fer treball domèstic, sense emigrar. Martínez Quintanilla recull 10452 habitants (2210 d'ells el que abans s'anomenava *veïns*) el 1857, i 10262 el 1860. Per tot això, generalment parlant, creiem que tant la ciutat d'Olot com el districte del nostre interès presenten una evolució demogràfica similar: fort creixement a la primera meitat del segle XVIII, i un estancament posterior que durarà fins gairebé el final del segle XIX (potser fins i tot amb pèrdues cap a 1860-70). Vegem doncs, les dades referents a Besalú.

Els interessats en l'àrea de Besalú i la seva població també poden tenir interès en consultar les dades de Clara (Clara i Resplandís, 1981) sobre el recompte d'ànimes de 1790; els primers intents d'estudi demogràfic de l'àrea de Besalú (Grabolosa Puigredon 1973); les dades per l'actual comarca de la Garrotxa des de la geografia regional (Bolós Capdevila 1977); o bé l'estudi de l'emigració provocada en un moment de problemes de la indústria olotina (Simón 1993) o banyolina (Clara i Resplandís 1977), encara que aquests suposats moviments emigratoris no estaran estudiats realment fins que no es

contrastin amb els immigrants, obtenint doncs saldos i no tendències vistes unidireccionalment, com argumentarem al capítol sobre estructura social pel cas de Banyoles.

EL NOMBRE DELS HOMES DE BESALÚ

Les fonts més primerenques d'entre les estudiades divideixen la població en 66 parròquies, de les quals 16 tenen dades completes de natalitat i mortalitat per tots els talls que ens interessin, incloent afortunadament també les principals poblacions²³. El mètode que s'ha seguit és el d'oferir mitjanes de 5 anys centrades en el moment que es va fer el cens. És a dir, que per tenir per exemple la xifra de baptismes de 1717, la tendència anual es neutralitza amb la mitjana del període 1715-1719, i així en tots els casos. La següent taula, basada en aquestes 16 parròquies, permet comentar la tendència general del partit de Besalú. Ara bé, cal advertir al lector que aquest mètode té un problema: com a mínim les parròquies de Banyoles i Besalú a principis del set-cents mantenien llibres separats per apuntar defuncions d'albats i d'adults batejats. D'aquests, sols els d'adults s'han conservat. Per tant, les xifres de mortalitat de principis de la mostra s'haurien d'agafar com a un mínim, i no exactament com a les reals. A partir d'aquell moment, és a dir, agafant les dades de 1787 i 1857, les dades de defuncions són reals i perfectament fiables per a qualsevol exercici de càlcul, demogràfic, sense que hi hagi ja cap mena de raó per a sospitar manca de dades, i per tant és a partir d'aquell moment que oferim l'índex.

TAULA 2: BAPTISMES I DEFUNCIONS A BESALÚ

	1717		1787		1857	
	bapt.	def.	bapt.	def.	bapt.	def.
TOTALS	346	174,9	646,1	434,55	639,54	530,6
ÍNDEX	100	(n.d.)	186,73	100	184,84	122,10
RÀTIO BAPTISME/DEFUNCIÓ		1,98		1,49		1,21

NOTA: L'índex de defuncions de 1717 no s'ha calculat per dades no fiables.

²³ Dades completes baptisme / defunció / matrimoni per: Banyoles, Bàscara, Besalú, Centenys, Crespjà, Esponellà, Montagut i Palau de Montagut, Orfes, Pujarnol, Sacot, Sant Miquel de Campmajor, Sant Pere de les Preses, Santa Pau, Terradelles, El Torn, i Tortellà. Cal tenir en compte que en els talls de 1717 i 1857 Besalú no inclou Sant Ferriol, però sí el 1787. Per aquesta raó, s'ha aplicat un coeficient de correcció del 0,75 a aquest any concret.

TAULA 3: BAPTISMES I MATRIMONIS A BESALÚ

	1717		1787		1857	
	bapt.	matr.	bapt.	matr.	bapt.	matr.
TOTALS	346	66,2	646,1	129,8	639,54	122,33
ÍNDEX	100	100	186.73	196.07	184,84	184.79
RÀTIO BAPTISME/MATRIMONI		5,23		4,98		5,23

Com veiem, l'àrea de Besalú a principis del segle XVIII estava en plena expansió explosiva després de la calamitat de la Guerra de Successió, que se sap que va afectar especialment algunes viles com ara Besalú mateixa. L'àrea presenta aleshores xifres de baptismes elevades per la població que es pot estimar que hi havia (veure més endavant), i la ràtio entre baptismes i matrimonis es manté estable als 5,1 fills al llarg de tot el període estudiat, la mateixa xifra que ja va oferir Terradas²⁴. La relació baptismes-defuncions realment només possible d'obtenir a partir de 1787 va tendir a moderar-se al llarg del segle XIX, fins a arribar a un 1857 en què els baptismes tot just superaven lleugerament a les defuncions, i que pensem que indiquen particularment una situació d'estancament de la població. Nogensmenys, aquest estancament tindria lloc en una situació d'elevada xifra de baptismes i defuncions, indicadors d'una situació comparativament poc afavorida de les condicions de vida de la Garrotxa en el sí de la província. Observem la taula següent, només pel segle XIX, i basada en l'obra de Martínez-Quintanilla (Martínez Quintanilla 1865), moment en què les xifres de població són prou fiables com per calcular les xifres de natalitat i mortalitat.

TAULA 4: NATALITAT I MORTALITAT A LA COMARCA D'OLOT I A LA BISBAL SEGONS QUINTANILLA

1857		Bisbal	Olot
Natalitat		1 a 31	1 a 26
Mortalitat		1 a 48	1 a 28
		en tant per mil (‰)	
Natalitat		32,26	38,46

²⁴ Recordem però que les defuncions de la dècada de 1710 estan, amb seguretat, infravalorades perquè sovint no es troben albat als llibres parroquials, i la mortalitat infantil era alta.

Mortalitat	20,83	35,71
------------	-------	-------

La taula agafa com a referència les comarques d'Olot i de la Bisbal tal com existien a la dècada de 1850, en tant que ja no es feien servir les divisions administratives anteriors. Per tant, les dades no fan referència exactament a l'àrea de Besalú, sinó tan sols a una àrea similar que també incloïa per exemple la Vall d'en Bas, Olot i la Vall de Bianya, però exclouïa Banyoles.

Com veiem, la xifra de natalitat l'actual Baix Empordà és menor, però la mortalitat és extremadament menor, de forma que es pot argumentar que la Garrotxa es trobava en una situació d'estancament. La ràtio amb aquestes dades (en teoria més completes) és encara més descoratjadora per la Garrotxa, essent de 1,08, per contra dels dinàmics 1,55 del Baix Empordà, que seguia en plena expansió gràcies a les millores en la salut dels seus habitants. No es infundat ni forassenyat pensar que la situació a l'àrea d'Olot es derivés en part d'una certa tendència emigratòria, però aquesta és complicada d'estudiar ja que a les fonts d'arxiu de la diòcesi que hem consultat no s'hi veu un important nombre de casaments d'individus d'Olot en altres partits judicials de la Província de Girona. Quan aquest es va produir, segurament havia de ser cap a la veïna Província de Barcelona, incloent ben a prop la ciutat Vic, ja que la ruta d'Osona era la que triaven els garrotxins d'aleshores per fer cap a la ciutat comtal. A més, tot apunta a què s'hauria produït amb posterioritat al nostre estudi, de forma que no la detectéssim, és a dir, a partir de 1850 o 1860. De fet en Camps (Camps i Cura 1987) apareixen algunes dotzenes de garrotxins emigrant a Sabadell, i component-ne aquest origen prop del 0.5% de la població total de la ciutat, essent els emigrants de llarga distància exclusivament professionals altament qualificats del sector tèxtil, en la línia típica d'intercanvi de població entre nuclis industrials dels segles XVIII i XIX. Però això, en la línia de tots els estudis sobre el tema, ens demostra que els principals focus d'origen i destí segueixen comarques veïnes, i segueix semblant que els moviments a curta distància eren els més habituals al segle XIX. Així doncs, no podem trobar cap a 1840 cap moviment migratori rellevant, de forma que queda palès que, com ja havia proposat Antoni Simón, només comença a haver-hi una pressió emigratòria apreciable entrada la dècada de 1850, i per tant, més enllà de la cronologia del present estudi. Si agafem l'evolució demogràfica com a guia del funcionament econòmic de la zona, podem dir que la primera meitat del segle XIX no era pas especialment catastròfica, sinó d'estancament. Ara bé, era un estancament que portava dècades preparant la

situació que es va viure a partir de la dècada de 1850, quan definitivament molts treballadors són incapaços de trobar feina al sector manufacturer i han de desplaçar-se cap a altres ciutats o canviar de sector. Pel que fa a la qüestió demogràfica, la disminució del total de persones viscuda a la segona part del segle XIX es pot jutjar retrospectivament com a una problemàtica crònica clarament enunciada i vaticinada per diversos indicadors referents a la primera meitat d'aquest mateix segle.

Si bé la tendència demogràfica vista a través de les fonts eclesiàstiques és prou interessant, no podríem tampoc passar per alt la vessant del recompte del nombre dels homes. Aquesta és, des de fa al menys mig segle, una qüestió punxeguda però rellevant per la historiografia catalana. Partim de la base que les xifres de Floridablanca, com ja hem esmentat, no són fiables –al menys no pas pel cas de la Província de Girona. Inicialment la intenció era optar per fer servir el mètode proposat per Ferrer (Ferrer i Alòs 2007), consistent en una correcció basada en assumir un nombre màxim possible de naixements per regió per assolir una estimació de mínims, però amb una base de dades més àmplia que la utilitzada al seu article per a calcular les xifres de natalitat. Com veurem, però, vist aquest mètode es pot procurar fer estimacions a partir d'altres assumpcions demogràfiques per a intentar, comparant estimacions, aproximar-se a una xifra més creïble. Però primer es comentarà l'obra de Ferrer i els seus resultats. La seva proposta es basa en assumir que aquestes societats no podien haver assolit una natalitat superior al 45‰ ni inferior al 35‰, i que per tant, una estimació conservadora de població es podria obtenir reduint la taxa de natalitat resultant del cens a aquestes xifres teòriques, creant una forquilla plausible. Així, suposant que les xifres de baptismes són fiables (i no hi ha raó per a pensar el contrari, com sí passa amb les defuncions), es calcula quina població seria necessària per assolir-les, tenint en compte les particularitats de cada parròquia.

Ho calcularem de la següent manera: per cada parròquia, hem pres una mitjana de baptismes de 5 anys centrada en l'any del cens. Hem calculat la mitjana de natalitat que resultaria si fossin certes les xifres del cens, i després s'ajusta a la xifra fixa que suposem. En el nostre cas, hem optat per aplicar la mitjana ponderada de natalitat de les parròquies amb prou dades a aquelles altres que no en tenen de conservades, com a substitut de la manca d'informació. Així, Montagut i Sant Jaume (anaven juntes), per

exemple. que segons les dades dels focs tindria una natalitat de 1434,29 si hi havia 35 focs i una mitjana de 50,5 baptismes per any, rebrà més correcció a les xifres de població que per exemple Santa Maria de Camós, que amb 59 focs té una mitjana de baptismes de 4.6 per any. D'aquesta manera, la correcció s'ajusta a la realitat de cada parròquia i no pas a una suposada regla de tres global. Cal vigilar també amb el fet que algunes poblacions no coincideixen tal i com son representades al cens com amb les parròquies. Per exemple, si agafem el poble de Lladó, als censos i fogatges constava sempre com una unitat i en canvi tenia, a efectes eclesiàstics, dues parròquies amb un registre d'actes a cadascuna. Finalment, hi ha el cas d'aquells pobles que no tenen llibre parroquial conservat. En aquests casos, s'ha optat per aplicar una Mitjana Ponderada de Natalitat (MPN) de totes les parròquies amb dades conservades del districte a aquelles que no tenen dades. Les MPNs són, en el cas de Besalú, 267'59; 58'13; i 38'53; respectivament (ordre cronològic ascendent). En el cas de La Bisbal són 51'97 (1787) i 28'11 (1857). Com és de suposar, les MPNs sempre són xifres semblants a les natalitats mitjanes de les poblacions més grans del districte (per exemple Banyoles en el cas de Besalú). Per tots aquests motius, les dades trobades diferiran enormement de la suposició de fer una simple regla de 3 amb el total de baptismes trobat en una regió, o quelcom semblant, que per altra banda resultaria impossible ja que requeriria que s'haguessin conservat totes les fonts per ser fiable, mentre que quan es recolza en censos i fogatges, el càlcul permet buscar maneres de suplir la falta de fonts. Tots aquests càlculs no s'han reproduït perquè són enormement extensos si es posen en una taula, però creiem que als annexos es poden trobar suficients dades per reconstruir-los si així es desitja, i en altre cas, sempre pot optar-se per posar-se en contacte amb l'autor.

El resultat al 35‰ es pot veure a la taula següent:

TAULA 5: ESTIMACIONS DE POBLACIÓ PER NATALITAT FIXA

	focs	població declarada		població estimada		
	1717	1787	1857	1717	1787	1857
Besalú	3559	22250	34585	27784,53	36983	38625,61
Bisbal	3226	20266	31660		29690	32919,29
	natalitat resultant (‰)			natalitat final (‰)		

	(mitjana ponderada)					
Besalú	267,59	58,13	38,53	35,00	35,00	35,00
Bisbal		51,07	28,11		35,00	28,11*

*la petita modificació a la xifra estimada en 0,29 habitant resulta de disminuir la natalitat de Palau-Sator –sense la parròquia de Fontclara- de 35,11‰ a 35,00‰, essent la mitjana de baptismes de 1855-59 de 12,2 nadons per any.

Tal i com podem veure, el mètode d'ajustar la natalitat a xifres més baixes suposaria una infravaloració sistemàtica de la població, al menys fins al segle XIX. Aquesta, com ja apuntava Ferrer Alòs, seria més greu a la Garrotxa que al Baix Empordà (Ferrer i Alòs 2007, 27). A més, la història seria molt diferent: agafar els censos al peu de la lletra indicaria un augment sistemàtic de gent entre 1717 i 1857, a raó d'unes 10000 persones per cens, mentre que la correcció implicaria en canvi que la població ja era més elevada de l'esperat el 1717 (potser a causa de la millora econòmica catalana de la segona meitat del XVII), va créixer igualment molt durant bona part del segle XVIII, i finalment, canviaria relativament poc durant la primera meitat del XIX. S'assemblaria més, doncs, a les troballes de Puig per Olot en quant a evolució demogràfica refereix. En tot cas, l'àrea definida pel partit de Besalú hauria tingut una població considerable, i en un nombre clarament superior al del Baix Empordà.

Per altra banda, podem considerar una estimació que tolerés un nivell de natalitat més alt. Si assumíssim que aquesta societat tenia una natalitat no superior al 45‰ –dada que també implica correcció, ja que acceptar les xifres de Floridablanca ens situa al 52‰ al Baix Empordà i al 58,1‰ a l'àrea besaluena- tindrem una evolució de la població força diferent.

TAULA 6: ESTIMACIONS DE POBLACIÓ PER NATALITAT ELEVADA FIXA

	focs	població declarada		població estimada		
	1717	1787	1857	1717	1787	1857
Besalú	3559	22250	34585	20592,41	28548,55	35348,56
Bisbal	3226	20266	31660		23313,03	32919
	natalitat resultant (‰)			natalitat final (‰)		
	(mitjana ponderada)					
Besalú	267,59	58,13	38,53	45,00	45,00	45,00

Bisbal		51,07	28,11		45,00	28,11*
--------	--	-------	-------	--	-------	--------

Amb aquestes dades, Besalú estaria menys poblada i tindria una evolució de fet força igual: molt creixement al segle divuit, fins a les dècades força negatives causades per la Guerra Gran i la del Francès, i després una lenta recuperació i un creixement més escàs. En canvi, la història del Baix Empordà seria força diferent, ja que durant la primera meitat del segle XIX seguiria creixent de forma ben considerable, no així com amb l'estimació anterior basada en un 35%. També vol dir que les dades de Floridablanca no seran fiables per la majoria de parròquies. Excepcions per bona fiabilitat podrien ser algunes com ara Juïnyà, Fontcoberta, Galliners, Bàscara o Lladó, però en l'altre extrem trobem parròquies amb greus problemes d'infravaloració de la població com ara Argelaguer, Pujarnols, totes les del municipi de Sant Miquel de Campmajor, Sant Llorenç de la Muga, i el cas més flagrant de tots, el del Torn (que declara al cens ser una parròquia de 38 habitants en total però en canvi té una mitjana de gairebé 13 baptismes per any, el que només es podria aconseguir si tres quartes parts de totes les dones de totes les edats de la parròquia tinguessin un fill cada any). De fet, el cas de tot el municipi de Sant Ferriol (també anomenat parròquia forana de Besalú) és força paradigmàtic. Comprèn 6 parròquies, que declaren 263 habitants el 1787 i en declaren 1120 el 1857. Evidentment no hi ha cap raó per a explicar aquest creixement, i si bé és cert que el nombre de baptismes creix de 1787 a 1857, en cap cas ho fa en una proporció que segueixi aquest suposat increment de població, ans al contrari, generant gran dubte en la major part de les xifres, amb la ja esmentada excepció de Sant Martí de Juïnyà, que si féssim cas a les dades de Floridablanca, hauria estat la principal població del municipi, molt per davant de la que és de fet la principal entitat, el veïnat de Sant Ferriol, o bé de les cases dependents de l'església del Torn.

Tot aquest debat, però, es basa en la possibilitat de correcció per la banda dels baptismes, que els darrers anys havia estat una ortodòxia. No obstant, podria ser vàlid experimentar amb un mètode d'estimació de nupcialitat, i no per tant de natalitat. És obvi que la nupcialitat no és fixa en la història, però com que es tracta d'un període breu de temps (no gaire més d'un segle) es podria contrastar el resultat de diferents estimacions. En lloc de fixar la natalitat entre 35 i 45%, és possible intentar assentar els

matrimonis sobre la xifra de nupcialitat del 9‰ (assumint-ho com un màxim). A banda de tot això, cal recordar aquí que des de que existeixen aquests debats no es pensa que els problemes de representativitat siguin iguals arreu del territori: a la comarca de Barcelona, per exemple, s'ha parlat de xifres més aviat fiables. Combinar dos mètodes pot ser especialment útil, ja que el fet que l'aplicar aquest mètode i obtenir-ne uns resultats notablement similars als presentats fins ara, pot de fet implicar que hem assolit una forquilla representativa de les xifres de població notablement closa i, argumentablement propera a les que devien ser les xifres reals.

El que es podria argumentar com a l'encert que s'obté en aplicar aquesta metodologia, acreditada a Llorenç Ferrer, per a fer estimacions de la població en el passat, és la seva funcionalitat. És a dir, intenta trobar una solució realment aplicable amb les fonts disponibles al problema a base d'intentar eliminar l'efecte distorsionador d'algunes variables. Aquest mètode, basant-se en mitjanes de sis anys obtingudes del major nombre possible de parròquies de la regió, intenta minimitzar l'efecte de les oscil·lacions normals en els moviments demogràfics perquè restin efectes conjunturals de l'estimació final. Les dades obtingudes són evidentment imprecises, però pensem que, prenent la funcionalitat com a objectiu, és preferible una estimació imprecisa a una font que, agafada literalment, és indubtablement esbiaixada, especialment tenint en compte la voluntat manifesta de fer del capítol dos un capítol d'introducció a un tema, més que no del seu estudi en profunditat. Aquesta mateixa lògica, que evidentment no era la única possible, s'aplicarà en el capítol següent, on també s'intentarà corregir el biaix implícit de fonts.

Aplicats els dos mètodes, i no sense sorpresa, hem pogut comprovar que els dos mètodes aplicats a Besalú coincideixen en un altíssim grau, i que independentment de si utilitzem la metodologia dels baptismes com la de les núpcies, obtenim una xifra aproximada comparable. En la següent taula presentem les dades fixant la nupcialitat a un coeficient de 9‰. S'hi afegixen, de nou, les dades de població a una natalitat estimada del 45‰ que ja apareixien més amunt:

TAULA 7: ESTIMACIONS DE POBLACIÓ PER NUPCIALITAT FIXA

	focs	població declarada	població estimada
--	------	--------------------	-------------------

	1717	1787	1857	1717	1787	1857
Besalú	3.559	22.250	34.585	19.283,74	29.689,12	34.585
	nupcialitat resultant (‰) (mitjana ponderada)			nupcialitat final (‰)		
Besalú	50,72	12,01	7,95	9	9	7,95
Besalú	3.559	22.250	34.585	20.592,41	28.548,55	35.348,56
	natalitat resultant (‰) (mitjana ponderada)			natalitat final (‰)		
Besalú	267,59	58,13	38,53	45	45	45

Font: Elaboració pròpia a partir de fonts parroquials i censos. Noti's que una darrera possibilitat seria la de fer el càlcul mantenint estable la nupcialitat de Besalú del 7,95‰ en lloc de la de 9‰, que és la dada resultant del càlcul amb les dades de 1857, i molt semblant al càlcul de la província d'Olot al mateix any que s'havia fet, que seria 7,94‰ (Martínez Quintanilla 1865, 63). Si agaféssim aquesta xifra, la població a 1717 seria 22706 persones; i la de 1787 33613 persones. Aquesta estimació implicaria un creixement demogràfic important al segle XVII, un fort creixement al segle XVIII (0,56%), i un estancament radical al segle XIX (0,041%).

Donada la notable similitud de les dades trobades emprant dos mètodes de càlcul diferents, que a més a més utilitzen dos grups de registres parroquials diferents per a fer una crítica del cens, pensem que és més que raonable agafar aquestes dades com a les més acurades. Així, podem acabar afirmant que la població del Partit de Besalú va passar dels 20.000 habitants de després de la Guerra de Successió als 29.000 al cens de Floridablanca, per acabar en 35.000 al final del període d'estudi que afecta la present recerca. És important fer notar que, aquestes xifres, no només acaben fent referència a una lentitud de la transició demogràfica sinó a un autèntic i clar alentiment del creixement demogràfic que caldrà explicar, i que té lloc abans de la pèrdua de població que alguns autors detecten a la dècada de 1860. Així, per les raons que sigui, les condicions per a l'espectacular expansió que s'havia produït al segle XVIII desapareixen amb l'arribada de la Guerra Gran (1793-1795) per a no tornar mai més, tot i que alguns autors ja ho haurien apuntat per algunes dècades abans en alguns pobles (Solà i Colomer 1996). Més important, confirma novament les observacions dels treballs de Terradas (Tremoleda i Trilla and Aguirre i Oliveras 2000, 510) pel segle XIX que qualifiquen Banyoles de població poc dinàmica, i ho fan extensiu a tot el Partit de Besalú, i també confirmen novament les observacions de Barnosell (Gutiérrez Martínez

and Abad Arbussé 2008, 466), ensems basades en estudis previs d'Antoni Simón. Fins aquí, doncs, cap sorpresa. El Partit de Besalú –i les comarques que modernament ocupen el seu espai- havien passat d'una població demogràficament molt dinàmica a una que ho era poc. Concretament, el creixement de la població entre 1717 i 1787 és d'un 0,53% anual, però d'un 0,27% anual entre 1787 i 1857, el que significa que es produeix a un ritme el doble de lent. És important notar aquí que la crítica del cens de Floridablanca és totalment necessària per evitar que en comarques amb infravaloració clara de la població com ara la Garrotxa l'historiador infravalori les destruccions, tant bèl·liques com econòmiques, que impactaren sobre la societat durant el llarg segle XIX. Aquesta xifra, un creixement d'un 0,27% anual, és notablement diferent que la oferta per Barnosell del 0,48% (obtinguda sense fer crítica del cens de Floridablanca, i incloent Olot i tota la Garrotxa del Partit de Camprodon, xifra doncs evidentment sobreestimada i producte de la infravaloració de la xifra total que plaga el cens de 1787 en alguns indrets, i se situa encara molt més contundentment per sota de la mitjana catalana del 0,87% anual, tot i que Barnosell, amb aquestes xifres diferents, afirmava les mateixes conclusions que nosaltres. També val la pena recordar que hi ha varis historiadors que reclamen una revisió d'aquesta xifra catalana del 0,87% anual en base a problemes generalitzats en fonts d'arreu del principat de la mateixa naturalesa que les que hem presentat aquí, com es pot llegir dins del propi article de Ferrer que s'ha anat citant. Hi va tenir el fet que la densitat de població garrotxina en 1857 fos uns 7 habitants/km² per sobre de la mitjana catalana malgrat les poques oportunitats agrícoles i la pèrdua de competitivitat industrial alguna cosa a veure?²⁵ Sense avançar esdeveniments, afirmem que és un canvi prou rellevant que caldrà tenir en compte, i que caldrà intentar explicar.

UN EXEMPLE SOBRE L'EDAT DE LA POBLACIÓ: EL PADRÓ BANYOLÍ DE 1850.

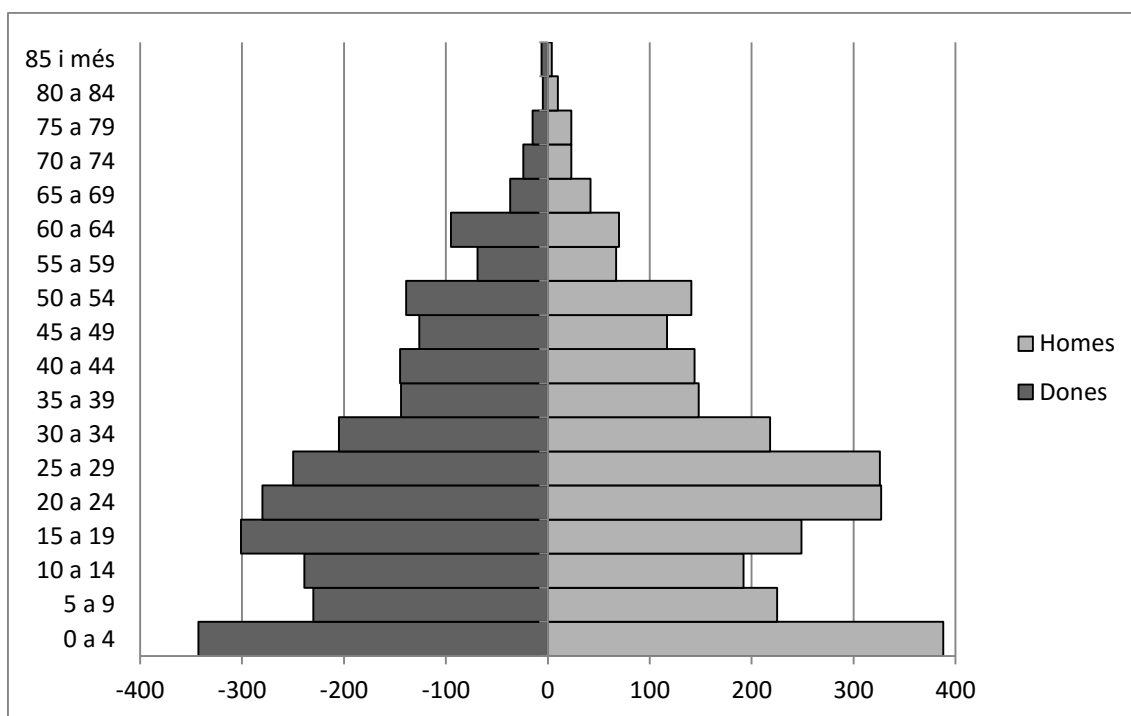
Si bé la demografia banyolina del S.XIX no és un tema nou, s'ha de dir que la majoria d'historiadors han preferit centrar-se en fonts eclesiàstiques, que de per si ja són sòlides, i ha interessat menys la per altra banda bona col·lecció de padrons municipals

---

²⁵ (Gutiérrez Martínez and Abad Arbussé 2008, 470) S'esmenta a la primera taula de la pàgina que el 1857 la densitat catalana era d'uns 51,8 hab./km² mentre que a la Garrotxa arribava als 58,4 hab./km², dada que evoluciona negativament cap als 5 punts per sota de la mitjana catalana a 1877.

que han arribat fins als nostres dies. Aquesta font ofereix evidentment més possibilitats que les simplement demogràfiques, però aquestes es tractaran a l'apartat 4. El padró banyolí de 1850 dóna encara la idea d'una vila prou dinàmica, cosa que podria sobtar: de fet, la història social i econòmica de la Banyoles del segle XIX potser no ha interessat tant, degut a què hi ha relativament estesa una idea de vila *pagesa* i a més (i potser per això) poc dinàmica, que contrasta amb els segles precedents i posteriors. Així, hom pot creure que entre la importància en certs nínxols del mercat tèxtil del segle XVIII; i la implantació d'indústries tèxtils modernes de certa envergadura i del desenvolupament del turisme per a la classe mitja-alta barcelonina vertebrat al voltant de les aigües sulfuroses medicinals i dels esports aquàtics a l'estany (ambdós desenvolupaments d'inicis del XX – darrers anys del XIX) hi hagué una mena de travessia d'un desert vuitcentista, desert historiogràficament construït per aquells estudis de Banyoles que, per la seva antiguitat, se situen en una concepció més tradicional de la revolució industrial, i que molt probablement serien escrits diferent si foren fets ara i per tant a la llum de les novetats historiogràfiques dels darrers 30 anys. Per contra, els estudis etnogràfics impulsats pels dos arxius de la vila i pel Consell Comarcal per inicis del segle XX indiquen una rica cultura del treball d'oficis. Hom es podria raonablement qüestionar si va ser realment possible que el sector secundari anés apareixent i desapareixent al llarg de la història com l'acció de l'interruptor d'una làmpada elèctrica. Però el principal propòsit d'aquesta secció ara és examinar la piràmide d'edats de la població per aquell any, i que comparada amb l'anàlisi que es fa sobre moviments migratoris a l'apartat 4 de la tesi, indica que la presència de l'esmentada dinàmica demogràfica d'antic règim no era incompatible amb activitat migratòria i emigratòria.

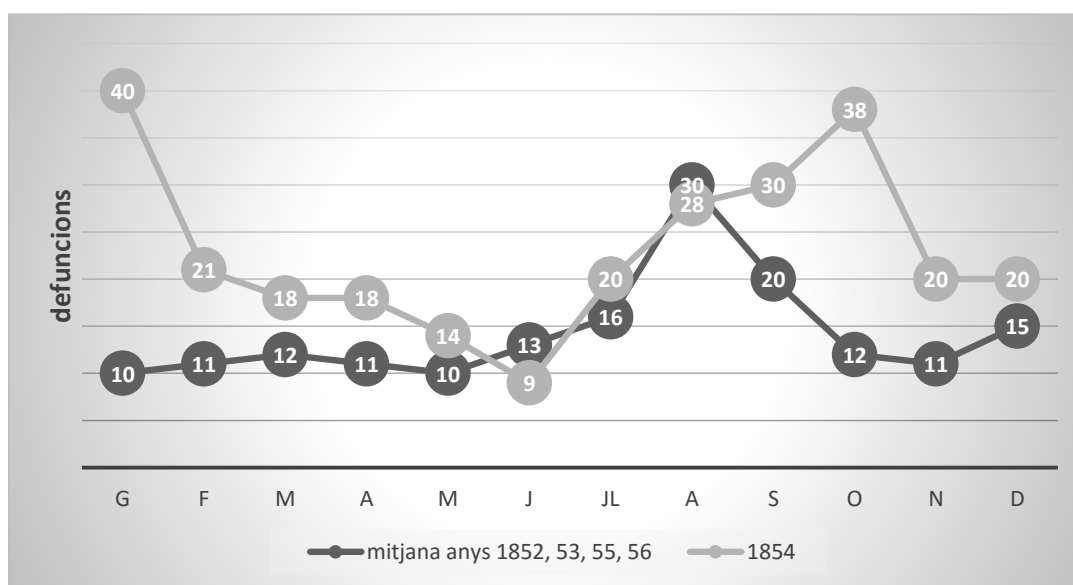
GRÀFIC 5: CLASSIFICACIÓ PER TRAMS D'EDAT DE LA POBLACIÓ BANYOLINA EL 1850

Com veiem al gràfic, que contempla ambdós sexes, la població banyolina es repartia de forma relativament triangular per edats com s'acostuma a pensar les societats d'abans de la transició demogràfica. És de fet la gràfica d'una població molt jove, i en conseqüència, és poc probable que en aquesta conjuntura precisa fos una vila principalment emigrant; com en canvi han tendit a pensar alguns autors (Terradas 1985; Clara i Resplandís 1977), o com per similitud es podria assumir a partir del treball de (Simón 1993). Ara bé, els censos i padrons posteriors (1860 en endavant), sí que mostraran clarament una vila que perd població absoluta). Però establir aquesta cronologia de forma més precisa és, ens sembla, una assignatura pendent per a la història de la Garrotxa i el Pla de l'Estany. Ara bé, aquesta mostra *micro* de 5436 individus residents a Banyoles confirma la idea general defensada per Antoni Simon sobre la demografia de la regió nord-oest del que seria l'actual província de Girona, no tan en el sentit dels fluxos migratoris, però sí decididament en el sentit d'una societat que tarda molt més a fer una transició demogràfica, com es pot veure també reflectit en les dades estadístiques publicades per (Martínez Quintanilla 1865), i en estudis posteriors des de la medicina que destaquen l'elevada mortalitat (Mascaró, 1910).

No només una elevada mortalitat infantil és suficient per explicar la dent que s'aprecia en la població de 5 a 14 anys. Si bé Banyoles, en principi una vila importadora de cereal, sabem que no va ser afectada per la crisi de subsistències de principis de 1850, sí que va ser clarament impactada per aquella nova epidèmia del segle XIX que va ser el còlera. Aquesta bactèria, de la qual Catalunya en sofrí una epidèmia a partir de 1853, afecta Banyoles durant l'any 1854. Serà un factor rellevant, com dèiem, per entendre la forma del gràfic anterior a l'hora de mostrar la població entre 5 i 14 anys. Vegem la següent gràfica.

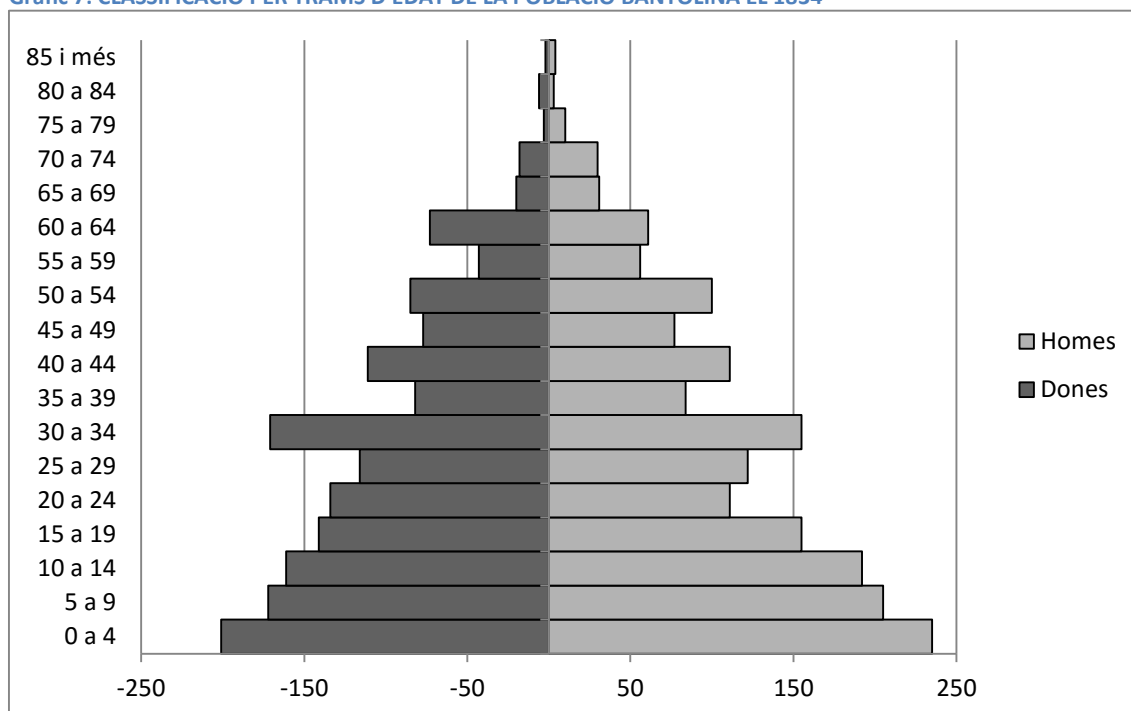
Gràfic 6: variació de defuncions durant l'epidèmia de còlera de Banyoles de 1854 i mitjana 1852-1856

Font: (Terradas i Viñals 1982b, 355)

Val a dir que si agafem les dades del Padró General de 1834, que només llista 3362 habitants, uns 2000 menys que els de 1850 (idea que per altra banda reforça la hipòtesi del manteniment de l'economia banyolina a la primera meitat del XIX), la piràmide mostra una forma molt més regular i lliure d'esdeveniments de tota mena (guerres i epidèmies), tot i que se segueix notant un clar efecte immigració. Cal notar però que l'edat d'immigració en aparença a la gràfica (30-34 anys) no coincideix amb la real, com veurem més endavant. La gràfica és la següent:

Gràfic 7: CLASSIFICACIÓ PER TRAMS D'EDAT DE LA POBLACIÓ BANYOLINA EL 1834

Les franges dels 15 als 29 resulten interessants tant pel que fa l'estudi de la població femenina com per la masculina. Una xifra de 62 dones més a la franja 15-19 que a la franja 10 a 14 indica que aquesta edat podia implicar l'habitual d'immigració de població femenina a la vila de Banyoles, segurament relacionada (però no exclusivament) amb el servei domèstic, mentre que els homes que immigrarien a Banyoles ho farien molt més a partir dels 20 anys, i clarament fins als 29, mentre que no es veu pas que les dones de més de 25 anys tendeixin ja a immigrar a la vila. A més, el volum de població immigrant masculina supera en un volum baix però clar i notable a la de població femenina. El següent requadre ens pot donar alguna pista més:

TAULA 8: PES DE LA POBLACIÓ IMMIGRANT ENTRE ELS JOVES BANYOLINS

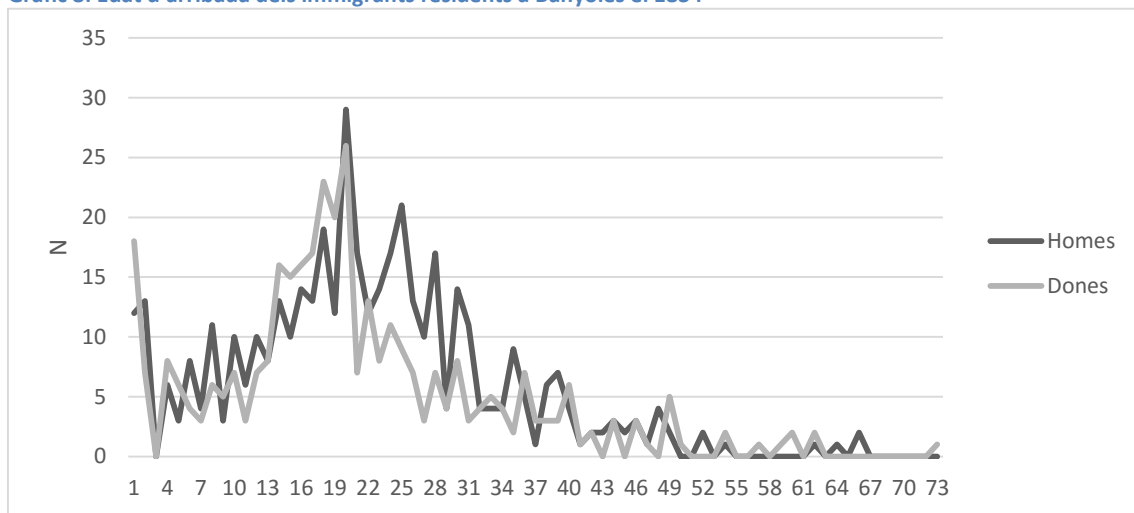
	Homes	% immigrants	Dones	% immigrants	Total	% pob. total
10 a 19	440	25,4%	538	19,0%	978	18,2%
20 a 29	652	42,4%	529	44,9%	1181	22,0%

Font: Elaboració amb padró banyolí de 1850.

Com veiem, en la segona dècada de vida és igual de probable en termes absoluts que homes i dones immigrin a Banyoles, mentre que ho és més en termes relatius entre els

homes. En canvi, la immigració entre els 20 i els 29 és més probable en termes absoluts entre els homes, i gairebé igual en termes relatius per homes i dones, amb lleugera avantatge per les darreres. A més a més, la franja d'edat entre els 20 i els 29 representa el 22% de la població de la vila, una xifra clarament superior a la de la franja entre els 10 i els 19 anys. Aquest fet no es pot explicar sense haver de recórrer a la idea que Banyoles era una vila encara capaç d'atraure immigrants a l'any 1850, qüestionant doncs que hi pogués haver cap crisi clara de les activitats industrials, que com veurem més endavant (en el capítol sobre grups socials) eren indubtablement predominants entre la població urbana de Banyoles. El Padró General de 1834, també conservat a l'Arxiu Històric de Banyoles, entre els documents històrics propis de l'ajuntament, permet posar més llum sobre aquesta qüestió en tant que recollia sistemàticament la informació de quants anys feia que cada habitant residia a la vila, malgrat que no és possible llegir-les totes per qüestions de conservació del paper. No obstant, amb la majoria de dades és possible elaborar el següent gràfic:

Gràfic 8: Edat d'arribada dels immigrants residents a Banyoles el 1834

Font: elaboració pròpia a partir del Padró General banyolí de 1834.

Com veiem, les xifres mostren que l'edat singularment més comuna per canviar de residència eren els 21 anys, i que en general la major part d'immigrants que anaven a viure a Banyoles ho feien entre els 14 i els 30 (459 casos de 782 no-nascuts a la vila), amb l'excepció d'alguns nadons que immigraven amb els pares, a la franja entre els 1 i 3 anys. La gràfica també mostra que era realment rar trobar gent que immigrava a Banyoles després de complerts els 40, alhora que mostra que era més normal que les

dones immigressin entre els 13 i els 23, quan en canvi els homes immigraven més entre els 15 i els 30. Això evidentment està relacionat amb les oportunitats laborals que ofería una vila: per a les dones, servir de criades o majordomes era el més habitual, cosa que es feia abans del matrimoni, mentre que els homes hi anaven a buscar aprendre un ofici, o bé un lloc de treball.

En resum, la utilització d'un exemple local, però que fa referència al municipi més poblat del Partit, confirma la idea general d'una població que les dinàmiques de natalitat i mortalitat manté com a clarament jove, i concretament amb una esperança de vida relativament reduïda, amb les viles com Banyoles mantenint però un creixement gràcies a mobilitat geogràfica²⁶.

QUANT DE FIABLE ÉS EL LLIBRE DE L'ARMAMENT DE 1795?

Finalment, aquesta secció permet introduir una nova font, de la que s'anirà fent esment en els següents capítols. Es tracta del Llibre de l'Armament de 1795. Aquesta font era un recull nominal d'homes majors de 16 anys i vídues que feien de caps de casa de totes les poblacions del corregiment sota control monàrquic el 1795. L'objectiu era recollir la possibilitat de reular soldats i cobrar impostos personals i nominals per a sufragar l'esforç bèl·lic contra la Convenció. També llistava extensament el moviment d'exiliats que fugien dels fronts de batalla, i indicava la propietat de terres en pobles determinats per part d'individus de fora el veïnat mateix, als quals també es cobrava un pagament cadastral. Com a font, resulta útil, però com amb el Cens de Floridablanca, és necessari qüestionar-se sobre la seva representativitat. La proposta resulta relativament òbvia: originalment el 1787 es classifica la població per sexe, estat civil i trams d'edat. Recollir els homes majors de 16 el 1787 i comparar el nombre d'individus que apareixen per cada població en el cens de 1795 és una opció directa i que ens durà a veure la representativitat relativa d'un cens respecte a l'altre. Diem relativa perquè cal no oblidar en cap moment que hem demostrat taxativament que Floridablanca infravalora la població besaluenca. Com veurem, el cens de 1795 és sòlid per les zones rurals, però presenta importants mancances en viles i ciutats. Per aquesta raó, s'entén perfectament que, malgrat les característiques de la Garrotxa i de

---

²⁶ Aquest tema es reprendrà al capítol següent.

Banyoles, tinguem la imatge d'una població encara força lligada a l'agricultura durant el període d'industrialització, però que passa a ser industrial si mirem censos de 1850, en moments ja menys dinàmics pel que fa al sector secundari. Aquesta imatge de predominança de les professions agrícoles fins i tot en viles i ciutats segurament no s'adigui amb la realitat de finals del segle XVIII.

La taula a l'annex referent als majors de 16 anys el 1795 i 1787 indica clarament el que hem resumit a l'apartat anterior. Mirant poblacions petites com ara El Mor, Palau de Montagut (ara anomenat Sant Jaume de Llierca), Porqueres, Pujarnols o Castellfollit de la Roca, queda clar que hi ha un augment subtil de població respecte una font i l'altre, favorable a la xifra de 1795 (d'aquí el resultat negatiu a la columna diferència, que indica més homes que 8 anys abans). Tractant-se de poblacions petites, una petita variació és raonable. Així mateix, les xifres positives però baixes també són raonables: pobles com Guitarriu o Pujarnol poden haver perdut homes en aquests 8 anys, o simplement, pot ser que alguns homes no estiguin llistats per trobar-se expatriats (fugits del front de la guerra) aquell precís any. En general, però, que la majoria de xifres surtin positives és una mica sospitós, ja que indica menys població en el document de 1795 que en el de 1787, i encara que és plausible argumentar que hi ha hagut entremig anys no especialment bons, sempre ens quedarà el problema que la font de 1787 havia infravalorat clarament la població. Tot i això, insistim que les xifres són similars pel que fa a poblacions petites en tots dos casos, fent de la font un recurs utilitzable per a la recerca. Mirar les viles i ciutats és tota una altra qüestió: Banyoles compta amb 175 majors de 16 més el 1787 que el 1795, Besalú amb 199, Joanes (a la conurbació olotina) 163, Mieres 114, Sant Privat d'en Bas 204, Sant Esteve d'en Bas 399 (!), i Tortellà 200. D'aquestes xifres derivem l'argument que hem proposat: com més gran era una població, pitjor solia ser representada al Llibre de l'Armament de 1795. Podríem proposar diverses hipòtesis per a explicar-ho, però segurament n'hi ha prou amb advertir que caldrà anar molt amb compte a l'hora de valorar la població urbana a través d'aquesta font, especialment la població d'activitat no-agrària, que és la que queda clarament més ressentida si comparem censos de finals del XVIII amb censos del segle XIX, com hem pogut fer pel cas de Banyoles ciutat.

Fent el mateix exercici amb les dades de part del Baix Empordà s'arriba a conclusions similars, amb dues observacions. Per una banda, el cens de Floridablanca tendeix a ser molt més sòlid per a l'Empordà que per a la Garrotxa, de forma que resulta senzillament més fiable, cosa que es tradueix en xifres més plausibles per pobles petits (la majoria ofereixen resultats negatius, que són els que esperariem si ambdues fonts fossin més fiables). Per l'altra banda, i en un sentit ara negatiu, la població del Baix Empordà tendia a un hàbitat menys dispers que la de la Garrotxa, de forma que hi incideixen potser encara més els problemes d'infravaloració que el 1795 afectaven les poblacions més grans. Així, Castell d'Empordà, Fontanilles, Fontclara, Matajudaica, Sant Cebrià dels Alls, Vulpellac, Regencós, Cassà de Pelràs, i altres poblacions menors són (segons el criteri aplicat) força fiables, però poblacions més grans estan notablement per sota en quant a homes majors de 16 anys en la data més tardana, per quan es redacta el Llibre de l'Armament, que recordem-ho, és una font fiscal amb finalitats recaptatòries. Aquest tipus de fonts sempre presenten problemes creats intencionadament pels potencials contribuents. Les poblacions afectades són Begur, amb 121 homes de menys al Llibre que al Cens, L'Escala-Sant Martí d'Empúries amb 339 (!), La Bisbal d'Empordà amb 102, Palafrugell amb 107, i Torroella de Montgrí amb 93. En el cas d'aquesta àrea també trobem dues poblacions que compten amb molts més homes el 1795 que el 1787, en tots els casos, més de 50. Es tracta de Cruïlles, Mont-Ras i Peratallada. En definitiva, les xifres són una mica millors que a la Garrotxa però igualment resulta importantíssim vigilar el que es diu sobre les poblacions més grans. Especialment amb l'únic municipi inclòs de l'Alt Empordà, el de l'Escala i Empúries. Aquestes dues entitats de població anaven sempre juntes en aquests censos i avui en dia integren igualment un sol municipi, però llisten 339 homes menys el 1795 que el 1787, essent la contrapart de la població de Sant Esteve d'en Bas a la Garrotxa, que presenta una diferència de gairebé 400 individus masculins entre un cens i altre, dades que, com és obvi per un període de 8 anys, només es poden explicar per negligències flagrants de l'administració i per ocultacions diverses, no pas per alguna espècie de daltabaix altament catastròfic. Així doncs, la font del Llibre d'Armament de 1795 resulta una font útil per conèixer la realitat del món rural, però amb l'advertència que, tenint en compte les seves flagrants ocultacions de població urbana (tan per intenció d'evasió d'impostos i lleves com pel moviment temporal de refugiats de

guerra)²⁷, i l'omissió de forces poblacions del nord-est gironí per ser en mans de l'exèrcit de la Primera República Francesa, presenta deficiències que, segons quines siguin les preguntes que es vulguin formular, seran gairebé insalvables.

DEMOGRAFIA DEL PARTIT DE BESALÚ EN EL CONTEXT CATALÀ

Si bé l'estudi introductorí que aquí hem presentat no permet fer massa afirmacions, com sí que ho permeten els estudis basats en reconstrucció familiar, podem apuntar a algunes característiques generals. Besalú estava inclòs a la tendència de l'interior de Catalunya de major mortalitat fins èpoques força recents, cosa que el distingia de bona part de la província de Girona, que seguia les pautes demogràfiques de caràcter més litoral dintre de les dues formes generals que en principi podem distingir a Catalunya. Aquestes pautes d'alta mortalitat i alta natalitat les ha estudiades Marfany per Igualada a través de la reconstrucció familiar. Per altra banda, les edats de matrimoni cap a 1805 (estudiades amb les dispenses de proclama) no corresponen a les observades per Marfany per 1800-1809 per Igualada, de 24,2 per homes, i 21,7 per dones, sinó que són més elevades (de mediana 26 per ambdós sexes, quan al Baix Empordà era de 27), i 28 per homes i 25 per les dones (Marfany 2012, 101). La mediana d'edat de primer matrimoni el 1805 va ser de 26 anys a tota la província de Girona el 1805 (N=1032), exactament la mateixa que a Besalú (N=112). Marfany també estudia l'edat de primer matrimoni dels homes per ofici. Malgrat que les seves classificacions laborals són diferents a les nostres, penso que podem comparar el cas dels artesans tèxtils i de la resta d'artesans. En el meu cas, pel 1805, no noto diferència (27 anys, N=282, essent 44 tèxtils), i en el seu, entre 1780 i 1830 es casaven a 22,5 anys els del tèxtil i a 24,1 la resta. Tot això vé a dir que la presència de protoindústria no va tenir un efecte tan clar en la demografia besaluenca com en la igualadina, assemblant-se més el nostre cas al de Tello, que argumenta que la protoindústria a la Segarra no va provocar canvis notables en les pautes de comportament demogràfiques (Tello 1995). Per altra banda, és possible que una edat mediana de matrimoni uns quatre anys més elevada a Besalú que a Igualada pot ser un dels factors que ajudi a explicar per què en el nostre cas estem més a favor de la tesi devriesiana que Marfany. De fet, el cas de la

---

²⁷ L'article que va iniciar l'estudi d'aquesta font ja apuntava que això podia passar (Congost 2001, 382)

província de Girona es troba entre les de tot l'Estat Espanyol amb una mediana d'edat de matrimoni més elevades (Marfany 2012, 99). Una altra diferència en l'estratègia matrimonial seguida a Besalú que serà rellevant pel capítol set és que sembla que un nombre més elevat d'individus anaven al notari a firmar capítols en casar-se al segle XIX que en l'estudi de Marfany, la qual argumenta que aquesta tendència va disminuir fortament entre 1688 i 1829 (suposant que el mètode que fa servir, de comprovar si el capellà deia que la parella els havia signat, en comptes d'anar directament al registre notarial, funcioni bé (Marfany 2012, 104–106)), fet que no es compleix en absolut en el nostre cas, i cosa que ha creat, en el nostre estudi, una mostra molt més representativa. En definitiva, doncs, és com si la protoindústria a Catalunya fos capaç de crear règims demogràfics molt diferents segons el context on s'implantès, una qüestió que se'ns fa molt difícil d'explicar.

CAPÍTOL 3: ESTRUCTURA SOCIOPROFESSIONAL A BESALÚ

En aquesta secció s'indaga sobre el repartiment de la població de Besalú en diverses classificacions, per entendre com estaven distribuïts els diferents tipus de capitals (cultural, econòmic...) en relació a altres àrees, i quines activitats professionals feia la població, entès en termes generals i estadístics. Això és segurament quelcom que no és possible fer, avui en dia, sense una certa reflexió prèvia teòrica sobre com es poden definir i interpretar aquestes classes dintre de l'agregat d'individus que és una societat. També requereix advertir si més no, sobre la diferència existent entre una classificació feta pel científic social - que no pressuposava actuacions polítiques; i el que és el concepte de classes socials amb les seves implicacions polítiques, és a dir, la consciència de classe. Es tractarà només el primer. Així, una breu reflexió sobre les principals definicions utilitzades anirà acompanyada de l'exposició del plantejament del mètode emprat per reflexionar sobre el tema en qüestió. Per l'aspecte teòric, entrar en aquest tema requereix tornar a agafar el tema tal com s'havia deixat al capítol 1, quan s'ha parlat sobre la hipotètica contraposició entre Weber, Durkheim i Marx i els intents per superar-la.

De fet, des d'inicis del segle XIX, quan neix la idea moderna de classe, hi ha molts autors que han procurat fer-ne una definició acurada, i encara molts més autors que s'han preocupat de debatre aquestes definicions. No hi haurà, en aquest apartat, cap intent de fer un resum extens del que han dit autors com Marx, Durkheim, Weber, E.P. Thompson o Bourdieu perquè pensem que els debats que es puguin haver suscitat són més o menys coneguts. En el camp de la història, va ser especialment renovadora la irrupció, ara fa uns 50 anys, de la coneguda obra sobre aquest tema de Thompson, la qual, puntualitzada després per l'estudi de la cultura de Costums en Comú, l'han convertit en un autor difícil d'ubicar: potser ell mateix, o altres, el situarien en un corrent marxista, mentre que altres afirmarien que el que ell creà pot ser vist en sí mateix com un paradigma (Hailwood and Waddell 2009). En tot cas, si els autors són difícils de classificar, això pot ser un bon recordatori del problema si ho pensem com a paral·lelisme del que en aquesta secció estem discutint: les possibilitats i problemes de classificar els individus d'una societat en classes sociològiques.

La teoria que proposa Bordieu penso que ajuda molt clarament de cares a navegar aquest problema, tant pel que fa a la definició de diverses formes de capital com per la definició de què podem entendre per classe, alhora que ha estat bastant influent en els darrers anys²⁸. Un resum clar i concís el trobem en Wacquant (Wacquant 2013).

La qüestió de classe és només un element més de les diverses qüestions que afecten i fragmenten les societats humanes (nació, ètnia, religió, gènere...) i, evidentment, aquesta àmplia diversitat d'experiències humanes fa més difícil el tractament de les etiquetes socioprofessionals en perspectiva internacional²⁹. Nogensmenys, la distinció entre capital cultural i econòmic és útil de cares a situar i entendre que una persona pot viure en una societat sense tenir la propietat de gaire mitjans de producció físics, però gràcies al seu coneixement, representar també una elit i alhora tenir ingressos rellevants en comparació amb altres individus que tampoc s'entenen bé des d'una perspectiva únicament de capital econòmic (per exemple, contraposant un escriptor capaç i conegut a un peó de fàbrica, o un físic nuclear a un netejador de sabates del carrer).

Classes i història: des del segle XIX diversos autors s'han preocupat per la redefinició de les classes al llarg de la història. Ja en la clàssica obra de Marx queda clar que a diferents modes de producció s'associen diferents classes socials. Aquesta preocupació ha seguit, i segurament es pot afirmar que s'ha accentuat encara més amb els diversos gir de les darreres dècades en ciències socials: el gir lingüístic o el gir antropològic. Queda clar doncs que com es defineixen les classes és objecte de canvi al llarg de la història. Així l'obra de (Giddens 1995) esquematitza dient que tant les societats d'antic règim com les actuals són societats de classes, però que aquestes classes són diferents en cadascun dels dos casos: tenen diferents components per definir-les i també diferents implicacions i representacions corresponents a aquests diferents períodes històrics. En l'obra de Bourdieu es destaca el fet que el capital pot ser objecte de

---

²⁸ Aquestes obres són citades entre les 10 en sociologia més influents dels darrers segles, i aquesta concepció de la idea de classe ha estat força influent, per exemple en la Great British Class Survey de 2011, amb una mostra de 160000 individus (BBC Lab UK 2013).

²⁹ Per aquesta raó, el projecte HISCO (<http://historyofwork.iisg.nl/>) presenta grans dificultats (d'entrada està orientat a perspectives concretes), de forma que, sumat al problema de la evolució històrica dels usos socials de les llengües, fan que al final sigui cada investigador el que acaba fent adaptacions pròpies a un sistema de classificació dels individus en societats històriques per categories ocupacionals.

redefinició: quan alguns grups socials no-dominants subjectes evidentment a la cultura dominant que defineix el capital veuen que no poden obtenir cap avantatge en el sí del joc amb les regles actuals, un nombre variable d'individus pot decidir intentar redefinir conceptes, i fins i tot crear nous espais socials, per tal de modificar dinàmicament la societat en profit seu al llarg del temps. L'obra destaca, com ja hem esmentat, una explicació per a un aspecte prou discutit les darreres dècades: en el pas d'una societat precapitalista a capitalista hi pot haver emergència de nous grups fruit de redefinicions (lluites per a la classificació). Per ell, cal destacar d'aquest moment sobretot com el capital econòmic esdevé camp en sí mateix, més separat de les relacions socials i del prestigi, més específicament, com es passa a reconceptualitzar mentalment l'activitat econòmica a partir de nous conceptes, d'una cultura del negoci nova. Això està directament relacionat amb l'aspecte de la dissolució de la societat de rang i la formació progressiva d'una societat on les classes es defineixen d'una altra manera, independentment de qüestions de prestigi que abans havien tingut una grandíssima rellevància social, com ara la noblesa o la dignitat eclesiàstica (els estats o estaments dels governs d'antic règim serien un exemple en aquest sentit). La pressió dels comerciants per a la redefinició de les normes institucionals que governaven el comerç (Deschanel 2014) o la mutació dels drets de propietat (Congost 2007a), la creació del discurs sobre la ineficiència de les terres a *mans mortes*, i la progressiva institucionalització de professions jurídiques o mèdiques es poden entendre, si s'adopta aquesta perspectiva, com una estratègia de subvertir la definició dominant de capital en el sí d'una estratègia seguida per individus amb interessos determinats³⁰: busquen en aquests canvis promoció social gràcies a noves regles de joc. No cal dir que els qui ostentaven més beneficis –materials i simbòlics- en la situació anterior, en l'anterior definició dominant, van defensar-se en la mesura del possible. Per tant una possible visió sobre el debat de la transició al capitalisme es podria entendre més aviat a partir de repensar alhora varis autors: Polanyi i Elias per explicar el procés en termes de mentalitat (Polanyi 1957; Elias 2000), i recordant que el capitalisme té alhora conseqüències positives (Weber 1984) i negatives (Marx 2010) per a l'economia, i que

---

³⁰ Tot i que a l'hora els interessos dels individus poden ser definits com a *illusio*, és a dir, com a producte històric que no és vist com a tal en tant que s'està atrapat en el joc social, que és necessari per al funcionament propi de diferents aspectes de la societat. .

cal balancejar tots aquests aspectes en lloc de ressaltar-ne només una cara (Bourdieu 2001, 253–261). Penso que veurem al llarg dels següents capítols alguns aspectes rellevants a totes aquestes qüestions alhora: canvis de mentalitat (darrera dels processos de creació de la societat del consum i dels nous grups socials); conseqüències positives (avenç de la indústria i la tecnologia moderna, trencament de normes tradicionals més exclusives, disponibilitat de nous béns de consum...); i conseqüències negatives (augment de la desigualtat econòmica, processos de desindustrialització, eventual despoblament i abandó del món rural...).

LA SITUACIÓ DEL PARTIT DE BESALÚ EL 1755 I LES FONTS PER ESTUDIAR-LA

Ras i curt, l'àrea de Besalú en aquest any a jutjar per l'única font general d'oficis que coneixem per mitjans del XVIII (les dispenses de proclama matrimonial conservades a l'ADG, de les quals utilitzem els buidatges de 1755, 1769 i 1806) brillava ja per la importància de la manufactura. El principal grup social, tant entre nuvis com pares de nuvis, en demanar dispenses de proclama és el de les persones vinculades amb alguna de les branques de l'artesanía, i en general del sector secundari. Queda clar que abans de l'arribada del cotó i de les indianes la manufactura ja estava àmpliament desenvolupada i integrada tan en el món rural besaluenc com en la ciutat d'Olot, com ha vingut a apuntar també (Puig i Reixach 2005).

Aquestes dispenses són aquells documents que una part important de la població emprava per evitar haver de publicar el fet que es casaria setmanes abans de la cerimònia en sí, de forma que pagant una petita quantitat s'agilitzava el tràmit i els veïns no tenien ocasió de posar-hi impediments. Es troben conservades als arxius diocesans corresponents, tot i que a dia d'avui sols estan localitzades i consultables pel públic en l'Arxiu Diocesà de Girona. La raó per la que fem aquesta font, i no una altra de més habitual, és perquè en aquest període (anys centrals del segle XVIII) no hi ha cap font que funcioni millor a l'historiador per a realitzar aquesta tasca. Pensem que les xifres de matrimonis que representen les dispenses són suficientment representatives tenint en compte el volum de població de Besalú i les xifres de nupcialitat, i que per tant val la pena estudiar-les i comentar-les com a mostra rellevant per parlar de l'evolució dels oficis a Besalú.

Per al treball amb dispenses de proclama, cal tenir en compte però la naturalesa i particularitats d'aquesta font³¹. Basant-nos en els treballs més moderns, sabem que la tendència de persones de diferent ocupació econòmica a sol·licitar dispensa de proclamar amonestacions a missa parroquial setmanes abans del casament, variava segons unes pautes que es poden establir comparant dispenses disponibles amb alguns o tots aquells arxius parroquials que s'han conservat, aplicant-ho a un territori determinat. Fonamentalment caldrà aplicar un coeficient de correcció al nombre de pagesos, al nombre de treballadors, al nombre de gent amb oficis de mar, al nombre de comerciants, etc... Les gràfiques amb dades no-corregides s'ofereixen a l'annex. Evidentment la correcció presenta els seus problemes, tant per un nombre relativament reduït de casos en certs anys com per què no tothom es casava. Els multiplicadors específics per a les xifres obtingudes en tots els anys han estat construïts a partir de les següents informacions, obtingudes a través de la consulta d'arxius parroquials conservats a l'Arxiu Diocesà.

Taula 9: MATRIMONIS AMB I SENSE DISPENSA EN ARXIUS PARROQUIALS PROPERS A BESALÚ EL 1755 I 1769

nuvis per parròquia	Amer		Sta Maria Banyoles		Camós (S.M. I S.V.)		St. Llorenç Muga	
	disp	no disp.	disp	no disp.	disp	no disp.	disp	no disp.
1755								
altres	-	-	-	-	0	2	-	-
artesans	0	2	4	3	-	-	2	0
comerciants	0	1	2	0	-	-	-	-
oficis de mar	-	-	-	-	-	-	-	-
pagesos	0	1	1	1	1	3	-	-
prof. liberals	1	0	3	0	-	-	1	0
treballadors	2	5	2	5	-	-	-	-
Mostra (N)	12		21		6		3	
1769								
altres	-	-	-	-	-	-	-	-
artesans	0	4	10	5	-	-	2	1
comerciants	-	-	-	-	0	2	0	1
oficis de mar	-	-	-	-	-	-	-	-
pagesos	2	1	-	-	-	-	0	1
prof. liberals	2	1	1	0	-	-	0	1

³¹ Aquests estudis de fonts són publicats en revista, amb la nostra col·laboració: (Congost et al. 2012). No vol dir però que no hi hagués varis autors eclesiàstics històrics que haguessin deixat per escrit idees sobre el funcionament d'aquests instruments, com ara (Carbonero y Sol 1864; Pothier 1846), evidentment des d'una perspectiva no pas sociològica sinó legal.

treballadors	3	2	2	2	0	1	1	2
Mostra (N)	15		20		3		9	

Nota: dades de 1755 i 1769 cedides per Enric Saguer i Rosa Congost.

Taula 10: MATRIMONIS AMB I SENSE DISPENSA EN ARXIUS PARROQUIALS PROPERS A LA BISBAL EL 1755 I 1769

nuvis per parròquia	Begur		La Bisbal		l'Escala		Sant Jordi Desvalls	
	disp	no disp.	disp	no disp.	disp	no disp.	disp	no disp.
1755								
altres	-	-	-	-	-	-	3	0
artesans	1	2	14	4	0	1	-	-
comerciants	-	-	1	0	-	-	-	-
oficis de mar	0	9	0	1	1	13	-	-
pagesos	0	1	1	1	-	-	-	-
prof. liberals	-	-	1	0	-	-	-	-
treballadors	-	-	5	6	0	5	0	1
Mostra (N)	13		34		20		4	
1769								
altres	-	-	-	-	-	-	-	-
artesans	3	0	5	2	1	2	0	1
comerciants	2	0	-	-	1	0	-	-
oficis de mar	6	7	-	-	3	1	-	-
pagesos	-	-	2	0	3	0	1	1
prof. liberals	-	-	1	1	1	0	-	-
treballadors	1	1	5	9	1	2	0	2
Mostra (N)	20		25		15		5	

Nota: dades de 1755 i 1769 cedides per Enric Saguer i Rosa Congost.

TAULA 11: MATRIMONIS AMB I SENSE DISPENSA DE PROCLAMA EN DIVERSOS ARXIUS PARROQUIALS DE 1805

DOCUMENTS NO REGISTRATS	de	% NO REGISTRAT	% REGISTRAT
Sant Feliu de Guíxols	6	39	15,38
Torroella de Montgrí	7	36	19,44
Banyoles	23	51	45,10
Santa Pau	2	9	22,22
Tortellà	7	16	43,75
Besalú	7	11	63,64
Vilavenut	2	2	100,00
Fontcoberta	1	3	33,33
Torrent	0	3	0,00
Regencós	0	0	0,00
Palau-sator	0	0	0,00

Font: elaboració pròpia a partir de l'ADG

La incidència de matrimonis sense dispensa de proclama per oficis es considera desigual, per a la qual cosa s'ha elaborat la següent taula:

TAULA 12: OFICIS DELS NUVIS QUE NO VAN FER DISPENSA DE PROCLAMA EL 1805

	PROFESSIONS DELS NUVIS QUE NO FAN DISPENSA DE PROCLAMA											
	Sant Feliu de Guíxols		Torroella de Montgrí		Banyoles		Santa Pau		Tortella		Besalú	
ARTESANS NO TÈXIL	3	33,33%		0%	4	36,36%		0%		0%		0%
COMERCIANTS-FABRICANTS		0%		0%	1	100%		0%	1	50%	2	100%
PATRONS DE VAIXELL		0%		0%		0%		0%		0%		0%
FUNCIONARIS		0%		0%		0%		0%		0%		0%
MARINERS I PESCADORS	3	42,86%		0%		0%		0%		0%		0%
MENESTRALS		0%		0%		0%		0%		0%		0%
MILITARS		0%		0%		0%		0%		0%		0%
PAGESOS		0%		0%		0%		0%		0%		0%
PROFESSIONS LIBERALS		0%	1	33,33%		0%		0%		0%	1	100%
PROPIETARIS		0%		0%		0%		0%		0%		0%
TÈXIL	1	50%		0%	5	29,41%	1	100%	3	75%	3	100%
TREBALLADORS	1	9,09%	6	35,29%	12	66,67%	1	25%	3	60%	2	50%
ALTRES		0%		0%		0%		0%		0%		0%
MOSTRA:	39		36		51		9		16		11	

	Vilavenut		Fontcoberta		Torrent		Regencòs		Palau-Sator	
ARTESANS NO TÈXIL		0%		0%		0%		0%		0%
COMERCIANTS-FABRICANTS		0%		0%		0%		0%		0%
PATRONS DE VAIXELL		0%		0%		0%		0%		0%
FUNCIONARIS		0%		0%		0%		0%		0%
MARINERS I PESCADORS		0%		0%		0%		0%		0%
MENESTRALS		0%		0%		0%		0%		0%
MILITARS		0%		0%		0%		0%		0%
PAGESOS	1	100%		0%		0%		0%		0%
PROFESSIONS LIBERALS		0%		0%		0%		0%		0%
PROPIETARIS		0%		0%		0%		0%		0%
TÈXIL		0%		0%		0%		0%		0%
TREBALLADORS	1	100%		0%		0%		0%		0%
ALTRES		0%	1	100%		0%		0%		0%
MOSTRA:	2		3		3		0		0	

Font: elaboració pròpia a partir de l'ADG. Els percentatges representen els nuvis de cada professió que no van fer dispensa de proclama, on 0% representa que tots els que hi havia en van sol·licitar una, i 100% representa que cap dels que hi havia en va demanar.

A partir d'aquestes diverses taules es van calcular coeficients de correcció, que cerquen donar més representativitat a les dispenses com a font, exercici ja proposat i realitzat abans (Congost, Ros, and Saguer 2016; Congost et al. 2012), i són els resultats que apareixen a les següents taules, calculats en base del percentatge de representació de cada ofici en cada parròquia que apareix ponderat pel nombre de matrimonis d'aquell ofici concret en aquelles mateixes parròquies on apareix:

Taula 13: % DE NUVIS QUE FAN DISPENSA PER ANY, ÀREA I OFICI (DADES DE 1755 I 1769)

1755	Altres	artesà	comerciant	ofici mar	pagès	professional	treballador
BESALÚ	-	50	71,4	n/a	35,7	100	43,9

EMPORDANET 1769	100	49	100	7,6	57,7	100	40,1
BESALÚ	-	47,5	74,5	n/a	70,2	70,2	46,8
EMPORDANET	-	65,9	100	77,7	96,1	80,8	36,8

Nota: dades de 1755 i 1769 cedides per Enric Saguer i Rosa Congost

TAULA 14: COEFICIENTS DE CORRECCIÓ PER A LA MILLORA DE LA REPRESENTATIVITAT SOCIETAL DE LES DISPENSES, DADES DE 1806

	Altres	artesà	comerçant	ofici mar	pagès	professional	treballador
BESALÚ	-	-	1,5	n/a	0,74	-	1,14
EMPORDANET	-	-	0,8	1,25	0,86	-	1,09

Aquest exercici de correcció relativament simple vol resoldre els problemes de biaix de les dispenses de proclama en relació amb els arxius parroquials –malgrat que els arxius parroquials presenten també informació fragmentària per destruccions passades en parròquies concretes-, però es mantenen els problemes propis d’estudiar els oficis i la mobilitat intergeneracional característics de fonts nupcials (Delger and Kok 1998), que sumades al problema que, per una regió de la mida de Besalú, el volum anual de matrimonis és relativament baix com per obtenir una mostra gran de casos agafant un sol any. D’aquesta forma les limitacions pròpies tan de la font com de la representativitat a obtenir d’una mostra petita ens previndran de fer exercicis que analitzin la qüestió amb més profunditat, tot i que sí que tindrem un esquema general de les ocupacions de la major part de la població, cosa que és molt útil tenint en compte l’obscuritat relativa i de vegades problemàtica greu de fiabilitat de les fonts governamentals del S. XVIII respecte a la qüestió de l’estructura econòmica i les classes d’oficis de la població.

De l’exercici descrit, malgrat que el nombre de casos relatius a dispenses de l’àrea que ens afecta és reduït, en deriven la taula següent i la que vindrà immediatament després:

Taula 15: OFICIS CORREGITS DELS NUVIS QUE DEMANEN DISPENSA EL 1755

	BESALÚ		EMPORDANET	
	N	%	N	%
altres	0	0	0	0

artesà	54	35	45	19
comerciant	3	2	2	1
ofici de mar	0	0	52	22
pagès	50	33	24	10
professional	8	5	4	2
treballador	39	25	107	46
		100		100

Com ja avançàvem, la societat de Besalú a l'inici del nostre estudi és primer de tot clarament tocada per la manufactura (un 16% més de nuvis artesans que La Bisbal), i alhora, el nombre de pagesos senyors útils i de masovers és més elevat, concretament un 23% més de casos en aquest moment concret. Per contra, a la societat baixempordanesa apareixen molts d'aquells que viuen de la pesca i d'altres oficis relacionats amb la navegació (després aniran perdent pes), alhora que hi ha un número clarament molt més elevat de jornalers de la terra i petits propietaris, una figura que a mitjans XVIII seria encara menys habitual a la Garrotxa, ja que, sembla ser pel que veurem a continuació, els fills d'aquests intenten aprendre un ofici més que intentar una estratègia d'acumulació de terres com era tan habitual a l'Empordà del XVIII (aquests processos fonamentaven la figura del menestral, més habitual allà). Seguidament, podem fer l'exercici d'anar una mica més enrere en el temps gràcies a l'examen corregit de la generació dels pares dels nuvis d'ambdues regions, cosa que ens permet aproximar-nos també a com evolucionaven les ocupacions entre pares i fills, i que a més té l'avantatge que implica una mostra més gran d'homes:

Taula 16: OFICIS CORREGITS DELS PARES DE SOL·LICITANTS DE DISPENSA EL 1755

	BESALÚ		EMPORDANET	
	N	%	N	%
altres	0	0	0	0
artesà	96	31	49	12
comerciant	8	3	5	1
ofici de mar	0	0	183	43
pagès	104	33	64	15
professional	6	2	2	0.5
treballador	98	31	120	28
		100		99.5

Les dispenses suggereixen aquí que els pares de Besalú tendien més sovint a ser treballadors i petits propietaris que no els fills, al menys pel que fa a la primera meitat del segle XVIII, és a dir, els homes casats el 1727, tenint en compte que la mediana d'edat de casament masculina a la província era de 28 anys el 1806 i assumint que no ha canviat (la femenina en aquest mateix moment era 24). Però, de forma molt interessant, a l'Empordanet passa just el contrari: augmenta el nombre de treballadors. Una tendència a ambdues àrees a l'augment del pes dels artesans és observable en ambdós conjunts de taules. Els oficis que, en aparença, són extremadament habituals a l'Empordà a la primera meitat del XVIII i que tendeixen a perdre molt pes a la segona són tots aquells relacionats amb el mar. Una possible explicació seria la mateixa que fem servir pels pagesos de mas: que hi hagués un nombre limitat de barques i grans xarxes costaneres i per tant no fos possible el creixement il·limitat de gent d'aquests oficis. Podria ser doncs que els fills de pescadors aprenguessin altres oficis o bé agafessin llocs de treball en vaixells transoceànics o transmediterranis, però dilucidar aquesta qüestió s'allunya dels objectius d'aquest treball d'estudiar Besalú.

Taula 17: EDATS DE MATRIMONI AL BISBAT DE GIRONA, 1805

	EDAT TOTAL		EDAT 1R MATRIMONI	
(MOSTRA)	NUVIS (758)	NÚVIES (650)	NUVIS (547)	NÚVIES (510)
MEDIANA	30	26	28	24
MITJANA	33,31	28,74	29,15	25,26

Font: elaboració pròpia a partir de les dispenses de proclama de 1805

És molt probable que el transvasament es produís en la direcció dels oficis, ja que la generació dels fills té un 4% més d'homes amb ofici artesà que la dels pares, essent molt poc comú que el fill d'un treballador hagués pogut estudiar per exercir un ofici de professional liberal (normalment mèdic o jurídic), que és l'altra categoria que creix entre els fills. Per altra banda, sobta que la diferència entre fills i pares pagesos sigui nul·la a Besalú mentre que és del 5% a La Bisbal, cosa que suggeriria que el 1755 menys fills de pagesos besaluencs que es van casar haurien trobat un mas per ocupar, fos en herència o en masoveria, cosa que suggeriria un camp besaluenc encara relativament poc ocupat, sumat al fet que ja sabem que a la Garrotxa hi havia més masos i més població dispersa (dos factors que s'alimenten mútuament). Per contra a

la Bisbal molts dels fills de pagesos que s'haurien casat el 1755 serien fadrísters, i podria doncs ser també una altra possibilitat que els fadrísters de Besalú trobessin més difícil assolir el nivell de vida per a arribar a formar una família. A la Bisbal, per altra banda, resulta interessant veure que disminueixen els oficis de mar (mariners i pescadors) entre els fills, tendint aquests per exemple a ser més jornalers i treballadors, de forma que, a part del que hem dit al paràgraf anterior, podria suggerir que els establiments emfitèutics i la terra eren suficientment atractius com per, de fet, atraure gent a l'Empordà. En una línia similar, convé fixar-se que, en el cas bisbalenc, el nombre de fills que el 1755 havien après un ofici sense ser de pares artesans també havia augmentat, malgrat que la proporció d'artesans sobre el total de la població es manté sempre menor que no a Besalú. Aquesta mostra, la de 1755, és la única de les vàries que comentarem que pot argumentar-se que mostra un efecte significatiu de l'anomenat cicle de vida, una qüestió tractada habitualment en estudis d'aquest tipus. Que l'efecte cicle de vida no sigui d'especial incidència en el passat català és habitual: així ho mostra un estudi recent específicament dedicat a aquesta qüestió (Congost, Ros, and Saguer 2016). Així, l'efecte cicle de vida es pot observar en 3 ocasions: aquells fills joves no hereus de pagesos que van a fer de mossos en altres masos només per uns anys per després establir-se millor, aquelles filles joves de famílies que no són benestants que van a fer de criades per millorar el seu dot (i la majoria acaben deixant aquesta feina quan es casen; tot i que anecdòticament algunes vídues hi tornen)³², i finalment, un cert augment de persones dedicades a oficis artesans, que només hem observat pel cas específic de mitjans segle XVIII.

LA SITUACIÓ DEL PARTIT L'ANY 1769

Les mostres de dispenses de proclama fetes en l'any 1769 al bisbat de Girona són la següent marca que tenim a l'estudi de com la població es repartia en diverses classes ocupacionals al partit de Besalú, i en comparació amb el de La Bisbal³³. És a dir que és el següent buidatge de què es disposa en sentit cronològic. La mostra besaluenca mostra canvis com l'augment clar de nuvis artesans, un lleuger creixement del

---

³² Veure els estudis, en aquest treball, sobre el padró banyolí de 1850.

³³ Agraeixo al Grup d'Història Rural de la Universitat de Girona deixar-me accés a la Base de Dades per aquest any.

percentatge de nuvis treballadors i comerciants sobre el total, acompanyat d'una petita disminució de nuvis pagesos. La mostra de la Bisbal és ja quelcom diferent perquè inclou un percentatge clarament més alt de pagesos i comerciants, amb una lleugera disminució de nuvis artesans i una forta disminució de nuvis d'oficis de mar sobre el total, tot acompanyat d'un augment del 5% dels treballadors que els situa per sobre del 50% dels nuvis d'aquell any. La font és la mateixa i no ha canviat substancialment la forma documental del registre de dispenses entre 1755 i 1769. La correcció que s'aplicarà serà la descrita anteriorment, i novament, es posaran les dades sense tractar a disposició dels lectors a l'annex corresponent al present apartat.

Taula 18: OFICIS CORREGITS DELS NUVIS QUE DEMANEN DISPENSA EL 1769

	BESALÚ		EMPORDANET	
	N	%	N	%
altres	1	1	2	1
artesà	48	39	32	18
comerciant	4	3	9	5
ofici de mar	0	0	12	7
pagès	28	23	25	14
professional	7	6	6	4
treballador	34	28	90	51
		100		100

Com venia sent habitual, la societat besaluenca té més artesans però menys treballadors que es poden casar en un any (sense voler contradir amb això que aquestes gràfiques són la mostra més representativa que hem pogut obtenir pel segle XVIII). Si bé pel que fa a nombre de comerciants és similar, cal tenir en compte que a l'Empordanet, com a zona situada directament a la costa mediterrània, s'hi veu un grup rellevant de gent amb oficis orientats principalment al mar, encara que és ben sabut que, així com els artesans, les persones ocupades en aquestes activitats solien cultivar també horts, o fins i tot algun camp o, on el clima ho permetia, alguna vinya, com a complement. A més, algunes activitats relacionades amb el mar podien ser fortament estacionals. Destaca també que el 1769 el nombre de nuvis pagesos segueix tenint un percentatge molt diferent en un lloc i l'altre, alhora que es fa palès que trobem més dispenses de proclama del Baix Empordà que no de la Garrotxa. En general, els gràfics segueixen coherents amb la línia d'argumentació suggerida d'una

societat més vinculada a la manufactura (sense deixar de ser però molt agrària) contra una societat més clarament vinculada al sector primari. La diferència en el nombre de treballadors a ambdues regions és de gairebé el doble a favor de l'Empordanet.

Taula 19: OFICIS CORREGITS DELS PARES DE SOL•LICITANTS DE DISPENSA EL 1769

	BESALÚ		EMPORDANET	
	N	%	N	%
altres	1	1	3	1
artesà	59	40	49	21
comerciant	9	6	9	4
ofici de mar	0	0	19	8
pagès	31	21	30	13
professional	7	5	7	3
treballador	41	27	117	50
		100		100

L'estructura de la generació dels pares no es pot argumentar que presenti grans diferències respecte a les ocupacions trobades en la dels contraents de sexe masculí en aquest any. Es tractaria en aquest cas de la generació casada cap a 1741 i nascuda cap a 1713 amb una mitjana d'edat de matrimoni que assumim de 28 anys, com s'ha explicat pel tall de 1755. No corresponen, doncs, amb la generació que naixia dels casats al tall anterior sinó que estarien situats de forma intercalada. Les diferències observades entre les classes ocupacionals de la generació dels pares i de la dels fills el 1755 contrasten amb la relativa immobilitat que presenta la mateixa font el 1769. Aquestes dades es poden combinar amb l'observació de la relativa immobilitat que oferia el mercat de la terra besaluenc al voltant de 1771 (i que veurem al capítol cinc), suggerint doncs una societat quelcom estancada en mobilitat social, sobretot si es mira des de l'òptica de les pautes matrimonials, una tendència que ja s'ha argumentat que es mantenia marcadament estable en aquest període malgrat els canvis socials i en el nivell de vida que es podien observar en àrees catalanes com la dita Regió de Girona (Congost and Ros 2013). Així doncs, insistim que aquestes dades semblen apuntar a un període de menys mobilitat intergeneracional el 1769 que el 1755. Aquesta idea podria relacionar-se amb la possible hipòtesi que abans del període del registre d'hipoteques

el mercat de la terra i del crèdit a Besalú fossin més dinàmics i actius, idea que no es podrà confirmar sense un examen general dels llibres de protocols notariais conservats per principis i mitjans del S. XVIII. Tot i això, recordem que el principal augment del 1755 té lloc en favor dels artesans. No obstant, com en l'article de Congost i Ros tot just citat, les pautes indicant canvis a Besalú s'hauran de trobar en l'examen dels dots en capítols matrimonials (capítol 8) i en els canvis socials que duen a l'aparició de les etiquetes identificant classes ocupacionals diferenciades, i sorgides de processos de diferenciació social conspícua, que identifiquen els autoanomenats menestrals (petits propietaris de terres) o hisendats (*pagesos* propietaris benestants principalment rendistes).

NOTA SOBRE EL CENS DE FLORIDABLANCA (1787) COM A FONT PER A L'ESTUDI DE L'ESTRUCTURA OCUPACIONAL

A l'apartat 3 ja s'ha introduït aquesta font, no obstant creiem que, donada la gran importància que se li ha donat des de fa varies dècades en l'àmbit historiogràfic, i sobretot tenint en compte la tasca de difusió que feren ja fa temps historiadors com ara Vilar o Iglesias (Floridablanca 1967; Vilar 1973) i tots els debats que la seva interpretació ha suscitat, valgui la pena fer menció a la problemàtica de l'estudi de l'estructura d'oficis de la societat catalana el 1787 a partir d'aquesta font. Sobretot tenint en compte que, pel que fa a algunes poblacions concretes (podria ser el cas d'Olot o Barcelona), hi ha qui també en l'actualitat defensa la seva validesa com a força raonable. Sobre aquesta font hem de dir que és la menys adequada per a fer tasques d'aquesta naturalesa [l'estudi de les ocupacions] d'entre les que manegem. Les raons per a fer aital afirmació són que utilitza classificacions poc variades, i que les que es van proposar no es van entendre bé a Catalunya³⁴: per exemple, la distinció entre jornalero i criat va ser poc compresa pels funcionaris catalans, fet que s'agreujava en estar emmarcats en un altre sistema social que el de Castella que originava les lleis. Problemes similars es van donar amb altres grups majoritaris de la població, com la resta d'agricultors o els individus dedicats a l'agricultura. Cal destacar però que dues

---

³⁴ També es pensa, actualment, que l'ús efectiu d'aquestes classificacions va fracassar en molts territoris del territori on s'aplicà la llei, però la seva problemàtica a Catalunya és coneguda de fa temps (Floridablanca 1967).

avantatges d'aquesta font són, per una part, que compta la població amb ocupacions eclesiàstiques (uns individus que podien ser relativament nombrosos, comptant-se potser per un cada 150 habitants aproximadament, a jutjar per les dades de població del capítol 2 i els 200 eclesiàstics llistats a Besalú en aquesta font. Per altra banda, aquesta font ja semblava indicar que hi havia més indústria a la Garrotxa que a l'Empordà. Però el principal problema era l'estimació de pagesos i de la població que requeria en les categories jornalers i criats. No pensem que el nombre de pagesos sigui fidedigne, i alhora, tot i que els proponents originals de la font (buròcrates de la cort) tenien una intenció clara a l'hora de definir què eren els jornalers i els criats, es va fer ben palès que els qui aplicaven la mesura sobre el territori català no van comprendre aquesta intenció més o menys implícita (Congost 2007b, 138), i no només van llistar-ne un nombre enorme, sinó que van usar, en molts pobles, ambdues etiquetes indistintament, tot de resultes de la suma d'un problema de comunicació cultural amb un problema de la diversitat d'estructuracions de diferenciacions socials, costums, dret, i de llenguatge d'oficis que trobaven a l'estat que intentaven administrar des del centre. Així doncs, si bé per una banda el cens de 1787 pot semblar que pal·lia alguns problemes: l'àmplia mostra de població tractada i la inclusió d'alguns grups que no apareixen en fonts nupcials (com la gent d'església); podem per altra banda no descartar-lo però sí considerar-lo només secundari en base a què emprava etiquetes poc autoidentificatives³⁵ de la societat catalana que en la pràctica es van utilitzar malament i no reflecteixen percentatges fiables d'ocupacions en la societat.

LA FOTOGRAFIA OBTINGUDA DEL LLIBRE DE L'ARMAMENT DEL CORREGIMENT DE GIRONA DE 1795.

Aquesta font, ja presentada a l'apartat 3, té un interès indiscutible per a l'estudi de l'estructura social i professional al corregiment de Girona durant la darrera dècada del segle XVIII. Sobre aquesta font (Congost 2001, 380) ens diu que: {En plena Guerra Gran, una Assemblea de representants de les classes dominants de Catalunya, reunida el 25 de gener de 1795, va acordar un "Plan General para la Defensa del Principado". El

---

³⁵ En el sentit que no queda clar que siguin paraules que hom aplicava a sí mateix, sinó classificacions fetes per altres i que poden ser amb relatiu desconeixement de causa.

pla tenia dos objectius clars: mobilitzar els catalans per a la guerra, i recaptar una contribució extraordinària per pagar les despeses que comportaria el manteniment del nou exèrcit. L'execució del Pla comportava l'elaboració de llistes exhaustives dels homes majors de 16 anys. Tot sembla indicar, però, que el corregiment de Girona va ser l'únic a portar-lo a terme. El resultat és una impressionant recollida de dades estadístiques. Els veïns majors de 16 anys de més de 200 municipis van ser doblement classificats: a) segons el grup social al qual pertanyien, i b) segons el nivell de riquesa que se'ls suposava. Una informació d'aquest tipus permet conèixer amb una precisió poc freqüent la sociologia de la regió a final del segle XVIII i mereix un estudi analític exhaustiu}. L'article del qual prové aquesta cita és, en sí, una presentació de la font, que ja s'ha, emperò, treballat posteriorment en altres publicacions. Així, a cada individu se li exigia un pagament personal segons la classe i subclasse que se li assignava, d'entre mitja i 20 pessetes, amb tot d'especificacions recollides en el corresponent document oficial. Però per altra banda també s'empraven les llistes del cadastre per procurar d'exigir un pagament proporcional a la renda als ciutadans. I, tot i això, la principal motivació de l'article de Congost no és solament el de cridar l'atenció sobre aquests factors, prou interessants, sinó també mostrar que en aquesta darrera dècada del segle XVIII es posen en marxa clars exemples de lluita de classificacions per part dels dos nous grups socials que acabaran emergint del món rural del corregiment de Girona al segle XIX. Això és, els menestrals i, sobretot, els hisendats, per a la qual cosa es basa en fer esment als discursos que toquen a la creació i aplicació tan d'aquesta llista com de la posterior llista de *puddientes* de 1800. Sabem que els antics senyors útils dels masos van viure un procés d'acumulació de riquesa material molt prolongat (Gifre i Ribas 2009), però es fa palès que és en aquest moment precís que emergeixen sota una etiqueta nova i concreta, que ara utilitzen per defensar que ells viuen sota una realitat diferenciada: des d'aquell moment la paraula hisendat serà alhora posició i posicionament. Aleshores, què ha passat en aquesta conjuntura que no hagués passat abans? Congost, qui afirma que no podem creure en cap predestinació, fa esment sobretot a l'efecte sobre el que Weber anomenava el prestigi d'un individu dels fets de la Guerra Gran (1793-1795). Aquest provindria d'acumular un capital simbòlic per part dels pagesos més rics, que han servit en molts casos com a organitzadors de resistència militar miliciana, o si més no, després han

procurat mostrar-se com a tals. En efecte, les gestes militars ja havien estat abans una via per defensar l'ennobliment, tan pel pagès medieval, com pel pagès de finals de l'antic règim que procura adquirir títols de baixa noblesa. En la República Francesa i sobretot en l'Europa de Napoleó, és ben conegut l'efecte d'esdevenir oficial militar per assolir una mena d'estatus de *primus inter pares* en unes societats on han aparegut els exèrcits ciutadans. És de suposar que els pagesos senyors útils, havent treballat ja una posició mitja-alta en les seves societats locals, van trobar sense excessives dificultats les vies per esdevenir capitosts, i posteriorment, capitalitzar la fama d'haver-se mostrat prohoms i/o pròcers en moments de crisi. No obstant, ni el capital simbòlic ni l'econòmic són encara suficients, i veiem incorporat un tercer element a l'explicació, que seria el del llenguatge i el pensament il·lustrat, acompanyat de l'estadística, una ciència que va avançar molt als segles XVII i XVIII per acabar sent aplicada a gran escala a Europa el XIX. Així, és també a partir que els hisendats s'han familiaritzat amb l'*alta* cultura del moment que també dominen els marcadors de classificació, i es permeten entrar a modificar la concepció generalitzada de la societat de forma que els resulta particularment avantatjosa a ells com a grup. Per resumir, al voltant de l'any 1800 conflueixen tres factors: un llarg procés d'acumulació material, un procés de familiarització amb el pensament intel·lectual del moment, i el guany simbòlic de convertir-se en *líders patriotes defensors de la terra*. Certament, el llenguatge estès amb de les grans revolucions occidentals del segle XVIII (les polítiques a Amèrica i Europa, i la científica amb la Il·lustració) és útil de cares a defensar que l'èxit econòmic, i no la noblesa, justifica ara una posició dominant, sumada al fet que la seva cultura que domina el llenguatge il·lustrat denota el que Elias (Elias 2000) anomenà ser civilitzat, i unes maneres que Bushman (Bushman 1993) hauria anomenat refinades. Aquest refinament i aburguesament es va anar completant al segle XIX a mida que els hisendats es traslladaren a la ciutat i diversificaren les seves inversions. Així aquells nobles que el 1793 havien parlat de "classes que no els hi corresponen", el 1795 havien entès que ells i els hisendats tenien molt en comú, que aquells homes havien aconseguit convèncer-los gràcies als seus esforços que ells eren els seus iguals (Congost 2001, 395). Que aquests antics pagesos ara rendistes volguessin aparèixer en una llista de *puddientes* tot pagant impostos progressius i equitatius no hauria de sorprendre a ningú: el guany simbòlic de veure's entre els cent més rics de la província

en lloc de com a “classe que no corresponia als nobles” bé devia compensar amb escreix qualsevol desembors. Els actes de representació destinats a demostrar conspicuament una aspiració de classe social amb l’esperança que es reifiqui en la ment dels conciutadans mai han resultat barats: presenten clares barreres d’entrada materials i psicològiques. No obstant, els hisendats comptaren amb una nova eina prou poderosa: l’estadística (Congost 2001, 394). L’estadística té molts usos, des d’eina d’estudi científic fins a instrument que atorgui resplendents pàtines d’objectivitat a una concepció purament intencionada, i pels hisendats servia per demostrar *una idea revolucionària*: que l’estratificació social s’havia de basar en la renda, en la riquesa; apunyalant així per enèsima volta una societat d’antic règim en descomposició. És més, des d’un punt de vista durkheimià, podem afirmar que estem analitzant un temps que implicava la redefinició de les normes socials, no obstant, no defensem pas que s’hagi de deixar de pensar en els subjectes i els grups seguint estratègies (que també poden ser interessades) davant d’aquestes processos.

Però no va ser el cas que la classificació a l’ús variés només en favor dels hisendats, amb els canvis mentals i socials propis de l’època que va donar a llum la modernitat, sinó que aquesta font també dóna llum al naixement d’un procés semblant, i alhora diferent, al dels hisendats en la societat del Corregiment de Girona. Alguns treballadors de la regió de Girona, i alguns (percentualment menys) de Besalú van esdevenir petits propietaris de terres, malgrat aquestes terres no constituïssin pas un mas nou. No obstant, la vella distinció viure en un mas / viure de jornal o de poques terres no era pas ja funcional si hem dit que, a partir d’ara, el barem havia de ser la riquesa. Així, ser propietaris de terres –i no oblidem el valor que atorgava bona part del pensament liberal clàssic, barrejat amb fisiocràtic pel que fa a això- era terreny abonat perquè aquests treballadors adoptessin l’etiqueta de menestrals³⁶. Així la societat va diversificar-se en més classificacions, alhora que les velles etiquetes que definien rangs perdien valor: aproximadament seguint una escala de jornalier – menestral – masover – artesà – pagès propietari – comerciant – hisendat, malgrat

---

³⁶ Una persona que ha insistit molt en el rol de la propietat de la terra en atorgar un gran prestigi (capital simbòlic) amb un molt fort significat social a Catalunya ha estat (Barrera González 1990) amb la seva antropologia històrica i social centrada en els masos catalans i en les institucions del dret civil català.

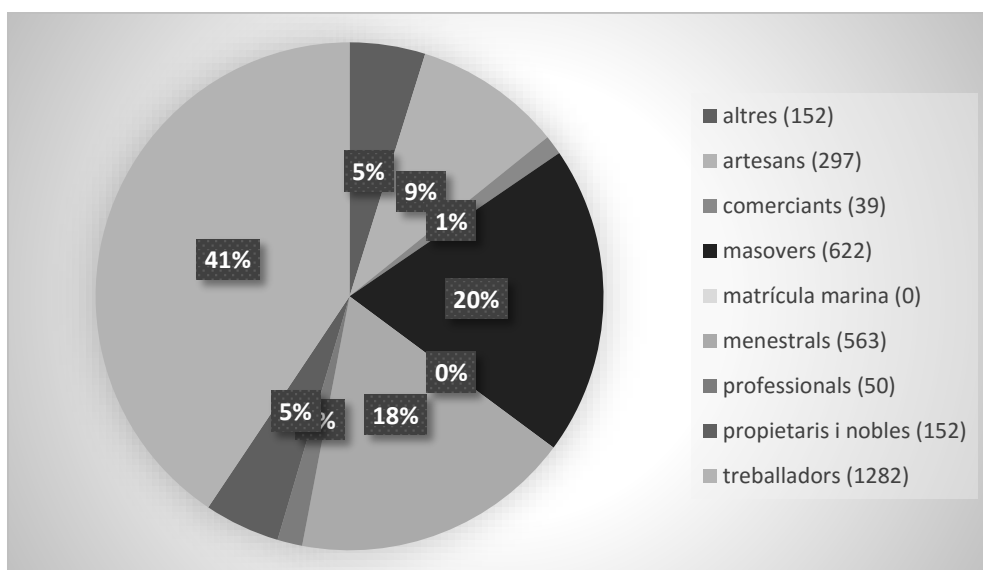
aquestes classes es solapessin fortament (al final el que fem és agrupar sota etiquetes, inspirades en la realitat, contínuums d'individus), i malgrat que, com recordà Weber, consideracions d'estatus o prestigi mai es poden separar del tot, en el funcionament pràctic de la societat, de les referides purament a la renda. El menestral és un individu que s'ha aprofitat de les oportunitats dels mercats de la terra i del crèdit que ha trobat, (especialment a l'Empordà però en menor mesura també alguna al Besalú dels segon i tercer quarts del segle XVIII), així com també s'ha aprofitat dels elevats salaris del jornal agrari (Congost 2007b, 145–146) per a assolir una millora en el nivell de vida, transformada en la concepció moderna i capitalista de l'estructura social en nou grup, en nova classificació. Tot i això, si bé l'etiqueta queda clar que interessa als propis agents, també és acceptada per l'elit del moment, per exemple el 1795 la Junta de l'impost per a la guerra gran recomana crear una etiqueta nova perquè hi ha gent que són "los que pasan de meros Jornaleros pero que no se consideran por un menestral inferior". L'etiqueta existia a un nivell molt limitat en uns pocs veïnats i pobles al voltant de Sant Jordi Desvalls, i els jornalers amb terres també existien; la novetat va ser l'extensió del substantiu menestral per la geografia gironina. Per això, estariem d'acord en la concepció bourdieuiana de la cultura en aquest aspecte concret³⁷, ja que l'etiqueta és una possibilitat hipotètica que no sigui difosa simplement pels seus orígens espontanis entre alguns treballadors amb una nova consciència, sinó el reflex de la difusió dels valors econòmics de les societats liberals i les economies capitalistes entre els treballadors. En la pràctica d'aquesta recerca, la tesi no es pot demostrar, però és una hipòtesi prou factible a la llum de recerques més generals. En efecte, sobre la difusió d'aquests valors s'ha defensat (Schuurman en Broad & Schuurman (Eds.), 2014, p. 247) que aspectes com la disciplina del temps suposadament pròpia de les economies industrials no es poden associar directament amb la ciutat, com féu (Thompson 1991, 352–403) a l'assumir que el camp va adoptar aquestes mentalitats més tard, sinó que eren canvis que podien perfectament tenir lloc al mateix temps al món rural i al món urbà.

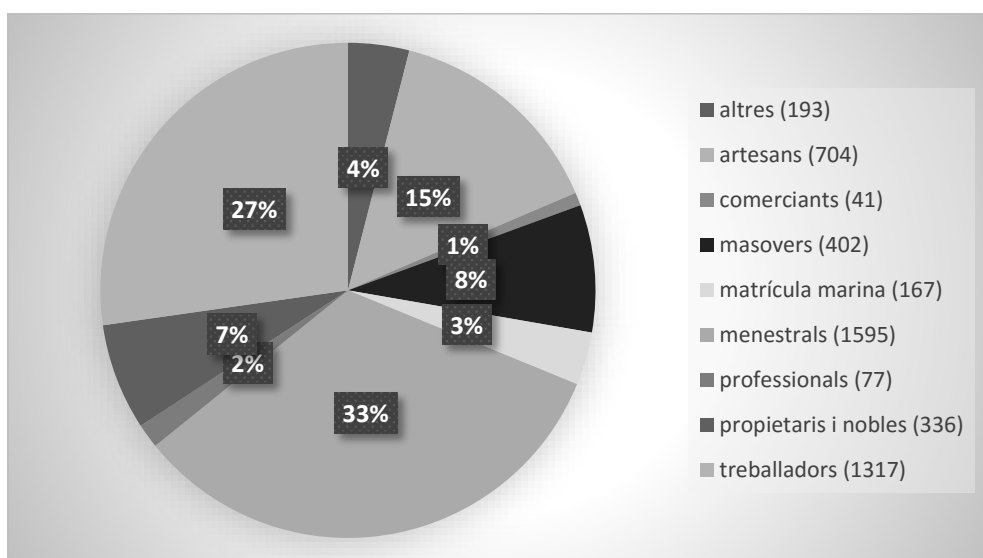
³⁷ En el sentit que l'hàbit de qui ostenta una posició humil sempre té quelcom de dominat, quelcom que reflexa (o emergeix com a reacció a) aspectes de pensament que emana d'elits de la societat on ell s'insereix. No es pot arribar a presentar mai res totalment original.

Barallades aquestes consideracions sobre la subdivisió dels grups socials en més categories de cares a l'elaboració d'aquest important document de finals de segle, passem a presentar les dades obtingudes per l'àrea de Besalú i l'àrea de La Bisbal i comentar-les. No obstant, ens haurem d'aturar unes línies més a fer una reflexió sobre un problema de representativitat d'aquesta font per, entre altres, els partits de Besalú i Figueres: com a poblacions que estaven ocupades pels francesos, nuclis de municipis com: Maçanet de Cabrenys, Sant Llorenç de la Muga, Albanyà, Vilademuls –sense per exemple Galliners- Lladó, Crespià, o Bàscara –sense Orriols-. Aquestes viles i veïnats estaven adscrites al partit de Besalú. Cal tenir present que, com ja s'ha insinuat a l'apartat 3, aquesta font va ser escrita en el context caòtic d'un exèrcit enemic entrant al territori i ocupant certes viles, de forma que les dades recollides quedaven limitades pel front. Aquesta mancança, que per l'ús de la font al capítol 6 serà poc rellevant, ho és però ara. Algunes d'aquestes viles, sobretot les viles cap de municipi encimbrades al Massís de Salines (així com Lladó) eren prou importants per tota una sèrie d'activitats: mel, ramaderia, agricultura, institucions monàstiques, manufactura tèxtil, i potser el suro, i la seva població assolía nombres no menyspreables de veïns, de forma que podem assumir que són una pèrdua que afectarà negativament el treball amb aquesta font centrada en Besalú, no així amb cap mostra de l'Empordanet. Els municipis combinats de Sant Llorenç, Maçanet, Lladó i Vilademuls –malgrat que el darrer sigui parcialment representat al llibre- podrien sumar segons l'estimació feta pel 1787 fins a un màxim de 6753 habitants, és a dir, assumint que la població fos de 29689 habitants aquell any, sempre l'estimació més alta, es tractaria d'un 22,75% de les persones que queden excloses del Llibre de l'Armament, tot i que en realitat el llibre només recull homes majors de 16, de forma que seria més acurat explicar que exclou un 22,75% d'aquests. El que és més, tenint en compte les característiques del mercat de la terra i de l'agricultura i el medi d'aquests municipis, podria ser que també exclogués alguns dels treballadors més rics del Partit. Malgrat aquesta mancança òbvia, presentarem igualment les dades obtingudes perquè pot tenir interès veure el que reflecteixen.

GRÀFIC 9: MAJORS DE 16 ANYS AMB OFICI AL PARTIT DE BESALÚ EL 1795 (EXCEPTE NORD-EST)

GRÀFIC 10: MAJORS DE 16 ANYS AMB OFICI A L'EMPORDANET EL 1795

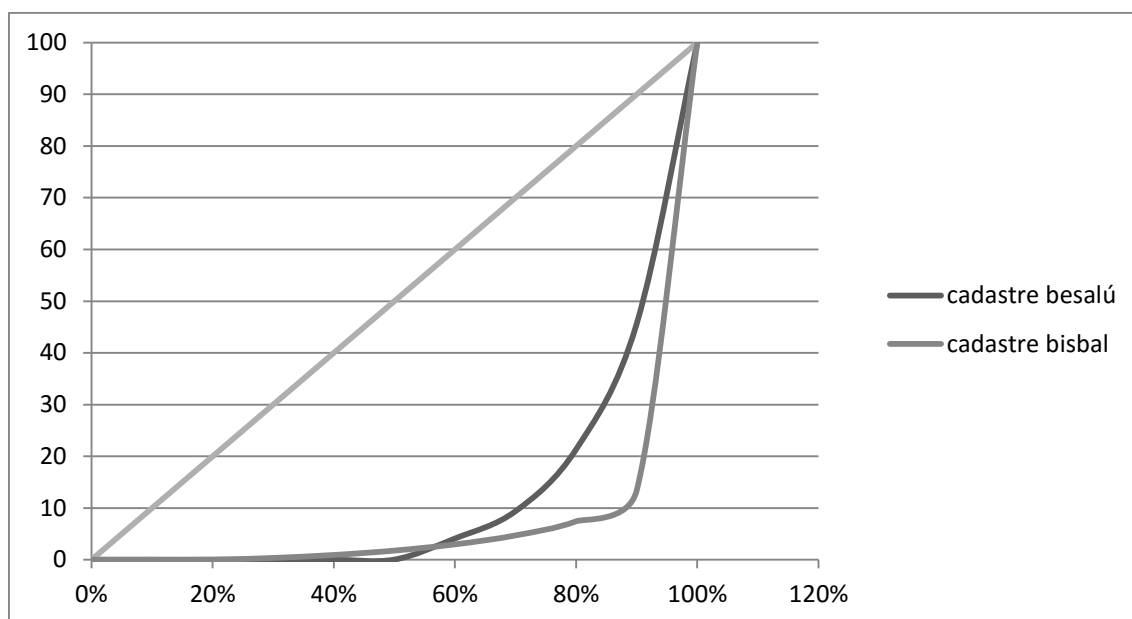

El fet més rellevant de les gràfiques aquí presentades no és tant la validesa, en termes generals, dels percentatges que ofereixen: si ho comparem amb les dispenses de 1805 que apareixen més avall, veiem clarament que la major part de la població reflexa oficis rurals i no urbans. La raó d'això és que, com hem explicat a l'apartat 3, hi ha una gran infrarepresentació de persones que habiten en viles i ciutats de certa entitat demogràfica. Per tant, el 9% d'oficis artesans que apareix en la gràfica de Besalú és molt menys creïble que el 21% de la població que apareix més avall, i el mateix es pot dir del 18% per contra d'un 15% pel cas empordanès. En la mateixa línia podem assumir que l'1% de comerciants i l'1-2% de professionals liberals també és una xifra

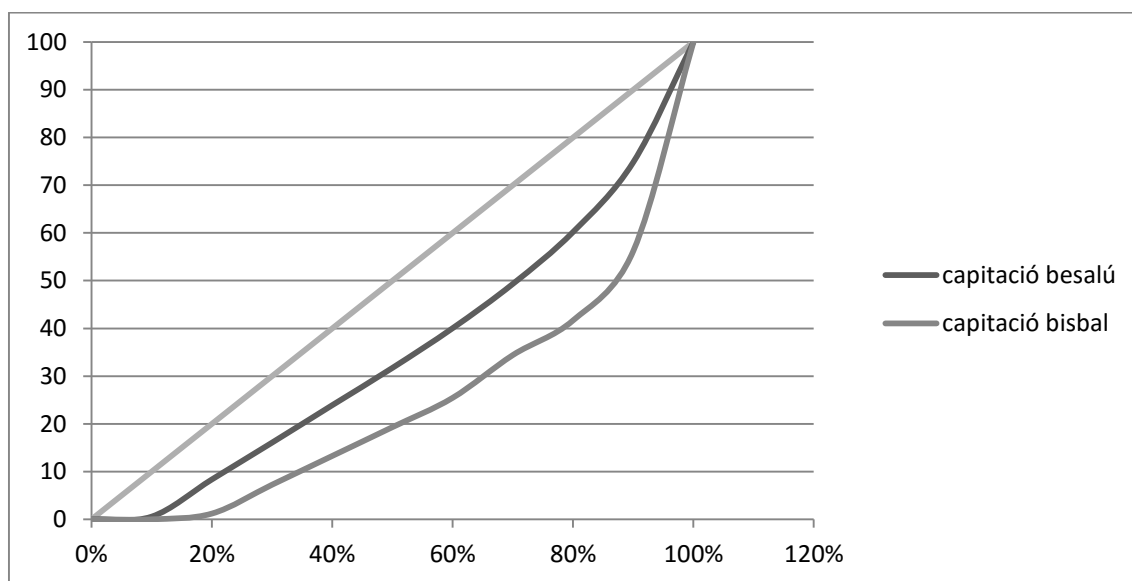

més baixa que la real. En canvi, l'aspecte més interessant pel que fa a les classificacions de grups ocupacionals d'aquesta gràfica (si diem que els percentatges aproximats de la població en cada activitat no es poden pas creure) és la proporció relativa entre treballadors i menestrals, i entre propietaris de mas i masovers. Això és, es fa palès que trobar fonts històriques que diferenciïn entre pagesos masovers i pagesos senyors útils o propietaris de mas és difícil. A més, aquesta és la primera font que ens permet aproximar-nos a la distinció que es generalitza al XIX entre treballadors (més humils) i menestrals (amb més nivell de vida i més drets de propietat a llarg termini). Així, el Llibre de l'Armament de 1795 ens permet afirmar que cap a un 30,5% dels antics jornalers de Besalú van ser qualificats com a menestrals, per contra d'un 54,8% dels de l'àrea de la Bisbal. Al mateix temps, aquell any un 80,4% dels pagesos de Besalú van ser agrupats com a masovers, per contra 54,5% dels masovers de l'Empordanet. Aquesta proporció més elevada de masovers entre els pagesos queda de nou confirmada per les dades que es van llistar al cens de població de 1860. El principal aspecte que ens apunta, doncs, la lectura de les dades del llibre és la major desigualtat en el repartiment relatiu dels drets de propietat a Besalú. Aquesta desigualtat relativa explica millor les diferències en el llenguatge de classificació que possibles explicacions culturals. No es tracta d'un aspecte menor, és una de les característiques centrals de les diferències socioeconòmiques entre ambdues regions. La font no només apunta en aquest sentit per la línia de les classificacions de grups que es van començar a aplicar a la societat de finals del segle XVIII: també mostra la mateixa realitat si observem els pagaments dels dos tipus d'impostos que recollia, i les representem com a corbes de Lorentz com veurem tot seguit.

GRÀFIC 11: CORBA DE LORENTZ SOBRE PAGAMENT DE CADASTRE PER REGIÓ AL LLIBRE DE 1795

GRÀFIC 12: CORBA DE LORENTZ SOBRE PAGAMENT DE CAPITACIÓ PER REGIÓ AL LLIBRE DE 1795

Presentem les gràfiques malgrat que tenen al menys dos problemes: la ja comentada manca d'alguna vila en la mostra besaluenca, i el fet que en ocasions resulti difícil identificar el cadastre pagat realment perquè es llistava en xifres separades per tots els municipis on hom tenia terra. És a dir, un individu apareixia repetit en cada poble on tenia terra: on vivia com a habitant, i on no com a terratinent. Només pagava capitació per on vivia realment, i cadastre proporcional a tot arreu. No obstant, el que aquestes dificultats no eviten és mostrar-nos que hi havia una part de la població que no pagava cadastre en cap d'aquests dos territoris, malgrat viure-hi. En el cas besaluenc, el 45%

de la població que va pagar capitació no va pagar cadastre. En canvi, en el cas bisbalenc, només el 25% de la població que va pagar capitació no va pagar cadastre. El cas Besaluenc s'assembla molt més al cas de Cervera i la Segarra estudiat per Tello, en el qual un 46.9% dels individus que van pagar capitació no van pagar cadastre el 1744 (Tello 1995, 88–94), tot i que l'especialització agrària d'ambdues àrees era molt diferent. La Segarra era una altra comarca protoindustrial de Catalunya, la qual no només va ser considerada molt pobra per Tello en relació al conjunt català, sinó que també va tenir encara menys èxit que no Besalú de cares a establir indústria al segle XIX. El factor clau per entendre aquesta diferència entre la Segarra i Besalú pel que fa a la indústria, és que l'àrea de Besalú estava molt més ben connectada als circuits comercials de l'època. En aquest sentit, també s'assembla al cas del Béjar estudiat per Ros (Ros Massana 1999). A banda d'això, Besalú també tenia un context agrari i ramader més propici al *verlagssystem*. De nou, es suggereix una relació entre tipus d'agricultura, nivells de vida, i protoindústria de la manera que van suggerir tant Pierre Vilar com els estudis sobre protoindústria dels vuitanta. Aquest enllaç reforça la necessitat de tenir un capítol sobre mercat de la terra i del crèdit al costat de capítols sobre el sector secundari i els nivells de vida. Tots els caps de família havien de pagar capitació, perquè era un impost que estimava les rendes del treball, i es basava en la categoria professional³⁸. En canvi, el cadastre només el pagava qui tenia terra en plena propietat, establerta, o parcialment en aquells arrendaments que feien que els impostos sobre la propietat fóssin dividits entre arrendador i arrendatari. Les famílies exiliades eren exemptes d'impostos. Aquesta situació ben diferenciada es manifesta en el creuament de les corbes gris fosc i gris clar al primer gràfic. Aquestes xifres indiquen clarament l'existència d'una situació diferent pel que fa a la propietat de la terra en ambdues regions, com també quedarà recolzat per l'estudi del mercat de la terra i del crèdit a través del registre d'hipoteques i els volums notariais de més endavant, i per les dades sobre l'ús d'etiquetes com treballador, menestral, masover i pagès propietari comentades. Recordem aquí que el pagament de cadastre brindarà sempre una visió més optimista del repartiment de la propietat que la realitat, pel simple fet que a

---

³⁸ A partir de les categories principals "jornaler, criat, menestral, masover, propietari, hisendat, noble, artesà en exercici, artesà amb botiga oberta, comerciant, professió liberal, i matriculat en la marina".

moltíssims arrendataris se'ls exigia pagar el cadastre ordinari, i que aquesta obligació contractual era comuna en ambdós territoris.

Nogensmenys, les dades sobre pagaments pel cadastre del 60% amb més propietats immobles indica major repartiment de la terra entre aquells qui en tenen a Besalú que no a La Bisbal, alhora que el pagament de capitació mostra una corba més propera a la diagonal d'igualtat de repartiment a Besalú que no a La Bisbal. La primera qüestió podria ser explicada tan per un nombre menor d'hisendats que fossin extremadament rics com pel fet que la propietat estigués més dispersa en termes parroquials separats, i és difícil escollir una de les dues explicacions. La segona qüestió es pot explicar fent referència a les taules de cadastre i capitació de 1795 que situem a l'annex 3. En la taula referida com a Capitació Global veiem com els trams finals de renda (de 4 pessetes o més) compten a Besalú amb poquíssimes persones en termes percentuals (el 0,43%) mentre que el mateix tram a La Bisbal compta amb un 1,57% de la població, tres vegades més. Per contra, aquell mateix any les persones que pagaven menys de mitja pesseta només eren un 8,61% a Besalú i gairebé el doble a La Bisbal, un 14,6%. A Besalú el tram de mitja pesseta fins a menys d'una pesseta agrupava tres quartes parts dels habitants, mentre que a l'Empordanet sols eren el 63,61%, i en ambdós llocs el tram d'una pesseta fins a menys de dues equivalia al 15%. No obstant, el tram dues o més fins a menys de 4 pts. es tornava a avançar entre els empordanesos, al 4,5% per contra de l'1,4%. Així, la societat de Besalú segons la capitació del Llibre de 1795 tenia menys pobres però també tenia menys rics, concretament per aquests darrers, menys del 2% quan eren més del 6% a l'Empordà. Tenint en compte que la capitació intentava pensar la renda a partir de classes i subclasses tal com es descriu a (Congost 2001, 381–382) es pot argumentar que a Besalú hi havia un percentatge menor de persones amb rendes superiors a 1000 lliures anuals. Al mateix temps, cal tenir en compte que la categoria més baixa era la de jornalers o criats, amb mitja pesseta, de forma que si hi havia un percentatge no menyspreable de gent a qui es va assignar una capitació menor, podem imaginar que, per alguna raó, els oficials els consideraven persones empobrides o quelcom similar, quan al mateix temps es fa palès que moltes vegades no es va aplicar la proposta de classificació tan estrictament com demanaven els protocols, sinó fortament individualitzada. I, per acabar, cal dir que aquesta situació

que hem descrit a través de la capitació (que implicaria més desigualtat social a l'Empordà que a la Garrotxa a la dècada de 1790 en termes de renda però no pas de propietat de la terra) s'hauria invertit en temps del cens de 1860, que llista més pobres al Partit d'Olot. Malgrat això, els criteris de capitació no semblen ser aplicats estrictament, sinó incloent consideracions subjectives dels recaptadors locals. Però, en definitiva, els càlculs de capitació basats en classes no semblen ser cap indicador fiable dels nivells de vida que es podien assolir en ambdues zones, i que com veurem, semblen comptar amb més gent afavorida, o que millora la seva situació material en aquesta època, a l'Empordà.

LES DISPENSES DE PROCLAMA FETES L'ANY 1805

Les dades de 1805 són molt reveladores per Besalú, tot i mantenir l'estabilitat per l'Empordanet. Suggereixen el que podria ser un important canvi estructural lligat segurament a les transformacions industrials i demogràfiques sobretot a partir de les dècades de 1770 i sobretot de 1780. Aquestes dades impliquen un augment realment important en el nombre de matrimonis comparant-ho amb 1769, un increment que també fa que trobem més treballadors que abans entre la documentació matrimonial, malgrat que forces d'aquests no siguin pas fills d'altres treballadors. Aquesta elevada xifra de dispenses trobades per Besalú no es tradueix pas però en un augment semblant a La Bisbal, tot i que també cal tenir en compte que la població de la Bisbal era ja en aquest any significativament menys nombrosa. Així, queda evidentment el dubte de preguntar-se si la xifra més elevada de treballadors correspon a un canvi estructural lligat a la demografia i a l'efecte del sistema d'herència o simplement al fet que més treballadors s'estiguin casant, tot i que entre una explicació o l'altra no hi ha tampoc una gran diferència: en un cas suposa un canvi en l'estructura d'oficis i en l'altre suposa un canvi en els nivells de vida (quan ofici i renda es condicionen mútuament). Si tenim en compte l'evolució dels dots i dels inventaris que s'examina en els capítols 7 i 8, val a dir que es podria apostar que totes dues situacions es donen a l'hora i no cal triar-ne només una: les millores en la vida dels treballadors entre 1750 i 1800 per dots i béns materials no són gens espectaculars sinó molt subtils i precàries, però davant d'una situació d'increment demogràfic com la que sabem que es produïa, són molt significatives ja que altres historiadors haurien esperat mecanicistes

comportaments malthusians. A més, l'augment relatiu del nombre de treballadors en la societat del Partit de Besalú no seria pas, vist el que han estudiat els historiadors que han tractat la Regió de Girona d'època moderna, cap resultat sorprenent, sinó la simple visió que una tendència prou defensada³⁹ també es produeix en una altra part més de les que constitueixen la Catalunya del segle XVIII.

Taula 20: OFICIS CORREGITS DELS NUVIS QUE DEMANEN DISPENSA EL 1805

	BESALÚ		EMPORDANET	
	N	%	N	%
altres	0	0	2	1
artesà	41	21	26	18
comerciant	11	6	6	4
ofici de mar	0	0	10	7
pagès	37	19	33	23
professional	4	2	5	4
treballador	99	52	60	43
		100		100

Les dades de Besalú suggereixen aparentment una disminució del nombre d'artesans del 40 al 21% entre 1769 i 1805, però aquesta xifra és discutible: en termes absoluts els homes d'ofici besaluencs passen de 59 dispenses / any a 41, és a dir, en 36 anys tampoc ha baixat gaire el nombre de nuvis artesans. Si la xifra queda relativitzada és perquè hi ha un nombre espectacular de dispenses de treballadors, que arriben en nombre absolut a 99 per any, una xifra molt superior als 60 per any de l'Empordanet, malgrat que ambdós representen un pes percentual gairebé igual en el conjunt de les seves respectives societats. Així, semblaria que la societat besaluenca des dels inicis de la introducció del cotó i de la concentració en fàbriques *relativament més grans* (procés iniciat a mitjans de la dècada de 1700 (Puig i Reixach 1988)) era un món d'oportunitat pels més humils tot i el mercat de la terra i el del crèdit clarament menys dinàmics que a la Regió de Girona (com veurem al següent capítol). Tampoc voldríem adjudicar tot el mèrit al sector secundari: l'increment de caps de bestiar, el comerç, la construcció d'habitatges associada tant al creixement demogràfic com a la renovació arquitectònica dels masos, i el major aprofitament de terres marginals sens dubte van

³⁹ Per posar només un exemple: (Congost 2007b)

col·laborar a expandir la demanda de treball masculí alhora que gairebé totes les dones de la regió feien tasques tèxtils. Però no obstant aquest creixent nombre de treballadors, hem de tenir en compte que tot apuntava cap a una societat on les possibilitats de mobilitat social ascendent eren menors, si ho comparem amb la relativament freqüent experiència dels menestrals empordanesos, i la d'altres individus de la costa catalana, molt més lligats a la disponibilitat de terres i a l'expansió de la vinya. Així mateix, aquesta situació de creixement que es va viure les darreres dècades del XVIII ja sabem, perquè hi hem anat insistint al llarg del present treball, que va conduir a un cert estancament des de la fi de les guerres napoleòniques fins cap a la dècada de 1850, i que amb posterioritat a això, la Garrotxa i el Pla de l'Estany està prou clar que van perdre població. Pel que fa a la resta de grups, aquells dedicats al comerç i a les professionals liberals es mantenen estables com a percentatge de la població, i, com era d'esperar, el percentatge de pagesos disminueix lleugerament –ja que era difícil expandir el nombre absolut de masos en aquesta època per una simple qüestió de recursos naturals.

Pel que fa a les dades de l'Empordanet, no hi ha grans canvis a destacar sinó simplement lleugers canvis en el percentatge de mariners, treballadors, pagesos i professionals liberals, que suggereixen igualment que la població ha crescut i que aquest creixement ha engrossit, com ja han dit altres historiadors, més aviat el pes global del grup dels treballadors (i dels menestrals), però és interessant destacar que entre 1769 i 1805 augmenta el nombre de nuvis pagesos respecte del nombre de nuvis treballadors. Passarem a examinar la generació dels pares en ambdues regions.

Taula 21: OFICIS CORREGITS DELS PARES DE SOL·LICITANTS DE DISPENSA EL 1805

	BESALÚ		EMPORDANET	
	N	%	N	%
altres	0	0	2	1
artesà	51	23	32	21
comerciant	21	10	6	4
ofici de mar	0	0	6	4
pagès	58	26	52	35
professional	3	1	4	3
treballador	90	40	48	32

		100		100
--	--	-----	--	-----

Les gràfiques de la generació dels pares de l'any 1805 no són especialment diferents en ambdós àrees: totes dues gràfiques són similars a les xifres de la generació dels fills. Aquests individus que ara són pares serien els casats cap a 1777, és a dir, 8 anys després de la mostra de nuvis de 1769 (per tant nascuts cap a 1749). Es podria argumentar que la societat seguia canviant de composició professional entre 1760 i 1779, però que després es va mantenir relativament estable. Pel que fa a les diferències entre ambdues àrees, segueix destacant Besalú pel major pes d'artesans i, ara també de treballadors, mentre que el fet que els pagesos pesin més percentualment a l'Empordanet no podria trobar cap altre explicació que una qüestió purament de densitat demogràfica. En termes absoluts, ambdós espais proporcionen una mica més de 50 casaments de fills de pagesos propietaris i pagesos masovers per any, però a La Bisbal lògicament representen molt més pes relatiu, ja que la població és menor com hem demostrat al capítol dos. Recordem també que en el mateix capítol insistíem que (Barnosell en Gutiérrez Martínez and Abad Arbussé 2008) ha argumentat que la Garrotxa actual tenia aleshores alta densitat de població relativa a la mitjana catalana, i també major propensió de població dispersa. Finalment volem insistir que, com en els altres anys i com és coherent d'esperar tenint en compte el dret civil català, el nombre de nuvis treballadors sol ser major que el nombre de pares treballadors.

Comparant 1769 i 1805 a la Bisbal destaca simplement la reducció significativa de pares amb oficis de mar i un augment molt elevat dels pares pagesos fins al 35% en lloc del 13%, principalment en detriment dels dits mariners, pescadors i patrons, i també esgarrapant alguns percentatges d'altres grups. Aquest augment de la possibilitat que els pares siguin pagesos que es produeix a La Bisbal també ocorre, en molt menor mesura, a Besalú el 1805, on l'augment és sols del 5% i no del 22% del total de la població que es casa. Però a Besalú, per contra, és molt més alta la probabilitat que els pares siguin treballadors (fins a un 13% segons les nostres dades). Aquests fets probablement reflecteixen que, malgrat que les societats seguien donant avantatge en el mercat matrimonial i en el posicionament social de fadrísters als fills de pagesos, el nombre relatiu i absolut de treballadors va augmentar de forma apreciable. Aquest

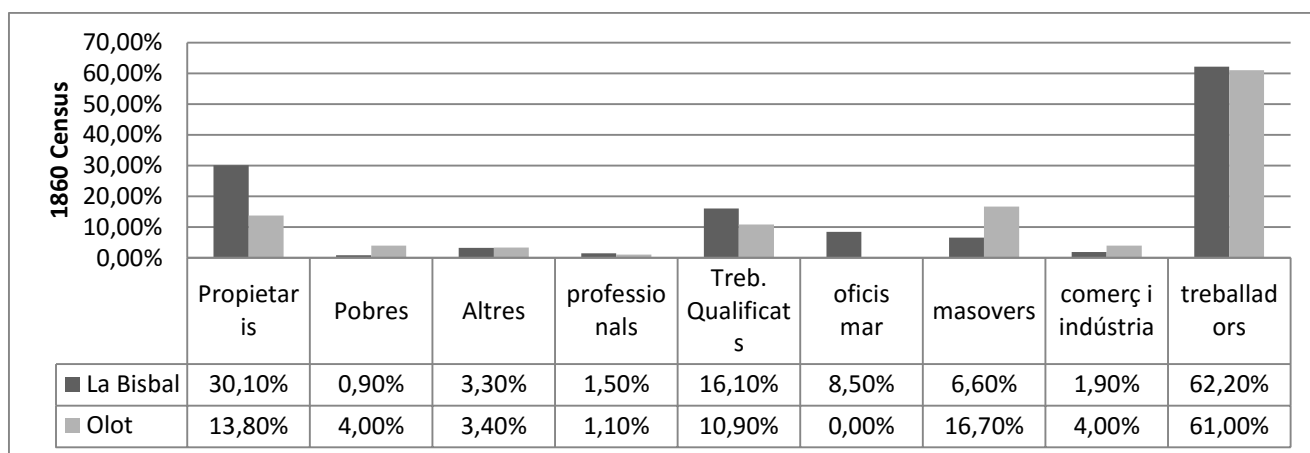

augment dels treballadors i els pagesos com a pares de nuvis a Besalú va en detriment dels pares comerciants, professionals, i artesans. No obstant, com insistíem pel cas dels nuvis, aquests canvis no impliquen indicis d'una disminució en el nombre absolut d'artesans, comerciants i professionals, sinó que, com dèiem, reflecteixen que l'augment demogràfic (i de dispenses) ha anat més cap a certs grups que no pas uns altres.

LA SITUACIÓ DEL PARTIT AL FINAL DEL PERÍODE D'ESTUDI: EL CENS GARROTXÍ DE 1860 I EL PADRÓ DE BANYOLES DE 1850

La informació sobre activitats de la població de Besalú cap a 1850 és més difícil d'obtenir: per una banda, el cens de 1860 fa referència ja (com no podria ser d'altra manera) a la divisió comarcal més moderna que havien institucionalitzat els nous partits polítics del segle XIX. Per l'altra, si ens refiem del padró de Banyoles de 1850, obtenim dades del municipi més gran en nombre d'habitants però presenta evidents problemes d'extrapolació. Així, encara que en aquest moment de la història les fonts oficials són cada cop més fiables, no fan referència al territori que més concretament ens interessa, i caldrà ser prudent. Per altra banda, les dispenses de la dècada de 1850 (i altres fonts eclesiàstiques) deixen normalment de fer referència a l'ocupació dels individus, cosa que es podria explicar fent referència a canvis de mentalitat, però que en termes pràctics deixen les fonts invàlides per a la funció que se'ls dona al present capítol. Les dades de 1860 presenten però el problema que hi ha llistats més oficis que no persones amb capacitat de realitzar-los: generalment es defensa que era així perquè un sol individu podia adscriure's a varies categories possibles, per aclarir millor el seu estatus. En quant al padró de Banyoles de 1850, es tracta d'una font poc estudiada encara que s'esmenta que la qualitat d'aquests va anar augmentant progressivament, arribant a un bon nivell més entrada la segona meitat de segle. No obstant, el que es feu per 1850 implica avançar menys en el temps i ofereix, igual que el de 1860, dades prou aclaridores sobre com va evolucionar la indústria i el treball de la terra al llarg dels 100 anys del nostre estudi, dades que, a més, són coherents amb la resta de troballes.

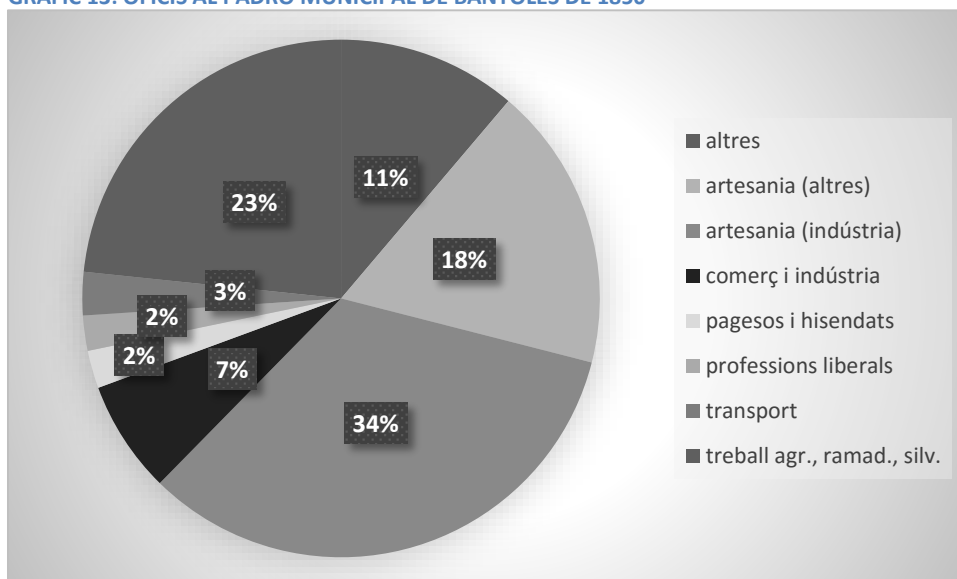
TAULA 22: PROFESSIONS DECLARADES A LA BISBAL (BAIX EMPORDÀ) I A OLOT (GARROTXA).

Font: Elaboració pròpia amb Cens Estatal de 1860.

La observació d'aquestes dades mostra el que es pot esperar: al capítol sobre mercat de la terra argumentarem que era més complicat obtenir terres a l'àrea de Besalú que a l'Empordà. Efectivament, el nombre de persones que es declaraven com a propietaris a la Garrotxa és menor de la meitat dels que ho feien a la comarca de La Bisbal. En canvi, hi ha 3 vegades més persones declarant que eren masovers o arrendataris de terres. Així mateix, la Garrotxa es mostra com a tenint el doble de comerciants i d'industrials (un 4% de la població) però també 4 vegades més pobres (de menys de l'1% al 4% de la població declarant trobar-se en aquesta malaurada situació). Més empordanesos es declaren com a treballadors qualificats (una categoria heterogènia que podria estar reflectint els tapers). Així, el 1860 seguia sent un territori més industrial però alhora molta menys gent havia accedit a tenir un nombre important de terres. La propietat de la terra no era una via comuna d'enriquiment i progrés social pels garrotxins. A més, en aquesta època se suposa que l'altra gran via de subsistència de què es disposava, la manufactura, ja estava estancada, atrofiada. Efectivament, la Garrotxa perdria població o bé no creixeria durant la segona meitat del S. XIX, però com argumentarem amb el cens de Banyoles, aquesta situació degué tenir lloc poc després de l'any 1850.

GRÀFIC 13: OFICIS AL PADRÓ MUNICIPAL DE BANYOLES DE 1850

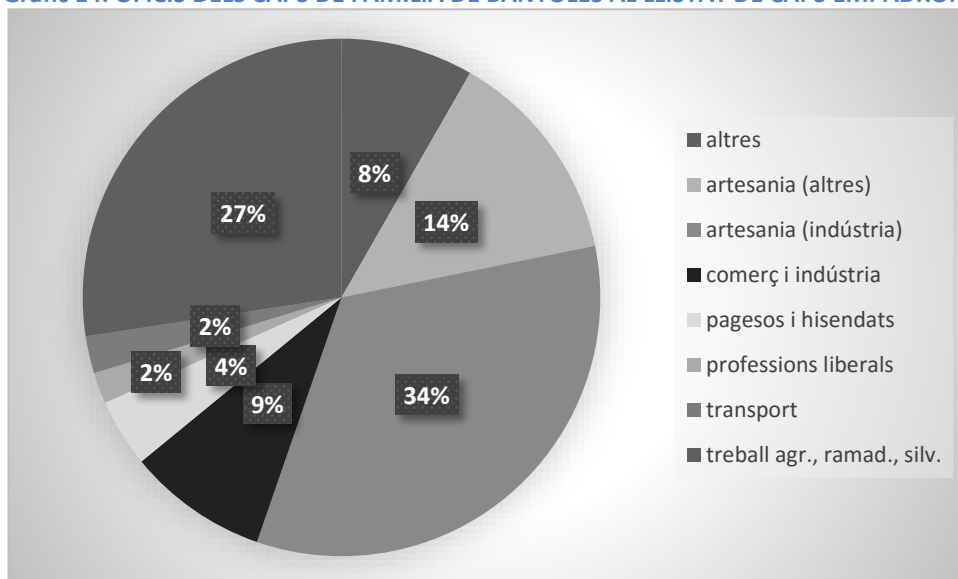

De forma interessant, el gràfic d'oficis de la població banyolina en aquesta època llista com a l'activitat central el treball tèxtil de diverses fibres, amb més d'una tercera part de la població. Com podria resultar curiós a qui hagi llegit la bibliografia publicada fins ara sobre la Banyoles del Segle XIX, el sector primari sols ocupava directament el 25% de la població (els treballadors rurals i un dos per cent de pagesos i hisendats que residia a la vila, i això incloent els mossos). Destaca doncs que la vila de Banyoles era encara aquest any manifestament industrial, i com veurem si mirem també les dades de migració, no era una vila que hagués entrat ja en una decadència clara. Així, quan (Terradas 2000) afirma que Banyoles abans de 1900 era una població marcadament agrària, aquesta situació s'havia d'haver produït de forma relativament recent, durant la segona meitat del segle i no pas abans, i com hem argumentat en l'apartat 2 al fer esment a la piràmide de població banyolina obtinguda del mateix padró, és més que dubtós que Banyoles hagués estat mai una vila tan orientada a l'agricultura com l'estudi més aviat superficial de la realitat socioeconòmica banyolina del segle XIX ha optat per apuntar en treballs d'història. Aquest detall cronològic és clau ja que moltes vegades s'ha discutit que la decadència de la indústria garrotxina originada al segle XVIII s'hauria produït poc després de les guerres napoleòniques, quan al nostre parer va aguantar encara unes dècades, molt tocada si es vol, però aplaçant encara en la mesura del possible el cop final, com va passar a moltes altres regions industrials d'Europa que no s'adaptaren a la organització fabril més moderna, però que resistiren com podien amb la seva estructura pròpia abaratint costos i explotant certs segments

de mercat que podien mantenir (de regions que van actuar d'aquesta manera se'n trobaven per tot Europa, i de vegades se n'han qualificat els treballadors com a gent en autoexplotació)⁴⁰. També entronca amb l'apreciació sorgida als anys 90 que diu que el període 1816-1830 no va ser tan desastrós com s'havia tendit a pensar abans per la indústria cotonera, cosa que potser es podria fer estensiu algun sector més, com el tèxtil que no era cotoner (Thomson 1992, 29).

Cal tenir present que l'estructura d'oficis de la Banyoles del segle XIX es mantenia molt clarament estable malgrat experimentar creixement en el nombre d'habitants, com es pot deduir de les informacions següents, que mostren una estabilitat de les professions relacionades amb la indústria (teixits de diverses menes, curtits i cordes) al voltant del 34-35% i, en tot cas, una disminució del 4-5% dels oficis del sector primari entre 1830 i 1850:

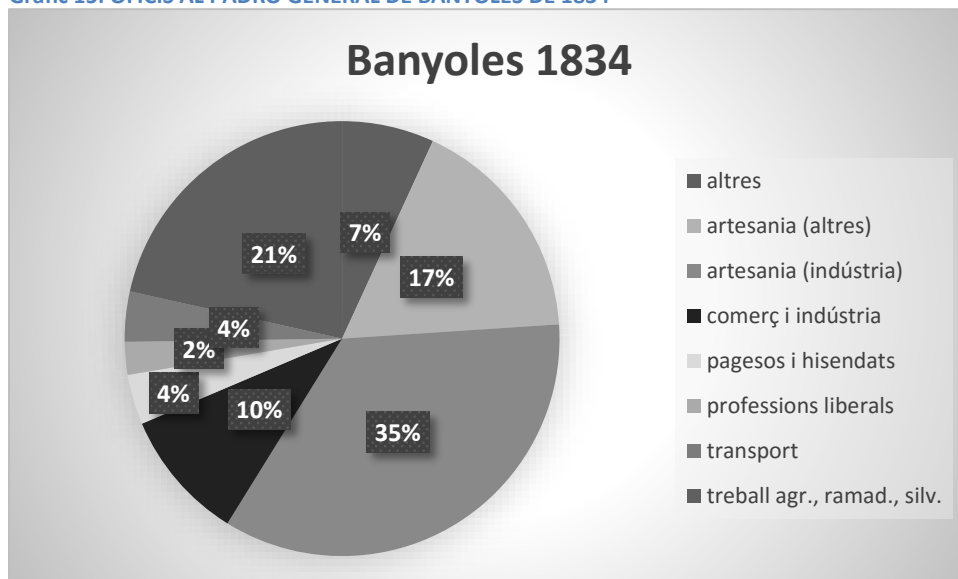
Gràfic 14: OFICIS DELS CAPS DE FAMÍLIA DE BANYOLES AL LLISTAT DE CAPS EMPADRONATS EL 1830

Font: elaboració pròpia a partir del padró de caps de família de 1830 (N=822)

⁴⁰ Per veure tan sols alguns exemples sobre aquestes regions consultar (Fioretti 2001; Cohen 2001; Charoenloet 1993; Jonas 1994, 54–61) i un estat de la qüestió a (Ogilvie and Cerman 1996, 40–47). Ja en l'obra clàssica de Thompson es discutia l'interès dels artesans en treballar més per guanyar igual alhora que la seva mobilització (Thompson 1968). Finalment, recordar que el treball manual tenia un rol encara realment important en el temps de la *revolució industrial* (Samuel 1977; Berg 1987).

Gràfic 15: OFICIS AL PADRÓ GENERAL DE BANYOLES DE 1834

Font: elaboració pròpia a partir del padró general de 1834 (N=887 homes amb ofici)

En resum, doncs, Banyoles seguia sent una vila comercial i artesana l'any 1850, i la important incidència d'activitats que no requerien més que tangencialment propietat de la terra ha de seguir sent una peça explicativa clau de per què una població tan nombrosa es va poder assentar en aquests territoris aspres i mancats d'un mercat de la terra dinàmic fins ben entrat el segle XIX sense que es detectin a les fonts de caràcter demogràfic a utilitzades moviments migratoris significatius⁴¹.

TAULA 23: OFICIS FEMENINS AL PADRÓ DE BANYOLES DE 1850

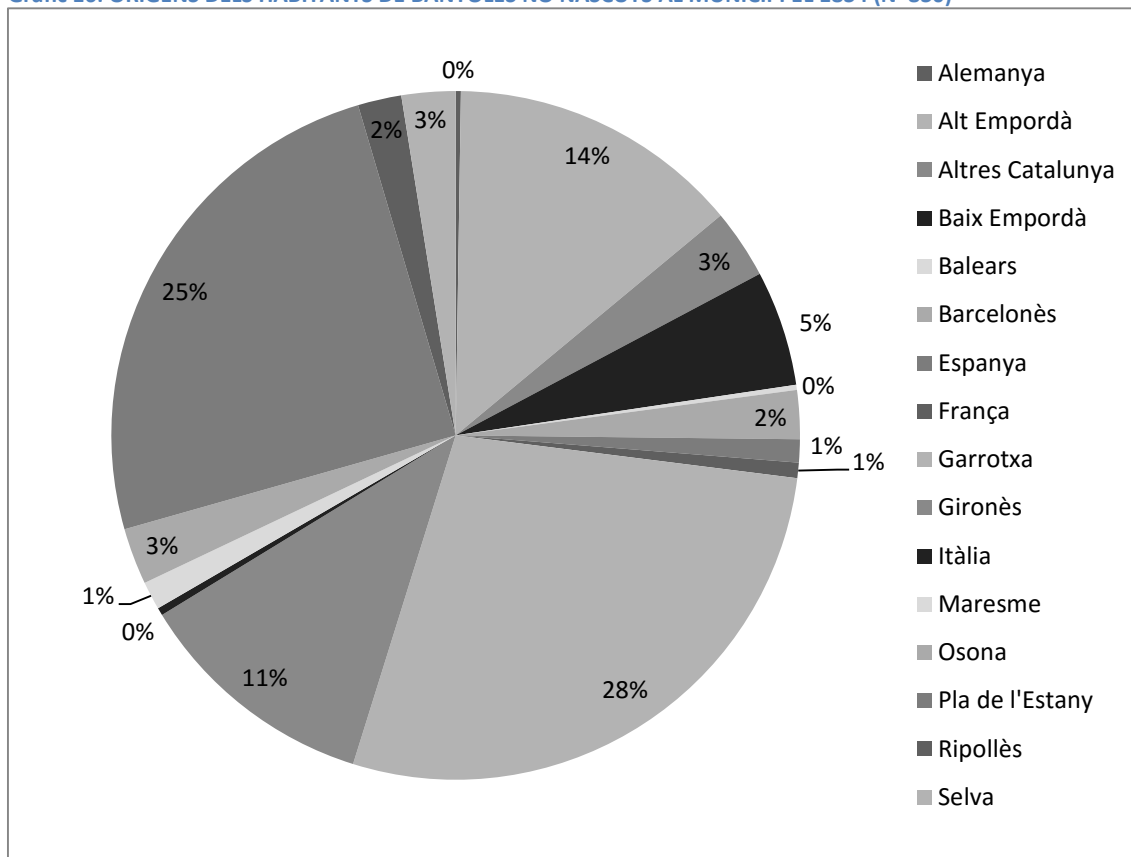
altres	3
comerç	6
ensenyament	2
fabricants vídues	3
propietàries vídues	1
servei domèstic	98
	113

Algunes fèmnes també consten amb professió al padró. Com veiem, la gran majoria són ocupades al servei domèstic, i sols algunes dirigeixen botigues o activitats de venda pròpies, mentre que la majoria d'altres ocupacions només les poden fer en

⁴¹ Sempre queda, però, clarament, la possibilitat que algun dia un estudi basat en alguna comarca o ciutat forana ofereixi llum sobre un destí inopinat de les poblacions que són estudiades en aquesta tesi.

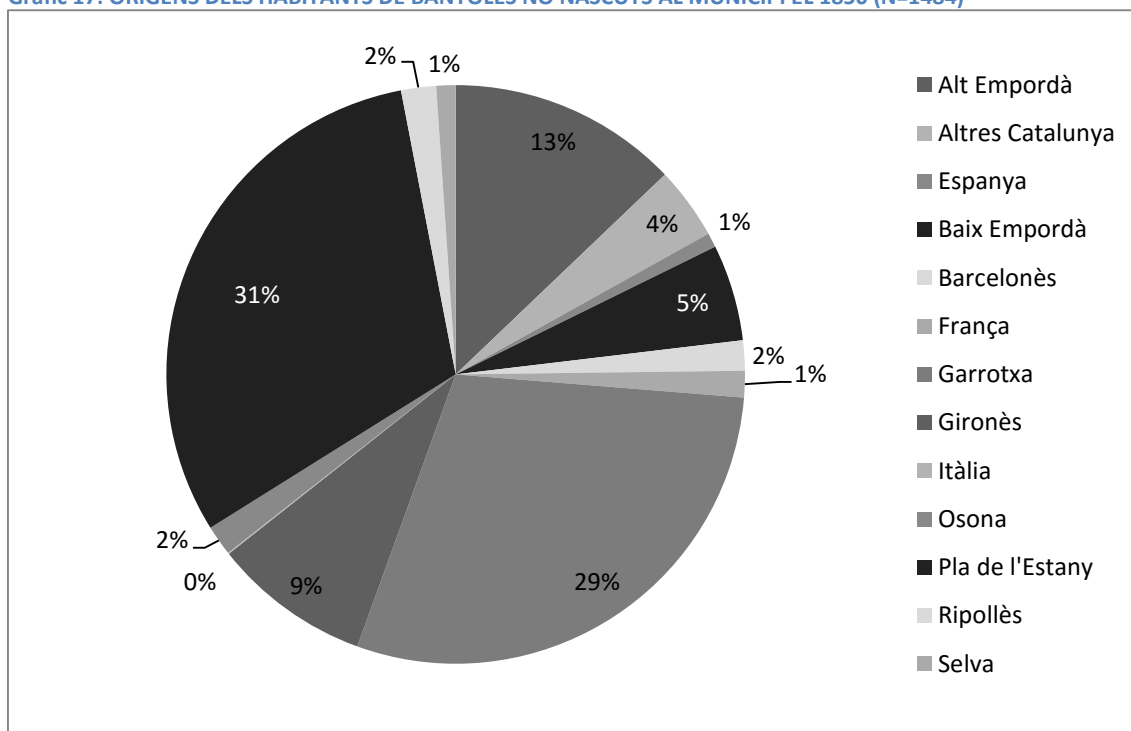
substitució d'un marit que inicialment portava el negoci. De les que fan de servei domèstic, la gran majoria són joves, però hi ha un parell d'excepcions d'edat avançada.

Gràfic 16: ORÍGENS DELS HABITANTS DE BANYOLES NO NASCUTS AL MUNICIPI EL 1834 (N=830)

Font: elaboració pròpia a partir del Padró General de 1834

Gràfic 17: ORÍGENS DELS HABITANTS DE BANYOLES NO NASCUTS AL MUNICIPI EL 1850 (N=1484)

Font: elaboració pròpia a partir del Padró Municipal de 1850

De 5419 habitants llistats a Banyoles el 1850, 1484 (un 27,4%) havien nascut fora del municipi aquell any. Es tracta d'una xifra prou significativa com per, sense comptar amb dades totals d'emigració, puguem dir que era un municipi que no perdia encara persones. De fet, aquesta dada és reveladora de fets inesperats, ja que (Clara i Resplandís 1977) havia defensat que moltes banyolines anaren a viure a Salt en aquesta època. L'obra de Clara, que com moltes obres fetes amb padrons i arxius parroquials concentrats amb un municipi, peca de no tenir en compte que no s'estan analitzant fluxos, no presenta dades a considerar rellevants ja que les xifres de dones que emigren a Salt que llista es veien perfectament compensades solament per dones de Salt que emigraven a Banyoles. Així, el que de vegades ha semblat un moviment per fer créixer ciutats industrials, sovint oculta el fet tan i tan habitual d'intercanvi de població i d'organització de matrimonis entre nuclis tèxtils, paperers, surers, etc... de diferents llocs del territori. Així, un poble com Banyoles, que tenia indústria tèxtil i de paper, evidentment produïa emigrants per llocs com Sant Joan les Fonts, Olot o Salt, com també rebia població d'aquesta zona. Altrament, també és conegut que els nuclis tapers de l'Alt Empordà i del Baix Empordà intercanviaven població. El mateix es produïa entre Sabadell i Terrassa, per posar un altre exemple conegut⁴². Seria també un error assumir que eren rellevants les dades sobre el poble de Roses ofertes en (Barris Ruset, Santaló, and Schmitt Solà 2009) ja que el nombre de persones immigrants de la Garrotxa a Roses a què fan referència és irrisori, i encara han trobat que tendeix a disminuir durant el segle XIX. Així doncs Banyoles era capaç d'atraure gent dels pobles veïns, i encara de les comarques veïnes, especialment de la Garrotxa (és a dir, que la major part dels immigrants a la Banyoles de 1850 tenien per origen l'antiga àrea de Besalú). En aquesta migració, la curta distància era un factor clau, cosa que no resulta pas sorprenent tenint en compte la cronologia en què ens trobem, i que descarta la presència de moviments forts per abandonar precisament l'antiga àrea de Besalú fins que no entrem a la segona meitat del S. XIX, quan -entre altres- les fàbriques d'Olot començaren a generar nivells notables d'atur (Bolós Capdevila 1977). És clar que, en aquest moment, els nuclis catalans d'indústria més rica podien oferir un important poder d'atracció, especialment pels quadres més ben preparats de les

---

⁴² Concretament, ens volem referir al clàssic estudi d'història urbana de (Camps i Cura 1987)

fàbriques, exemplificats per exemple per la coneguda família Paluzie d'Olot. La indústria, doncs, és la peça central d'aquestes poblacions més grans de les terres del nord-oest de la província de Girona.

ELS CANVIS EN LES POSICIONS DE CLASSES ALS SEGLES XVIII I XIX: UNA ESQUEMATITZACIÓ

El propòsit d'aquest apartat és el d'indagar quin és el canvi general de les posicions en les relacions de forces que assoleixen individus de diferent condició socioeconòmica en la seva evolució entre, aproximadament, 1750 i 1850, és a dir, en el període en que se centra la present tesi. La manera de fer-ho serà la construcció i comentari dels eixos de posicions segons el volum de capital utilitzats per Bourdieu en la seva obra *Distinction*, donant-li doncs així la dimensió de capital cultural i capital econòmic, i donant a entendre que estan en evolució entre 2 punts temporals concrets que es presenten al lector (dimensió de trajectòria social). És aquí doncs on posem en pràctica algunes qüestions importants de teoria social que hem anat esmentant fins ara. En tot cas, aquests eixos no incloïen una consideració del capital social "la importància de qui coneixes" i com aquest afecta la posició efectiva d'aquests homes i dones en societat. A la presentació dels dos eixos se li sumarà un comentari per explicar-los, basat sobretot en el cas de Besalú però incloent, per necessitat, consideracions més generals sobre Catalunya i, fins a cert punt, sobre tota la societat occidental de l'època⁴³.

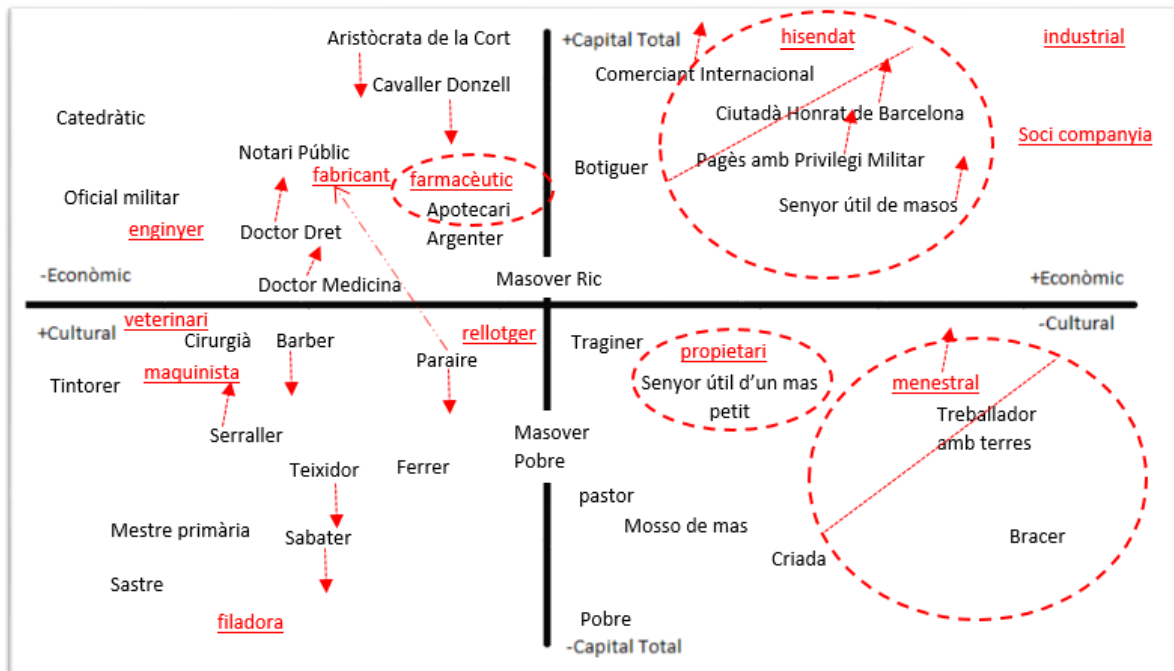
Sense més dilació tractem la qüestió del complex i arriscat exercici d'intentar representar gràficament grups socials en evolució. Sense possibilitat metodològica

---

⁴³ Cal recordar que els eixos, a part de definir el capital acumulat en els camps de l'economia i la cultura, en l'obra original tenen la funció de, no pas estrictament, recordar que les persones que són a la part de dalt del gràfic solen formar part de la classe dominant – per oposició als dominats, i que, aquells qui se situen a dalt a l'esquerra, són susceptibles de formar part dels dominants-dominats, és a dir, intel·lectuals que assumeixen com a pròpia la funció de defensar el sistema i conservar-lo contra els dominats que intentin canviar les coses, per tal d'accedir més fàcilment als recursos econòmics controlats pels seus companys dominants-dominants, sense renunciar necessàriament al somni d'una revolució simbòlica que, a la llarga, faci que el capital cultural sigui més valorat que l'econòmic, assolint així una inversió entre les posicions dominant-dominada i dominant-dominant sense que es transformi necessàriament la condició dels dominats de la part baixa del gràfic, és a dir, a la lluita de classes interna entre fraccions dominants. Però aquest aspecte de la teoria no es tractarà en la present tesi, la voluntat és sols la d'ajudar a entendre una mica millor els grups en què es dividí la societat a l'època i la seva evolució.

d'una gran sofisticació estadística, s'ha intentat plasmar la realitat canviant d'aquests cent anys en el següent gràfic:

GRÀFIC 18: POSICIÓ RELATIVA IDEAL DELS GRUPS SOCIALS ENTORN DE 1750 I CANVIS POSTERIORIS

Font: elaboració pròpia a partir de la reflexió sobre fonts primàries i secundàries. Les etiquetes noves apareixen subratllades. Els cercles impliquen agrupació d'etiquetes en noves etiquetes, i les parts dels cercles, sorgiment de nous grups a partir d'altres. Les fletxes petites ascendents i descendents impliquen ascens o descens social de mitjana. La fletxa de paraires a fabricants implica un canvi d'etiqueta per una part d'aquest grup.

Per interpretar el gràfic cal imaginar que el gràfic representa l'estructura sencera de la societat amb tot el seu capital (en aquest cas econòmic i cultural). Les etiquetes que se situen en cada punt no representen punts en el gràfic, és a dir no s'han de llegir en cap cas com a coordenades cartesianes, sinó sempre com a aproximacions a una àrea concreta, una figura geomètrica que no hem dibuixat en tots els casos per no complicar la lectura, sobre l'espai social representat. És a dir, situem el mestre de primària a baix a l'esquerra per indicar, primer per ser a l'esquerra, que és una figura el capital total de la qual està més compost de capital cultural que no econòmic, i segon, per ser a baix, que el seu capital total té un valor baix per aquest context històric en relació amb el que té acumulat un catedràtic, per exemple. Aquest darrer, tindrà també molt més capital cultural que no econòmic, però en canvi, ocupa una posició alta en la jerarquia social d'aquest context històric. En el quadrant de dalt a la dreta trobem diferents figures que representen pagesos amb drets de propietat amplis sobre un o més masos valuosos (senyors útils, hisendats, pagesos que són ciutadans

honrats...). Aquestes figures ocupen l'àrea aproximada marcada en puntets vermells, és a dir, tenen bastant capital en relació amb la resta d'individus que componen aquesta societat, i el principal component és més econòmic que no cultural (els drets de propietat de la terra, el líquid acumulat o circulant en el mercat del crèdit). Intentem il·lustrar canvis en aquesta categoria mostrant que a finals de l'època estudiada hi ha aparegut almenys una nova etiqueta important: la d'hisendat. Marquem una separació per fer veure al lector que eren els més rics d'aquests que s'inclinen cap a anomenar-se hisendats, i la fem bascular cap a l'esquerra per recordar que l'acumulació de capital cultural també és una característica pròpia de molts hisendats (per exemple, bastants estudiaven dret a la universitat). Un altre canvi que intentem il·lustrar és que aquests individus acumulen més capital, per tant es mouen cap a noves posicions relatives en l'espai social, en un context en que es pot afirmar que altres elits tradicionals sofreixen cert declivi, per la qual cosa, insistim, les posicions relatives dintre de l'estructura social varien. Esperem que amb aquesta exemplificació aclaridora sigui més fàcil interpretar la taula, que creiem que és la millor forma de resumir ràpidament la qüestió de les classes socials en la societat que estudiem sense caure en simplificacions excessives, com podrien ser dibuixar una tradicional piràmide. Per veure un exemple de l'ús d'un sistema d'eixos per estudiar les preferències de consum a la França dels anys setanta en relació amb el capital econòmic i cultural, consultar les figures 11, 12, 15, 16 i 17 en Bourdieu, *distinction* (Bourdieu 2010).

Comentarem primer la situació inicial. En les parts en negre del gràfic recordem la situació d'antic règim, típica, amb una aristocràcia en la cima i la puixança d'alguns individus com els comerciants o els propietaris de terres que requereixen de l'ennobliment per seguir ascendint. Algunes d'aquestes figures són més clarament basades en una posició econòmica –com seria el senyor útil– però d'altres requereixen de l'acumulació d'un capital cultural. Per exemple, pot semblar cru expressar-ho en aquests termes, però en l'aristòcrata és molt clar que és necessari el vast coneixement d'una sèrie de codis d'etiqueta i de comportament per representar adequadament la seva situació i distingir-se de qualssevol *nouveau riche* que hagi aconseguit algun títol de noblesa fa poc. Alhora, el manteniment d'aquest mode de vida requereix unes rendes.

Al seu torn, trobem tota una sèrie de figures com els bracers o els treballadors amb terres que viuen de recursos econòmics com les terres que puguin cultivar, o, per donar-hi un sentit literal, la força dels seus braços, però que ocupen posicions baixes pel que fa al volum total del seu capital. A l'esquerra d'aquests trobem una sèrie de figures que han aconseguit tenir un ofici, normalment a través d'un procés més o menys regulat, i que es basen de l'explotació d'aquest coneixement per accedir a oportunitats laborals que altres no tindrien. Al seu torn, la figura del masover també és un encreuament entre el seu capital cultural (el reconeixement informal que se li pugui fer de la seva capacitat de ser bon llaurador) i el conjunt d'eines, animals, i béns per a la llar que pugui acumular per a fer efectiva la seva tasca quan aconsegueixi un lloguer⁴⁴.

La part mitja-alta de la gràfica agrupa figures diverses, però que tenen una posició que s'acosta segons com a la de la baixa noblesa de l'època, tot i que trobaven l'inconvenient que l'ascens social en societats d'antic règim no es podia entendre tan solament amb pautes de riquesa, sinó que requeria accedir a la condició noble. Aquest fet va esdevenir progressivament més senzill al llarg de l'època moderna, a mida que l'aristocràcia i el rei anaven posant més i més títols en venda, i alhora, els qui havien acumulat riqueses optaven per invertir-hi. Al seu torn trobem figures intermèdies com els coneguts botiguers, que en realitat també feien activitats de comerç a distàncies considerables, o els grans comerciants que requerien de complexes xarxes d'obtenció d'informació i de relacions de negocis, que constituïen un capital valuós en sí mateixes. Els oficis amb ensenyaments institucionalitzats no es trobaven però en especial avantatge, ja que moltes figures trobaven encara fort intrusisme professional. Seria el cas de la poca separació entre barbers i cirurgians, o entre manescals i veterinaris. Les persones amb un aprenentatge no eren necessàriament menys valorades que les

---

⁴⁴ Nota històrica: la figura del masover seria la de l'arrendatari de masos. Aquesta figura neix aproximadament al segle XVI, a mida que alguns pagesos han passat a ser senyors útils de més d'un mas, i evidentment no poden explotar per si sols, amb la seva unitat familiar, més d'una d'aquestes empreses del sector primari. Per definició el masover està subordinat a un senyor útil, però un masover d'un gran mas pot ser més ric que el senyor útil d'un sol mas petit. El masover entrega una part dels seus beneficis al senyor útil, normalment una fracció de la producció en espècie, però cal analitzar cada contracte en cada moment històric per conèixer-ne la realitat exacta. En algunes fonts històriques pot costar distingir entre masovers i senyors útils o propietaris, però també existeixen moltes possibilitats més enllà de les etiquetes que val molt la pena aprofitar i treballar.

persones amb un estudi que atorgués dret a títol. En aquest àmbit també trobàvem artesans el capital cultural dels quals era especialment alt i els permetia reunir forces diners, com ara els argenters o en menor mesura, els tintorers. Accedir als secrets productius d'aquestes figures de tradició artesanal fou un dels objectius que es marcaven els directors de les primeres fàbriques, per tal de destacar i obtenir més beneficis amb la seva activitat.

Tractem ara la societat de cap a 1850, quan aquesta ja havia anat canviant progressivament (allò més normal en la història). Els canvis que es representen amb subratllats i línies discontinues. En la part baixa esquerra de l'esquema trobem que la posició dels artesans, en general, s'ha anat devaluant per l'aparició de les noves màquines en alguns sectors, que han anat convertint en menys necessari el capital cultural per a realitzar certes tasques. No obstant, les situacions que trobàvem al llarg del món artesanal podien variar força: els oficis tèxtils van ser dels primers a mecanitzar-se, i en canvi d'altres tardarien molt més. Així, podia ser perfectament que l'empitjorament del valor que atorgava el capital de saber teixir anés acompanyat de la reavaluació a l'alça de la capacitat de fer peces de fusta o metall per a maquinària tèxtil industrial. És a dir, que els canvis de finals del segle XVIII no porten d'entrada un empitjorament global de la condició de ser artesà, sinó que alguns seguiran igual o milloraran la seva situació fins que canviï la manera de produir del seu sector. No obstant, a la llarga, aquestes capacitats aniran sent substituïdes per maquinària, i aleshores l'enginyer, amb el seu títol oficial, serà una figura més valuosa pel sector secundari. Alguns propietaris de terres també accedeixen a ensenyaments universitaris, com per exemple habitual els de dret, combinant així capital econòmic i cultural per fer més sòlida la seva posició de prohoms .

Aquesta última observació ens permet introduir els canvis en els sabers universitaris com a aspecte clau per a entendre per què la devaluació del capital cultural de molts artesans va acompanyada de valor afegit per aquells qui han accedit a la universitat del segle XIX. Sectors com els veterinaris o els cirurgians defensen progressivament la seva capacitat de fer certes activitats davant dels seus homòlegs sense estudis superiors. La presa de valor de la institució universitària va acompanyada de l'atac al gremi com a institució, d'aquesta forma es va produir el fet que el valor simbòlic del títol

universitari en la societat va pujar, alhora que en perdia l'aprenentatge d'oficis. En conseqüència, la condició de vida d'aquells qui s'havien pogut permetre anar a la universitat va millorar alhora que la dels artesans empitjorava, gràcies a què es va anar tancant més el mercat per a certes feines al voltant d'aquest primers. Mentre els artesans anaven perdent, també pujaven en la gràfica els fabricants.

Per acompanyar aquesta darrera observació, val la pena fixar-se que la recerca sobre coneixements culturals de les que disposem més rellevants per aquesta àrea, és a dir, les dades de l'estudi de la ciutat de Girona entre 1787 i 1860, indiquen que la primera meitat del segle XIX va ser una època d'empobriment cultural, en termes generals. Més concretament, s'ha demostrat que entre aquests dos anys l'analfabetisme va augmentar un 9%, específicament, des del 42% al 51% de la població (Antón Pelayo 1998). Així, en comptes de millorar la situació, a mitjans segle XIX l'analfabetisme havia augmentat notable i clarament, novament apuntat que el segle XIX va poder ser un segle de més desigualtats socials en molts sentits que no pas el segle XVIII. Novament (com amb el cas de la universitat del segle XIX), sembla resultar-se que el limitar i discriminar en l'accés a la cultura i l'educació, alhora que les elits augmentaven la seva cultura, era una estratègia molt efectiva per perpetuar el domini en qui ostentava el poder. El que és més, el propi estudi de Pelayo que treballa aquests aspectes conclou que la cultura espanyola del segle XIX s'havia estancat en formes contràries a l'avenç d'una major democratització política, precisament situant l'estat sencer també doncs en la línia sociopolítica i de pensament econòmic més conservadora d'Europa, tot ajudant a prevenir tant de temps com fos possible les formes d'organització de la societat que haguessin pogut empènyer més els sectors populars cap a una vida realment millor.

Pel que fa a la part dreta de la taula, apareixen canvis de denominació i més categories. El menestral es presenta com a aquell sector d'antics treballadors que té més capital econòmic, i en la part alta figures com els industrials, els socis inversors d'empreses, o els grans propietaris de terres poden anar mirant de tu a tu a l'antiga aristocràcia en termes reals i simbòlics, cosa que suposa un canvi important. El cas del menestral és especialment rellevant perquè suposa un procés d'enriquiment viscut per alguns treballadors que assoleixen la propietat i/o l'arrendament de terres. Al lector li

pot semblar, però, mirant el quadre, que no hi ha hagut canvi. Res més lluny de la realitat: ja que els eixos representen relacions relatives i no pas absolutes, com correspon realment a la riquesa, que sempre és relativa a allò que et permet accedir, i no quelcom absolut, aleshores la posició del menestral sembla no canviar, però només en tant que aquells altres empresaris del sector primari que estan per sobre seu també s'enriqueixen. Si els altres no s'haguessin enriquit, el menestral s'hauria acostat a molts pagesos propietaris, però l'existència de processos d'enriquiment paral·lels provoca que la representació gràfica aparentment no canviï.

En aquest subapartat s'ha afirmat doncs que entre 1750 i 1850 trobem que es produeixen canvis pel que fa a la possessió de més o menys capital entre persones de diferents ocupacions, amb la conseqüent modificació del repartiment (aquí molt esquematitzat) de les posicions socials de gent diversa. Les societats de 1750 i de 1850 són diferents; i en concret, el repartiment de forces ha canviat clarament.

NOTES SOBRE L'APARICIÓ D'UNA ELIT DE PROPIETARIS DE MASOS:

Fins ara s'han argumentat tres coses rellevants: que les classificacions en ús en la societat estudiada van ser subjectes a canvis durant el període estudiat, que la composició global en agrupacions professionals va variar en termes del pes relatiu que cada grup que hem definit tenia en cada moment històric un pes diferent, movent-se en una trajectòria concreta, i finalment hem insinuat, i ho recuperarem en apartats posteriors, que la composició i volum del capital total d'aquests individus va evolucionar també al llarg del temps. Ara es buscarà aplicar aquest esquema a una classe ocupacional concreta.

El canvi en les elits és, com a tema de recerca, bastant conegut. No obstant, aquesta secció pretén incidir en algunes notes sobre aquesta temàtica a la comarca besaluenca, i fer aclariments sobre alguns aspectes comentats suara. Primerament, cal tenir en compte que el procés de diferenciació entre els pagesos va començar a l'època moderna: progressivament, aquells qui eren senyors útils dels masos (i per tant que la seva tinença depenia d'un senyor directe, normalment un noble) es van anar trobant en avantatge i cedint algunes explotacions a través de contractes d'arrendament, donant origen als famosos masovers catalans (arrendataris de masos)

(To Figueras and Congost 1999). L'accés a través de l'emfiteusi en principi era més durable en el temps que l'accés amb arrendament, alhora que l'arrendatari sovint depenia d'un senyor útil que no era el mateix que el senyor directe, és a dir, que se situava a baix de tot de l'escala de cessions. Així, malgrat que la documentació sovint es referís a pagesos, també es feia servir la distinció (és a dir, un judici social) entre les etiquetes de pagès senyor d'un mas o pagès masover d'un mas. Ens trobem doncs en l'època del feudalisme tardà, o allò que Vilar anomenava un cas intermedi (Congost 2007b). Nogensmenys, la nova situació tampoc era al cent per cent estable: els canvis comencen especialment a la meitat del segle XVIII. En aquest moment, la societat rural catalana –i la de molts altres països d'Europa Occidental- ja estava deixant de reconèixer el valor de l'ordenament social en rangs propi de l'Antic Règim. La devaluació de la noblesa i la situació de la monarquia implicà que molts pagesos que cercaven l'ascens social més enllà de la senyoria útil –que, mal els pesés, no deixava de ser condició plebea⁴⁵- l'aconsegueixen a través dels subterfugis que corresponguin per assolir la condició de baixa noblesa (Ciudadans Honrats, Familiars del Sant Ofici de la Inquisició, Privilegis Militars...). No és que no trobem alguns exemples d'ennobliment al segle XVII, és que al XVIII esdevé quelcom més habitual. Aquesta situació es va allargar ben bé uns 50 anys, fins uns anys després de la Revolució Francesa, que implica un context de forta devaluació d'aquestes etiquetes socials d'Antic Règim, cosa que podem assumir que era així perquè és molt difícil trobar exemples d'individus que vulguin reclamar (o comprar) aquests títols a principis de segle, més enllà d'aquells qui poden haver-los obtingut per la via matrimonial (Congost 1997). La època de 1750 a 1850, i més enllà, també ofereix successivament bones oportunitats als propietaris rendistes d'ampliar la seva hisenda per la via d'adquisició de béns desamortitzats. Així mateix, el context de creixement demogràfic del segle XVIII ofería una demanda creixent de terres en sotsestabliment, artiga o sotsarrendament, oferta sembla ser que estable de mà d'obra, i demanda de productes de primera necessitat, inclosos lògicament moltíssims d'origen agropecuari. En aquest context, els propietaris de

---

⁴⁵ És possible fer aquesta afirmació en tant que, durant l'Època Moderna o de vigència dels estaments d'Antic Règim, els hisendats que poden intenten fugir de la condició sol·licitant títols de noblesa, mentre que durant l'època de crisi d'aquest Règim, poden efectivament reivindicar el seu passat però només des de la certesa que són dalt de tot de la piràmide social.

masos reaccionen conjuntament amb la resta de grups de la societat seguint estratègies econòmiques que, val a dir, no sols els beneficien a ells –recordem el cas dels menestrals- i polítiques matrimonials orientades per voluntats clares de posicionar-se socialment. La primera es tradueix en l'augment de cultiu de parcel·les marginals i d'activitat ramadera. Com hem apuntat, el context de 1790 i les dècades posteriors implica la construcció d'una identitat col·lectiva nova pels pagesos benestants –que de fet són rendistes- sota l'etiqueta d'hisendats, però sense renunciar a nivell simbòlic amb la seva història de gent que havia cultivat el camp, d'orígens doncs vinculats al treball físic, i en relació amb això, desenvolupen una imatge força tradicionalitzant. Alhora, l'estudi antropològic de Barrera ha fet insistir en el rol de la terra com a element fortament simbòlic al segle XIX (Barrera González 1990). Aquestes concepcions no es poden, però, deslligar de canvis mentals que tenien lloc en la societat en aquell moment, i que en general implicaven l'abandó de la lògica de rangs socials per passar a la lògica de grups socials, i el trencament amb lògiques sumptuàries que separen marcadament el comportament de les persones segons la seva posició en els rangs, de forma que els pagesos poden passar a comportar-se i a presentar-se en societat com a persones d'alt poder adquisitiu a pesar de no ser nobles (Moreno Claverías 2007; Congost 1997). Per això, al costat dels hisendats ja no trobem pagesos senyors útils, sinó pagesos propietaris. No és estrany doncs, que la suma de tots els factors que s'han comentat ens condueixi al que els historiadors anomenen l'edat d'or dels hisendats, i que coincidiria amb gairebé tot el segle XIX (Saguer i Hom and Alvarado 2005). El que és més, les darreres investigacions suggereixen que, amb la caiguda de la renda agrària, no s'acaba la seva posició social (Garcia Orallo 2014).

La societat catalana tenia però un règim reproductiu concret, i això volia dir que molts pagesos benestants havien de buscar una col·locació concreta per als seus fills cabalers, que ben sovint no podia ser la de pagès senyor útil ni la de propietari. Però, donats els seus recursos, era bastant més probable que els fills d'aquests que eren fadrísters trobessin una ocupació que no impliqués massa mobilitat social descendent, bé a l'església bé en els oficis artesans, bé com a masovers, i fins i tot, començant alguna activitat que requeria un mínim de capital com ara fer de traginers

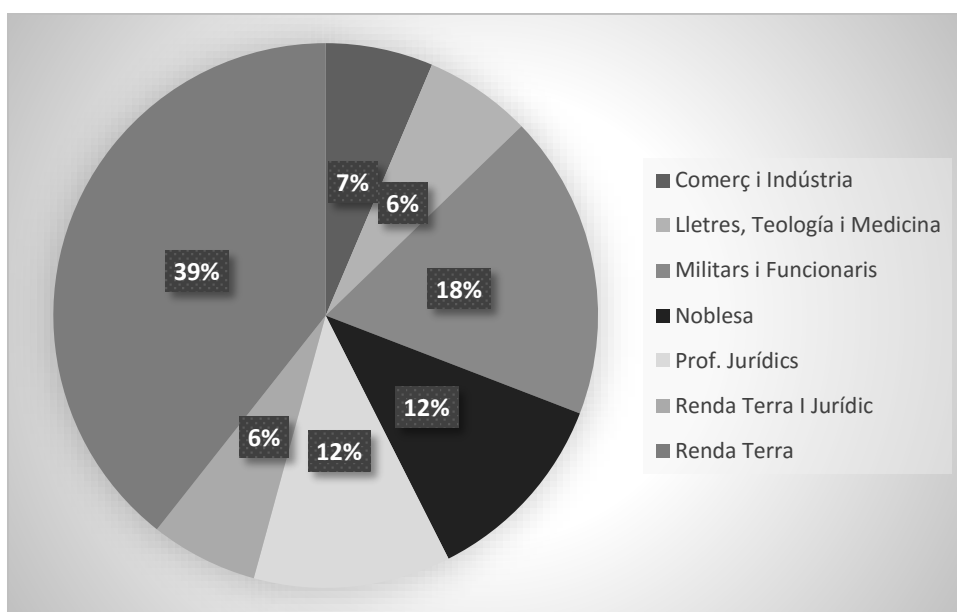
o de petits propietaris. A mida que van esdevenir-se els canvis que hem explicat, l'església o l'artesanat potser van deixar de ser tan bones opcions, tot i que monestirs com el de Besalú mantinguessin rendes altes fins ben entrat el segle XIX, així que no va passar a ser estrany que molts fills de pagesos rics, i els hereus inclosos, tinguessin estudis universitaris en una època en què aquests, per diverses raons, podien garantir millor la posició social i unes rendes que en el nostre món actual d'educació de masses. Curiosament, les carreres més triades pels hisendats tenien a veure amb la literatura i el dret (Congost 1997).

Com és obvi, la tendència col·lectiva que aquí descrivim es pot seguir observant casos individuals amb evolucions similars, en aquest cas, més fàcil de fer perquè tan les fonts com l'interès d'historiadors locals permeten generar un nombre no menyspreable de biografies curtes de famílies de la pagesia benestant. Per al Partit de Besalú es poden consultar varis treballs (Alentorn 2008; Justafre 2009; Justafre 2013; Del Pozo i Ferrer 2003a; Del Pozo i Ferrer 2003b; Pagès i Pons 1988). Com a estudis de cas són útils de cara a veure trajectòries particulars en el context general de la història del món rural. Els dos casos analitzats per Del Pozo ofereixen una mostra clara del procés d'ennobliment de famílies pageses que cercaven ascens social a finals del XVIII. La família Ferrer-Noguer, de Besalú, obté el de Ciutadà Honrat el 1779 quan l'amo exerceix d'administrador del comú i sufraga obres públiques municipals, obtenint així el prestigi necessari de cares a les autoritats de l'època, alhora que actua com a prohoms local (Del Pozo i Ferrer 2003a). Més tard, el 1793, la família Costa obté el títol de Privilegi Militar quan ha demostrat documentalment, amb la col·laboració i certificació del capellà de la parròquia local, que el seu arbre genealògic es remunta directament a un heroi de la guerra remença que tingué lloc al segle XV al Principat de Catalunya. En aquesta, un grup de pagesos defensaren la reina a la ciutat de Girona i obtingueren tot seguit títols com a recompensa de favor. En aquest cas, no es tracta de si és veritat o no que són legítims hereus, sinó que construeixen un relat que els atorga el simbolisme necessari per a justificar un ascens, tot plegat lligat a un moment en què aquesta família està intentant per varis mitjans posicionar-se socialment com a elit, cosa que en aquest exemple concret implicarà també sufragar una esglesiola privada. Cal tenir en compte, però, que aquests pagesos benestants convertits en hisendats no

es van mantenir gaire temps al camp: la costum va ser adquirir una casa a la ciutat, i viure allà bona part de l'any. Per això té poc sentit utilitzar el concepte elit rural: quan finalment passen a ser una elit, falta poc perquè deixin de ser rurals.

Aquests pagesos van buscar espais de representació i també d'influència política. Primer eren locals: la parròquia i la universitat (Gifre i Ribas 2012). Però el segle XIX, amb les reformes liberals i la constitució d'una democràcia censatària, permet finalment a moltes d'aquestes elits, que de vegades s'han anomenat burgesies, l'accés a les més altes posicions del *cursus honorum*. A efectes de mostrar-ho, s'ha emprat el Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles per a elaborar el gràfic següent (V.A. 2013):

GRÀFIC 19: FONTS D'INGRÉS DELS POLÍTICS ELEGITS PER LA PROVÍNCIA DE GIRONA AL PARLAMENT I AL SENAT (1834-1853) NOMBRE DE CÀRRECS VOTATS EN EL PERÍODE: 94

Font: (V.A. 2013)

Tal i com indiquen les xifres recollides, la majoria dels polítics (que en una democràcia censatària gaudien d'una posició econòmica benestant) assolien la seva posició social gràcies a un vincle amb la renda de la propietat immoble. Un 39% eren rendistes, als quals podem sumar un 6% més que ostentava un títol universitari de dret a més de tenir ingressos de la renda de la terra per sumar fins a un 45% dels càrrecs votats en aquest període de 23 anys. És discutible fins a quin punt s'hi podria afegir el 12% de persones amb títols d'alta noblesa per a formar un total del 57%, més de la meitat. En

tot cas, queda clar que destaquen per sobre del 18% de graduats universitaris (entre els quals destaquen els juristes amb 2/3 dels individus escollits), del també 18% d'oficials militars i funcionaris de l'administració estatal, o del minso 7% de diputats i senadors d'ocupació industrial o comerciant. Així, queda bastant justificada l'etiqueta de classe dirigent que (Bosch 2000; Congost 2001) els han atorgat⁴⁶. Però, per altra banda, tampoc hauríem d'assumir tan fàcilment (com ja s'ha advertit al principi del capítol al parlar de l'autonomia relativa de les idees polítiques respecte de les condicions de vida) que els hisendats entraven en política per defensar opcions clarament carlines, o si més no força conservadores. De fet, al Partit de Besalú (que agafa una part important de l'actual Garrotxa, sovint massa fàcilment relacionada amb aquesta opció política) trobem individus com el propietari de 8 masos a Santa Pau anomenat Tomàs Espargueras, resident a Olot, que morí en la Primera Guerra Carlina defensant amb les armes el liberalisme polític i a la mateixa Reina Isabel II, els retrats de la qual adornaven orgullosament les parets de casa seva. Per altra banda el districte electoral d'Olot (és a dir, el que vindria a ser semblant al de l'actual Garrotxa) durant les dècades de 1840 i 1850 es van escollir 2 diputats. A les eleccions del 1846, 1850 i 1851 va sortir sempre un diputat dedicat a la hisenda de la terra, Joaquim Romà⁴⁷. A les de 1853 a Olot va sortir un llicenciat en lletres i humanitats cunerista, Tomás Rodríguez Rubí⁴⁸, que finalment va optar per ser diputat per Cuenca essent substituït finalment per, per quarta vegada, Joaquim Romà, un cop hagué renunciat a Olot.

S'ofereix un annex que intenta definir de forma esquematitzada aquesta evolució viscuda pels pagesos benestants, futurs hisendats, entre 1750 i 1850. Per resumir, val a dir que hem demostrat una evolució col·lectiva sorgida de processos de diferenciació social pagesa a llarg termini, que seguien diferents estratègies segons l'ordre social i

---

⁴⁶ Aquesta gràfica també podria dur a reflexionar sobre el rol de les elits industrials a la província de Girona: eren realment febles i poc nombroses a la segona meitat del XIX, i per tant apareixen poc en aquesta gràfica, o a més a més s'hi sumaven barreres d'entrada a la carrera política que els hisendats podien afrontar i superar millor?

⁴⁷ D'aquest personatge se'n tenen molt poques dades, però podria ser un figuerenc (Joaquim de Romà) amb propietats rurals i mineres, i àmplis interessos a la zona dels pirineus empordanesos; i un defensor de la carretera Olot-Figueres-Roses, així com del ferrocarril miner de Sant Joan de les Badesses. Per cogom, seria altament probable també que estès emparentat amb els Fages de Romà.

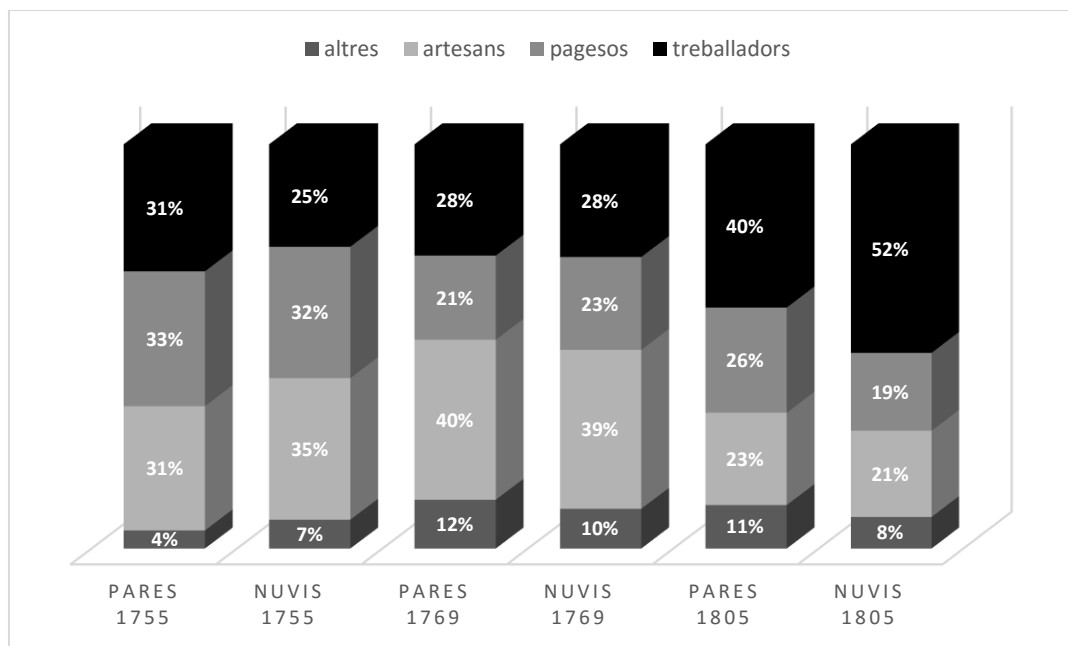
⁴⁸ Que a l'any 1868 va ser Ministre de l'Ultramar.

mental en el que s'emmarcaven, mostrant exemples concrets de Besalú, i que en assolir el punt àlgid al segle XIX han dut a parlar de l'Edat d'Or dels Hisendats.

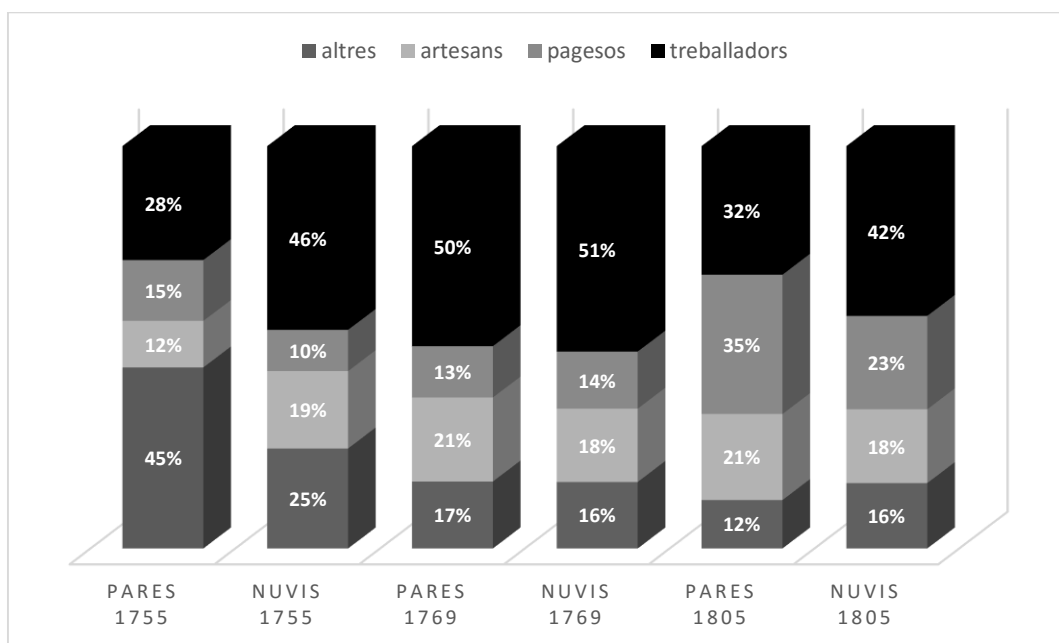
CONCLUSIONS: ALGUNES DIFERÈNCIES PRÒPIES DEL PARTIT DE BESALÚ EN EL CONTEXT DEL CORREGIMENT GIRONÍ

La informació recollida fins ara permet fer un mapa gràfic que guï en l'evolució de la comarca besaluenca respecte de l'Empordanet, i a aquest darrer el considerarem com a relativament representatiu de les realitats sense forta incidència d'indústria rural al corregiment de Girona durant el segle XVIII (pel fet que, amb posterioritat a aquest, apareixen més indústries de mides rellevants, com ara la dels tapers, que fan més complicat avaluar l'impacte del sector secundari en la seva geografia). Les xifres resultants són les següents:

GRÀFIC 20: EVOLUCIÓ RELATIVA DE LES CLASSES OCUPACIONALS EN LA POBLACIÓ DE L'ÀREA DE BESALÚ 1727-1805

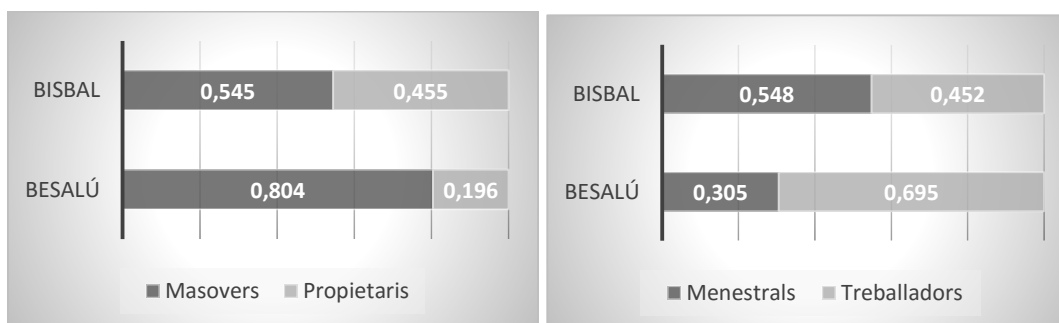

GRÀFIC 21: EVOLUCIÓ RELATIVA DE LES CLASSES OCUPACIONALS EN LA POBLACIÓ DE L'ÀREA DE LA BISBAL 1727-1805

*Sota l'etiqueta "altres" pel cas de l'Empordanet hem situat els oficis de mar, és a dir, pescadors, mariners i patrons, cosa que explica l'elevat percentatge d'aquesta que apareix en alguns anys.

GRÀFIC 22: PROPORCIÓ ENRE MASOVERS I PROPIETARIS I ENTRE MENESTRALS I TREBALLADORS EL 1795

La tendència marcada per ambdues gràfiques és similar: tant a la Bisbal com a l'Empordà entre les dates referides hi ha una evolució cap a un augment, més o menys marcat, del nombre de nuvis treballadors sobre el total de la societat (un 20-25% més al final que a l'inici), si bé en el cas de l'Empordà aquest és més complex per causa de la diferència entre les dades de 1769 i 1805. Les xifres de nuvis treballadors sempre són majors que les de pares treballadors⁴⁹, cosa que indica alhora la major dificultat dels fills d'aquesta classe per establir-se de forma independent en altres oficis, i el fet

⁴⁹ Amb la única excepció de Besalú l'any 1755.

que el sistema d'herència català duia implícita certa mobilitat descendent per a alguns dels fills. Com era d'esperar, una diferència fonamental entre la Bisbal i Besalú radica en el pes relatiu dels artesans sobre la població. La protoindústria fa que més individus optin per aquesta via per a guanyar-se la vida, i la reducció relativa en el seu pes sobre la població arribats a 1805 no fa més que emmascarar, per la via del creixement demogràfic, que hi ha hagut un augment en termes absoluts d'artesans habitants a la Garrotxa i al Pla de l'Estany en els darrers 50 anys. No obstant això, atès que la Comarca de Besalú està molt més poblada en termes absoluts que l'àrea que hem definit per L'Empordà, i que era realment difícil augmentar el nombre total de masos en una àrea de la Catalunya Vella durant aquesta època (perquè totes les terres de més qualitat i més idònies ja estaven colonitzades), la Garrotxa en termes generals acaba el segle trobant-se amb un augment molt clar de la població més humil, cosa que sumada a les seves característiques de geografia física explica també la major dificultat dels treballadors per progressar econòmicament, a pesar que el Partit de Besalú tingués aproximadament 860,2 km² per contra dels 426,6 km² de l'àrea que hem definit al voltant de La Bisbal i Torroella⁵⁰.

Tanmateix, en els darrers capítols de la tesi argumentarem que la situació dels treballadors, que gairebé no va millorar, tampoc va empitjorar, de forma que podem dir que en termes de riquesa es mantenien estables a pesar de la major pressió sobre els recursos. La única via de desenvolupament viable per aquesta població creixent era la que ofería la indústria, sumada amb aquells ingressos que pogués oferir l'artigueig de boscos i la necessitat de mà d'obra ramadera i agrària, però com és sabut, aquesta expansió del sector secundaries va veure truncada, estancada, durant la segona meitat del segle XIX. És per això que aquesta suma de factors va dur a una situació crítica en el moment que les feines industrials van fallar (al voltant de 1860, època que també coincidia amb una anomenada crisi de subsistències de caràcter moderat (Bolós Capdevila 1977)) , cosa que va dur a una situació d'emigració i de cerca de feines precàries a l'agricultura, fent de la segona meitat del segle XIX una època de crisi fins que el canvi estructural va oferir noves oportunitats per la via de les colònies

---

⁵⁰ Àrees calculades per aproximació sobre el mapa mitjançant l'aplicació en línia Google Maps Area Calculator, posada a disposició del públic per Daft Logic a www.daftlogic.com.

industrials (Enrech i Molina 2003). Si agafem les dades publicades en una obra general d'història econòmica contemporània (Nadal 1988, 38–40), veiem que la Garrotxa de 1887 comptava amb actius agraris per quilòmetre quadrat superiors a 60 persones, només comparable al Maresme i al Barcelonès, quan en realitat la superfície conreada no arribava al 40% de la superfície total, i la naturalesa dels cultius era distinta. Podem dir doncs que en la època d'estudi que hem tractat pel Partit de Besalú, en aquest es preparava alhora l'ascens i el fracàs d'una indústria tèxtil que acabaria sent l'origen d'una greu situació de canvi estructural de l'economia, fins a la reimplantació del tèxtil aquest cop en colònies, que havia hagut de ser molt dura per aquells qui ho van viure ja entrada la dècada de 1850. Sols, doncs, els pagesos Garrotxins haurien pogut beneficiar-se de la situació tot obtenint mà d'obra barata, tot i que en el terreny polític i social van viure's èpoques molt complexes, que inclouen el ja sabut i demostrat problema d'una demografia que involucrava alta mortalitat i natalitat; i també algunes convulsions polítiques d'arrel popular.

Per contra, l'evolució de l'Empordanet passà principalment per expansió de les activitats agràries, incloent (per contrast) de forma important la vinya⁵¹, amb una geografia física que permetia la delimitació de molts més camps de conreu permanent, i encara amb la troballa d'àrees noves de colonització importants i viables (l'Estany de Bellcaire seria un exemple (Romagosa Casals 2008)). Per tant, la suma d'un augment demogràfic quelcom més moderat al segle XVIII amb bones oportunitats d'adquirir parcel·les al mercat immobiliari creen una situació on molts més humils –que per altra banda tenen menys pes relatiu- progressen (Esteve Torras 2011; Congost, Esteve, and Serramontmany 2011; Congost 2007b). Aquest model econòmic tingué una cronologia diferent, i en la nostra època no presenta estancament ni la preparació de cap canvi estructural que tingués conseqüències socials clarament negatives. Els artesans hi tindran, durant tot el segle XVIII, menor pes com hem vist⁵², i les funcions productives que realitzaran seran diferents: més de servei a altres activitats que de suport a una

---

⁵¹ Des de la seva introducció romana i la seva extensió, destacant a l'Empordà medieval el cas del monestir de Sant Pere de Rodes, ha estat clarament rellevant. Als segles XVIII i XIX fóu quan assolí major extensió, i la plaga de la fil·loxera no ha impedit que actualment encara gaudim (com a mínim personalment) amb la denominació d'origen regulada "Empordà".

⁵² No cal dir que aquesta situació canviarà amb la indústria surotapera.

indústria gran i exportadora. En la nostra època, l'anomenada regió de Girona ofereix una imatge socioeconòmicament més optimista, i tardarà encara algunes dècades més del segle XIX a presentar cap crisi important.

CAPÍTOL 4: LA SINGULARITAT DE LES FORMES D'ACCÈS A LA TERRA I AL DINER

Resulta clar a hores d'ara que les activitats econòmiques principals de l'àrea de Besalú eren una barreja de manufactura, silvicultura, ramaderia i agricultura. Pel que fa a les tres darreres, la menció als documents dels tres talls estudiats del registre d'hipoteques (1771, 1806 i 1841) ens poden donar algunes pistes: tipologia de contractes, clàusules i condicions, actors, volum de negoci, etc... l'exercici serà el d'examinar els contractes que tenen lloc en l'àrea de Besalú, per a tot seguit passar a comentar les diferències que representa respecte l'àrea de la Bisbal. Al llarg d'aquest apartat veurem com el volum d'activitat (alienacions de drets de propietat i crèdit formal) era visiblement més elevat a l'àrea bisbalenca. A partir d'això es pot reflexionar sobre diverses idees que convergeixen en una idea comuna: l'àrea de Besalú, malgrat la seva població dispersa, no oferia el mateix grau d'oportunitat a la població rural humil d'assolir la condició de propietaris de terres i anar expandint la seva explotació. Aquesta situació, s'explica per 3 raons: la geografia escarpada i el fet que les terres bones ja estaven en bona part ocupades pels masos des de feia temps (sense que els propietaris d'aquests tinguessin cap interès en abandonar el model del mas i passar a cobrar rendes de multitud de petites parcel·les), la densitat demogràfica, i la manca d'un cultiu que representés una verdadera alternativa a la vinya pel que fa a cultiu permanent de terres marginals. Tota aquesta situació es tradueix en una població que no assoleix el mateix nivell de vida que a l'Empordà en general, espai de les terres catalanes on sembla que molts antics jornalers progressen cap a un nivell de petit propietari i milloren tan el seu nivell de vida material; com la seva capacitat de pagar dots i el seu estatus social (i aquests darrers dos temes van estretament lligats). Per altra banda, a nivell demogràfic i com s'ha comentat al capítol tercer, la població besaluenca tampoc assoleix un règim demogràfic modern tant aviat com la major part de la província, qüestió que també s'ha d'entendre com a lligada a les condicions d'esgotament econòmic del model tradicional de combinació d'indústria tèxtil domèstica i pluriactivitat agrària, un moment de crisi assolit durant la segona meitat del segle XIX. Així, Olot i la seva àrea circumdant podia haver estat prop del model clàssic proposat per Schlumbohm, Skipp, Thirsk, i altres teòrics de la protoindústria i la *indústria rural* en el qual la combinació d'una població relativament

humil i mancada d'activitats generadores d'una renda suficient purament agràries, però no pas realment empobrida ni tampoc purament proletaritzada i la proliferació d'agents organitzadors d'activitats industrials del tipus treball a mans, són els dos factors a l'origen d'una regió industrial⁵³. A nivell català, també convé recordar que Vilar, com dèiem a la introducció, havia defensat que eren en aquests territoris d'agricultura més pobre (mancats de gaire vinya i més centrats en el cereal) on sorgia la protoindústria (Vilar 1973, 392 (vol.1)). Per altra banda, no hi ha gaires estudis catalans sobre mercat de la terra i del crèdit en territoris d'aquest tipus en aquesta època. Possiblement, un estudi comparable per context i per parlar de transformació econòmica sense gaire canvi social a Catalunya seria el de Tello sobre la Segarra (Tello 1995). Per aquestes raons un capítol dedicat als documents trobats al Registre d'Hipoteques de Besalú i a les seves particularitats comparades és molt rellevant.

TIPOLOGIES DOCUMENTALS ANALITZADES

L'objectiu d'aquest apartat és fer una introducció als documents notariais més comuns entre els protocols registrats pels notaris catalans durant l'època en què van existir els registres hipotecaris. De cada tipus se'n fa una breu explicació, pensada sobretot per persones que no estiguin familiaritzades amb aquest tipus de documentació en el nostre context.

Compravenda perpètua: la compravenda de drets de propietat pot fer referència a l'ús d'una parcel·la de terra o edificació, però també a drets més concrets com ara drets d'aigua, de pas o de fadiga. Els actors implicats són un o més compradors i un o més venedors, amb l'afegit en ocasions d'alguns intermediaris. La compravenda pot ser al comptat o implicar el traspàs de l'obligació de fer front a un censal que pesi sobre la terra. En aquest cas, se'n derivarà sempre la generació d'un altre document, fent esment específic a l'operació d'encarregar-lo, que habitualment es duia a registrar al mateix temps. El traspàs de drets de propietat implica (si més no en la teoria) també el reconeixement de drets senyorials i gravàmens sobre aquests drets, encara que com

---

⁵³ Ens referim a obres com (Schlumbohm 1992; Thirsk 1961; Skipp 1978). Pel que fa al qualificatiu de "proletari", caldria veure quantes societats precapitalistes tenien grups socials nombrosos realment mereixedors d'aquest qualificatiu tan contemporani, que sembla més lligat a les fàbriques del sistema industrial modern (del segle XIX), i també a les colònies industrials.

sabem gràcies a les recerques de Congost (Congost 2007a), sovint els actors implicats podien jugar amb aquestes circumstàncies en profit dels seus interessos. La compravenda perpètua sol implicar l'intercanvi de les majors sumes d'efectiu que es troben entre els documents notariais.

Compravenda a carta de gràcia: és una variant de la compravenda que funciona com un crèdit: el comprador pot gaudir de l'ús dels drets de propietat fins que el venedor li retorni els diners. En ocasions, pot derivar en un augment de preu (augment de la quantitat prestada), i en casos de fallida, en una compravenda perpètua dels drets de recompra, fet que la converteix en una venda a perpetuïtat.

Venda i cessió:

La venda i cessió és un document relativament rar. Es diferencia de la compravenda normal perquè inclou la cessió d'alguns drets, drets que suposadament no es cobren sinó que es cedeixen graciosament al comprador.

Censal: el document de creació d'un censal requereix que una part accepti gravar els drets de propietat sobre un dels seus béns immobles amb l'obligació de pagar anualment una quantitat de diners, que en l'època en què ens trobem se situa al 3% d'interès anual sobre el capital que el censatari rep en el moment de signar el contracte. En el llenguatge jurídic, es diu que el censatari ven uns drets (de cobrament anual) al censalista, de forma que el document pot resultar confús en primera instància al lector no avesat. Aquest tipus de crèdit és, amb molt poques excepcions, ofert per les diverses institucions de caràcter eclesiàstic, que s'atorgaven així un rol importantíssim en el mercat financer formal alhora que preconitzaven ideològicament la il·legalitat de la usura, és a dir, el cobrament d'interessos per préstecs pecuniaris. La signatura d'un censal per primera vegada exigia sempre una hipoteca específica o bé la presentació de fiadors, malgrat que de vegades el censatari creava pel seu compte documents alliberant-los d'aquesta obligació tot just després, i que si s'encarregava no es presentaven nous fiadors, així que més aviat era una qüestió formal. Però encara que el censal era el tipus de crèdit més barat disponible als agents del segle XVIII i principis del XIX, no era especialment habitual a Besalú.

Encarregament de censal: com ja s'ha apuntat abans, l'encarregament d'un censal és el procés que implica que un agent prengui la obligació de pagar les pensions anuals (interès), i eventualment lluir, un censal preexistent. El notari esmenta tan un encarregat com un encarregador, com novament al censalista perquè quedi palès qui serà el beneficiari dels terminis a pagar. La naturalesa d'aquest document sol ser que, en base a una altra operació entre els mateixos dos agents, aquell qui hauria de pagar una suma a l'altre, en lloc de moure líquid, accepti fer-se càrrec d'obligacions de l'altre pel muntant d'una suma que és el capital d'un crèdit. D'aquesta manera es poden cancel·lar deutes entre els agents o tancar una venda de béns immobles sense disposar del metàl·lic necessari. Així, comprar una propietat esdevenia més barat d'entrada però al mateix temps implicava gravàmens anuals. Tanmateix, l'existència d'aquests censals feia el mercat immobiliari més fluït en un context històric en què disposar d'efectiu no sempre era habitual, i el camp de la vida econòmica no sempre era separable d'altres aspectes de la vida en societat.

Lluïció: és el document pel qual es cancel·la un censal. Alternativament, també pot referir-se a la cancel·lació de censos a prestar al senyor directe per part del senyor útil.

Debitori: el debitori és l'altre document de crèdit més habitual juntament amb el censal. A diferència d'aquest, sol ser el contracte més utilitzat per agents laics. L'interès no es feia pas explícit, però sabem que era clarament més elevat que en el censal, i se sol proposar la xifra del 6%. El debitori no implica pagar plaço com un censal, sinó que està molt menys tipificat: simplement el deutor es compromet a tornar una quantitat al creditor en un termini de temps prèviament acordat (que sol ser inferior a un any), i se suposa que la quantitat que declaren ja inclou un interès, és a dir, que és superior a la quantitat inicialment prestada. Però el debitori pot incloure clàusules especials, a executar en cas que passi el termini acordat i no es compleixi el pagament. Aquestes hipoteques especials poden incloure la execució d'un altre contracte que compensi, pel seu valor pecuniari, el flux de líquid que no s'havia produït anteriorment entre els agents contractants. Habitualment se sol parlar del traspass de drets en forma d'arrendament, carta de gràcia o encarregament de censal; com a compensació en cas d'impagament.

Arrendament: el contracte d'arrendament és prou conegut, i s'empra encara avui en dia sense canvis massa profunds. Un arrendador cedeix drets de propietat a un arrendatari per una durada fixa, habitualment d'uns 4 o 5 anys, amb possibilitat de pròrroga. Sol haver-hi alguns pactes per a conservació de la cosa, i fer referència a una peça de terra, una edificació, un monopoli municipal de 12 mesos de durada, o la cessió de tots els fruits resultants d'una explotació agrària o forestal durant el termini de durada, en el qual l'arrendatari farà un pagament anual. Dintre d'aquest contracte es troben, però, tipologies específiques i força diferents de l'estàndard, com l'arrendament d'artigues o l'arrendament de masoveria, als quals es farà referència més extensa en altres apartats d'aquest capítol. El major problema per estudiar aquest contracte és que no sempre requereix registre, de forma que cal anar a cercar als llibres notariais, i que en alguns moments es feien operacions de paraula, amb caràcter informal. Així, si bé els contractes de masoveria van tendir a ser cada cop més orals o informals al llarg del període estudiat, la irrupció de companyies comercials en el camp de l'administració de les artigues va tenir l'efecte contrari sobre els arrendaments d'aquestes: cada cop va ser més habitual trobar informació al respecte de la seva posada en cultiu i l'accés d'agents artigaires a aquestes.

Establiment. L'establiment és un d'aquells contractes de gran tradició que, a diferència d'altres, no ha perviscut el seu ús fins als nostres dies. A aquells no avesats a la història de Catalunya els sona estrany i requereixen una explicació una mica àmplia, i a aquells qui no coneixen bé el mercat de la terra els pot semblar un instrument lligat a la colonització de les centúries medievals de més bonança econòmica. No obstant, seria injust dir tot això sense veure que, ans al contrari, en èpoques més recents (i més concretament al voltant del segle divuit) fou un contracte molt habitual en terres catalanes, permetent la colonització per a l'agricultura intensiva de terres de poca qualitat o que fins aleshores havien estat ermes. Fou una peça clau de l'èxit vitícola modern català. Generalment parlant, un propietari del domini directe cedia el seu domini útil (drets d'ús, de cultiu) a un emfiteuta en regim d'emfiteusi perpètua. El contracte d'establiment també especificava la situació de la terra, el seu preu anual i el seu preu inicial. Les condicions variaven força. En el cas que es tractés d'una alienació subsegüent, un sots-establiment, també s'havia d', hipotèticament, fer menció de qui

ostentava el domini directe original (ara bé, no sempre es respectava, tot depenent dels jocs d'interessos, controls de la informació i capitals socials que es podien mobilitzar en el marc de les estratègies dels cultivadors-emfiteutes). Però si aquest contracte va ser clau en el sorgiment del grup de petits propietaris, originalment jornalers, que s'havien enriquit gràcies a les oportunitats que van anar sorgint a l'època moderna, aleshores ens interessa preguntar-nos què va passar a Besalú. Veurem que l'àrea de Besalú pròpiament dita no oferia, en la època d'estudi nostra, ja gairebé oportunitats d'ocupar terra en emfiteusi; de forma que no es va poder consolidar una classe mitjana-baixa de petits propietaris capaços d'augmentar el seu benestar econòmic durant l'època 1750-1850 com sí que se sap que va passar de forma generalitzada a l'Empordà (Congost Colomer 2014).

Carta de Pagament o Àpoca: és una factura protocol·litzada. Normalment, la raó per anar a signar-la davant notari –a part de l'entitat institucional que dóna a l'acte- és la cancel·lació d'una obligació recolzada amb clàusules hipotecàries, tal com el retorn final del pagament d'un deutor o dels drets de llegítima contrets per herència o matrimoni.

Convenis i concòrdies: són documents fent referència a la solució proposada i acceptada per les parts en el sí d'un pacte entre els interessats. La justícia en el passat era lenta i molt costosa, de forma que moltes vegades s'acabava capitulant o recorrent a sentències arbitrals, és a dir amb un àrbitre acceptat per les dues parts. Aquests documents eren la protocol·lització d'aquests fets, en els quals el notari deixava per escrit a què es comprometia cada part. Després de la seva redacció, caldria complir per imperatiu legal. Sovint feia referència a qüestions de drets sobre una herència o altres qüestions que implicaven alhora parentesc i capital. Cal tenir present que no tots els convenis ni totes les concòrdies que es feien eren enregistrades.

Testaments i fundacions: recollien la última voluntat d'un difunt, exactament igual que ara. No obstant, moltes vegades eren objecte de registre. Malgrat tot, no era un document tan habitual com es podria pensar ja que moltes vegades la qüestió de la successió ja quedava àmpliament resolta en signar capítols matrimonials. De vegades, un difunt dedicava una part important del seu patrimoni a la salvació de la seva ànima i

a promoure les institucions eclesiàstiques, que es concretava en un document notarial a part anomenat fundació. No obstant, de vegades les fundacions també servien per complir estratègies familiars, tal era el cas dels beneficis eclesiàstics amb reserva de designar com a prevere beneficiat un membre de la jerarquia eclesiàstica amb parentiu a la família que assumia el cost d'institució del benefici sobre el seu propi patrimoni. Cal tenir present que no tots els testaments i fundacions que es feien eren enregistrats

Capítols matrimonials: un document típicament registrat a Catalunya, malgrat que la llei no ho solia exigir, eren els capítols matrimonials, és a dir, contractes entre les famílies dos membres de les quals contreien o havien de contreure matrimoni. El concepte de capítols neix davant la unió en un sol protocol que cobria els diversos aspectes de necessari aclariment del que havien estat els nupcials. Els nupcials eren documents notariais separats que formaven cadascun d'ells una clàusula referent al matrimoni, i que, com dèiem, van esdevenir un sol document anomenat capítol que cobria totes les necessitats de les dues famílies. Sobre aquest document, no ens estendrem més, ja que el capítol set hi està íntegrament dedicat.

Patrimoni: el patrimoni era la resposta legal a la necessitat d'enviar fills lluny a estudiar a la universitat. L'alt cost de l'educació superior i la distància física fins als nuclis que oferien aquests estudis duia a moltes famílies a signar davant notari una assignació anual privada de la que l'estudiant podia gaudir fins a la finalització dels seus estudis. La quantia econòmica en lliures era relativament elevada, i solia oferir confiança a l'estudiant fins al moment en què assolía una posició professional de la qual podia viure (com ser beneficiat en el cas dels estudiants del seminari major, carrera que era una sortida habitual entre fills de pagesos grassos del segle XVIII).

Finalment, queda per aclarir la qüestió de la selecció dels documents pertinentment analitzats. Després d'una reflexió ens va quedar clar que hi havia dos criteris possibles.

1) El criteri personal, que consistiria en reunir com a contractes de l'àrea de Besalú tots aquells contractes que facin referència a un o més actors que visquin dintre l'àrea, independentment del seu rol com a part alienant o beneficiària de la transferència de drets. I 2) El criteri territorial, que consistiria en reunir com a contractes de l'àrea tots aquells que impliquin la transferència de drets de propietat que es poden exercir en

terres de la geografia de l'àrea concreta. És a dir, en el primer cas un venedor d'Argelaguer que vengui una terra situada a Mollet de Peralada a un comprador de Port de la Selva estaria inclòs, i en el segon no. En el segon, un comprador de Pont de Molins que comprès una terra situada a Santa Maria de Fares a un venedor de Beuda si que estaria inclòs, de la mateixa manera que aquest darrer exemple estaria inclòs en el criteri personal perquè el venedor era de Beuda. En cap cas es tenen en compte els actors indirectament afectats pel contracte, com per exemple síndics, apoderats, fiadors, o senyors directes fora de contractes d'emfiteusi. Així en aquest capítol hem reunit els documents referents a drets de propietat en base als dos criteris, i la comparació entre les dues seleccions fetes amb cadascun dels dos criteris ens donarà dades interessants per a l'obtenció d'indicis de com l'àrea de Besalú podia o no garantir bones oportunitats econòmiques al petit cultivador en comparació amb altres àrees prop de Girona.

RESUM D'ACTORS PRINCIPALS COMPARATS PELS DIVERSOS ANYS

La voluntat d'aquest punt és la d'ajudar a la lectura de la següent secció, tipologies i motius de documents a la Bisbal i a Besalú. Per a evitar haver d'anar contrastant permanentment l'annex al capítol 4 amb la secció immediatament davall d'aquesta, s'afegeix una taula que indica, en cada cas, quins són els 3 principals actors (respectivament) pel criteri de nombre de signants (no pel criteri de volum de pecuniari intercanviat) que té cada tipologia documental. Cada etiqueta està posada doncs per ordre de més a menys habitual per tipus de document i espai geogràfic. La taula base ha estat la del criteri personal (veure més avall). Això permet comparar qui sol actuar en cada cas en ambdós llocs. La comparativa permet destacar força clarament la evident importància d'una classe mitja de petits agricultors al Baix Empordà com a actors i dinamitzadors dels mercats de la terra i del crèdit, individus que no serien tan nombrosos a Besalú, contribuint doncs a explicar tant la major desigualtat com el menor dinamisme d'aquests mercats. A Besalú, però, semblaria que els artesans sí que tenen el rol de classe mitja, i constitueixen un actor rellevant, juntament amb els omnipresents pagesos, a l'hora d'analitzar els mercats de la terra i del crèdit de les diverses mostres. Aquest actor, en canvi, queda en un segon terme davant dels més importants jornalers i menestrals en el cas concret de l'Empordà.

Taula 24: OFICI DELS PRINCIPALS SIGNANTS DE CADA TIPOLOGIA DOCUMENTAL

	BISBAL			BESALÚ		
	1r	2n	3r	1r	2n	3r
	Venedors			Venedors		
1771	jornalers	pagesos	artesans	pagesos	artesans	jornalers
1806	jornalers	pagesos	artesans	pagesos	artesans	comerciants
1841	pagesos	desconeguts	jornalers	menestrals	artesans	pagesos
	censalistes			censalistes		
1771	eclesiàstics	desconeguts	pagesos	eclesiàstics	comerciants	pagesos
1806	eclesiàstics	pagesos	jornalers	eclesiàstics	altres	-
1841	eclesiàstics	desconeguts	hisendats	eclesiàstics	-	-
	censalistes d'encarregament			censalistes d'encarregament		
1771	eclesiàstics	pagesos	desconeguts	eclesiàstics	pagesos	comerciants
1806	eclesiàstics	desconeguts	pagesos	eclesiàstics	desconeguts	pagesos
1841	eclesiàstics	hisendats	pagesos	eclesiàstics	hisendats	juristes
	creditors			creditors		
1771	pagesos	artesans	comerciants	pagesos	artesans	comerciants
1806	pagesos	artesans	jornalers	pagesos	comerciants	artesans
1841	desconeguts	pagesos	comerciants	desconeguts	pagesos	menestrals
	arrendador			arrendador		
1771	desconeguts	eclesiàstics	nobles	universitats	hisendats	pagesos
1806	universitats	pagesos	juristes	universitats	desconeguts	pagesos
1841	desconeguts	jornalers	funcionaris	hisendats	artesans	comerciants
	venedor amb cessió			venedor amb cessió		
1771	-	-	-	eclesiàstics	comerciants	pagesos
1806	-	-	-	comerciants	hisendats	-
1841	-	-	-	-	-	-
	establient			establient		
1771	eclesiàstics	pagesos	juristes	desconeguts	pagesos	nobles
1806	nobles	jornalers	pagesos	nobles	eclesiàstics	-
1841	hisendats	pagesos	desconeguts	hisendats	desconeguts	comerciants
	Compradors			Compradors		
1771	pagesos	jornalers	artesans	artesans	pagesos	jornalers
1806	pagesos	jornalers	artesans	pagesos	comerciants	artesans
1841	pagesos	desconeguts	hisendats	artesans	desconeguts	comerciants
	censataris			censataris		
1771	pagesos	jornalers	artesans	pagesos	hisendats	artesans
1806	jornalers	comerciants	desconeguts	comerciants	jornalers	hisendats
1841	pagesos	artesans	menestrals	hisendats	menestrals	-
	encarregats			encarregats		
1771	pagesos	artesans	jornalers	artesans	pagesos	jornalers
1806	pagesos	jornalers	artesans	pagesos	comerciants	hisendats
1841	artesans	jornalers	pagesos	artesans	desconeguts	comerciants
	deutors			deutors		

1771	pagesos	artesans	jornalers	pagesos	hisendats	artesans
1806	pagesos	jornalers	artesans	pagesos	artesans	hisendats
1841	pagesos	hisendats	jornalers	pagesos	hisendats	comerciants
	arrendatari			arrendatari		
1771	pagesos	comerciants	jornalers	pagesos	comerciants	artesans
1806	pagesos	comerciants	artesans	artesans	comerciants	pagesos
1841	pagesos	hisendats	jornalers	hisendats	pagesos	artesans
	comprador amb cessió			comprador amb cessió		
1771	-	-	-	eclesiàstics	comerciants	artesans
1806	-	-	-	pagesos	-	-
1841	-	-	-	-	-	-
	establert			establert		
1771	jornalers	pagesos	artesans	jornalers	artesans	pagesos
1806	jornalers	pagesos	artesans	pagesos	desconeguts	hisendats
1841	jornalers	artesans	menestrals	menestrals	pagesos	jornalers

TIPOLOGIES I MOTIUS DE DOCUMENTS A LA BISBAL I A BESALÚ

Lògicament, els registres que podem trobar a les dues àrees són diferents en la mesura que hem anat insistint que hi ha diferències apreciables i clares entre totes dues, tant pel que fa a com es practicava exactament l'activitat del sector primari com per la presència del sector secundari, així que primerament es buscarà demostrar com globalment les tipologies documentals que en un any determinat apareixien en un lloc i altre eren diferents. Els tres anys escollits pel buidatge coincideixen exactament amb els escollits pel projecte HUM2006-26462-E de fa alguns anys. Aquest projecte contemplava els registres de la província de Girona exceptuant els de Besalú i Camprodon, i aquí comparem les dades del voltant de la Bisbal amb les dades inèdites de Besalú.

Primer any de la mostra: 1771

Si bé el registre d'hipoteques començà el 1768, es considera que és a partir d'alguns aclariments a la legislació hipotecària, i de la fi d'un moviment hèctic inicial per registrar documents antics i així donar-los més validesa institucional, que les oficines registrals comencen a funcionar de forma òptima i sense entrebancs (Villalón i Barragán 2008). Cada any consta de dues gràfiques. La primera ens indica la motivació general dels documents, i la segona analitza la incidència d'alguns documents concrets en el global anual. Cal tenir en compte que a totes les mostres s'han deixat no només

de banda sinó també de comptar tots els capítols matrimonials, ja que no se'n va fer el buidatge per alguns dels anys en el cas dels registres de Girona o posteriorment de La Bisbal.

Taula 25: MOTIVACIÓ DELS DOCUMENTS REGISTRATS A BESALÚ EL 1771

categoria	N	%
arrendament	94	13%
emfiteusi	116	16%
compravenda	145	20%
concòrdia o conveni	44	6%
crèdit censatari	163	23%
crèdit hipotecari	53	7%
cartes de pagament	23	3%
testamentals	46	7%
altres	36	5%

Taula 26: INCIDÈNCIA D'ALGUNES DE LES PRINCIPALS TIPOLOGIES A BESALÚ EL 1771

document	N	%
vendes	135	19%
arrendaments	94	13%
censals	85	12%
debitoris	52	7%
lluïcions	3	0%
establiment	107	15%
encarregaments	64	9%
altres	180	25%

El gràfic de les motivacions rere la redacció de certs protocols mostra una forta varietat de causes, però destaquen (com també passarà a La Bisbal aquest any) els crèdits relacionats amb el censal com a instrument i la compravenda de drets de propietat amb caràcter perpetu o a carta de gràcia. Els documents registrats relacionats amb l'emfiteusi (establiments, censos, capbreus...) superen lleugerament els relacionats amb l'arrendament, tot i que veurem que en molts casos aquests documents no feien referència a terres situades a l'àrea de Besalú, sinó que eren registrats allà a raó del domicili dels actors involucrats en la signatura. Altres qüestions a destacar són les successòries i l'altra tipologia de crèdit, el debitori, i els protocols

que giren al seu voltant. Si es miren tipologies concretes de protocols, la forma dominant d'alienació de drets de propietat a Besalú el 1771 va ser la venda, i a una mica de distància hi hagué un cert empat entre arrendament i emfiteusi. La signatura de 85 censals contrastava amb tan sols 3 lluïcions. Finalment, la gran utilitat del censal per agilitzar transaccions sense haver de disposar de diner líquid es fa palesa amb el fet que hi ha aproximadament 3 quartes parts d'encarregaments en proporció a la signatura de nous censals.

Taula 27: MOTIVACIÓ DELS DOCUMENTS REGISTRATS A LA BISBAL EL 1771

categoria	N	%
arrendament	37	7%
emfiteusi	53	10%
compravenda	137	25%
concordia o conveni	14	3%
crèdit censatari	209	38%
crèdit hipotecari	43	8%
cartes de pagament	17	3%
testamentals	16	3%
altres	16	3%

Taula 28: INCIDÈNCIA D'ALGUNES DE LES PRINCIPALS TIPOLOGIES A LA BISBAL EL 1771

document	N	%
vendes	133	24%
arrendaments	37	7%
censals	123	23%
debitoris	37	7%
lluïcions	13	2%
establiment	52	10%
encarregaments	74	14%
altres	73	13%

D'entrada pot sobtar que el volum general de documents de La Bisbal aquell any fos quelcom menor que el de l'àrea de Besalú, però convé recordar que a l'àrea de Besalú també hi vivia més gent. Així, en la primera gràfica veiem que el mercat de la terra a compravenda i el crèdit en forma de censals dominen pràcticament la motivació de signatura de protocols a La Bisbal, inclús de forma encara més destacada. Segueixen de lluny l'emfiteusi i tot allò relacionat amb l'altre crèdit formal, els debitoris. Examinant

els documents concrets, veiem que el nombre de compravendes és idèntic en tots dos casos però que aquell any Besalú va presentar un volum força major de compravendes i contractes emfitèutics, si bé només degut al registre de documents que no eren de Besalú sinó igualment de l'Empordà per manca de registre a Figueres. En canvi, a la Bisbal es van signar moltíssims més documents de crèdit del tipus censal, lligats també com era d'esperar a un creixement proporcional dels encarregaments. Sobta el menor nombre de documents relacionats amb la successió de les herències i les legítimes registrats a La Bisbal. En aquest moment inicial del Registre d'Hipoteques i mirant aquestes gràfiques no hi ha res que faci esperar en grans diferències, i de fet, per una banda no hauria de ser així ja que es tracta d'un moment de clara expansió i apogeu d'Olot i rodalies, el moment que es van fundar les primeres fàbriques tèxtils. No obstant això, veurem més endavant que la distribució geogràfica dels drets de propietat intercanviats en aquests contractes impliquen que, a la pràctica, la gent de Besalú ja estava comprant moltes menys terres situades dintre de l'àrea d'influència de la seu registral besaluenca, i que per tant encara que no ho sembli a Besalú s'estaven fent menys contractes que beneficiessin directament la població humil de la comarca, cosa que quedava numèricament compensada per l'activitat d'alguns prohoms amb interessos econòmics en un radi ampli. Aquest fet es veuria encara accentuat si es pogués veure, com se sospita, que a l'àrea de la Bisbal concretament en aquells primers anys del registre hipotecari alguns documents van quedar sense registrar.

Segon any de la mostra: 1806

Aquest tall fa referència a un any situat poc després del canvi de segle: la guerra gran (una part de les europees guerres de la convenció) havia passat feia poc, de 1793-1795, però es pensa que amb més de 10 anys la recuperació ja s'havia esdevingut.

Taula 29: MOTIVACIÓ DELS DOCUMENTS REGISTRATS A BESALÚ EL 1806

categoria	N	%
arrendament	64	13%
emfiteusi	17	4%
compravenda	151	30%
concordia o conveni	27	5%
crèdit censatari	61	12%

crèdit hipotecari	51	10%
cartes de pagament	49	10%
testamentals	32	6%
altres	52	10%

Taula 30: INCIDÈNCIA D'ALGUNES DE LES PRINCIPALS TIPOLOGIES A BESALÚ EL 1806

document	N	%
vendes	136	27%
arrendaments	64	13%
censals	7	1%
debitoris	50	10%
lluïcions	22	4%
establiment	5	1%
encarregaments	41	8%
altres	185	36%

Aquell any a Besalú la principal motivació dels protocols notariais registrats fou la compravenda, amb un 30% dels casos. El segon motiu, a força distància és l'arrendament, mentre que els altres motius rellevants són els diversos tipus de crèdit (amb força igualació entre censal i debitori) i les cartes de pagament. Destaca doncs la pèrdua clara d'importància de la firma de censals, que 35 anys abans havia estat el principal motiu de registre. Ara allò més rellevant és l'alienació de drets de propietat en forma de venda, però és que a més cal tenir molt en compte que la importància de l'emfiteusi dintre d'aquestes operacions ha caigut en picat, essent àmpliament superat tant per la venda com per l'arrendament com a forma de fer-ho. Es pot afirmar que el segle XIX portà a l'àrea de Besalú a un punt on l'establiment de terres deixà de ser rellevant: així ho indiquen els pocs documents notariais d'aquest tipus, que tenint en compte l'important volum de població de Besalú relatiu a altres llocs, encara són més significatius, així es veu en informacions qualitatives, i així també ho indiquen els pagaments de cadastres. Aquest pacte doncs, s'anà abandonant en aquesta àrea al mateix temps que a l'Empordà en general seguia sent un instrument contractual vigent (tan el 1806 com el 1841 n'hi ha un nombre al menys 7 vegades superior que a Besalú, encara que sempre queda molt per sota del nombre de compravendes). Diem abandonar perquè per una banda ja hi havia hagut alguns establiments besaluencs anteriorment, i perquè hi ha indicis que duen a sospitar raonablement que a principis i

mitjans del segle XVIII encara s’havien fet servir forces establiments, lligats sobretot a l’ampliació dels barris de certes viles sota creixement demogràfic. El fet que s’utilitzin vendes i no establiments és rellevant en tant que desafavoreix els més humils de la població: la venda els requereix l’obtenció prèvia d’un capital inicial prou alt, mentre que l’establiment normalment no ho fa.

Si mirem tipus concrets de documents seleccionats, crida primer l’atenció que aquells als que no hem donat tanta importància en aquesta tria siguin els més importants, mentre que les vendes dupliquen els arrendaments, i de contractes emfitèutics sols n’hi van registrar cinc. Paral·lelament al descens de la creació de nous censals, que era el crèdit menys oneros en termes d’interès a l’època (un altre factor contra el dinamisme del mercat immobiliari), també crida l’atenció que la cancel·lació d’aquests contractes pugi clarament. Així, si el 1771 es creava molt nou crèdit i el mercat no era molt i molt menys dinàmic que el de l’Empordà, 1806 sembla més una situació de consolidació de qui ja havia acumulat terres: no creen nou crèdit i miren de cancel·lar aquell que encara resta pagar per tal d’augmentar el benefici sobre les terres que ja estan posant en rendiment. Així mateix, la proporció de noves vendes que impliquin encarreraments ha baixat notablement a menys de la meitat, un altre indicatiu que potser podria indicar que qui està comprant drets de propietat aquell any no necessita recórrer al crèdit. El nombre de deutoris, però, s’ha mantingut estable.

Taula 31: MOTIVACIÓ DELS DOCUMENTS REGISTRATS A LA BISBAL EL 1806

categoria	N	%
arrendament	103	13%
emfiteusi	49	6%
compravenda	236	31%
concòrdia o conveni	6	1%
crèdit censatari	123	16%
crèdit hipotecari	95	12%
cartes de pagament	93	12%
testamentals	20	3%
altres	48	6%

Taula 32: INCIDÈNCIA D’ALGUNES DE LES PRINCIPALS TIPOLOGIES A LA BISBAL EL 1806

document	N	%
vendes	299	35%

arrendaments	103	12%
censals	36	4%
debitoris	90	10%
lluïcions	59	7%
establiment	41	5%
encarregaments	60	7%
altres	175	20%

En el cas de la Bisbal, el principal motiu aquell any és igualment compravenda, amb la meitat aproximada d'arrendaments. Malgrat que el nombre de documents motivats per l'emfiteusi també és baix, segueix essent clarament més elevat que no a la Garrotxa. Pel que fa al crèdit, el crèdit censatari a la Bisbal igualment supera el crèdit hipotecari com a motiu, i en general destaca que el volum de documentació bisbalenc sigui ara superior al de la Garrotxa, excepte novament pel que fa a documents relacionats amb la successió.

En quant a la tria de certes tipologies, destaca el major pes d'aquestes sobre el total (la categoria altres el 1806 ocupa el 20% i no el 36%, encara que per nombre de documents sigui igual que a Besalú), i la preeminència de les vendes. Aquell any hi va haver 8 vegades més establiments a La Bisbal que a Besalú, malgrat que la venda i l'arrendament tornen a ser les formes dominants. Concretament, es van fer més del doble de vendes de terres a La Bisbal que a Besalú aquell any, i igualment hi hagueren força pocs censals i les lluïcions van superar les noves signatures. La proporció d'encarregaments per venda encara és més petit que a Besalú. Aquesta situació del crèdit també fa pensar en més propietaris consolidats que no pas 35 anys enrere en aquesta zona, encara que l'intercanvi de petites parcel·les seguia essent molt actiu. És possible que el fet que s'hi haguessin format més menestrals hi tingui alguna cosa a veure, hipòtesi que comprovarem més endavant en aquest mateix capítol. Malgrat que aquest mercat aquest any tampoc va destacar especialment pel nombre d'establiments, és cert que aquest contracte tenia incidència a l'Empordà mentre que a Besalú es feia servir en un nombre negligible. En general, La Bisbal presenta un mercat més dinàmic ja que, amb un nombre menor de població, molts més drets de propietat canvien de mà cada any.

Tercer i últim any de la mostra: 1841

Novament tornen a passar 35 anys entre una data i una altra. Els conflictes entre aquestes dues dates s'han succeït: 1808-1814, 1820-1823, 1833-1840... i l'àrea de Besalú no sembla ja tan dinàmica com solia ser. Alguns fabricants ja han marxat o aniran marxant, i altres han invertit en terres. La dècada de 1850 durà diverses queixes de l'ajuntament d'Olot explicant que els obrers estan entrant en una difícil situació per motiu dels salaris i de la pèrdua de llocs de treball en el tèxtil. Però com hem dit en altres moments, aquesta és una situació que ja es venia anticipant al llarg de la primera meitat del segle XIX. Així 1841 a Besalú veurem que és un any més aviat pobre, i que dona una imatge palesament estàtica del registrament de protocols notarials, mentre que l'Empordà seguia encara relativament emmarcat en la dinàmica que ja coneixem.

Taula 33: MOTIVACIÓ DELS DOCUMENTS REGISTRATS A BESALÚ EL 1841

categoria	N	%
arrendament	6	3%
emfiteusi	26	11%
compravenda	59	26%
concòrdia o conveni	35	15%
crèdit censatari	12	5%
crèdit hipotecari	25	11%
cartes de pagament	25	11%
testamentals	24	11%
altres	15	7%

Taula 34: INCIDÈNCIA D'ALGUNES DE LES PRINCIPALS TIPOLOGIES A BESALÚ EL 1841

document	N	%
vendes	57	25%
arrendaments	6	3%
censals	3	1%
debitoris	25	11%
lluïcions	0	0%
establiment	23	10%
encarregaments	8	4%
altres	105	46%

Pel que fa al cas de Besalú esdevé clar que el volum general de documentació registrada ha baixat molt. El principal motiu per document registrat segueix sent la compravenda, però amb 59 documents relacionats amb aquesta operació val a dir que el nombre d'operacions s'ha reduït a menys de la meitat per any si comparem 1841 i 1806. Incideix també el fet que els arrendaments ja es deixin de registrar cada cop més en aquesta font, a més que el tipus concret que coneixem com a arrendament de masoveria o contracte de masoveria ha esdevingut majoritàriament oral i no pas escrit, de forma que no se'n troben gaires ja no només al Registre d'Hipoteques, sinó tampoc als llibres propis dels diferents notaris catalans. El descens dels censals en el total de crèdits segueix sent clar, i els besaluencs, com veurem, seguiran superant a la Bisbal en el nombre absolut de documents referents a la successió del patrimoni registrats.

Pel que fa a tipologies concretes, augment del nombre d'establiments respecte de 1806 (però igualment en un nombre menor que a La Bisbal; i com el 1806 influït per documents referents a parcel·les de terra allunyades de Besalú. La resta de documents, en canvi, baixen a un nivell ínfim comparat ja no només amb 1806 sinó en com es comportava el mateix mercat a l'Empordà aquell mateix any. El nombre de documents registrats és realment baix, gairebé de mínims si tenim en compte la població que vivia al territori aquell any, que estimem en uns 35000 habitants a Besalú i el seu partit, i uns 32000 a l'àrea de La Bisbal. No podem fer altra cosa que concloure que, davant d'aquestes dades, ens trobàvem amb un mercat de la terra estancat i que els jornalers gairebé no tenien opció de ser petits propietaris a Besalú en aquesta època, a diferència de la Bisbal. Aquesta situació va acompanyada d'estar situats, creiem, a uns 15 anys del col·lapse definitiu de la indústria garrotxina creada durant el segle XVIII.

Taula 35: MOTIVACIÓ DELS DOCUMENTS REGISTRATS A LA BISBAL EL 1841

categoria	N	%
arrendament	15	1%
emfiteusi	173	16%
compravenda	377	34%
concordia o conveni	16	1%
crèdit censatari	119	11%
crèdit hipotecari	268	24%
cartes de pagament	99	9%

testamentals	17	2%
altres	25	2%

Taula 36: INCIDÈNCIA D'ALGUNES DE LES PRINCIPALS TIPOLOGIES A LA BISBAL EL 1841

document	N	%
vendes	363	35%
arrendaments	15	1%
censals	71	6%
debitoris	262	24%
lluïcions	3	0%
establiment	173	16%
encarregaments	45	4%
altres	177	16%

El registre de 1841 implica un augment lleuger sobre la situació que veiem el 1806. Augmenten les vendes lleugerament i els establiments ho fan força notablement. Així mateix, el crèdit privat del tipus “debitori” o altres formes hipotecàries han anat substituint en importància el rol més central que abans havia jugat el censal com a forma principal de crèdit formal. Com a Besalú, els arrendaments es deixen de registrar (de fet no havia estat pas obligatori), i els contractes de masoveria passen a ser predominantment orals. La tendència que a l’Empordà es registrin menys documents lligats a la successió patrimonial es manté estable durant aquests 70 anys, i no canvia malgrat que el total de població que ha assolit aquest territori ja és comparable al de Besalú.

Pel que fa a les tipologies classificades, de l’any 1841 podem dir que pel que fa a les vendes esdevenen un document realment comú a La Bisbal en aquesta època, més que mai. Així malgrat l’augment de població que ha anat vivint aquest territori, segueix havent-hi un fort intercanvi de drets sobre parcel·les que té com a actors rellevants (encara que no majoritaris) els petits propietaris que acumulen algunes terres. Aquest creixement de les vendes va acompanyat d’un importantíssim creixement dels debitoris, és a dir, del crèdit fet per actors privats no eclesiàstics. Segueixen fent-se censals encara, però hi ha poques lluïcions i queda clar que el debitori és ara el nou protagonista. Certament, oferir diners en crèdit era una bona oportunitat d’obtenir uns diners extres i de no tenir el capital immobilitzat, que estava a l’abast i era

practicat per actors de tota extracció social, en menor o major mesura. Igualment, a més, hi ha un gran nombre d'establiments a Besalú que expliquen la relativa facilitat amb què alguns jornalers van esdevenir petits propietaris. La magnitud en què els contractes d'establiment nous de La Bisbal van superar els de Besalú és 7,5 vegades més nombrosos.

Així, d'aquesta secció i de l'anàlisi dels seus 12 gràfics situats entre 1771 i 1841 en podem treure resumidament que:

- El debitori va anar substituint el censal com a instrument principal del crèdit formal.
- Els arrendaments van ser progressivament menys registrats als llibres de comptadores d'hipoteques, i al mateix temps, els notaris els protocol·litzaren menys, essent més pactes signats privadament entre els individus afectats.
- Mentre que l'àrea de La Bisbal va anar mantenint o guanyant dinamisme pel que fa a l'intercanvi de drets de propietat, a Besalú i el seu partit les parcel·les van canviar de mans cada cop menys freqüentment, fins al punt que cap a 1841 l'activitat del mercat immobiliari estava realment sota mínims, mentre que l'Empordà seguia clarament amb el seu bullit; el seu ben actiu mercat en el qual participaven agents socials de tota mena i condició.

ACTORS I CAPITALS EN ELS DOCUMENTS DE LA BISBAL I DE BESALÚ

El propòsit d'aquest apartat és inquirir en la composició social dels actors que firmen documents seleccionats en cadascun dels tres anys de mostra, així com per avaluar el pes econòmic d'aquests contractes utilitzant com a criteri el volum monetari mogut en aquests mateixos contractes. L'exercici es fa per Besalú i per una àrea de control situada al Baix Empordà i centrada en La Bisbal, caracteritzada per ser d'un nombre de municipis comparable. Amb aquest exercici es pretén observar si els diferents agents tenien accés i participaven al mercat de crèdit i de drets de propietat, i mitjançant els tres talls cronològicament separats cadascun per uns 35 anys es vol donar un sentit de trajectòria a l'anàlisi. Els resultats s'expressen en 12 taules situades a l'annex, a raó de dues per any i lloc d'anàlisi. La raó de fer-ne dues per any i lloc és que existeixen al

menys dos criteris possibles per discriminar quins documents són propis o no d'una àrea estudiada. Hem definit el criteri personal, que fa referència a tots aquells individus d'una part contractant o de totes dues que viuen al territori concret, i el criteri territorial, que fa referència a totes aquelles transaccions que afecten terres que estan situades en el territori. Nosaltres trobem més il·lustratiu el criteri territorial, doncs indica les oportunitats econòmics d'un lloc, que són lògicament unes altres que les que un individu té si està disposat a moure's. A l'apartat següent del present capítol es dóna més informació sobre la raó per la qual queden tants documents exclosos del partit de Besalú amb el criteri territorial el 1771, fet que s'explica per la legislació hipotecària. Així, per entendre l'economia de l'àrea de Besalú com a objecte d'estudi caldrà aquest criteri, que serà diferent de, per exemple, el cas d'un individu que viu a Banyoles i té negocis a Canet d'Adri o a Cervià de Ter, ja que aleshores està aprofitant oportunitats que no estan directament relacionades amb el partit Besalú. No obstant això, som de l'opinió que, havent-hi clarament diferents mètodes de còmput en una qüestió com aquesta, és deshonest cenyir-se a presentar-ne solament una, cosa que induiria a les prou legítimes sospites que s'estarien agafant només aquelles dades que més interessin a l'argument que personalment es volgués presentar. Però, i com a darrera consideració prèvia, és evident que alguns contractes no són susceptibles de ser sotmesos a un criteri territorial. És el cas de, per exemple, el debitori: al ser un crèdit d'una persona a una altra, si no inclou una hipoteca específica (és a dir, quan aquesta és general sobre el patrimoni d'algú sense posar per davant peces concertes) no és, amb la informació amb què disposem, territorialitzable. Per aquesta raó, aquests casos no s'han inclòs a les taules del criteri territorial, i sols es poden trobar en les taules del criteri personal.

TAULA 37: OBSERVACIONS SOBRE LES TAULES PER L'ANY 1771

Compravenda	Besalú	<p>Pagesos, hisendats i artesans són (a parts iguals) els principals compradors de parcel·les. Són seguits de prop pels jornalers. D'entre els venedors, destaquen sobretot pagesos, i hisendats, i a distància, jornalers, artesans i comerciants. La pagesia de mas és, amb molta diferència, qui més diners gasta en comprar terres, però no és negligible el rol d'artesans i jornalers.</p> <p>Si territorialitzem aquest contractes veiem que es manté força el patró establert, però que es perd el rol important dels jornalers.</p>
-------------	--------	--

		Això ens indica que a Besalú no hi havia gaires oportunitats d'inversió per als humils.
	La Bisbal	A La Bisbal la figura que més compra és igualment el pagès, però hi ha més igualtat entre jornalers i artesans. Si a Besalú l'artesà era un actor clarament més important que el jornalero en el mercat de la terra, a La Bisbal el jornalero és una figura més important per nombre de contractes però menys per capital invertit (firmaren moltes compres de petites terres). També destaca el rol dels comerciants. Com a venedors, els jornalers destaquen molt, i estan per sobre d'artesans, i a distància relativa dels pagesos. Amb el criteri regional es redueix el nombre de contractes lleugerament, però no es trenquen els patrons generals.
Censal	Besalú	Com és d'esperar, la major part de censalistes són institucions eclesiàstiques. Sols alguns comerciants i, després, alguns pagesos, tenen algun rol a destacar. Els censataris són novament sobretot pagesos i hisendats, i a mitja distància, s'hi situen tan jornalers com artesans. Els artesans demanen préstecs de valor superior al dels demanats pels jornalers. Comparat amb La Bisbal, els censalistes són lleugerament més variats en extracció social, ja que a l'Empordà són gairebé exclusivament eclesiàstics.
	La Bisbal	Els qui deixen diners a censal són gairebé sempre eclesiàstics, mentre que hem dit que a Besalú la situació del crèdit era quelcom menys monopolista. Els censataris compleixen la mateixa norma que a Besalú: majoritàriament pagesos i hisendats, seguits a mitja distància a parts iguals per jornalers i artesans, però amb la diferència que aquí no es pot destacar clarament cap diferència entre el valor dels crèdits d'artesans i jornalers. Suggereix que la capacitat d'endeutament dels jornalers empordanesos era major.
Encàrrec Cens	Besalú	Els principals encarregats de censos (de censalistes sovint eclesiàstics o pagesos) són sobretot pagesos, però destaquen també artesans i jornalers. Aquest cop, els jornalers superen els artesans en valor dels censals encarregats.
	La Bisbal	Els principals encarregats de censals (de censalistes sovint eclesiàstics o pagesos) són sobretot pagesos, però destaquen també artesans i jornalers. Inversament a la situació de Besalú, els artesans són aquí qui llista el valor més alt dels censos encarregats.
Debitori	Besalú	Entre els oferents de crèdit destaquen els pagesos i els comerciants, seguits després per militars i artesans. La major part dels deutors són pagesos, artesans o jornalers. El contrast entre la

		capacitat d'endeutament dels artesans (més alta) i dels jornalers (més baixa) de Besalú és encara més gran i notable que amb els censals.
	La Bisbal	La major part de prestadors són artesans o pagesos. Entre els deutors destaquen els pagesos, i a una distància, artesans i jornalers. En contrast clar amb Besalú, el valor del deute de jornalers i artesans no és diferent.
Arrendament	Besalú	<p>El principal arrendador és, com potser era d'esperar en una societat d'antic règim, la cosa pública que cedeix monopolis. En segon terme destaquen arrendaments fets per elits d'antic règim, com serien l'església i la noblesa. Tot just després, se situen pagesos i hisendats. Finalment, també es pot destacar mínimament el rol d'alguns comerciants, però el valor econòmic d'aquests arrendaments era baix.</p> <p>Si es fa servir el criteri territorial, el rol de la pagesia i el de l'església passarien a primer terme, deixant els monopolis municipals (d'ajuntaments) com a menys importants que aquests dos sectors socials tradicionals al partit de Besalú. Tot i això, els arrendaments més quantiosos econòmicament parlant eren tan els fets pels nobles com els fets per l'església, és a dir, ostentadors tradicionals de monopolis i senyories directes, malgrat la pagesia tingués el rol principal per volum de contractes –però això sí, de menys valor-.</p> <p>Destaca que a Besalú el volum de contractes d'arrendament el 1771 és molt major que no a l'Empordà.</p>
	La Bisbal	<p>El volum de contractes d'arrendament és força més petit. Per valor econòmic destaquen contractes d'arrendadors nobles, però també n'hi ha uns quants d'eclesiàstics. La major part dels arrendataris són del món del comerç, però en segon terme jornalers i pagesos arriben a rivalitzar com a receptors d'aquests drets.</p> <p>El criteri territorial posa encara més de manifest la importància dels comerciants com a arrendataris, però mostra que la inversió i interès en arrendaments dels jornalers era, al voltant de la Bisbal concretament, potser superior a la dels pagesos. Per valor, els principals arrendadors segueixen sent nobles.</p>
Venda i Cessió	Besalú	<p>Aquest contracte és usat aquest any per un parell de venedors eclesiàstics i un parell de negociants, encara que el valor econòmic sols és important en el cas dels eclesiàstics. Els compradors són altres institucions eclesiàstiques, comerciants i artesans.</p> <p>El criteri territorial diversifica més els actors, i situa l'església com</p>

		a comprador més destacat en aquesta tipologia contractual.
	La Bisbal	No se'n localitzen. Pensem que el buidatge que es va fer dels Registres d'Hipoteques que incloïen aquesta àrea no van tenir en compte la diferència entre una compravenda i una compravenda amb cessió de drets.
Establiment	Besalú	<p>Fins a 105 establiments es registren a Besalú aquell any. Els principals establiments coneguts són pagesos, hisendats i gent de la noblesa. Fins a 51 jornalers van rebre terres en establiment aquell any, malgrat que els de més valor econòmic van anar comerciants o a pagesos. En un punt mig se situen 29 artesans establerts amb un capital d'entrada de 1182 lliures.</p> <p>El criteri territorial canvia radicalment la perspectiva que tenim d'aquest contracte. Passem de 105 establiments a 4 (un de l'església, un jornalero, un pagès propietari i un noble), i els establerts són un jornalero i uns pagesos. Aquest canvi radical indica que aquest contracte no s'aplicava gairebé a terres besaluenques, però que força gent podia trobar terres disponibles en establiment fora dels límits territorials del partit de Besalú. La situació és similar que amb la compravenda de terres feta per gent de posició social humil, però encara més accentuada. La diferència presentada per aquest any en els establiments es pot explicar a través del mapa presentat més avall en aquest capítol: com que abans de 1774 no hi havia Registre de Figueres, molts habitants de l'Alt Empordà registraven a Besalú, d'aquí que el 1771 apareguin més documents que altres anys, és a dir, era en gran part degut a que Besalú servia a un territori major.</p>
	La Bisbal	El criteri personal indica 43 establiments, en principi menys que a Besalú, però al passar el filtre territorial indica 46 contractes. Amb aquestes xifres, queda clar que malgrat tot l'àrea de la Bisbal era molt més prolífica en l'oferta de terres en emfiteusi. Els principals establiments empordanesos eren eclesiàstics o pagesos. Els contractes anaven igualment a jornaleros, pagesos i artesans, sense que els jornaleros destaquen tan especialment com en el cas de Besalú (però recordem que aquests havien d'obtenir les terres lluny del partit on hi havia el registre).

Aquesta primera presa de contacte amb els documents d'alienació de drets de propietat i de crèdit hipotecari trobats a Besalú i a l'àrea del voltant de La Bisbal indiquen que en ambdues àrees s'empren diferents contractes en major o menor

freqüència. Per exemple l'arrendament és molt més freqüent a Besalú (92 contra 30 o 40 contra 29 depenent del criteri). Però l'establiment ho era molt menys: 2 contra 46 per territori. A més, si bé a Besalú es feien més vendes el 1771, hi havia clarament menys crèdit que a La Bisbal, de forma que es condicionava per totes aquestes raons l'accés a la terra dels jornalers. Podem argumentar que una incipient classe mitja besaluenca estava formada més aviat per interessos industrials que no agraris, al contrari que a La Bisbal, que estava formada justament per interessos més agraris que no industrials. Així, el rol dels jornalers amb terres (menestrals posteriorment) destacat habitualment per estudis de la Regió de Girona, un rol de *classes mitjanes*, podria ser que a Besalú l'haguessin exercit els artesans, al menys pel que fa al voltant de la dècada de 1770.

TAULA 38: OBSERVACIONS SOBRE LES TAULES PER L'ANY 1806

Compravenda	Besalú	Rol variat dels venedors, sobretot, i per aquest ordre, pagesos, comerciants, i finalment alguns menestrals. La major part dels compradors són pagesos, artesans o comerciants. Els jornalers i menestrals, com a grup comprador de terres, ocupa un lloc discret. El volum registrat no ha variat respecte 1771. El criteri territorial no disminueix massa el nombre de contractes ni varia massa la composició social dels agents contractants.
	La Bisbal	Els venedors són sobretot pagesos o jornalers. Aquí el rol dels jornalers és clarament més fort que no a Besalú. Els principals compradors són pagesos, seguits a parts iguals per artesans, comerciants i jornalers. Encara que els jornalers gasten poc en adquisicions, ocupen una part molt important dels contractes. El criteri territorial accentua una mica el rol dels jornalers com a venedors i dels pagesos com a compradors.
Censal	Besalú	El 1806 el censal és pràcticament inexistent a Besalú. Sols destaquen quatre contractes dels 7 firmats que cedeixen importants capitals a comerciants de la zona. El crèdit per aquesta via al sector primari és negligible.
	La Bisbal	El nombre de censals ha caigut també, però no pas a un nivell igualment negligible, ja que se'n troben 33. Crèdits que surten de l'església, o una mica de la pagesia, per anar a comerciants i jornalers. Queda clar que la situació respecte al crèdit de gent dedicada al sector primari era millor a La Bisbal que no a Besalú.

Encarregament	Besalú	Gairebé tots els censalistes són eclesiàstics, amb excepció d'alguns pagesos. La poca concessió de nous censals aquest any no ha parat l'encàrrec dels que ja existien. Els principals beneficiats són pagesia o comerciants, i en molt menor mesura, alguns artesans. No destaca cap rol jugat per jornalers.
	La Bisbal	Igualment gairebé tots els censalistes són institucions eclesiàstiques, amb algun pagès. El rol principal com a encarregat el segueixen jugant pagesos i hisendats, però a diferència de Besalú, els comerciants són molt poc importants i els jornalers se situen a l'altura dels artesans.
Debitori	Besalú	Els deutoris canalitzen diners de pagesos, comerciants i artesans cap a altres pagesos, i en menor mesura, cap a altres comerciants i artesans. També destaca, en un tercer pla, que alguns jornalers poden rebre d'aquests crèdits. A Besalú aquest crèdit arribava als <i>humils</i> , però recordem que a un interès del 6% en lloc del 3% dels censals.
	La Bisbal	Els deutoris funcionen força de la mateixa manera que a Besalú, amb un volum lleugerament major de contractes i diners moguts. El rol dels artesans és aquí ocupat per jornalers: són aquests darreres qui cedeixen alguns diners i en reben uns quants més, i els artesans qui ocupen el lloc menys remarcable reservat a Besalú pels jornalers.
Arrendament	Besalú	El volum d'arrendaments de Besalú segueix sent superior al de la Bisbal. A diferència de 1771, tan si agafem el criteri personal com el territorial, el rol més destacat com a arrendador el tenen les universitats, arrendadores doncs de monopolis comercials. Per volum econòmic, allò més valuós ho arrenda l'església. Els principals beneficiats de tot plegat foren els comerciants, seguits per alguns pagesos i hisendats.
	La Bisbal	Al rol d'universitats i l'església, s'hi sumen alguns professionals de la medicina arrendadors, al menys aquest any de 1806. Aquí destaca més el rol dels artesans que el dels comerciants, com a arrendataris, acompanyats igualment de pagesos i hisendats.
Venda i Cessió	Besalú	Alguns comerciants i hisendats alineen drets de propietat a pagesos. Aquestes operacions no tingueren un gran valor econòmic, amb prou feines passen de 500 lliures totes juntes.
	La Bisbal	No es troben documents de venda i cessió.

Establiment	Besalú	Una institució eclesiàstica i dos nobles foren els qui firmaren dels contractes d'emfiteusi d'aquell any. Un d'aquests contractes (el de l'Església) es perd aplicant el criteri territorial. De totes maneres, el valor econòmic d'aquests pocs establiments tampoc fou gaire alt.
	La Bisbal	Fins a 42 contractes es contemplen en aquest cas. Contrasta clarament amb Besalú, però és que a més, no es produeix cap disminució comparant-ho amb 1771. Els establiments són variats, però destaca noblesa i pagesia. Els receptors són principalment pagesos, jornalers i artesans. Aquest contracte a l'Empordà sí que representava una verdadera via d'accés a la terra que permetia cert ascens social, molt més costós (no pas impossible) a Besalú.

Avançar 35 anys en la història d'ambdues àrees segueix mostrant que, tot i que les elits nobiliàries, eclesiàstiques, pageses i hisendades eren presents en ambdós llocs, l'avantatge d'artesans i comerciants a Besalú contrasta encara amb l'avantatge de jornalers a l'Empordà. L'evolució dels contractes apunta per què més jornalers s'anaven enriquint, esdevenint menestrals, a La Bisbal que en altres llocs: més facilitat per accedir a crèdit a baix interès i molts més contractes emfitèutics.

TAULA 39: OBSERVACIONS SOBRE LES TAULES PER L'ANY 1841

Compravenda	Besalú	<p>Els principals venedors besaluencs per criteri personal són els menestrals, seguits de pagesos i artesans. Entre els compradors destaquen molt clarament els artesans, seguits d'hisendats (però no pagesos més senzills) i els comerciants. Destaca doncs la oportunitat de treballar terres a l'Empordà per habitants del partit de Besalú de pobles orientals com Lladó o Vilademuls.</p> <p>El criteri territorial redueix molt el rol dels menestrals a l'àrea de Besalú i augmenta encara més el dels artesans, cosa que pensem que reflexa el verdader caràcter del mercat i l'estructura social de la zona estudiada.</p> <p>El volum de contractes segueix sent destacable, malgrat la disminució general associada a aquest any a Besalú, i que aquests apareguin en un volum múltiples vegades menor que a l'Empordà.</p>
	La Bisbal	A La Bisbal el perfil de venedors és més variat, però destaquen pagesos i hisendats, seguits després per artesans i finalment per jornalers i menestrals. El perfil de compradors és sobretot de pagesos i hisendats, seguits per artesans, després comerciants, i finalment menestrals i jornalers.

		El criteri territorial accentua el rol de pagesos i comerciants, disminuint una miqueta el de jornalers i menestrals. El volum de contractes ha augmentat moltíssim, mentre que a Besalú s'ha quedat igual.
Censal	Besalú	Pel criteri personal, aquell any tampoc es fan gaires censals: tan sols tres, i provenen de l'església cap a dos hisendats i un menestral. Pel criteri territorial, cap d'aquests censals va afectar terres a Besalú.
	La Bisbal	32 censals, principalment fets (com fins ara) per eclesiàstics però també per pagesos hisendats no són una xifra negligible. Els seus principals beneficiaris són pagesos, i alguns jornalers i menestrals. No obstant el dit en el darrer paràgraf, el criteri territorial redueix a la mínima expressió els censals que afecten l'àrea de La Bisbal, i li atorguen igualment un rol poc important en el crèdit de la zona en aquest any de 1841.
Encarregament	Besalú	Fins a 7 encarregaments es registren aquell any a Besalú. Impliquen el traspàs d'alguns censals a benefici de l'església a encarregats que són principalment artesans, però comptat i debatut ja no hi ha dubte que el 1841 aquesta forma de crèdit ha perdut clarament la seva funció social a Besalú.
	La Bisbal	Encara trobem 37 censals encarregats. Els hisendats o pagesos i eclesiàstics són els principals beneficiaris, com venia sent habitual. Entre els censataris destaquen pagesos i hisendats, jornalers, menestrals i artesans. Queda clar que el censal està en claríssim retrocés aquí també, però que encara està jugant algun paper en el món del crèdit formal, no com a Besalú.
Debitori	Besalú	25 debitoris: el mercat del crèdit no ha estat molt actiu a Besalú en cap dels anys, però en aquest cas sí que tenim una xifra significativa. Pagesos, comerciants i artesans han estat el principal origen del capital, i aquestes mateixes classificacions d'individus són les que en són les principals beneficiàries. No hi ha pas cap flux clar cap a jornalers o menestrals, com en mostres d'altres indrets.
	La Bisbal	185 contractes impliquen una xifra molt superior, corresponent a un mercat que en el cas de les alienacions a compravenda també s'ha mostrat mot i molt actiu aquest any de 1841. Si bé comerciants o pagesos i hisendats són els principals orígens dels capitals, aquest cop sí que flueixen no només cap a pagesos sinó que en segon terme hi ha molts jornalers i menestrals.

Arrendament	Besalú	<p>Besalú sols llista 6 arrendaments aquell any, 5 pel criteri territorial. Les raons per aquesta disminució són varies. Si bé per una banda l'arrendament era més freqüent que a La Bisbal, pot ser que hagi disminuït, però és que alhora no hi ha obligació de registrar-los tots en aquesta font , i a més, queda clar que en aquesta època se'n fan menys davant notari.</p> <p>Tot i aquestes prevencions necessàries, alguns hisendats arrenden propietats i drets que van a altres pagesos i hisendats, i en un cas, a un artesà.</p>
	La Bisbal	<p>Les mateixes raons esmentades per Besalú es poden esgrimir per La Bisbal. El nombre de contractes, però, s'ha igualat relativament: 6 o 17, depèn del criteri, personal o territorial respectivament. El fet que fins i tot La Bisbal iguali o superi Besalú en aquesta modalitat de contracte d'alienació de terres en aquest any pot ser un testimoni més de la situació poc positiva que vivia la darrera aleshores. En aquest cas, els arrendadors són també principalment hisendats i pagesos, i els arrendataris emperò sobretot comerciants o artesans.</p>
Venda i Cessió	Besalú	No se'n firma cap el 1841.
	La Bisbal	No se'n firma cap el 1841.
Establiment	Besalú	<p>22 d'aquests contractes, que es redueixen a 8 pel criteri territorial, són una lleugera millora respecte 1806. No obstant això, en la pràctica sols 2 jornalers i 2 menestrals obtenen aquell any terres situades a l'àrea de Besalú, semblant a 2 artesans que fan el mateix. Com dèiem, aquesta via d'accés a la terra és molt estreta i és difícil transitar-la si s'està al partit de Besalú.</p>
	La Bisbal	<p>L'espectacular nombre de 111 establiments, que augmenten a 129 pel criteri territorial, dona fe de tot el contrari del que s'ha dit per Besalú en el cas de La Bisbal.</p> <p>En aquest cas els pagesos i hisendats han desplaçat totalment a la vella noblesa ja el 1841 com a establiments. Els receptors de terres en emfiteusi són sobretot jornalers i menestrals, seguits a distància per artesans i pagesos. La via d'enriquiment que s'ha descrit per la Regió de Girona pensant sobretot en situacions com aquesta està en aquest lloc i temps avançant a una elevada velocitat de creuer.</p>

L'any 1841 mostra inactivitat relativa per Besalú i confirma novament el canvi pivotal del crèdit, del protagonisme del capital eclesiàstic cap al protagonisme del capital laic. Es confirma novament que a Besalú sols els artesans jugaven un rol clar de classes mitjanes, i encara el 1841 amb prou feines. Les oportunitats de passar "de treballador a petit propietari" en una trajectòria de vida existien, però eren estadísticament molt menys probables si es naixia, vivia i treballava a Besalú que no a La Bisbal. En canvi, a La Bisbal, semblava ser preferible (si més no per posició econòmica) ser cultivador que no artesà.

A fi de facilitar al lector entendre millor els aspectes de la importància de les alienacions de terres de poca extensió (unes poques vessanes o menys), així com del rol rellevant de les classes mitja i mitja baixa en els mercats de la terra de l'època, hem afegit una taula a l'annex que mostra totes les parcel·les i altres drets a què feien referència els documents d'alienació, lluïció, agnicó i capbreu a excepció de les compravendes i arrendaments de fruits (mercat de futurs agrari). Estan classificades per municipi i tipologia documental, i inclouen informació sobre l'etiqueta socioprofessional de qui adquiria, l'extensió i el tipus de cultiu (que reflecteix altres aspectes que comentem al llarg de la tesi sobre el sector primari a Besalú). Els documents llistats inclouen béns alienats per persones de Besalú a persones de fora del partit hipotecari que residissin a la comarca moderna de la Garrotxa, a fi de permetre una comparació entre Olot i els seus voltants amb el partit de Besalú, encara que evidentment la llista completa d'alienacions d'Olot i de l'oest de la Garrotxa es trobaria només als volums del registre de Camprodon.

L'evolució i el contrast d'aquests dos territoris ha dut a reafirmar la visió que es tenia d'un Besalú més estàtic per mobilitat social respecte d'un Empordà molt animat. També ha anat ajudant a posar de manifest una qüestió que fins ara podia ser menys clara: tant l'interès dels individus del sector secundari per la terra en aquella època, com el fet que, en una regió més industrial, les classes mitjanes i les trajectòries d'enriquiment que més clarament existien tenien un component molt menys agrari i més comercial-industrial. Vist en aquesta perspectiva, la desigualtat social no tenia per què ser moltíssim més acusada a Besalú, quelcom que mai hem defensat, però el que si que sembla clar és que la composició social dels més pobres era més agrària i menys

manufacturera a Besalú. La indústria, i la manca d'accés fàcil a la terra, implicaven doncs que el capital econòmic fos una mica menys útil per un besaluenc en relació als capitals cultural (l'aprenentatge d'oficis) i social (la implicació en xarxes d'individus destinades a manufactura i comerç). Tot i això, tampoc seria el moment d'oblidar que en ambdós territoris existia una elit *rural*, (o més acuradament dit centrada en el sector primari, ja que cap a 1841 estava clarament en marxa el procés d'anar a viure a la ciutat per part dels hisendats), que ocupava i representava una posició social força dominant –si bé no pas exclusiva- en el segle XIX (Bosch 2000). El concepte elit rural pot resultar sovint enganyós i requereix cura en emprar-lo. Ara bé l'actuació d'aquests hisendats en tots dos territoris no era idèntica: el 1841 a l'Empordà estaven deixant moltes terres en mans de la gestió semi-permanent de menestrals i jornalers, i a la Garrotxa tot eren cessions temporals, masoveries, i interessos ramaders. La composició de la renda en ambdós llocs devia tenir doncs diferències. Finalment, el 1841 es produeixen dos processos de signe oposat en ambdós llocs: les classes mitjanes empordaneses i els seus interessos agraris estan en clara expansió, i les classes mitjanes garrotxines i els seus interessos més lligats al sector secundari es troben en retrocés, a tocar l'abisme de la desindustrialització i l'elecció entre empobriment o emigració, que es produí en la pràctica més tard; durant la segona meitat del segle XIX.

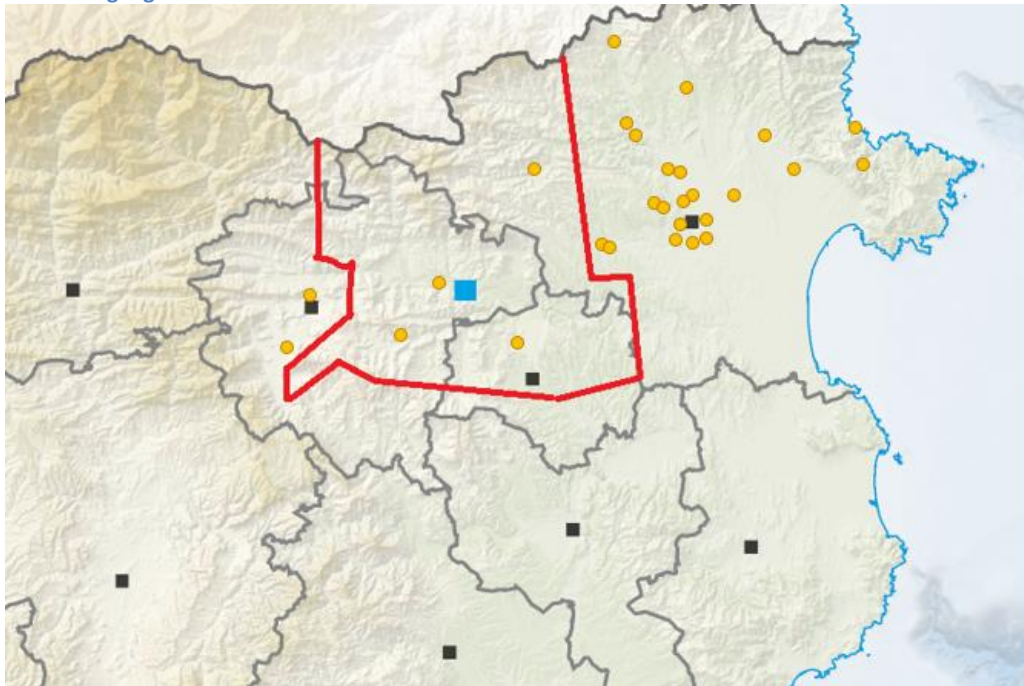
L'EXPEDIENT TREVIÑO (1771-1774): UN COP CONTRA EL REGISTRE DE BESALÚ?

Entre 1768 i 1769 un gran nombre de viles es va queixar al govern central de la manca d'oficines registrals en el seu municipi en la llei de 1771. Entre aquestes destaca el cas de Figueres, que va declarar que tenia dret a oficina per ser al centre de l'Empordà, per tenir a prop pobles massa distants de viles com Besalú o Girona, i, al nostre entendre, un altre fet decisiu: que a finals del segle XVIII passa a jurisdicció reial. Durant l'any 1774 la comissió governamental dirigida per Treviño va aprovar, entre altres, la concessió registral a Figueres (malgrat que els documents figuerencs d'aquesta època similars als que es troben a Girona i a Besalú romanen actualment desapareguts dels arxius). El fet, però, és que una part rellevant de la documentació notarial registrada a Besalú pertanyia, en aquell moment, la part del Partit de Girona que actualment compon els 2/3 més al nord de l'Alt Empordà, i que els habitants d'aquesta gran

quantitat de poblets i alguna vila, inclosa la ciutat de Figueres, tenien més a prop registrar a Besalú que a Girona, de forma que, malgrat la divisió territorial formal, ho feien allà per raó d'aquesta conveniència. Un exemple clar de l'impacte d'aquest fet sobre el territori de Besalú el 1771 es troba en aquest mapa de situació de les terres establertes registrades a Besalú aquell mateix any:

Gràfic 23: geografia de les terres establertes el 1771

Aquest fet és, doncs, un argument a favor d'haver utilitzat el contrast entre criteris territorials i personals per a distingir els documents registrats a Besalú que podem anomenar pròpiament del partit de Besalú. Ara bé, seria incorrecte intentar atribuir la davallada documental de Besalú únicament a la comissió Treviño, perquè estariem deixant de banda el fet que entre 1806 i 1841 també es produeix una disminució al volum documental que només es pot explicar pel mercat propi de Besalú, i no pas per factors legislatius externs. De fet, els documents registrats per notaris residents al partit de Besalú, com veiem a l'annex corresponent, passen de 481 a 408 entre 1771 i 1806, però després a només 200 el 1841, malgrat que agafar com a aproximació aquest aspecte és en part erroni, ja que no hi ha cap garantia que un notari de Besalú faci documents només per gent de Besalú, i al contrari, una persona de Besalú tampoc té cap impediment per anar a un notari de fora del seu partit, com passa avui en dia. Al

mateix temps, adonar-se que part dels documents registrats el 1771 tenen a veure amb persones i béns immobles aliens a Besalú reforça l'argument del poc dinamisme del mercat hipotecari i de la terra a la regió estudiada, perquè és precisament aquell mateix any l'únic que, sense analitzar amb més profunditat les dades, es podria argumentar que mostra un volum més rellevant d'activitat.

EL CONTRACTE D'ARRENDAMENT A MASOVERIA A BESALÚ

El contracte de masoveria va esdevenir, progressivament, al llarg de l'època moderna una forma essencial de gestió de la major part de l'espai rural de més valor econòmic a la Catalunya Vella. Per això no podíem deixar de tractar-la, de cares a tenir un major coneixement de la societat i l'economia de l'espai estudiat. Com a hipòtesi de partida, pensàrem que la masoveria a Besalú seria una institució amb un funcionament diferenciat respecte de l'Empordà. No obstant, aquesta apreciació no ha resultat ser certa: les diferències hi són, però no pas en els aspectes fonamentals del seu funcionament.

Aquesta tipologia contractual no presenta, doncs, a Besalú, importants diferències respecte a altres territoris malgrat que sí que hi hagi algunes particularitats en els pactes per adaptar-la a algunes característiques locals. Per altra banda, els contractes de masoveria de per sí tendeixen a ser alhora semblants però clarament singulars, de forma que solament tendeixen a fer-se realment homologables quan són fets pel mateix propietari. A les taules annexes al capítol s'han inclòs taules que esquematitzen aquests pactes, pels protocols notariais privats trobats en els tres anys analitzats, essent més gran la mostra del XVIII perquè, com s'ha anat dient, al XIX és més normal que siguin fets fora notari. (1771: 22 contractes, 1806: 27 i 1841: 12).

Una primera qüestió que crida l'atenció sobre aquests contractes és que en entre un quart i la meitat dels casos –depèn de l'any– no hi ha el pacte de parceria que sol caracteritzar la masoveria. Així, alguns d'aquests casos simplement exigeixen un pagament en metàl·lic anual i no l'entrega d'una part de la collita. A més, en els casos que hi ha parceria no sempre és a terços, sinó que de vegades és a una quarta part, i encara, quan s'exigeix parceria pot ser sols temporalment, per compensar deutes preexistents del masover sobre l'adjutori. Pensem que aquesta varietat de casuística

es deu a la situació dels masos en l'orografia besaluenca. Així, masos encimbellats tendeixen a no pagar parceria perquè, de fet, la seva principal activitat productiva no és el cultiu, sinó la silvicultura i la ramaderia. Per tant, a Besalú molts altres pactes permetien capturar aquestes fonts d'ingressos. El pagament fix anual, de vegades era anomenat adjutori, que Alcover i Moll definiren com a "quantitat que el pagès paga al propietari, pels beneficis que la masoveria li dóna (lloguer de casa, boscs, pasturatges, etc.). Es mot usat a la comarca de Girona (cf. Botet Geogr. Gir. 139)". És a dir, que efectivament quan es troben casos com els masos Ricart/Ricard o el Ves, situats a Salarsa (Beget), que paguen la suma elevada de 250 lliures per any, podem raonablement suposar que es tracta de masos principalment destinats a activitats que no són de cultiu (silvicultura, ramaderia). Exemples similars serien el Mas Sagnari de Sant Miquel de Campmajor (340 lliures per any), el Mas Codina de Cogolls (Les Planes d'Hostoles)⁵⁴, el Mas Freixeneda de Sant Privat d'en Bas, o també el Mas Estanyell de Miànigues, i d'aquest darrer s'explicita que comprenia moltes terres muntanyoses i era dels que tampoc pagava parceria. Tot i això, en comptades ocasions podria ser que no es demanés la parceria perquè l'amo vivia massa lluny del masover com per comprovar la collita o exigir el transport d'espècie –com podria ser el cas dels hisendats Viñas de Sant Miquel de la Cot, que tenien per matrimoni un mas a Aiguaviva; o en el cas de masos arrendats per ordre judicial, que el que exigien era un pagament en metàl·lic pels creditors, com el Mas Pou de Maià de Montcal. En altres casos segurament hi ha una simple voluntat d'exigir un pagament en metàl·lic per part del propietari, com feren els Mateu de Vilanna (Bescanó) a l'arrendar el Mas Pigem del veïnat de Sant Vicenç de Camós per 375 lliures anuals.

Una altra qüestió rellevant és que la ramaderia va ser cada cop més important a la Garrotxa. Té així una evolució semblant a altres regions de terres altes d'Europa (Coppola 1991). Si transformem el cens ramader de 1865 a bestiar per càpita, la

---

⁵⁴ En aquest cas es tracta d'un mas considerat monument del XVII a preservar amb el codi IPA-10087. És el mas més car de la nostra mostra de 1841, amb 450 lliures fixes anuals, situat just al costat de la cima del volcà Traiter. Els arrendadors són la família del difunt Joseph Codina i de Llozer, que com a propietaris rurals rics paradigmàtics del segle XIX ja han traslladat la seva residència habitual a Olot, i esperen dels seus masovers sols una renda i mantenció (exigint en espècie anualment hortalisses, cereals, fruites, llet de cabra, 2 xais engreixats, cebes i formatges de cabra que el masover elaborava). A més, queda clar que l'amo es reserva el control efectiu del negoci d'artigues i carboneig de la zona del Traiter, cosa que devia fer seguint les lògiques que expliquem a l'apartat dedicat a l'artiga.

comarca d'Olot (que és la unitat d'anàlisi a la segona meitat del XIX) ocupa els primers llocs provincials en certs ramats, com oví i boví, només superada per l'àrea de Puigcerdà, i el primer lloc indiscutible per ramats de cabres. Pel que fa a porcí, està en un tercer lloc bastant ajustat amb l'Alt Empordà. Ara bé, el declivi que ha sofert la indústria en aquesta època sens dubte ha col·laborat a tirar enrere el nombre de caps de bestiar destinats al transport i al treball. Si bé la gran comarca ramadera fou la del Ripollès, la posició avantatjada de la Garrotxa en dades per càpita ens hauria de cridar l'atenció, sobretot combinada amb l'observació que, cada cop més, els inventaris de propietaris de masos i hisendats contenen quantitats molt elevades de bestiar, en alguns casos arribant a prop de 600 caps, que existien gràcies a la combinació de terres de pastura i de pactes amb els masovers. Segons aquests pactes, el masover cuidava part dels animals de l'amo (que de vegades compraven a mitges) a canvi de la meitat dels beneficis de la seva venda. No cal dir que en aquest pacte la part més beneficiada era el propietari, que no assumia els costos de fer de granger perquè era el masover qui posava la mà d'obra. Ara bé, no queda clar que no col·laborés amb aspectes com ara l'alimentació, ja que alguns masovers (més aviat pocs) rebien palla d'artigues o *censos* en espècie, com es pot comprovar. I malgrat aquesta situació, no podem pas negar que aquests pactes afavorien també el masover, que tenia fonts extres d'ingressos a través d'una font (la ramaderia) per la qual potser ell no hagués, altrament, reunit els diners per a la inversió inicial a la mateixa escala, i que a més, es veu que compartir la meitat dels beneficis anava acompanyat de compartir també les pèrdues, si n'hi haguessin. Però evidentment els hisendats no exigien que els seus grans ramats fossin totalment cuidats per masovers: els inventaris dels masos del segle XIX tendien a llistar cada cop més freqüentment espais (allotjaments de pastors) i objectes (com ara roba de llit per pastors destinada a cabanes o a dormir al ras i fogons portàtils) destinats a la contractació de, precisament, pastors assalariats que permetien als actors més centrats en el cultiu aquesta inversió ramadera.

TAULA 40: HABITANTS I ANIMALS SEGONS EL CENS DE POBLACIÓ DE 1860 I RAMADER DE 1865

PARTITS	habitants	cavallar	mular	ases	boví	oví	cabrum	porcí
Bisbal	45421	2892	1269	1813	4716	11506	1914	8192
Figueres	65476	2916	2818	2092	7932	46800	9085	21611

Girona	73625	3672	3013	1614	9384	22090	1123	19362
Olot	46308	741	765	760	7482	42393	6570	14274
Puigcerdà	30406	2900	1806	1719	9889	88193	3214	12990
Santa Coloma	49922	?	?	?	?	?	?	?
ANIMALS PER HABITANT								
Bisbal		0,064	0,028	0,040	0,104	0,253	0,042	0,180
Figueres		0,045	0,043	0,032	0,121	0,715	0,139	0,330
Girona		0,050	0,041	0,022	0,127	0,300	0,015	0,263
Olot		0,016	0,017	0,016	0,162	0,915	0,142	0,308
Puigcerdà		0,095	0,059	0,057	0,325	2,901	0,106	0,427
Santa Coloma		-	-	-	-	-	-	-

Per concloure, els contractes de masoveria trobats a l'àrea de Besalú no difereixen especialment d'altres contractes de la Catalunya Vella, almenys no pas si ho comparem amb exemples de la Regió de Girona (Congost et al. 1999). En allò que difereixen és en la tendència a demanar un alt adjutori⁵⁵, i no sempre posar parceria (aproximadament un 50% dels casos), relacionat sobretot amb la rellevància de les activitats ramaderes i silviculturals a l'àrea de Besalú, i en aquells productes que són demanats com a censos o pagaments en espècie. Concretament, aquests productes estan adaptats a la producció regional, de forma que es demanen productes com formatges, bolets, cànem, blat de moro, embotits, sègol, llobins, mel, o altres que poguessin ser més o menys habituals a la Garrotxa o al Pla de l'Estany de l'època i que no ho eren pas tant en altres parts de la província. Per altra banda, també són habituals pactes relacionats amb l'artigar terres del mas o les activitats ramaderes (ja sigui per prohibir-ho o potenciar-ho), mentre que altres pactes (per exemple relacionats amb la producció de raïm més enllà de les parres) són, naturalment, rars en aquesta època.

⁵⁵ En els contractes de masoveria, l'adjutori és un pagament en metàl·lic, anual, del masover al propietari destinat, en principi, al manteniment del capmàs o edificació de la propietat arrendada. Allò més habitual en altres territoris era que aquest pagament fós de poca importància.

Per últim, ens agradaria destacar que és durant el segle XIX que sembla presentar-se una expansió que preconiïzi una proto-industrialització agroalimentària a la Garrotxa, en el sentit més mendelsià. En efecte, a les darreres dècades aquests territoris han vist com una part essencial del seu sector secundari la indústria agroalimentària, dintre de la qual destaca el sector carni, l'expansió ramadera de mitjans del XIX sembla ser la primera passa, històricament, cap a aquesta direcció, malgrat que la producció d'embotits i formatges hi era ben present, sens dubte a gairebé tots els masos, i possiblement a les carnisseries municipals, des de segles enrere respecte l'interès d'aquesta tesi. Els pagesos garrotxins, i especialment els masovers, jugaren el rol dels teixidors i paraires en el moment protoindustrial d'aquest camí cap a la producció en massa de carn, el consum de la qual ja ha augmentat indiscutiblement respecte dels segles anteriors, encara que alguns historiadors catalans dirien que va ser a principis del XIX que ja es detecta un lleuger moviment cap a menjar més proteïnes animals (Roca Fabregat 2012).

L'ARRENDAMENT D'ARTIGUES, UNA VERDADERA VIA D'ACCÈS A LA TERRA?

Fins ara s'ha insistit en la dificultat dels treballadors de Besalú per ser propietaris de terres, comparant-ne la situació i evolució amb d'altres que hi havia a la província. Això vol dir que el nombre de gent pertanyent a la classe que havia experimentat una mobilitat ascendent (en el sentit d'obtenir capital econòmic institucionalitzat en forma de drets de propietat i en el sentit de la formació del capital simbòlic lligat a la paraula menestral per identificar la posició social aconseguida per aquests individus) era senzillament menor. Però és pertinent fer-se la pregunta de si aquests individus eren realment alguna mena d'assalariats purs, una mena d'obers primigenis que trobaven feina en els sectors secundari i primari sense gairebé recursos addicionals; el que s'anomenava tradicionalment un proletariat. En primer lloc, cal tenir en compte que la figura de l'assalariat més o menys *pur* és rara en la història com més ens allunyem del món de les colònies industrials del segle XIX o desenvolupaments posteriors. Generalitzant, pensem que la figura que podríem anomenar proletari rural ha tendit a no existir abundantment en la història, de fet, aital figura si de cas buscarà oportunitats a la vila o a la ciutat abans que quedar-se a viure simplement dels seus braços en un entorn que no li prometi accés a la terra en un futur. Fins i tot en temps

de la dictadura franquista, quan es volia garantir a través d'enginyeria social l'existència de mà d'obra pels grans propietaris, es colonitzaven zones rurals garantint que el colon⁵⁶ tindria no només una casa, sinó també terres, encara que insuficients per viure'n exclusivament.

Pensem que el treballador rural del nord-oest de la província de Girona podia tenir menys terres que el d'altres parts, però tot i això aprofitava oportunitats pròpies més enllà del treball assalariat agrari o tèxtil. Aquestes oportunitats inclouen efectivament l'adquisició de terres, en menor mesura respecte l'Empordà degut sobretot al menor nombre relatiu d'establiments emfitèutics en tot el període estudiat (i estudis sobre notaris de la ciutat de Girona suggereixen que la primera meitat del Segle XVIII tampoc va ser especialment activa en aquest sentit). Una altra via de progrés econòmic a tenir en compte és l'oportunitat de criar animals. Evidentment la família camperola podia criar gallines i porcs d'estaca, i en alguns casos arribar a tenir bous que podia rellogar per llaurar, però no només això, sinó que una operació relativament habitual tant a l'est de la Garrotxa com a l'oest de l'Alt Empordà (és a dir a l'àrea del partit de Besalú pròpiament dita), era la cria d'abelles per a l'obtenció de mel i cera. És més, quan Francisco de Zamora passa pel massís de Salines i viles com Maçanet de Cabrenys, destaca precisament l'activitat apicultura i assegura que, si es practicava prou intensament, una família de finals del XVIII gairebé en podia viure (de Zamora 1973) veure també (Veny and Pons i Griera 1998, 69). Però no és aquest l'aspecte a destacar aquí, sinó les vies no-permanents d'accés a la terra que costen de documentar, però que tenien una incidència destacable en la vida d'aquests *humils* de l'àrea de Besalú. Evidentment un d'aquests casos és el del contracte d'arrendament. Al voltant de les viles era habitual (si més no, molt més que ara) trobar hortes per arrendar. Aquests petits cultius intensius eren aprofitats per artesans, treballadors i menestrals com a forma d'obtenir inputs addicionals, bé per a la seva dieta, bé per a fins comercials. Així hom podia obtenir ingressos extra amb un petit esforç addicional, i si no, podia guanyar certa independència del mercat de vitualles cultivant alguns aliments pel seu propi ús, implicant doncs un estalvi rellevant ja que la dieta tendia a ser una part molt

---

⁵⁶ En els documents notariais de l'època estudiada, i des de l'edat mitjana, la paraula colon fa referència a homes industrials en l'agricultura, que treballen terres de les quals no tenen senyoria directa.

important de la despesa dels homes del passat. Una segona forma, encara més oculta d'accés a la terra era tot el procés dels arrendaments d'artigues a zones de bosc o terres marginals de les muntanyes i altres espais de la Garrotxa. Explotar aquests boscos d'aquesta manera, amb el vell sistema de tala i crema no era gens estrany en àrees de característiques geomorfològiques similars a les que trobem en aquest estudi, i generava vies temporals d'accés a la terra així com moltíssimes oportunitats de treball assalariat de naturalesa silvicultural entre la població estudiada. El paisatge que se'n derivava és descrit en algunes escenes de l'obra *La Punyalada* (Vayreda 2004), ambientada precisament als voltants més rurals i encimbrats de Besalú, on se'ns descriuen forces operacions forestals (inclosa la que emprèn el protagonista amb el seu sogre) i alguns dels personatges secundaris són descrits com a d'ocupació artiguera o forestal. Destaquem també, per a analitzar la gran importància de l'explotació forestal en la història de la Garrotxa i el Pla de l'Estany, la lectura del volum 13è de la revista "Les Garrotxes", que va sortir l'any 2014, i es va dedicar a entrevistar moltes persones que recordaven com, a principis del segle XX, aquesta silvicultura era una activitat econòmica clarament rellevant i plenament vigent, tant per producció com per volum de contractació de persones. No podria faltar, tampoc, un article de De Balle sortit als anys vuitanta que apunta també a la importància de l'explotació forestal a la Garrotxa dels segles XVIII i XIX, fent referència també a la importància que dóna Vilar a les rompudes, però negant que la gestió irracional de la que aquest darrer parlà deixés empremta en les terres que ens preocupen (Balle 1986). Finalment, Garrabou esmenta que a la província de Girona la principal font de treball temporer podria ser l'explotació forestal, en els pobles on n'hi havia (Garrabou 2006, 318).

Les artigues es cultivaven a la garrotxa des de sempre. Si bé l'agricultura original era de tala i crema, quan s'esdevenen altres formes de rotació algunes terres es mantenen amb l'anomenada artiga. Inicialment, eren terres marginals de masos o terres comunals que es deixaven, a canvi d'un pagament, a alguns veïns de la universitat o del terme. Així, per exemple en un estudi sobre emprius es destaca el dret d'artigar o de pasturar sobre algunes terres comunals al llarg de l'època moderna (Solà i Colomer 2007). El procés per a cultivar artigues era el següent: s'escollia i acotava una zona de

bosc, es talaven arbres i es feien formiguers amb les restes de vegetació que es cremaven i servien per adobar la terra⁵⁷. A Besalú, moltes de les alzines (*quercus ilex*, no pas *quercus suber*) servien per carbonar, o fer carbó. Un combustible cada cop més demandat al llarg de la nostra època d'estudi. A més, la pela de l'alzina raça *ilex* era molt apreciada per operacions de blanqueria, és a dir, per adobar la pell dels animals amb què després manufacturar productes (Vený and Pons i Griera 1998, 111). Posteriorment, es cultivava la terra fins a obtenir-ne unes 6 collites, amb els pactes de censos i pagaments corresponents amb el propietari privat o públic, i es deixava de banda per efecte de la llei dels rendiments decreixents. Immediatament servia per a pasturar els nombrosos ramats besaluencs (el sistema estava integrat i s'alimentava recíprocament), i per últim es deixava revertir a l'estat de bosc fins a la propera explotació. Aquestes operacions no eren rares en el conjunt de les zones muntanyoses, i especialment era freqüent veure-ho al Pirineu i espais geomorfològics similars. Trobem aquesta pràctica d'agricultura de tala i crema als pirineus catalans, però també com a mínim als pirineus del País de Foix (Sahlins 1998) o als pirineus bascofons. També era un tipus d'agricultura i silvicultura molt habitual a les Terres Altes (Highlands) escoceses, i quan els immigrants escocesos i dels països nòrdics van emigrar a la zona de les serralades Apalatxes, als Estats Units, van seguir practicant-la (Otto and Anderson 1982). També es pot relacionar amb l'expansió de la ramaderia alpina (Coppola 1991). Finalment, també la trobem en zones tropicals, i alguns economistes discuteixen sobre si era o no una forma altament eficient d'adaptar-se a aquests medis. Evidentment, els drets, pactes i institucions que governen aquestes explotacions del bosc i de la terra varien arreu, però la pràctica en sí mateixa presenta moltes similituds.

La cessió de terres en artiga va anar evolucionant al llarg del temps. De pràctica comunal o també lligada als masos a l'antic règim, durant part del segle XVIII va estar fortament regulada en bona part del territori per acció dels monopolis reials sobre el carbó destinats a afavorir el funcionament de la Reial Foneria de Sant Sebastià de la Muga (poble desaparegut del municipi de Sant Llorenç de la Muga), que subministrava

---

⁵⁷ El procés de fer aquestes compostes per adobar els camps s'explica en (Vený and Pons i Griera 1998, 81)

a l'exèrcit (Baig i Aleu and Baig 2007). La destrucció d'aquesta empresa durant la Guerra Gran (1793-1795) contra la Primera República Francesa va implicar la fi efectiva de l'exercici d'aquesta regulació del mercat de carbó vegetal. Abans, la Reial Foneria gaudia de prelació de compra i dictava els preus. Al mateix temps, la progressiva mutació dels drets comunals a base de privatitzacions, apropiacions i repartiments va implicar que cada cop més els boscos fossin administrats per agents individuals. Amb aquests processos, una sèrie de companyies de socis capitalistes interessats en la producció i comerç de carbó vegetal van anar sorgint a l'àrea de Besalú, i en altres espais amb boscos susceptibles, durant la primera meitat del segle XIX. Aquestes companyies actuaven d'intermediaris entre els propietaris dels boscos susceptibles de ser carbonats i artigats i els artiguers. A canvi, dominaven el comerç del carbó i de les escorces d'*illex*, ambdós productes de força interès per la indústria i també per la calefacció d'algunes llars (tenint en compte la creixent urbanització i la disminució dels drets de fer llenya a bosc). Aquest canvi de l'estructura del mercat de drets d'artiga i carboneig va implicar un grau major d'institucionalització formal de les relacions, per bé que aquest seguia essent baix. Amb això ens referim a què, per primera vegada, durant el segle XIX trobem documents específics que fan referència a la relació entre propietaris i intermediaris, malauradament gairebé mai entre propietaris i artiguers, que devien tractar aquests temes sense intervenció del notari públic, igual que tan sovint passava amb d'altres arrendaments de terres.

La combinació d'aquests documents notariais amb notícies addicionals d'altres fonts permet una aproximació superficial al funcionament d'aquestes relacions i d'aquestes formes de vida econòmiques, que implicaven varis actors amb interessos diversos, però no necessàriament contraposats. Concretament, el propietari de les terres estava interessat en explotar i treure rendiment de terres altrament marginals, alhora que l'artiga combinava bé amb els seus interessos ramaders, i que sovint es reservava part o tota la palla per tal d'obtenir biomassa per les seves altres explotacions. El carboner, el llenyataire i el traginer de carbó volien matèria primera per a la seva activitat productiva i comercial. El masover havia de col·laborar amb els artiguers, però normalment també demanava poder ampliar amb alguna artiga les terres que li havien assignat. Finalment, l'artiguer estava interessat en una nova peça de terra per cultivar,

amb la qual aprofitar més bé la seva mà d'obra familiar i alhora tenir més fruits per a consumir o comercialitzar. Si bé la posada en cultiu de terres en artiga pel seu posterior abandonament queda com una pràctica extensiva, no ens hauria de despistar del fet que, vist en la seva globalitat, és a dir pel conjunt del territori i de la seva societat, era una activitat important dintre del sector primari. És més, en molts municipis les activitats de silvicultura (les que requerien més mà d'obra) indiquen repetidament des del punt de vista de la memòria històrica que es donava feina permanent a centenars de persones i animals a les diverses petites cadenes de muntanya que poblen el nostre territori, i que lògicament comprenien bosc⁵⁸. La sola xifra aproximada d'empleats que requerien per despoblar un bosc ja ens hauria de donar la pista que es generava una activitat molt important, però que costa documentar amb fonts històriques.

Per l'any 1841, la cerca d'una mostra d'arrendaments fets per notaris de l'àrea de Besalú i d'Olot ens ha permet detectar un mínim de 4 documents solament per un any dedicats específicament a aquesta qüestió, sense oblidar que molts contractes de masoveria explícitament registrats en diversos anys tractaven col·lateralment aquesta temàtica (per exemple el del Mas Codina de Cogolls del 22-12-1841, fet a la notaria de Pau Casabona d'Olot). Pel que fa al cas dels masovers, se'ls demanava que col·laboressin amb el propietari a l'hora de posar en cultiu artigues del domini del seu mas. En aquest sentit, el masover havia de prestar ajuda als artiguers que es dirigessin a treballar la zona, normalment oferint-los un espai on emmagatzemar les seves eines de treball i altres objectes (com podria ser la grana o la collita) al capmàs que ocupava, evitant així la feixuga tasca de traslladar-los des del seu domicili. A canvi, se solia garantir a tot masover la prelació davant de l'amo quan es posaven en cultiu noves terres, és a dir, que si el masover a més a més de la seva activitat habitual volia optar per cultivar una artiga de les que el seu amo posés en cultiu en un moment determinat, podia personar-se el primer i escollir la parcel·la que li semblés adient, abans el territori no s'obrís a la resta del mercat.

---

⁵⁸ La revista Garrotxes (de la Garrotxa, Camprodon i el Pla de l'Estany) va dedicar un monogràfic especial a aquest tema, vist com a aspecte històric clau per interpretar el territori que ens afecta, i que tenia sobretot una perspectiva de memòria històrica (V.A. 2014).

TAULA 41: : CONDICIONS CONTRACTUALS DELS ARRENDAMENTS D'ARTIGUES TROBATS EL 1841

Zona	Masos Bartri i Torrent de Canet d'Adri	entre carretera Olot a Preses i el Fluvià	Serra de Montestí (Mieres / Sallent)	Mas Palomer de Begudà
Extensió	98 quarteres	1 quartera	5 quarteres	10 quarteres
Rep palla	arrendador	artiguer	arrendador	1/2 arrendador 1/2 arrendatari
Rep carbó	arrendatari	artiguer	arrendatari	arrendatari
Rep escorces	arrendatari	artiguer	arrendatari	arrendatari
Preu	estimat 3600 lliures per 5 anys	parceria 25% collita	172 ll 10 s (amb 1 any fruits Mas Bosta del Sallent inclòs al preu)	arrendatari cobra 33% gra a artiguers, paga 450 ll any a arrendador
Cultius habituals	no especifica	segle (=sègol)	no especifica	blat, panís i fajol

Com veiem, es fa difícil descriure les condicions habituals de contractes d'artigues sense una investigació més exhaustiva sobre aquest tema. En tot cas, sembla que les extensions més grans a posar en cultiu eren controlades per les companyies de carboners, que feien d'intermediaris, i en cas d'extensions més petites hi havia més contacte directe entre propietari i artiguer. El cas del contracte que fa referència a una sola quartera és excepcional ja que és la vídua d'un terrelloner qui pacta amb un altre que continuï la tasca del seu marit. Com es veu, l'artiguer acabava pagant part dels fruits (en els dos casos que tenim on això s'explicita, ja que en el cas de les 98 quarteres no hi ha pistes de quin pacte exigiran als artiguers, i en la de 5 no sabem del cert si l'arrendatari serà o no el cultivador, però en el cas que ho fos, pagaria 34'5 lliures per any per 5 quarteres). En canvi el propietari acaba rebent palla i diners en metàl·lic, excepte és clar en el cas de la vídua que arrenda una quartera sola, deixant que els arrendataris i artiguers s'ocupin de la gestió dels fruits (llenya, carbó, escorça d'alzina per adobar pells, i cereals). Aquestes terres solien ser objecte de 6 collites just després de l'adobat fet a base de crema de biomassa (la cuita de llenya), essent aquestes 5 normals però primer una que servia per escombrar la terra.

La repercussió social d'aquest contracte era que beneficiava sobretot al carboner i al propietari, que rebien un fusta d'alzina pel seu treball comercial, i l'altre la palla que podia utilitzar per la seva pròpia explotació, i que sovint simplement cedia als seus masovers per ajudar-los si, per exemple, tenia ja amb ells un pacte comú per a la ramaderia. De l'artiguer o artigaire poc en podem dir, primer per ser una figura relativament desconeguda, i segon, perquè segurament era un jornalier relativament pobre, i sense gaire vies millors d'accés a drets sobre la terra que aquests contractes sobre terres marginals a cultivar per fer cereals (i sovint encara d'espècies poc apreciades) per un període limitat de temps. Evidentment la privació de gaudir de la palla no l'ajudava en cas que volgués criar algun bestiar pel seu compte, i igualment, el fet que els contractes duressin pocs anys desincentivava millores de la terra, alhora que tampoc hi havia un cultiu potent comercialment per terres marginals jugant el rol que tenia la vinya en altres indrets. Per una banda els historiadors han associat la figura de l'artiguer a pressió extrema sobre el medi natural (Giralt Raventós, Salrach, and Serra Puig 2008, 522). Pel cas concret del municipi d'Olot i zones immediates, també es pensa que l'explotació del bosc era important per a l'economia però que tenia molt a veure també amb els habitants més pobres, alhora que amb altres consumidors de caràcter reial (Puig i Reixach 2009). I, no només això, sinó que en la cultura popular de l'època se solia associar l'artiguer al poc reconeixement social. Així, a inicis del segle XVIII existí a Catalunya l'obra de teatre satírica "Examen d'un artiguer. Villancicos dels artiguers que a solfa d'orga i a cinc veus se cantaren examinant un gran ingeni que pretenia un benefici artigal. En la gran artiga del cim dels Pirineus entre França i Espanya. Per la música de la Reial Capella de la Iglesia Parroquial de Cervera", obra esmentada en (Vilallonga 2010, 14:32–33), que com veiem identifica – no per casualitat- els Pirineus amb l'artigar terres. La intenció de l'autor –anònim però que se sospita era Antoni Pasqual Roquer i de Bassols- era ridiculitzar el món dels gremis, i amb aquesta intenció escull una idea que, en la cultura de l'època, era entenedora com a burla: que els artiguers poguessin formar un gremi i ser sotmesos a examen. Pensem doncs que, amb aquesta sèrie de consideracions, podem veure que la persona que havia de recórrer a menar artigues estava molt a prop de la part més baixa de la piràmide social, en consideració social i en nivell de vida, i que més que una verdadera via d'accés a la terra, com en el cas del menestral, el que estem veient és

persones cercant una via de subsistència en el que, per citar a Grabalosa, s'havia tornat un país aspre (Grabalosa Puigredon 1973).

L'EXPERIÈNCIA DEL BOSC DE TOSCA

Taula 42: CRONOLOGIA BREU DEL BOSC DE TOSCA

MOMENT	FET HISTÒRIC
960	Domini directe per monestir de St. Benet de Bages.
1791	Concòrdia per la qual les terres no són emprius, sinó que es reafirma el domini monacal.
Inicis S.XIX	Algunes terres del bosc són vinyes
1855	Amb la desamortització de Madoz les terres del bosc passen dels veïns a petits cultivadors garrotxins.
Voltants 1900	Es va fent progressivament evident que les terres no tenen prou rendiment pel seu cultiu permanent.

Del bosc de Tosca (situat a les Preses, entre aquesta població i Olot, just a la dreta del Fluvià i a l'esquerra de la C-152) en sabem molt poques coses des d'un punt de vista historiogràfic, malgrat que és prou estudiat i valorat per la seva riquesa mediambiental. La primera notícia que se'n coneix és del 26 de juliol de l'any 960, quan la Comtessa Rigilda de Besalú⁵⁹ en féu donació a l'abat i monestir de Sant Benet de Bages. A partir d'aquell moment, i fins a la nostra època, els habitants de les Preses hagueren de pagar dècima i tasca de les collites de fesols, llegums, faves amples, llobins, hortalisses i blat de moro –quan s'introduí-, i la gent de la vila es dedicà a pasturar-hi i a recollir-hi llenya. Arribada la darrera dècada del segle XVIII, els propietaris i el comú de les Preses havien arribat a la pretensió que aquestes terres eren emprius i comunals seus, i s'inicià un plet amb el monestir que deia tenir la senyoria directa. La concòrdia d'aquest plet es va firmar a Besalú el 17 de Maig de 1791, i està recollida en un diplomatarí (Montsalvatge i Fossas 1908, 196–204). En aquest document els veïns i comú de Les Preses i l'abat acaben cedint per evitar un

---

⁵⁹ Es tractava de l'esposa de Miró II (Comte de Cerdanya i Besalú), el germà de Guifré II, Sunifred II i Òliba Cabreta. Per tant havia estat també una de les ties de Bernat I, Comte de Besalú.

llarg judici, quelcom habitual al segle XVIII, i reconeixen la senyoria d'aquest abat sobre el bosc. A canvi, l'abat promet a una sèrie de propietaris de la vila (i 15 dels 17 firmants de Les Preses eren pagesos propietaris de masos, incloent batlle i un regidor) l'exempció de censos. A aquesta victòria de no-privilegiats contra senyors –gent enriquida del poble, fins i tot burgesos, si es vol, però en el llenguatge vigent el 1791 això feia ben poc que havia començat a significar alguna cosa- se n'hi sumaren moltes més, i jugades d'altres maneres, com es veurà a la secció següent del present capítol. Durant la primera part del segle XIX, es diu que aquests pagesos destinaven aquest terreny pobre a situar-hi alguns ceps per fer vi pels seus masos. Però no és tan això el que ens interessa, sinó el que anà passant després.

Tard o d'hora el destí d'uns drets sobre la terra monàstics estava segellat, com comprendrà qui estigui familiaritzat amb la història de l'estat espanyol dels segles XVIII i XIX, i concretament, amb la llista de desamortitzacions que les necessitats financeres i els discursos d'economia política havien suggerit. Així que amb Mendizábal les terres pròpies d'aquesta zona, es van anar establint en artigues a particulars. Els nous propietaris també venien de lluny, però no tan com el monestir: es tractava d'acontentar la fam de terres de gent de pobles relativament distants, segurament Olot inclòs, encara que dècades més tard una estació de tren se situà a tocar d'aquestes àrees de conreu. Les parcel·les van tancar amb pedra seca volcànica i s'hi van construir cabanes pels artigaires. Les cabanes de pedra eren essencials per evitar fer llargs trajectes amb les eines de treball a l'esquena des de les cases dels respectius propietaris dels drets d'ús de l'artiga. Com deia Joseph Gelabert, agrarista estudiós d'aquest espai, el 1918 "Gaire bé cada camp te la llur barraca". La tanca de pedra seca no és l'habitual de la zona, sinó que històricament els documents fan molta més referència a tanques arbòries o arbustives, però es va intentar ocupar de forma permanent i per tant es va argumentar des de la lectura fisiocràtica sobre l'agricultura francesa que això seria més profitós (Bolós Capdevila 1977). En canvi, no ho va ser especialment: era una terra clarament marginal, i els camps atorgats als artigaires força petits. Els cultius havien de ser fajol, sègol, naps, senigrecs o llobins, tant si no es volia anar a buscar aigua com per fer guaret, i tendien a ser més pel consum animal que no humà, però també s'hi plantava, amb caràcter intensiu (fins i tot regant), i fora

de guaret, tota mena d'hortalisses, que podien ser consumides pels artigaires o potser venudes al mercat urbà d'Olot, que com a ciutat sempre oferia oportunitats als oficis hortolans. El fet que aquests cultius s'anessin abandonant per part de qui se suposava que se n'havia de beneficiar demostren la dificultat per seguir expandint el cultiu i donar oportunitats serioses d'establir-se al petit jornalero que, sens dubte, anhelava terres. L'experiència de repartiment de terres que aquí descrivim recorda francament la idea d'aquells esquemes per millorar la condició humana que fracassen d'(Scott 1999), i passa doncs a espessir la llarga llista de petites i grans utopies vingudes a menys que ens ha deixat el segle XIX. El Bosc de Tosca no es trobava a l'àrea del Partit de Besalú, per més que fos relativament a prop de Santa Pau, però el terme de Les Preses havia estat un dels que més activitat comercial de drets de propietat sobre parcel·les sembla haver mogut a la Garrotxa, per la mostra que tenim dels notaris i del registre, i es fa manifest que alguns jornaleros de pobles besaluencs s'hi anaren a establir. Tot i això, pensem que l'experiència d'aquet bosc ajuda a entendre els límits que havia assolit el desenvolupament del sector primari, i que afectà la Garrotxa en general al llarg de l'època contemporània com van reconèixer alguns dels seus estudiosos (Bolós Capdevila 1977; Grabolosa Puigredon 1973). sovint la mecanització del segle XX només va accentuar la visió del problema, quan les terres amb pendent, fora d'algunes valls, es mostraren poc aptes per l'agricultura moderna. Aquesta és una qüestió rellevant per entendre la història de temes com la situació dels jornaleros i treballadors besaluencs, que sovint es van mantenir gràcies a la indústria; o per què al segle XX les masoveries de muntanya van ser les primeres a abandonar-se.

Per acabar, reproduïm a mode il·lustratiu les paraules de Gelabert sobre les artigues permanents i els qui les treballaren:

La regió del propi Vora-Tosca és en general poch productiva, per rahó que de que'l manto d'humus o terra vegetal, que la recobreix és insignificant, (...) no obstant, a benefici d'un treball i una paciència benedictines que enalteix, en grau superlatiu, el caràcter de rassa dels nostres terrassans, han posat aquells terrers en condicions aptes pel treball y per a la producció, demostrantho la suma de fruits que s'en extrauen durant l'any, sobretot en sègols, patates i fajols. (Gelabert 1918)

L'EROSIÓ DEL SENYORIU A BESALÚ I A LA PROVÍNCIA

La idea de la propietat i drets de propietat com a construcció social ha estat divulgada en els darrers deu anys (Congost 2007a; Congost and Santos 2010)⁶⁰. Relacionat amb això, un aspecte característic de l'ús social del registre d'hipoteques, que ja havíem esmentat abans, és que Congost investiga com en el registre efectuat pels notaris de documents d'alienació de drets sobre béns immobles impliquen sovint *ignorància o mala fe* respecte dels drets de domini directe que recauen en els béns protocol·litzats. Aquesta actuació necessita d'una aliança propietaris de terres i notaris per a ser posada en pràctica (Congost 2008, 305). Així, les estratègies de grups socials que posseeixen terres en quantitat (com ara propietaris de varis masos) i notaris poden coincidir en tant que sovint pertanyen a la mateixa extracció social i estan lligats per llaços de parentiu, per alguns interessos comuns –pot ser el cas de la inversió en terres- i per intercanvis en esferes comunes de socialització (les dels prohoms locals, l'estudi a les institucions educatives des de l'escola fins a la facultat de dret, etc.). Ara bé, a mida que la pràctica es va anar fent servir, gent de tota mena (inclosos jornalers pobres) van pujar al carro en la mesura del possible. No era en absolut una pràctica limitada al gran terratinent com en un principi es podria pensar. Sigui com sigui, però, les dades de Congost, presentades primer al llibre sobre la propietat, no donen lloc a dubte sobre com el senyoriu directe era erosionat, per una banda, per l'ús interessat i exitós d'aquestes institucions per part de propietaris útils, i per l'altra, per les diverses polítiques de desamortització seguides per governs de l'Estat Espanyol de diferent signe als segles XVIII i XIX. Aquest procés no es pot, tampoc al nostre entendre, com a deslligat dels processos d'erosió de la idea de societat ordenada en estaments i del canvi de significat del concepte de classe que té lloc en general en aquesta època. És a dir, si en una concepció precapitalista el rang no podia dissociar massa el cúmul títols nobiliaris i drets de propietat, en la concepció posterior, es té en compte per separat en posicionar un individu el ser noble que el ser propietari. Així, per una banda, es justifica un discurs que permet separar les dignitats eclesiàstiques de l'exercici de drets senyorials, desembocant finalment en la desamortització; i per l'altra, es permet que aquells pagesos que acumulen més drets de propietat rebin un reconeixement social

---

⁶⁰ No només són obres conegudes i citades sobre la propietat; juntament amb (Congost 2003); sinó que, prou significativament, el llibre de 2007 s'ha difós per internet en edició pirata.

que anteriorment hagués estat impensable (el més conegut és l'ús de la etiqueta hisendat), sense un procés previ i extremadament costós d'ennobliment. No cal dir que aquest ennobliment va esdevenir més fàcil a mida que va esdevenir menys socialment avantatjós. Hi ha doncs vincles que s'alimenten mútuament en un procés que duu a reconceptualitzar com els capitals doten a un home d'estatus social (és a dir, té lloc una revolució simbòlica), i la transferència per estratègia dels incumbents en el camp dels drets propietat de diversos drets prèviament posseïts pels qui havien estat, en aquest mateix camp, dominants. Finalment, tot aquest procés va també acompanyat de canvis institucionals: la creació del registre d'hipoteques i les diverses legislacions tocants a la propietat que es van aprovant per acció dels successius governs de l'estat.

Així, dels diversos documents registrats solament alguns recollien sistemàticament aquesta informació, i a la vegada, eren nombrosos. El cas més clar és el document de compravenda, utilitzat originalment per Congost per mostrar aquest procés, el document de compravenda és (com hem vist) un dels més nombrosos d'entre els protocols registrats. Pel cas de Besalú, i pels anys estudiats, s'ha agafat una mostra més variada de documents per oferir estadístiques.

TAULA 43: DECLARACIONS DE DOMINI DIRECTE ALS DOCUMENTS NOTARIALS DE BESALÚ

ANY	TIPUS DE DOCUMENT	per algú	no consta	qui ho demostrí	franc alou	total casos
1771	compravenda	91	17	22	5	135
	establiment	2	1	0	0	3
	venda i cessió	4	3	0	0	7
	mitjana pond.	66,9%	14,5%	15,2%	3,4%	145
1806	compravenda	97	10	43	16	167
	establiment	2	1	0	1	4
	venda i cessió	8	3	0	1	12
	mitjana pond.	58,5%	7,7%	23,5%	9,8%	183
1841	compravenda	40	19	9	10	78
	establiment	4	0	18	6	28
	venda i cessió					0
	mitjana pond.	41,5%	17,9%	25,5%	15,1%	106

DOMINIS ON ES DECLARA PER
ALGÚ

any	sr. Eclesiàstic	sr. Noble	sr. Plebeu	demostrí Cens	casos
1771	56	39	1	22	97
1806	84	13	12	25	107
1841	35*	2	6	15	44

*1841: la major part dels Srs. eclesiàstics declarats són extints per desamortització

Segons el quadre, l'erosió d'aquests drets de senyoria directa (també dits drets reals) en favor de la senyoria útil (també anomenada propietat útil) ja havia començat abans de l'erecció del registre d'hipoteques. El percentatge de documents que esmenten clarament un senyor directe va baixant, fins sota del 50% a 1841, cosa que demostra un estat ben avançat d'erosió d'aquests drets. A més, hem de tenir en compte que les recerques de Congost demostren que una part d'aquest percentatge era directament falsificat, il·legalment apropiat per senyors útils, cosa que nosaltres no hem pogut mostrar, però que sens dubte era el cas. Paral·lelament hi ha un ascens del nombre d'alienacions que afirmen ignorància de la propietat de la senyoria directa d'aquella terra o que aquesta és en franc alou –és a dir exempta de senyor- o bé que les dues senyories les ostenta la mateixa persona. Paral·lelament a aquest procés, cada cop més classes de persones del món rural estan disposades i es permeten fer aquest tipus d'al·legacions: si primer són sobretot senyors útils de masos, al final també és practicat per artesans, jornalers o comerciants indistintament. Així, els antics drets repartits que permetien a certs individus el cobrament de censos i lluïsmes van decaient, es van deixant de pagar, permetent la concentració dels drets de propietat en menys individus, normalment els antics senyors útils. A aquest fet hi podríem sumar altres processos que van el mateixa direcció: l'apropiació per part d'individus privats de béns comunals (localitzat explícitament com a mínim a Santa Pau), el repartiment i/o privatització de comunals, i el tancament de terres (és a dir, la progressiva liquidació de certs drets abans assignada a la comunitat local). Així, es deixen de pagar forces

lluïsmes i censos, s'aconsegueixen més terres a explotar, augmentant tan el prestigi com el benefici potencial de qui les obté, i en general s'avança cap a un conjunt de drets de propietat que estan repartits diferent entre la societat, i que també funcionen en un sentit diferent. Evidentment, les estratègies extra-institucionals d'erosió del domini funcionaven millor contra l'ostentador laic, que sovint tenia menys probabilitats d'haver conservat documents per fer valdre els seus drets que l'ostentador religiós, essent aquest darrer zelós guarda de biblioteca. Però contràriament, les estratègies polítiques van ser molt efectives en promocionar la desamortització. Així, en la taula adjunta a la superior veiem que d'entre els casos declarats, la declaració per senyors laics és menys nombrosa i desapareix molt més ràpidament que l'eclesiàstica (encara que al capítol u queda clar que, si més no en termes d'extensió geogràfica, no predomina clarament l'un sobre l'altre). Però com s'indica a la taula, els 35 dominis eclesiàstics de 1841 no ens haurien de fer perdre de vista que aquestes terres en realitat s'estan reconeixent per un senyor que ha estat desamortitzat, els drets emfitèutics del qual han passat a propietat de l'estat. Però el fet que es mantingui aquesta senyoria no hauria de fer tancar els ulls a un altre fenomen molt important: fins i tot si es manté el reconeixement del senyor, la tendència a igualment resistir-se al pagament de censos a aquest senyor, que ja existia, s'accentua durant la primera meitat del segle XIX. Així, 15 de 44 individus que reconeixen l'existència de senyoria directa ben identificada exigeixen, en canvi, que l'individu reconegut demostrï documentalment que aquesta situació li dona dret a cobrar-los censos. Tenint en compte aquest aspecte que se suma a les al·legacions d'ignorància, pensem que l'àrea de Besalú havia viscut també la tendència ja descrita per altres llocs de clara erosió i desvirtuament de l'antiga concepció de la propietat. Però no només això, sinó que és possible afirmar que, en el conjunt de la província, destacava per ser una de les àrees on aquest procés havia tingut més impacte que la mitjana.

TAULA 44: ESTADÍSTIQUES D'OCULTACIÓ DE DOMINI EN DOCUMENTS DE COMPRAVENDA

LOCALITZACIÓ - ANY	per algú	no consta	qui ho demostrï	franc alou	total casos (N)	fals Sr. Directe
RH Besalú 1771	67,4%	12,6%	16,3%	3,7%	135	

Global Regió Girona 1787*	69,9%	3,4%	22,6%	5,1%	689	4,2%
RH Besalú 1806	58,1%	6,0%	25,7%	9,6%	167	
Global Regió Girona 1840*	60,3%	4,7%	30,7%	6,3%	706	4,4%
Sta. Coloma Farners 1840	72,3%	10,7%	12,5%	3,6%	112	11,6%
Torroella de Montgrí 1840	73,2%	7,0%	16,9%	2,8%	71	1,4%
St. Feliu de Guíxols 1840	69,1%	5,0%	27,3%	0,0%	139	0,4%
Girona 1840	45,9%	4,8%	40,4%	10,3%	146	2,7%
La Bisbal 1840	53,4%	10,8%	39,6%	9,7%	238	4,6%
RH Besalú 1841	51,3%	24,4%	11,5%	12,8%	78	

*No inclou les dades de Besalú o de Camprodon.

La taula anterior conté les dades ofertes per Congost en dues taules publicades per il·lustrar el seu estudi del procés de mutació dels drets de propietat a Catalunya, a la qual s’han afegit 3 entrades referents a la situació de Besalú, però prenent només (per fer-ho comparable) dades referents a compravenda tal i com s’han presentat ja a l’anterior taula. Així, el 1771 a Besalú només el 67,4% dels documents presenten el reconeixement del senyor, per contra del 69,9% de la dita Regió de Girona el 1787. El reconeixement a Besalú el 1806 segueix dos punts per sota que el global de la Regió el 1840, i el 1841 a Besalú el reconeixement se situa 9 punts per sota del reconeixement mitjà. Pel que fa a casos concrets, possibles de diferenciar gràcies a que entrat el segle XIX es passa a dividir el registre en les àrees de Santa Coloma, Torroella, Sant Feliu, La Bisbal i Girona, el registre de Besalú es presenta com el segon en el qual el reconeixement de senyoria directa és menys habitual, essent el primer de tots Girona amb només el 45,9% de casos on s’esmenta un senyor. A més, és possible d’afirmar que, si bé en els inicis del Registre d’Hipoteques la fórmula “per qui ho demostrí amb els seus títols” era la més habitual, el 1840 ha avançat força la fórmula de dir que la terra era en franc alou o d’afirmar que el domini era per un mateix. En aquest sentit, l’atreuiment o el desafiament cap a la posició del senyor esdevé més incisiu encara: no es tracta ja d’al·legar sols ignorància, es tracta que una part d’aquest percentatge directament s’apropiava per al seu propi ús, utilitat i gaudi, de drets que anteriorment havien estat d’altres persones. Quan de les compravendes besaluenques el 1771 sols el 3,7% feien referència a terres alodials, el 1841 es tracta del 12,8% de les venudes (havent passat pel 9,6% el 1806), que és un canvi gran comparat amb el pas del 5,1% al 6,3% de la Regió de Girona globalment entre 1787 i 1840. En aquest sentit també

s'assembla a la comarca de Girona el 1840, que declara en el 10,3% de protocols sobre terres venudes que aquestes són franques en alou (recordem que franc és una paraula que ve del germànic i significa lliure, en aquest cas lliure de càrregues, tasques i obligacions).

Així, l'àrea de Besalú estava plenament integrada en la dinàmica catalana de mutació de la propietat, i el reforçament de la posició social de l'antic senyor útil, després propietari, es feia també efectiva (tan en un sentit econòmic com simbòlic). Les transformacions afecten, però, a tota la societat local i tenen lloc també tenint en compte el conjunt de les seves estratègies. Dins d'aquestes lògiques, cal tenir en compte que Besalú fou de les àrees on aquesta propietat més s'erosiona, sumada a diferències més grans en el repartiment de drets de propietat en el conjunt de la població (més desigualtat econòmica pel que fa a accés a la terra). Aquesta situació podria haver-se donat per la fortalesa específica del pagès de mas besaluenc, o per la feblesa dels senyors, o potser per totes dues coses. Si efectivament era el darrer cas, aleshores el propietari ric garrotxí devia ser una figura gairebé inqüestionable: sense massa competència ni per baix (dels jornalers procurant l'enriquiment) ni per dalt (d'uns senyors capaços de defensar contundentment els seus drets emfitèutics). En aquest supòsit, sols hauria trobat concurrència per posicions socials dominants provinent dels àmbits mercantils i manufacturers.

CAPÍTOL 5: LA INDÚSTRIA I L'IMPACTE DE LA FILATURA DOMÈSTICA A FINALS DEL S.XVIII⁶¹

El coneixement que s'ha anat adquirint sobre indústria i manufactura abans de la revolució industrial és força extens d'ençà de la proposta teòrica de la protoindústria ja fa varies dècades, tot i que el tema específic del treball a mans⁶² rural català és molt menys conegut que no el barceloní⁶³. En aquest capítol s'introdueix la indústria al partit de Besalú i es fa especial menció a l'enorme demanda d'activitat industrial domèstica que requeria per a funcionar. Al fer-ho tindrem en compte que, deixant de banda diferències camp-ciutat, la recerca sobre manufactures d'època moderna ha anat posant de manifest que les característiques pròpies d'aquestes són més fàcilment comprensibles en una contextualització regional que tingui en compte aspectes agraris, socials i institucionals⁶⁴. En aquest cas, ens preguntarem per la identitat de les filadores a la recerca de possibles divisions socials del treball (que consta que han existit en altres països), i per l'ingrés obtingut per aquestes de cares a estudiar l'impacte de la filatura com a ocupació secundària en la vida familiar del S.XVIII. El capítol se centrarà sobretot en un sector tèxtil *tradicional* molt menys conegut que el de la llana: el del cànem i el lli, encara que també s'analitzarà la contractació per part d'un mitger olotí de mitjans de segle⁶⁵. En fer-ho, s'empraran algunes fonts que són realment difícils d'obtenir ja que no tendeixen a haver-se conservat, i per tant d'estudis sobre aquest aspecte n'hi ha ben pocs. Al llarg d'aquest capítol es demostrarà que la massa de dones mobilitzades per la filatura era realment gran i implicava bona part de la població, i que contra possibles primeres intuïcions, les dones vinculades als masos dedicaven més hores que les dels treballadors i petits

---

⁶¹ Aquest capítol és una versió revisada i adaptada de la ponència presentada al Vuitè Congrés de Sistemes Agraris, Organització Social i Poder Local.

⁶² Treball a mans, expressió usada per alguns historiadors catalans per referir-se a l'anglès *putting out*.

⁶³ Sobre les fàbriques barcelonines és especialment interessant l'obra de Vicente, (Vicente 1990; Vicente 1993; Vicente 2000), de la que pensem que moltes de les observacions que l'autora fa per un entorn urbà, també són rellevants en el cas de les fàbriques rurals aquí estudiades. La indústria gironina no es pot separar del context estudiat, en altres casos, per (Torras 2009; Thomson 1992).

⁶⁴ Proposta feta a per Hudson a la introducció de l'obra col·lectiva (Hudson 1989)

⁶⁵ El meu sincer agraïment a Julie Marfany (Durham University) per fer-me avinent l'existència de l'arxiu Colomer a Banyoles. Recordar però que l'arxiu Colomer va ser originalment estudiat, en alguns dels seus aspectes, per Grabuleda, l'arxiver de l'ajuntament de Banyoles, malgrat que aquesta publicació no la vaig conèixer fins tenir redactat el present capítol. (Tremoleda i Trilla and Aguirre i Oliveras 2000).

propietaris rurals a la filatura. Aquest fet és significatiu, ja que si fins i tot dones que no estaven amenaçades per la pobresa s'esmerçaven a treballar en la direcció d'obtenir més ingressos, s'està en la línia de processos d'intensificació com els defensats per De Vries. Al llarg del treball es compararà aquesta situació amb altres casos europeus, i finalment s'intentarà oferir una explicació al perquè de les característiques pròpies de la contractació de treball protoindustrial a l'oest de la Província de Girona, incloent tan aspectes familiars com de la realització d'aquestes feines en un context agropecuari concret.

Abans de passar a entrar a analitzar en profunditat algunes fonts sobre la contractació de dones feta per dos empresaris del segle divuit, es donaran les claus generals de l'evolució industrial de la província de Girona. Seguidament, vindrà l'anàlisi sobre les famílies d'origen d'aquestes dones i s'elucidarà quines d'elles ingressaven més que no altres. S'insistirà sobretot en la importància d'entendre aquestes activitats en relació a la pluriactivitat practicada per les famílies rurals d'aquesta època.

S'ha de tenir en compte que la possibilitat d'estudiar les filadores és en general, molt remota. D'estudis orientats en àmbits rurals tractant les filadores del XVIII específicament només es coneix, fins ara, el de Balañà (Garcia i Balañà 2007), tot i que el tema es tracta indirectament en més estudis, estudis doncs de caràcter més general, com ara els de Llorenç Ferrer o Tello. Un estudi quelcom comparable en un entorn urbà podria ser el de Thomson, que tractà com es disciplinaren les dones per fer funcionar una *Spinning Jenny* en una fàbrica barcelonina (Thomson 2003).

INDÚSTRIA A LA PROVÍNCIA DE GIRONA

El nord-est català havia estat centre d'artesanía tèxtil durant segles abans de desenvolupar una indústria rural, segurament cap a començaments del segle divuit⁶⁶.

---

⁶⁶ (Lluch 1981) ofereix una visió, encara que sense actualitzar, d'aquest procés. El gran problema de l'aproximació de Lluch és que fa més de 30 anys se centrà en una aplicació excessivament estricta de la teoria clàssica de la protoindustrialització: n'esperava que encaixés perfectament al cas estudiat, quan s'ha anat veient que la història no és tan lineal. També, s'equivoca quan afirma que el sector de coberteria de boix va començar a Tortellà el segle XIX, quan hi ha bastants documents notariais que el referencien ja al XVIII. Clarament posa molt èmfasi al sector llaner i especialment als paraires de llana, dels quals abans es proposava que tenien la missió històrica de preparar el terreny a la fàbrica. Avui en dia, però, es coneix la necessitat d'integrar les històries dels diversos sectors industrials en una narració

Aquesta indústria es trobava majoritàriament a la part occidental, lluny de la costa, per raons que explicarem més endavant. Ja a l'Època Medieval, Banyoles, una de les principals viles de l'àrea, tenia un important sector de paraires, tintorers i blanquers. Aquests eren, en major o menor mesura, també presents a la majoria de les altres viles, especialment en el que avui en dia constitueixen la Garrotxa i el Pla de l'Estany (és a dir, agafant tot el partit de Besalú dintre seu, però no exclusivament). Girona era anomenada la capital del drap a finals del segle XVII (Torres 2001). En base a aquest rerefons, i durant el segle següent, es va desenvolupar un sistema de treball a mans⁶⁷. Fins a mitjans del segle divuit, però, els comerciants oferents de treball (*Verlagers* en la terminologia de la teoria de la protoindustrialització) tendien a produir només per a mercats regionals. La producció excedia però els marcs gremials i molts petits artesans emprenedors donaven feina domèstica a les dones. En aquest capítol, aquest rol està exemplificat per Barthomeu Roca, un moliner i fabricant de mitges de la ciutat d'Olot. Més tard l'escala de la producció va incrementar-se, i molts dels seus organitzadors eren rics mercaders que tenien contacte amb mercats extraregionals, que esdevenien la major font de demanda. L'exemple, en el nostre cas, seria el protagonista del capítol, el comerciant i fabricant Jeroni Colomer de la vila de Banyoles.

El procés d'expansió industrial estava fortament relacionat amb altres transformacions que ocorrien contemporàniament en el dinàmic segle XVIII, i era comparable a canvis en altres llocs d'Europa, com podrien ser l'àrea d'Arden (prop de Birmingham, Anglaterra -Skipp, 1978-) o la parròquia de Belm, Nord-Oest d'Alemanya (Schlumbohm 1992). Per tant, proposem seguir l'esquema general d'Skipp per tal d'explicar-ho: després de la Guerra de Successió hi hagué a l'àrea un fort creixement demogràfic. Per exemple, la vila de Banyoles va multiplicar la seva població per tres, tant per causes naturals com per la migració des de parròquies rurals (Terradas, 2000, p. 425–427). Si bé aquest procés, especialment fort abans de la segona meitat de segle, pogué produir

---

no teleològica. Així, per exemple en l'obra de Puig i Reixach trobem les necessàries referències a la llana i el cotó (Puig i Reixach 1988; Puig i Reixach 2011; Puig i Reixach 2005) però també mencions a altres sectors que foren rellevants (Puig i Reixach 2011; Puig i Reixach 1996; Puig i Reixach 2014a). Pel que fa a la conveniència o no de seguir fent esment al concepte de protoindustrialització proposat originalment per (Mendels 1972), veure (Marfany 2010).

⁶⁷ Desenvolupament que sorgeix de la lògica de recuperació dels problemes soferts per la indústria catalana abans de la segona meitat del segle XVII: (Duran 2003)

una resposta de caire malthusià, com Skipp argumentava, els homes no són víctimes passives de les pressions demogràfiques, sinó que intenten de respondre-hi de tal manera que hi ha moments en la història en què “el fre malthusià no frena” (Skipp 1978, 94). Per aquest autor, qualsevol comunitat respondrà a estímuls d’aquest tipus prenent mesures, encara que aquestes puguin ser diferents en cada regió per qüestions com ara el medi, el marc de drets de propietat, les relacions socials, etc... En el seu cas, com en el que ens afecta, va implicar canvis en la metodologia i orientació dels cultius agraris i l’expansió de les activitats industrials. Caldria fer esment que el sistema d’hereu porta a què la societat no es reproduïxi seguint l’estructura socioprofessional anterior, sinó que un increment de població implicava un increment de persones sense gaire terra- aquells mateixos habitants del món rural que Saguer, pel segle XIX, va definir com a incapaces de sobreviure solament d’activitats agràries⁶⁸. Amb la manca d’emigració significativa en el període estudiat, cal assumir que un increment d’oportunitats econòmiques havia compensat a la població addicional que no tenia terra suficient. Tal i com indica Thirsk, el sorgiment d’una regió protoindustrial requereix una població suficientment pobra com per necessitar treball assalariat i/o domèstic, però no tan pobra com per sofrir privació seriosa o considerar l’emigració (Thirsk 1961). El que és més, si aquestes condicions es compleix, és fins i tot possible que alguns grups de petits propietaris rurals trobin possibilitats de millora del nivell de vida, i que acabin realimentant el creixement pel costat de la demanda. Així, Skipp mateix hipotitzava que molts habitants havien estat proletaritzats per la protoindústria, però quan n’observà les condicions de vida material més aviat tendí a pensar que aquestes havien millorat respecte a una època anterior de menys densitat de població i menys activitat econòmica (Skipp, 1970, p. 110–111). La regió de Girona al segle XVIII creava opcions de millora a través d’oportunitats diverses com ara el contracte d’emfiteusi perpètua (que permetia l’accés a terra sense massa capital inicial), l’arrendament d’horts, l’increment de l’explotació de boscos i turons (tan per vinya com per cultius artiguers), la construcció i engrandiment d’habitatges, i algunes especialitzacions i intensificacions que estaven apareixent en la producció de certs

---

⁶⁸ Aquesta és la conclusió obtinguda dels exercicis de càlculs que es publiquen en (Saguer 2005)

béns com ara el vi, el suro, l'oli d'oliva, la llana, els tèxtils de cànem, etc... en una conjuntura de creixement de preus agraris i de connexions comercials interregionals.

Nogensmenys, la protoindústria tèxtil gironina va ser rellevant quasi únicament a les comarques occidentals, les de la Garrotxa i el Pla de l'Estany. Això passa en tant que en l'esmentat context d'expansió l'orient provincial principalment escull l'especialització en vinya, olivera, alzina surera o fins i tot l'arròs (amb l'excepció, això sí, del massís de Salines-Bassegoda que, de fet, aleshores estava administrativament adherit a Besalú). Les raons per aquesta especialització divergent són probablement mediambientals: a l'occident, i agafant fins i tot part de la comarca del Gironès, aquestes especialitzacions eren de mal adoptar ja que el terreny muntanyós, els hiverns freds, i el clima generalment més plujós feien que en sortissin vins de força baixa qualitat, que ni tan sols la pròpia gent del lloc apreciava massa preferint, en la mesura del possible, importar-ne (Llongarriu i Montsalvatge 1990; Puig i Reixach 2012b). Per tant, la viticultura hi disminueix al llarg del segle XVIII⁶⁹. A més a més, el mercat de la terra era a l'occident de la província era quelcom menys actiu, i més que res era difícil obtenir-hi drets de llarga durada, limitant-se sobretot a cessions per pocs anys⁷⁰. Per altra banda, el capital humà de la part occidental estava força familiaritzat amb la manufactura tèxtil, i era capaç d'atreure artesans i comerciants francesos, els quals van complementar els comerciants i traginers autòctons⁷¹. Aquests darrers eren bons coneixedors de les xarxes comercials del seu temps i havien acumulat un capital a considerar mitjançant contraban a través dels passos frontereres dels Pirineus.

La cronologia de la indústria a la província vindria a ser la següent: a inicis de segle divuit Olot esdevé el principal centre tèxtil i comença a créixer, esdevenint la més gran ciutat de la regió. Des de la dècada de 1750 Olot desenvolupa especialment les indústries llaneres, mentre que Banyoles es concentra més en el cànem. En algunes

---

⁶⁹ (Terradas 2000)(Bolós Capdevila 1977) Només tornarà a augmentar, i de forma considerable, entrada la segona meitat del segle XIX quan la fil·loxera afecti a França i no a Catalunya, moment en què la conjuntura permet trobar demanda fins i tot pels vins dits verds o petits garrotxins, al menys fins que la pròpia plaga n'eliminés al seu torn quasi tot el rastre i sense que mai més se n'hi hagi tornat a plantar amb fins comercials. (Llongarriu i Montsalvatge 1990)

⁷⁰ (veure capítol anterior)

⁷¹ (Puig i Reixach 1988; Terradas 1985; Torrent 1977) i pel rol del sistema educatiu en formar professionalment filadores veure (Puig i Reixach 2010)

viles, els artesans locals s'enriqueixen prou com per convertir-se en petits empresaris manufacturers. La dècada de 1770 implica increment del nombre d'establiments que tenen varis telers i la introducció del cotó. Els avenços en tècniques de tint permeten el sector de les indians, i a les mitges de llana se'ls afegeixen les mitges de cotó. 1774 és l'any de la introducció del teler de mitges de cotó a Olot (Puig i Reixach 1988). Només cinc anys més tard, el 1779, Francesc Ametller desenvolupa el teixit de cànem fins al nivell de poder competir en qualitat amb productors neerlandesos (Constans 1987; Terradas 2000). A la dècada de 1780 els inversors d'Olot i Tortellà estenen la producció de cotó a altres viles i pobles, de vegades per tal de guanyar més accés a energia hidràulica. A Banyoles, comerciants importants s'orienten cap als contractes militars. De 1793 a 1795 i de 1808 a 1814 les accions bèl·liques de la Guerra Gran i la Guerra del Francès actuen com a fre de la producció industrial. Per alguns sectors, com el del cotó, la també contemporània guerra amb el Regne Unit és un problema seriós, mentre que altres (com el del cànem o el lli) s'adapten més fàcilment a aquesta conjuntura⁷². El segle dinou serà, però, clarament un mal segle per a la indústria Olotina comparada amb altres centres catalans. Hi hagué emigració de treballadors i industrials fora la comarca, i alguns comerciants van reinvertir el seu capital en terres⁷³. Com demostrà De Bolós, la recuperació es veurà novament afectada pel greu clima d'inseguretat creat a la Garrotxa per la Primera Guerra Carlina, ja que el partit de Carles de Borbó bloqueja intencionadament varis anys moltes fàbriques olotines, i en general per altres factors polítics similars que fan que l'economia es desenvolupi en un clima d'inseguretat. Però per a explicar la decadència cal tenir en compte encara dues causes de fons més. El fet que els industrials olotins no rebessin la infraestructura de comunicacions que necessitaven i sol·licitaven fins al segle XX (la carretera Olot-Vic, començada el 1848 i acabada el 1926; un problema endèmic espanyol com demostrà Bel, 2011), i el problema que, com que havien de comerciar sovint a través del port de Barcelona, tenien desavantatges provocades per intermediaris que podien eliminar (amb una integració vertical cap endavant) traslladant-se de província, més a prop de

---

⁷² Així, com ja havíem apuntat a la nota quatre, la indústria en general té una evolució més complexa i amb més subsectors tèxtils que no el pas lineal i senzill de llana a cotó.

⁷³ (Simón 1993; Terradas 2000, 449)

les comunicacions marítimes i el centre de negocis⁷⁴. A la segona meitat del XIX, l'economia garrotxina ofería poques esperances en el terreny industrial, tot i que va viure un breu flirteig amb la vinya. Entre les dècades de 1870 i 1890 aproximadament, els alts preus del vi provocats per la fil·loxera a França van estimular una oferta de vins verds o petits, de molt baixa qualitat, i que va desaparèixer definitivament amb l'arribada de la plaga a terres catalanes. En canvi, entre 1890 i 1914 l'indústria es va tornar a assentar definitivament a la zona gràcies als avenços de l'electricitat, l'interès en les colònies industrials, l'arribada del ferrocarril, i altres causes, encara que hom pot preguntar-se fins a quin punt aquest procés presentava continuïtats o més aviat canvis respecte dels desenvolupaments del segle XVIII que analitzarem aquí.

Hi ha vàries fonts que ens permeten seguir l'evolució de la producció tèxtil a Banyoles. El 1747 la vila tenia 125 telers, 60 per lli i 65 per cànem (Terradas, p.449, 2000). El 1790, el viatger Francisco de Zamora va passar per la vila i va dibuixar la foto que veiem a la taula 1.

TAULA 45: : TELERS PER FÀBRICA SEGONS FRANCISCO DE ZAMORA, 1790⁴⁹

Companyes de mitges de cotó i/o indiantes	Telers
Ramon Fages	12

⁷⁴ Si bé s'han, de vegades, esmentat altres causes que més aviat serien conseqüències: popularment hi ha qui fa esment de la manca de carbó mineral al territori, però de fet seria un problema relacionat amb la manca de bones infraestructures de comunicació. Walton en (Hudson 1989) argumenta que va ser essencial que les comunicacions entre Manchester i Liverpool fossin millorades amb carreteres i canals per explicar el pas d'una arrencada industrial al creixement econòmic sostingut. Per altra banda Barnosell, en (Gutiérrez Martínez and Abad Arbussé 2008) crida l'atenció sobre problemes de minifundisme industrial. No obstant, en obres com (Ros Massana 1999) i (Berg, Hudson, and Sonenscher 2002) s'indica que la suposició que la petita empresa estigui sempre en desavantatge davant de la més gran és, com a mínim controvertida. Concretament, en la darrera s'indica que abans de la segona meitat del segle XIX (quan les economies d'escala van triomfar clarament) en contextos de fortes fluctuacions d'oferta i demanda la petita empresa es mostrava més adaptable i robusta. Ja que l'economia espanyola de l'època tendia a ser precisament de fortes fluctuacions, per la successió habitual de crisis econòmiques i polítiques, és probable que la importància de la petita empresa a la Garrotxa fos, de nou, conseqüència i no causa. Finalment, (Terradas 1985) va estudiar com les queixes de la dècada de 1860 dels industrials cap a les expectatives salarials dels empleats no eren una font del problema, sense oblidar que la cronologia de la decadència manufacturera olotina del XIX és anterior a aquestes dates. Per altra banda, el projecte de comunicació que volien potenciar els olotins –també esmentat com a preocupació cabdal per Barnosell a (Gutiérrez Martínez and Abad Arbussé 2008, 466) concorria amb altres projectes defensats per burgesos figuerencs: (Santaló), citat en (Armengué 2009, 10). En general convidria però revisar la cronologia que se supsa a la indústria d'algunes de les poblacions estudiades, en especial Banyoles. Recentment, el llibre de Barnosell sobre la ciutat de Girona ha treballat en la direcció de posar de nou en valor el sector secundari a la província de Girona durant el segle XIX a través del cas específic de la ciutat de Girona (Barnosell 2015).

Esteve Masmitjà i Serratosa	15
Jacint Domènech	22
Joan Gratacós	6
Josep Frigola	7
Francesc Lleopart	10
Dos productors francesos conjuntament	8
Companyies de llenços (lli – cànem)	Telers
Jeroni Colomer	29
20 altres fabricants	130

La taula 1 mostra com Colomer era, de llarg, el més important dels fabricants de Banyoles, i com, quan De Zamora va visitar el poble, hi havia més producció de lli i cànem que no de cotó, i que aquella havia passat de 125 a 159 telers. De fet, la ciutat d'Olot i el poble de Tortellà dominaven el cotó amb aproximadament 600 i 100 telers llistats el 1789 en comparació amb els 80 llistats per De Zamora el 1790 a Banyoles. En el cas de la fàbrica Masmitjà-Serratosa, el fill menciona 17 telers el 1802 en comptes dels 15 de dalt, especificant que 8 eren per mitges i 9 per indianes⁷⁵. En el cas del cànem, cal dir que l'evolució era molt probablement també positiva, doncs Lleopart (que més amunt és llistat com a fabricant de cotó) llogava 700 filadores l'any per cànem i lli, a més a més de les seves activitats cotoneres, i de fet tenia un total de 32 telers i no pas només els 10 llistats més amunt pel cotó. Això indica que la nova fibra no va substituir immediatament les que ja hi havia. De fet, varis autors han apuntat que el creixement demogràfic i l'augment del consum tèxtil compensaren, durant un període considerable, l'interès creixent per l'embolcall de la llavor de cotoner⁷⁶. També podria voler dir, tot i que no és segur, que les xarxes de filatura de cànem i lli també havien estat útils de cares a estendre la producció de la nova fibra de cotó a Catalunya, i no pas només les de cotó com defensa Okuno (Okuno 1999). Per altra banda, com a la Segarra, també podria ser que l'extensió del cànem i lli al Pla de l'Estany es fes sobre la base d'antics circuits drapers. No queda clar si a Banyoles s'oferia filatura de cotó domèstica, i semblaria que no: podria ser que es limités aquesta opció per protegir els interessos dels industrials del cànem i lli evitant la competència d'una indústria que

⁷⁵ Arxiu Històric de Girona: oficina notarial Ba-2, notari Joseph Pujol, 21/05/1802, 109-111.

⁷⁶ (Ramos, p.148, 2003; Torra, p. 103, 1999)

arreu tendia a pagar salaris més alts? No tenim la resposta. Pel que fa a la caiguda definitiva d'aquesta producció tradicional, és tot just el 1856, quan les fonts impositives oficials indiquen 92-98 telers de cotó i 29-35 de cànem i lli, que podem realment parlar d'una substitució. Aquesta substitució, com esmenta Nadal, es va produir definitivament gràcies a la mecanització i a la reducció del preu del cotó (Nadal 1975, 205–209). Al mateix temps, hi va contribuir que la Garrotxa i el Pla de l'Estany s'incloguéssin en els processos de mecanització de la indústria de teles de cànem i lli més tard que altres parts de Catalunya, com Barcelona, on va començar el 1842. Arribat aquell any, Banyoles era ja el darrer lloc de la província que seguia important cànem per tal de produir-ne tèxtils⁷⁷. Per a l'evolució d'aquesta indústria a la segona meitat del segle XIX a Catalunya, veure Blasco i Badia (Blasco and Badia-Miró 2007). En certa manera, però, podríem pensar que la José Gimferrer S.A. (1914-1989) representava una actualització tècnica de l'antiga tradició de producció de béns de cànem i lli banyolina (teixits i cordes), passada però al jute com a fibra substitutòria⁷⁸.

Aquesta evolució, evidentment favorable al cotó (Parthasarathi and Riello 2012; Nadal 1975, 205–209), també va anar molt marcada per la lentitud de la mecanització de les indústries de llana, cànem i lli. Els procediments tècnics necessaris presentaven més complicacions i es va tardar força més abans que els inventors europeus no van trobar-hi una solució tècnica acceptable. Degut al bloqueig, total o parcial, del comerç de cotó a l'Europa Continental durant les guerres napoleòniques, que estimulava la demanda de productes tèxtils alternatius, alhora que el lli i el cànem solien ser més adequats per a les aplicacions bèl·liques, el mateix Bonaparte va prometre un milió de francs a qui ajudés a resoldre aquestes qüestions mecàniques el 1810. Els esforços dels inventors anglesos John Kendrew i Thomas Porthouse de les dècades de 1780 i 90 es van acabar imposant als francesos de Philippe de Girard de la de 1810, i només és cap a principis del XIX que es comença a estendre per tot Europa, fora doncs de França i Gran Bretanya. Així, que les màquines de filar cànem i lli s'introduïssin a molts països només passada la derrota de Waterloo significa que, a diferència del cotó, en aquesta època

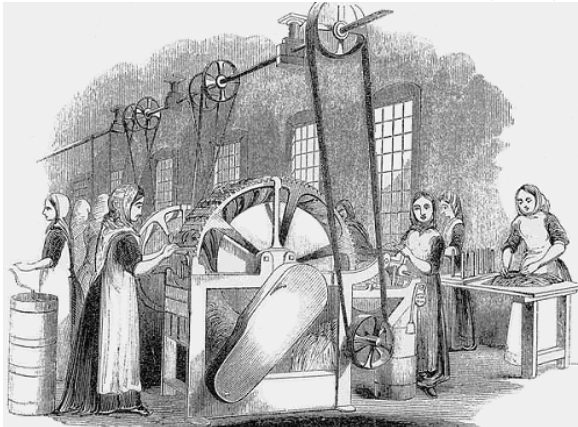
---

⁷⁷ Banyoles importava aleshores una mitjana de 25000 quilos anuals, als quals caldria afegir la producció autòctona. Que en aquell any la vila seguia fabricant aquests productes s'esmenta en (Terradas, p.155, 1985)

⁷⁸ Sobre aquesta, veure (Grabuleda i Sitjà, Rigau i Rigau, and Rustullet i Noguer 1999)

sabem segur que només trobarem filatura manual a Catalunya. De fet, les primeres màquines de filar lli i cànem a Espanya no es van introduir fins el 1841 (i les províncies pioneres van ser les d'Albacete, Barcelona i Baja Rioja, en cap cas la de Girona), uns seixanta anys després doncs que les de cotó, i van entrar provinents de França, on cap a 1837 la tecnologia anglesa de Kendrew i Porthouse substituïa a la de Girard (Ronquillo 1851, 181–188 (vol.2)). Malgrat això, la indústria de cànem i lli de mitjans XIX tendí a estar menys protegida per aranzels que la cotonera, i a tenir dificultats per competir en preu pel seu major consum d'energia mecànica o animal respecte del cotó, enfront a més dels preus estrangers competitius (Ronquillo 1851, 188).

Gràfic 24: filatura mecànica de lli i cànem a Adel (Leeds), Regne Unit (dibuix de 1843)

De cares a la teoria clàssica de la protoindústria, però, hem de dir que Colomer, entre altres fabricants Banyolins, representen l'excepció més que la regla. Ho diem en tant que en la concepció clàssica d'aquesta teoria, el que va passar a Banyoles era considerat certament improbable que fós possible. Banyoles va crear una indústria no basada ni en el cotó ni en la llana que tenia projecció transcontinental. El motiu pel qual no tenim, a Catalunya ni a altres parts, gaires estudis sobre protoindústria de cànem i lli és perquè que això passi és una raresa. Així ho afirmaren a inici dels vuitanta Kriedte, Medick i Schlumbohm , i així ho reafirmà Tello per Catalunya en el seu estudi sobre la segarra (Kriedte, Medick, and Schlumbohm 1981, 161–171; Tello 1995, 441–446). Però no obstant això, el cas que nosaltres estudiem és aquest, i els fabricants Banyolins de cànem i lli, com a mínim (perquè no sabem si no feien el mateix els petits fabricants que es dedicaven a aquest producte de viles com Mieres, Sant Llorenç, Besalú o Maçanet) tenien accés a mercats llunyans, i el feien servir. D'entrada, no es complia l'impediment bàsic de la teoria clàssica que tot el cànem fós produït localment

(i potser això s'ha d'agraïr al sistema de masos, que a diferència d'a la Catalunya Nova, podia actuar com a bloqueig de l'extensió d'aquest cultiu), sinó que era important del Delta del Llobregat, com a mínim. Per altra banda, l'existència de molts nuclis comercials al nord de la província de Girona amb àmplies xarxes d'agents (destaquen Figueres i Tortellà) brindava accés directe als mercats que no eren locals. Els Banyolins que feien tèxtil no cotoner i cordes van trobar, doncs, en la demanda civil i militar d'un tipus de productes que havien de passar de moda (robes bastes de treball, uniformes, tendes de campanya, cordes de vaixell...) una via de creixement, alhora que com dèiem la lluita del cotó contra les altres fibres pel domini del mercat privat es va perllongar cosa d'un segle. Aquesta excepció a la regla europea no hauria tingut sentit, però, sense el context de creixement de les relacions comercials del XVIII català.

EL CAS DE BARTHOMEU ROCA, MOLINER I FABRICANT DE MITGES DE LLANA

El 1754 es fa inventari dels béns arran de la defunció d'un olotí implicat en diverses activitats econòmiques (de fet, com gairebé tothom en aquella època), que incloïa un resum de les seves relacions amb diverses filadores, dones que feien mitja, i productores de mitges⁷⁹. Roca, que vivia al Carrer Bellaire d'Olot, en morir comptava amb 115 dones treballant des de casa per ell⁸⁰. Concretament, 69 filaven estam⁸¹, 39 en tenien de filat a casa (no sabem si era un pas intermedi), i 7 feien l'acabat de la mitja en sí, donant la forma de la cama amb models de fusta (les mitgeres). Òbviament, aquesta indústria proliferava millor abans del cotó i de les millors màquines per a la mitgeria, que van reduir la necessitat de dones. Aquest procés es va produir cap a la dècada de 1780, quan s'extingueren les màquines de gènere de punt de cotó després de la seva introducció per Puigcerdà cap a 1774, i el 1786 Olot tenia de fet 502 dels 955 telers de mitges de cotó que hi havia a tot el principat (Puig i Reixach 2012c). Al mateix temps que s'introduïa aquesta tecnologia, s'expandia àmpliament la indústria catalana arreu. No queda clar si aquest empresari també implicava alguns artesans en el seu negoci, però semblaria que sí ja que a la seva botiga li devien diners teixidors, blanquers, i tintorers, entre altres (els crèdits en contra no se solen

---

⁷⁹ Archiu Comarcal de la Garrotxa. Notaria d'Olot. Notari Francesc Padròs, 07/04/1754, 217-216.

⁸⁰ I cap home: tots els noms llistats al document són noms de dona.

⁸¹ Bri de llana llarga, fina i pentinada que servia per a fer drap, estamenyes o mitges.

manufacturers, servint no sols a un mercat local, sinó també a un d'extern (les colònies). En aquest canvi de paradigma, és possible reconèixer-hi el mateix patró descrit per Torras per la família manufacturera dels Torelló, per aquella altra àrea de proto-indústria que era Igualada⁸². Malgrat tot, tan en un cas com en l'altre seria més adequat parlar d'una organització de tipus *Verlagssystem* que no aquelles descrites sota l'epígraf *Kaufsystem*.

LA COMPANYIA COLOMER I LES SEVES FILADORES

La vila de Banyoles, com s'ha dit, tenia companyies que dirigien fàbriques de tipus preindustrial per dos sectors tèxtils separats: el del cotó i el del lli. Nogensmenys, aquests sectors tenien una cosa en comú: tots dos tenien l'exèrcit colonial espanyol com a un client important al qui subministrar tendes, camises d'infanteria, folros de casaca, cobertes de màrrega, mitges de cotó, etc... En aquell moment, Jeroni Colomer apareixia sovint com l'individu més important d'entre el grup de manufacturers que actuaven com a contractistes per aquest mercat a través de la ciutat de Barcelona⁸³. També tenia un agent a l'Hospitalet, el qual li remetia compres de la important producció de cànem que el Delta del Llobregat tenia en aquella època. Hem de recordar que aquesta era la regió productora del cànem de major qualitat de Catalunya, i que dintre d'Espanya només quedava en segon terme si la comparaven amb els cultius valencians⁸⁴. Colomer també importava cotó filat de Malta, una font típica entre els industrials catalans, en principi per produir bombasins, però també per teixits basats en barreges de lli i cotó, força comuns en llençols i camises. Els teixits purs de lli, per altra banda, més aviat s'orientaven cap a mercats regionals.

En aquest punt considero rellevant esmentar que, si bé no hi ha evidència que Colomer filés cotó, a Banyoles el fabricant i comerciant Agustí Coromina Masmitjà-Serratosa i el seu pare Esteve Masmitjà-Serratosa sí que tenien establert, entre altres negocis, la filatura del cotó. El més probable és que alguns dels altres 6 fabricants de productes de cotó esmentats a la taula 45 també incorporeessin aquesta operació. Aquesta

---

⁸² (Torras 2009)

⁸³ El Fons Colomer de l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany (ACPE) conserva el contracte original conegut com a pacte dels fabricants.

⁸⁴ (Ronquillo, p.572-573, 1851)

informació pot interessar en tant que Banyoles és una població que no surt esmentada a l'estudi d'Okuno sobre l'extensió de la filatura del cotó a Catalunya en aquesta època⁸⁵. Olot, en canvi, que sí que surt mencionat, tenia altres indústries més clarament orientades cap a aquesta tasca, i el comerciant i fabricant de mitjes de cotó olotí Miquel Saiol i Ferrussola tenia el 50% del capital de la companyia i fàbrica de fer filar cotó Miquel Saiol i Ferrussola amb Pere Caumi, situada a L'Esquirol (Osona), una comarca clau del tèxtil català del XVIII, de la qual obtenia la matèria prima filada per la seva fàbrica de mitges olotina⁸⁶. De fet Miquel Saiol i Ferrussola és una figura enigmàtica en tant que, a pesar de ser un dels principals comerciants i industrials olotins de finals del XVIII, no surt mencionat en pràcticament cap obra sobre el tèxtil en aquesta població.

El nostre fabricant utilitzava almenys 29 telers el 1790 (una època propícia pel comerç colonial català de tèxtils segons Thomson (Thomson 1992)). La llibreta indica que el 1810 contractava 19 teixidors. Podríem assumir que es referia a contractar productors externs, elevant el nombre de telers a cap a 48, però tenint en ment que la llibreta de teixidors s'escriu en temps de guerra a la província, el que no era massa propici als negocis, és molt més probable que no estigués utilitzant la seva plena capacitat productiva. Per contra, el present capítol es basa en la llibreta de filadores feta entre 1798 i 1804, per tant en un moment de recuperació del conflicte de 1793-1795. Ja que la mecanització de la producció tèxtil de cànem i lli va haver d'esperar fins entrat el segle XIX, la companyia requeria centenars de dones i nens de les àrees circumdants per alimentar els seus telers. Per tal de mantenir organitzada aquesta força de treball, es va redactar la llibreta. Llistava les filadores per nom, data i lloc de residència i indicava quines matèries primeres havien rebut. Una línia horitzontal lligant cada dona amb la feina que se li encarregava era cancel·lada amb una línia vertical cada cop que el fil era entregat a la fàbrica. Si es considerava necessari, s'hi afegia informació extra per tal de distingir gent amb noms similars, com ara l'ofici d'ella o del seu marit, l'estat

---

⁸⁵ Per a l'evidència de la filatura i manufactura de cotó, veure AHG, Notaria Banyoles-2, Volum de 1802, pàgina 109. Notari Joseph Pujol, datat 21/5/1802. En aquest inventari es descriu acuradament la instal·lació industrial del Carrer Masdevall, que incloïa diversos telers, torns màquines de cardar, pintes, perols, tints i altres instruments tots explícitament relacionats amb el cotó. A la fàbrica també trovabem diverses arrobes de cotó, tant filat com fluix. Pel que fa a l'article mencionat d'Okuno, veure (Okuno 1999)

⁸⁶ ACG, Notaris d'Olot, Llibre notarial amb el codi de catàleg "1483", pàgines 261, 292-293 i 305-322.

civil, i/o el carrer o veïnat/barri de residència. De vegades també trobem notes al marge destinades a recordar esdeveniments o característiques d'interès pel fabricant; per exemple si una filadora no havia entregat tot el material esperat, judicis sobre la qualitat del seu treball, o advertències sobre filadores que havien intentat frauds (les anomenades trapasseres). El total de fil filat apareix a la taula 43.

TAULA 46: PRODUCCIÓ TOTAL I PER FILADORA PELS TRES TIPUS DE FIL

Any	TOTAL	Cànem clarell		Cànem cordellat		Lli	
	filadores	Lliures/ filadora	Total (Lliures)	Lliures/ filadora	Total (Lliures)	Maços/ filadora	Total (Maços)
1798	1039	6.31	1596.75	6.45	2013.83	3.46	1642
1799	926	5.93	1322.08	8.23	3093.25	4.04	1321
1800	518	7.50	1717.75	9.81	28.34		0
1801	905	8.59	2851.67	14.14	7875.50		24
1802	1226	7.33	1268.83	8.73	2934.83	3.32	2378
1803*	764	6.43	713.75	10.58	1947.42	2.11	989
1804*	2	4.88	9.75		0		2

Notes: Lliura (com a mesura de pes) equival a 400 grams. Anys de dades incompletes marcats amb asterisc.

En aquesta taula, els nombres de producció anual per filadora no es refereixen a la contractació anual, sinó al nombre de dones efectivament empleat per aquella tasca específica (perquè no totes les dones treballaven tots tres tipus de fil). Val la pena apreciar que, malgrat que generalment ens referim a la feina de les dones, dels 1738 individus que apareixen a la font durant aquests sis anys, el 99% en són, però 18 són homes. No es tractava de tasques puntuals, veiem que alguns d'aquests homes apareixen repetidament, però podria ser que fossin nois ajudant a l'economia familiar. La presència d'homes filadors a Catalunya podia ser anecdòtica, però podia ser usual en altres llocs, per exemple Holanda o alguna altra regió europea⁸⁷.

El treball domèstic –aquell habitual en la protoindústria- tenia una avantatge i alhora desavantatge: una elevada flexibilitat de la força de treball. Cada any Colomer podia adaptar el nombre de filadores a la producció requerida, que semblava variar en resposta a les comandes o a la demanda, ja que el tipus de fil produït varia al llarg de la mostra. Per altra banda, els treballadors també adaptaven la seva oferta de treball a

⁸⁷ (van Nederveen 2010; van Nederveen 2008; Hudson 1989). Veure també Balaña, que també troba un nombre ínfim d'homes entre els ocupats en la filatura (Garcia i Balaña 2010, 192).

les estacions. Per exemple, es veu que les filadores del municipi de Banyoles filaven aproximadament el mateix cada mes, excepte al Març, Agost i Setembre, que produïen només la meitat de l'habitual, i al Maig, que produïen el doble. Es coneix que la protoindústria es basava en el baix cost d'oportunitat del treball femení, per exemple en moments d'ociositat parcial que passaven fent de pastores, però també hi havia moments que se les necessitava per l'agricultura, i les fàbriques rebien menys fil. Aquest fenomen ja s'havia descrit per altres sectors similars presents a la província de Girona, com ara la manufactura empordanesa de taps de suro, pel que fa a les fases que implicaven treball domèstic (Alvarado i Ros, 2006) o per la província de Barcelona (Vicente 2000). També semblava estar a dins del comportament habitual de les filadores no domèstiques, sinó de fàbrica de fil de cotó primerenca, a Montblanc (Garcia i Balaña 2007). Generalment, la disponibilitat d'aital força de treball depenia també doncs de la manca d'alternatives més interessants.

ELS ORÍGENS SOCIALS DE LES FILADORES

A priori, hom pot esperar que la filatura es limitava, gairebé exclusivament, a les famílies relativament pobres mentre les dones més riques es dedicaven al lleure i a les ocupacions domèstiques. Així, quan més necessitada d'ingressos fos aquesta família, més filaria, i potser propietaris de masos (classes mitjanes-altes) fins i tot aspirarien a millorar el seu estatus social mantenint les seves esposes fora del mercat laboral. Una imatge força diferent és la que presenta (Schlumbohm 1992) per a una regió productora de llenços del nord-oest d'Alemanya, que, tal com es diu a la introducció, tingué una evolució comparable a la de l'occident de la Província de Girona. Per ell, "The specific agrarian social system of the region [...], was not dissolved by proto-industrialization but only reshaped. The seasonal character of the linen industry, with its lack of a social division of labour, was so closely interwoven into the agrarian system that the holders of real property remained unchallenged in their predominance. What is more, they came to prevail even in the field of rural industry. Thus, unlike many other proto-industrial regions [...], the landless class [leaseholders] did not become more or less emancipated from the hegemony of propertied

peasants⁸⁸." I, encara més, recordem que la teoria política il·lustrada defensava precisament arreu d'europa que l'avantatge del *verlagssystem* davant la fàbrica que concentrava els factors de producció era la seva suposada capacitat de transformar l'economia sense transformar la societat, quelcom que a finals del XVIII era àmpliament vist com a desitjable per les elits. A Catalunya aquestes opinions circulaven de la ma d'intel·lectuals com Campomanes o Caresmar (Rodríguez Campomanes 1991; Tello 1995, 440–442; Garcia i Balañà 2010, 146–147). En aquesta secció, diverses fonts són utilitzades per tal d'identificar els orígens geogràfics i d'estatus socioprofessional de les dones llogades per Jeroni Colomer, amb l'objectiu de veure quina d'aquestes dues visions reflecteix millor les característiques de la divisió del treball a Catalunya.

Recordem aquí el llibre de l'armament de 1795 que hem anat presentant al llarg dels capítols⁸⁹. Aquesta font, de manera similar a la llibreta de filadores, situava la gent en llistes nominals per població. Creuar-les permet comprendre millor la divisió social del treball. El primer pas consistirà en definir la zona geogràfica en la que la Companyia Colomer reclutava filadores, i en escollir les mateixes poblacions pel Llibre de l'Armament de 1795. En base a la divisió municipal actual, el resultat pel nombre de filadores es presenta a la Taula Annexa.

Veiem (a la Taula Annexa) que per la fàbrica situada a l'oest de la part medieval de Banyoles (al barri dels Turers), la meitat de les filadores es concentraven als municipis de Canet d'Adri, Cornellà del Terri, Vilademuls i Banyoles mateix. Agafant aquests 4 i només 8 d'addicionals tenim el 82% de les dones llogades, amb els 32 municipis restants representant el restant 18%. Un aspecte interessant d'aquest exercici és que qüestiona la idea usual que la protoindústria només era rellevant en municipis muntanyosos, quan el primer lloc l'ocupa Cornellà del Terri, un dels pocs que no permet dubte sobre el seu caràcter d'àrea de plana i agricultura de regadiu⁹⁰. Un altre

---

⁸⁸ (Schlumbohm, 1992, p. 196–197)

⁸⁹ L'Arxiu Municipal de Girona (AMGi) conserva els volums d'aquest Llibre de l'Armament de 1795.

⁹⁰ Ens referim aquí a les visions clàssiques de la teoria de la protoindustrialització que esmenten que aquestes activitats manufactureres són d'esperar en àrees d'agricultura de terres marginals, fonamentalment formades per economies pastorals, pensant que aquestes coincidiran amb àrees sense terra campa i forts desnivells. No obstant, ara sabem que hi ha factors institucionals que faran que no

cas interessant és el de Cervià de Ter, un altre municipi de plana la rellevància de la indústria en el qual sol ser contemplada només varies dècades després, suggerint que l'impacte econòmic del sector secundari al segle XVIII era més gran del que es tendeix a pensar⁹¹. En un radi de 22 km. al voltant d'una empresa tèxtil, podem assumir que sistemàticament hi trobarem gent complementant els seus ingressos amb treball domèstic. Finalment, si l'àrea de reclutament es projecta sobre un mapa (veure la Figura 2), apareix un patró: la major part de les dones venien del sud-est, sud, i sud-oest del punt central. Una explicació per a aquest fenomen és que la família Colomer intentava segmentar geogràficament el mercat de treball amb l'objectiu de mantenir la relació oferta-demanda a favor seu. Així, evitant reclutar massa al voltant de Besalú, Mieres o el massís de Salines-Bassegoda (indicada amb cercles al mapa), incorrien en menys competència per part d'altres empreses que cerquessin filadores. Si Girona, la capital, no entrava en aquest esquema és perquè en aquell moment els pocs fabricants que tenia utilitzaven filatura de cotó mecànica en comptes de treball domèstic⁹². Aquesta afirmació és confirmada per evidència qualitativa trobada per Balañà, en què la correspondència de la Reial Companyia mostra que s'evita construir les fàbriques massa a prop entre sí (Garcia i Balañà 2010, 186). Per altra banda, no es pot negar que l'experiència prèvia de la ciutat de Girona com a centre llaner havia deixat enrere una herència de capital humà, un coneixement pràctic, pel possible benefici d'emprenedors del tèxtil, encara que és important de recordar que les fonts mostren que, tan en el cas de Banyoles com de Girona (llocs en què trobem detallats carrers i barris de residència de les dones), les filadores venen molt més de les parròquies rurals o de les barriades que no de l'espai urbà en sí (afirmació que també fa Balañà (Garcia i Balañà 2010, 169)).

---

sigui una qüestió simplement geogràfica o mediambiental. Per un exemple, veure el capítol dedicat a Escòcia en Hudson, 1989.

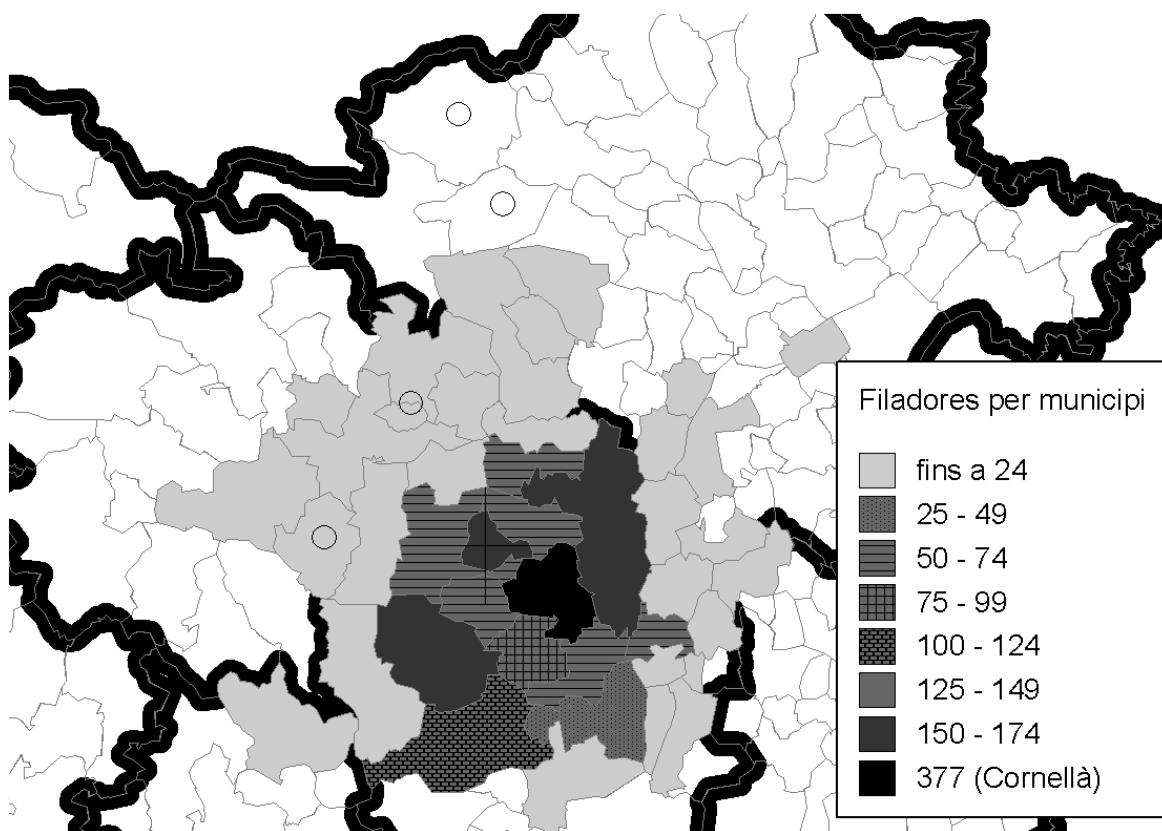
⁹¹ De fet, la família Colomer tenia importants vincles patrimonials i comercials amb Cervià, de forma que és palès que aquest vincle implicava també inversions amb la vila de Cervià, i explica una relació altrament poc comprensible a través d'una qüestió purament prosopogràfica.

⁹² (Clara i Resplandís 1984; Thomson 2003)

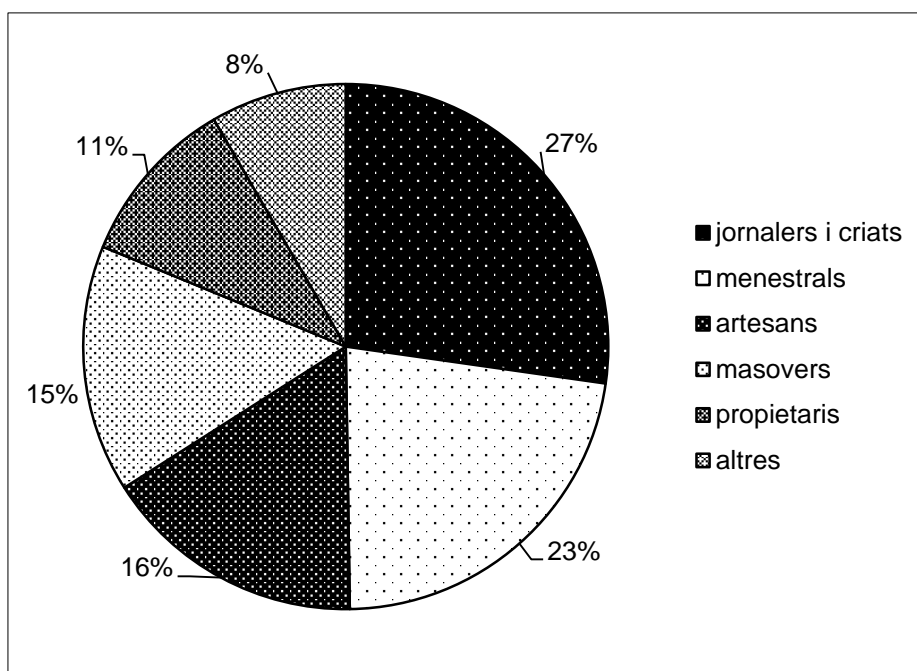
El creuament d'aquestes dues fonts presenta un petit problema: el Llibre de l'Armament de 1795 exclou 10 municipis d'aquells 44 acolorits a la Figura 2⁹³, els ocupats per les forces de la Convenció. Afortunadament, aquests representen només el 4,26% de les filadores llistades, així que l'exercici proposat no en resulta greument afectat. Darrera aquest mapa, tenim la Figura 3 que presenta l'estructura socioprofessional de l'àrea susceptible d'estudi el 1795, mostrant la distribució de 5901 caps de família.

GRÀFIC 26: RESIDÈNCIA DE TOTES LES FILADORES CONTRACTADES PER JERONI COLOMER, 1798-1803.

⁹³ Una versió limitada al Pla de l'Estany d'aquest mapa va sortir publicada a la Història del Pla de l'Estany (Tremoleda i Trilla and Aguirre i Oliveras 2000), confeccionat per Josep Grabuleda. Aquesta versió del mapa no es basa en aquell apartat de llibre perquè en el moment d'investigar sobre les filadores desconexíem l'existència d'aquesta publicació.

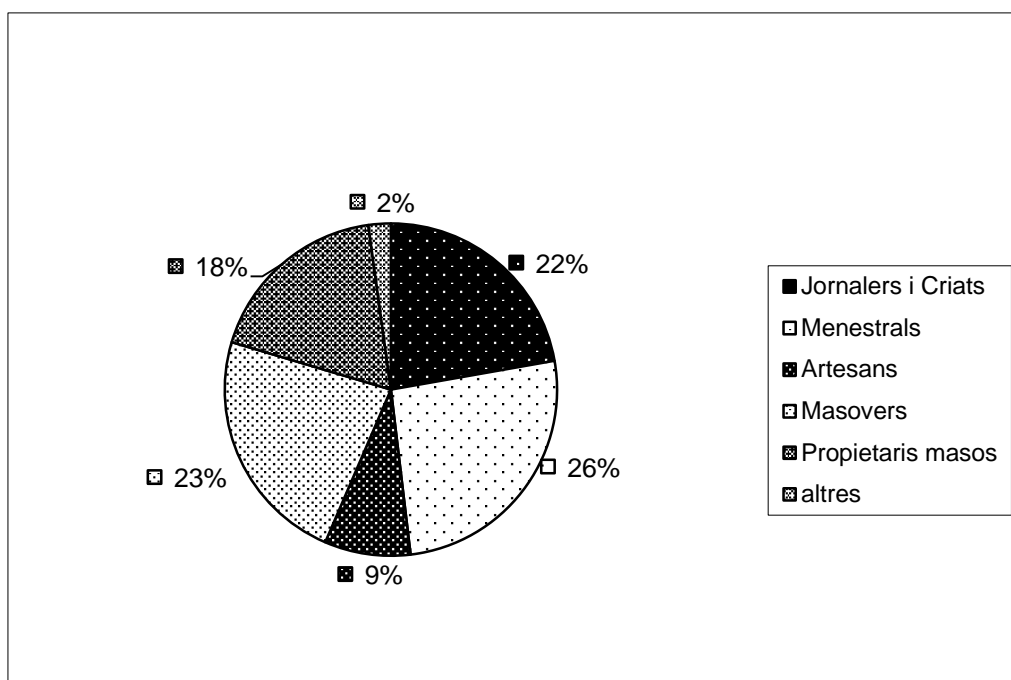
GRÀFIC 27: CAPS DE FAMÍLIA PER PROFESSIONALITAT AL RADI D'ACCIÓ DE LA FÀBRICA COLOMER.

Se'n desprèn que les activitats tèxtils foren situades en una població el 50% de la qual (treballadors, criats i aquells petits propietaris que a la Regió de Girona hom anomenava menestrals) sens dubte necessitaven ingressos addicionals a aquells obtinguts cultivant la seva pròpia terra, i el 50% restant comprenia un quart de la població vivint en masos i un 16% de famílies artesanes (un nombre força elevat)⁹⁴. Seguidament hi ha la opció de creuar nominalment les dues fonts per tal d'identificar els orígens socials de les filadores. Per aquelles viles incloses al llibre, el mètode va ser el de creuar els cognoms de les filadores amb aquelles dels caps de família vivint al mateix poble. En aquells casos que hi ha varies famílies amb el mateix cognom, de vegades la llibreta de Colomer oferia informació suficient per a identificar quina d'elles era. Si no, hi havia dues possibilitats. Primera, si totes les famílies amb el mateix cognom a la mateixa població pertanyien a la mateixa etiqueta professional (de 6 possibles), es feia un enllaç a una d'elles de forma aleatòria perquè el resultat de l'exercici no canvia. Per contra, si els caps de família tenien ocupacions diferents, aleshores aquesta filadora era omesa de l'exercici. A través d'aquest procediment, el 50,4% de les 1734 han estat identificades positivament. La composició resultant de les identitats de les famílies d'origen de les filadores apareix a la Figura 4.

⁹⁴ Sobre els grups humils a Girona veure (Congost 2001; Congost 2007b).

GRÀFIC 28: ORÍGENS SOCIALS DE LES FILADORES

Tal i com queda clar a la gràfica, els grups “treballadors i artesans”, “artesans”, i “altres” són relativament infrarepresentats, mentre que aquells més directament relacionats amb activitats agràries proveeixen de més filadores que el seu pes específic en l’estructura social⁹⁵. Més amunt ja havíem proposat que les filadores venien més sovint d’ambients rurals que no urbans, aquesta idea queda aquí reforçada. Però el més destacable dels fets és que els propietaris de masos, elit de la societat rural, essent el 10% del total de famílies, són l’origen social del 18% de les filadores⁹⁶. Aquesta informació apunta ja a un cas més similar al de la Parròquia de Belm estudiat per Schlumbohm que no pas al d’una societat on les dones benestants tendissin cap a l’oci. A una societat que bé podem qualificar d’industriosa. Per llençar més llum sobre aquest aspecte, la producció anual per filadora es subdivideix en categories socioprofessionals a la Taula 44.

⁹⁵ Cal tenir en compte, però, que els treballadors potser no estaven realment infrarepresentats entre les famílies amb filadores: com que la font agrupa mossos i jornalers en una sola etiqueta, la font de fet està sumant homes casats i solters. Seria necessari descobrir quina proporció d’aquest grup estava format per individuals amb una unitat familiar per tot seguit calcular quants n’inclouen, de filadores.

⁹⁶ S’espera que un mas en aquesta província compregui entre 20 i 50 vessanes, malgrat que, com és obvi, un propietari podia tenir-ne varis o només un.

TAULA 47: CONTRIBUTIÓ MITJANA PER DONA SEGONS ORIGEN SOCIAL AL TOTAL FILAT, 1798-1804

Grup	Cànem clarell		Cànem cordellat		Lli	Filadores		
	Producció	Lliures/ dona	Producció	Lliures/ dona	Producció	Maços/ dona	N	% de total
Artesans	213.92	2.93	330.75	4.53	203.00	2.78	73	9%
Jornalers i criats	1016.08	5.24	2113.00	10.89	771.00	3.97	194	22%
Masovers	1321.58	6.54	3427.08	16.97	823.00	4.07	202	23%
Menestrals	1248.25	5.52	2758.42	12.21	805.00	3.56	226	26%
Propietaris	1030.33	6.48	2687.83	16.90	778.00	4.89	159	18%
TOTAL	4874.25		11317.08		3409		854	100%

La taula 44 mostra que les filadores de famílies identificades com a propietàries o arrendatàries de masos tendien a produir més fil que el que la seva proporció sobre el total de filadores faria pensar, mentre que famílies artesanes o de *menestrals* (petits propietaris) tendien al contrari. Per exemple, el 18% de filadores d'origen propietari filaven, per dona, 16,9 lliures de cànem per a cordellat, i el 23% corresponent a masoveres en filaven 16,97 lliures per càpita. Contrastant amb això, les filadores de famílies artesanes filaven, en el millor dels casos, 203 maços (manats) de lli malgrat suposar el 9% de la nostra mostra. No obstant, aquesta conclusió sorprenent i aparentment contradictòria –que aquelles dones que menys necessitaven contribuir a l'ingrés familiar filaven més- requereix, en la nostra opinió, buscar més confirmacions. A tal fi utilitzem una mostra de 105 inventaris postmortem del període 1800-1805, inventaris que seran discutits més àmpliament al darrer capítol de la tesi, que tot i no correspondre al quilòmetre a l'àrea estudiada sí que corresponen a l'històric Partit de Besalú, incloent Banyoles a la part meridional. En base a aquest exemple, el percentatge d'instruments per al filat (torns, filoses i fusos) ha estat identificat en relació a l'adscripció socioprofessional. Assumint que aquests percentatges siguin de confiança, s'ha multiplicat el nombre de famílies per grup que apareix al cens de 1795 obtenint-ne així un percentatge esperat de famílies amb filadores (Taula 45).

TAULA 48: NOMBRE ESPERAT DE FAMÍLIES AMB MEMBRES FILADORES SEGONS INVENTARIS POSTMORTEM QUE INCLOUEN ESTRIS DE FILATURA

Grup	Famílies el 1795	Invent. inc. filatura	N inv.	Nombre esperat	Representa
Artesans	957	24.00%	16	229.68	7.25%
Jornalers i Criats	1608	46.00%	13	739.68	23.36%
Masovers	899	50.00%	11	449.50	14.20%

Menstrals	1328	100.00%	3	1328.00	41.94%
Propietaris	615	68.00%	19	418.20	13.21%
Altres	494	4.76%	21	23.52	0.74%
TOTAL	5901			3189.00	100.00%

Com veiem, les dades coincideixen a bastament amb els resultats obtinguts del creuat de la llibreta de filadores amb el cens fiscal de 1795, exceptuant menestrals, perquè amb només 3 casos no queden ben representats⁹⁷. Per tant, de 19 inventaris de pagesos que s’han trobat, 13 llisten la presència d’estrís de filar a la llar, i així veiem que efectivament els pagesos eren un dels grups més actius en aquest àmbit en la nostra mostra. Es podria pensar que es tractava tan sols de només els propietaris de masos més pobres, això és aquells amb només una explotació, però de fet, dels 13 sols un es troba efectivament en aquesta situació. De la resta, sis tenen dos masos, dos en tenen tres, i el darrer en té sis. Estem parlant de Josep Anglada del Mas Anglada, del veïnat de Les Anglades (municipi de Fontcoberta). Era un ric propietari de l’Àrea circumdant de Banyoles, i llegà dues filoses situades a la cuina i un torn de filar a l’eixida. De nou, trobem evidència d’actituds o comportaments industrials força estesos.

Una altra font que dóna suport a la idea que a Catalunya, com al nord-oest d’Alemanya, tan famílies pobres com benestants participaven en la protoindústria és una testimoni⁹⁸. Isabel Piferrer (cognom de casada: Anglada) era la filla d’un pagès relativament ric de la parròquia forestal de Sant Llorenç de les Arenes, prop de Sant Jordi Desvalls però al present municipi de Foixà, que ens va deixar una autobiografia escrita quan tenia 62 anys. El mas en el qual va passar la major part de la seva infància era de fet lleugerament més enllà del límit de l’Àrea de reclutament de Jeroni Colomer. Estava situat a 27 quilòmetres de la fàbrica, malgrat que als 26 anys (el 1840) es va casar amb Llorenç Anglada del Mas Anglada de Vilert (municipi d’Esponellà), a 11,6

---

⁹⁷ 3166 de 5901 haurien filat, una mica més de la meitat. (Martínez López and Martínez Martín 2003) obtenen una proporció similar per Andalusia el 1834 en Sarasúa i Gálvez, 2003, p. 143.

⁹⁸ (Compte 1993, 176–232)

quilòmetres de Banyoles⁹⁹. Les memòries tenen dos episodis rellevants de cares al present capítol. El primer és aquell que ens confirma que era habitual, fins i tot entre dones benestants, el filar, com també esmenta Compte (1993) al comentar l'edició de les memòries de Piferrer. Aquesta primera secció ens relata com, un dels dies que havia de vigilar els xais del seu pare, un llop va atacar el ramat:

-“Bel¹⁰⁰, Bel, el lobo se os emporta una obella, aquí amun”.

Me pongo la filosa a la mano y amun dret en unas matas espesas que cuasi no podia pasarsi y cridan:

“Al llop! Al llop!”¹⁰¹.

La secció següent explica com les dones riques havien de treballar tant com les pobres:

No conosia que mis padres fuesen ricos, y estaba conbensuda de que era pobre, de modo que an astando en el bosque a buscar un feig de leña con una noya joben como yo, però de casa pobre, yo dije:

-“Bálgame Dios, que es malo de yr a buscar leña!”.

Ella dijo:

-“Porqué bas, tu que eres rica?”.

Yo dije:

-“Sí, rica como tu...”.

Ella se yncomoda de tal modo que de poco me atacona de malas.

Yo quedé muy trista al ber que me trachta tan mal; me desia:

-“Besta a burlar de los ricos, por que bes que yo soy pobre!” Yo no sabia lo que me pasaba, tan ynosenca que no se esplica. De otra parte como la Madre todos los dias nos desia:

-“Abeys de aprender a coser, porqué os areys un sarró por yr a pedir pan, como los pobres que pasan, porqué como no sereys buenas para nada y soys lletjas, nadie os boldrà...”.

Asi es que nos lebaben todo orgullo. La ropa que llebabem muy apedasada; toda la semana esclops o xaracas y los diumenges sepatos, però la mayor partida del año, descalsas. No ay un bosque del pueblo dels que anabem enjagà que no lo aya pasado descalsa. Pero de aquel dia de la leña, comenso a discórrer: no somos tan pobres como yo pensava; el Padre no treballa,

---

⁹⁹ Hem de tenir en compte que el fet que el nom del mas i del cognom de la família siguin idèntics als de l'inventari comentat més amunt, en aquest cas no hi ha cap relació entre tots dos individus.

¹⁰⁰ Diminutiu d'Isabel.

¹⁰¹ (Compte 1993, 218)

mi hermano mayor tampoco, los estudiantes tampoco y la gente los diuen “señós” a todos asta a la Madre. Yo discorria mutxo y todo lo experimentaba.

Fui pastora asta los 15 años¹⁰².

Una altra font d’aquest temps, els escrits de Francisco de Zamora, simplement detallen que el lli era filat per pastores als voltants de Banyoles per mitja pesseta el maç, i que quan va visitar Sant Llorenç de la Muga va poder observar grups de filadores treballant en carrers i places¹⁰³. Per altra banda, Ronquillo escrigué a mitjans segle XIX que els torns de filar encara es trobaven per tot arreu, si no ja com a mitjà de producció industrial, al menys com a ocupació domèstica o passatemp; encara que aquesta darrera afirmació podria arribar a semblar qüestionable (Ronquillo 1851).

La possibilitat que les dones riques tinguessin algun tipus de taller a casa on en lloguessin d’altres no sembla tampoc probable, ja que les fonts presenten una relació individual entre fabricant i filadora¹⁰⁴. De fet, per a un sol mas, apareixen habitualment esmentats a la font tan les criades com la dona i filles del propietari, i la dona i filles del masover, tots ells més o menys contemporàniament. Una altra possibilitat a discutir és si la diferència entre rics i pobres derivava de l’ús de diverses tecnologies, en el nostre cas, l’ús de torns en lloc de filoses. La taula 46 resumeix la informació derivada d’inventaris.

TAULA 49: TORNs LLISTATS EN INVENTARIS POSTMORTEM QUE INCLOUEN ESTRIS DE FILATURA

	Jornalers i Criats	Menestral	Artesan	Masover	Propietari	Altres
N	5	3	4	5	13	6
% torn	20	67	75	20	69	33

¹⁰² (Compte 1993, 218–219)

¹⁰³ Les notes corresponents al seu viatge foren editades a finals del segle XX (de Zamora 1973)

¹⁰⁴ En el cas d’Holanda, regió dels Països Baixos, també s’argumenta que la relació amb el fabricant era individual i no familiar. Veure (van Nederveen 2010; van Nederveen 2008). Per altra banda, la relació amb els fabricants també era molt i molt similar a la descrita per Styles en (Berg, Hudson, and Sonenscher 2002, 173–210). El que és més, a jutjar per aquestes obres no seria inversemblant dir que hi havia un patró europeu similar de relació fabricant protoindustrial i treballador, en el qual a tot arreu es trobaven amb problemes similars.

Comptat i debatut, la propietat de torns no sembla tenir una relació directe amb la producció anual filada per la companyia Colomer, encara que el petit nombre de casos i la possibilitat que els torns fossin cedits més que no en propietat (situació que faria que no apareguessin en inventaris) són raons per les que aquesta taula no té per què reflectir la realitat. Una troballa important, no obstant, és que en la majoria dels inventaris llistant torns, també hi ha addicionalment (i no en substitució) filoses. La causa és que, tornem a insistir-hi, la filosa permet la combinació de la filatura amb altres activitats econòmiques, mentre que el torn no. Una altra possibilitat és que les dones més pobres s'involucressin en activitats diferents que les de les classes mitges, activitats que se'ls haurien fet més difícils de combinar amb la filatura¹⁰⁵. Finalment, la hipòtesi més interessant, encara que no hi ha prou evidència per a donar-hi suport, és que una família que vivia en un mas tenia més força de treball per destinar a la filatura perquè la posició d'estatus d'aquesta mena de gent els faria preferir l'ús de teixits de botiga en lloc de teixits fets a casa, quan els darrers haurien estat preferits per grups més humils. Proposem així, que aquestes classes mitges rurals trobaven més facilitat per orientar-se al mercat que grups més humils.

En resum, aquesta secció ens ha mostrat que les dones de famílies benestants produïen més fil que aquestes de famílies més pobres, i que per tant la protoindústria no podia tenir l'efecte de reduir diferències socials, sinó més aviat el de mantenir-les o encara augmentar-les. Aquesta recerca també planteja que caldria repensar aquelles visions que ens diuen que les dones de l'Europa Mediterrània no solien tenir raons per treballar pel mercat (especialment si considerem que per les dones sense massa recursos en el sistema d'herència impartible era essencial amassar una soldada, o part aportada per elles mateixes al dot, per tal d'entrar al mercat matrimonial en condicions¹⁰⁶. Les presents troballes suggereixen que tan sols cinc anys de filar per una dona d'origens treballadors produïrien la quantitat mínima necessària per a un dot. Finalment, pensem que hauria estat realment interessant d'explorar la idea que les vídues filaven més que les altres dones, però la font sols ens ha permès identificar-ne

---

¹⁰⁵ Els mercats de treball femení presentaven una enorme varietat regional en aquella època, i les activitats que les dones escollissin fer o no fer depenien de fet de la demanda local. Podem trobar exemples en (Sharpe 1999; Verdon 2002).

¹⁰⁶ Ens referim a les generalitzacions publicades en (de Moor and van Zanden 2010)

27, i per tant s'ha considerat preferible no extreure conclusions d'una mostra tan petita. No tenim clar, però, que les filadores domèstiques haguessin de ser necessàriament joves solteres com sembla implicar Balañà per les fabrils al parlar de "pares i mares" i del "mercat de criades i serventes" (Garcia i Balañà 2007, 197, 204), cosa que, si es demostrés, implicaria que la mida del mercat de treball seria molt més reduït per a la indústria fabril que per a la domèstica .

L'IMPACTE DE LA PROTOINDÚSTRIA EN L'INGRÉS FAMILIAR

Recentment Muldrew ha postulat que el filar hauria tingut una gran rellevància pels *cottagers* anglesos¹⁰⁷. Aital afirmació es basa en el següent càlcul: cada home feia 48 setmanes de treball no qualificat per any (diumenges festius), mentre que la seva dona passava els mateixos dies filant a temps parcial un *pound* (454,6 grams) de fil per dia. En el cas de 1760 ens proposa que un home ingressaria el 73,28% del total familiar, i la seva dona la resta en filar llana. També indica que si hagués filat lli o cànem, aleshores la proporció hauria estat necessàriament menor ja que es pagava pitjor¹⁰⁸. Amb les notes de la llibreta es pot reconstruir el pagament pel període 1798-1803. Colomer pagava (en base a una qualitat acceptable ensems amb manca d'intents d'estafa) 7 sous i 6 diners per lliura (400 grams) de cànem filat a alguna de les dues tipologies, i 15 sous (l'equivalent a dues pessetes) per lliura de lli¹⁰⁹. D'una sèrie de salaris de la construcció provinents de cartes de pagament notarial de l'àrea el 1800-1805, el salari masculí no qualificat es concreta en 11 sous 3 diners per jornal. Si els jornalers de Banyoles fossin com els anglesos, el resultat seria un ingrés anual de 280 lliures i 16

---

¹⁰⁷ (Muldrew 2012)

¹⁰⁸ Al suplement en línia a "Th'ancient Distaff", Muldrew tracta específicament el cas del lli i el cànem a l'època moderna.

¹⁰⁹ Així, el filat de cànem estava entre mig sou (6 diners) i 9 diners per sota del pagament per lliura de cotó que ofería la Reial Companyia de Filats de Cotó de Barcelona a les comarques del Ripollès i Osona. Aquesta companyia no estava implantada al nord-est de la província de Girona, sinó que només parcialment a les actuals comarques del Ripollès i la Selva (Garcia i Balañà 2010, 190–191). En quant al lli, aquest s'oferia menys i la producció per filadora era més baixa. Era una fibra d'importació a Banyoles, la qual costa molt més de filar a mà que no el cotó (tot i que no més que el cànem, ja que les dues comparteixent quasi tots els procediments tècnics), i es pagava possiblement a 15 sous la lliura, cosa que la situaria com a més valuosa per a les filadores que no el cotó de major qualitat filat a Catalunya a aquella època, que es pagava a 11 sous la lliura a mans de la Reial Companyia. Hem de suposar, doncs, que Colomer només filava lli de la qualitat fina (no estopes, sinó fibra llarga).

sous per parella, 162 lliures, el 57,7%, vindria de l'home i el 42,3% de la dona¹¹⁰. En aquest supòsit teòric, el filar hauria jugat una importància major per les famílies gironines que no per les angleses, però podem estar raonablement segurs que aquesta mai es complí a la pràctica. La raó és que els treballadors i menestrals del nostre cas no són com els *cottagers* anglesos, sinó que trobaven oportunitats per accedir al mercat de la terra i cultivar peces pel seu compte, fent, insistim, aquest cas més semblant al descrit per Schlumbohm (encara que sota drets de propietat sobre la terra radicalment diferents) que no en aquell del cas de Muldrew, que en essència podem definir com a sense terra¹¹¹. És de molt més bon creure que l'ingrés per filadora per any estava per sota de la suma de 32,67-36,5 lliures indicada per De Zamora pel Maresme, on les dones estaven involucrades en una activitat tèxtil més qualificada i més ben pagada¹¹². La abans mencionada diferència en accés a la terra és exemplificada pel cas de la parròquia de Santa Maria de Porqueres (al costat de Banyoles), que en un document fiscal de 1777-1778, un *apeo*, llistava 35 famílies pagant impostos, incloent 10 *jornalers*, tal i com es veu a la Taula 47¹¹³.

---

¹¹⁰ Recordem que lliura es refereix tant a una moneda de compte com a una unitat de pes. De mitjana, entre 1798 i 1804 per comprar 100 litres de blat al mercat de Girona calia pagar 12,36 lliures. Basat en dades no publicades generosament cedides per Enric Saguer i Hom.

¹¹¹ (Schlumbohm 1992)

¹¹² (de Zamora 1973)

¹¹³ Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany. Arxius de l'Ajuntament de Camós. Secció: Impostos i Tributs. Tot i que inicialment estava datat 1778, la mà ho va tatxar i va escriure 1777 en el seu lloc.

TAULA 50: ACCÉS A LA TERRA DELS JORNALERS DE SANTA MARIA DE PORQUERES SEGONS L'APEO DE 1777.

Nom cap família	sembrat	Hort regadiu	vinya	olivera	fruiters	erm	bestiar
Miquel Badosa	3 Ha 3ª		0.1 Ha	0.15 Ha 1ª		2.19 Ha	2 boví
Miquel Soler	0.9 Ha 3ª		0.05 Ha 2ª		0.05 Ha	1.54 Ha	1 burro + 1 porc
Pere Clavaguera "Monguix"	0.4 Ha 3ª				0.04 Ha		1 porc
Pere Estañol	0.38 Ha 3ª				0.05 Ha		1 porc
Josef Castañer	0.3 Ha 3ª		0.08 Ha 2ª		0.05 Ha		1 porc
Pere Roquer	0.4 Ha 3ª				0.04 Ha		
Pere Saubi "Serramonmañ"	0.37 Ha 3ª						1 porc
Pere Masmiquel	0.1 Ha 2ª	0,04 Ha					1 burro + 1 porc
Francesc Saiol			0.06 Ha		0.05 Ha	0.3 Ha	1 burro + 1 porc
Joan Portulas "Permonjo"	0.08 Ha 3ª						

Aquesta taula no inclou el lloguer a curt termini, de forma que l'extensió real queda infravalorada. D'aquestes 10 famílies, només hem pogut identificar clarament una filadora a la llibreta escrita 20 anys més tard. Maria Estañol i Marçal treballava per Colomer i li proporcionà un ingrés addicional d'entre 1 lliura 12 sous i 7 lliures 9 sous depenent de l'any, amb l'excepció de 1799 que no apareix. La resta dels identificats són: quatre relacionades a famílies masoveres, dues de les quals són de la mateixa família; sis de famílies de pagesos propietaris (Lluti, Fexes de Torrentmal, Llandrich i Morgat), el darrer dels quals essent un home anomenat Martirià Morgat; i finalment una dona soltera que havia nascut a la veïna parròquia de Merlant, i que era una criada al Mas Rovira. La seva mare, que romania a la parròquia d'origen, també era filadora. Aquest exemple dóna suport a la nostra idea original que la filatura era més usual en les famílies que vivien en masos. En treballar per Colomer una dona de cap manera guanyava tan com Muldrew ha definit en la seva recerca¹¹⁴.

¹¹⁴ (Muldrew 2012)

La Taula 7 reflecteix l'ingrés anual per origen social de les filadores, assumint que cada maç o manat de lli pesa $\frac{1}{4}$ de lliura. No s'ha trobat dades per clarificar què podia representar un manat excepte pel cas del cotó, però De Zamora parlà de mitja pesseta el maç, i sabem que 15 sous (dues pessetes) es pagaven per lliura de lli filat¹¹⁵. Òbviament, aquesta afirmació es pot revisar si mai apareixen més dades. També és important recordar que aquesta taula només pot mesurar allò obtingut treballant per un sol fabricant, i que possiblement les dones treballaven per més d'un. Seria per tant plausible parlar d'una quantitat total anual al voltant de les 20 lliures per filadora, una mica menys doncs que les 34,5 de les que s'informa pel Maresme, més que no el resultat de la Taula 48.

TAULA 51: INGRÉS ANUAL MITJÀ OBTINGUT AL TREBALLAR PER COLOMER, 1798-1803 (EN LLIURES CATALANES).

	N	Cànem clarell	bene fici (L)	Cànem cordellat	bene fici (L)	lli	bene fici (L)	Benefici total (L)
Artesans	73	2.93	1.10	4.53	1.70	2.7 8	0.52	3.32
Treballadors i Criats	194	5.24	1.96	10.89	4.08	3.9 7	0.75	6.79
Masovers	202	6.54	2.45	16.97	6.36	4.0 7	0.76	9.58
Menestrals	226	5.52	2.07	12.21	4.58	3.5 6	0.67	7.32
Propietaris	159	6.48	2.43	16.90	6.34	4.8 9	0.92	9.69

A primera vista, tal ingrés no semblaria molt, però hi ha varis aspectes a tenir en ment. Primer, que els inventaris mostren que de vegades els teixits eren definits com a fets a casa. Així, és obvi que les dones havien de, primer de tot, cobrir les necessitats de treball familiar (incloent tan les relacionades amb el tèxtil com amb d'altres coses)

¹¹⁵ (de Zamora 1973) En el cas del cotó, un maç són 77,75 metres de fibra de cotó filada.

abans de vendre la seva força de treball a fora, i que, per tant, allò que es manufacturés per a la protoindústria era de fet més de bon definir com a un excedent. Com ja s'ha dit, el filar no era pas irrellevant. Fins i tot en el cas que una filadora no guanyés molt, podia ser de gran ajuda de cares a ajudar a una família pobra a arribar a finals de mes, i podia facilitar major consum entre aquells menys necessitats, tal i com s'ha anat debatent des de la publicació del concepte de De Vries d'una revolució industriosa¹¹⁶. De fet, els banyolins tenien fins i tot una tradició anomenada el Ball de la Filosa, una festivitat anual lligada al Carnestoltes de la que es diu que simbolitzava l'agraïment dels homes cap a les dones per la seva importància en les tasques tèxtils. En un sentit més pragmàtic, també sabem que es diu que el 1840 (quan la indústria tèxtil banyolina estava suposadament en declivi), un cert nombre de dones (sovint antigues treballadores seves) van emigrar al municipi de Salt, ja que aleshores s'obria la seva primera fàbrica de cotó moderna i hi volien anar a treballar¹¹⁷, encara que l'anàlisi del padró de Banyoles de 1850 ens duu a altres conclusions: hi havia igualment un nombre rellevant de dones que es traslladaven de Salt a Banyoles. El treball de Clara no havia tingut en compte la doble direccionalitat de la migració, aspecte habitual en els centres industrials, així que la seva avaluació esdevé més complicada. Nosaltres pensem que segurament la cronologia del declivi industrial banyolí hauria de ser una mica endarrerida respecte del que de vegades s'ha escrit, situada per tant cap a un cop entrada la dècada de 1850, ja que en el Padró anterior a aquesta, el ja esmentat de 1850, la població de Banyoles encara mostra un nombre importantíssim de tasques industrials, si més no, masculines. Ara bé, això no nega que en aquestes dates la demanda de treball femení no s'hagués pogut reduir per possibles processos de mecanització i de progressiva substitució de certes fibres tradicionals per cotó. De fet és més acurat, doncs, parlar de declivi de les indústries del cànem i del lli més que de declivi industrial banyolí sense especificar el sector. Això evidentment implicaria majors dificultats per trobar feines femenines que abans havien existit (com ara la filatura manual), i que no se sap fins a quin punt van ser substituïdes per noves oportunitats en aquell context.

---

¹¹⁶ (de Vries 1994b, 85–132; de Vries 1994a, 249–270) veure també (Tello 1995, 447) on s'explica que després d'introduir la filatura de cotó a la Segarra el poble notava molt menys les caresties de cereal.

¹¹⁷ (Clara i Resplandís 1977, 39–47)

El que és més, en el sí del marc més ampli del sistema agrari en el que aquestes activitats tenien lloc, la filatura era només una de varies vies a través de les quals algú podia beneficiar-se de la presència de la indústria tèxtil. Una altra via era el cultivar cultius industrials com ara el cànem. Ronquillo escrigué que “Tanto en Cataluña como en las demás provincias de España hay pocos puntos en donde se deje de cultivar este producto”¹¹⁸. La planta del cànnabis requereix un procés de cultiu molt intensiu. El seu creixement es concentra en un període d’entre tres i quatre mesos en el qual tenen lloc les operacions de sembrar, de protegir-lo dels ocells abans que germini, d’escardar, i una sega complexa. El mateix autor afirma que el petit propietari solia recollir la planta mascle abans que la femella, tot intentant no malmetre la darrera per tal de segar-la més tard, per la qual cosa calculà que feien falta 12 dies de feina pel primer pas i 6 pel segon per cada 8359 metres quadrats. A més a més, aquest cultiu requereix molt adob, cosa que la gent de Banyoles no solia tenir, així que en comptes d’això l’introduïen en una rotació bianual amb llegums¹¹⁹. Encara que alguns autors apunten que presentava una molt bona oportunitat per a cultivadors pobres, també tenia un costat negatiu¹²⁰. Ja que requeria aigües corrents per irrigar-lo i per amaran-lo un cop segat, presentava un problema similar al de l’arròs: la malària es propagava fàcilment i la mortalitat s’incrementava malgrat la creença popular –que persistia al segle XIX- que la planta repel·lia els insectes. També tenia el problema que alguns hisendats no tenien massa interès en què es plantés massivament, preferint especialitzacions en cereal, així que alguns dels contractes estipulaven que cada any un mas no en podia plantar més de 2997 metres quadrats. Un cop segat, el cànem tenia un procés de preparació relativament llarg abans no es filava, i tot plegat implicava encara més feina per les dones. Tinguem en compte que es percebia com una ocupació femenina. Hernández afirma que els processos de preparació de vegades eren més lucratiu que els del filar, si més no pel cas de la llana¹²¹. Un terç dels inventaris postmortem del període 1800-1805 indiquen la presència de pintes de ferro, *bargues* o bregadores, i altres eines necessàries per a extreure les fibres que més tard es filaven.

---

¹¹⁸ (Ronquillo 1851, 573)

¹¹⁹ (Terradas 2000, 438)

¹²⁰ (Overton 2004) ens fa notar l’interès que tenia cultivar aquesta planta en èpoques preindustrials.

¹²¹ (Hernández 2003, 113–136)

Un cop fet, la demanda venia no només de la indústria tèxtil sinó també del gran i exitós sector artesà de producció de cordes de la vila de Banyoles (que va funcionar fins cap a 1900), estant les dones d'aquests artesans massa ocupades ajudant els seus esposos per involucrar-se en les tasques de preparació. I finalment, la grana de la planta de cànem s'utilitzava per a alimentar els porcs i/o les gallines. Així, les oportunitats econòmiques derivades del desenvolupament d'un sector protoindustrial eren múltiples i variades, però sempre implicaven la creixent incorporació de dones i nens a la força de treball.

En resum, la filatura tenia un caràcter estacional i sovint es feia en combinació amb altres tasques com ara el dur a pasturar. Fer de pastora implicava l'ús de filoses en lloc de torns per tal de facilitar la mobilitat, però també reduïa la productivitat. De fet, a Galícia hi hagué una molt forta oposició popular a la introducció dels torns de filar, ja que el seu sistema agrari regional no podia pas acomodar dones que s'haguessin de quedar a casa per filar¹²². A Catalunya, deia el refrany popular: "Tant si es cànem com si és llana / amb el torn file l'ordit i amb la filosa la trama". Dit breument, el temps que una dona passava filant havia de mantenir un equilibri amb el temps que necessitava per altres tasques: agràries, domèstiques i fins i tot industrials¹²³. Se'n deriva que si una dona hagués maximitzat el temps que passava treballant pel mercat, hauria estat necessari contractar gent que la substituís en altres activitats familiars, i el resultat podria fàcilment haver estat contra-productiu. En tot cas, la diferència en la organització i número de gent disponible entre la petita i la mitjana empresa familiar agrícola creava una divisió específica de gènere i social, una divisió del treball tal com la hem descrit, en la qual els pagesos mitjans podien i volien vendre més feina de filar fins i tot quan ho necessitaven menys.

CONCLUSIÓ

En aquest capítol hem examinat i contextualitzat els patrons a través dels quals dos fabricants tèxtils contractaven treballadores domèstiques, i hem observat que, malgrat

---

¹²² (Carmona Badia 1990, 85)

¹²³ (Allen 2011, 462) ha donat un exemple molt fàcil d'entendre: si totes les dones haguessin filat, no hi hauria hagut cap força de treball disponible per a cardar llana (essent cardar una feina femenina a Anglaterra).

que la filatura no jugués un rol central en les ocupacions domèstiques –encara que fos realment essencial a nivell agregat dels petits esforços de cada dona-, es generaven sinergies en el sí d'economies regionals entre el sector primari i secundari, involucrant activitats diverses, que eren prou necessàries per a l'existència d'una població creixent a Catalunya a finals de l'Època Moderna. Tot i això, les famílies pobres sembla que estaven en desavantatge si les comparem amb les benestants, prevenint així una major redistribució, i confirmant així de nou la vella idea que la protoindústria es desenvolupa en regions amb certa desigualtat. Aquestes noves oportunitats (cultius comercials i ocupacions tèxtils) prenien sentit en un context de mercats extraregionals relacionats a través d'agents com ara els comerciants, i els seus creixents enllaços globals que s'havien desenvolupament considerablement arribat el segle XVIII, com ja digué Vilar¹²⁴. Una vila de mida mitjana a unes dotzenes de quilòmetres de la costa mediterrània podia produir per una demanda que sovint se situava en un altre continent. Aquests processos són rellevants en relació als desenvolupaments industrials que sovint se situen en aquesta època: famílies cada cop més involucrades amb el mercat, i el desenvolupament i extensió de nous productes, en els quals el tèxtil hi podia jugar un dels rols destacats.

Sobre la indústria rural podem dir que aquesta jugava un rol en el sí d'un sistema agrari que existia per a determinada societat en un moment determinat. Així, el filar no té sentit com a activitat assalariada que es pugui estudiar aïlladament, com qui historia l'obra de fàbrica d'èpoques menys reculades. Pren sentit només quan la relacionem amb diferents oportunitats (sovint de caràcter estacional) que combinaven les famílies protoindustrials, aquelles per qui la pluriactivitat era la norma. Totes aquestes activitats, tant pel mercat com no, són clau en fer la diferència entre empobriment i enriquiment, fins i tot subsistència o no, però el ventall reduït de bones fonts que ho evidencien ho fa complicat de quantificar. Dit això, és difícil que es pogués crear una teoria del rol de la indústria rural àmpliament aplicable com es va intentar inicialment. Els autors que prefereixen una escala de caràcter més regional, situant aquestes indústries en el context de les seves activitats agràries contemporànies i de la

---

¹²⁴ (Vilar 1973)

divisió del treball específica que la cultura afavoria, sovint oferien un anàlisi més efectiu¹²⁵. Finalment, el capítol ha intentat entrar en el difícil tòpic del treball femení a l'Època moderna. Pensem que, havent mostrat que en una economia regional concreta s'hi dedicaven tan dones pobres com més benestants, es pot proposar algun dubte sobre la idea que en societats del Sud d'Europa amb sistema de dots era realment comú que les dones no tinguessin incentius per buscar treball assalariat. Així que, si més no pels casos que s'han vist, la societat que hem tractat es pot qualificar d'industrial i d'involucrada amb el comerç mercantil.

---

¹²⁵ Pensem que Schlumbohm, 1992; Skipp, 1978; Verdon, 2002 implícita o explícitament treballen des d'aquesta idea, però els pioners en aquesta línia de treball, i la proposta teòrica, apareixen en l'obra col·lectiva dirigida per Hudson, 1989.

CHAPTER 6: GOODS AND LIFESTYLES IN BESALU COUNTY'S POST-MORTEM INVENTORIES

The use of post-mortem inventories as a source and their study is by now not something innovative, rather the contrary, it is a well-established field of study. Yet it is also true that it has a longer tradition in Northern and Central Europe (including France) rather than in Mediterranean countries. But even if in terms of general monographs the story of the development of material culture “has been told many times now” (Schuurman en Broad & Schuurman (Eds.), 2014, pp. 19–20), we have a great deal more experience in working with them right now than before, thanks to the experience transmitted by the huge amount of literature dealing with them. Perhaps the most important aspect of it in nowadays general European discussions is their use to discuss the two main paradigms of economic change from the early modern to the modern eras represented in the more pessimistic view of both the theory of Proto-industrialization initially proposed by (Mendels 1972) together with the little divergence theory proposed by (Van Zanden 2009), and the somewhat more optimistic view by (de Vries 2008; de Vries 1994a)¹²⁶. Schuurman’s recent historiographical review did point that, along with the subject of wealth and poverty, there have been attempts to measure economic growth by using inventories, a practice against which he strongly warns due to the methodological difficulties of discovering the market prices of all consumer goods in the past. On the other hand, inventories provide us with an excellent source to discuss topics of material culture. This is due to the likeliness of the researcher to classify inventories according to dimensions of time, place and social group. We can then characterise those under labels such as innovators, laggards, conformists, repudiators of new goods... and then it is possible to relate those to social theories on lifestyles, that is social and anthropological perspectives in history, especially for material culture the publications of (Appadurai 1986; Bourdieu 2010; Elias 2000; Douglas and Isherwood 1980) have been used. Of those, perhaps it is fair to say that the third has had more influence on historians in Catalonia and in Spain dealing with inventories. Yet historians dealing with Britain and

---

¹²⁶ This question is also debated, for Catalonia in (Marfany 2012)

the United States on this topic seem to agree on the important changes taking place before 1800, perhaps around 1770: that a consumer revolution started which allowed a consumer behaviour akin to the one we live in now to appear (Bushman 1993; Carson 1994; Carr and Walsh 1994; Carr and Walsh 1988; French 2007). Not because all changes in consumption are worthy of being called a revolution, but because culturally purchase behaviour in the seventeenth century is very difficult to understand to the modern mind, it is a lost world. Rather, the cultural foundations of our consumer culture which intertwines with and fuels an industrial revolution are to be found in the Eighteenth Century. This is of course closely related to public debates on luxury and its morality that took place in that century, and which greatly concerned enlightened intellectuals, including in Spain people like De Zamora or Campomanes. To use the words of (Bushman 1993) how did eighteenth century gentility¹²⁷ turn into domesticity¹²⁸? The answer, as with the topic of wealth and poverty is debated. In the first topic the problem was whether we should adopt a pessimistic or optimistic view on what the consumers could afford, in the second topic is whether these changes should be primarily understood by power (to summarize, positions within society, and games of interests played by individuals and groups) or by communication (to simplify, the linguistic signifier attached to material goods).

To enter this subject a series of inventories have been collected, almost all belonging to households (specifically individuals related to one) whose place of residence was within the borders of the Besalú County, even if the registers of public notaries covered are not exclusively within it, but also in places such as Olot, Figueres or Cornellà del Terri (that is, we have examined documents written in the immediate vicinity of Besalú concerning individuals from Besalú to ensure a wider sample of inventories). Four samples have been collected, comprising 80 inventories in 1750-55, 106 in 1800-05, and 108 in 1835-40. From those, 68, 82, and 90 are respectively usable every year. In order to acquire the status of usable for this research, inventories have to fulfil the criteria of showing a reasonably detailed array of objects, be able to clarify the socio-professional status of the deceased, not be the inventory of goods in a

---

¹²⁷ concern with imitating courtly culture and respecting rank rules

¹²⁸ The true concern to construct a comfortable household

building before its lease, and finally belong to a physical person (not an institution). The reasons why those documents were written vary: the main cause used to be abiding to the civil laws which emanated from the Catalan constitutions, more specifically the Perpignan treatises. Those stated that widows needed to make an inventory of the deceased husband's goods in order to benefit from the legitimate right to inherit his possessions and the possibility to separate from the family she had married in whilst regaining access to those economic resources legally established to be hers and only hers. Other less common causes are clarifications and separations of goods previous or coinciding with a marriage contract; the need to establish the wealth of the family at the moment underage children became orphaned in order to assure their correct administration by their future legal tutor; and finally there were some inventories ordered by judges during court processes.

The process was always quite similar: a public notary and a few witnesses (who would also give money valuations of either farm or work animals owned by the deceased, or in rare occasions of any other required item), and carefully listed the objects belonging to the deceased considering Catalan Civil Law (not by other people in the household) until all was surveyed. He would list perishables such as harvests, marketable cheese productions, and preserves of jam or cured meat, but not small things such as a piece of bread to be eaten in the kitchen or something similar. Therefore, a good study of the family's diet is not possible. The survey needed not be done in a single day, but all visits should take place in a limited period after death. In this process, all real estate, including its furniture, would be listed. Yet most movable goods were only kept in the same building the deceased lived in, and in case of cohabitation, rooms assigned to the different dwellers were stated. Yet in the last 20 years Catalan inventories have been more widely reviewed and well described, and instead of further extending the present section it is also a distinct possibility to suggest bibliography. (Yun Casalilla and Torras 1999) edited the first general review of this topic in Spain, whilst more recently (Sobrado Correa 2003) published an article claiming the usefulness of the source. Yet reading those studies presents the problem that there are very notable differences between the juridical and customary tradition informing the production of these sources in Castilian-tradition and Catalan-tradition Spain, to the point that the possible

uses and representativeness of the source are simply non-comparable. This is also the problem with the work of other historians of consumption in Castille (Ramos Palencia 2001; Ramos Palencia 2003). If the point were to present Catalan inventories in a wider European perspective, this was already done by (Lencina Pérez 1998). Xavier Lencina has claimed that Catalan inventories offer a smaller social bias than the samples available in most European countries, whilst this would not be the case in rural Castillia, where Bartolomé Yun finds almost exclusively well-off farming families using those documents. To know the possibilities and dispositions of Catalan inventories further, it is necessary to refer to the publications by Belén Moreno (Moreno Claverías 2007; Moreno Claverías 2003).

The present chapter is going to offer four main sections, with almost all analysing the same sample: the first will try to show to the reader goods that were produced by Besalú families, as well as proofs of presence of certain production-related items and animals. The second will present the general view of inventories of Besalú according to three groups of key items, and classifying those through a socio-professional criteria, thus following the idea that position within society is reinforced by the binomial of income patterns and habitus attached to specific professions, which at the same time attempt to represent and justify their position by showing specific consumer patterns linked to the same position that (ideally) they both occupy and claim to be occupying. The third second will research the material culture of landowners further and its transformation over time, by looking in more detail at the gradations established among different owners of masos and how their patterns of behaviour differ from other well-off groups within that society, represented in this case through the inventories of different outlying individuals. The fourth section will put together the sample of inventories of workers and smallholders (that is, humbler groups often attached to agriculture and salaried work) from Besalú to those in the notary registries of the cities of Castelló d'Empúries and Figueres, both belonging to the Empordà, in order to try to find differences in their standard of living.

The following table shows an overview of inventories found in the Besalú District which will be used to assess consumption and material culture amongst the area's dwellers.

TAULA 52: NUMBER OF USABLE INVENTORIES FOUND IN BESALÚ

	1750-55	1800-05	1835-40
Landowners <i>propietaris</i>	25	19	35
Tenants <i>masovers</i>	17	10	7
Merchants	6	11	12
artisans	9	16	10
Workers <i>treballadors</i>	7	13	6
Smallholders <i>menestrals</i>	-	3	11
liberal prof.	3	10	9

The following sections will examine these 239 inventories and pitch them against other samples and examples.

GENERAL PRODUCTION PATTERNS AMONGST BESALÚ POPULATION

A first point to be made is, as a recent study has done¹²⁹, to use inventories to think about families as producers and not only as consumers. This is justified, for we know that in the past a family was more often than not not only a unit of consumption, but also of production. The annexed table shows an index used upon the same division according to socio-professional groups. Relevant indications are the progressive concentration of animals into fewer hands, which combined with their growing numbers means further polarization of society in terms of the possibilities to access to animal husbandry; the concentration of the practice of hunting and fishing in the hands of the elite¹³⁰ (which might mean weak common rights for this period); the ever-growing interest in drinking wine; a slight diminishing in bread-baking (perhaps related

¹²⁹ Julie Marfany, 2012. (and before that the study directed by Overton (Overton 2004))

¹³⁰ At least, no evidence of any hunting guns, fishing rods, or other items explicitly related to hunting animals or river fishing are found outside elite inventories for the case of Besalú. It is otherwise obvious that, in coastal towns of the Empordà area, commercial fishing boats are at the hands of a few professional fishermen called fishing skippers (*patrons pescadors*).

to a growing market orientation); the appearance of embroidery as a way for families with pretensions to add value to cloths; the concentration of looms by merchants and not simple artisans; and the fact that (mostly female) added income through textile industry is well divided amongst people on all kinds of positions in the social scale, as claimed in the chapter about spinners, unlike countries like Great Britain or the Netherlands ¹³¹ where this was mostly done by poor people. The number of families who transformed hemp into fibres to be used by weavers and ropemakers is also significant, although much more in the Eighteenth Century than in the Nineteenth. Other interesting findings are the importance of tenants of masos in producing cheese and cured meat (even for the food markets), or the ubiquity of agrarian implements, which meant that, even amongst liberal professionals or artisans, there were many people cultivating gardens or other types of fields and plants. Finally, the large presence of scales and crop volume measures amongst many social groups can be thought of as indicating an interest in commercializing the family's own production, or any other goods they had access to (for example the sharecropping fare for landowners). For the latter, the diminishing in the number of reported ploughs can be pointed to the process of gentrification. The general idea which the production items in inventories seems to point to is the overall process of concentration of capitals into somewhat fewer hands, and the maintaining into the early Nineteenth Century of an economy which combined several sources of income (both household and market related, and belonging to the different sectors) so that families could achieve stability and make ends meet. Yet, the wide presence of varied activities (not only the poor), again points that this spreading of interests, as Mark Overton (Overton 2004) pointed, might not always be the proof of poverty, as the proponents of the economy of makeshifts pretend, but the manifestation of the rational strategy that, in past societies, diversification was better adapted than specialization. This of course is partially contradictory to the view proposed by De Vries in the latter, more restrictive, outline of his theory (de Vries 2008).

CHANGES IN THE NUMBER OF ROOMS PER HOUSE

---

¹³¹ For example, Craig Muldrew, 2012. Elise Van Mederveen-Meerkerk, 2008

The table annexed to this section refers to changes in the number and function of rooms. The period saw not only an expansion of the average surface of houses, but also the incorporation of previously non-existent rooms. To these changes, workers (*treballadors*), who represented more than half of the population of Besalú in 1805, as discussed in the section about social groups, were excluded. The case of smallholders offers not enough examples to say anything conclusive, except for 1835-1840, and then it must be said that their houses are clearly bigger than those of workers, although the extra space is devoted to agrarian production, not family life, for the latter remains the same size. Maybe this is a providential example of the two contradictions of the time: thrift versus domesticity. A culture of peasant austerity and reinvestment against goods and spaces designed for wealthy conspicuousness, in which smallholders and owners had different aspirations. Artisans were not living in bigger houses at the end of the period, but seem to have lived through a time of enrichment and then impoverishment if we are to judge by turn-of-the-century inventories. Fourthly, tenants underwent no change. Either the space assigned to them by owners did not increase when they were sharing the mas with their landlords, or, in the cases of tenants living alone in their masos, the owner was not willing to invest much in improving their living conditions in the building. Finally, much change can be seen in owner's residences (that is, in their masos, or in the houses they acquired in the city), but also in the dwellings of liberal professionals. It is therefore in these last two, as well as in the new kind of house that appeared to serve the specific needs of the new professional group of smallholders, that the most interesting observations can be made. It must be noted, though, that when a traveller visited the town of Banyoles he observed what he believed were low local construction material prices for the standards of that time ¹³².

Professional's houses by 1835 were more likely to have a hall, and a dining room, and were less cramped due to an increased number of bedrooms. Other incorporations that those with higher education sometimes undertook along the nineteenth century, and as we will see in the same line owners followed, were those of study rooms and

---

¹³² Francisco de Zamora, 1787.

dovecots. Owners, as said, had on average one more bedroom in 1800 than in 1750 but were also incorporating more often a bakery separated from the kitchen, one or two dining rooms (if two, then one for warm weather and the other for cold weather), and again, study rooms, and later on, dovecotes. It is by means of owners that we see the first introduction of a room specifically designed as a toilet, as well as the definitive symbol of status: the private chapel. Indeed, the three that appear in the sample are linked to the richest inventories of the last two periods. In the 1750s, we are talking about the owner of Mas Verntallat¹³³, in the Vall d'en Bas, and in the 1830s the wealthiest one also lives in the same valley, and in Mas Calm, followed by the mansion of Joan Fares-Moy, in the hamlet of Fares, Fontcoberta (see annexes). The specific architecture of masos meant that it was common to use a drawing room, or sometimes a dining room, as a distribution space, and so in the bigger ones the fact that there were more than one of this kinds of rooms also helped divide the space. But of course, the specificities of masos meant that they also incorporated several storage spaces, granaries, places for animals, and wineries in which wine and olive oil would not only be stored but sometimes made too. And, apart from the increase in wealth of their owners, it must be noted that the number of herds was another likely reason for masos to grow, for animal husbandry requires labour more continuously than a focus in agriculture, and indeed apart from the maidservant's and servant's quarters, we see the proliferation of so-called shepherds' rooms.

Inventories do describe to us items in their context, and that is what is so interesting about them. For this reason, it is relevant to know whether, in spite of the inventory's descriptions, there are beds outside bedrooms. From the earliest to the last period, 13%, 8% and 6% of the beds listed are found outside those spaces called dormitories / bedrooms. Sometimes they were simply disassembled and stored, but we also find cases in which, for example, a servant was told to sleep inside a stable or granary, or of houses which were smaller in size and then people were sleeping in the kitchen, corridors and drawing rooms. Finally, some beds are found in wineries or under the

---

¹³³ Mas Verntallat had been the birthplace of the Catalan Civil War leader of the same name, though he later moved to Barcelona and in the period we focus in, the manor had moved to another family, who not only used it, but eventually changed their original surname to match the more prestigious, historical one.

roofs and galleries that were often used as storage spaces, with big overtures allowing for fresh air in to help preserve food, and also for ropes with which to lift cargo. We believe that in these last cases the reason was not so much an impending need for space, but instead a wish for a colder place in warm summer nights.

GENERAL CONSUMPTION PATTERNS AMONGST BESALÚ POPULATION

The three tables referring to this section combine the dimensions of socio-professional group and time period with up to 39 key items selected according to three categories (lifestyle, textiles and furniture), and thought to attempt to show the reader changes both in terms of a greater presence of certain goods and the incorporation of novelties in material culture, without forgetting that certain other goods tended to be less consumed for reasons of substitution or unfashionability. The tables considering these key items can be consulted in the annex appropriate to this section.

The first table presented, on lifestyle, shows the multiplication (both in variety and in quantity) of the presence of consumer goods such as chocolate pots, clocks, table games, coffee, or even bed heating implements. This increment is nonetheless accompanied by a diminishing in the presence of any goods made of gold, gems and/or silver. At the same time, it can be argued that the extension of these same goods takes place most spectacularly amongst middle and upper classes, whilst workers and smallholders reap only a very small part of the benefits. In this table, we should consider that smallholders (*menestrals*) from 1800 and 1835 stem from working families existing in 1750 who changed their denomination as a result of the emergence of new classifications instrumentalizing a new culture of social stratification correlated to the changes in socially-constructed value of different forms of capital¹³⁴. In this context, smallholders and workers can be said to *score better* in this table by 1840 since they now own cutlery more often, have some higher-end tableware, and even consume some chocolate. We even find two cases of smallholders owning clocks. Yet, this increase between 1750 and 1840 should not blind us from two facts. First: that precisely when all groups are consuming more, this means not an end but rather a

---

¹³⁴ Land ownership, college education, and investment meaning more than nobility, guild apprenticeships or state-sponsored monopolies, to put swift and crude example.

shift on how social differentiation is played, because upper classes have also increased their lifestyle and ostentatious consumption. Second: that the consumption of key goods of this block amongst humbler groups was better in 1800 than in 1835. This means that, in terms of consumption, we might point to an increase followed by a decrease in the standard of living of Besalu's workers and smallholders. This would fit well with the general idea of an economic expansion at the end of the eighteenth century followed by a more stagnant situation, albeit without serious crises, during the first half of the nineteenth century, that has been pointed out in other chapters of the present thesis.

The second table, also found in the annexes due to its size, refers to the appearance and possible spreading of furniture. Again, we find old pieces and the extension of new ones (such as sofas, which is the only single item that did not seem to appear at all in 1750's Besalú). Items in the table, with perhaps the only exception of armchairs, which seemed to lower a bit in appearance, increased both in numbers and in the amount of people owning them in this period. The diminishing in the number of sitting benches can be explained by a parallel increase in the number of chairs, which can be described as a superior form of sitting at home when looking at it from the perspective of socially-sanctioned norms of refinement and civilization. We could generally define household furniture as better and more comfortable in all houses by 1840. Even workers, who otherwise seemed to gain very little, now had some chairs, many more tables and more beds. Amongst smallholders, we find chairs even more often and even an example of one such a family allowing themselves to own a sofa, something unrivalled by any of Besalú artisans at the time. It must nonetheless be taken with care when dealing with tenant farmers: the deal often included the lease of some major furniture already in the house, a practice that explains, for example, why they have some of the lowest levels of ownership of tables and benches.

On other occasions, we can explain the dwindling numbers of chests amongst richer families because, even in marriage contracts (see the forthcoming chapter), it is obvious to the historian that they were being substituted with better elements such as chests of drawers and bureaus. Liberal professionals offer an example of a double change which goes accordingly with what has been said in chapter 4 when discussing

capital axis as a tool to determine ideal social positions: the fact that they are, at the same time, gaining from a general improving consumption pattern and, besides, consuming to a level that would put them conspicuously higher than what we would have found had they not lived through a process in which society generally found their university education much more valuable than other forms of applicable knowledge pre-existing this situation, such as trainees of barber-surgeons or apprentices. Yet, compared to the houses of landowners it is obvious that the liberal professional's house has less furniture, and it is smaller. Certainly the first had more servants, including not only domestic service but also those working in their land and herding their beasts, and had maybe some rooms destined for a tenant and his family. In the first two tables merchants and artisans can be said to occupy a middling position in terms of the ownership of furniture, a place where 1835's artisans seem not to be anymore, those owning then, in general terms, similar amounts to smallholders. Yet for all this gain an underlying question cannot be omitted: it can be argued that, at the same time, in some other European Regions, the tables offered a better picture. For material gains are undeniable, the levels of ownership of certain goods amongst Catalans are still lower than those found in some regions of those countries generally thought of as riding the arrowhead of Europe's economic development. Yet, to more than a few historians, not having presented a static picture may have already been surprising enough.

The last table concerning mainly Besalú that is going to be commented here deals with the ownership of goods produced by textile occupations. In this sense, it will also deal with a topic that is present in more than one chapter of the present thesis: the chapter above dealt with its production and the chapter below will deal with its gifting during marriages. In this table we also see an unevenly spread gain in the consumption of almost all products, with three relevant exceptions: bed curtains, straw mattresses and sheets. The first two are easier to explain: bed curtains were less and less used as ideas of domesticity improved the general warmth and comfort of housing, whilst straw mattresses were, whenever possible, substituted by wool ones. On occasion, people would sleep in horse hair ones, which were the most expensive, rare and comfortable at the time, whilst others would pile two wool ones to sleep better

(Moreno Claverías 2007). As for the case of sheets, it is indeed the case that they seem to be less present in 1835-40 inventories than in 1800 ones, even than 1750. But it has to be noted that owning many pieces of bed linen was very likely a matter of prestige, something with a conspicuous use, for people living in the eighteenth century and perhaps before. This idea, discussed by (Margairaz 2012), can be linked to the theory that (Roche 1997) used, inspired in (Sombart 1922), which states that forms of differentiation before industrialization often implied first and foremost luxury by quantity (by consuming more of the same, or a lot), whilst after it the quality of what one bought was more important, in conspicuous terms, than the purchased quantity.

Thus, in general terms, the same history of increased ownership of goods according to inventories, respecting existing social stratifications, appears here. Yet, the group appearing in the second position after landowners varies around the sample. Whilst in the first sample it is disputed between merchants and tenant farmers, by 1800 it becomes clear that it belongs to liberal professionals, which retain it again in 1835.

In general, Besalú inventories present a picture of gains for everybody, big or small, even though for some the situation in 1840 was worse than in 1800, but still better than in 1750. For others, such as landowners or liberal professionals, the consumption they seemed to have in 1840 was indisputably better and had not ceased to improve during the first half of the nineteenth century. The particular case of Besalú points that there was a general improvement in the eighteenth century, but in the first half of the nineteenth century this stopped for those who did not belong to the well-off social groups, probably as a result of the very slow industrial growth and the relative shortage of opportunities in the real estate market.

ELITES AND DIFFERENTIATION

The purpose of this section is to investigate the specific case of owners of *masos* in Besalú, both to see the foremost advances in consumption by those who could afford them, and to test the claims, initially made by Wiedmer and Hiler (1988) and extended to Catalunya by (Moreno Claverías 2003; Moreno Claverías 2007; Moreno Claverías

2014)¹³⁵, which state that there was a separated pattern of consumption appropriated by rich farmers, separate from that of other contemporary elites. Finally, we will put some objections on (Cruz 2003) hypothesis that the embracing of the liberal political culture could have been key in fostering an increase in consumption.

The tables referring to this section are numbered 65 to 67 and display the same data for farmers who own or have a useful lordship on land, under the epitaph sum. Then, those same farmers are divided into two groups according to the number of masos they owned (just one, or 2 and more). It goes without saying that the number of masos alone is not an effective measure of someone's rent, for no two masos were created equal. They may still have more or less land, be smaller or bigger, and have better or worse quality terrain and climate conditions. Still, we tried to assume that the distinction of owning masos would function as a measure of enrichment amongst the farmer who owned them. Along with farmers the tables comprise between two and three individual examples of outliers per studied period. Those outliers represent inventories of individuals who appeared as especially rich when using the sample, but even if some of them are included in the normal sample, many are not. This is because some of these examples belong to people who were living in the city of Olot, which was immediately at the other side of the District Border, assigned to the office of Camprodon. Yet, we deemed a good idea to add them here. The individual listed as lesser nobility, 1754, was actually a head of the Noguer house from Segueró, which was in Besalú, but too rich to be compared with other eighteenth-century farmers, thus was excluded from the sample we have been commenting up to now. The complete list of selected deceased individuals is as follows:

- 1754 Lesser Nobility: Pere Noguer Casas Barceló i Comellas, an Honoured Citizen and owner of many masos. His inventory previously appeared in (Garganté Llanes 2009).
- 1753 Landowner (*pagès propietari*): Martí Vilar, Useful Landownership of the Mas Vilar in Talaixà, a fairly rich farmer and landowner.

---

¹³⁵ In her studies, Moreno claims (Wiedmer and Hiler 1988)'s findings are applicable to the case of Catalonia.

- 1802 Landowner (*pagès propietari*): Gaietà Alibes I Verntallat, owner of Mas Verntallat in the Vall d'en Bas, a family who had been *empitheids* of the famous Knight Verntallat from the Middle Ages and changed their surname, finally ending as owners of the noble's former mas.
- 1805 Merchant: Ramon Anglada I Florensa, an especially rich merchant who resided in a house at the centre of Olot, with interests in trade and manufacturing.
- 1840 Landowner (*pagès propietari*): Don Joseph Calm I Perarnau, owner of several masos in the area of the Vall d'en Bas, an especially rich farmer living on rents who is an ancestor of the current conservative major of the municipality.
- 1838 Liberal Landowner (*pagès propietari*): Don Tomàs Espargueras, an owner of about seven masos in the area surrounding the town of Santa Pau, who took as his own the case to defend Queen Isabel II and liberal politics. Due to anti-liberal guerrilla activity in Santa Pau area, he had to move from his natal Santa Pau to Olot with his family, where he joined military operations, but had lost a good deal of his fortune by the time he died.
- 1839 Merchant: Don Francesch Morat, a merchant who lived in one of the main streets of the centre of Olot, participated in the trade of exotic products such as dying stuff, and the wool and dying business for the textile industry. He was also highly educated and owned many books covering different topics, and invested in real estate to receive rents within the growing city, and also did business with the *artigues* system during Mendizábal's ecclesiastical confiscations by dealing with the Tosca Forest, described in chapter five.

The purpose of adding these individuals is to draw comparisons between owners of farmhouses in general, and especially rich examples of landowners and merchants or nobles, in order to see if we can find the aforesaid specific farmer pattern of consumption as proposed by Belén Moreno for the mid eighteenth century. Espargueras has been added to foster a discussion of the general context of the liberal revolutions, which some might see as connected to changes in consumption.

Table 65 tells us about farmer lifestyle choices in north-eastern Catalunya. 1750 was a time in which we do not expect to find many new things, not only because some of the

products were almost inexistent or the farmers not so rich yet, but mainly because farmers had not yet reached the decision, as was the case around 1800, to make use of several tools in their hands to build up an ever-increasing symbolic capital, associated with their classification struggle with ancient regime nobles to become an elite of society. Yet, 1750-55 already points to a differentiation within farmers, for those who owned more than one mas, strongly tended to own goods we associate with processes of cultural refinement: forks, chocolate pots, reading materials, or painted tableware. They also strongly tended to own silver and gold items, and in one case we even find a precocious display of 2 crystal tableware items. Yet, the increase of consumption of new luxuries amongst rich farmers in Besalú did not put them to pair with the example of the consumer habits of the lesser nobility as exemplified by Noguer. If we compare him to Vilar, Noguer had at least three items which no one else may have had in the District of Besalú at the time: an umbrella, an iron to iron clothes, and a clock. At the same time, of all the things he had which other farmers also had, he had even more. In fact, he had more of certain items than most families of the early XXI do: 86 forks and knives, 153 books, and 158 silver objects (including 99 pieces for the eating table), with 20 additional pieces of jewellery which included gold and gems. He also had two chocolate pots, at a time where chocolate was just being timidly introduced to the Besalú area. Yet, Noguer's inventory still reminds strongly of what, in Roche's writings, was the tendency of ostentation practised by Early Modern European peoples to be based on quantity rather than in quality of consumption: whilst Noguer undoubtedly owns gold and silver, and items his neighbours do not, it can also be said that some of his neighbours own items he does not have. And still, Noguer stands out by the sheer, unrivalled amount of different things described in his long inventory. Anyone who has seen the manor his family built also knows that there is hardly any house that can rival in size with it, even if most of the architecture is not especially impressive, because apart from the house chapel, everything seems to reproduce, albeit at a much larger scale, the typical patterns of rural farmhouse construction anyone of the middle class would have followed in Besalú.

The second period sees farmers generally doubling the number of lifestyle items described 50 years before in the same 65th table. The exception is clearly gold and

silver items, which diminish in number. Yet, it is also interesting that in this period it is more difficult to distinguish between farmers who own only one exploitation and those who own more than one. The advantage is only in the ownership of clocks, irons, presence of gold and silver, and the presence of birds as pets. Thus, the difference here between those owners of masos seems to be that those who owned more land seemed to adopt, or afford, certain new civilization items (to put it in the terms of French historians) sooner or faster. The richest of those landowners, Gaietà Alibes, was like any other farmer but he owned a quantity much higher from the median of the tendency stated by owners of several masos. Alibes owned up to 99 forks and table knives, 106 silver items (52 of them as tableware) 118 expensive pieces of earthenware (including tableware) and up to three chocolate pots. It can be said that being invited at his house, a middling sort rural inhabitant of the time would have seemed quite impressive to him, and immediately one would have been made to feel that he was at least one station under. Yet, when we compare him with a rich merchant from Olot, the immediate conclusion is that even if Anglada had fewer items (only 34 expensive ceramics, only 19 forks and knives, only 24 pieces of silver tableware...) he had many things we do not find at all in Alibes' house. Anglada was already owning 4 canary birds, 1 coffee pot, 1 table specifically dedicated to society games (such as cards or pool), 7 chocolate pots, an umbrella, an iron, and 2 watches. It must be pointed that, even if farmers often bought clocks, it was rare for them to wear watches. This difference in consumer choices can be linked to other farmers and merchants, in spite of their geographical location (Moreno Claverías 2006b), and allows for the classification of different agents of eighteenth and nineteenth centuries society. The different choices seen in Alibes and Anglada can be linked to one of Schuurman's discoveries: the fact that farmers liked to invest in indoors ostentation, whilst merchants rather preferred to look well-off outdoors (Broad (Ed.) and Schuurman (Ed.) 2014). Certainly, Anglada's choice of an iron, an umbrella, watches, coffee and chocolate, and a table to play games seems more linked to items that could be seen by other people, thus informing their day-to-day classificatory practices. Even when comparing dressing codes, it is often argued that landowners tended to dress plainer than other elites of their time.

The last period displayed in table 65 shows that the pattern of continuing to consume greater quantities of single types of objects that had been arguable for the Eighteenth Century does not continue into the Nineteenth. The farmers that we see have less of several categories displayed in the table, and the only advances that appear are linked to further enfranchisement of the interest for goods such as table games (such as billiard), umbrellas, books, bead heaters, writing quills and inkwells, and irons. We find only one example of a landowner owning, respectively, coffee pots and watches. The example of a merchant we study, Morat, shows the adoption of more of certain objects than landowners, such as watches or books, crystal tableware, gold items or writing implements. Yet, Morat's differences in lifestyle are not yet properly seen in table 65, for a thorough examination of his inventory shows more differences in taste between this man from Olot and farmers than the simple ownership of certain goods or others would suggest. Morat clearly favoured other aesthetic and intellectual themes, for his paintings and books do not simply show preference for catholic imagery and theology, mixed with popular elements, as other houses (including Calm's) would suggest, but he also reads books on philosophy or even about the Anglican Reformation, whilst owning a living room where chairs and sofas are surrounded by 6 paintings depicting scenes from Bernardin de Saint-Pierre's *Paul et Virginia*. What is more, in front of his urban property he placed a garden with flower beds shaded by accurately ordered orange and lemon trees. Again, some differences between landowner and trade elites can be pointed to. Finally, we can observe that Esparguera's inventory is not a specially rich one, and he falls behind the median in several categories for lifestyle goods, which is contrary to (Cruz 2003)'s theory that the embracing of liberal political culture created, amongst individuals who did so, a greater interest in consuming and enjoying different goods.

Table 66 refers to furniture, a type of good which is relatively important for landowners for they lived in especially large houses. Whilst a mas is always comprised as a relatively big dwelling (as seen in section two of this chapter), those who had more land and money, generally lived in bigger manors too. This category seems to encourage the idea of a steady progression in the consumption patterns exercised by landowners. It is clear that they owned increasing numbers of the new and most

expensive kinds of furniture, such as bureaus, chests of drawers, sofas and mirrors. At the same time, one can see chairs progressively replacing benches, the number of beds per house increasing, and the number of tables per house also growing. Finally, in 1835 it seemed much more common than before to store one's tableware in types of furniture designed to display it in a manner visitors could see and admire it, thus, using tableware as a classifying practice. The first period still shows the sheer difference between the number of goods Noguer had when compared to other landowners of Besalú, such as Vilar, who was nonetheless no noble. When compared to merchants in the second and third periods, landowners tended to own more goods falling under the category furniture than merchants, although as above mentioned their dwellings also needed to house more people. Esparguera's house is still not one of the richest, falling behind the median in several categories.

Last to this section comes table 67, looking at the ownership of textile goods. The picture is, in this case, again different: both poorer and richer landowners who owned masos had many more textile goods in 1805 than in 1750, but by 1840 only the richest (those who owned more than one mas) continued buying and keeping more textile products, whilst those who only owned one exploitation or manor had a lower median of each type of good than in 1805. This could point to a growing difference between richer and poorer landowners. In 1750-05 Noguer had many more goods than his counterpart Vila, with the single most common object being sheets, followed by towels and napkins. Yet, in 1802 Alibes inventory had nothing to envy from what Noguer had 50 years before, showing the clear improvement in consumption landowners experienced. Yet, the same cannot be said of merchants. Anglada did not buy as many textiles as Alibes, yet we saw before (in table 65) that he spent more in lifestyle goods. This is a counterpart of Schuurman's findings: spending more in linens for his house was a proof of an interest in domesticity (the mentality which appeared in the Nineteenth-Century demanding that houses be more and more comfortable for its dwellers) and in indoors ostentation, for we shall remember here that (Margairaz 2012) argued that bed linen was a key aspect of the quantitative luxury mentality of the eighteenth century. This difference between merchants and landowners keeps appearing in the Nineteenth century, but in a less marked way: it cannot be argued

that Calm had many more textile products than Morat. Whilst the number of textile goods owned by Noguer or Alibes was disproportionate to their needs, Calm's textiles are more adequate to the needs a household like his would have had (for example, 30 sheets and 36 blankets for 17 beds). Only in the case of napkins it still seemed to continue so. The old trend had finished. Finally, Esparguera still stays under the median of consumption in spite of what one would have expected following Cruz's hypothesis.

In the previous paragraphs the consumer pattern followed by landowners as rural elites in Catalonia has been studied. It seems that Moreno's claim that there was a distinguishable farmer consumer pattern amongst them still seems defensible, but one must note that this pattern was subject to change, especially as the new classification of *hisendat* came to be common and new mentalities governing emerged, both of them in the nineteenth century.

Finally, Cruz's claim cannot be proved by the example we have of a landowner who is clearly committed to the liberal political cause. The main reason for this is that it is likely the difference between town and city has been much overplayed. Cruz wants to draw a sheer distinction between Madrid, the capital, and its surroundings, assuming that people in the capital had automatically a different mentality and political allegiance. Yet, Moreno's work shows that when the owner of a mas lived in the city he still followed many of the traits commonly seen as customary of his class. On the other hand, it is often believed that urban areas saw more widespread emergence of liberal-leaning peoples, whilst rural areas produced the conservative mentality embedded in the Carline movement. The truth is that a closer examination of this claims shows that both Liberals and Carlines were widespread around the territory comprising the nineteenth-century Spanish State, but the dangers of lurking around one's political opponents during any of the civil wars which raged in that society in the nineteenth century created clusters of exiles in places where a particular faction was dominant. Thus, liberal farmers or other rural people giving support to the liberal parties had to flee to urban areas they controlled, whilst Carlines born and living in cities had to abandon them to join their comrades in the countryside, else they risked assassination or robbery. It is still debateable whether liberal ideals really stuck to urban population

more than rural population, but what is clear is that this alleged territorial divide does not stand in peacetime.

COFFEE, CHOCOLATE AND TEA

«El comercio del cacao en nuestra nacion es sumamente considerable, y podemos assegurar, sin miedo de ser exagerados, que al presente consumimos nosotros solos casi tanto como todo el resto de Europa» (Ronquillo 1851)

It cannot be assumed that people automatically consume certain goods when they reach certain income levels, neither that they make their consumer choices as a result of simple schemes of emulation of elites, of their immediate superiors in the social order of power and wealth. This section, located amid a study of inventories which display interest for hot chocolate, a pattern widely seen along the entire non-Galician-Portuguese speaking Iberian Peninsula. It is obvious that in addition to class and class fraction differences between consumers there exist many other sources of differences, and one of those is seen in international perspective, which means it can be more accurately called ethnic, that is, particular traits of a given culture. All these factors point, nonetheless, that the utility offered by the consumption of a given good is subjective, in the sense of cultural. There have been authors trying to explain why England consumed more tea than chocolate or coffee (Smith 1996; Loveman 2013), or why chocolate was so popular in Madrid (Fattaciu 2013). The mentioned cases coincide in stating that it was the relative difference in price of each good in respect to others what explains why the English finally decided for tea in a period key to the formation of European tastes that would have been the seventeenth century, although some differences in the perception the consumer has of each of these products are also mentioned. More specifically, Loveman says that public opinion was not much influenced by a general perception of English culture at the time of chocolate as something aristocratic, and thus limited to elites and as something morally questionable: both as something being drunk by Catholics (widely consumed in Spain) and as an aphrodisiac. She rather points at the state intervention (stronger tax for cocoa) and the consumer rationale of seeing tea as easier to prepare than other hot drinks that left chocolate in a discreet third term. Even if we do not aim to see this

topic in depth, it could nonetheless be argued that there was at least a certain custom prevailing once the practice was widespread, as a kind of path-dependency, for this pattern of consumption prevailed after the market conditions which the economists panoply point to changed to other equilibriums, diminishing demand elasticity. That is, the differences amongst these countries did notably last into the Twentieth Century, (and on the occasion still lasts nowadays!) whilst the markets for cocoa, tea and coffee have changed notably.

TAULA 53: SPANISH IMPORTS OF COLONIAL PRODUCTS (KG)

Global Spanish data:

	1848	1849	1850	1851	1852	1853
cocoa	3.830.510,62	4.925.408,60	6.841.304,00			
coffee	702.386,88	845.572,00	522.556,32			
tea				28.947,80	18.603,32	23.298,54

Harbour of Barcelona only:

imp. Cocoa		417.239,32				
exp. Cocoa		292.519,06				
Cocoa Balance		124.720,26				
imp. Coffee		111.018,24				
exp. Coffee		670.943,12				
Coffee Balance		-559.924,88				

Source: made with data from (Ronquillo 1851)

Harbour of Barcelona	1787	1792	1795
imp. Cocoa	254.190,40	205.803,60	888.625,60
exp. Cocoa	?	?	?
Cocoa Balance	254.190,40	205.803,60	888.625,60
imp. Coffee	1.596,40	353,60	1.965,60
exp. Coffee	?	866,40	?
Coffee Balance	1.596,40	-512,80	1.965,60

Source: made with data from (Vilar 1973, 550–609 (vol. 4)) I do not think exports data for these products as it is listed in Vilar's volume is trustworthy, since it shows extremely low figures.

If we look at the table we notice cocoa imports in the first term for Spain, as compared to coffee, and leaving tea in a clearly discreet third place. Barcelona's harbour data (which unfortunately does not include tea, even if this omission is meaningful) we can see cocoa balance of imports and exports for Barcelona remains five times above the entire imports of tea in the whole of Spain, without accounting for exports. Cocoa

consumption was also much higher (double) around 1850 than around 1790, if we compare the data from Vilar to that from Ronquillo, assuming data from 1787 and 1792 as the standard, supporting the idea of a growth in consumption, or even that of a consumer revolution. 1795 is definitively higher, but most likely only because shopkeepers are restocking after 3 years of war with France. In Olot, Joaquim Casadevall's shop in 12/03/1839 had a stock of 1,38 kg of coffee (both whole and milled), which need to be pitched against 20,7 kg of chocolate and cocoa (from Ecuador and Venezuela), and no tea¹³⁶. Looking at this data it can be said that tea consumption in Spain was testimonial. According to (Ronquillo 1851), it was just seen as a medicinal plant used when looking for a better digestion (with the exception of Galicia, where, according to (García García 1996) it was relatively popular to drink it). When looking at the sources it is stated that cocoa in 1849 Barcelona cost 10'62 rals (0'99 lliures catalanes) per kilo, whilst coffee had a price of 4,35 rals (0,41 lliures catalanes) per kilo. The price of both had lowered in the last 200 years, but the comparative advantage was now inverted. Considering Smith and Loveman's discussions stating that cocoa did not only produce less drink per kilo when prepared as a drink than tea, and that it was more difficult to prepare, it should either be admitted that a society's custom has the possibility to prevail upon the market, otherwise theory would follow that non-English consumers of the Nineteenth century were lacking in the capacity to think rationally. On the other hand, we could look instead at Fattacciu's article, and see that the incorporation of coffee had not so much to do about income per se, but rather with certain urban elites (especially in Madrid) which expressed a conspicuous will to differentiate themselves from what they called provincial customs like to drink chocolate, stating it was improper of the elites of a society, thus using coffee as a classification marker to reinforce their own class image.

WAR AND THE INVENTORY: THE PLUNDER OF MAÇANET DE CABRENYS IN THE CONVENTION WARS THROUGH THE EYES OF THE BUXÓ FAMILY (1792-1796)

It would be far too hasty to assume social and economic history can be taken apart and seen as an evolution independent and not affected by other events and evolutions of

---

¹³⁶ At the time it would be found in chemists' shops, not in general stores.

its time. Yet, in a war-torn continent as the Europe of the last centuries accumulating wealth always counted with extremely clear externalities, to put it scornfully, such as wars and the fact that armies (especially armies which functioned under less reliable logistics than one can see nowadays) did plunder and did live off the land, especially during the ancient regime, when this was more often than not cause for discontent and rebellions. Armies which seemed nobler in their fundamentals like those of the First French Republic were not exempt of such uncivil behaviours, as we will see in this section. Patiently saving to purchase gold, silver, furniture and textiles always counted with the danger that, even if a loose cannonball needed not roll into anybody's dining room (that would have been relatively uncommon before the twentieth century), soldiers or guerrillas passing by could always enter, musket in hand, and take away whatever they fancied, ending the long-term economic strategy the unfortunate family had had in mind.

1792 onwards, the Republican government of France thought about the possibility of extending its political model around Europe, abolishing monarchies. The Convention created a forced levy and thousands of citizen-soldiers embedded with revolutionary fervour threw themselves upon France's neighbours. 1789 events in Barcelona had driven French leaders to think the Catalans would join them against Spanish Monarchs and the dreaded Bourbon Dynasty. In addition, the Spanish government had expressed its will to join anti-French alliances to re-establish a monarchy. After the war declaration sent by the Convention the 7th of March, 1793, hostilities took place until the Treaty of Basel was signed in 1795. The Buxó family had to live through these tumultuous times.

14th of October, 1792 had been a good day for Jaume Buxó, a trader from Maçanet de Cabrenys, for he had signed a marriage contract with whom would be his future wife, his neighbour Rosa Planas. Rosa was fortunate, a *pubilla*, for she inherited a series of goods and estate from her uncles in Maçanet. Her uncle, Joan Noell i Ducedas, and her aunt, Magdalena, were a pair of workers who had accumulated some property, thus they would have been one of those former workers who ended up calling themselves smallholders (*menestrals*), had they lived longer. Certainly, not all Catalan workers could aspire to what some in the Alt Empordà region aspired: to own a house and

several fields. Rosa Planas was an exception: not many women found themselves in the situation of having no brothers, thus being the sole heiress of an estate. This was probably the key factor allowing her to marry above her station, with a trader. Yet, this extraordinary situation also called for an extraordinary measure: they agreed, in their contract, to make an inventory of her goods, for Catalan civil law stated that, were she to become a widow and willing to remarry, she would have right to recover all her uncles had given her in inheritance, and a clear notary-made document would then avoid any errors or disputes.

Francesc Olivet I Trilles, public notary of Maçanet de Cabrenys until 1797, visited to check Rosa Planas' goods on 17th March, 1794. He brought two witnesses, both local workers, Joseph Guissot and Pere Sicra. He was, it should be dully noted, doing this in the middle of a war, but until November, 1794 no French soldier had set foot in that village. After looking at all goods and estate, he wrote an inventory, like many others he had in his occupation as a notary. In spite of this, when months later, the Spanish Army was in full retreat following the Battle of Voló and did not establish a line of defence again until it reached Sant Llorenç de la Muga, which at the time had a munitions factory, established years before by order of the monarch. Sant Llorenç was a key strategic point for the war effort, not Maçanet. Nonetheless, the French soldiers crossed the border the 6th of May, 1794 (Baig i Aleu 1972), passing through Maçanet de Cabrenys. On a given day, maybe the same 6th or a few days afterwards, *á poch temps despues de la firma de dit inventari [17th march 1794] entraren los Francesòs en esta dita Vila de Massanet de Cabrenys Robant i Saquejant las cases à llur gust entre las quals fou una la de mon Marit*¹³⁷. A possible reaction in front of such war horrors and perils was to flee into exile. Indeed, as told in the Book of Armaments we have seen in chapter three, this was the option followed by 2896 men (and an unknown number of women and children). The Buxó family does not appear in it, meaning it did not leave its house. Maçanet was occupied for fourteen months.

---

¹³⁷ With this words, written by the notary's hand, did Rosa Planas explain that the French came into her village stealing and plundering houses as they pleased, including her husband's.

After the Peace of Basel, Rosa Planas choose to declare in front of the town's notary all durables the French soldiers did not take with them. The original inventory is reproduced here, and all items that did not appear in the second inventory are underlined. This means that after a bit longer than a year of war, all underlined goods were lost and irrecoverable to the Buxó-Planas family.

- Seven used hemp and crude hemp sheets
- A table cloth, three napkins, a clothwashing drape, a handtowel, and a straw mattress, all used
- A used blanket
- A used bedspread made in white thread
- Two used low-quality cotton blankets
- A shovel for a fireplace, a hook used to hold cauldrons upon the fire, five hoes¹³⁸, a pick, two small hoes, and three lumberjack axes, two of them middle-sized and the third small, all made of iron and used.
- A comb to comb hemp with its iron points, used
- Two bronze boilers with iron holders, one middle, the other small, used
- A casserole and two pans, all in bronze and middle-size, with iron holders, used
- A bench to sit by the fireplace without table¹³⁹, and a flat kneading trough, all used
- A used wooden stool
- Three empty arks, two middle-size and the last one large, used
- An used wooden chair
- A wine vat with a capacity of 30 *carregues* for vintage, used and reinforced with wooden circles
- 9 wine barrels, their capacities: 9, 7, 6 (those three with 2 iron circles each); 4, 3, 3, 2, 2, 1 *bots* of wine respectively. The last 6 with wooden circles, and seven of them empty. The last two filled with 11 *bots* of *claret* wine, of top quality¹⁴⁰.

---

¹³⁸ Only three hoes remained in 1796, two for *artigues* (slash-and-burn agriculture) and the last one for vineyards.

¹³⁹ So-called *escons* were large benches with a wooden panelling in its back, placed in front of a fireplace, normally forming a U or V-shape, which created a warm space to spend winter evenings.

- 10 recipients to be used by a mule to carry goods, all used¹⁴¹
- A used wooden funnel
- A used sieve
- Five quarteres of maize
- Eight quarteres of truffles
- A wean pig, at most 3-4 months of age, valued in 11 lliures 4 sous, Barcelona Money.
- A house with a bit of land surrounding it, popularly called Ducedas' House, placed in the municipality of Maçanet de Cabrenys, under its limits confronted¹⁴²
- A garden the size sown with a *quartà* of hemp seeds, in the setting known as La Timonera, very near from Escrivà's house, in Maçanet de Cabrenys, confronted.
- A vineyard the size of what a man can dig in approximately 6 days in the setting Lo Vinyer Gran, in Maçanet de Cabrenys, confronted
- Finally, another vineyard the size of what a man can dig in approximately 16 days, located in the setting Lo Vinyer de Coma de Nivá, comprised in Maçanet de Cabrenys.

French soldiers concentrated their snatching around two essential lines: anything edible, including the 6 wine barrels, and most of what fell in the textiles category. In addition, they took most of the items used to load cargo on animals, and the stool. It seems they tried to cover the needs of a military camp: clothes for sleeping in cold weather and foodstuffs. Wine might also have responded to the soldiers' will to take advantage of their position. We could assume that some of the disappeared items faded away through their normal daily use, but the gap between the two documents was just over a year. Armies tended to live off the land in their campaigns, and the Buxós just happened to be in their way. This situation was experienced by many more families at the time, but it is unusual to find a way to study it.

---

¹⁴⁰ Only 4 wine barrels are found in 1796.

¹⁴¹ Only three were left after the French soldiers left the town.

¹⁴² The sentence *sota els seus límits llargament confrontat/da* was used by notary publics to say that they took note of the neighbouring estates in order to locate the property they were referring to more easily.

We used a similar inventory, that of widow Quiteria Roure i Martí, from the village of Serinyà, which has money valuations, to attempt an estimate of the stolen goods' price. Considering they were second hand, and leaving aside the price of maize and truffles which is too complicated to evaluate, it could be assumed that the price of all the stolen goods was around 45 *lliures barceloneses*. Considering most workers of the time only earned half a lliura per day, or sometimes a bit more, at the end of the eighteenth century, the cost for a family economy of suffering plundering was considerable. Even then, it is clear that families lived not on wages alone: we see evidence of several economic activities in this inventory alone. Commercial agriculture, trade, and pig-rising were amongst them. The most valuable items were, as in most of Europe, textile goods used in beds. The bedroom with its furniture, sheets and blankets, used to be the most expensive room in most houses during most of Europe's past (Broad (Ed.) and Schuurman (Ed.) 2014). These were amongst the stolen.

It is obvious that violent conflicts exercised its toll, and inventories do reflect this, be it for they contain fewer goods, or because there are more deaths than usual and thus a larger sample of notarial and church documents than the years before. This, to put it more simply, makes the picture of consumption somewhat more complicated. Finally, when looking at the case of the Buxó family, one cannot but wonder whether, above politics and the desire for monarchy or republic, and other items of the history of ideas, did not stand a more simple thing: the hatred of those who plundered, the association of French with theft by those who lived in areas which were common theatres of war, and their memory, as a powerful reason for the rise of the many well-known guerrillas of the forthcoming Napoleonic Wars. In this sense, if social history cannot ignore some political events, we could also advise political historians not to forget about daily, pressing matters such as plunder, violence and material culture, to complement ideology.

WORKERS AND SMALLHOLDERS IN BESALÚ AND IN L'ALT EMPORDÀ

Along the thesis we have put a great effort to find a parallelism between the studied district and some of its counterparts in the province, former *corregimiento*, of Girona. Whilst it would have been obvious to use the Baix Empordà again, its inventories and

marriage contracts thoroughly studied by (Esteve Torras 2011) in her PhD thesis; the fact that she did not use the same classifications and key items being considered here, and the readily availability of an (as of now) unpublished data base of inventories from humble people only made by the Notary Publics of both towns of Figueres and Castelló d'Empúries was tempting enough, especially as it was initially reported that its workers and smallholders, all belonging to the modern north-eastern district of L'Alt Empordà, refounded with smaller borders around 1800 under the name of District of Figueres, were richer than those in other parts of the corregimiento. It is also worth noting that the places in which they lived were located right to the east of Besalú District, whilst it had other agrarian specializations, a different pattern of settlement, and quite a few opportunities to buy land. The opportunity to discover whether they consumed more seemed interesting enough.

Therefore, tables 62 to 64 present the same classification we are already familiar with, but confronting the already known data of Besalú workers and smallholders for 1750-55 and 1800-05 against the data referring to the same social strata for the towns of Figueres and Castelló d'Empúries. The order in which they will be commented is the same, and thus the appropriation and affording of lifestyle comes first. For the first period there is not much to discuss, for the classifying label indicating smallholders has not yet differentiated those from workers, and most objects are not present amongst those people, composing some of the poorer families of that society. Only 5 items are present, and in all cases Alt Empordà's lower classes score better in their ownership than those of Besalú. One-quarter own tableware and pottery with painted decorations, whilst no one of the worker condition does so at the time. We find a worker in Figueres who has writing implements and ink at home, and the number of workers owning silver objects is almost double (from 24 to 13%). At the same time, 18% more of L'Alt Empordà's workers use metal forks and knives at the table. We have to bear in mind that forks and knives were introduced in the home later than spoons, therefore this is not a measure for the use of cutlery, but rather a measure of further investing in this refined practice. Gold is not owned by a larger portion of this part of the population, but the median figure of three items per owner is much larger. In fact, of the two other items that also appear in Besalú for this table, both the median of

silver and forks present at the homes of those who own at least one of these items is clearly higher.

In the second period, gold and silver dwindle drastically, but in the case of smallholders of L'Alt Empordà, it does not still completely disappear. On the other hand, chocolate consumption amongst workers of this region is clearly higher, but Besalú labouring sort seem to have come to pair in terms of pottery purchase and now seem to own more cutlery than their counterparts. On the other hand, there is a worker in Figueres who owns two books.

The house of a worker can be imagined to be, as indeed was, quite cramped and small, and thus he or she would not need a lot of furniture. Nonetheless, it was not devoid of it, and in 1750 we see the houses of both furnished in a very similar way. But, in L'Alt Empordà workers had the advantage of already owning some chairs, something which only appeared in Besalú later. They also had some more tables and, in one case, a mirror. In the second available period, workers of Besalú had only slightly fewer items, both in quantity owned and in the number of inventories presenting them, than workers in Figueres and Castelló. Yet, the few cases of smallholders we found for Besalú in 1805 seem to own clearly more items than their counterparts, even if the sample of 3 could be described as too small.

The last table commented in this section refers to textile items. It is in this area where there seems to be less difference in 1750, but we have to remember that a lot of Besalú families were involved in textile production through one or more of its members, as seen in chapter six. Thus, it is possible that they could make many things, or a part of the production process, more or less by themselves, as one of the consumer products called X-Goods in (de Vries 2008) theory. On the other hand, it is still significant that, in many of the less necessary goods, such as table cloths, wool mattresses or napkins, Alt Empordà's workers still fared better.

By the next period the ambiguous situation continued. Whilst smallholders in Besalú, again, seem to own more despite it can always be argued that too few documents are found, workers in Besalú can perhaps to be doing equally, or even better, than their counterparts in terms of the ownership of textile goods.

To sum up, the situation amongst Besalú and Figueres workers started very differently in the middle of the eighteenth Century, although the ownership of goods amongst the first tended to improve along those fifty years to come nigher to the second. Few cases of smallholders found in Besalú in 1800 seemed clearly richer than those of Figueres, but, again, there are only three documents referring to them, plus, smallholders were clearly less common in Besalú society, and humble people in Besalú tended to do fewer inventories. In the end, Figueres' workers seemed to be keener to purchase aesthetically refined tableware, chocolate, books, and quills, thus being involved in a richer lifestyle from the point of view of their contemporaries. It is, nonetheless, a shame to lack a sample for the last period to see if those from the Empordà kept consuming more when Besalú workers did not, as shown by 1830's inventories. Yet, there is no reason to, at the light of the collected data, cast doubt upon Esteve's claim that workers and smallholders had a relevant part in the change of the rural world in the eighteenth Century¹⁴³.

SOME INDICATORS FROM BESALÚ AND BAIX EMPORDÀ

Comparing Besalú and Lower Empordà, as has been usual along the thesis dissertation, is more complicated because of this precise chapter, for the research by Esteve about inventories in and around La Bisbal uses her own set of key items, slightly different from ours. In addition, the quantity of each key item found in each household is calculated using an average, not a median. For this reason, and because the inventories she analysed are not available as a database, we have decided to compare both areas by using only appearance of goods and not the typically owned amount. It must be noted that whilst our third sample refers to the period 1835-1840 Esteve's third sample refers to 1850-55. On the other hand, we have already drawn a comparison with the Higher Empordà area, around Figueres, for workers (*treballadors*) and smallholders (*menestrals*).

The results of the exercise of comparison can be seen below. Available data allows to put the results for presence or absence of 9 key goods side by side, and those seem to

---

¹⁴³ Her claim can be seen as part of the present historiographical current claiming the dynamism of smallholds (Pujade 2005, 50).

suggest no difference amongst merchants, but significant difference amongst liberal professionals, workers and smallholders. There are also clear differences between farmers in both areas, but those may not be meaningful, because they are strongly influenced by the difference in the composition of each sample, that is, we do not know the number of tenants and landowners comprising Esteve's sample since she did not differentiate between these two categories. Therefore, we are forced to consider the comparison of farmers' inventories in Besalú and the Lower Empordà not possible. Another problem is Esteve did not publish findings for artisans, also preventing us from making comparisons in this significant group, which we believe may be better off in Besalú. The most interesting difference is nonetheless amongst workers: in the Empordà we find many times a greater number of inventories referring to them, when compared to Besalú, and they also appear as clearly richer, since they consumed a greater variety of the nine available key goods. Liberal professionals and clergymen also seem to have more items in inventories from the Empordà, but they were a much smaller part of the population than workers. Esteve also published data for menestrals, or smallholders, but only for 1850-55, and surprisingly, those that were considered menestrals in Besalú were slightly richer than those considered to be so in the Lower Empordà. A final consideration is that, at a more general societal level, chocolate consumption seems to have spread earlier in time in the Empordà area than in the Garrotxa area, maybe due to wealth differences or perhaps to the proximity of sea harbours.

In conclusion, common people in the Lower Empordà area (around La Bisbal) seemed to have been able to acquire significantly more consumer products than their equivalents in Besalú District.

Taula 54: COMPARISON OF DIFERENT SOCIAL GROUPS THROUGH GOODS APPEARING OR NOT IN INVENTORIES

Left number represents % of inventories who show that good in the Lower Empordà. Right number represents % of inventories who show that good in Besalú.

	landowners & tenants - pagesos	merchants	artisans	workers	smallholders - menestrals	liberal professionals & priests
1750-55 - N	46 / 43	9 / 6		55 / 7		18 / 3
sheets	98% / 95%	100% / 100%		91% / 100%		94% / 100%
napkins	78% / 84%	89% / 89%		78% / 43%		89% / 67%
table clothes	83% / 88%	100% / 100%		83% / 89%		89% / 67%
books	4% / 14%	11% / 0%		4% / 0%		73% / 100%
silver objects	33% / 47%	56% / 33%		33% / 14%		28% / 3%
gold objects	13% / 14%	33% / 1%		13% / 0%		6% / 0%
chocolate pots	13% / 9%	44% / 17%		13% / 0%		39% / 0%
forks	44% / 46%	56% / 6%		44% / 29%		61% / 33%
chests	94% / 95%	100% / 100%		94% / 100%		83% / 100%
1800-05 - N	29 / 28	9 / 11		49 / 13		13 / 10
sheets	93% / 100%	100% / 100%		94% / 100%		100% / 90%
napkins	79% / 90%	89% / 91%		79% / 69%		92% / 80%
table clothes	79% / 97%	78% / 91%		79% / 77%		92% / 80%
books	4% / 14%	0% / 36%		4% / 0%		85% / 50%
silver objects	29% / 45%	56% / 56%		29% / 0%		54% / 40%
gold objects	11% / 14%	22% / 18%		11% / 0%		15% / 0%
chocolate pots	43% / 54%	56% / 63%		43% / 8%		85% / 80%
forks	79% / 97%	89% / 82%		79% / 62%		69% / 60%
chests	93% / 100%	89% / 100%		93% / 100%		92% / 90%
1835-40 - N	20 / 43	11 / 12		16 / 6	12 / 11	6 / 9
sheets	100% / 95%	100% / 92%		100% / 67%	83% / 100%	100% / 89%
napkins	75% / 90%	91% / 42%		75% / 50%	33% / 55%	100% / 78%
table clothes	100% / 85%	81% / 83%		100% / 83%	50% / 64%	100% / 89%
books	10% / 39%	27% / 25%		10% / 17%	0% / 0%	83% / 44%
silver objects	10% / 22%	34% / 8%		10% / 0%	0% / 0%	67% / 67%
gold objects	5% / 5%	18% / 8%		5% / 0%	0% / 0%	0% / 0%
chocolate pots	55% / 57%	55% / 42%		55% / 0%	0% / 9%	83% / 89%
forks	45% / 71%	46% / 50%		45% / 50%	33% / 55%	? / 89%
chests	95% / 88%	73% / 92%		95% / 100%	92% / 91%	67% / 67%

Source: made with data from Besalú which appears before in this annex, combined with data from the Lower Empordà from (Esteve Torras 2011)

CONCLUSION TO THE SIXTH CHAPTER

The study of inventories is indeed a prolific one. Even if it takes its time to read through them and place all bits of information into a database one can work on, once this is done and the overwhelming amount of information is structured, the opportunities to study different aspects of past societies are many. Most compelling is their capacity to peer into the daily life of ordinary people from the past and be therefore capable of imagining how they lived.

At the start of the chapter we asked two questions: should the material evolution seen through inventories be labelled an optimistic or pessimistic one? Did power or language influence more the creation of new lifestyles? And we added a third one along the chapter: can we say that farmers, and especially owners of masos, had a distinct consumer pattern? It seems to us the answers we found are: (1) it depends; (2) power; and (3) yes. Let us further elucidate. In our general overview of inventories of Besalú we found that people (in general) lived better in 1840 than in 1750, yet it is also true that some social groups could be said to have been better in 1800 than in 1840. Considering the particular evolution of Besalú economy, with its problems to further develop an industrial revolution and its structural inability to allow for workers to have access to viable land tenancy in the context of triumph of the idea of private property, and under increasing demographic weight, there is still place to be optimistic: one could have expected no change, or a clear diminishing of living standards. Yet, we are by now sure that the study of the second half of the nineteenth century would cast a dimmer picture. One cannot but wonder if, after the Napoleonic Wars, a worker had to work more in order to achieve the same, but this is far too difficult to ascertain with the found sources, yet I would not like the reader to forget that workers represented, at most, 50% percent of the population (chapter 3), which means that at least 50% of the inhabitants of Besalú were an active part of a clear rise in demand. It is also important to remember that not all workers were cut according to the same pattern, that it would be wrong to use a few cases to condemn an entire social group: there were indeed a few poor farmers and a few poor artisans, but most importantly, there were also many relatively well-off workers. We will see more on that on the following chapter. But, the most important conclusion is that a figure above 50% representing

the amount of population who increased their living standard is not to be neglected at all if one wants to speak about consumer revolutions and demand-driven change in Catalonia, more so when there are no hints of process of proletarianization or severe impoverishment affecting social groups, just specific individuals.

Along the way we have seen historians and sources point several times to conspicuous behaviours and ways of behaviour that would allow for people classifying and being classified. It is clear that the symbolic was often thought of when consuming, maybe not consciously, but far too often as a subconscious, learned, habit. In chapter four we have also seen that culture was a tool many used to justify their social position, and to block away attempts of others at competition. It was also the tool landowners waved in front of them in order to make sure that everybody understood they were now to be seen and understood as an elite. Even if so-called language seems to have been relevant to define certain products (such as tea or chocolate), purchasing power and markets also played a relevant part in creating these views and customs. The introduction of coffee in the Spanish State also shows clear intentions of using it as a symbol of differentiation, rather than as a cultural tool: urban elites wanted to make sure everybody saw they were not an ordinary part of society following popular culture, and drinking coffee instead of hot chocolate was a means like any other of acting differently, once the latter had become too popular and ordinarily drunk. Thus, exercising power, playing along the lines of social relations, seems to have been more important in creating habits than culture, even if the two of them are evidently intertwined.

Finally, we have seen in “elites and differentiation” that owners of masos did choose differently from other well-off elements of society: lagged behind when incorporating certain new goods, and focused more on indoors than outdoors signs.

CAPÍTOL 7: ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS DE BESALÚ

El sistema d'herència català, com és abastament sabut, intentava deixar la major part de l'herència al fill mascle de més edat d'entre els supervivents. Això és, evidentment, amb tota una sèrie d'excepcions, com podria ser formes de fer-li renunciar aquesta posició si era manifestament incapaç –perquè al capdavant cal buscar algú capaç de reproduir el difícil rol d'hereu-, o clàusules de retorn a una altra branca si, per algun motiu, aquest hereu era incapaç de produir descendència legítima per garantir la continuïtat de l'herència. Aquesta pràctica matrimonial i hereditària –sovint anaven estretament lligades, i és dubtós fins a quin punt la societat d'aquesta època podia distingir els dos conceptes entre sí- estava àmpliament codificada des de l'edat mitjana per més que, com és natural, els juristes anessin produint successives interpretacions d'aquestes institucions del dret civil com són el matrimoni o l'herència. De fet, en el si del règim del setanta-vuit l'autonomia catalana torna a gaudir del dret de tenir un codi civil propi, amb tendència al predomini de la seva llei sobre l'espanyola. I, sobre aquesta evolució interpretativa cal dir que cap a 1800 comença una major preocupació per codificar que els pares en edat avançada siguin adequadament cuidats, especialment en el cas de mares o esposes força velles o que han enviduat¹⁴⁴. Així, des d'aproximadament el segle XV fins aproximadament el XIX és habitual trobar documents en forma de capítols matrimonials: un document notarial que agrupa totes les condicions relacionades amb un matrimoni, tan informació sobre la família, com drets de successió, i per tant, pagaments de legítimes o escreixos o tot allò relacionat amb drets dels no hereus, amb les condicions de pagament, i informació sobre el l'aportació i origen dels diners tant del nuvi com de la núvia si correspon (perquè evidentment en el cas d'hereus o pubilles no correspon). Per tant és un document molt complet i interessant per a l'historiador, i que a més es pot trobar durant l'edat mitjana per “capítols” separats, és a dir, que el document notarial dels capítols es va construir històricament a base d'agrupar en un sol document notarial una panòpia de documents notarians nupcials separats que existien prèviament. El que és més, abans

---

¹⁴⁴ Si bé aquest és un aspecte de bon observar per qui treballa amb aquests documents, trobem publicacions rellevants (Congost and Ros 2013; Ros Massana 2013). En aquesta darrera s'argumenta que en el període 1750-1860 les pràctiques del costum canvien donant més autonomia econòmica a les dones.

d'això encara hi ha arrels que s'enfonsen en el dret romà. Si bé aquest document dóna molta informació, no es pot dir però que sigui del tot generalitzat, no es pot dir que el redacti i firmi la gran majoria de parelles. Ara bé, la mostra de població és encara suficientment àmplia com per ser usat per obtenir importants dades sobre la societat que el produïa, segurament la més coneguda de les quals és la reunió de dades sobre la quantitat pagada en dot per part de persones de diferents posicions socials, quantitat que expressa la combinació de la seva posició econòmica i d'estatus en una mena de distribució quantificada de posicions de classes en un moment històric determinat. Així, el dot constituïa alhora un valor simbòlic i un instrument econòmic important a l'hora de garantir i encaminar la reproducció social durant bona part de la història de les societats que l'empraven, sense oblidar que en alguns llocs del món encara continuen règims dotals.

A més, en els documents del segle XIX les qüestions referents a la herència de les dones en cas de viduïtat queden més clares per escrit a base d'instruments com l'escreix, o part de donació (generalment mútua) dels nuvis en cas del matrimoni que se suma al dot en cas de cancel·lació del pagament de legítima per exemple per un matrimoni posterior en una família diferent succeint la mort d'un cònjuge. També s'empren una espècie de violaris inserits en el sí de capítols que garanteixen pagaments periòdics a vídues. Per altra banda, la tendència a signar-se documents de forma proporcional al pes demogràfic de la població es va mantenir estable al llarg del període estudiat. L'evolució del nombre de documents trobats és de 125 el 1750, 136 el 1771, 180 el 1806 i finalment 182 el 1841. Així, l'evolució segueix clarament l'augment i posterior estancament de la demografia del partit besaluenc exactament com s'ha descrit al segon capítol: primer creixement i després estancament. Però la mostra en sí presenta un problema: està, com es pot esperar, esbiaixada cap a famílies més riques, i la majoria de contractes fan referència a casos en què un dels dos futurs esposos és hereu (o pubilla). Per aquesta raó sabem que la font té algunes dificultats, però per altra banda no hem d'oblidar que hi hagué una petita porció de gent de posició social humil que entra a la nostra mostra fent capítols, de forma que al final tothom que es casava hi és més o menys representat. Per al buidatge de la font s'ha optat per una base de dades en programa Access, del paquet Office, acuradament

descrita en un capítol d'una publicació específicament dedicada als capítols matrimonials catalans (Serramontmany i Saguer en Ros Massana 2010, 233–242).

Més concretament, s'ha decidit agrupar –sempre evidentment amb la intenció de ser el més raonable possible- els documents en base a professions del nuvi i dels dos pares, el del nuvi i de la núvia, que són els individus que presenten aquesta informació. Les classes en què s'han dividit són entre 4 i 6, depenent del moment històric, pels motius que s'han debatut al capítol 4. Aquests grups són treballadors, pagesos, artesans, i comerciants. Però al voltant de 1800 i en endavant se sumen dos nous grups, menestrals i hisendats, que sorgeixen com s'ha dit de canvis en la definició i les característiques de les posicions socials existents en la societat. A l'estar estretament relacionats amb, respectivament, treballadors i pagesos, també s'ofereix la presentació de les dades d'aquests sumada a la tradicional de pagesos i treballadors. És a dir, les dades s'ofereixen tant conjuntament (amb 4 classes), com separatament, (en 6 classes) pels dos darrers talls mostrals. Alguns dels casos no s'han pogut classificar en aquestes sis agrupacions, principalment per manca d'informació. Els individus de la mostra es reparteixen de la forma que apareix a la taula següent fent servir el criteri d'ocupació del pare de la núvia, que al nostre entendre és el més idoni ja que reflecteix la capacitat de famílies d'una condició concreta de llegar un dot en diners a les seves filles.

TAULA 55: CLASSIFICACIÓ DELS CAPITOLS EN CLASSES PROFESSIONALS SEGONS OCUPACIÓ DEL PARE DE LA NÚVIA

casos	1750	1771	1806	1841
pagesos	70	67	73 (7 hisendats)	66 (6 hisendats)
artesans	21	14	20	13
treballadors	12	14	36 (11 menestrals)	59 (29 menestrals)
comerç	6	3	11	12
altres	16	38	40	32
total	125	136	180	182

Taula 56: CLASSIFICACIÓ DELS CAPITOLS EN CLASSES PROFESSIONALS SEGONS OCUPACIÓ DEL NUVI

casos	1750	1771	1806	1841
pagesos	65	68	66 (4 hisendats)	63 (4 hisendats)
artesans	24	24	28	20
treballadors	29	32	66 (19 menestrals)	82 (36 menestrals)

comerç	5	4	12	11
altres	2	8	10	6
total	125	136	180	182

Pot ser difícil argumentar la representativitat d'aquesta font perquè és extremadament difícil conèixer el nombre total de matrimonis en l'àrea estudiada, com el lector pot suposar després d'haver vist les dificultats inherents a establir la població total que es presenten al capítol dos. Una aproximació possible seria veure el nombre total de matrimonis celebrats a l'àrea de Besalú, que es fa difícil per dues raons: primera, que el matrimoni tant es pot celebrar a la parròquia d'origen del nuvi com àdhuc a la de la núvia, com en una tercera on estiguessin residint en aquell moment, i en conseqüència no podem garantir ni que tota la gent que es casa al partit besaluenc hi visqui, alhora que succeï que persones que no es casaren a Besalú hi visqueren. Segona, que hi ha un nombre rellevant d'arxius parroquials a la província de Girona que no s'han conservat. Una avantatge de la font coneguda com a dispenses matrimonials és que representa documents parroquials els originals dels quals s'han perdut, així com els arxius patrimonials representen documents notariaus els manuals dels quals s'han perdut. No obstant, amb la voluntat d'oferir al lector una aproximació, oferirem les dades de parròquies que tenim recollides pels períodes 1715-1719, 1785-1789 i 1855-1859 a l'annex. Així mateix, proposarem un exercici basat en la ciutat de Banyoles, que era la més poblada del partit.

Taula 57: dades conservades sobre el nombre total de casaments celebrats al Partit de Besalú en 3 talls temporals

Anys	Mitjana Núpcies (5 anys)	Arxius parroquials conservats
1715-1719	99,8	20/58
1785-1789	192,6	29/58
1855-1859	218,93	37/58

Font: elaboració pròpia a partir d'ADG. Dades addicionals a l'annex 7.

Taula 58: estimació del nombre de matrimonis anual del partit de Besalú

Any	Població	Nupcialitat	Nupcialitat
		8‰	9‰
1717	20000	160	180
1787	29000	232	261
1857	35000	280	315

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del capítol dos

Taula 59: representativitat social dels capítols de banyolins sobre les núpcies celebrades a Banyoles

Any	Matrimonis	Capítols	%
1750	18	5	28%
1771	21	2	10%
1806	43	29	67%
1841	50	19	38%

Font: elaboració pròpia a partir d'Arxiu Històric Comarcal del Pla de l'Estany, Arxiu històric d'Olot, i Arxiu Diocesà de Girona. Les dades de matrimonis del segle XVIII provenen de Terradas (Terradas i Viñals 1982a).

A partir de les dades no podem, fàcilment, estimar el nombre total de núpcies que es produïen a l'àrea besaluenca perquè el pes demogràfic de cada parròquia varia, tot i que com veiem, i com havíem dit al capítol 2, el nombre d'arxius parroquials amb llibres de matrimonis conservats tendeix a millorar molt a mida que ens acostem més a l'actualitat. En tot cas, la majoria de les parròquies principals estan ben conservades (una excepció important és Sant Esteve d'en Bas). A partir de l'exercici que proposem, pensem però que és molt correcte afirmar que la representativitat de la font dels capítols matrimonials sobre el total de matrimonis celebrats és realment molt alta, i que es podria aproximar, en el nostre cas, a un més que acceptable 30% dels casos totals a partir de l'exemple de Banyoles, o inclús de més del 50% de matrimonis amb capítol a partir de l'estimació de matrimonis que hi hauria hagut al partit suposant que la població total en els anys amb cens s'adeia al que proposavem al capítol 2. El que és més, pel segle XVIII a Besalú es conserven més capítols que no matrimonis, i el nombre de capítols del XIX gairebé atrapa el nombre de matrimonis conservats. La representativitat d'aquesta font és més alta que la dels inventaris vistos al capítol anterior, i és de fet, excel·lent dintre del que és raonable esperar per part d'un historiador d'aquesta època. Pel que fa a la representativitat social de la font, malgrat que és cert que les persones amb més recursos tenien més tendència a fer capítols que els que en tenien menys, aquesta segueix sense ser un problema real perquè els més humils segueixen sent representats per mostres àmplies, alhora que la signatura de capítols no té per què anar de la mà amb famílies que tinguessin drets sobre la terra, ja que el dret de legítima és universal. A més a més, els estudis sobre les dispenses de

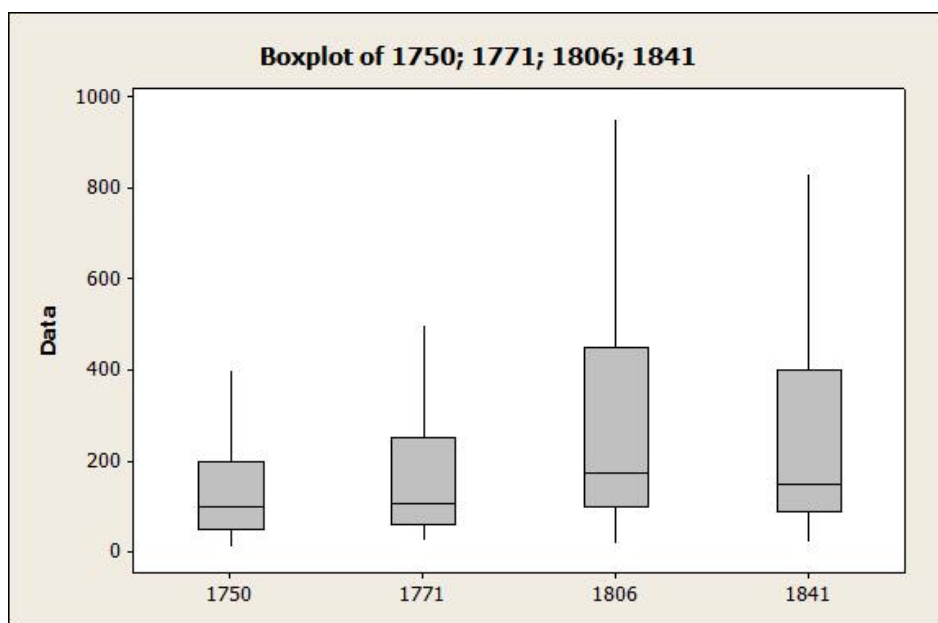
proclama mostren que tota la població de l'època creia en la necessitat de gastar recursos per refermar documentalment l'establiment d'aliances matrimonials (Congost et al. 2012).

EL DOT EN DINERS

La part més valuosa d'un dot és el pagament en metàl·lic provinent de diverses fonts. Principalment, els diners venien del pare i eren pagats gairebé sempre en còmodes terminis, per evitar posar massa tensió sobre el patrimoni familiar originari dels drets de legítima. Altres fonts d'origen d'aquests recursos podien ser parents, el fruit del treball de les pròpies dones, o organitzacions benèfiques i/o gremials. Una qüestió rellevant sobre el pagament de dots és que sembla haver-hi una relació molt forta entre aquests i l'evolució dels preus del blat. Un exercici estadístics de regressió lineal simple amb aquestes dues sèries –calculant una mitjana de preus de blat de 5 anys i els 4 talls d'observacions de dots, no explica pas la situació de forma determinista però s'hi acostava molt: entre 1750 i 1841 obtenim un R^2 ajustat de 92,1% i el pitjor càlcul del P-valor és de 0,072. Així, no s'assoleix el llindar del 0,05% que generalment s'accepta com a bo en fer aquest tipus de càlculs estadístics, però amb aquesta proximitat es pot afirmar que els preus del blat devien ser un factor explicatiu clau per entendre l'evolució global dels dots, juntament amb al menys una altra qüestió determinant que no queda identificada ni explicada en aquesta teoria de l'evolució dels preus, però que si s'identifiqués, acabaria fàcilment de perfeccionar l'ajust.

L'evolució global dels dots està doncs principalment lligada a l'evolució general de l'economia, i encara, tenint però en compte que si pot complir-se aital norma és perquè a grans trets l'evolució dels ingressos dels habitants del Partit de Besalú ho seguia permetent. Tenint en compte doncs aquestes dues condicions, es pot dir que allò més interessant de l'evolució dels dots és observable quan classifiquen aquests documents i posem els diferents grups i la seva evolució en relació entre sí. Amb un exercici d'aquesta naturalesa es doncs molt possible descobrir tendències significatives.

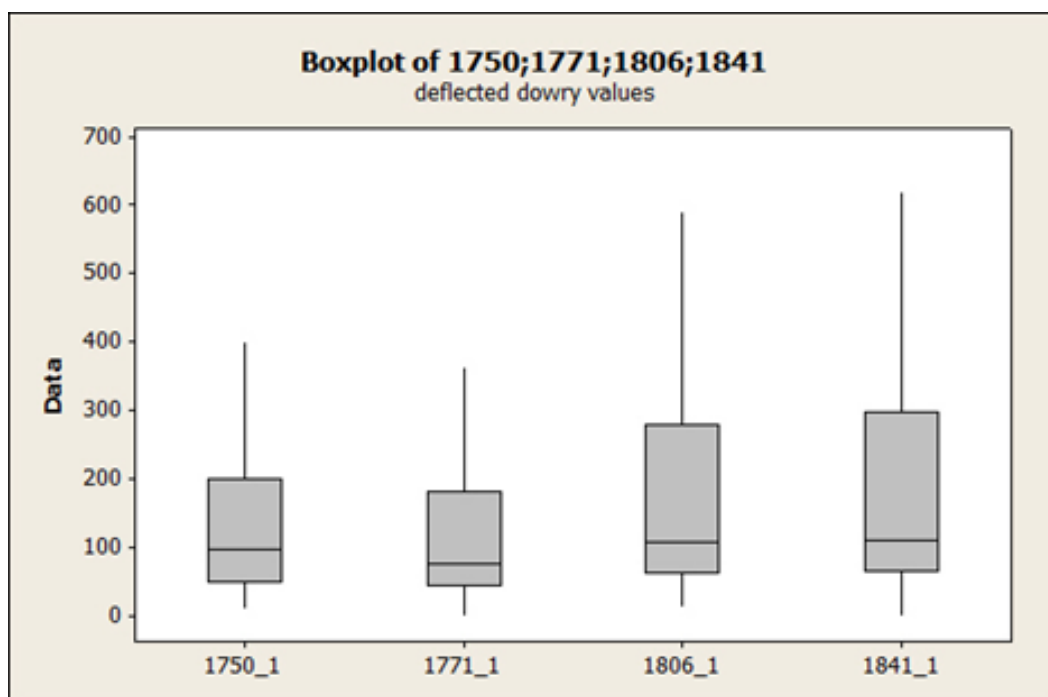
GRÀFIC 29: DIAGRAMES DE CAIXA DELS DOTS PAGATS EN ELS 4 ANYS DE LA MOSTRA. DADES SENSE DEFLACTAR PELS PREUS DEL BLAT.

Les dades de pagament en nombres absoluts es veuen doncs condicionades per l'increment dels preus cerealícoles del mercat de Girona capital fins a finals del XVIII, seguit d'un lleuger descens al segle següent, que expliquen perquè el màxim –filtrats els valors atípics- representat per l'any 1806 sembli superior al de 1841¹⁴⁵. També es veu un clar augment del rang interquartílic referent a la població més rica de la nostra mostra, que té molt a veure amb l'ascens social experimentat per certs grups, especialment els hisendats, al voltant del canvi de segle. Els dots estan expressats en lliures barceloneses.

¹⁴⁵ Concretament, si assignem al preu del blat de 1755 un índex 100, el seu valor és de 74'843, 71'198 i 74'268 els anys 1771, 1806 i 1841 respectivament (agafant com a resultat el valor mitjà l'any de referència i dels 9 anteriors). Les xifres es troben recollides a (Esteve Torras 2011, Annex XIII).

GRÀFIC 30: DIAGRAMES DE CAIXA DELS DOTS PAGATS EN ELS 4 ANYS DE LA MOSTRA. CORRECCIÓ DE LES DADES AMB PREUS DEL BLAT AL MERCAT DE LA CIUTAT DE GIRONA.

Les dades corregides no deixen lloc a dubte, durant bona part del segle XVIII els dots mantenen una certa estabilitat, fins i tot un lleuger descens de la mediana de 1771 respecte de la de 1750, sense que el rang del tercer quartil variï massa. En canvi, 1806 presenta un clar creixement del rang i un clar augment del màxim, alhora que és l'any en què comencen a aparèixer valors atípics que ha calgut filtrar de la gràfica per no desvirtuar la visió de la tendència històrica. Aquest augment dels dots màxims típics i increment de la variació entre les persones més riques de la mostra és indissociable de la història en què hem anat insistint de la redefinició de les posicions de classe en una lògica adscrita a la mentalitat capitalista –la preeminència de grups amb capital econòmic deixant de banda cada cop més les lògiques històriques de l'absolutisme i l'antic règim-, de l'emergència de noves etiquetes, i de la incorporació a la mentalitat col·lectiva de noves lògiques de despesa conspícua, generalment en el consum, però que es traslladen també a una pràctica tan carregada de simbolisme social com el dot. Aquestes pràctiques conspícues emergeixen de forma rellevant de la ruptura amb barreres morals tradicionals sobre el consum ostentós, i sobre la possibilitat de casar-se nobles i plebeus, i es traslladen en els capítols perquè, com veurem més endavant, no es tracta només de què alguns individus que han viscut una clara millora de la seva posició en la societat atorguin legítimes més altes, sinó ja de què totes les famílies de

la societat adaptaven els seus regals de núpcies a les noves modes (en vestir i mobiliari), i n'augmentaven la quantitat, i molt probablement també el valor econòmic en relació a la part en metàl·lic. Al tema dels dots en espècie hi tornarem, però, més avall.

Taula 60: EVOLUCIÓ DELS DOTS REBUTS PELS NUVIS DE LES NÚVIES DEFLACTATS PER PREUS DE CEREAL PER CLASSES

Totes les quantitats deflactades i expressades en lliures catalanes						
1. Pagesos	1750	1771	1806	1+5	1841	1+5
	62 casos	59 casos	41 casos		52 casos	
1r quartil	65,5	58,8	142,4	142,4	69,6	72,4
mediana	110,0	93,6	373,8	427,2	131,8	148,5
3r quartil	400,0	392,9	961,2	1139,2	354,6	445,6
2. artesans	21 casos	24 casos	22 casos		18 casos	
1r quartil	65,0	45,1	71,2		74,3	
mediana	100,0	108,5	106,8		111,4	
3r quartil	125,0	149,7	200,2		334,2	
3. treballadors	28 casos	28 casos	26 casos	3+4	36 casos	3+4
1r quartil	36,5	35,6	48,1	54,1	43,4	52,0
mediana	50,0	53,5	106,8	84,0	73,2	91,0
3r quartil	73,8	79,9	106,8	150,9	97,5	195,0
4. menestrals		1 cas	15 casos		32 casos	
1r quartil			62,7		90,0	
mediana		224,5	106,8		148,5	
3r quartil			200,4		406,6	
5. hisendats			4 casos		3 casos	
1r quartil			2313,9		1931,0	
mediana			2491,9		2228,0	
3r quartil			2580,9		3973,3	
6. comerciants	4 casos	3 casos	11 casos		9 casos	

1r quartil	47,5	56,1	142,4		111,4	
mediana	50,0	93,6	213,6		148,5	
3r quartil	87,5	205,8	640,8		334,2	

Un primer exercici que podem realitzar és el de veure quin dot rebien els nuvis al casar-se amb núvies no-pubilles, ja que d'aquesta manera podem aproximar-nos al valor que atorgaven les famílies a l'aliança de parentesc amb gent de cada categoria. En canvi, el dot tal com el veurem més endavant, contemplant què dona cada família a les seves descendents, reflecteix més aviat la capacitat o voluntat de pagar de les famílies de cada categoria.

La taula no mostra massa sorpreses comparat amb el que s'ha anat veient fins ara: la situació més estable la trobem en els nuvis artesans, que reben una mediana global de dots que es manté sense pràcticament augmentar en unes 100 lliures, tot i que una minoria d'aquests aconsegueix progressar força en un sentit econòmic, a jutjar per les dades del 3r quartil. Pel que fa als pagesos, després d'una lleugera davallada entre 1750 i 1771, la seva situació millora radicalment fins a 1806 (quasi 4 vegades més), malgrat que els hisendats ja han començat a distingir-se'n. Per contra, la situació de 1841 és molt pitjor que la de 1806 malgrat que segueixi sent millor que la inicial, fins i tot prenent com prenem valors deflactats. Els pagesos es poden distingir entre els del primer quartil, probablement masovers o propietaris de terres molt precàries en masos petits, i els del tercer quartil, que a jutjar pels dots gaudeixen d'un dels nivells de vida més positius de l'àrea de Besalú.

La situació dels treballadors besaluencs és molt similar a la dels pagesos, després d'una millora apreciable el 1806 (en què els dots doblen els de 1771, cosa que no deixa de ser una millora clarament inferior que la que trobem en els pagesos en el mateix moment, els quals semblen beneficiar-se més d'aquesta conjuntura positiva). Entre 1806 i 1841, igual com amb els pagesos, la situació dels treballadors empitjora, no obstant a diferència d'aquests, si no enretiréssim els que passen a dir-se menestrals de la categoria (en aquesta font igualment nombrosos que els treballadors), la situació es mantindria igual, amb una millora molt substancial al tercer quartil, que estaria aquí sobretot format per aquells que precisament han passat a dir-se menestrals. Els

hisendats, que se separen dels pagesos a finals del segle XVIII, passen a pagar quelcom menys en alguns indicadors el 1841, però aquesta dada no es pot prendre com a significativa degut que és molt rar trobar nuvis hisendats (per la lògica del sistema de reproducció català, sempre hi ha molts menys nuvis hisendats que núvies d'aquesta mateixa categoria, cosa que veurem mirant la taula referida als pares de les núvies més avall).

Pel que fa als comerciants, aquests viuen una millora acusada entre 1750 i 1806, acompanyada de fet per una millora de representativitat de la font. Tenint en compte el baix nombre de comerciants els 2 primers anys de la mostra és preferible no treure conclusions sobre el segle XVIII, però en la primera meitat del segle XIX experimenten la mateixa davallada del nivell de dots que els pagesos o els treballadors. Queda doncs comentar el cas dels menestrals, que és l'excepció: són l'únic grup social que passa a pagar dots més alts en tots 3 indicadors el 1841 que no el 1806.

L'evolució dels dots rebuts pels nuvis de l'àrea de Besalú entre 1750 i 1841 és doncs consistent amb la línia general de la tesi: millora de la situació durant la segona meitat del segle XVIII, i un empitjorament o estancament durant la primera meitat del segle XIX del qual només s'escapen els artesans i els menestrals, molt probablement (però es fa difícil dir amb les dades disponibles) acompanyats dels hisendats. Aquesta evolució implicaria però que a jutjar pel pes relatiu de cada grup a Besalú a mitjans segle XIX, i en concret agafant els dots com a indicador, una mica més de la meitat de la població hauria viscut una mica pitjor el 1841 que el 1806, tot i que sempre en nivells millors que els de 1750. Llegint-ho d'una manera més literal, però, podríem dir que els nuvis més ben valorats en termes de dot eren, en ordre de major a menor, hisendats, pagesos, menestrals, comerciants, artesans, i en últim terme treballadors, malgrat que els pagesos, comerciants, menestrals i artesans semblen formar una mena de classe mitja d'aquesta societat de 1841, amb els treballadors, la majoria de masovers, i els més pobres d'entre els artesans ocupant el nivell inferior (semblant doncs a com ho hem presentat ja al capítol 3 i concretament a l'apartat "els canvis en les posicions...").

TAULA 61: EVOLUCIÓ DELS DOTS REBUTS PER LES NÚVIES DELS PROGENITORS DEFLACTATS PER PREUS DE CEREAL PER CLASSES

Totes les quantitats deflactades l en lliures catalanes

1.Pagesos	1750	1771	1806	1+5	1841	1+5
	70 casos	71 casos	66 casos	73 casos	58 casos	64 casos
1r quartil	55,25	57,69	91,49	106,79	67,77	73,34
mediana	108,00	90,70	182,62	213,59	148,54	185,68
3r quartil	234,75	317,47	427,17	711,95	362,08	529,19
2.artesans						
	19 casos	16 casos	20 casos		13 casos	
1r quartil	55,50	51,70	69,42		66,84	
mediana	75,00	81,63	97,89		111,41	
3r quartil	128,00	156,92	146,84		185,68	
3.treballadors				3+4		3+4
	12 casos	29 casos	25 casos	36 casos	23 casos	52 casos
1r quartil	36,00	29,03	39,87	42,72	39,36	44,56
mediana	50,00	40,64	71,20	71,20	57,19	79,84
3r quartil	72,25	72,56	88,99	94,33	86,53	132,95
4.menstrals						
			11 casos		29 casos	
1r quartil			56,60		74,27	
mediana			71,20		111,41	
3r quartil			96,11		148,54	
5.hisendats						
			7 casos		6 casos	
1r quartil			1067,93		1643,27	
mediana			1779,88		1949,64	
3r quartil			2314,20		2450,98	
6.comerciants						
	6 casos	3 casos	11 casos		12 casos	
1r quartil	38,75	162,18	124,59		111,41	
mediana	50,00	291,71	213,59		148,54	
3r quartil	51,50	599,37	284,78		259,95	

La mostra s'ha dividit en 6 classes i s'ha ofert amb dades deflactades. Una versió de la taula amb dades nominals s'ofereix a l'annex corresponent. Considerant les dades, si bé els pagesos semblen patir un lleuger decreixement del dot medià durant els primers 20 anys, de seguida experimenten una ràpida recuperació que va fer que el 1841 tinguessin uns dots molt més elevats. No obstant, la capacitat de compra i voluntat de despesa en legítimes que mostren els pagesos més rics contrasta amb el fet que la distància que els separa amb d'altres que no gaudeixen d'una posició social tan privilegiada sembla créixer, al menys a jutjar per l'estudi dels dots. En aquest sentit, també es pot enllaçar amb les observacions d'inventaris, en els quals alguns pagesos propietaris i encara alguns més pagesos masovers no experimenten el mateix augment dels béns materials de la llar que la resta dels seus semblants. Arribats aquest punt, val la pena recordar que els pagesos dels capítols matrimonials rarament diferencien entre masovers i propietaris, per tant dintre d'aquest augment de la diferenciació social, cal tenir-hi en compte el rol segurament clau que hi deu jugar el fet d'agrupar aquestes famílies amb diferent relació amb la terra. Aquest fet explica la forta diferència entre el primer i el tercer quartil: aquests pagesos menys benestants es limitaven a seguir en la línia de pagament de dots habitual, mentre que els mitjans o els grassos experimentaven els grans augments. Per acabar, és notable l'evolució que s'esdevé en els dots dels pagesos més rics de tots. Les sumes dotals entregades per aquesta minoria, una mica com el que ara en diríem l'1%, van esdevenint xifres d'una magnitud incomparable a la resta de dots que es paguen a la societat besaluenca. Desprendre's de gran quantitat de diners (al capdavall, un comportament socioeconòmic prou modern), sembla ser una peça clau de la diferenciació social practicada per aquells que pretenien convertir-se en una nova elit (com ja hem introduït al capítol 4)¹⁴⁶. Gairebé sempre el pagament d'un dot de milers de lliures està associat a l'ús de l'etiqueta hisendat.

---

¹⁴⁶ Això és, com Bourdieu ho anomenava, lluites de classificació: la voluntat d'alguns pagesos de representar-se, fer en societat actes de classificació, que intenten fer que siguin reconeguts en societat a través de la *classificació d'actes de classificació* (un judici social de l'altre). Els hisendats van rebre doncs d'altres membres de la societat el reconeixement d'accions socials conspíqües (com ara començar

Pel que fa als dots d'artesans, sembla que mantenen els seus dots i encara els milloren lleugerament, però amb la prevenció que al darrer tall de la mostra el nombre de capítols d'artesans sembla haver decaïgut, cosa que no se sap si pot tenir de rerefons alguna situació de caire més negatiu. No obstant, també podria ser una casualitat estadística o el reflex d'algun tipus de canvi d'etiqueta. Els dots de treballadors van variar poc durant tot el període: sols entre 1771 i 1806 es produeix un augment, però entre 1806 i 1841 es torna altre cop a un nivell poc millor que el viscut el 1750. Aquells que havien assolit l'estatus de menestrals no obstant començar al mateix nivell que la resta dels treballadors, cap a 1841 paguen dots més alts que abans, i clarament propers al doble dels que romanen o entren a la situació de treballadors, que en general està associada a tenir poques o caps terres en propietat. Malgrat això, alguns dots del tercer quartil de treballadors i menestrals s'assemblen, implicant que no sempre hi havia aquesta relació directe entre el treballador i el menestral, sinó que alguns individus podien viure situacions similars i solapades. En tot cas, sols es pot dir en termes generals que el treballador tendia a ser més pobre que el menestral. Potser més interessant, parlant d'aquests solapaments, és el fet que els pagesos més pobres (per exemple alguns masovers vivint en condicions difícils o alguns propietaris petits i/o empobrits) no pagaven pas dots més alts que molts menestrals. L'ordre treballador- menestral – pagès sí que existeix en termes generals, però els més rics i els més pobres de cada categoria formen sens dubte solapes en la seva posició social. Convé, a més, recordar que per interessant que sigui l'emergència històrica de la figura dels menestrals no era una figura especialment habitual en terres besaluenques. Aquells dedicats al comerç, un dels grups més heterogenis, sembla començar a un nivell segons com baix el 1750, però pugen enormement el 1771 quan la majoria de preus han pujat molt, potser perquè preus elevats dels cereals els podien beneficiar, alhora que començava a rodar amb forces renovades la indústria tèxtil. El 1806 així com el 1841 els dots són ja més baixos que el 1771, però sempre es mantenen a nivells de més del triple de 1750. Per altra banda, l'evolució dels dots de comerciants entre 1806 i 1841 no és positiva, cosa que no sorprèn, doncs bé sabem que la indústria no

---

a pagar dots més alts, vestir diferent, practicar noves estratègies matrimonials) construint així socialment esquemes de pensament i d'expressió. No seria absurd situar les pràctiques matrimonials com a peça clau de la gènesi dels hisendats duta a terme per ells mateixos.

tenia el dinamisme anterior, i tot just feia la viu-viu amb la seva tecnologia i organització cada cop més antiquada pel conjunt català¹⁴⁷. Ara bé, queda força clar que la situació de les persones relacionades amb el comerç, així com el seu estatus fins i tot en viles no gaire grans com les de l'àrea de Besalú, millora molt entre 1750 i 1841, de forma coherent amb el supòsit que el món econòmic guanya en preeminència a finals del segle XVIII, i els comerciants-fabricants no deixaven de ser la punta de llança de la nova societat *burguesa*. Fins i tot en la seva versió rural, allunyada de les grans fortunes comercials i industrials que residien preferentment a les ciutats (si més no abans de la invenció de la colònia tèxtil), no es pot pas dir que aquells involucrats en el comerç fossin persones pobres. A més, a aquest grup s'hi sumaven individus amb un capital social i cultural clarament important, com eren els botiguers o els apotecaris. En el fons, el coneixement tant del producte com de les xarxes de relacions interpersonals (i heretables!) que permetien moure'l eren la principal barrera d'entrada que un comerciant podia erigir enfront de competidors potencials. Però si els mercaders poden ser vistos com un grup heterogeni, la diferència relativa que separava els més rics dels més pobres segurament no era tant com la que separava els dots dels artesans més pobres dels més rics. La idea que els artesans presentaven moltes diferències entre si ja s'ha insinuat en obres que tracten la mateixa època com la de (Torras 2009), encara que sense mencionar dots, o en (Marfany 2010). La minva de poder adquisitiu (també reflectida en dots) defensada per (Huguet 1990) pel cas de Lleida sembla manifestar-se una mica en els inventaris, però no pas en els dots, en el nostre cas. Ara bé, aquestes dades poden ser enganyoses si recordem que el nombre de capítols d'artesans que es troben el 1841 és menor. De totes maneres, els artesans besaluencs, a diferència dels lleidatans, tenen al darrera una activitat manufacturera rellevant que els recolza fins al final del període que estudiem, per tant la seva situació no és idèntica. Però com sí que diu Huguet, dels artesans pot sorgir-ne una elit, alguns membres que viuran molt millor i tindran millor posició que tota la resta. Ara bé, és poc probable esperar trobar-ne gaires fora de ciutats importants, i al Partit de Besalú

---

¹⁴⁷ La qüestió del progressiu endarreriment de les tècniques aplicades al tèxtil garrotxí que anaven fent més difícil seguir sent competitius en el sí del mapa industrial català i que acabaren amb el col·lapse i l'augment de l'atur de la dècada de 1860 és detallat en la recerca d'explícit títol "la muntanya contra el pla" (Enrech i Molina 2003).

no n'hi havia pas cap. Per aquesta raó, també s'explica que no aparegui cap dot d'artesà dels especialment elevats (és a dir, al voltant de 500 lliures) com els que havien existit en d'altres indrets.

Una segona informació interessant que podem examinar per a contrastar la situació d'aquests diferents grups socials és el de les condicions amb les quals els familiars propers feien el pagament del dot al futur espòs de la núvia. Com hem dit, la posició d'hereu garantia més seguretat econòmica, per més que és innegable que també exigia més responsabilitats i obligacions i menys llibertats individuals, però la regulació dels pagaments legítims estava pensada per evitar posar excessiva pressió sobre el gros de l'herència. Ras i curt, casar una noia no era cosa barata. Per evitar problemes de liquiditat, els pagaments se solien fer pausadament, sovint al llarg d'uns pocs anys. A més a més, aquests pagaments no s'originen exclusivament en el sí de la família. El propi treball de les dones (especialment com a minyones o filadores), les donacions de parents, les causes pies per casar donzelles pròpies, o organitzacions de suport mutu com ara gremis i confraries en bastantes vegades podien aportar recursos exclusius o addicionals per assegurar la possibilitat de trobar un marit o bé millorar la posició social de destí d'una dona. Exemples d'aquestes organitzacions a la nostra àrea d'interès són la Confraria de Sant Marc dels Sabaters de Besalú i la Causa Pia de Casar Donzelles fundada per Marianna de Salrà Vallgornera també a Besalú.

TAULA 62: TOTAL DEL DOT CONTRA PART LLEGÍTIMA DEL DOT (% indica el pes sobre el total de la part no llegada pels pares)

	1750			1771			1806	1841		
	dot total	llegítima	diferència	dot total	llegítima	diferència	dot total	dot total	llegítima	diferència
pagesos										
1r quartil	55,25	51,25	7,24%	79,5	75	5,66%	150	98,75	90	8,86%
mediana	108	100	7,41%	125	125	0,00%	300	250	250	0,00%
3r quartil	234,75	234,75	0,00%	437,5	437,5	0,00%	1000	712,5	712,5	0,00%
artesans										
1r quartil	55,5	26,5	52,25%	80	57,5	28,13%	97,5	90	50	44,44%
mediana	75	50	33,33%	137,5	100	27,27%	137,5	150	150	0,00%
3r quartil	128	105	17,97%	250	150	40,00%	206,25	250	200	20,00%
treballadors										
1r quartil	36	0	100,00%	40	25	37,50%	60	60	16	73,33%
mediana	50	22	56,00%	60,5	50	17,36%	100	107,5	56	47,91%
3r quartil	72,25	52	28,03%	101,25	75	25,93%	132,5	179	145	18,99%
comerciants										
1r quartil	38,75	21,5	44,52%	223,5	92,5	58,61%	175	150	115	23,33%
mediana	50	42,5	15,00%	402	140	65,17%	300	200	150	25,00%
3r quartil	51,5	51,5	0,00%	826	695	15,86%	400	350	200	42,86%

Per l'any 1806 es va fer un buidatge que no recollia dades necessàries per a distingir el que aquí es presenta. Es fa palès, mirant la taula, que l'estatus de la família era un factor decisiu de cares a entendre si la contribució al dot sorgia principalment del parentiu directe o d'altres fonts. En general, com més baix era el dot (i per tant suposem que més pobre la família) més probable era que una part succinta d'aquest sorgís (de mitjana) de beneficència, treball femení, o ajudes vàries addicionals a l'herència. Així, els treballadors era el grup que més sovint requeria d'aquestes mesures per casar noies. En canvi, els pagesos de mas eren el grup que menys sovint recorria a aquestes mesures, i cap dels pagesos rics de la nostra mostra va deixar que el dot d'una de les seves descendents sortís de res que no fos el seu dret legitimari. És possible que, per aquesta gent, que no s'hagués de recórrer a ajudes, treball fora del mas o beneficència, fos pràcticament una qüestió de prestigi social. Altrament, la resta de components de la societat besaluenca recorrien a aquestes mesures en entre una quarta part i la meitat dels casos. Queda clar però que per exemple evitar una soldada o el recurs a una causa pia de donzelles pobres era sempre millor per *quedar bé* en societat, i que el recolzament d'un donatiu d'un familiar llunyà era sempre més ben

vist que altres coses, posats a triar. És interessant fixar-se que quan hi havia una soldada sovint es feia menció a què s’havia obtingut realitzant “una feina honesta i respectable per una dona”.

Una segona variable referent als pagaments era el temps acordat per anar entregant els diners que donava la família de la futura núvia a la del futur nuvi. Per a mostrar-ho s’ha creat la següent taula.

TAULA 63: MESOS PER PAGAR I NOMBRE DE PLAÇOS PELS DOTS

	1750		1771	
	Mesos per pagar	terminis	Mesos per pagar	terminis
1r. Quartil	18,25	2	18	2
mediana	36	3	30	3
3r. Quartil	48	4	53	4
	1806		1841	
	Mesos per pagar	terminis	Mesos per pagar	terminis
1r. Quartil	15,5	2	19	2
mediana	18	3	38	3
3r. Quartil	48	3	64,5	5

Les diferents durades dels pagaments per cada cas han estat dividides pel mètode dels quartils i la mediana i s’han presentat així a la taula anterior. Tal i com es pot veure, el temps requerit per pagar un dot es va mantenir relativament estable al llarg del temps (sols l’any 1806 és especial amb la curta durada d’alguns casos). La majoria de les famílies podien permetre’s fer front al pagament en tan sols pocs anys i uns pocs terminis. Aquesta mesura simple permetia que l’hereu no s’hagués de preocupar tant per la pressió que un casament pogués suposar en un sol any de la seva explotació. En termes de comptabilitat moderna diríem que buscava garantir la liquiditat de tresoreria. Es podria argumentar que una altra motivació per recórrer als pagaments fraccionats al llarg del temps era la manca de diners en metàl·lic, però aquest tipus de situacions es podien resoldre fàcilment si tenim en compte les possibilitats d’encarregar crèdits o de fer cessions temporals del dret d’ús sobre propietats familiars per tal de compensar per deutes, inclòs el deute del dot. Ara bé, en l’àmbit

judicial, no eren pas inexistents els casos en què hi havia hagut problemes per cobrar una llegítima, i tot fa pensar que els terminis de pagament acordats s'esgotaven en la mesura del possible i més, i que hi havia molt poca intenció d'avançar en cap cas un pagament a abans del que s'havia promès als descendents no-hereus.

MOBLES COM A PART DEL DOT

El dot masculí era fonamentalment més pràctic, sovint una llegítima i potser a més a més eines per exercir alguna professió, o animals de granja o de treball, o un aprenentatge o estudi. A més, ja que l'obtenció d'un dret de llegítima solia anar associat a l'abandonament gairebé definitiu de la vida a la llar parental, en el cas dels homes no estava tan clar que aquest moment hagués d'estar associat a unes núpcies ni a un "casament amb déu". Pel cas de les dones, en canvi, sí que es produïa amb força aquesta associació, i per tant, excepte en els casos de les famílies més pobres de totes, els diners del dot solien anar acompanyats d'espècie en forma de roba i/o mobiliari de la llar. La pràctica de donar mobles i vestits a una núvia es pot traçar ja des de l'edat mitjana, i essencialment implica l'entrega d'un recipient de fusta d'algun tipus –normalment havia estat un bagul o caixa rectangular- on transportar a la nova casa les seves peces de vestir, tan les rebudes com a regal com aquelles preexistents. Cada cop més aquest objecte –el moble de fusta regalat- va anar canviant per representar millor l'estatus de la seva propietària. Això anava lligat al procés en què les revolucions i dinàmiques del consum anaven canviant el joc simbòlic dels individus vivint en societat. Processos que, des de fa més d'un segle, han volgut explicar autors tan diversos com ara (Veblen 1899; Elias 2000; Roche 1997; Roche 1991; McKendrick 1982; Weatherill 1996; Shammass 1990; Berg 2004; Berg and Clifford 1999; Berg 2005; Bushman 1993; Braudel 1993; de Vries 2008; de Vries 1994a; de Vries 1994b; Sombart 1922). A la següent taula mostrarem la proporció de diferents tipus de productes d'ebenisteria donats per grups socioprofessionals al llarg de la nostra mostra, que com veurem va anar evolucionant entre 1750 i 1850.

TAULA 64: MOBLES ENTREGATS A LES NÚVIES

1750			1771		
Caixa	Calaixera	Esriptori	Caixa	Calaixera	Esriptori

	Núvia			Núvia		
Pagesos	1,0	0,03	0,0	0,8	0,1	0,0
Artesans	0,9	0,0	0,0	0,9	0,1	0,0
Treballadors	0,8	0,0	0,0	1,2	0,0	0,0
Comerciants	0,8	0,0	0,0	0,3	0,7	0,0
	1806			1841		
	Caixa			Caixa		
	Núvia	Calaixera	Escriptori	Núvia	Calaixera	Escriptori
Pagesos	0,7	0,3	0,1	0,6	1,7	0,05
Artesans	0,9	0,0	0,0	0,6	0,1	0,0
Treballadors	0,8	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0
Comerciants	0,2	0,5	0,2	0,7	0,2	0,1

El 1750, quan comença el present estudi, gairebé tot el mobiliari estava format per caixes. Solament els més rics pagesos haurien volgut adquirir una calaixera. Però fins i tot aleshores es mostraven diferències d'estatus a través dels materials emprats en la construcció del producte. La majoria de gent, de classes populars, empraven caixes d'àlber –dit popularment arbre blanc–, mentre famílies benestants preferien posseir-ne de noguer. Fustes més resistents com ara el roure no solien estar a l'abast de la manufactura de molts ebenistes de l'època, a causa de la duresa de treballar-les sense mitjans mecànics disponibles, i possiblement per raó de restriccions imposades pels interessos navals. Ara bé, la diferència s'expressava no només en els materials, sinó també en l'acabat: les caixes de noguer tenien decoracions, marqueteria o altres aspectes de disseny més treballats i més cars tot vol, a diferència de les d'arbre blanc. Al segle XVIII, a més, es pot dir que tot el mobiliari destinat a les núvies tenia panys amb claus a les seves obertures –cosa que l'encaria ja que requeria treball de serraller-. I també cal remarcar que fins i tot entre les famílies que regalaven caixes d'arbre blanc, no podem argumentar que en tots els casos es representés un mateix estatus, ja que no podia ser el mateix adquirir un moble nou que haver-ne de regalar un que ja estava a la família o que era de segona mà, així com és obvi que regalar un bagul de segona mà sempre era millor que no regalar cap obra de fuster a la futura esposa. Tot seguit mostrem alguns models de caixa regalats a núvies del segle XVIII:

GRÀFIC 31: CAIXES DE PASTOR D'ARBRE BLANC O ÀLBAR, CIRCA S.XVIII.

GRÀFIC 32: CAIXA DE NÚVIA DE NOGUER, S. XVIII.

Nogensmenys, a mida que els patrons de consum van variar, aquests comportaments de compra relativament semblants van ser substituïts per una realitat més jeràrquica. No només les adaptacions més modernes de la caixa de núvia van anar incorporant un calaix a la part de baix, sinó que ja a la segona meitat del segle XVIII un nou tipus de moble va començar a representar un estatus familiar més elevat que el que se simbolitzava en incloure les caixes al dot. Es tracta de la calaixera. Com a peça, tenia una mida major, i comprenia diversos calaixos, tots ells sota clau, i amb els seus poms de metall per estirar-los. Portava evidentment més hores de feina. En ser un producte més de luxe, només es manufacturava en fusta de noguer. Tal i com podem veure a la taula, al llarg del període estudiat cap família de treballadors se'n va poder permetre un. Per altra banda, si una família volia anar més enllà de l'estatus ofert pel regal de la calaixera, sempre podia fer un regal combinat de varies peces, per exemple dos caixes o una caixa i una calaixera. Les possibilitats eren diverses, perquè fins i tot quan l'habitual era que la núvia portés només un moble, aquest no era sempre el cas.

GRÀFIC 33: CALAIXERA D'OLOT, S.XVIII (FUSTA DE NOGUER) – NOTAR LES POTES DE PEU DE GALL TÍPIQUES DE L'ESTIL DE L'ÈPOCA, COM A MÍNIM A LA PRESENT REGIÓ

El 1806 ja trobem versions més luxoses de la calaixera, que evolucionen en l'escriptori, mentre que en general tot el mobiliari que és diferent de la tradicional caixa guanya en popularitat entre totes aquelles famílies que tenen cert poder adquisitiu. L'escriptori és fonamentalment una calaixera que afegeix una part superior plegable que, quan s'obria, revelava calaixos especials en principi per guardar documents i/o papers. La superfície plana superior ocultable, quan estava oberta, servia d'espai pla per a la lectura o l'escriptura –d'aquí el nom del moble. Com les calaixeres, es feien a partir de fusta de noguer, amb panys de serralleria i poms de metall (així que intervenien com a mínim dos artesans). S'ha de tenir en compte que la principal funció d'aquests mobles, quan entregats a la núvia, no era pas fer-los servir per escriure, sinó servir de contenidor pels vestits que aquesta portava a casa del futur espòs, així com es feia amb la resta de mobles que hem estat discutint. Els inventaris post-mortem mostren que s'empraven principalment per aquest propòsit, i només en alguns casos un dels escriptoris de la casa sí que efectivament contenia alguns documents legals, i no sembla que cap s'utilitzés per escriure, ja que més aviat es pot pensar que això es feia en altres mobles.

GRÀFIC 34: ESCRIPTORI, S. XVIII (fusta de noguer)

Els escriptoris es van mantenir relativament poc comuns durant els següents 50 anys en aquesta àrea rural que era Besalú, encara que la calaixera cada cop formava part de la vida de més gent de la que tenia un cert estàndard mitjà de vida en aquesta societat. Amb el temps, no només van canviar els patrons de consum, sinó que també cal tenir en compte com noves modes van afectar les decisions de compra. A principis del segle XIX la calaixera no és pas idèntica a la que s'havia fet un segle abans, mentre que novament a mitjans d'aquest mateix segle XIX el gust en mobiliari havia tornat a canviar. Això recorda un aspecte important del treball sobre la cultura material, que els materials i les paraules poden ser els mateixos, però el producte pot haver variat.

GRÀFIC 35: CALAIXERA DE PRINCIPIS DEL XIX (FUSTA DE NOGUER)

GRÀFIC 36: CALAIXERA DE MITJANS DEL XIX (NOGUER)

LA ROBA COM A PART DEL DOT

El vestir és clarament al centre de canvis en la cultura material. Avui en dia, quan aquests codis canvien a gran velocitat i el consumisme sembla afectar no només la relació entre home i objecte, sinó també fins i tot les relacions entre els éssers humans amb els nous productes tecnològics, pot ser de gran interès pensar sobre els orígens de les revolucions del consum. Generalment s'estableix que, en la història europea, el consumidor del segle XIX passa a ser molt més semblant al de principis del segle XXI que no cap altre home històric, com recorda Carson citat en Schuurman (Broad (Ed.) and Schuurman (Ed.) 2014). Una manera d'examinar aquestes qüestions pot ser la informació sobre vestits nupials que apareix als contractes matrimonials. De nou, el mètode serà l'aplicat amb el mobiliari: una combinació d'aspectes qualitatiu i quantitatiu. Per començar, però, ens agradaria fer algunes consideracions sobre les pràctiques relacionades amb el vestit de núvia de la època que ens afecta. Les núvies transportaven al casar-se perquè eren una part important de les seves propietats, però alhora, era costum que la família (depenent es clar del nivell de vida) li donés aquell dia un o més vestits nous fets a un estàndard relativament bo. Aquests vestits només rarament eren blancs: aquesta tria va venir més tard a la història (la costum va ser iniciada per Victòria d'Anglaterra), i el que és més, no eren necessàriament emprats en la cerimònia. D'entrada, perquè era prou comú regalar-ne més d'un. La tria de vestit depenia essencialment dels recursos disponibles i dels codis vigents a l'època, però en el sí d'aquest condicionament hi havia espai per la núvia per triar. Tot i que alguns historiadors que han tractat el tema dels inventaris post-mortem catalans pensen que la dona no tenia res a dir sobre decisions de compra, s'ha de dir que en els capítols es veu que era relativament normal que la núvia pogués triar el color d'alguns dels seus

vestits, o en el cas que se'ls comprés amb els seus propis estalvis, evidentment també el teixit amb què el sastre els hi faria. A més, era possible que una família no donés directament els vestits i els mobles, sinó que posés a disposició de la futura esposa una quantitat de diners extra del dot que servís de compensació pel fet que no es donessin mobles i vestits físicament, o en altres casos, s'establí un pressupost amb el que ella podia anar personalment a escollir allò que li semblés millor. Ja que els mobles i potser també els vestits es necessitaven físicament el dia que tenia lloc la cerimònia, el normal era que els dots en espècie, a diferència dels en metàl·lic, es regalessin per la boda o dies abans.

Durant aquest període trobem varis canvis en els vestits en sí, però un de més interessant és el que experimenta el costum de regalar vestits a les núvies: el fet és que esdevé del tot usual que les famílies donin varis vestits complets a una sola núvia. El 1750 la majoria de la gent tan sols hagués donat un sol vestit complet per núpcies, i tan sols una molt petita minoria a Besalú n'estava donant més d'un, així com en comptades ocasions, cap ni un. Ara bé, el 1841 unes dècades de canvi que havien tingut lloc en la part central d'aquests 91 anys que havien passat havien conduït a aquesta societat a què s'establís un nou normal que consistia en entregar entre dos i tres vestits, tot depenent de l'estatus de la família. Quan es donava més d'un vestit, les necessitats pràctiques es tenien en compte: generalment hi havia una barreja de fibres d'estiu i d'hivern, junt amb al menys un vestit adequat per al dol de parents difunts. La següent taula mostra aquesta evolució quantitativa:

TAULA 65: VESTITS NUPCIALS MEDIANOS PER CAPÍTOL MATRIMONIAL

	1750	1771	1806	1841
Pagesos	1	2	3	3
Artesans	1	1	2	2
Treballadors	1	1	2	2
Comerciants	1	3	3	3

Per un altre costat tenim els canvis en la forma i composició de les peces, encara que aquesta informació no queda sempre escrita com seria preferible, sinó només apuntada esporàdicament per la ma del notari. Quan el notari decidia descriure les

peces que componien el vestit, sempre esmentava el teixit de cada peça, però els orígens de la producció només es troben escrits per algunes poques localitzacions famoses, especialment les internacionals, i els colors només apareixen aquí i allà, i de vegades en comptes d'això esmentava que la núvia podria triar la tonalitat que li semblés. En altres casos, el document només ofereix la frase “vestits adequats a la seva classe i estatus”. Tot i això, els noms que es donen a cada ítem, els teixits diferents que van apareixent i desapareixent en el temps, i també els nous colors, donen suficient idea del complex món del vestir com per a apuntar alguna cosa sobre l'evolució general en tendències, i de l'evolució cap a un món del consum més ric al voltant de 1800.

El present a la núvia normalment incloïa el gipó, camisa i faldilla que formava vestits, junt amb jaquetes curtes, capes de pluja, caputxes, i important: mantellines (que s'utilitzaven per anar a l'església). Evidentment, la forma anava canviant amb el temps, i les noves variants substituïen o complementaven vells vestits. Un exemple seria l'increment en l'ús de armilles (gipons sense mànigues) al llarg del període estudiat. A més, arribats a 1841, trobem que un nou costum sembla haver aparegut a l'àrea de Besalú: les famílies farien faldilles a casa (de cànem, en forma d'estamenyes) i les donarien a les núvies junt amb els vestits habituals. Els colors habituals eren negre i blau, encara que com s'ha dit també era comú que es deixés triar a algunes dones el color que volguessin. El 1771 el blanc apareix també i va guanyant força amb el temps (però no oblidem que no era pas el color que es duia el dia del casament). I, no gensmenys l'increment en el ventall de colors, les faldilles tendien molt marcadament a ser negres, amb només els gipons o les mànigues tenyides de maneres més alegres. L'expressió popular que el negre no passa de moda es fonamenta en segles d'història. Cap a meitat del segle XIX, a més a més, també era habitual que es trobessin vestits combinant diversos colors, i no necessàriament en un patró concret. Pel que fa als materials, la llana era la més utilitzada a principis de la mostra, amb el cotó (especialment les imitacions de productes belgues) en un segon terme. Durant la segona meitat del XVIII, les produccions de llana de Centelles –d'estamenya-, una població al centre de Catalunya, van passar a ser les preferides per regals de boda, i apareixen a la majoria de contractes matrimonials. La moda de les estamenyes de

Centelles era tan forta que fins i tot el cotó sembla anar una mica enrere, encara que la seda esdevé també una mica més comuna. Just després del canvi de segle, les baietes (una combinació de llana i cotó desenvolupada a França), van començar a superar l'interès en les Estamenyes de Centelles, i aquestes darreres pràcticament van desaparèixer del mercat després de les guerres napoleòniques. Alhora, les indianes van passar a fer-se servir per fer faldilles, mentre que la varietat de teixits utilitzats pels vestits de les dones va passar a ser gairebé el doble del que hi havia disponible 50 anys abans, i diferents varietats de seda van passar a dominar el mercat de luxe, consumides per pagesos més rics i altres membres benestants de la societat. Al final del nostre període d'estudi, la mostra de 1841 presenta un moment en què les baietes eren la peça més popular, encara que el mercat de productes d'alta qualitat sembla haver sofert un gir molt sobtat: encara que la seda se segueixi utilitzant, la moda sembla apuntar ara també a productes de llana de molt alta qualitat. Els teixits com el que s'anomenava cúbica o peces de llana merino passen a ser aquest any de 1841 l'estereotip de la nova tendència.

Un altre aspecte interessant és que el partit de Besalú estava ben connectat als mercats internacionals gràcies a incloure en el seu sí l'important vila comercial de Tortellà (dedicada a la venda i exportació de productes tèxtils produïts localment). Al mateix temps, Tortellà era a la ratlla de França i no tan lluny de la ciutat de Figueres i de diversos ports marítims. Aquesta àrea al nord de Catalunya ha estat definida per la recerca sobre botigues de roba com a una de les que mostraven major varietat en disponibilitat de teixits a la regió, (Torra 1997; Torra 1998) mentre que fins a mitjans segle XX ha estat un centre de contraban important gràcies als seus passos de muntanya de mal controlar a través dels Pirineus. Per tant, no hauria de sorprendre que trobem connexions entre els capítols matrimonials d'aquesta àrea rural i ciutats clau en la producció europea de tèxtils. S'ha reunit evidència d'aquest fet en la present taula, encara que els notaris i altres actors només devien especificar ciutats en països que coneguessin bé:

TAULA 66: PRINCIPALS ORÍGENS DE LA ROBA ESTRANGERA

1750

Països Baixos	
Bèlgica: Handschoote, Amiens, Flanders, Brussels	
França: Le Mans, L'île, Languedoc, Nîmes	
	1771
Països Baixos	
França: Le Mans, Languedoc	
Bèlgica: Brussels, Flanders	
Illes Balears: Mallorca	
Itàlia: Genova	
	1806
Bèlgica: Gent, Ieper	
França: Toulouse, Languedoc, L'île, Le Mans, Tours	
Anglaterra	
Illes Balears: Mallorca	
	1841
Anglaterra	
França: Rouen	
Síria: Halab (Aleppo)	

Estem segurs que la disponibilitat de productes francesos, anglesos i belgues fins i tot en una part rural de Catalunya no hauria de ser negligida. També resulta interessant veure com uns centres mundialment coneguts per la història industrial van substituint-se uns als altres també des de l'òptica de la nostra mostra, que no és aquí la de la producció (que ha sigut objecte de monografies sobre aquestes ciutats de la llista) sinó que és la del consum. Demuestra fins a quin nivell els mercats internacionals es desenvoluparen i integraren durant el segle XVIII. Alhora, posa una pregunta interessant. Considerant que parlem d'una àrea proto-industrial, què passava amb els tèxtils locals? La veritat és que, deixant de banda les indianes –que a més al XIX ja no es feien- la major part de la producció local estava composta de mitges, peces de lli, cànem, i barrets, de manera que fins i tot quan parlem d'una àrea protoindustrial fins a mitjans del segle XIX, el que es produïa no tenia un gran impacte en el que les núvies rebien com a vestits especials i de més qualitat al moment del casament. Evidentment peces de roba interior o menors com mitges, camises, i barretines serien de producció local, però no són la part més important dels regals que es poden fer en un capítol, i es tracta de productes que també tenen una altra qualitat, menys durables, i són

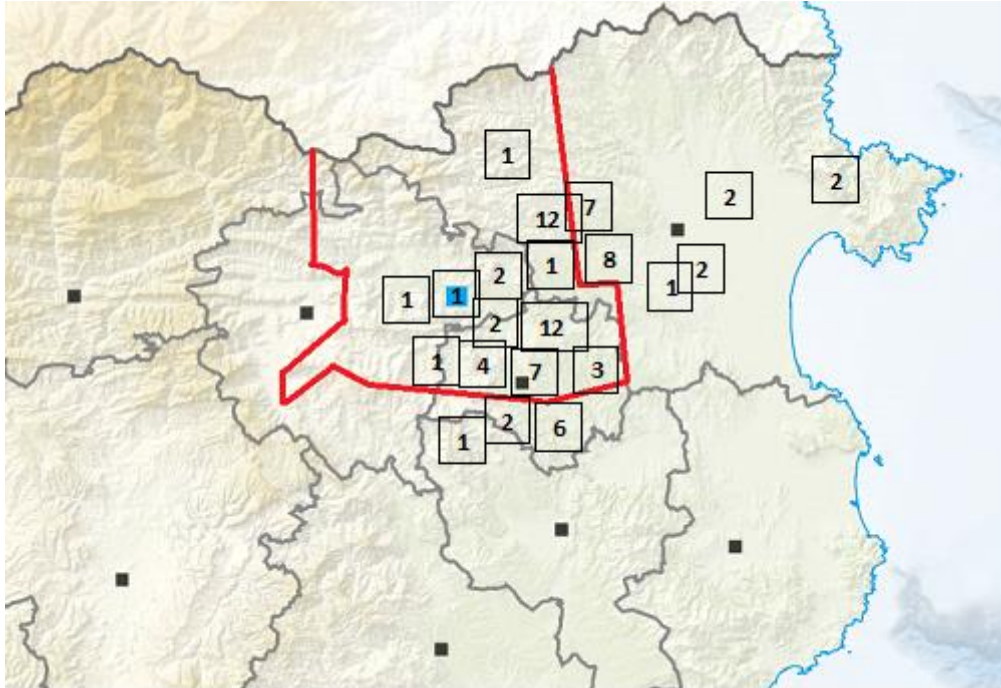
comprats en moments diferents. També evidentment fa pensar en altres qüestions com ara que el fet que la regió anés perdent competitivitat en mantenir més tecnologies obsoletes que segurament només permetien mantenir la producció abaratint costos, i teixits que van anar perdent popularitat com els cànems de Banyoles, o la insistència en productes barats pel dia a dia com barretines, mentre les indians es perderen aviat, quan tant el món de la producció com el del consum van anar prenent altres rumbos al segle XIX, haurien estat factors que s'haurien combinat per explicar com la regió es veia afectada i evolucionava en la seva integració amb les del voltant, duent ben lentament a la decadència. Així, factors com l'escassetat de capitals i de carbó, o el fet del contraban, segurament no serien tan rellevants com alguns historiadors han pensat.

GEOGRAFIA SOCIAL DELS NUVIS I PARES DE NÚVIES MENESTRALS

Si bé al llarg de la tesi s'ha insistit ja molt en que els menestrals no eren tan nombrosos a l'àrea de Besalú com als dos Empordans, fet lligat al menor dinamisme del mercat de la terra i del crèdit de Besalú, en aquest apartat ens preguntem per la distribució geogràfica dels que efectivament es classificaven com a menestrals al Besalú de 1841. Aquest exercici s'ha fet a partir dels capítols trobats el 1841 perquè mostren un nombre relativament alt d'aquests individus (78 casos). El resultat de l'exercici és el següent:

Gràfic 37: MAPA DELS NUVIS I PARES DE NÚVIES MENESTRALS TROBATS EL 1841

Font: elaboració pròpia a partir del buidatge de capítols matrimonials de 1841

Com es veu al mapa anterior, els menestrals són especialment nombrosos a les anomenades garrotxes d'Empordà, és a dir, a pobles com Lladó, i al Pla de l'Estany. En general, el criteri clau més lògic per explicar la presència o no de menestrals en una població sembla ser la geografia física: en aquells municipis més plans el nombre de menestrals tendeix a ser més alt. Aquest seria el cas de, per exemple, Argelaguer, la població més oriental on trobem un capítol de menestral aquell any. Argelaguer és un poble a l'oest de Besalú que està situat en un municipi especialment pla per les característiques de la Garrotxa i que està travessat pel Fluvià, element que podria possibilitar activitats de regadiu. Els dos pobles dependents de Besalú on trobem una quantitat elevada de menestrals (Lladó i Serinyà) són en ambdós casos en municipis compostos per, al menys, un 50% de terres relativament planes. En el municipi proper a aquests dos pobles de Maià de Montcal, que és d'economia fortament agrària, també trobem presència de menestrals, encara que en menor mesura. El tercer poble del partit hipotecari de Besalú per nombre de menestrals trobats en capítols de 1841 és Banyoles (7), tot i que el seu volum de població és molt superior als altres casos que comentàvem. En general, trobem menestrals de tots els municipis que componen actualment el Pla de l'Estany. Les dades de Besalú també han mostrat diverses famílies

de menestrals que feien aliances matrimonials amb famílies residents a l'àrea de Besalú, en dos casos d'un municipi tan allunyat com és el de la Selva de Mar.

Allò més rellevant del cas de Besalú és però que permet delimitar l'àrea d'influència principal dels menestrals, típics de l'anomenada Regió de Girona: semblen no existir en cap nombre rellevant a la major part de l'actual comarca de la Garrotxa. També sabem que són menys nombrosos, en general, a l'àrea de Besalú que a l'Alt o el Baix Empordà, i que això va al seu torn lligat a un mercat de la terra i del crèdit diferent que el que trobem en aquests altres territoris. En canvi, els llibres de l'armament de 1795 sí que havien llistat uns pocs menestrals (en un nombre reduït respecte al total de la seva població) en municipis com Sant Esteve d'en Bas, Santa Pau, Montagut i Oix, o Castellfollit de la Roca, cosa que suggereix que, a pesar del mapa fet a partir dels capítols que aquí presentem, també hi podien haver existit i ser-hi aquell mateix 1841, però insistim que la major part dels que hi havia al Corregiment de Girona no vivien pas allà.

HOMOGÀMIA D'ESTATUS A BESALÚ

Considerant la sèrie de temes que hem anat treballant al llarg dels anteriors sis capítols, esdevé també una peça rellevant de la temàtica de la tesi un estudi sobre l'homogàmia en els casaments de Besalú, per demostrar novament la importància del capital dels individus en condicionar visiblement la seva evolució.

Abans de començar aquest estudi hi havia, però, indicis qualitatis que feien pensar ja en quina mena de resultat obtindríem, concretament, comentaris que es poden llegir a les dispenses de consanguinitat d'aquesta època que es conserven a l'Arxiu Diocesà de Girona. Aquestes dispenses es feien per permetre el matrimoni entre persones amb graus entremitjos de consanguinitat, de tercer a cinquè grau aproximadament, essent quart i cinquè grau els més comuns. En aquestes dispenses es feien al·legacions a la jerarquia eclesiàstica que sovint donen molt bones pistes per entendre la mentalitat que conduïa l'elecció de parella a l'època. Vegem alguns exemples qualitatis que fan pensar en la importància de l'estatus i la classe en l'elecció matrimonial, tots ells part d'al·legacions per demanar permís per fer un matrimoni entre parents:

“...como tenga ella un dote menos competente segun su condicion, y estado, por hija de un Letrado el Dr Buenaventura Torras y Gener...”¹⁴⁸

“que las parroquias asi de Beuda como de Salas son de un corto vecindario de forma que en Beuda habra unas quarenta Casas y en Salas unas veinte y no mas y de estas solamente son sinco las de labradores en Salas, y en Beuda siete, y en todas ellas no se halla un acomodo proporcionado e igual en buenas circunstancias para Maria Trias”¹⁴⁹

“y si bien es verdad, que en dicho lugar haya sugetos, como el Heres de la Mata, y del Soler, que podrían contratar con la oratriz, pero estos son tambien consanguineos, ô afines”¹⁵⁰

“que lo pare de la contrahent es cirurgia, y de una edat molt avansada, y ara se li proposa lo acomodo de una sola y unica filla ab un Jove Cirurgia que podra esser lo consol en la vellesa del Pare dela dita Contrahent esser dela mateixa facultat, lo que no es facil trobarne”¹⁵¹

Així, hi ha diversos indicis que el fet de, per exemple, els pagesos propietaris casar-se en famílies d'altres pagesos propietaris, o els cirurgians casar les filles amb joves cirurgians, era considerat molt important per les famílies, fins i tot, en alguns d'aquests casos, implicant el jugar-se la possibilitat d'obtenir una bula papal de dispensa de consanguinitat. Les dades, òbviament, parlen de la problemàtica de trobar parella d'igual condició com a dificultat que exigeix la sol·licitud de dispensa papal o episcopal, tot i que per exemple en el segon cas és obvi que s'està mentint: Beuda es troba al costat de la vila de Besalú, i Sales està força allunyada de Beuda, així que simplement estan buscant una excusa plausible per a seguir una estratègia familiar i socioeconòmica que passa per la consanguinitat (cosa que de fet reforça la idea de la importància de l'estatus i la renda en el matrimoni). Al mateix temps, el cas del cirurgià sí que suggereix que, en ocasions, la pròpia estructura social no permetia casaments dins d'un estatus molt semblant, cosa que sumat als casos que hi podia haver hagut (també documentables) d'escàndol potencial per relacions sexuals extramatrimonials, crea una realitat en la que, ja veurem que, la homogàmia és un condicionament però no absolutament sempre un fet. No obstant això, l'il·lustratiu exemple del cirurgià i la seva filla demostra clarament que la prioritat primera, sempre que era realitzable, tendia a ser casar-se tenint en compte l'homogàmia, alhora que els conceptes que

---

¹⁴⁸ ADG, Dispensa de consanguinitat 3828 foto 3.

¹⁴⁹ ADG, Dispensa de consanguinitat 3860, foto 20.

¹⁵⁰ ADG, Dispensa de consanguinitat 3867, foto 26.

¹⁵¹ ADG, Dispenses de Proclama, setembre de 1805. Imatge 15 i subsegüents (04/09/1805).

apareixen en textos de l'època (proporció, classe, condició, estat, acomodar...) suggereixen també aquesta idea de càlcul i estratègia basat en allò socioeconòmic.

L'estudi s'ha fet a partir de les dispenses de 3 períodes presentades al capítol 3, i finalment amb les dades de capítols matrimonials de 1841 presentades en aquest capítol. El mètode que s'ha seguit és el de filtrar els nuvis residents a Besalú de la resta de dispenses, i a partir d'aquestes dades calcular el nombre de matrimonis real entre nuvis i filles de pares que caiguessin en la mateixa categoria socioeconòmica. Aleshores, a partir de les mateixes dades s'han calculat les dades esperades en una distribució aleatòria de casaments, tenint en compte el pes de cada categoria socioprofessional sobre el total, i es presenta seguidament una taula que divideix les dades reals per les esperades si els casaments fossin aleatoris en cada combinació possible de categories. Aquest mètode ja era conegut en estudis sobre Catalunya (Congost and Ros 2013; Marfany 2006). Hem fet aquesta taula a partir de la font de les dispenses de proclama. Les dispenses es podien voler demanar tant per motius socioeconòmics com per evitar el perill de murmuracions malintencionades i esquellejos per part dels veïns dels pobles dels contraents. Per això, trobar indicis d'homogàmia a partir de dispenses potser serà més significatiu que fer-ho a partir de capítols. Tot i això, un exercici interessant podria consistir en combinar els resultats de dispenses i capítols per estudiar àmpliament l'homogàmia en els matrimonis d'un any concret¹⁵². Malauradament, no comptem amb els buidatges documentals concrets que ens possibilitarien fer aquest tipus d'anàlisi.

Taula 67: HOMOGÀMIA AL PARTIT DE BESALÚ, 1755-1805. NOMBRE DE MATRIMONIS OBSERVATS PER MATRIMONIS ESPERATS TENINT EN COMPTE LA MIDA DE CADA CLASSIFICACIÓ.

nuvis			pares núvies		
1755	artesans	pagesos	comerciants	prof. lib.	treballadors
artesans (N23)	1,0	1,6	1,6	1,0	0,2
pagesos (N12)	0,0	3,1	0,0	0,9	1,3
comerciants (N2)	1,1	0,0	9,3	0,0	0,0
professionals lib. (N6)	1,1	0,8	0,0	3,7	0,0
treballadors (N13)	0,5	1,1	0,0	0,0	2,7
1769					

¹⁵² Agraeixo als revisors anònims de la memòria aquesta proposta.

artesans (N24)	2,0	0,5	1,9	0,0	0,9
pagesos (N20)	0,4	2,0	0,0	0,7	0,6
comerciants (N1)	0,0	0,0	0,0	13,4	0,0
professionals lib. (N6)	0,0	1,5	0,0	6,7	0,0
treballadors (N16)	0,6	0,4	1,4	0,0	2,1
1805					
artesans (N39)	1,6	0,9	0,7	1,2	0,9
pagesos (N49)	0,7	1,3	1,4	1,9	0,7
comerciants (N7)	1,6	0,4	6,1	0,0	0,4
professionals lib. (N4)	1,4	0,7	0,0	11,5	0,7
treballadors (N85)	0,9	1,0	0,5	0,0	1,3

Font: dispenses de proclama conservades a l'ADG filtrant matrimonis amb nuvi resident a Besalú.

Aquelles dades amb més representativitat (ja que no s'assoleix del tot en el cas dels comerciants o bé els professionals liberals) mostren generalment una forta tendència a l'homogàmia d'estatus a mitjans segle XVIII, tendència que només disminuiria amb el canvi de segle, que a més, compta amb una N superior i per tant és la dada més fiable. Excepció a aquesta tendència serien els artesans, que el 1755 semblen casar-se més fora del propi grup i amb pagesos i comerciants que dintre seu. Alhora que es mostra una tendència observable cap a l'homogàmia, hi ha també matrimonis que mai se celebren: per exemple mai hem trobat el matrimoni entre un nuvi treballador i la filla d'un professional liberal, i els matrimonis entre professionals liberals i filles de treballadors són extremadament rars. A més, en totes les mostres, els nuvis treballadors s'han casat abans amb filles de treballadors que amb qualsevol altre núvia d'un altre estatus. El 1805, ha estat especialment probable que els nuvis pagesos es casessin amb núvies que tinguessin pares comerciants o professionals liberals abans que amb la pròpia gent dedicada a la terra, tenint en compte l'efecte sobre la ràtio de la raresa de les núvies de pares comerciants o professionals liberals. Tant pagesos com treballadors mostren una clara tendència a disminuir els nivells d'homogàmia a Besalú entre 1755 i 1805, dada que fa Besalú més semblant a l'exemple d'Igualada estudiat per Marfany que a la tendència estable defensada per Congost i Ros en el cas de la Regió de Girona (Congost and Ros 2013; Marfany 2006). El paral·lelisme més obvi entre el primer i Besalú és la importància de la manufactura i la indústria, mentre que la diferència més òbvia entre Besalú i el segon és la importància que acaben guanyant els petits propietaris agrícoles dels Empordans, a diferència de Besalú. Es podria fer la hipòtesi, que de fet no seria innovadora, que els canvis socials aportats per la indústria

suavitzen les polítiques matrimonials de les famílies. Vegem tot seguit les dades de Congost i Ros per entendre l'argument:

Taula 68: ENDOGÀMIA OCUPACIONAL A LA REGIÓ DE GIRONA, 1769-1843.

Nuvis	pares núvies			
	artesans	pagesos	treballadors	altres
1769-1770				
artesans (N215)	2,5	0,6	0,8	1,0
pagesos (N358)	0,3	1,7	0,5	0,5
treballadors (N406)	0,9	0,8	1,7	0,2
altres (n142)	0,8	0,4	0,3	-
1806-1807				
artesans (N312)	2,2	0,6	0,8	1,4
pagesos (N453)	0,4	1,8	0,5	0,5
treballadors (N672)	0,8	0,7	1,6	0,3
altres (N194)	0,7	0,5	0,4	-
1841-1843				
artesans (N511)	2,4	0,5	0,9	1,3
pagesos (N387)	0,3	1,8	0,6	0,6
treballadors (N866)	0,9	0,9	1,5	0,2
altres (N223)	1,0	0,2	0,3	-

Font: Dades publicades de Congost i Ros elaborades a partir de capítols matrimonials.

Per a facilitar la comparació de les dades afegim també les dades d'homogàmia calculades per 1841 a Besalú, però que, com s'ha vist al capítol 3, no es poden realitzar amb dispenses i per tant s'han de treure a partir de capítols, el mateix mètode que ha utilitzat Congost i Ros.

Taula 69: HOMOGÀMIA D'ESTATUS A BESALÚ, 1841

ràtio	pares núvies				treballadors	hisendats	menestrals
	artesans	pagesos	comerç.	prof. lib.			
nuvis							
artesans (N19)	1,5	0,3	1,5	0,0	1,2	1,0	0,6
pagesos (N55)	0,3	1,3	0,5	0,0	0,2	0,3	0,7
comerciants (N11)	0,8	0,2	5,0	0,0	0,8	1,7	0,0
professionals lib. (N3)	3,1	0,7	0,0	43,0	0,0	0,0	0,0
treballadors (N37)	1,0	0,8	0,0	0,0	2,2	0,0	0,6
hisendats (N4)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	18,4	0,0
menestrals (N34)	0,8	0,5	0,5	0,0	0,1	0,0	1,7

Font: elaboració pròpia amb capítols matrimonials del Partit de Besalú de 1841

Les dades d'homogàmia de 1769-1770 han mostrat major homogàmia en el cas de Besalú, però a partir d'aquell moment, aquesta disminueix a nivells sistemàticament

menors que els observats per Congost i Ros en el cas dels artesans i dels pagesos, mentre que en el cas dels treballadors hi ha dades contradictòries: 1769 i 1841 mostren major homogàmia entre treballadors a Besalú, però 1806 mostra menor homogàmia a Besalú. Tot i això, en ambdós casos s'observen indicis d'homogàmia més que no del contrari, especialment en aquelles famílies més benestants. A més a més, els nivells d'homogàmia observats per Congost i Ros són molt més estables que els observables a Besalú. Per aquesta raó, pensem que el nostre cas s'assembla, pel que fa al matrimoni, així com també per altres raons, a l'estudi de cas de Marfany que argumenta que la societat canvia al mateix temps que canvia la forma de contraure matrimonis, més que a l'estudi de cas de Congost i Ros que argumenta que la societat canvia sense que canviï la forma de contraure matrimonis. Aquesta idea reforça la posició general de la tesi que hi ha diferències clares i observables entre el món de l'Empordà als segles XVIII i XIX, i el de Besalú.

ALGUNES REFLEXIONS EN PERSPECTIVA COMPARADA

Si comparem una mostra de capítols matrimonials de Besalú i una altra de l'àrea de l'Empordanet, als voltants de la Bisbal, el 1807¹⁵³, les conclusions a què s'arriba, a través d'aquesta comparació, apunten a la idea que, si bé els capítols matrimonials mostren un biaix quantitatiu pel que fa a la tipologia de persones que els feien per posició social, aquest biaix era relatiu a la societat local. D'aquesta manera, per exemple es veu que a Besalú els capítols de pagesos de mas són més nombrosos: recordem que hi ha una important població dispersa i que una part d'aquests gaudeixen de força bon nivell de vida. Els comerciants també tendeixen a fer més capítols que a La Bisbal. En canvi, a l'Empordanet són els vinculats a la terra més humils que, tot i no fer més capítols pel seu pes específic, destaquen sobre els treballadors i menestrals de Besalú per la seva participació prou àmplia en els protocols notariaus, inclosos els nupcials. En resum, en cada àrea estudiada es poden identificar perfils de gent que tendeix a protagonitzar més els capítols que altres dels seus veïns, en proporció diferent que una simple mostra aleatòria tenint en compte les ocupacions de la població. Resumint, hi ha un biaix dels capítols cap als grups més

---

¹⁵³ La mostra empordanesa prové de la tasca de buidatge duta a terme per Rosa Congost i Rosa Ros, amb el meu agraïment.

benestants, però aquests grups no tenen la mateixa composició en els dos territoris que comparem.

Pel que fa a una possible comparació entre les xifres medianes de dot per aquell any, agafant dades no deflactades, obtenim la taula següent:

TAULA 70: COMPARACIÓ DE DOTS NO DEFLECTATS A L'EMPORDANET I PARTIT DE BESALÚ (mediana)

	N	artesà	pagès	treballador	menestral	comerciant	hisendat
Besalú 1771	118	112,5	125	60'5		402	
Bisbal 1770	85	125	150	80			
Besalú 1806	180	137,5	256,5	100	100	300	2500
Bisbal 1806-1807	136	225	300	100	100	500	1350
Besalú 1841	141	111,41	148,54	57,19	111,41	148,54	1949,64
Bisbal 1850-1855	92	250	425	135	167,5	300	8700

Font: buidatge del registre d'hipoteques empordanès del grup d'història rural de Girona. Dades de La Bisbal de 1850-55: elaboració pròpia a partir de l'apèndix 10 (Esteve Torras 2011).

La taula anterior no mostra diferències significatives en alguns casos entre la societat de Besalú i de La Bisbal pel període del segle XVIII al XIX, agafant finals del XVIII, que és el moment en què teníem les dades per aquesta comparació (les dades de mitjans s.XIX disponibles estan molt separades en el temps). No obstant, dóna suport a la idea d'una major polarització entre rics i pobres a Besalú, cosa que concorda perfectament amb les dades que hem obtingut per altres vies, notablement les corbes de Lorentz obtingudes del Llibre de l'Armament de 1795 (només 10 anys abans d'aquesta mostra de dots), i que suggereixen la mateixa idea com s'ha vist a l'apartat 4. Per altra banda, les medianes semblants entre treballadors i menestrals en aquest moment no haurien de fer-nos oblidar que Besalú comptava amb menor proporció de menestrals en la seva societat, i que per tant (amén d'altres raons) la terra en propietat perpètua o emfiteusi estava repartida més desigualment. Si bé en aquest moment puntual que examinem aquí això pot no semblar rellevant –al capdavall tenim quatre medianes de 100 lliures- en termes de dinàmica històrica ho va ser. Per altra banda, resulta interessant veure que les dades dels dots dels anys 1770 i 1771 mostren una societat de Besalú que paga dots lleugerament inferiors a la de l'Empordanet. En quant a les

dades de mitjans del segle XIX, en aparença mostren una societat de Besalú clarament més pobra però en realitat no seria adequat acceptar aquesta comparació com a bona, ja que el buidatge que vam realitzar de Besalú i el que Esteve va realitzar de l'Empordanet tenen una diferència cronològica de deu anys, i alhora, hi ha el sumada al problema que la taula no té en compte l'evolució dels preus entre aquests deu anys. Per això, no tenim dades comparables de mitjans del segle XIX.

ELS CAPÍTOLS MATRIMONIALS: CONCLUSIÓ

En aquest apartat s'ha anat examinant una mostra de capítols, intentant trobar els indicadors de nivell de vida per diferents grups socioeconòmics en un sistema d'hereu únic. El contracte com a instrument jurídic es mostrà ben adaptable, i va servir a qualsevol context històric en tant que l'existència de l'hereu únic no era qüestionada, i fins i tot avui en dia Catalunya presenta una varietat pròpia de codi civil, encara que s'utilitzin altres formes d'herència i de contracte de matrimoni. Els dots estaven formats per tres components: diners, mobles i roba. Tot i que el dot en diner generalment seguia els preus del blat a Besalú, hi ha proves clares que durant el període 1750 a 1841 la gent no només va millorar més aviat lleugerament el nivell de vida si hem de jutjar per aquest indicador, sinó que es van anar submergint en una cultura del consum en què el vestir i el mobiliari tradicional ja no van ser suficients per als hàbits de representació d'estatus a l'ús, ja que calia, cada cop més, seguir tendències de moda d'una cultura material canviant. Mentre que alguns grups tradicionals es van beneficiar del creixement econòmic del segle XVIII, una minoria de propietaris va procurar assolir una posició clarament diferenciada de la d'altres pagesos, donant peu a una nova classe social – que tot i ser majoritàriament rendista de la terra tendia a viure a la ciutat, cosa que fa dubtós anomenar-la simplement rural. Però per altra banda uns pocs treballadors també havien assolit la posició de petits propietaris o menestrals, i això ajuda també a explicar l'increment en el nombre de contractes. Signar-los sempre solia estar lligat a un o més membres de la parella que tenien quelcom per perdre, i una explotació agrària familiar, per petita que sigui, no deixa de ser una bona raó per a redactar-los. Si hem de jutjar la demanda de productes tèxtils (molt important per a estudiar la industrialització des de les teories actuals) a partir dels capítols, es fa palès que el consum per càpita d'aquests va augmentar entre

tota la població catalana, fins i tot entre els més humils, com a part de la revolució del consum. Això pot ser fàcilment relacionat amb la proliferació de fàbriques a Catalunya a la mateixa època. Els capítols matrimonials, al llarg d'aquest capítol, es mostren també com una bona manera d'introduir-se de forma àmplia en el món canviant de la societat del segle XVIII i XIX, també a Besalú.

CONCLUSIONS

Sobre les coses dites després dels anàlisis de fonts presents en cada capítol podem fer algunes afirmacions.

El districte de Besalú no constituïa el que en geografia regional s'anomena una *regió funcional*. Entenem per regió funcional aquella que compren, en el si del seu territori, un conjunt de relacions socials i econòmiques estretes que donen raó de ser a un espai geogràfic com a objecte d'anàlisi, malgrat que les fronteres sempre siguin permeables. Diem això en tant que per exemple Olot o Banyoles eren nodes importants de vertebració d'aquestes relacions, i en canvi ocupaven espais marginals en l'ordenació política del territori seguint les normes borbòniques del segle XVIII. Per altra banda, s'associaren a Besalú poblacions del Massís de Salines (com ara Maçanet de Cabrenys) que potser no tenien especial relació o vinculació amb la seu registral i d'alcaldia major del districte. No obstant això, l'hem escollit com a objecte d'estudi per raó de les fonts que hi fan referència, i perquè resulta també interessant veure que les fronteres polítiques, diríem nosaltres, mereixen un tractament semblant al que (Congost 2007a) brinda als drets de propietat.

El districte de Besalú tenia unes condicions geogràfiques i ambientals que el feien inadequat a les formes d'agricultura més intensiva tenint també en compte els preus de mercat de la majoria dels diferents productes que hi creixien millor. El territori d'orografia complexa i molts desnivells era majoritàriament inadequat per construir grans camps i alhora no especialment propici a la vinya. A la llarga, la majoria d'explotacions que havien existit històricament no haurien pogut adaptar-se a la tractorització del segle XX (Bolós Capdevila 1977; Grabolosa Puigredon 1973). Avui en dia veiem que un territori que es caracteritzava també per ser poblat a través de masos i llogarets dispersos, més que quasi sempre per viles mitjanes com passa amb algunes parts de l'Empordà, no ha crescut demogràficament gaire més que el que havia assolit segles enrere, i que la major part del paisatge torna a estar compost per boscos incultes. No obstant, hem d'entendre que aquests boscos del nord-oest de la província de Girona no són un element de continuïtat històrica, sinó de canvi, ja que el territori havia estat molt més extensament explotat en èpoques anteriors. Des

d'aquest punt de vista, hem d'entendre que aquests boscos són indirectament una construcció humana, i per tant no ho hauríem de veure'ls com un paisatge salvatge, sinó com a un paisatge que hem erigit i que resta sota la nostra responsabilitat com a societat.

La demografia de la Regió de Besalú està pobrament reflectida en la majoria de fonts anteriors a la meitat del segle XIX. Aquestes estan sotmeses a forats documentals i a nivells clarament rellevants d'infraregistrament. Sols és possible aproximar-se a dades de població d'aquest territori en la història a través d'estimacions. El resultat de fer aquestes estimacions ens mostra que durant el segle XVIII havia viscut un creixement demogràfic gran, però que s'hauria estancat al segle XIX, moment en què hauria mantingut el que coneixem com a model demogràfic antic durant més temps que altres territoris propers (quelcom que podria haver estat típic de l'interior català).

Aquest creixement demogràfic no es pot explicar a través d'un desenvolupament econòmic basat sobretot en el sector primari, per les limitacions mediambientals i mercantils que hem explicat al llarg de la tesi. En canvi, la població de la regió va poder evitar una crisi malthusiana a través de l'aposta per la indústria durant el segle XVIII. La indústria de transformació tèxtil, seguida de lluny de la d'adoberia i la de cordatges, i d'altres operacions manufactureres que seguien lògiques a mig camí entre l'artesania tradicional i el sistema de fàbrica modern estava fortament integrada en la vida de la gent del territori, vinculant camp i ciutat, oferint grans volums de feina femenina complementària, i integrant agricultura, treball domèstic, treball fabril, i fins i tot comercialització a llarga distància. No obstant, per raons que escapen l'abast temàtic i documental de la present tesi, al segle XIX aquesta regió no va poder desenvolupar-se al mateix nivell que altres de Catalunya, tot i que en lloc d'un declivi immediat de la indústria com proposen altres autors nosaltres trobem que s'apunta a un estancament prolongat, fins a la dècada de 1850 (quan la mecanització per totes les fibres i la caiguda del preu del teixit de cotó van tornar tota forma protoindustrial tèxtil en obsoleta).

Les respostes del sector primari a l'economia de Besalú impliquen l'augment del contracte d'artiga, que permet ocupar durant uns pocs anys terres muntanyoses de

bosc oferint drets de propietat addicionals a treballadors de Besalú, i que combinen bé amb una expansió de la ramaderia de pastura vinculada als propietaris de masos (i en menor mesura als masovers) que molt probablement tindria lloc al segle XIX. Malgrat tot, els mercats formals de terra i crèdit de Besalú no eren tan actius com els d'altres territoris, i menys tenint en compte també el volum diferent de població associat a cada registre d'hipoteques. Dintre de les lògiques socials i institucionals que en resulten es pot argumentar que la societat de Besalú tenia un repartiment de la riquesa rústica més desigual que aquelles en què predominaren els establiments emfitèutics. No obstant, esperar que aquesta societat hagués evolucionat cap a models més basats en els drets comunals per gestionar el recurs escàs "terra de cultiu permanent" seria poc coherent amb les lògiques sociopolítiques i mentals que van predominar i imposar-se en aquest moment històric (Serrano i Jiménez 2014).

L'evolució dels drets de propietat segons els documents notariais de Besalú representa molt clarament el patró descrit per (Congost 2008; Congost and Santos 2010; Congost 1989), és a dir, el de *revolució silenciosa* per part dels senyors útils de masos, i també per la resta de classes no especialment vinculades al domini directe abans d'aquell moment, que s'aproprien de drets més privatis que abans construint així en la pràctica noves formes de drets de propietat, ja des d'abans de l'anomenada revolució liberal. Aquests canvis permeten acumular també capital simbòlic que està vinculat a la construcció de noves distincions socials.

No resulta recomanable, a la llum de la recerca, aplicar a l'anàlisi del que passa a Besalú entre 1750 i 1850 teories que implícitament deixen molt poc espai a l'agència humana, com ara les de T.R. Malthus o l'E. Labrousse de *l'Esquisse*¹⁵⁴, doncs es fa evident que els homes i dones que van viure aquesta època van respondre activa i fins i tot conscientment a les conjuntures amb què es trobaren, sense deixar-se endur per elles. Aquestes respostes inclouen, no exhaustivament, apostes per noves activitats econòmiques, canvis institucionals, intervencions governamentals, o fins i tot

---

¹⁵⁴ Sense voler treure el gran mèrit de l'obra "esquisse" en el seu context, i com a innovació metodològica, les reaccions dels homes a les conjuntures s'han mostrat més complexes i variables, i les fonts d'ingressos dels homes del passat més nombroses i diversificades del que el pes del món agrari podria fer pensar.

redistribució de la població a través de migracions. Les preguntes clau són per tant com és que a llarg termini Besalú va fracassar en seguir sostenint el volum de població que històricament havia sustentat, quines decisions es van prendre, i també quines conseqüències socials va tenir això, i de cap manera quines lleis ineludibles van poder actuar. És necessari incorporar homes si es vol explicar eficaçment l'evolució d'aquest territori.

L'evolució comparada de Besalú i l'Empordà no permet sostenir una visió lineal de l'evolució regional de l'economia, en sentit més o menys Rostowià, perquè no se sosté que aquells districtes que al segle XVIII s'industrialitzen en el sentit de desenvolupar les *primeres fàbriques* i expandir la indústria rural siguin necessàriament les que a llarg termini més es desenvolupin i millor puguin garantir el sosteniment material de la seva població. Això és, especialment rellevant en el cas de Besalú seria apuntar que l'enlairament de la indústria tèxtil no deriva *de facto* en una continuïtat, en un creixement autosostingut, fet que s'esdevé en molts altres llocs d'Europa i no només al nostre partit d'estudi. La realitat històrica catalana es pot diferenciar entre territoris amb industrialització que sí que van seguir aquest patró i altres que no, però tampoc no es pot pas argumentar que els territoris que avancen amb especialitzacions agràries sofreixin sempre pitjor desenvolupament humà al llarg dels segles XVIII i XIX.

Els capítols matrimonials de Besalú s'insereixen en les lògiques costumàries i legals creades a finals de l'edat mitjana pel dret civil català. En termes generals, segueixen l'evolució dels preus del cereal com a corrector de la inflació, és a dir, tendeixen de mediana a no desviar-se del moviment dels preus. Tot i que aquesta evolució sembla a priori positiva, en tant que no mostra cap crisi o incapacitat de seguir amb els nivells anteriors de despesa, darrera d'aquesta tendència s'amaga un enriquiment clar de certes elits econòmiques de la societat besaluenca que no es produeix entre la resta de la població, i el fet que la situació de bastants grups humils, que havia millorat de 1750 a 1805, retrocedeix entre aquests de 1805 a 1841, tot i que no pas als nivells inicials, de 1750. Aquest retrocés és observable entre els comerciants, pagesos masovers i propietaris de mas humils, i els treballadors. En canvi no s'observa entre els grups nous com ara els hisendats, que passen a pagar dots en alguns casos astronòmics o els menestrals (treballadors enriquits), que són en tot cas un grup poc comú a la societat

de Besalú. En el cas dels menestrals la situació és més complexa, ja que tot i que de mediana la seva situació millora, cal veure els casos concrets dintre seu (l'empobriment econòmic resultant de la devaluació del capital cultural dels artesans tèxtils, barbers o manescals pot anar acompanyat d'una millora en la situació d'artesans que fan productes encara no sotmesos a la producció en massa, o que creen i mantenen maquinària).

El consum i cultura material expressat a través dels inventaris i capítols matrimonials mostra una societat rural vinculada als canvis i tendències globals de l'Europa del moment, tant pel que fa a l'accés a productes internacionals tan Europeus com colonials, com també a canvis mentals en els patrons de consum, de valors estètics, o de símbols de distinció vinculats al consum conspicu dintre del joc social. Es pot afirmar que les fonts també brinden evidència d'alguns patrons de consum diferenciats explicables per la variable grup social, és a dir, per raó d'*habitus*, com ja apuntava també per Catalunya la monografia centrada en el Penedès de Moreno (Moreno Claverías 2007).

La guerra podia ser un factor important de creació de crisis conjunturals en el territori, especialment en un territori de frontera i de pas com el de Besalú, ja que el pillatge espontani o el saqueig organitzat pels oficials d'aprovisionament i logística eren esdeveniments relativament habituals al pas dels exèrcits. Aquests conflictes, internacionals o civils, resultaven en augment de la mortalitat, pèrdua de nivell de vida material, i moviments de població (exiliats i refugiats) que són suficientment rellevants per l'evolució econòmica com per no merèixer pas ser negligits.

El naixement de nous grups socials més benestants que els orígens socials dels quals deriven són casos d'estudi interessants pel que fa al descobriment de lògiques d'acumulació de diferents formes de capital, l'ús de discursos derivats de la mentalitat de l'època, la creació de nous interessos implícits, i les formes socials de distinció i classificació dels individus que deriven de canvi en les relacions socials.

En definitiva, Besalú presenta un cas d'estudi singular en tant que societat que se situa en un medi que impedeix grans expansions agràries, però que respon desenvolupant indústria i assoleix un creixement demogràfic notable a pesar de la migradesa de les

seves infraestructures de comunicació. Durant el primer mig segle de la recerca la tendència econòmica general és la de creixement que beneficia, en menor o major mesura, a tothom, mentre que durant el segon mig segle hi ha cert estancament, tot i que hi ha algunes elits que segueixen en puixança. La tendència demogràfica també és la mateixa: creixement important i després estancament amb elevats nivells de mortalitat i natalitat pels estàndards catalans de l'època (encara que sense pobresa extrema ni emigració massiva)¹⁵⁵. Es pot argumentar que la societat de Besalú era més desigual en termes econòmics que no la de l'Empordà. L'evolució dels indicadors de nivells de vida com són el consum a través d'inventaris post-mortem o els contractes matrimonials respecten, en línies generals, aquesta idea de major desigualtat. Per altra banda, Besalú s'emmarca bé en les formes de canvi social i cultural de l'època, tals com poden ser les noves tendències de consum i cultura material, l'aparició de la classificació d'hisendat o menestral per a certs individus, i la incidència de diferents tendències de la història de les idees, i és també directament sacsejat per conflictes bèl·lics del període. No es pot argumentar que l'aposta primerenca per la indústria tèxtil hagi estat per si sola garantia de creixement autosostingut pel cas de Besalú. Però Besalú és igualment un cas d'estudi interessant per, al menys, dues raons: perquè recorda la singularitat d'aquelles poques regions de Catalunya que van esdevenir alhora més riques i més socialment justes, i perquè recorda un cop més, des de l'interior català, que la industrialització d'Europa no va ser mai una tasca fàcil, lineal, ni exempta de traumes. Més avall es llisten quatre opcions possibles de recerca futura que la present tesi ha apuntat però no ha explorat en suficient profunditat, que al nostre parer podrien ser rellevants.

LA INDUSTRIALITZACIÓ I LA REVOLUCIÓ INDUSTRIOSA VISTES DES DE BESALÚ

En la interpretació de De Vries, la teoria de la revolució industriosa que s'ha fet famosa els darrers anys, el desig del consum de béns de luxe és un dels elements que expliquen l'inici dels comportaments industriosos. Al llarg de diversos articles els darrers anys, Berg, que anteriorment havia estudiat en profunditat la protoindústria, es fixa en el paper del comerç internacional, d'aquest augment del nivell de

---

¹⁵⁵ Quelcom que podria haver estat típic, a jutjar pel cas del Ripollès tractat també en Quintanilla, típic de les zones rurals de les terres altes.

globalització en podríem dir¹⁵⁶, per portar als mercats europeus desenes de nous productes que abans pràcticament no eren coneguts, alhora que fa replantejar les concepcions culturals europees sobre el luxe, la ostentació, i el funcionament de l'economia. És doncs un canvi que podríem qualificar alhora de comercial i cultural, si no fins i tot ètic.

La demanda es postula doncs com un element central molt més eficaç a l'hora d'explicar l'aparició de la indústria que d'altres, per exemple la demografia. Al capdavall, de creixement i pèrdua de població n'hi havia hagut constantment al llarg de l'època moderna, i encara abans, i la reacció que té una població davant d'aquests moviments no ve prefixada. Al nostre parer, l'estudi del volum de la població i la seva variació històrica és necessari, però no pot funcionar sinó de forma excessivament feble com a element central de cap pretesa teoria explicativa. Així mateix, sabem que la idea de la línia Hajnal com a element explicatiu es troba força afeblida (Marfany 2012, 180). Que la demanda, vista a través de l'òptica Devriesiana, hagi esdevingut un element important dels debats és de fet una avantatge pels historiadors de Catalunya, perquè es pot argumentar que, implícitament, ja hi havia una visió de fons que els comportaments anomenats industrials eren darrera dels canvis que duen a la industrialització catalana. En tot cas, que la població catalana es dedicava més intensament al treball al segle XVIII que al segle XVI és possible a la llum dels pocs indicadors que tenim, com podrien ser evidències esporàdiques referents als dies treballats per any, o a la voluntat de participació, això sí tot diversificant sempre les activitats econòmiques, en nous negocis, alhora que sovint s'explota molt més intensament el territori. Aquí trobem doncs dos elements que estronquen amb la teoria de De Vries: la família extensa no va ser un impediment, i l'especialització familiar no va ser sempre preferida a la diversificació (Marfany 2012, 179–185) (la qüestió de la pluriactivitat també la tractem al capítol sis). Si deixem de banda, però, que la especialització que demana la teoria hagi de ser familiar, i ens limitem a buscar especialització a seques, en canvi trobem que la història de la Catalunya del segle XVIII

---

¹⁵⁶ David Held defensa un marc teòric en el qual la globalització es pot definir en base a diferents factors alhora, cadascun variable, i pensa que la globalització s'hauria d'entendre en definitiva com un fenomen elàstic, és a dir, en diferents èpoques podem veure diferents graus d'interconnexió global en diferents aspectes de la societat i territoris (Held 1999).

sí que és una història d'especialització productiva, potser no tant a nivell familiar, però indubtablement a nivell regional/comarcal. A més d'això, no queda encara clar si els catalans d'aleshores es casaven més joves o més grans. Al capdavant, això tampoc hauria de decebre, perquè ni tan sols avui en dia trobaríem més que escassos exemples de famílies senceres practicant l'especialització productiva. Convé afegir que, a diferència d'altres aspectes de la revolució industriosa, pel que fa al consum, la majoria de dades catalanes del segle XVIII semblen apuntar cap a capes significatives (gairebé segur que majoritàries) de la població que cada cop tenen millor nivell de vida i més capacitat d'ostentació (molt clarament els pagesos de mas, els professionals liberals, els mercaders, els fabricants i alguns artesans, sense tanta espectacularitat els treballadors que esdevenen petits propietaris, i menys clarament la resta de treballadors i artesans), i en tot cas no hi ha cap evidència fefaent que el nivell de vida del poble menut disminueixi, ni tan sols en un context de major pressió demogràfica que podria fer-ho esperar, sinó que al contrari, sembla que van gaudir d'algunes millores moderades ¹⁵⁷. Al contrari, l'Empordà es pot jutjar com un espai on hi ha processos d'enriquiment entre els més humils, malgrat que podria ser més l'excepció que no la regla del món rural català. És més, la majoria d'estudis catalans que inclouen inventaris de persones humils fan referència al poble menut rural, que tampoc està clar que millori gaire el seu nivell de vida al mateix segle ni a Anglaterra ni als Països Baixos¹⁵⁸. Tot això es tradueix indubtablement en un augment de la demanda, tant per càpita com per augment de població total, alhora que la producció catalana en alguns àmbits (com el tèxtil o l'alcohol) no està pas limitada només al que actualment en podríem dir mercat nacional, sinó que s'estenia arreu dels territoris de la corona a la qual pertanyia. El problema és, indubtablement, que si bé els nivells de demanda augmenten durant el segle XVIII, ho fan des d'un nivell de partida més baix que al nord-oest d'Europa, i el nivell de destí (tan si el situem a 1800 com a 1850) és també indubtablement més baix. Per tant, la societat catalana del segle XVIII es pot qualificar de capaç de comportaments propis de caire industriós malgrat ser al sud d'Europa,

---

¹⁵⁷ Una excepció a la regla podria ser als estudis de Marfany sobre Igualada, però la seva visió més pessimista del consum segueix parlant de millores per a la majoria (Marfany 2012, 178), al costat d'algunes evidències qualitatives puntuals de pobresa que cita.

¹⁵⁸ Una excepció podria ser el llibre de Muldrew de 2011 (Muldrew 2011), que en apuntar-ho, va esdevenir immediatament objecte de crítica (veure per exemple (Floud 2012; Shagan 2012))

cosa que de fet és coherent si el que busca fonamentalment la teoria és explicar l'aparició de focus d'industrialització.

Així doncs, tenim alguns elements de la teoria de la revolució industriosa que ajuden a explicar que Catalunya pogués ser un territori amb industrialització (augment de demanda i augment del treball familiar orientat al mercat). Ara bé, la protoindústria és, a hores d'ara i després de tants estudis, consabut que no implica sempre protoindustrialització. Com podem explicar que territoris amb protoindústria com Banyoles o Olot no fossin elements centrals de la industrialització catalana? Si en primer terme ja hem dit que el partit de Besalú se situava a l'extrem oriental de l'àrea de creixement del tèxtil llaner del XVIII, centrat al voltant de comarques com Osona o Berguedà, i en definitiva a la Catalunya Central i Pirineus Centrals, també val a dir que els territoris rurals de geografia muntanyosa de l'interior d'Europa rarament van protagonitzar cap procés d'industrialització. Potser l'excepció serien els Pennines anglesos, tot i que la indústria en principi no se situava directament en aquests sinó al seu voltant, més a prop dels ports i les ciutats, i encara aleshores hauríem de preguntar-nos pel rol que van jugar els canals. En tot cas, la mà d'obra principal de la filatura en aquesta època a Catalunya (les dones) semblava impactar més sobre l'estructura de costos empresarial a l'àrea de Barcelona que no a llocs com el Pla de l'Estany, la Noguera o la Conca de Barbera. En quant al primer cas, ho sabem en tant que ja hem dit al capítol cinc que De Zamora llistava salaris de treball domèstic tèxtil femení a l'àrea de Mataró que no es podien igualar als que trobem a la fàbrica dels Colomer de Banyoles. Terradas no troba, en els seus estudis sobre la indústria Banyolina queixes dels fabricants respecte dels salaris, sinó més aviat respecte de les dificultats en el transport, problema que no existia tan clarament a la Província de Barcelona. Xarxes de transport que, recordem-ho, tant podien impactar en els costos d'exportació tèxtil com en els d'importació de carbó mineral, un recurs escàs a Catalunya (Thomson 1992, 11–12). No oblidem tampoc que els mercats del crèdit no eren especialment dinàmics al Partit de Besalú (capítol 4). En quant al segon cas, pel que fa concretament al cost de tenir filadores a l'àrea de Montblanc, així ho esmenta Garcia i Balañà (Garcia i Balañà 2007, 204–205). Veure també el cas de Balaguer (Garcia i Balañà 2010, 187). La mà d'obra en cada espai podia ser igualment difícil de

disciplinar, però és més que raonable imaginar que era a l'àrea barcelonina on l'impacte del factor mà d'obra incidia més en l'estructura de costos de la fabricació tèxtil, i potser també el lloc on era més possible evitar comportaments relacionats amb l'estacionalitat dels mercats de treball. Per això, la industrialització catalana entesa com a adopció de noves tecnologies i mètodes organitzatius era més d'esperar, tot seguint la tesi d'Allen, en aquesta província concreta (Allen 2011; Allen 2009). En tot cas, aquesta és la hipòtesi que ens suggereix l'evidència parcial considerada al llarg d'aquesta tesi.

POSSIBILITATS DE RECERCA FUTURES

- Consum i cultura material a llarg termini: aquest projecte implicaria escollir un espai geogràficament limitat (com ara un municipi amb els seus notaris) i buidar sistemàticament els inventaris en un període llarg, per exemple, els anys de 1500 a 1900, per aconseguir una mirada de llarga durada i idealment sense talls cronològics, per tal d'avançar en el coneixement de les tendències de consum i establir una possible cronologia de la introducció de nous productes al món rural.
- Estructura socioprofessional de la Banyoles del segle XIX: a la tesi s'ha qüestionat la idea, establerta per alguns historiadors, que la Banyoles del segle XIX fos una *vila pagesa*, com se n'ha dit, és a dir, un lloc urbà on la gent visqui fonamentalment del sector agrari. Entrar al padró de 1850 o al de 1834 ha brindat dades força interessants, i encara no se n'han explotat totes les possibilitats. Aquesta font, a part d'oficis, permet fer observacions demogràfiques com ara sobre la immigració o sobre l'edat de la població. Aquestes documents resten conservats a l'Arxiu Comarcal però estan relativament inexplorats.
- Crisi de la indústria a la Garrotxa i al Pla de l'Estany. Si bé el període d'expansió tèxtil de la segona meitat del segle XVIII compta amb uns quants articles, no ha passat el mateix amb el segle següent. Vist generalment com a un moment de crisi, existeixen varis historiadors que plantegen hipòtesis sobre les causes que dugueren a una ciutat com ara Olot a no tenir un desenvolupament industrial més sostingut. Caldria examinar si se sosté que, com s'ha dit en aquesta tesi, la

indústria no va desaparèixer fins a la dècada de 1850 sinó que simplement estava estancada, i quines causes van ser més importants per explicar aquest estancament i posterior declivi, conduint finalment a importants pèrdues demogràfiques. Una possibilitat seria comparar-ho amb algunes altres regions de característiques mediambientals i geogràfiques similars a la Garrotxa de les que componen Catalunya que també desenvoluparen indústria seguint pautes similars, establir doncs una comparació amb estudis que estudien o bé indiquen regions similars (Marfany 2012, 80; Enrech i Molina 2003; Thomson 1992, 368; Torras 2009; Vilar 1973).

- Les artigues i boïgues: drets de propietat i evolució geogràfica i institucional d'una forma d'accés a la terra. S'ha apuntat l'existència del contracte d'artiga al segle XIX, derivat d'una forma d'accés a la terra que sembla ser que històricament era comunal, tot i que no es pot assegurar. S'han trobat alguns exemples documentals, però caldria buidar-ne més exhaustivament, i veure si es troben més referències documentals prèvies a 1800, per a descobrir les condicions d'aquests contractes i el seu impacte social, econòmic i geogràfic en diferents territoris, amb especial menció a àrees d'orografia més muntanyosa, on sembla ser que eren més habituals.
- L'economia rural integrada a l'est dels pirineus. L'historiador italià Gauro Coppola sembla haver estat advocant efectivament per una nova visió de les regions rurals muntanyoses a principis dels anys noranta quan el seu estudi dels Alps italians al nord de Venècia argumentà que els territoris de terres altes no s'haurien de veure com a dominats per agricultura arcaica i pastoral, sinó més aviat com a espais amb una multiplicitat d'activitats econòmiques creant un ordre econòmic de considerable elasticitat (Coppola 1991, 220–221). En l'estudi va argumentar que els Alps podien sostenir una població més alta que el que es podria esperar, gràcies a una cultura de la compatibilitat que portava a una complementarietat orgànica de tots els sectors productius que formaven un equilibri complex que permetia a aquestes regions sobreviure efectivament a Europa fins a la segona meitat del segle XIX. En el sí de les àrees de muntanya la gent hauria estat pobre, però mai miserable, i mai proletaritzada. D'això se'n seguia la possibilitat d'intercanvis mercantils modestos per part de totes les

famílies que haurien estat extremadament significatius a l'hora de crear mercats envigorits que haurien permès, al seu torn, d'importar els aliments addicionals necessaris per sostenir una població relativament alta pel que es podria esperar de terres altes (Coppola 1991; Fontaine 1996). En les darreres dues Rural History Conference (2013 i 2015) l'historiador eslovè Aleksander Panjek, entre altres, ha estat advocant per la creació d'un diàleg internacional per estudiar àrees d'aquest tipus, àrees que haurien gaudit del que ell anomena "economies rurals integrades", que serien les típiques de les àrees de muntanya (Panjek 2013). Per ara sembla que hi ha possibles exemples com a mínim als Alps, a les Serralades Escandinaves, i als Pirineus occidentals. Una possibilitat seria incorporar Besalú com a un exemple català d'èxit d'una Economia Rural Integrada en la historiografia europea, quan la oportunitat sorgeixi en nous debats o publicacions internacionals.

CONCLUSIONS IN ENGLISH

On the basis of what has been found in the sources examined within each chapter we can make some statements.

The district of Besalú did not constitute what regional geography calls a *functional region*. A functional region is defined as one comprising, within its boundaries, a cluster of close social and economic relationships giving it a reason to exist as a geographical space. We say so since even if Olot or Banyoles were important nexus structuring those relations, they were notwithstanding given marginal spaces in the political ordination of the territory when it was organized according to the Bourbonic rules of the Eighteenth Century. In addition, towns of the Salines Massif (such as Maçanet de Cabrenys) might not have had any special link or relationship to the Seat of Registry and of *Alcaldia Major* (Major Mayoralty) of the district, yet they were to be ruled by it. In spite of this, we chose it as a study subject since the sources refer to it, and because it is also interesting to see that political borders, we would believe, deserve a treatment similar to that Congost (Congost 2007a; Congost and Santos 2010) dedicates to property rights.

The district of Besalú had specific geographical and environmental characteristics which made it inadequate to the most intensive forms of agriculture when one takes into account the market prices of most of the products which better grew there. The uplands territory, full of slopes and with a complex orography, was mostly inadequate for the breaking up of large fields, and at the same time, not especially favourable to grapevines. In the long run, most of the farmsteads and agrarian exploitations that had historically existed there would not have been capable to adapt to the process of tractorization that took place in the twentieth century (Bolós Capdevila 1977; Grabolosa Puigredon 1973). Nowadays we see that a territory which had been characterized by including many farmsteads and sparse hamlets rather than almost always medium-sized towns as in the Empordà has not grown to reach much higher demographic levels than what it achieved centuries ago. We also see that most of the territory forming the historical District of Besalú is again mostly covered by uncultivated forest. Notwithstanding, we have to understand that the forests growing on the northwest of the province of Girona are not an element of historical continuity, but of historical change, since the land had been much more intensively exploited in former times. From this point of view, we have to believe that these forests are an indirect human construction, and therefore not to be understood as a wild landscape. It is as a landscape that we have erected through our past and present actions and that remains under our responsibility as a society.

The demography of Besalú region is poorly reflected in most sources dating before the second half of the nineteenth century. Those are affected both by the loss of documents on the parish level and by high levels of omission on the general level. It is only possible to approach to historical population figures for this territory through estimates. The result of attempting those estimates shows us that during the Eighteenth Century a big demographic growth took place, but Besalú stagnated during the nineteenth century, a moment in which it would have maintained what we know as the ancient demographic regime for longer than many other neighbouring territories. This may have been typical of inland Catalonia, or at least of the central and western Catalan Pyrenees.

This demographic growth cannot be explained by an economic development based mostly on the primary sector, because of the environmental and mercantile limitations we have explained along the thesis (precious little land changed hands each year). Instead, the region avoided a Malthusian crises by betting on industry during the eighteenth century. An industry of textile transformation, followed afar by tanning and rope-making, and other manufacturing operations which were ruled by logics halfway from traditional artisan activities and the modern factory system was strongly integrated in the life of those living in the region, and there were synergies between rural areas and towns in place. It offered large volumes of complementary domestic employment to women, and it integrated agriculture, domestic employment, factory employment, and even long-distance trade. In spite of this, for reasons that escape the thematic and documental reach of the present thesis, during the Nineteenth Century our region was unable to develop to the same level of others in Catalonia in terms of industry, albeit instead of an immediate decline, as proposed by other authors, we rather side with those which point to an elongated stagnation until the 1850s¹⁵⁹.

The answers the primary sector gave to Besalú's economy imply an increase of *artiga* contracts, which allowed to occupy for a few years upland lands covered by forest, grating additional property rights to workers in Besalú. It combined effectively with an expansion of grazing livestock undertaken by owners of *masos* (and, to a lower degree, by *masover* tenants), which most likely took place during the nineteenth century. In spite of everything, formal land and credit markets in Besalú were much less active than in other regions, much less when taking into account the different volume of population associated to each *Registre d'Hipoetques* (Mortgage Registry). Within the resulting social and institutional logics we can

---

¹⁵⁹ When mechanization for all fibres and falling cotton cloth prices definitively made proto-industry uncompetitive.

argue that Besalú's society had a more unequal distribution of landed assets than those regions in which emphyteutic *establiments* were common. In addition, assuming that this society could have evolved towards more common-rights based models to manage the clearly scarce "permanently cultivable land" resource would be uncoherent with the socio-political and mental logics which prevailed and imposed themselves during the referred historical period (Serrano i Jiménez 2014).

The evolution of property rights according to notary public documents from Besalú very clearly represents the pattern described in (Congost 2008; Congost and Santos 2010; Congost 1989), that is, a *silent revolution* undertaken by *senyors útils* (useful lords) of the farmsteads, combined by the rest of classes not specially linked to *domini directe* (direct domain) before that time, appropriated rights that were more privative than before; in practice constructing new forms of property, and it must be noted that it started decades before the so-called liberal revolution. These changes permitted, among other things, the accumulation of symbolic capital related to the construction of new social distinctions.

It is not advisable, in the light of current research, to apply to what occurred in Besalú between 1750-1850 theories implicitly leaving little space to human agency, such as T.R. Malthus or E. Labrousse in the case of *L'Esquisse*¹⁶⁰, since it is obvious that the men and women of Besalú actively and even consciously answered to the conjunctions which faced them, without being overwhelmed or dragged by them. The answers included, not extensively, attempting new economic activities, institutional changes, government interventions, or even the redistribution of population through migrations. Similar reactions showing the dynamism and agency of upland populations have been observed in other settings and sometimes for different reasons (Coppola 1991; Sahlins 1998). Therefore, the key questions are how is it possible that, in the long run, Besalú failed to keep sustaining the levels of population it historically sustained, what decisions were made, and what were the social consequences, and in no way which unavoidable laws could have been in place. It is necessary to incorporate human beings if one wants to effectively explain the evolution of this territory.

The compared evolution of Besalú and l'Empordà does not permit to sustain a lineal evolution of regional economics, in a more or less Rostowian sense, since we do not find that those

---

¹⁶⁰ Not wanting to remove the great merit in the book "esquisse" in its historical context, and as a methodological innovation, the reactions of men to conjunctions have been proved to be more complex and changing, and the sources of income larger in number and more diversified than simply taking into account the agrarian sector would have suggested.

districts which industrialized during the eighteenth century, in the sense of developing the *first factories*, and in the sense of an expansion of rural industry, are necessarily those which in the long run developed better, or are better capable of materially sustaining their population. That is, in the case of Besalú it is especially relevant to point to the fact that the take-off of textile industry does not *de facto* lead to a continuity, to a self-sustained growth. This is something which of course took place in many places around Europe, not only in our case, as we know since the protoindustrialization debates. Catalan historical reality can be told apart between regions with industrialization which did follow this pattern, and those that did not, but we cannot argue that those other areas which advanced through agrarian specializations always suffered worst human development during the eighteenth and nineteenth centuries.

Marriage chapters from Besalú are inserted in the legal and customary laws created at the end of the middle ages by Catalan civil law. In general terms, dowries follow the evolution of cereal prices as a corrector to inflation, that is, they tend, when looking at the median, not to deviate from the movement of prices. Even if this evolution seems *a priori* positive, as long as it does not show a crises or an incapacity to continue with former levels of expenditure, behind this tendency a clear enrichment of certain economic elites not found in the rest of the population is hidden. Another hidden fact is that the situation of many humble social groups, which improved from 1750 to 1805, worsened between 1805 and 1841, albeit not back to the initial levels seen in 1750. This relapse appears amongst merchants, tenant farmers, owners of the humblest *masos*, and workers. On the other hand, we do not find it amongst the newly formed social groups such as *hisendats*, which start to pay dowries that can sometimes be qualified as astronomic, or *menestrals* (enriched workers), although they are scarcer within Besalú's society. In the case of artisans, the situation is complex, since even if they, according to the median dowries, live in a better situation, one has to look for sets of specific paths within their ranks (economic impoverishment resulting from the devaluation of cultural capital amongst textile artisans, barbers, or uneducated surgeon-veterinarians can be accompanied by an improvement in the situation of artisans manufacturing products not yet submitted to mass production, or creating and maintaining machinery).

Consumption and material culture expressed through inventories and marriage chapters shows a rural society bonded to the changes and global trends within the Europe of that time, both in terms of access to international European and colonial products, and of mental changes in consumption patterns, aesthetic values and distinction symbols linked to conspicuous consumption within the social game. One can state that sources also provide proof of certain differentiated consumer patterns which can be explained through the social

group variable, that is, by reason of *habitus*, as already pointed to for Catalonia in the monographic centred in El Penedès by Moreno (Moreno Claverías 2007).

War could have been an important factor in the creation of situational crises within the region, especially in a border territory with mountain passes and roads such as Besalú, since spontaneous looting or plundering organized by logistics officers was a relatively common event when armies marched by. These conflicts, civil or international in nature, resulted in mortality increases, diminishing in material and non-material living standards, and population movements (refugees and exiles) which were sufficiently relevant for the economic evolution as not to deserve neglect by historians.

The birth (or formation) of new social groups with a better consideration than those they stem from are interesting study cases for the discovery of accumulation logics of different forms of capital, the use of discourses stemming from the time's mentality, the creation of new implicit interests, and the social forms of distinction and classification of individuals which derive from change in social relations.

In summary, Besalú presents a singular case study as it was a society living in an environment which did not allow for large agrarian expansions, but that answered by developing industry and achieved notable demographic growth in spite of constraints and its poor communication infrastructures. During the first half century of this research the general economic tendency is growth, and it benefits, more or less, everybody, whilst during the following half century there was stagnation, even if certain elites kept reaping more and more benefits. The demographic tendency is similar: important growth and then stagnation with high levels of mortality and birth rate for the Catalan standard (albeit without extreme poverty or mass migration)¹⁶¹. One can argue that Besalú's society was more unequal in economic terms than that of l'Empordà. The evolution of living standards indicators such as consumption seen through post-mortem inventories or marriage contracts respect, in general terms, our idea of more inequality. On the other hand, Besalú can be easily framed within the forms of social and cultural change of the time, such as new consumer patterns and material culture, the appearance of new classifying labels such as *hisendat* or *menestral* for certain individuals, and the impact of different tendencies in the history of ideas, and it is also a region directly shaken by the many armed conflicts of the time. One cannot argue that the early bet for textile industry has alone been a guarantee of self-sustained growth in the case of Besalú. Yet, there rarely has been

---

¹⁶¹ This should be seen as something linked to Catalan upland areas, if one takes into account similar data within Ronquillo's statistical data for the Ripollès County.

such an exit for European uplands regions. But Besalú is nonetheless an interesting study case for, at least, two reasons: since it remembers the uniqueness of those other regions in Catalonia which became at the same time richer and more socially just, and since it remembers yet again, from the Catalonian inlands, that European industrialization was never an easy task, nor lineal, nor exempt from trauma. Further down we list five future research possibilities the present thesis points to but has not explored in sufficient deepness, although in our opinion they could be relevant.

INDUSTRIALIZATION AND THE INDUSTRIOUS REVOLUTION SEEN FROM BESALÚ

In De Vries's interpretation, considering the theory of the industrious revolution we have talked about so much in the last years, the desire to consume more luxury goods is a key element in explaining the beginning of industrious behaviours. Along several articles in the last years, Berg (who had before thoroughly studied proto-industry) fixates on the role played by international trade, something we could call an increase in the general level of globalization, in the appearance within European markets of dozens of new products which were almost unknown before¹⁶². At the same time, it made Europeans rethink their own conceptions of luxury, ostentation, and the way economy works. It is a change that we could qualify as both commercial and cultural, if not even ethical.

Because of this, demand becomes a much more effective central element when one pretends to explain the appearance of industry in front of other elements, such as demography. After all, along the entire modern era, and of course before, we had constantly seen increases and decreases of population and the reactions to those was never predetermined. In our view, the study of the volume of population and its historical variation is necessary, but cannot function, if not in an exceedingly weak way, as a key element of any theory aiming to explain historical change. At the same time, we know that the idea of a Hajnal line as an explicative element is by now somewhat weakened (Marfany 2012, 180). That demand, seen from a devriesian optic, has become an important element in international debates is, in fact, an advantage for the historians of Catalonia, because one could argue that, implicitly, the idea of industrious behaviour was already present in explanations of why changes leading to the Catalan industrialization occurred. In any case, that the Catalan population was working more intensively in the eighteenth century than in the nineteenth is very much possible in the light of the few indicators of such things we have knowledge of. Those include sporadic mentions of

---

¹⁶² See Held for a theoretical framework to assess globalization, and for the idea that it should be seen as an elastic concept, affecting with different intensity different regions in different times.

the number of days worked per year, or of the willingness to participate, even if always trying to diversify income, in new businesses, at the same time that the land was much more intensively exploited. On the other hand, we find at least two elements related to De Vries's theory which do not work so smoothly: it would seem that the extended family was not an encumbrance, and that family specialization was not favoured to family diversification (Marfany 2012, 197–185) (we deal with the question of various sources of income and activity in chapter six). Yet, if we leave aside that the specialization demanded by theory shall be family-based, and we limit ourselves to look for specialization without any further definition, we for a change find that the history of eighteenth century Catalonia is in fact one of productive specialization. Not so much at the family level, but undoubtedly so on the county or province level. It is also up to now unclear if Catalans used to marry younger or older than others. After all, this should not suppose a deception for anybody, since not even nowadays would we find more than a few examples of whole families practising productive specialization. One must also add that, on the contrary of most other aspects of the industrious revolution, when we deal with consumption, most eighteenth century Catalan data appears to point towards very significant layers (almost for sure a majority) of population showing a growing standard of living and a larger capacity to indulge in conspicuous behaviours (very clearly *mas* farmers, liberal professionals, merchants, factory managers, and some artisans, and with less spectacular nature workers becoming *menestrals*, and in the least clear case the rest of workers and artisans). In any case, what is more important is that there is no reliable evidence showing that the standard of living of the common people decreased, not even so in a context of growing demographic pressure which might led to expect so, but on the contrary, we seem to find moderate improvements¹⁶³. On a slightly different level, the Empordà region can be judged as a space for enrichment processes amongst the humblest of inhabitants, even if it will perhaps end up being the exception to the rule when talking about rural Catalonia. Even more, most Catalan studies including inventories of common people have been referring to those living in the countryside, and we should not forget that it is, up to now, in doubt that those were included in the improvement in the general standard of living, even in England or in the Netherlands¹⁶⁴. In summary, all this undoubtedly translates in an increase in demand, both in the per capita and in the general level (due to the increase in population);

---

¹⁶³ An exception to the rule could be Marfany's Igualada studies, but her more pessimistic vision still talks about improvements for the majority (Marfany 2012, 178) besides some exceptional qualitative evidence of poverty she quotes.

¹⁶⁴ Perhaps an exception to this was Muldrew's book on food and industriousness (Muldrew 2011), which, by pointing at this, immediately came into widespread criticism (see for example (Floud 2012; Shagan 2012))

at the same time that Catalan production in some areas (such as textiles or alcohol) was not at all limited to sell to what we might now call a national market, but instead extended to all the lands belonging to the crown it was part of. The main, and very remarkable, problem is that even if demand levels increased during the eighteenth century, they did so from a lower starting point than those from the north-west of Europe, and the final level (no matter if we choose 1800 or 1850) is no doubt still lower, because the growth in consumption was not spectacular enough to catch or overcome north-western European countries during this period. But, in summary, eighteenth century Catalan society can be described as capable of industrious-type behaviours although it was in south-western Europe, something understandable and coherent when one thinks that the fundamental aim of such a theory is to explain the appearance of industrialization within specific countries.

Therefore, we find some elements in the industrious revolution theory that help explain how it was possible for Catalonia to be a territory with industrialization (increase of demand, more family labour oriented to the market). In spite of this, we, after a good quantity of studies of regions with proto-industry, know very well that proto-industry does not always mean proto-industrialization. How could we explain that areas with proto-industry such as Banyoles or Olot never became central elements within Catalan industrialization? First of all, we have already mentioned that the District of Besalú was on the easternmost reach of the area where during the eighteenth century wool textile production grew. This area was centered in districts such as Osona or Berguedà, something meaning that in general it can be described as the sum of central Catalonia with the central Pyrenees. Yet, it is safe to say that rural mountainous territories far from European coasts almost never led industrialization processes. Maybe one such exception could be found in the English Pennines, even if industry did not, at first, seem to grow within those but rather around them, and nearer from sea ports and cities. And then we would also have to think about the role played by canals. In any case, the main spinning workforce within Catalonia at the time (women) appears to have had a larger impact within costs structures for business in the Barcelona area than in counties such as Pla de l'Estany, Noguera or Conca de Barberà. As for the first case, we know it because of De Zamora listing female domestic salaries for the Mataró area that those from Colomer could not match, as mentioned in the fifth chapter. Terradas does not find, in her studies on industry in Banyoles, complaints made by manufacturers related to salaries, but rather about transport difficulties, a problem which was not clearly present within Barcelona province. Those transport networks had a double effect: they increased exportation costs, but also importation costs for mineral coal, a very rare resource in Catalonia (Thomson 1992, 11–12). One should also not forget that

credit markets within Besalú, as seen in chapter four, were not especially dynamic. As for the second case, specifically for the cost of hiring spinners in the area around Montblanc, see Garcia-Balañà (Garcia i Balañà 2007, 204–205). See also (Garcia i Balañà 2010, 187) for Balaguer. Labour force in each of those spaces was equally hard to discipline, but it is much more reasonable to imagine that in the Barcelona area labour costs took a bigger part of the budget of textile manufactures, and even perhaps to avoid seasonal slow-downs, especially when one takes into account the differences in the context which had to integrate spinning with other economic activities. Because of this necessity of integration, on occasion, manufacturers faced shortages of manual labour. It is for this reason that, if we define Catalan industrialization as the adoption of new technologies and organizational methods, it was more reasonable to expect, following Allen's thesis, that it happened in that specific province. In any case, this is the hypothesis suggested to us by the partial evidence commented along this thesis.

FUTURE RESEARCH POSSIBILITIES

- Consumption and material culture in the long term: this project would imply choosing a limited geographical space (such as a municipality with its notary publics) and systematically emptying out its inventories for a long period, for example, years 1500 to 1900, in order to gain a long-term, and ideally without chronological blackouts, vision of consumer patterns permitting the construction of a chronology of the introduction of new products in the rural world.
- Social and professional structure of Banyoles in the nineteenth century: along this thesis we have questioned the idea, established by certain historians, that Banyoles during the nineteenth century was a *farmer town*, as it has been called, that is, an urban place where people mostly lives from the agrarian sector. Seeing the household records of 1850 or 1834 has brought us very interesting data, and up to now not all the possibilities of this source have been exploited by historians. It has rather been largely ignored. This source, apart from trades, allows to answer demographic questions such as what immigration patterns did exist or what was the age distribution of the population. The documents are kept by the District Archive.
- Industrial crises in Garrotxa and Pla de l'Estany. Even if the period of textile expansion during the second half of the eighteenth century is described in many articles, the same has not occurred with the following century. Generally seen as a crisis period, there are a few historians which propose hypothesis on the causes that led a city like Olot not to have a more sustained industrial development. One should examine

whether it is sustainable that, as also defended in this thesis for Banyoles, industry did not disappear until the 1850s decade but that it rather stagnated, and what were the most important causes to explain this stagnation and the following decline, finally leading to relevant demographic losses. A possibility would be to compare it with other regions with similar environmental and geographic characteristics between those that constitute Catalunya, and to establish a comparison between those that study or indicate regions with similar developments (Marfany 2012, 80; Enrech i Molina 2003; Thomson 1992, 368; Torras 2009; Vilar 1973).

- Artigues, boïgues, essartages: property rights and geographic and institutional evolution of a land-access institution. We have pointed at the existence of the *artiga* contract during the nineteenth century, which derived from a land-access institution which seems to have historically been related to commons, although we cannot as yet ascertain so. Some *artigues* also seem to have been subject to emphyteutic *establiments*. Documental examples have been found, but a more exhaustive sample is required in order to see if there are any references predating 1800, in order to discover the conditions governing these contracts and their social, economic and geographic impact in different regions, with special mention to upland areas where they seem to have been much more common.
- The Integrated Rural Economy in the eastern Pyrenees. Italian historian Gauro Coppola seems to have been successfully advocating for a new view of historical upland rural regions in the early 1990s when his study of the Italian alps upon Venezia argued that upland areas should not be seen as dominated by archaic and pastoral agriculture but rather filled by multiple forms of economic activity and occupations creating an economic order of considerable elasticity (Coppola 1991, 220–221). In his study he argued that the Alps could sustain a larger population than expected through a culture of compatibility leading to the organic complementarity of all productive sectors which formed a complex equilibrium which allowed such regions to survive effectively in Europe up to the second half of the nineteenth century. Within upland areas people would have been poor but never miserable, and never proletarianized, and the ensuing modest mercantile exchanges that this situation permitted would have been extremely significant in creating invigorated markets in which people would have enjoyed several opportunities related to the primary sector, manufacturing, and trading and transporting goods which would have, in turn, allowed to import the necessary additional foodstuffs to sustain a relatively large population for mountainous lands (Coppola 1991; Fontaine 1996). In the last two Rural History Conferences (2013 and

2015) Slovenian historian Aleksander Panjek, amongst others, has been advocating for the creation of an international dialogue studying areas enjoying what he calls an “Integrated Rural Economy” typical of uplands economies (Panjek 2013). It seems up to now that examples can possibly be found at least in the Alps, the Scandinavian Alps, and the western Pyrenees. A possibility would be incorporating Besalú as a successful Catalan example of an Integrated Rural Economy within Europe when the opportunity arises in new international debates or publications.

ANNEXOS A LA TESI

ANNEXOS AL CAPÍTOL 1

GRÀFIC 38: CREACIÓ DE L'OFICI D'HIPOTEQUES

NUM. 5.	B E S A L U.	PUEBLOS 98.
<p>El Oficio de Hipotecas de esta Capital de Partido comprehenderà por parte de Levante, desde el pequeño Rio Turbay, subiendo à Norte por San Martí Saferrà, Llorona, Fontfreda, Tapias, Masanèt, hasta nuestra Señora de Salinas, de allí por el Norte, la raya del Corregimiento baxando por ella à la parte de Poniente y medio dia, por la Carretera, que dirige de Olót, à Vich, hasta la inmediacion del Cabo Sacabra, y limite de su Partido, bolviendo por este mismo, à la parte de medio dia, hasta llegar à la Carretera, que dirige desde Gerona à Figueras, y Pueblos de Calabuig, y Bascara; y comprehende los siguientes.</p>		
<p>Almanya. Amol. Armoges. Banyolas. Bafagoda. Bascara. Bater. Beguda. Besalú. Bestracá. Beuda. Brefas. Briof. Campmajor. Castellá. Castellacabra. Carbonills. Cellent. Cerinyà. Corp. Cot. Crespí. Cursabell. Dofques. Elcals. Entorperas. Espafens. Esponellá. Fincitres. Folgons. Fontcuberta. Fontfreda. Galinyes.</p>	<p>Guimó. Guitarriu. Jungá. Llabanera. Lliogorda. Llorena. Maya. Marlant. Martis. Mara. Mianegas. Mieres. Minyana. Monás. Montagut. Mor. Nostra Señora del Cócell. Nostra Señora dels Archs. Nostra Señora de Salinas. Oyx. Olles. Orfas. Orts. Palau de Montagut. Palera. Parets. Pincarò. Perdrinyá. Pera. Porqueras. Pujornal. Qnexás. Riu.</p>	<p>Rivelles. Salas. Saderni. Sarrás. San Esteba. San Esteba de Bas. San Juan les Fonts. San Jaume. San Juan de Bufols. San Jullí. San Marçal. San Martí Saferrás. San Marturiá. San Miguel. Santa Pau. San Terys. Sous. Segarró. Talaxadas. Tapias. Torno. Torrelles. Tortellá. Vallori. Ventallola. Vilabenut. Vilademiras. Vilademuls. Vilademi. Vilamari. Vilár. Ufall.</p>
<p>NOTA. Si se hubiere omitido por casualidad algun Pueblo, Masía, Quadra, Castillo, Montaña, ò Termino, que fuere comprehendido en el Recinto del Distrito, que se señala à este Oficio de Hipotecas; se entenderà comprehendido en él; è igualmente qualquiera nueva Poblacion que se hiciere, como si se hubiera hecho especifica mencion de él.</p>		

Costums escrits de la Vila de Besalú

- Costum que la vila de Besalú i els seus habitants no han de donar al rei cap terç, lluïsmes ni foriscapi per possessions que tinguin del dit senyor rei.
- Han de donar emperò salari de judici per causes del seu interès i amb habitants d'extramurs, sota costum escrit al llibre dit vulgarment d'en Morató, i per sentència entre jurats de la vila i Joan Auleda inscrita en aquest llibre¹⁶⁵.
- Els habitants de la vila poden conduir estrangers dins d'aquesta si no han estat banats ni ofenen a altres habitants de la vila.
- La cúria no pot guiar ningú dins de la vila que sigui estranger i hagi ofès a altres de la vila.
- Si algun estranger injuria algú de la vila i entra a aquesta, la cort pot processar-lo per pròpia autoritat i autoritzar a algú venjança cap a l'estranger pel seu propi compte i acompanyada d'aquells qui ajudar-la voldran, sense que es puguin prendre mesures contra aquesta acció.
- La cúria no pot inquirir d'ofici ni de cap mode intervenir per cap raó d'un mal fet contra algú de la vila sense que abans se n'hagi fet audiència.
- La cúria no pot, per ofici seu, iniciar alguna causa sense consens dels prohoms de la vila, i si és recurs posat de consens seu, caldrà servir allò que requereixin.
- Que la cúria no pot exigir terç, ni altre dret per un clam contra algun doctor de la vila, a menys que hagin passat 10 dies d'un primer clam ja investigat i s'hagi i s'hagi tornat a oir causa.
- Els habitants de la vila, excepte flequers, poden tenir a casa seva una correcta mesura a costum de la present vila, i amb ella comprar i vendre a qui vulguin, i prestar-la si volen als seus veïns perquè aquests puguin fer el mateix.
- Que els habitants de la vila no han de donar cap lluïsmes de cap possessió que tinguin per un lloc religiós, ni per altres senyors, dintre del terme d'hostatgeria sota les raons de l'obligació nupcial ni per raó de donacions fetes a parents seus.
- És costum que no han de donar res a ningú per raó de cugucia, eixorquia, intestina o capficat (captrenat?).
- La cúria no pot empenyorar als habitants de la vila les seves vestimentes ni cap gènere d'armes o roba de llit per cap causa.

---

¹⁶⁵ La família Morató era una important nissaga de juristes olotins (Puig i Reixach 2014b).

- La cúria no pot obligar cap gènere d'armes a cap creditor, si aquest no ho accepta. I si igualment ho fes, o algú altre ho fes, aquesta obligació seria nul·la i revocada.
- La cúria no pot obligar per raó de deutes a cap home que hagués vingut per raó de mercat o fira a la vila, ni a cap gènere de mercaderies o marxandatge que aquest, a fira o mercat de la vila, dugués o portés.
- Que el saig no pot per cap raó exigir res per (fadigues?) que es facin dintre la vila.

El present sumari conté tots els privilegis de la vila de Besalú concedits i descrits al llibre d'en Morató de la vila.

- Primer, confirmació de la vicaria de Besalú feta pel rei Jaume amb adició d'algunes parròquies, de Borrassà, i Santa Llogaia.
- Confirmació de la vicaria i aclariment per la banda de coll de Panades i del coll sobre el castell de Roca Bruna amb les aigües que discorren cap a Besalú, derogant el privilegi concedit als homes de Camprodon i vila de regalia.
- Que el vicari de Besalú pot exercir jurisdicció civil i criminal dins dels límits continguts en el privilegi concedit pel rei Jaume.
- Que el senyor rei no pot vendre ni de cap mode propi donar la present vila o castell. I en el privilegi es declara la unió de la vila i vicaria al Comtat de Barcelona.
- Que per cap raó no pot el rei donar ni vendre el Comtat de Besalú, ni separar-lo del Comtat de Barcelona.
- Que el senyor rei concedeix com a privilegi als seus homes el costum de fires existent.
- Donació del rei Joan de tots poders, lleudes, i altres drets, de Coll de Panissars vers Besalú.
- Privilegi que una sola persona no pot exercir l'ofici de batlle i veguer o jutge ordinari sinó de fet que els càrrecs els han d'assumir diferents persones.
- És rebut i concedit el privilegi a la vila que pot tenir jutge i judicis d'apel·lacions.
- Rebut privilegi que el comú de Besalú no ha de fer efectiva la lleuda a la vila de Camprodon.
- Que no es poden exigir salaris d'emoluments als homes de la vila de (...) per condemnes o punicions.
- Que els homes que transporten vitualles a la vila son guardats, emparats de tota mena de mals, i exempts, i d'obligacions alliberats.
- El vicari i el sots vicari de Besalú poden fer querelles pels llocs i parròquies de la dita vicaria.
- Que els còsols i jurats de la vila poden imposar d'ofici i exigir els dits privilegis.

- Que els cònsols de la vila han i deuen taxar el salari de notari del mode i constitució que toca, i que el notari ha de guardar les taxes sota pena de privació del seu ofici.
- Privilegi que els cònsols de la dita vila poden vendre per mil sous censals en franc alou.
- Que els homes i la universitat de Besalú no han d'eixir per cap rea [és a dir, culpa en delictes], ni tan sols si la ciutat de Girona ho exigís.
- Que en cada reparació de danys o recuperació amb representació de la universitat i cadascun dels seus sigui feta i firmada pels oficials sota pena de (...) morabatins.
- Que els oficials judicials són exempts d'elecció, i seran prudentment elegits pel senyor rei pel seu ofici.
- Que 5 homes i jurats de la vila van representar la Universitat i que a major pacte i acte van fer dits rectes i certs actes (és a dir, van pactar els privilegis).
- Que per a imperi dels homes de la vila poden elegir unes persones a ofici.
- Abans de Carnestoltes han d'elegir 3 persones idònies per regir l'ofici de batlle, i que han de mitigar aquells casos en què ell elegís amb males intencions.
- Que en les pàgines precedents són confirmats els privilegis i costums de Besalú.
- Que la parròquia de (...) ha de contribuir a adobar els murs de la vila.
- Que no pugui coincidir el dia de mercat amb cap vila o lloc proper a Besalú en menys de tres vegades cinc-centes passes.
- Que sota distància de tres leuces (cinc-centes passes) no es pugui fer en cap vila o lloc mercat.
- Que contra les pretensions dels privilegis de la Torra, es deroga el privilegi que en aquest lloc es pugui fer mercat.
- Que es poden especejar carns sota obligació de carnisseria.
- Que ningú pot obtenir carnisseria o carnisseries o especejar carn la qual estigui en un espai de cinc-centes passes (sota privilegi del Rei Joan).
- Sentència rebuda del rei Pere segons la qual els homes de Palera (monestir del veí municipi de Beuda) no poden obtenir carnisseria.
- Rebuda confirmació de la reina Elionor, en la qual confirma els privilegis i costums escrits i no escrits de Besalú.
- Que els oficials de la vila no poden servir d'ofici per una llargada de tres anys consecutius.
- En el mateix privilegi que en aquesta vila deurà servir de jutge d'una causa qui aparegui a raó del coneixement dels funcionaris.
- Que els besaluencs no poden sortir de Catalunya en cas de cavalcada, solament la vila i vicaria.

- Que la reflexió i la decisió sobre causes, tan civils com criminals, siguin fetes dintre la vila i vicaria.
- Que a la vila hi haurà un jutge d'apel·lacions.
- Que el vicari i altres oficials de la vila hauran de fer residència continuada a l'interior d'aquesta.
- I que tots els salaris deuran finalitzar dintre d'un any si requerit no fos pels principals o fiadors.
- Que tots poden tenir instruments de mesura i que aquestes no poden ser alterades per cap motiu.
- Per privilegi concedit pel rei Pere (SIC) l'any (1377)?, que tots els de la vila de Besalú siguin francs de tots pontatges i de tots terços pel senyor Rei.
- Que en sentència arbitral decidí el jutge que no es pot exigir salari en tota la vila a raó de cosa examinada en causa civil o criminal fetes en supòsits que poden dir-se ja punits.
- Que no es rebrà salari per a l'examen dels testimonis en causa entre els homes de la vila, ni amb homes de dins la vila amb homes de fora la vila, si s'escau que poden rebre de tota la vila salari de provisió d'execució litigant, a requisit que el més seriós litigi es faci primer i que després vingui el sobredit amb la seva pròpia causa.
- Noti's que dita sentència no serà pagada als jurats de la vila, però poden rebre salari de donacions o tuteles, i en tot allò altre que no s'indiqui el contrari.
- Al foli 41 pàgina 2 consta la carta del Rei Felip sobre la disputa entre tots els de Besalú i la fortalesa de Roses.
- Al foli 41 establiment fet als jurats de la tercera cúria reial de la vila, fet pel batlle general i procurador del senyor rei.
- Privilegi per donació feta pel rei Ferran de tots els terços, infligint pena de 50 ducats als oficials que ho contrafacin.
- Privilegi i honor pels jurats de dita vila que puguin imposar impositions de naturalesa menor i apujar tot quan de bon ús serà; etc...

TRANSCRIPCIÓ DE LES COSTUMS ESCRITES DE BESALÚ PUBLICADA A "LA RENAIXENSA", N. 23,
1 DE GENER DE 1872

Anécdotas y curiositats literarias.

De un llibre manuscrit que conté copia de diferents privilegis, consuetuds, concordias y altres documents referents á Olot, Camprodon y Besalú, copiem lo següent important document:

Seguexse traslat de les practicas y costumes de Besalú les quals practicas y costumes tenen á servir los oficials del Abat de Ripoll á la villa y terme de Olot:

Práctica é consuetut es en la villa de Besalú que los habitadors de aquella no sien tenguts ni obligats donar algun terç foriscapi, ó luysme al Senyor Rey de algunes possessions les quals tingue per lo Senyor Rey.

Ytem no son tenguts donar algun celari al Jutge per causes las quals han entre sí, ó ab alguns fora dita vila habitants.

Ytem cascú habitant en dita vila pot guiar qualsevulla estranger dintre la vila pus emperò no sia bandeiat ni hagués feta offença á algú de dita vila.

Ytem que la cort no pot guiar algun dintre dita vila qui sia estranger lo qual hagués feta offença á algú habitant en dita villa sens emperò voluntat de aquell qui serà offes.

Ytem que si ningun estranger haurà iniuriat algun de la dita vila, è intrara dins la dita vila lo qui serà offes, feta emperò primer de la iniuria dénuntiatio á la cort, pot offendre, é de aquell pendre veniança dintre dita vila per sa pròpia autoritat ab auditori de altres qui á ell ajudar voldran. E la cort no pot de assó aquells convenir-ne fer iustitia al qui hauria comportada la iniuria.

Ytem que la cort no pot inquirir per son ofici ne en altra manera convenir contra algú per rahó de algun malefici fet per algun de la vila entre sí, si dons (?) primer de assó no se haurà feta querimònia.

Ytem que la cort no pot posar ningun bant sense consentiment dels promens de la dita vila. E com serà posat de llur consentiment deu esser solt com ells ho requeriran.

Ytem la dita cort no pot demanar alguna cosa per terç, ó en altra manera per rahó de alguna querimònia á ella feta contra algun habitador de la dita vila sino son passats X dies. E altra vegada altra querimònia haia hoyda de la dita causa, ó sino la cosa serà iustitiada, ó termenads.

Item que qualsevulla habitador de dita vila exceptats flequers pot tenir en casa sua drete mesura, ab la qual pot dintre casa sua comprar y vendre de qualsevulla, é aquella prestar ha son vehí per fer assomateix.

Item que los habitadors de la dita vila no son tenguts donar algun luysme de ningunes possessions que tingue per alguns lochs religiosos, ó altres Senyors dintre los termens dels hostatges de dita vila per raho de obligacions de nocés ne per raho de donacions fetes per alguns á sos parents.

Item es consuetut en dita vila que los habitants en aquella no son tenguts donar alguna cosa per Cugucia, intestia, exorquia ó captrancat.

Item la dita cort no pot penyorar ha algú habitador de la dita vila les sues vestidures ne ninguna manera de armes ni drap de llit per alguna causa.

Item negú pot obligar neguna manera de armes á algun creador, é si de fet se seguia tal obligatió es nulla. E tostemps que tal obligatió seria trobada per la cort, ó per aquell qui hauria obligat seria revocada.

Item la dita cort per algun deute no pot marchar, penyorar, ó detenir ninguns homens veniuts á mercat, ó fires de la dita vila, ne axí mateix ningunes coses que per ells seran portades.

Item lo saig no pot demanar alguna cosa per rahó de satichas que fa dintre la dita vila.

Es stat clos per en Ioan Rafel scrivá de la cort de Besalú.

Se trova pág. 59, 60 61, entre un document de 1498 y un altre de 1453.

MEMORIAL DELS PRIVILEGIS DE BESALÚ FET PER DOS PAGESOS DE L'EST DE LA GARROTXA AL SEGLE XVII

[memori]al dels privilegis de la vegueria de Basalu &

Die ·6· del mes de octubre del any (...) ¹⁶⁶ en la vila de Monso lo sereníssim Rey Phelip Rey de castella y arago fa e suplica pels homens (...) vegaria de basalu eo sindichs de aquella los concedí los capit⁹ ques guardasi p[er] los oficials ordinaris (...) del Rey Ferrando en las cors de barcelona del any 1503 / qui disposa que no prengan ni gosen pendra algú sino crim fragant eab prisio precedent de jutja.

Item ques gordan p[er] dits oficials anels habitants de dita vegaria / li consta del dit Rey ferra(...) 81· qui disposa que si algun delat serà pres p[er] crim que (...) at no pres ques per (...) grat anian lleuta ydonea. Item que sis fa enquesta a insta[ncies] de p[ersona] que dit (...) dietas de portar la dita anquesta al advocat fiscal al p[ro]cur[ador](...) no lo di(...) es veedor de les (...)ces dels çalaris dels scrivens / Item (...) de qüestions (...) de termens y altres les a de de(...) dos de aquelles. / Item que sis troben altres bens be (...) armes ni be(...) arecls ni aynes de treballar ni (...) vegaria los oficials nols poden forçar asenyallar las (...) en tres anys. / Item los salaris de dietas lo vague[r](...) ll scrivens, ·10 s[ous] p[ro]curador, fiscal ·5·s[ous] fayxi (...) que

---

¹⁶⁶ Entenem que es tracta de les Corts de 1585.

nos puga aber · dels delats que r(...) nat o, dicta rebuda reniscio fins – 4 s[ous] p[er] dicta de(...) guard la conste dels salaris del jutge qui dit (...) y de ·10· fins a ·50· ll a sou per per lli(...) de aqui(...) / Item mana guardar p[er] los salaris de la (...) feta sobra llus drets. / Item que los (...) purgatio dela taula. / Item que la vegaria çepot ap[le]g[ar] (...) temps eo parrochies ajustar y congregar sens llicencia. / Item los (...) cort no pugan eser jutges ni notaris dels barons. / Item quels missatge(...) fer-çe pagar peatge de letras de requesta ques faran dins bay(...) ¹⁶⁷ de basalu. / Item que los missatgés vajan assenyalats ço es q[ue] ayan de portar porra o, basto y lo çotvagner los reforçy.

Rebut dit privilegi p[er] hieronim gasol tenint vices de p[ro]tonotari en lo diversori de la consellaria a ·16· full 33

Als 23· de dezembra any del s[eny]or 1376 joan duch de gerona compta de servera [eo] primogènit del serenissim Rey en pera de arego y general governa-dor eo locty[nent] en dits Regnas de arego y cathalunya a suplicatio de jauma olives y pera Casadevall y pera la Anglada sindichs dela vegaria de basalu lo supli-caren los concedís los capítols següents / Item que nos pot fer anquesta ço-pra tot un lloch p[er] delma ni al pagat / Item que los oficials de basalu no tinga[n] del mesiats missatges. / Item altro privilegi que las banderes de la vila y de la vegaria yxquen en un metex dia. / Item que los habitants dela vegaria de basalu sian franchs de pagar lleuda ympossio pasatge pontatge e laura de pe[stura]tge o, erbatge de llur bestiar eo altres mercaderia en tots los llochs de la senyoria del dit Duch· / Item p[er] adops de camins y altres y per a ficar termens y fer arencadures deja quels se declaren p[er] dos p[ro]homençs elegits en quiscun lloch y la declarasio sia exiguida ab tota appellatio demoguda si les pars sen conbe (...) ment quiscun puga usar de ·tot demes. / Item altro capítol que los habitants de dita vegaria pugan fer cartes en les notaries los aparixa de dita vegaria. / Item altro privilegi que los oficials no poden fer p[ro]hibisió de cassar ninguna genero de cassa. / item altro capitolio, privilegi que p[er] (firmados) a de ser vijurat en los murs de la vila lo que an de (...) los abitants de la vegaria. / Item altro capítol nos poden fer sindich o, sindichs encara cada parrochia per çi. / Item altro capitulo que al Rey no pot vendra ni desseparar ningun lloch de la vegaria de basalu. / Item altro privilegi que los nafrats en rixa ¹⁶⁸ en treballan sian aguts per dessuspitats. / Item ab altro capítol que dins un any sian nullas y stintas totes manlleutas ¹⁶⁹ (e xo) que lo crim puga ser · punit no obstant (...)sian sollament de dita manlleuta. / Item lo oficial no aya salolari ¹⁷⁰ de

---

¹⁶⁷ Probablement digui batllia.

¹⁶⁸ Baralla o disputa.

¹⁶⁹ Llibertat sota fiança. La fiança consistia no en un pagament sinó en la responsabilitat d'un tercer.

¹⁷⁰ Segurament salari, escrit erròniament.

anquesta segons consty. / Item altro privilegi que los habitants de dita vegaria no podem ser penyorats ni mercats sino son principals o, fermanses en tota la terra Real. / Item que en cada lloch de la vegaria sepot fer tallar carn estimada p[er] dos homens sens licencia de la cort. / Item altro capítol que los oficials no poden privar los habitants de dita vegaria de no vendra y traurea vitualles de la çotvageria. / Item premya altres capítols que no son de cosa de consideratio en dit privilegi lo qual fonch rebut p[er] bru de Thauhes secretari del dit duch &

Al darrer de juny 1599 lo Rey phelip de ·arego y castella y compta de barc[elona] feu concedí a mateu ylla y michell texidor sindichs de la vegaria de basalu primerament capítol y privilegi que los habitants de aquella se pujan ajustar y congregar en qualsevol altro loch de la vegaria fora basalu ab li-censia del vaguer. / Item ab altro privilegi que tam(b)e an de pagar tallas los qui no seran estats en consell· ni determinatio com los altres qui y auran consentit. / Item que los p[ro]homens se eligen cada any lo dia de St· Joan de juny y los elegits excepten la p[ro]menia¹⁷¹ de dit any a pena de ·40· s[ous]. / Item ab altro privilegi que les salaris de dietas de anar executar lo vaguer ·20· s[ous] assessor o, jutge ·10· s[ous], el scriva 10 s[ous], al p[ro]curador fiscal ·5· s[ous] y (jurats) ·6· s[ous] y çovaguer 12 s[ous], confirma les consty[tucions]. / Item los dits oficials no poden exigir de moltes execucions en un dia mes de una dieta entre tots. / Item altra capítol y privilegi que en execucions y captures civils lo executat o, capturat no pacy dieta sino a un porter conforma consty[tucions]. / Item lo Jutge no pot aber mes salari, ço es fins a 10 ll[iures] 2 s[ous] p[ro] ll[iura] y de deu fins a sinconta-un sou p[er] lliura de qui amont a ·6· di[ners] p[er] ll[iura] de les candidats se demanaran ab las sentensias y que declarara. / Item altro privilegi que dit jutge no aya res de candidat que en la primera çeparatio confesara en judici. / Item que los oficials en les execucions per lletres de requesta no exigesca pena de ·20· s[ous] / Item també que no si exigesca pena de terçs. / Item ab altro privilegi que tot-hom pot regar de ayga qui nesca en sa poçessio. / Item ab altro privilegi que tots los de la vegaria pode[n] tenir comers p[er] tot catalunya sens eser ympeditis ells ni los qui vindran comprar portant poliça feta p[er] not[ar]y / Item los p[ro]homens en quiscun loch poden fer y arrendar carniçerias sens dar-ne compta als oficials del S[eny]or Rey. / Item los confirma tots los privilegis segons ne estan en pocesio p[er] la pena de mill florins lo ma-na observar. / Rebut p[ro] no es segellat p[er] /

A 8 de Març de 1565 Phelip Rey de Castella Arego compta de Barcelona a suplicats els sindichs i procurador de la Vegaria de Basalu los capítols y privilegis y f. Seguens p[er] que per tot lo

---

¹⁷¹ Prohomenia, càrrec de prohomo o administrador d'una confraria o col·lectivitat. També, home bo i honorable.

n(...) de pugans los dits síndics i conselleres y prohombres de las parrochias mes pri[ncip]als· pels fer terme de çotvagner de tres cavalles o gentils homens. / Ítem se poden posar (bancs) penyorats los (...) dels de fora la vegaria si entren en les terres de aquella si no es per transit. / Ítem lo baila g[ene]rall no vaya per la vegaria sino cridat o demanat o per coses importants de son offici. / Item los concedeixe en los pressos nols pogan fer pagar los (d)ots si dons dits presos o. demanen ans be dits oficials (y escrivent) los declaren / Item los concedeix que a ningun qui tinga p[ro]pis y serà pres ne se li pot fer estatura de presó ço es de sitxa, çep, cadena, griguons, ans be segons la calitat del crim los oficials nols donen lloc de quejarçé / Item los dits no poden empresonar, compositar p[er] aquesta de qüestions de terres si dons no sia seguida mort, nafres o danys grans que primer no ayen sentenciat les causes civils. / Item los concedí que los dits oficials p[er] rixas y baralles ne pogan anar tota la costa fer fer parar treves sino que y en-vian missatgé sino es en recistencia o, casos de mort. / Item mes los concedí que los dits ministres fasan albara e apoga del que çebren¹⁷² y p[er] raho de que o reban. / Item los concedí que los dits oficials no pusquen fer fer renunciar les Requestas an el pres estant a la presó ab que no hi pugua demanar a la taula ans de no obstant aquella renunsiatio li pugua demanar sa justisia y si innullass als renunsiadors. / Item los concedí que los advocats fiscals a Requesta dels sidichs a de venir a la cort de basalu cotra vegades lany y cada vegada star tot un dia natural p[er] aconcloura los fets criminals. / Item les confirma tots los privilegis conforma ne eran en pocasio p[er] llanant y dits oficials observar dits capítols y privilegis a pena de mill florins dor / firmat p[er] cudina R^{nt} Trescria y p[er] montaner R^{nt} cunsebut / (r)ebut p[er] Antoni (Vila) p[er] la R[ei]al canss[elloria] incerto 24 foll[ia] 272.

(e a)quest Reportori y memorial es tret dels actes o cartes dels privilegis de la vegaria de basalu / Hieronim nou pages de basagoda a instansia de hieronim Ramis de maya estant los dos (a) la presó de basalu F

SIGNUM

---

¹⁷² També podria voler dir “rebran” en lloc de “sabran”

ANNEXOS AL CAPÍTOL 2

TAULA 71: MITJANA DE BAPTISMES PER MUNICIPI

PARRÒQUIA	1717	1787	1857
bagur		78,4	44,8
esclanya		6,4	5,8
bellcaire			
corça		27,6	19,6
cassa de pelras		4,4	4,6
casavells		9,6	8,4
matajudaica		4,4	1,4
cruilles		19,2	12,4
monells		19	12,6
sant sadurni		28	30,8
sant cebria dels alls			
sant cebria de llado			4,8
salelles			
santa pelaia			5,2
llabia		5,6	2,4
fontanilles			3,6
peratallada		18,4	
parroquia de fonteta			13
peralta			
vulpellac		19,6	12,6
sant climent de peralta			
gualta			
la bisbal			141,6
sant pol de la bisbal			
castillo de amporda		5	5,8
escala (sense empúries)		86,6	66,6
mont-ras		23,6	16,2
palafgruell		105,8	135
llofriu		9,4	9,4
palau-sator		10	12,2

fontclara		4	3,8
sant feliu de boada i sant julia de boada		13	10,4
pals		69,2	40
parlava		8	12,2
fonolles			6,8
regencos		13,6	
serra		7,8	6,8
sant iscle d'emporda		3,2	4,2
torrent		17,6	9,4
torroella de montgrí		153,2	115,4
ulla			
ullastret		19,4	15
vall-llobrega		7,6	8,8

Nota: s'ha respectat la grafia original d'un cens de l'època

Taula 72: DADES DEMOGRÀFIQUES CONSERVADES PER PARRÒQUIES QUE COMPONEN EL PARTIT DE BESALÚ

Parròquia	1717			1787			1857		
	baptismes	matrimonis	òbits	Baptismes	matrimonis	òbits	baptismes	matrimonis	òbits
Albanyà							14,2	3,8	13
Argelaguer	19,4		25,2	40	7,2		36,8	6	28,2
Banyoles	60,6	15,8	18,4	176	37,6	135	200,6	39,8	167,2
Bàscara	10,6	1,2	6,2	19	3,4	14,6	14,34		13,6
Begudà									
Besalú	50,2	9,8	17	80,4	14,4	26,6	47,74	12,6	29,2
Beuda							15,5		
Castellar de la Muntanya		1,6	2,6		2,2	5		2,6	7,8
Centenys	5,2	1,8	1,8	5,8	1,6	5	6,4	1	3,8
Crespjà	16,8	3	15	32,6	6,4	9,4	33,79		19
Entreperes									
Esponellà	12,2	3	8,4	28,2	3,4	14,6	19,4	3,2	12,8
Estela, l'								1	
Falgons	7,8	0,8	4,6	9,4	0,6		7,4	1,8	6,8
Fares	2,8		0,6	2,4					
Fontcoberta	13,6			19	2,8	12,5	19,6	3,4	16,6
Galliners	12			16,2		14	16,33		13

Guitarriu									
Juïnyà		1,6		3,4	0,8				
Lligordà									
Maçanet de Cabrenys	36,6	7	29	64	13,2		59	13,2	45
Maià de Montcal						8,4			14,6
Mata	4	1,2	2	4,4	1,2	3			
Miana, la						5,6	8,8		5,8
Mianegues		1		10	1,6		17	3	
Mieres					9,2		51,8	10,2	47
Montagut i Palau de Montagut	50,2	8	18,4	62,2	14,8	54,2	64,2	13	67,8
Mor, el							3,8	1,2	1,4
Oix i Torralles	6,2	1,8	2,8	26,4					21,6
Ollers	5,8		1,6				8	2,6	5,2
Orfes	11,4	2,4	11,6	14,4	2,8	11,6	8,4	2	10,2
Ossinyà									
Palera									
Parets d'Empordà	3,8			5,2			4	0,6	4,4
Porqueres	8,6	0,2		13	4	6,2	12	4	13,4
Pujarnols	5,8	0,6	1,4	4,6	0,8	3,6	6,2	1,6	4,6
Sacot	9	2,4	4,4	21,2	5,4	14	20,4	5	10,6
Sadernes		3,6	2,8		4,2	2,2		2	2
Sales de Llierca	24,8					2,4		3,4	8,6
Sallent, el	7,2	3,2	4	9,4	3	7	16	1,6	
Sant Esteve de Guialbes									
Sant Esteve d'en Bas									
Sant Feliu de Lladó	0,8	4	10,6	4,2			49,6	9,8	47,4
Sant Ferriol									
Sant Joan les Fonts									
Sant Llorenç de la Muga		4,6	40,8	72,2	4	33,8	37,4	6,8	36,6
Sant Marçal de Quarantella						0,6	2,8		1,6
Santa Maria de Camòs	4,6	0,4		6,8	2	6,2	9,8	1	6,4

Sant Miquel de Campmajor	12,2	4,2	8,5	21,6	6,8	13,8	29,2	2,4	17,6
Sant Miquel de Pera						6,2	14,2	4	14,8
Sant Pere de les Preses	19		16,4	35		25,4	41	8,4	41,4
Sant Vicenç de Camòs		2,6	15,6	13	2,2	13,2	16,2	3,4	11,6
Santa Maria de Lladó	45		0,8	1,4	0,4	3	2,2		
Santa Pau	43	7	25,6	69,6	14,6	39	65,6	13	62,2
Serinyà						24,2			
Terradelles	2		1	5,6		3,8	3,2	1,2	3,6
Torn, el	7,8	0,6	5,8	12,8	2	7,4	15,67	3,33	15
Tortellà	30	6,4	15	77,2	15,8	63,2	63,4	15,8	52
Usall	6					4	7	1,6	7
Ventajol									
Vilademí							2	1	3,8
Vilademuls									
Vilafreser				0,2			8,8	1,4	6,4
Vilamarí	4,2		2,4			4	11	3,6	10,8
Vilavenut					2,2		8,4	1	7,8
Vilert	13,4		8,6		2		11,6	2,6	11,6

TAULA 73: POBLACIÓ SEGONS ELS CENSOS PER PARRÒQUIES / MUNICIPIS

PARRÒQUIES	1717 (focs)	1787	1857
Argelaguer	81	265	1031
bañolas	216	3504	4956
besalu	102	1248	1391
beuda	80	167	839
llogorda	7	23	
palera	21	72	
sant vicenç de camos	44	172	511
santa maria de camos	59	123	
crespià	86	444	728
esponella i vilert	70	402	942
sentenys	13	66	

fontcuberta	59	380	725
vilavenut	18	63	
juanetas		512	5427
sant privat del mallol		1357	
santa maria de la piña		330	
sant esteva de bas	202	1834	2162
san pedro de las presas	78	466	1218
maya	84	220	926
mieras	121	1183	1511
montagut i palau de montagut	35	902	1290
oix i torrallas	71	464	1273
palau de montagut	39	127	417
porqueras	26	225	910
usall	16	76	
mata	25	?	
mianegas	7	20	
pujarnols	17	26	
Parròquia de Besalú	18		
faras	10	29	1120
torn	35	38	
almor	6	24	
niana	21	63	
juhinya	22	83	
ausinya	4	26	
san juan las fonts	52	277	(a Olot)
baguda	52	444	
san martin i miguel de campamjor	69	172	994
ventajol	3	14	
falgons	25	97	
santa pau	160	1406	1788
cot	39	244	
cellent	22	138	
serinya	73	268	268

tortella	109	971	1373
Castellar de la Montanya	27	123 ?	
Albanyà	93	594	437
Bàscara	101	592	1018
(cabanelles)	11		
galliners	52	1176	2359
ollers	19		
orfes	43		
parets d'empordà	22		
sant esteve de guialbes	19		
sant marçal de Quarentella	3		
terradelles i el vilar	13		
viladamí	6		
vilademuls	34		
vilafreser	25		
vilamarí	14		
Entreperes	11		
Guitarriu	9		
Sadernes	27		
Sales de Llierca	27		
St. feliu de lladó	137	742	1447
Sta. maria de lladó	(a Lladó)	(a Lladó)	(a Lladó)
maçanet de cabrenys	212	1484	1832
Sant Llorenç de la Muga	156	773	1119
Vilert	41		
St. Miquel de Pera	23		
bagur		1686	1911
esclanya		225	
bellcaire		260	523
corça		575	1231
cassa de pelras		132	
casavells		268	és 398
matajudaica		81	

cruïlles		245	2664
Monells		318	es 456
sant sadurni		496	es 923
sant cebria dels alls		84	
sant cebria de llado		140	
salelles		a cruïlles	
santa pelaia		136	
llabia		105	236
fontanilles		74	
peratallada		345	1973
parroquia de fonteta		421	es 622
peralta		86	
vulpellac		389	es 443
sant climent de peralta		131	
gualta		275	433
la bisbal		2643	4587
sant pol de la bisbal		?	
castillo de amporda		170	es 194
escala (sense empúries)	236	1838	2642
mont-ras		463	702
palafgruell		2377	5692
llofriú		232	
palau-sator		155	752
fontclara		81	
sant feliu de boada i sant julia de boada		156	
pals		1152	1493
parlava		175	553
fonolles		98	
regencos		397	336
serra		116	352
sant iscle d'emporda		61	
torrent		221	343
torroella de montgrí		2582	3873

ulla	56	300	520
ullastret		452	504
vall-llobrega		125	340

TAULA 74: POBLACIÓ ESTIMADA PER MUNICIPI

MUNICIPI	1717	1787	1857
Albanyà	711,0	594,0	437,0
Argelaguer	554,3	1040,0	1051,4
Banyoles	1731,4	5028,6	5731,4
Bàscara	302,9	592,0	1018,0
Besalú	1434,3	1722,9	1897,1
Beuda	825,7	157,8	923,6
Camòs	467,8	565,7	742,9
Crespià	480,0	931,4	728,0
Esponellà	880,0	971,4	1068,6
Fontcoberta	526,2	510,3	800,0
les Preses	542,9	1000,0	1218,0
l'Estela	84,1		
Lladó	1308,6	742,0	1480,0
Maçanet de Cabrenys	1045,7	1828,6	1832,0
Maià de Montcal	642,2	365,4	1019,4
Mieres	925,1	1964,8	1511,0
Montagut i Oix	1787,3	2531,4	3107,0
Porqueres	750,7	662,3	1205,7
Sales de Llierca	1067,9	0,0	0,0
Sant Ferriol	845,7	1293,4	1233,0
Sant Jaume de Llierca	298,2	0,0	459,1
Sant Joan les Fonts	795,1	1197,5	
Sant Miquel de Campmajor	594,4	909,0	1045,7
Santa Pau	1691,4	2862,9	2914,3
Serinyà	558,1	445,1	295,0
Sant Llorenç de la Muga	1192,7	2062,9	119,0
Tortellà	857,1	2205,7	1811,4

Castellar de la Muntanya	245,7	285,7	0,0
Sant Esteve de Bas	1544,4	3046,0	2380,1
Vilademuls	1785,2	1188,6	2596,9
begur		2422,86	1911
bellcaire d'emporda		386,06	523
corçà		1314,29	1231
cruilles, monells i sant			
sadurni de l'heura		2425,98	2664
fontanilles		269,88	236
forallac		2441,39	1973
gualta		408,34	433
la bisbal d'emporda		4067,33	4587
l'escala		2474,29	2642
mont-ras		674,29	702
palafrugell		3291,43	5692
palau-sator		771,43	754,29
pals		1977,14	1493
parlavà		374,09	553
regencòs		388,57	336
serra de daró		314,29	352
torrent		502,86	343
torroella de montgrí		4377,14	3873
ullà		445,46	520
ullastret		554,29	504
vall-llobrega		217,14	340

TAULA 75: COMPARACIÓ ENTRE ELS MAJORS DE 16 LLISTATS EL 1787 I 1795: BESALÚ

comparació entre els majors de 16 llistats el 1787 i 1795: Besalú					
topònim	llista 1795	topònim	cens 1787	DIFERÈNCIA	SENYORIA (Floridablanca)

albanya	? albanyà	26	Comte de Peralada
almor	7 almor	5	-2 Reial
alvilar de tarradelles	8 (1787 junt a Terradelles)	?	(sumat) No consta
argelaguer	81 argelaguer	104	23 Reial
ausinyà	3 ausinya	5	2 Reial
bagudà	91 bagudà	93	2 No consta
banyoles	761 banyoles	936	175 Abat Banyoles
Bàscara	? Bàscara	82	No consta
bassegoda	12 bassegoda	20	8 Comte Peralada
batet	83 batet	93	10 No consta
Besalú	164 besalú	363	199 Reial
Beuda	57 beuda	53	-4 Reial
Briolf	3 Brió (Sant Esteve de)	7	4 Reial
cabanelles	? cabanelles	26	Reial
castellar de la			
muntanya	34 castellar de la muntanya	26	-8 No consta
castellfollit	62 castellfollit	49	-13 No consta
cellent	39 cellent	47	8 Abat Banyoles
cot	51 cot	93	42 No consta
cresià	? crespjà	157	No consta
dosquers	? dosquers	11	Bisbe de Girona
entreperes	4 entreperes	14	10 Baró de Sales
esponellà	40 esponellà	87	47 Baró d'Esponellà
falgons	58 falgons	40	-18 Baró de Sabastida
fares	10 faras	8	-2 Reial
fontcoberta	91 fontcoberta	120	29 Batllia monestir Besalú
galliners	58 galliners	72	14 Comte de Peralada
guitarriu	10 guitarriu	10	0 No consta
joanetes	58 joanetes	163	105 Comte Centelles
juhinyà	30 juhinya	20	-10 Reial
lliurona	? llorona	46	Reial
llogordà	8 llogordà	10	2 Reial
merlant	11 merlant	9	-2 Abat Banyoles
maçanet de cabrenys	? maçanet de cabrenys	386	No consta

mata	34	mata	24	-10	Reial
maià	71	maià	112	41	Reial
miànegues	22	mianegas	6	-16	No consta
mieres	296	mieres	410	114	Abat Banyoles i Reial
montagut	140	montagut	196	56	Marquès d'Aguilar
niana	43	niana	22	-21	No consta
oix i talaixà	100	oix i talaixà	116	16	Baró Ramon Sous
ollers	29	ollers	32	3	Comte de Peralada
orfes	?	orfes	61		Comte de Peralada
orriols	99	orriols	52	-47	No consta
palau de Montagut	75	palau de Montagut	43	-32	Reial
palera	8	palera	22	14	Reial
parets d'empordà	?	parets d'empordà	32		Comte de Peralada
		parròquia st vicenç de			
parròquia de besalú	56	besalú	25	-31	Reial
porqueres	82	porqueres	67	-15	Abat Banyoles
pujarnol i alcaç	24	pujarnols	9	-15	No consta
sadernes	10	sadernes	9	-1	Baró de Sales
sales	18	sales de llierca	19	1	Baró de Sales
sant esteve de					
guialbes	54	sant esteve de guialbes	48	-6	No consta
Pueblo de Lledó	?	Pueblo de Lledó	220		Reial
sant joan les fonts	73	sant joan les fonts	88	15	No consta
sant martí de		san martin de			
campmajor	22	campmajor	21	-1	Reial
sant miquel de		san miguel de			
campmajor	39	campmajor	36	-3	Reial
					Baronia d'Antonio
Sant Miquel de Pera	?	Sant Miquel de Pera	33		de Vallfogona
sant pere de les					
preses	80	sant pere de les preses	147	67	No consta
sant privat del mallol	180	sant privat del mallol	384	204	Duc de Cardona
sant esteva de bas	131	sant esteve d'en bas	530	399	Duc de Cardona
sant marçal de	11	sant marçal de	5	-6	Comte de Peralada

quarantella		Quarentella			
sant vicenç de camos	108	sant vicenç de camòs	65	-43	No consta
sant llorenç de la muga	?	sant llorenç de la muga	209		No consta
santa maria de camos	36	santa maria de camòs	30	-6	No consta
santa maria de la pinya	55	santa maria de la pinya	94	39	Duc de Cardona
santa pau	144	santa pau	288	144	No consta
					Batllia monestir
sentenys	31	sentenys	19	-12	Besalú i Reial
serinyà	78	serinyà	81	3	No consta
terradelles	11	terradelles i el vilar	12	-7	No consta
torn	47	torn	13	-34	Reial
torrallas	12	torralles	17	5	Reial
tortellà	109	tortellà	309	200	Baró de Montellà
usall	23	usall	24	1	Abat Banyoles i Reial
ventajol	5	ventajol	6	1	Reial
vilademí	17	viladamí	16	-1	No consta
vilademuls	?	vilademuls	29		Comte de Peralada
vilafreser	66	vilafreser	18	-48	No consta
vilamarí	23	vilamarí	30	7	No consta
vilanova de la muga	?	vilanova de la muga	56		No consta
vilavenut	32	vilavenut	19	-13	Reial
vilert	58	vilert	46	-12	Abat Banyoles i Reial

TAULA 76: COMPARACIÓ ENTRE ELS MAJORS DE 16 LLISTATS EL 1787 I 1795: BAIX EMPORDÀ

comparació entre els majors de 16 llistats el 1787 i 1795: Baix Empordà				
topònim	llista 1795	topònim	cens 1787	DIFERÈNCIA
bagur	419	Bagur	540	121
bellcaire	83	Bellcaire	95	12
casavells	71	Casavells	80	9
cassa de pelras	38	Cassà de Pelras	38	0
castell d'emporda	54	Castillo de Ampordà	53	-1
corça	183	Corça	172	-11

cruïlles	126	Cruïlles	99	-51
escala i empuries	255	Escala i Empúries	594	339
esclanyà	63	Esclanya	69	6
fonolleres	45	Fonolleres	31	-14
fontanilles	35	Fontanilles	33	-2
fontclara	32	Fontclara	25	-7
gualta	106	Gualta	99	-7
la bisbal	796	La Bisbal	898	102
llabia	35	Llabià	38	3
llofriú	98	Llofriú	69	-29
matajudaica	28	Matajudaica	26	-2
monells	116	monells	111	-5
mont-ras	178	Mont-Ras	124	-54
palafrugell	643	Palafrugell	750	107
palau-sator	52	Palau-Sator	46	-6
pals	376	Pals	358	-18
parlavà	64	Parlava	45	-19
parròquia de fonteta	105	Parròquia de Fonteta	131	26
peralta	28	Peralta (Sta. Susanna)	28	0
peratallada	167	Peratallada	112	-55
regencòs	110	Regencos	106	-4
salelles	24	(junt amb Cruïlles)		(sumat)
sant cebrià de lledó	64	Sant Cebrià de Lladó	47	-17
sant cebrià dels alls	31	Sant Cebrià dels Alls	25	-6
sant climent de peralta	57	Sant Climent de Peralta	45	-12
sant feliu de boada	48	Sant Feliu i Julià Boada	48	-17
sant iscle d'empordà	36	Sant Iscle d'Empordà	34	-2
sant julià de boada	17	(Junt amb Sant Feliu)		(sumat)
sant pol de la bisbal	39	(no hi consta)	?	
sant sadurní	141	Sant Sadurní	178	37
santa pelaia	31	Santa Pelaia	45	14
serra	58	Serra	41	-17
Torrent	75	Torrent	59	-16
torroella de montgrí	706	Torroella de Montgrí	799	93

ullà	89 Ulla	111	22
ullastret	123 Ullastret	172	49
Vulpellac	123 Vulpellac	137	14

ANNEXOS AL CAPÍTOL 3

Taula 77: DADES COMPLETES DE CADASTRE I CAPITACIÓ DE BESALÚ I LA BISBAL EN EL LLIBRE DE L'ARMAMENT DE 1795

BESALÚ			LA BISBAL		
CADASTRE GLOBAL			CADASTRE GLOBAL		
PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%	PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	1947	64,73	0,0-0,4	3523	73,67
0,5-0,9	279	9,28	0,5-0,9	574	12,00
1-1,9	304	10,11	1-1,9	309	6,46
2-2,9	196	6,52	2-2,9	93	1,94
3-3,9	131	4,36	3-3,9	77	1,61
4-4,9	75	2,49	4-4,9	68	1,42
5-5,9	36	1,20	5-5,9	35	0,73
6-6,9	19	0,63	6-6,9	22	0,46
7-7,9	10	0,33	7-7,9	18	0,38
8-8,9	3	0,10	8-8,9	13	0,27
9-9,9	1	0,03	9-9,9	12	0,25
10 o +	7	0,23	10 o +	38	0,79
total	3008	100,00	total	4782	100,00

BESALÚ			LA BISBAL		
CAPITACIÓ GLOBAL			CAPITACIÓ GLOBAL		
	NOMBRE PERSONES	%		NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	259	8,61	0,0-0,4	698	14,60
0,5-0,9	2238	74,40	0,5-0,9	3042	63,61
1-1,9	456	15,16	1-1,9	752	15,73
2-3,9	42	1,40	2-3,9	215	4,50
4 o +	13	0,43	4 o +	75	1,57
total	3008	100,00	total	4782	100,00

BESALÚ			LA BISBAL		
ARTESANS AMB BOTIGA			ARTESANS AMB BOTIGA		
CADASTRE			CADASTRE		
PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%	PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	50	80,65	0,0-0,4	210	78,36
0,5-0,9	9	14,52	0,5-0,9	39	14,55
1-1,9	1	1,61	1-1,9	15	5,60
2-2,9	2	3,23	2-2,9	2	0,75
3-3,9	0	0,00	3-3,9	1	0,37
4-4,9	0	0,00	4-4,9	0	0,00
5-5,9	0	0,00	5-5,9	0	0,00
6-6,9	0	0,00	6-6,9	1	0,37
7-7,9	0	0,00	7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00	8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00	9-9,9	0	0,00

10 o +	0	0,00
total	62	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	1	1,61
0,5-0,9	24	38,71
1-1,9	34	54,84
2-3,9	3	4,84
4 o +	0	0,00
total	62	100,00

10 o +	0	0,00
total	268	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	18	6,72
0,5-0,9	182	67,91
1-1,9	57	21,27
2-3,9	10	3,73
4 o +	1	0,37
total	268	100,00

ARTESANS EN EXERCICI

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	118	88,06
0,5-0,9	14	10,45
1-1,9	1	0,75
2-2,9	1	0,75
3-3,9	0	0,00
4-4,9	0	0,00
5-5,9	0	0,00
6-6,9	0	0,00
7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00
10 o +	0	0,00
total	134	100,00

ARTESANS EN EXERCICI

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	378	86,90
0,5-0,9	39	8,97
1-1,9	16	3,68
2-2,9	1	0,23
3-3,9	1	0,23
4-4,9	0	0,00
5-5,9	0	0,00
6-6,9	0	0,00
7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00
10 o +	0	0,00
total	435	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	2	1,49
0,5-0,9	114	85,07
1-1,9	18	13,43
2-3,9	0	0,00
4 o +	0	0,00
total	134	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	87	20,00
0,5-0,9	235	54,02
1-1,9	95	21,84
2-3,9	18	4,14
4 o +	0	0,00
total	435	100,00

ARTESANS SENSE DEFINIR

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	81	89,01
0,5-0,9	9	9,89
1-1,9	1	1,10

ARTESANS SENSE DEFINIR

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	6	85,71
0,5-0,9	1	14,29
1-1,9	0	0,00

2-2,9	0	0,00	2-2,9	0	0,00
3-3,9	0	0,00	3-3,9	0	0,00
4-4,9	0	0,00	4-4,9	0	0,00
5-5,9	0	0,00	5-5,9	0	0,00
6-6,9	0	0,00	6-6,9	0	0,00
7-7,9	0	0,00	7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00	8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00	9-9,9	0	0,00
10 o +	0	0,00	10 o +	0	0,00
total	91	100,00	total	7	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	6	6,59
0,5-0,9	75	82,42
1-1,9	10	10,99
2-3,9	0	0,00
4 o +	0	0,00
total	91	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	1	14,29
0,5-0,9	5	71,43
1-1,9	1	14,29
2-3,9	0	0,00
4 o +	0	0,00
total	7	100,00

COMERCIANTS

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	22	56,41
0,5-0,9	11	28,21
1-1,9	4	10,26
2-2,9	1	2,56
3-3,9	1	2,56
4-4,9	0	0,00
5-5,9	0	0,00
6-6,9	0	0,00
7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00
10 o +	0	0,00
total	39	100,00

COMERCIANTS

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	10	25,00
0,5-0,9	6	15,00
1-1,9	17	42,50
2-2,9	3	7,50
3-3,9	1	2,50
4-4,9	2	5,00
5-5,9	1	2,50
6-6,9	0	0,00
7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00
10 o +	0	0,00
total	40	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	1	2,56
0,5-0,9	11	28,21
1-1,9	25	64,10
2-3,9	2	5,13
4 o +	0	0,00
total	39	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	3	7,50
0,5-0,9	1	2,50
1-1,9	13	32,50
2-3,9	16	40,00
4 o +	7	17,50
total	40	100,00

*PROFESSIONS LIBERALS***CADASTRE**

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	42	82,35
0,5-0,9	4	7,84
1-1,9	2	3,92
2-2,9	3	5,88
3-3,9	0	0,00
4-4,9	0	0,00
5-5,9	0	0,00
6-6,9	0	0,00
7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00
10 o +	0	0,00
total	51	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	3	5,88
0,5-0,9	17	33,33
1-1,9	27	52,94
2-3,9	4	7,84
4 o +	0	0,00
total	51	100,00

*MENESTRALS***CADASTRE**

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	366	73,49
0,5-0,9	90	18,07
1-1,9	38	7,63
2-2,9	1	0,20
3-3,9	2	0,40
4-4,9	0	0,00
5-5,9	1	0,20
6-6,9	0	0,00
7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00
10 o +	0	0,00
total	498	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
------------------------	------------------------	----------

*PROFESSIONS LIBERALS***CADASTRE**

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	46	58,97
0,5-0,9	12	15,38
1-1,9	10	12,82
2-2,9	3	3,85
3-3,9	2	2,56
4-4,9	2	2,56
5-5,9	0	0,00
6-6,9	2	2,56
7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00
10 o +	1	1,28
total	78	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	4	5,13
0,5-0,9	19	24,36
1-1,9	29	37,18
2-3,9	25	32,05
4 o +	1	1,28
total	78	100,00

*MENESTRALS***CADASTRE**

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	1135	69,25
0,5-0,9	347	21,17
1-1,9	144	8,79
2-2,9	11	0,67
3-3,9	2	0,12
4-4,9	0	0,00
5-5,9	0	0,00
6-6,9	0	0,00
7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00
10 o +	0	0,00
total	1639	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
------------------------	------------------------	----------

0,0-0,4	84	16,87	0,0-0,4	268	16,35
0,5-0,9	393	78,92	0,5-0,9	1073	65,47
1-1,9	19	3,82	1-1,9	286	17,45
2-3,9	2	0,40	2-3,9	10	0,61
4 o +	0	0,00	4 o +	2	0,12
total	498	100,00	total	1639	100,00

PROPIETARIS I NOBLES

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	15	3,85
0,5-0,9	25	6,41
1-1,9	113	28,97
2-2,9	87	22,31
3-3,9	65	16,67
4-4,9	39	10,00
5-5,9	18	4,62
6-6,9	10	2,56
7-7,9	7	1,79
8-8,9	2	0,51
9-9,9	2	0,51
10 o +	7	1,79
total	390	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	23	5,90
0,5-0,9	97	24,87
1-1,9	228	58,46
2-3,9	30	7,69
4 o +	12	3,08
total	390	100,00

PROPIETARIS I NOBLES

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	43	12,68
0,5-0,9	17	5,01
1-1,9	62	18,29
2-2,9	46	13,57
3-3,9	50	14,75
4-4,9	42	12,39
5-5,9	19	5,60
6-6,9	14	4,13
7-7,9	12	3,54
8-8,9	8	2,36
9-9,9	9	2,65
10 o +	17	5,01
total	339	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	48	14,16
0,5-0,9	55	16,22
1-1,9	97	28,61
2-3,9	83	24,48
4 o +	56	16,52
total	339	100,00

PAGESOS MASOVERS

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	147	25,00
0,5-0,9	73	12,41
1-1,9	140	23,81
2-2,9	99	16,84
3-3,9	62	10,54
4-4,9	36	6,12
5-5,9	17	2,89
6-6,9	9	1,53
7-7,9	3	0,51

PAGESOS MASOVERS

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	217	51,30
0,5-0,9	68	16,08
1-1,9	30	7,09
2-2,9	24	5,67
3-3,9	19	4,49
4-4,9	19	4,49
5-5,9	12	2,84
6-6,9	4	0,95
7-7,9	6	1,42

8-8,9	1	0,17
9-9,9	0	0,00
10 o +	1	0,17
total	588	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	41	6,97
0,5-0,9	460	78,23
1-1,9	86	14,63
2-3,9	0	0,00
4 o +	1	0,17
total	588	100,00

8-8,9	4	0,95
9-9,9	3	0,71
10 o +	17	4,02
total	423	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	69	16,31
0,5-0,9	134	31,68
1-1,9	165	39,01
2-3,9	48	11,35
4 o +	7	1,65
total	423	100,00

TREBALLADORS

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	1062	96,46
0,5-0,9	35	3,18
1-1,9	4	0,36
2-2,9	0	0,00
3-3,9	0	0,00
4-4,9	0	0,00
5-5,9	0	0,00
6-6,9	0	0,00
7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00
10 o +	0	0,00
total	1101	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	64	5,81
0,5-0,9	1031	93,64
1-1,9	6	0,54
2-3,9	0	0,00
4 o +	0	0,00
total	1101	100,00

TREBALLADORS

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	1325	98,73
0,5-0,9	15	1,12
1-1,9	2	0,15
2-2,9	0	0,00
3-3,9	0	0,00
4-4,9	0	0,00
5-5,9	0	0,00
6-6,9	0	0,00
7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00
10 o +	0	0,00
total	1342	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	70	5,22
0,5-0,9	1272	94,78
1-1,9	0	0,00
2-3,9	0	0,00
4 o +	0	0,00
total	1342	100,00

ALTRES (I VÍDUES)

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	44	80,00
0,5-0,9	6	10,91

ALTRES (I VÍDUES)

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	153	72,86
0,5-0,9	30	14,29

1-1,9	2	3,64	1-1,9	13	6,19
2-2,9	2	3,64	2-2,9	3	1,43
3-3,9	1	1,82	3-3,9	1	0,48
4-4,9	0	0,00	4-4,9	3	1,43
5-5,9	0	0,00	5-5,9	3	1,43
6-6,9	0	0,00	6-6,9	1	0,48
7-7,9	0	0,00	7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00	8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00	9-9,9	0	0,00
10 o +	0	0,00	10 o +	3	1,43
total	55	100,00	total	210	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	34	61,82
0,5-0,9	17	30,91
1-1,9	3	5,45
2-3,9	1	1,82
4 o +	0	0,00
total	55	100,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	129	61,43
0,5-0,9	66	31,43
1-1,9	9	4,29
2-3,9	5	2,38
4 o +	1	0,48
total	210	100,00

MATRICULATS A LA MARINA

CADASTRE

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	0	0,00
0,5-0,9	0	0,00
1-1,9	0	0,00
2-2,9	0	0,00
3-3,9	0	0,00
4-4,9	0	0,00
5-5,9	0	0,00
6-6,9	0	0,00
7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00
10 o +	0	0,00
total	0	0,00

CAPITACIÓ

PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	0	0,00
0,5-0,9	0	0,00
1-1,9	0	0,00
2-3,9	0	0,00
4 o +	0	0,00
total	0	0,00

MATRICULATS A LA MARINA

CADASTRE

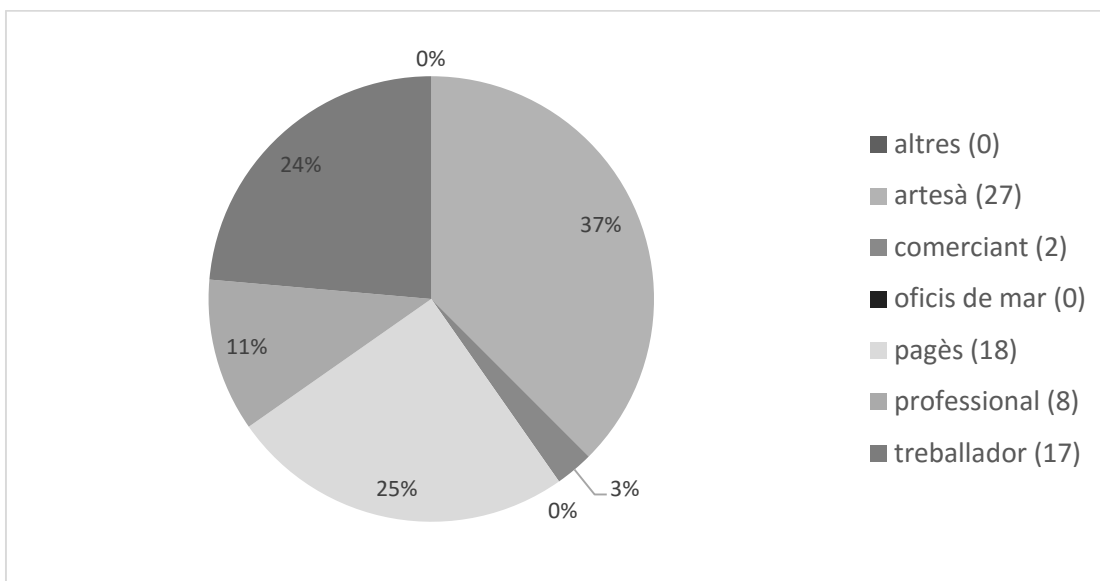
PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	285	87,42
0,5-0,9	38	11,66
1-1,9	2	0,61
2-2,9	0	0,00
3-3,9	1	0,31
4-4,9	0	0,00
5-5,9	0	0,00
6-6,9	0	0,00
7-7,9	0	0,00
8-8,9	0	0,00
9-9,9	0	0,00
10 o +	0	0,00
total	326	100,00

CAPITACIÓ

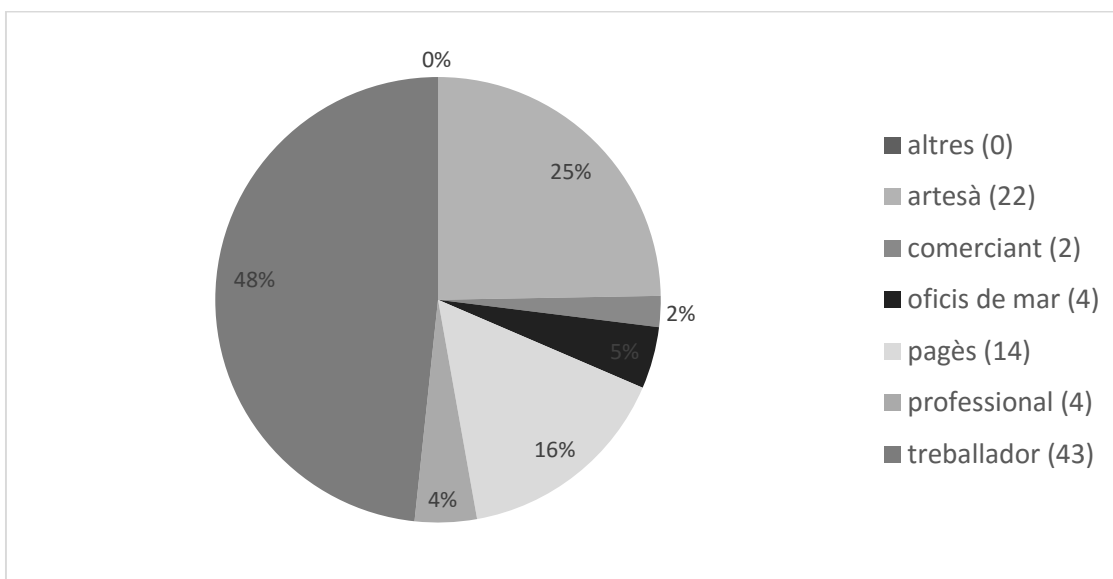
PAGAMENT (PTES)	NOMBRE PERSONES	%
0,0-0,4	229	70,25
0,5-0,9	74	22,70
1-1,9	12	3,68
2-3,9	2	0,61
4 o +	9	2,76
total	326	100,00

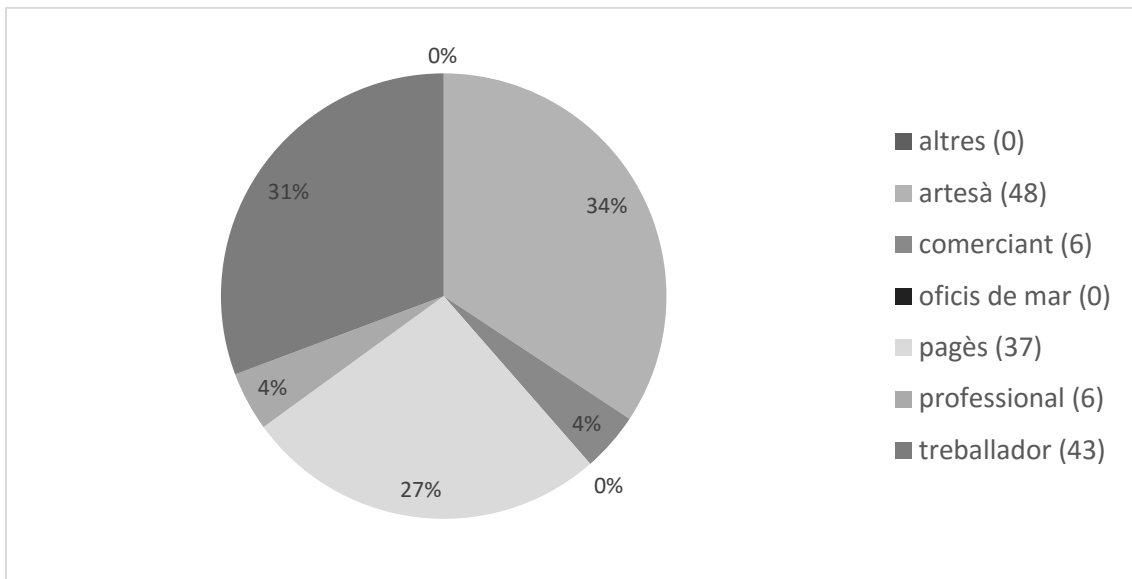
GRÀFIC 39: OFICIS NUVIS DE BESALÚ 1755

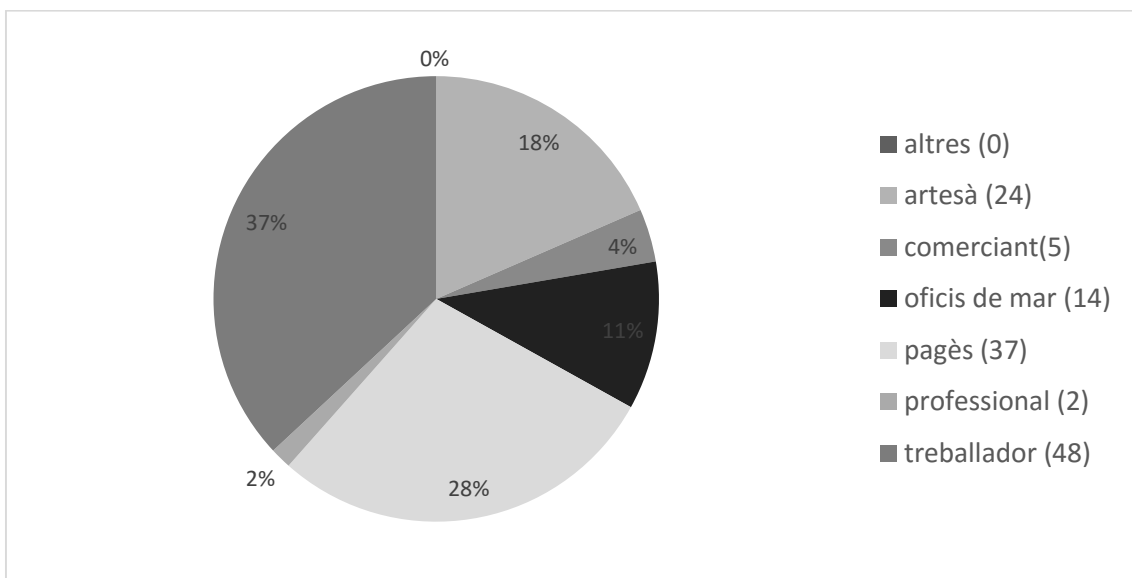
GRÀFIC 40: OFICIS NUVIS BISBAL 1755

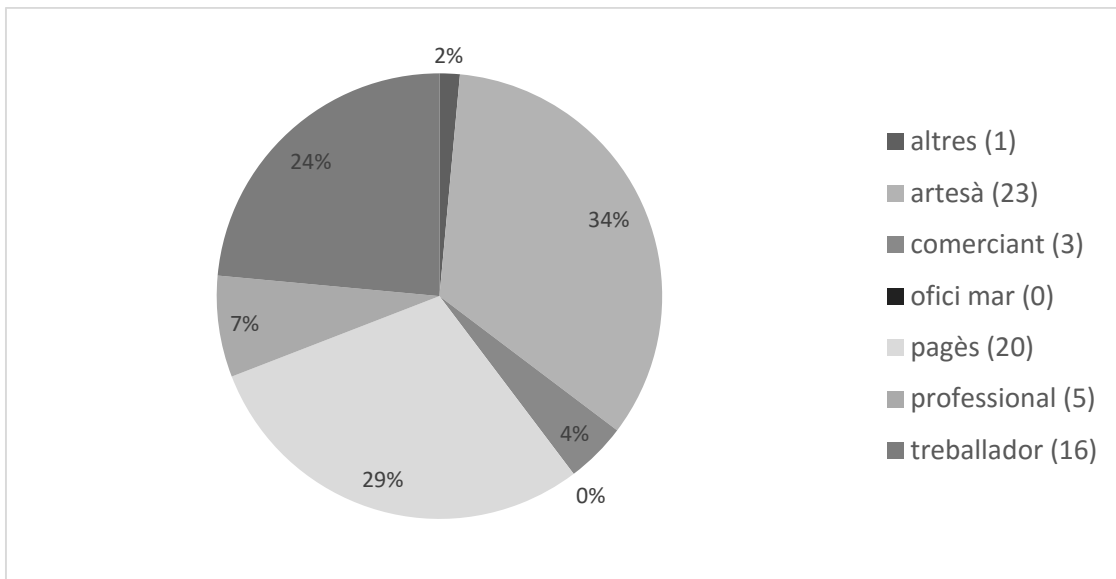
GRÀFIC 41: OFICIS PARES NUVI/ES BESALÚ 1755

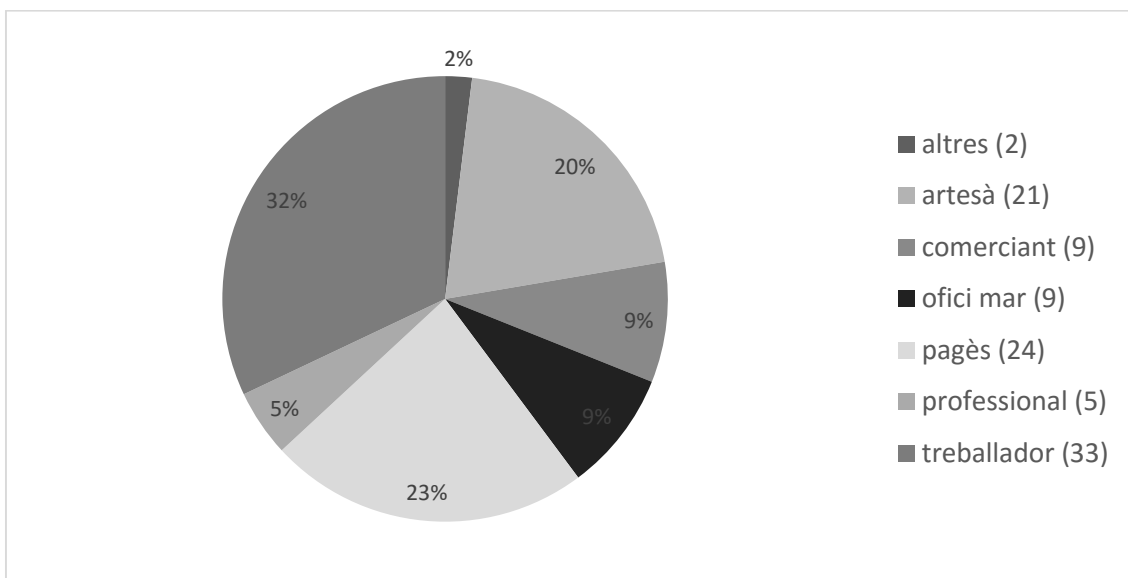
GRÀFIC 42: OFICIS PARES NUVI/ES BISBAL 1755

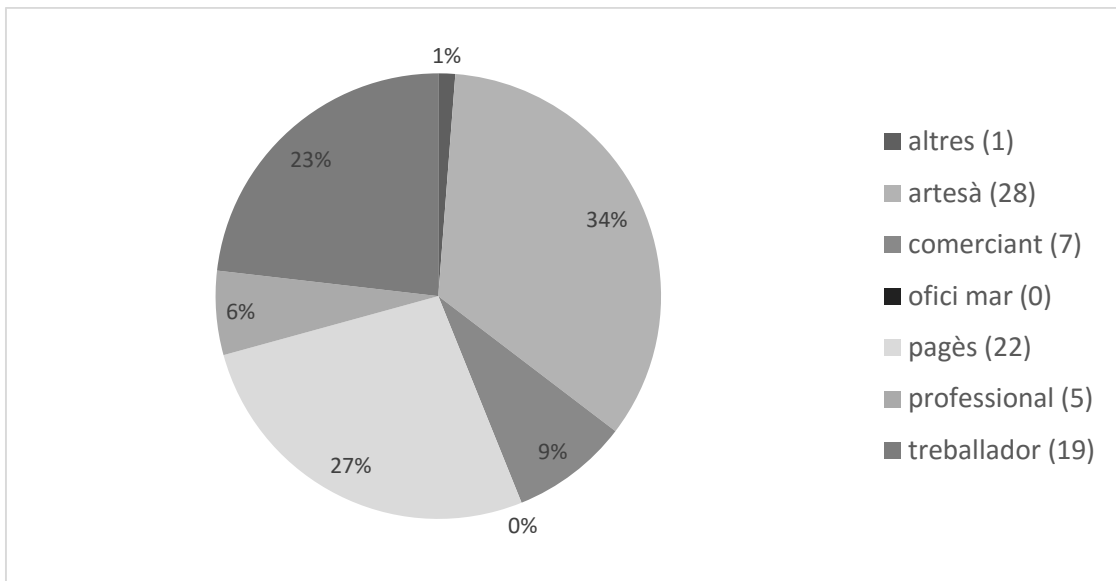
GRÀFIC 43: NUVIS BESALÚ 1769

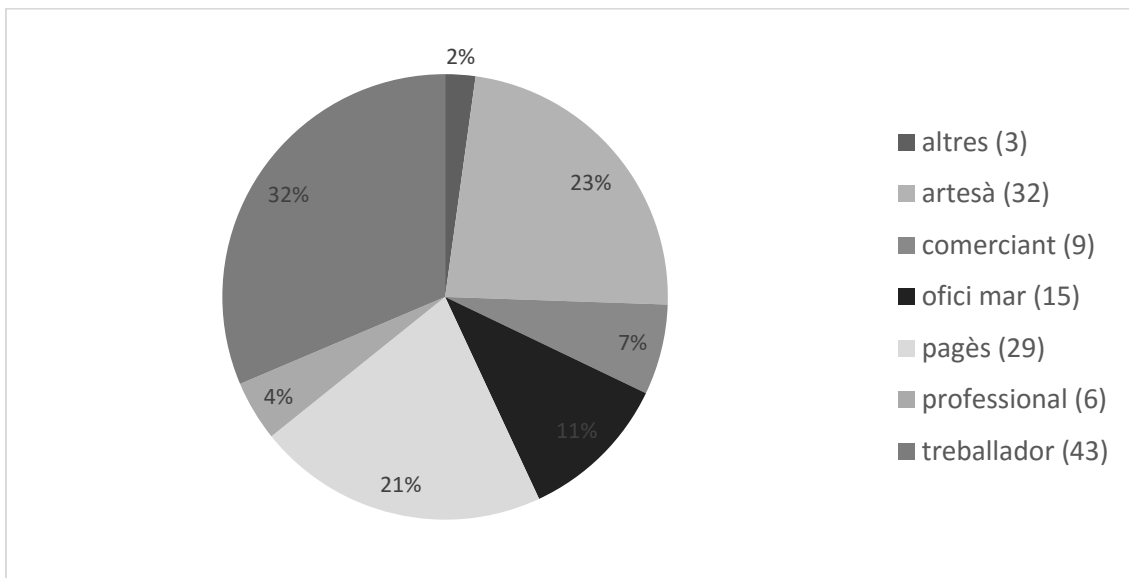
GRÀFIC 44: NUVIS BISBAL 1769

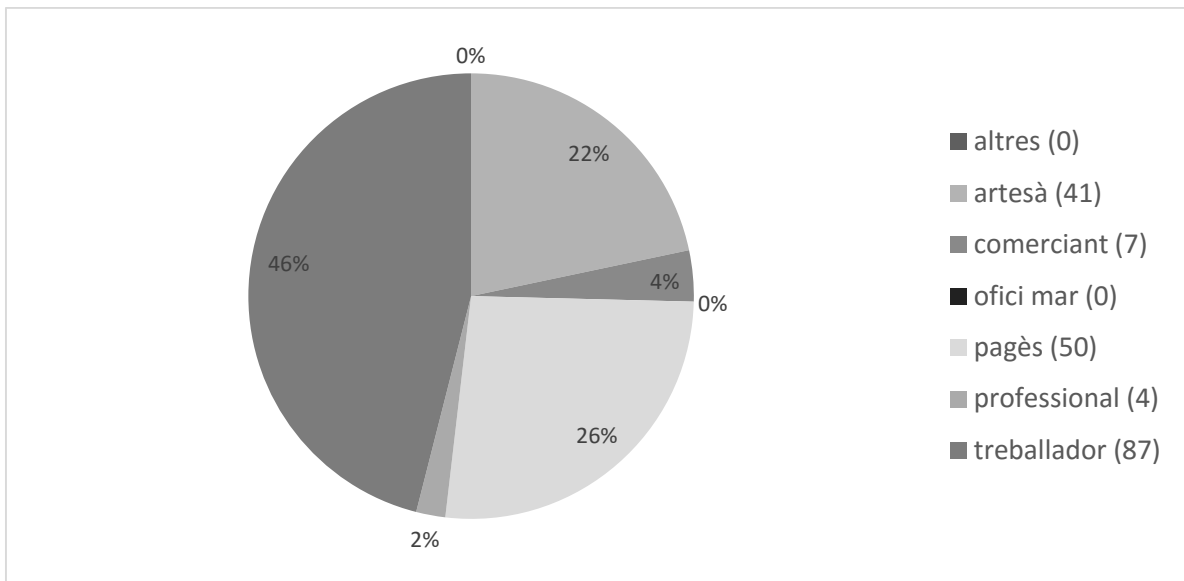
GRÀFIC 45: PARES NUVI/ES BESALÚ 1769

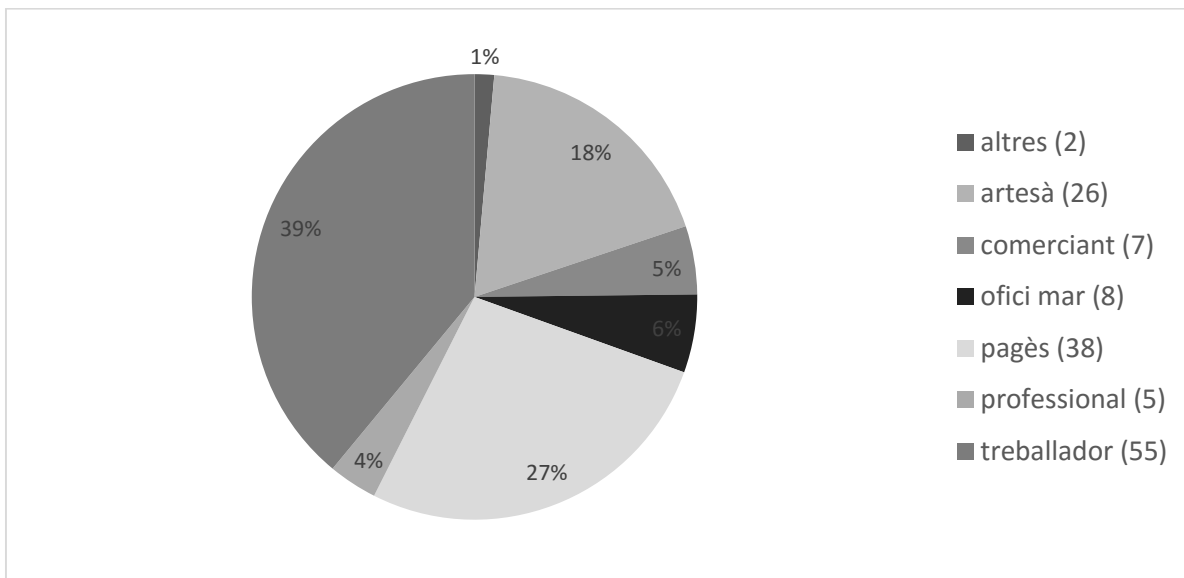
GRÀFIC 46: PARES NUVI/ES BISBAL 1769

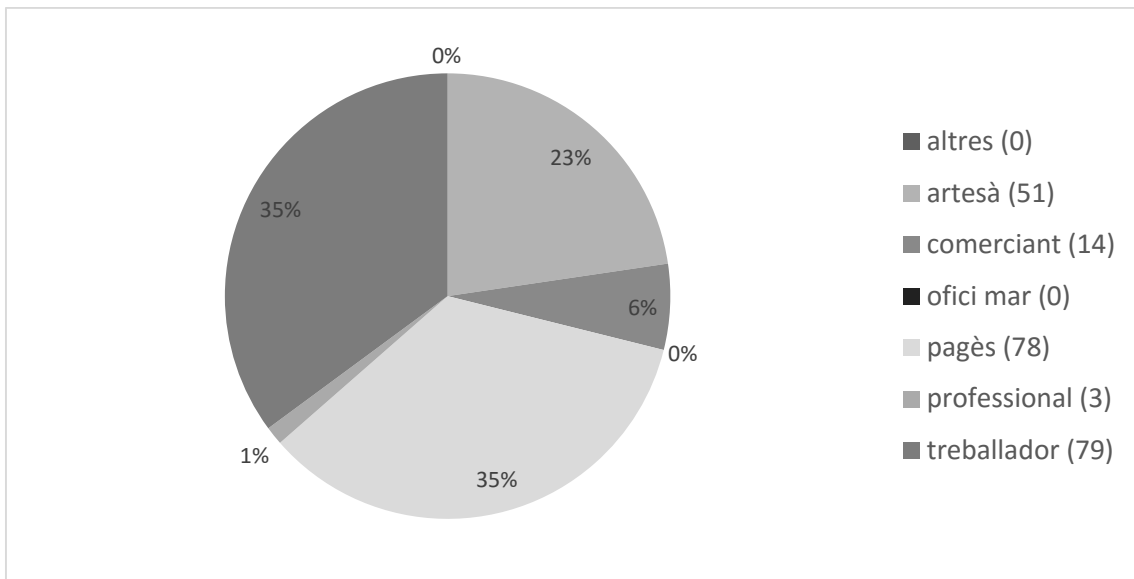
GRÀFIC 47: OFICIS NUVIS DE BESALÚ 1805

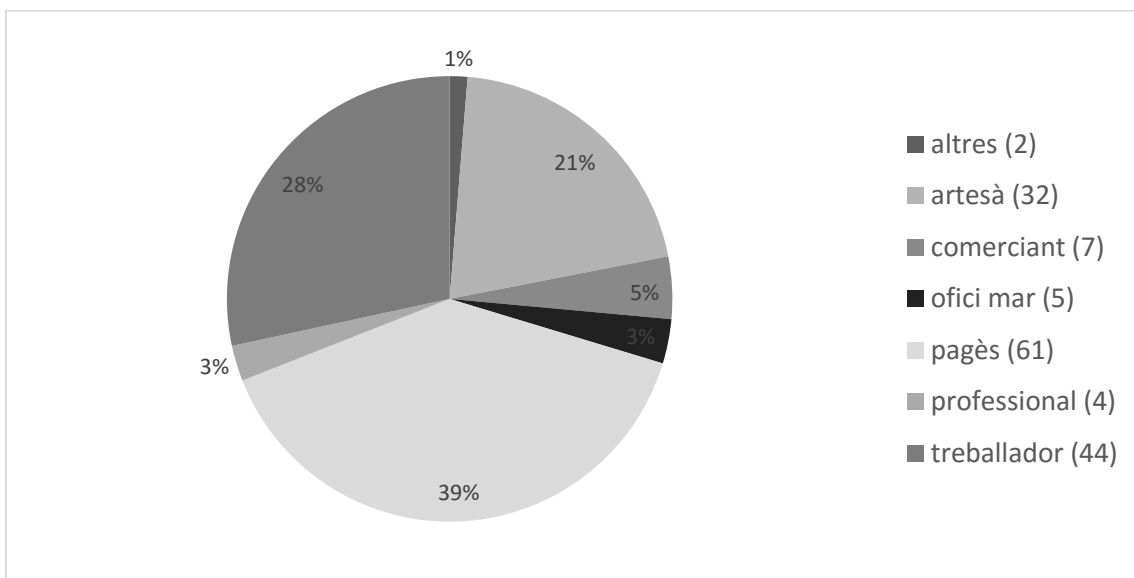
GRÀFIC 48: OFICIS NUVIS EMPORDANET 1805

GRÀFIC 49: OFICIS PARES NUVI/ES BESALÚ 1805

GRÀFIC 50: OFICIS PARES NUVI/ES EMPORDANET 1805

ANNEXOS AL CAPÍTOL 4

TAULA 78: PARTICIPACIÓ AL MERCAT DE LA TERRA DE L'ÀREA DE LA BISBAL, CRITERI PERSONAL, 1771

VENEDORS				COMPRADORS			
NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
20	ARTESANS	1349,88		3	ALTRES (AGRICULTURA)	235,63	
3	COMERCIANT-NEGOCIANT	936		14	ARTESANS	3095,4	
3	DESCONEGUDA	516		11	COMERCIANT-NEGOCIANT	1794,7	
3	ECLESIÀSTICA	1325		3	ECLESIÀSTICA	916	
30	JORNALERS	3379,05		1	FUNCIONARIS	300	
1	MILITAR	524,1		19	JORNALERS	1672,1	
1	MON JURIDIC	116,41		1	MILITAR	177,55	
2	MON MARINA	145,68		5	MON MARINA	191,5	
3	MON MEDICINA	70		1	NOBLE	0	
1	NOBLE	380		37	PAGESOS	6237,8	
29	PAGESOS	5925,03					

CENSALISTES				CENSATARIS			
NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	ARTESANS	300	9	2	ALTRES (AGRICULTURA)	363	10,89
6	DESCONEGUDA	1050	31,5	16	ARTESANS	2682,9	79,88
71	ECLESIÀSTICA	12160,74	364,84	5	COMERCIANT-NEGOCIANT	933,5	28,01
4	JORNALERS	1045	31,35	7	DESCONEGUDA	2969,2	88,77
1	MILITAR	100	3	2	ECLESIÀSTICA	840	25,2
1	MUNICIPAL	250	7,5	22	JORNALERS	2390,5	71,41
1	NOBLE	700	21	1	MENESTRAL	170	4,8
5	PAGESOS	625	18,75	1	MON JURIDIC	720	21
				1	MON MARINA	46,25	1,29
				4	NOBLE	2734,3	81,9

				41	PAGESOS	6131,3	181,09
--	--	--	--	----	---------	--------	--------

CENSALISTES ENCARREGAMENT
ENCARREGATS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	ARTESANS	270	8,1	3	ALTRES (AGRICULTURA)	249,5	4,52
1	COMERCIANT-NEGOCIANT	2953	13,14	9	ARTESANS	1944,6	50,22
6	DESCONEGUDA	471	13,46	4	COMERCIANT-NEGOCIANT	880	25,9
35	ECLESIASTICA	9048,99	193,05	2	DESCONEGUDA	40	1,2
1	JORNALERS	50	1,5	1	ECLESIASTICA	44	0
1	MUNICIPAL	232	6,96	4	JORNALERS	1274	36,85
1	NOBLE	25	0,75	1	MON JURIDIC	400	12
7	PAGESOS	3451,8	36,69	1	MON MARINA	125	3,75
				16	PAGESOS	2180,8	71,06

CREDITOR
DEUTOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
7	ARTESANS	1208,14		9	ARTESANS	1269	
2	COMERCIANT-NEGOCIANT	123,86		9	JORNALERS	1136,2	
2	DESCONEGUDA	990		1	MON MARINA	55,63	
1	ECLESIASTICA	64,5		1	MON MEDICINA	790	
2	JORNALERS	49,6		1	NOBLE	790	
1	MON JURIDIC	100		15	PAGESOS	4432,4	
2	MON MEDICINA	70,63					
8	PAGESOS	911,5					

ARRENDADOR
ARRENDATARI

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESANS	0		1	ARTESANS		
8	DESCONEGUDA	225,25		10	COMERCIANT- NEGOCIANT	9380	
5	ECLESIASTICA	440		1	DESCONEGUDA	0	
1	JORNALERS	0		5	JORNALERS	1578,5	
1	MON JURIDIC	1000		1	MON JURIDIC	4000	
1	MON MEDICINA	62,5		12	PAGESOS	1800	
1	MUNICIPAL	802,75					
2	NOBLE	14000					
2	PAGESOS	637,5					

VENDA I CESSIO

VENEDOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL

COMPRADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL

ESTABILIENT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	DESCONEGUDA	35	1,5
20	ECLESIASTICA	464,45	24,1
2	JORNALERS	0	0
6	MON JURIDIC	60	0
14	PAGESOS	57,2	14,78

ESTABLERT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ALTRES (AGRICULTURA)	55	0,83
11	ARTESANS	48,68	16,89
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	3	0,33
1	DESCONEGUDA	0	0
17	JORNALERS	71,76	12,76
16	PAGESOS	732,76	14,5

TAULA 79: PARTICIPACIÓ AL MERCAT DE LA TERRA DE L'ÀREA DE LA BISBAL, CRITERI TERRITORIAL, 1771

VENEDORS

COMPRADORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
21	ARTESANS	1509,9		3	ALTRES (AGRICULTURA)	235,6	
4	COMERCIANT-NEGOCIANT	960		15	ARTESANS	2908	
1	DESCONEGU DA	100		8	COMERCIANT-NEGOCIANT	1155	
2	ECLESIÀSTIC A	525		3	ECLESIASTICA	916	
26	JORNALERS	3189,1		2	FUNCIONARIS	1400	
1	MILITAR	524,1		18	JORNALERS	1422	
6	MON JURIDIC	2849		6	MON MARINA	311,5	
2	MON MARINA	96,68		35	PAGESOS	6177	
3	MON MEDICINA	274,75					
1	NOBLE	150					
21	PAGESOS	4095					

CENSALISTES

CENSATARIS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------	-----	----------	-----------------	---------------

CENSALISTES**ENCARREGAMENT**

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------

ENCARREGATS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------

CREDITOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------

DEUTOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------

ARRENDADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESANS	0	0
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	100	0
8	DESCONEGUDA	225,25	0
5	ECLESIASTICA	440	0
1	MON JURIDIC	1000	0
1	MUNICIPAL	802,75	0
3	NOBLE	11966	0

ARRENDATARI

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	ARTESANS	1045	
8	COMERCIA NT- NEGOCIANT	12528	
1	DESCONEG UDA	0	
7	JORNALERS	2139	
10	PAGESOS	300	

8	PAGESOS	1477,5	98				
---	---------	--------	----	--	--	--	--

VENDA I CESSIO

VENEDOR

COMPRADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------	-----	----------	-----------------	---------------

ESTABILIENT

ESTABLERT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	DESCONEGUDA	38	4,5	1	ALTRES (AGRICULTURA)	55	0,83
20	ECLESIASTICA	476	24,15	13	ARTESANS	56,68	15,19
2	JORNALERS	0	0	1	COMERCIANT- NEGOCIANT	3	0,33
6	MON JURIDIC	60	0	1	DESCONEGUDA	0	0
2	NOBLE	315	2,1	17	JORNALERS	71,76	12,76
13	PAGESOS	45,2	12,78	15	PAGESOS	747,8	15,55

TAULA 80: PARTICIPACIÓ AL MERCAT DE LA TERRA DE L'ÀREA DE LA BISBAL, CRITERI PERSONAL, 1806

VENEDORS

COMPRADORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
4	ADMINISTRACI O	5630		1	ALTRES (AGRICULTURA)	175	
1	ALTRES	325		36	ARTESA	11405	
2	ALTRES (AGRICULTURA)	980		21	COMERCIANT- NEGOCIANT	10528	

33	ARTESA	12665			7	DESCONEGUDA	1749	
20	COMERCIANT- NEGOCIANT	10396			4	ESGLÉSIA	452,3	
18	DESCONEGUD A	7013			2	HISENDAT I ALTRES	200	
2	ESGLÉSIA	1025			81	JORNALER	15163	
4	FUNCIONARIS	1165			1	MENESTRAL	22	
85	JORNALER	15189			8	MON JURIDIC	1810	
9	MON JURIDIC	4628			7	MON MARINA	2308	
6	MON MARINA	980			3	MON MEDICINA	2465	
1	MON MEDICINA	765			6	NOBLE	4876	
7	NOBLE	6482			94	PAGES	40977	
76	PAGES	33594						

CENSALISTES
CENSATARIS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	105	0	5	ARTESA	514	15,42
3	DESCONEGUD A	250	7,5	5	COMERCIANT- NEGOCIANT	5550	148,5
18	ESGLÉSIA	7265	199,4	5	DESCONEGUDA	4392	128,6
4	JORNALER	1030	2,25	1	FUNCIONARIS	400	0
1	MON MEDICINA	73,39	2,2	18	JORNALER	2826	49,1
6	PAGES	1900	15	2	MON JURIDIC	415	6,45
				3	PAGES	1102	3

CENSALISTES ENCARREGAMENT
ENCARREGATS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	10	0,5	7	ARTESA	1150	33,33
3	DESCONEGUD A	1271	37,62	3	COMERCIANT- NEGOCIANT	203	6,09

71	ESGLÉSIA	35868	627,6	5	DESCONEGUDA	560	14,2
1	NOBLE	250	4,5	1	ESGLÉSIA	100	3
2	PAGES	2180	0	1	FUNCIONARIS	100	3
				13	JORNALER	1853	43,38
				2	MON JURIDIC	200	0
				1	MON MEDICINA	100	3
				3	NOBLE	3295	13,93
				19	PAGES	8751	128,3

CREDITOR
DEUTOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	ALTRES (AGRICULTURA)	350		7	ARTESA	1180	
9	ARTESA	1156		3	COMERCIANT- NEGOCIANT	425	
6	COMERCIANT- NEGOCIANT	1705		4	DESCONEGUDA	1271	
6	DESCONEGUDA	3101		2	ESGLÉSIA	800,2	
3	ESGLÉSIA	222,8		4	FUNCIONARIS	1100	
1	FUNCIONARIS	124,3		4	HISENDAT I ALTRES	3362	
8	JORNALER	912,8		17	JORNALER	1930	
6	MON JURIDIC	1941		2	MON JURIDIC	1400	
4	MON MEDICINA	2675		1	MON MARINA	30	
3	NOBLE	3345		3	NOBLE	2513	
30	PAGES	13218		45	PAGES	15677	

ARRENDADOR
ARRENDATARI

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	204	0	1	ADMINISTRACIO	800	
1	DESCONEGUDA	0	26	17	ARTESA	1730	
1	ESGLÉSIA	1000	0	21	COMERCIANT- NEGOCIANT	292,3	

1	FUNCIONARIS	0	10	2	DESCONEGUDA	24	
2	JORNALER	250	0	2	ESGLÉSIA	60	
2	MON JURIDIC	0	15	1	JORNALER	0	
3	MON MEDICINA	1325	0	1	MON JURIDIC	0	
3	NOBLE	390	180	9	NOBLE	100	
6	PAGES	60	452	34	PAGES	667,5	
25	UNIVERSITAT	1430	3296				

VENDA I CESSIO

VENEDOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------

COMPRADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------

ESTABILIENT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ADMINISTRACIO	7,5	0,01
1	ARTESA	50	0,75
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	40	0
2	DESCONEGUDA	280	0
	ESGLÉSIA	0,05	3,05
	FUNCIONARIS	72,5	0,75
	JORNALER	1186	0,6
	MON JURIDIC	134	3,38
	NOBLE	1145	21,55
	PAGES	283,8	0,31
	UNIVERSITAT	78,5	0,99

ESTABLERT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
9	ARTESA	231,9	8,11
2	COMERCIANT- NEGOCIANT	330	7,5
2	DESCONEGUDA	59	2,63
15	JORNALER	374,2	5,56
12	PAGES	1098	15,46

TAULA 81: PARTICIPACIÓ AL MERCAT DE LA TERRA DE L'ÀREA DE LA BISBAL, CRITERI TERRITORIAL, 1806

VENEDORS

COMPRADORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	ADMINISTRACIO	1014		1	ALTRES (AGRICULTURA)	175	
1	ALTRES	325		37	ARTESA	12295	
3	ALTRES (AGRICULTURA)	1330		20	COMERCIANT-NEGOCIANT	5992,24	
32	ARTESA	11948		8	DESCONEGUDA	1867,61	
19	COMERCIANT-NEGOCIANT	9846,2		4	ESGLÉSIA	2052,32	
26	DESCONEGUDA	9645,5		1	HISENDAT I ALTRES	525	
9	ESGLÉSIA	1778,3		79	JORNALER	14688,6	
3	FUNCIONARIS	340		1	MENESTRAL	22	
1	HISENDAT I ALTRES	330		8	MON JURIDIC	1810,36	
83	JORNALER	15178		7	MON MARINA	2307,5	
9	MON JURIDIC	4345,3		3	MON MEDICINA	2465	
6	MON MARINA	980		6	NOBLE	4876	
6	NOBLE	5276,8		93	PAGES	44527,7	
65	PAGES	26692					

CENSALISTES

CENSATARIS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL

CENSALISTES

ENCARREGAMENT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESA	85	2,55
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	10	0,5
3	DESCONEGUDA	672	13,81
22	ESGLÉSIA	5278,3	122,77
1	PAGES	0	0

ENCARREGATS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	ARTESA	537,5	15,93
2	COMERCIANT- NEGOCIANT	71	2,13
3	DESCONEGUDA	480	14,2
1	ESGLÉSIA	100	3
8	JORNALER	977	20,22
1	MON JURIDIC	142	0
1	MON MEDICINA	100	3
1	NOBLE	247,5	7,43
6	PAGES	438,33	10,05

CREDITOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL

DEUTOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL

ARRENDADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ADMINISTRACIO	0	0
6	COMERCIANT- NEGOCIANT	120	2751,9

ARRENDATARI

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ADMINISTRACIO	800	0
1	ALTRES (AGRICULTURA)	0	1351

16	DESCONEGUDA	64	902,5	22	ARTESA	1770	8024,9
12	ESGLÉSIA	1000	6023	25	COMERCIANT- NEGOCIANT	12292,3	7636
1	HISENDAT I ALTRES	0	600	2	DESCONEGUDA	24	0
1	JORNALER	250	0	1	ESGLÉSIA	60	0
2	MON JURIDIC	0	15	1	JORNALER	0	555,12
1	MON MEDICINA	300	0	27	PAGES	667,5	1352,5
10	NOBLE	6390	3530				
6	PAGES	60	710				
25	UNIVERSITAT	1429,8	3296,1				

VENDA I CESSIO

VENEDOR

COMPRADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	--------------------	------------------	-----	----------	--------------------	------------------

ESTABILIENT

ESTABLERT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ADMINISTRACIÓ	7,5	0,01	1	ALTRES	30	4
1	ARTESA	50	0,75	9	ARTESA	231,9	8,11
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	40	0	2	COMERCIANT- NEGOCIANT	330	7,5
3	DESCONEGUDA	325	0,19	2	DESCONEGUDA	59	2,63
2	ESGLÉSIA	0,05	0,33	15	JORNALER	374,23	5,56
1	FUNCIONARIS	72,5	0,75	13	PAGES	956	15,46
1	JORNALER	30	0				
6	MON JURIDIC	134,15	3,38				
13	NOBLE	1144,7	29,05				
9	PAGES	98,75	7,81				
4	UNIVERSITAT	78,5	0,99				

TAULA 82: PARTICIPACIÓ AL MERCAT DE LA TERRA DE L'ÀREA DE LA BISBAL, CRITERI PERSONAL, 1841

VENEDORS				COMPRADORS			
NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITA L	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	ALTRES (AGRICULTURA)	626,1 8		6	ALTRES (AGRICULTURA)	1790	
33	ARTESA	8259, 6		27	ARTESA	8714,1	
7	COMERCIANT- NEGOCIANT	1834, 8		18	COMERCIANT- NEGOCIANT	5137,9	
40	DESCONEGUDA	11203		33	DESCONEGUDA	8820,3	
1	ESGLÉSIA	300		1	FUNCIONARI	127,5	
1	FUNCIONARI	26,25		30	HISENDAT I ALTRES	38146	
19	HISENDAT I ALTRES	12683		32	JORNALERS	4203,4	
39	JORNALERS	6766, 7		22	MENESTRAL	3833,1	
25	MENESTRAL	4980, 4		1	MILITAR	144,78	
4	MON JURIDIC	5975, 2		2	MON JURIDIC	1470	
7	MON MARINA	1676, 6		5	MON MARINA	1042,6	
1	MON MEDICINA	350		3	MON MEDICINA	276,1	
2	MUNICIPAL	103,6		36	PAGES	12803	
44	PAGES	14017					

CENSALISTES				CENSATARIS			
NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITA L	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESA	100	3	12	ARTESA	1565	44,45
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	120	3,6	2	COMERCIANT- NEGOCIANT	300	3

3	DESCONEGUDA	400	12	4	DESCONEGUDA	900	22,5
24	ESGLÉSIA	5144,3	100,14	7	HISENDAT I ALTRES	1590	9,6
2	HISENDAT I ALTRES	656,1	19,68	5	JORNALERS	528,07	11,57
1	JORNALERS	144,07	0	9	MENESTRAL	1070	17,2
				2	MON JURIDIC	900	27
				18	PAGES	3597,6	75,44

CENSALISTES

ENCARREGAMENT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITA L	LLIURES ANUAL
1	DESCONEGUDA	0	0
20	ESGLÉSIA	2627,8	28,15
3	HISENDAT I ALTRES	270	8,1
2	PAGES	440	0

ENCARREGATS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
10	ARTESA	490	10,5
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	0	0
3	DESCONEGUDA	1750	6
3	HISENDAT I ALTRES	840	0
8	JORNALERS	965,83	17,65
4	MENESTRAL	550	1,5
2	MON JURIDIC	200	3
6	PAGES	1118	32,4

CREDITOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITA L	LLIURES ANUAL
4	ALTRES	2510	
6	ALTRES (AGRICULTURA)	2093,8	

DEUTOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
4	ALTRES (AGRICULTURA)	1331,5	
17	ARTESA	4937,4	

42	ARTESA	12712
72	COMERCIANT- NEGOCIANT	47165
98	DESCONEGUDA	5273, 5
1	ESGLÉSIA	150
1	FUNCIONARI	29
67	HISENDAT I ALTRES	49657
33	JORNALERS	5340, 6
28	MENESTRAL	5153, 8
2	MILITAR	342,5
18	MON JURIDIC	23749
4	MON MARINA	666,5 8
19	MON MEDICINA	8725
83	PAGES	26157

13	COMERCIANT- NEGOCIANT	14853
18	DESCONEGUDA	3453
24	HISENDAT I ALTRES	14839
22	JORNALERS	3104,7
21	MENESTRAL	4002
6	MON JURIDIC	3290
4	MON MARINA	666,58
3	MON MEDICINA	532,5
53	PAGES	16794

ARRENDADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITA L	LLIURES ANUAL
2	DESCONEGUDA	90	145
1	FUNCIONARI	0	42,46
1	HISENDAT I ALTRES	0	0
1	JORNALERS	56,23	0
1	NOBLE	0	0

ARRENDATARI

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	ARTESA	56,23	42,46
3	HISENDAT I ALTRES	0	187
2	JORNALERS	90	30
1	MENESTRAL	0	0
1	MON JURIDIC	288	0
3	PAGES	1770,7	120

VENDA I CESSIO

VENEDOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL

COMPRADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL

ESTABILIENT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
4	ARTESA	195	1,5
1	COMERCIANT-NEGOCIANT	0	11,25
17	DESCONEGUDA	155	228,96
1	ESGLÉSIA	0	6
55	HISENDAT I ALTRES	1787,6	152,26
1	JORNALERS	0	0
3	MENESTRAL	129,93	3
5	MON JURIDIC	114	3,56
3	MUNICIPAL	0,02	1,85
21	PAGES	284,75	38,42

ESTABLERT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
17	ARTESA	812,06	24,94
4	COMERCIANT-NEGOCIANT	94,93	3
19	DESCONEGUDA	228,25	31,1
7	HISENDAT I ALTRES	0	3,75
41	JORNALERS	858,25	73,79
17	MENESTRAL	265,05	52,47
2	MON JURIDIC	1090	300
2	MON MARINA	0,02	1,5
14	PAGES	249,25	3,61

TAULA 83: PARTICIPACIÓ AL MERCAT DE LA TERRA DE L'ÀREA DE LA BISBAL, CRITERI TERRITORIAL, 1841

VENEDORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	ALTRES (AGRICULTURA)	626,2	

COMPRADORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
7	ALTRES (AGRICULTURA)	1790	

30	ARTESA	6490		29	ARTESA	8923	
11	COMERCIANT- NEGOCIANT	6260		28	COMERCIANT- NEGOCIANT	67890	
42	DESCONEGUDA	9859		43	DESCONEGUDA	39895	
1	ESGLÉSIA	300		1	FUNCIONARI	127,5	
1	FUNCIONARI	26,25		36	HISENDAT I ALTRES	44069	
28	HISENDAT I ALTRES	37642		31	JORNALERS	4183	
42	JORNALERS	7773		23	MENESTRAL	4103	
21	MENESTRAL	3695		1	MILITAR	144,8	
4	MILITAR	33264		2	MON JURIDIC	1470	
12	MON JURIDIC	67431		6	MON MARINA	1379	
6	MON MARINA	1602		4	MON MEDICINA	1976	
2	MON MEDICINA	1563		42	PAGES	15899	
2	MUNICIPAL	103,6					
46	PAGES	13275					

CENSALISTES
CENSATARIS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESA	100	3	1	ARTESA	100	3
1	DESCONEGUDA	200	6	1	DESCONEGUDA	500	15
1	ESGLÉSIA	500	15	1	JORNALERS	144,1	0
1	HISENDAT I ALTRES	600	18	1	MENESTRAL	200	6
1	JORNALERS	144,1	0	1	PAGES	600	18

CENSALISTES
ENCARREGAMENT
ENCARREGATS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	DESCONEGUDA	0	0	8	ARTESA	1042	9
24	ESGLÉSIA	3977	55,05	2	DESCONEGUDA	110	3,3
3	HISENDAT I ALTRES	270	8,1	4	HISENDAT I ALTRES	940	3
1	MON MEDICINA	25	0,75	6	JORNALERS	882,5	16,65
2	PAGES	440	0	4	MENESTRAL	644	3,3
				2	MON JURIDIC	200	3
				6	PAGES	1118	32,4

CREDITOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------

DEUTOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------

ARRENDADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	0	0
3	DESCONEGUDA	90	205

ARRENDATARI

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	ARTESA	0	3979
1	COMERCIANT-	0	3936

					NEGOCIANT		
2	FUNCIONARI	0	3979	1	DESCONEGU DA	0	0
7	HISENDAT I ALTRES	1888	132	3	HISENDAT I ALTRES	0	187
1	JORNALERS	56,23	0	2	JORNALERS	90	30
1	MILITAR	0	3936	1	MENESTRAL	0	0
2	NOBLE	0	0	4	MON JURIDIC	1888	0
				2	PAGES	0	120

VENDA I CESSIO

VENEDOR

COMPRADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------	-----	----------	-----------------	---------------

ESTABILIENT

ESTABLERT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
21	ARTESA	1730	8,25	1	ALTRES	0	15
2	COMERCIANT-NEGOCIANT	0	0	21	ARTESA	1060	39,94
5	DESCONEGUDA	0	11,82	3	COMERCIANT-NEGOCIANT	94,93	3
13	ESGLÉSIA	0	0	21	DESCONEGUDA	340,1	31,1
44	HISENDAT I ALTRES	1035	88,89	6	HISENDAT I ALTRES	0	3,75
1	JORNALERS	0	0	45	JORNALERS	1098	59,79
2	MENESTRAL	19,93	3	24	MENESTRAL	1604	67,47
5	MON JURIDIC	114	9,56	1	MON JURIDIC	90	0
3	MON MEDICINA	300	21	2	MON MARINA	0,02	1,5
3	MUNICIPAL	0,02	1,85	16	PAGES	249,3	4,59

12	NOBLE	90	0				
18	PAGES	307,3	41,42				

TAULA 84: PARTICIPACIÓ AL MERCAT DE LA TERRA DEL PARTIT DE BESALÚ, CRITERI PERSONAL, 1771

VENEDORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
22	ARTESA	5545	
15	COMERCIANT- NEGOCIANT	3906	
3	DESCONEGUDA	1482	
3	ESGLÉSIA	755	
1	FUNCIONARIS	98,89	
13	HISENDAT I ALTRES	4978	
20	JORNALER	2473	
2	MON JURIDIC	477,7	
4	MON MARINA	529,2	
1	MON MEDICINA	50	
29	PAGES	11448	

COMPRADORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ALTRES (AGRICULTURA)	130	
33	ARTESA	5940	
13	COMERCIANT- NEGOCIANT	2079	
1	DESCONEGUDA	202,7	
3	ESGLÉSIA	916,2	
4	HISENDAT I ALTRES	455,1	
25	JORNALER	3463	
1	MILITAR	50	
1	NOBLE	1500	
31	PAGES	16782	

CENSALISTES

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESA	94	2,83
10	COMERCIANT- NEGOCIANT	1416	36,45
44	ESGLÉSIA	17077	511,2
1	JORNALER	350	10,5
5	MILITAR	991,6	29,74
5	MON MEDICINA	210	6,3
10	PAGES	828,5	23,85

CENSATARIS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ADMINISTRACIÓ	10167	305
17	ARTESA	1791	47,7
4	COMERCIANT- NEGOCIANT	1300	39
1	DESCONEGUDA	100	3
5	ESGLÉSIA	1955	58,65
18	HISENDAT I ALTRES	3936	118,1
17	JORNALER	1165	34,9

					1	MON JURIDIC	300	9
					1	MON MARINA	100	3
					21	PAGES	2753	80,58

CENSALISTES

ENCARREGAMENT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ALTRES	200	6
1	ARTESA	230	0
4	COMERCIANT- NEGOCIANT	830	0
3	DESCONEGUDA	306,5	6
66	ESGLÉSIA	69842	1962
1	MON JURIDIC	96,5	0
8	PAGES	747	9

ENCARREGATS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
15	ARTESA	1154	28,09
7	COMERCIANT- NEGOCIANT	842,5	12
1	DESCONEGUDA	96,5	0
7	HISENDAT I ALTRES	1133	11,4
13	JORNALER	1283	13,05
1	MON MARINA	230	0
1	MON MEDICINA	100	3
14	PAGES	8032	202,3

CREDITOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
8	ARTESA	1230	
7	COMERCIANT- NEGOCIANT	2626	
1	DESCONEGUDA	50	
1	ESGLÉSIA	29,33	
2	HISENDAT I ALTRES	832,1	
6	JORNALER	287,5	
6	MILITAR	1281	
1	NOBLE	600	
18	PAGES	3238	

DEUTOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
8	ARTESA	1211	
3	COMERCIANT- NEGOCIANT	338	
1	DESCONEGUDA	682,1	
11	HISENDAT I ALTRES	3035	
9	JORNALER	389,2	
17	PAGES	4470	

ARRENDADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------

ARRENDATARI

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------

1	ADMINISTRACIO	138,5	0
7	COMERCIANT- NEGOCIANT	0	833,3
1	DESCONEGUDA	0	28
10	ESGLESIA	3274	4946
18	HISENDAT I ALTRES	3362	1729
2	JORNALER	0	44
1	MON JURIDIC	0	0
12	NOBLE	13942	7060
14	PAGES	736	964,9
30	UNIVERSITAT	0	5650

1	ADMINISTRACIO	0	0
22	ARTESA	3844	4641
24	COMERCIANT- NEGOCIANT	2482	8511
1	DESCONEGUDA	336	0
7	JORNALER	0	357
1	MON JURIDIC	0	130
1	MON MEDICINA	0	3175
35	PAGES	14389	4010

VENDA I CESSIO

VENEDOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	COMERCIANT- NEGOCIANT	60	
2	ESGLESIA	300	
1	PAGES	30	

COMPRADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESA	60	
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	100	
1	DESCONEGUDA	30	
1	ESGLESIA	200	
1	MON JURIDIC	0	

ESTABILIENT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESA	0,03	
34	DESCONEGUDA	4926	
6	ESGLESIA	76	
7	HISENDAT I ALTRES	220	
1	JORNALER	0	
8	MON JURIDIC	16,57	
23	NOBLE	170,2	
25	PAGES	2100	

ESTABLERT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
29	ARTESA	1182	
4	COMERCIANT- NEGOCIANT	1313	
51	JORNALER	1473	
1	MON JURIDIC	0,75	
3	MON MARINA	351	
15	PAGES	3157	

TAULA 85: PARTICIPACIÓ AL MERCAT DE LA TERRA DEL PARTIT DE BESALÚ, CRITERI TERRITORIAL, 1771

VENEDORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
12	ARTESA	2734,6	
10	COMERCIANT- NEGOCIANT	1193	
2	DESCONEGUDA	681,5	
2	ESGLÉSIA	455	
11	HISENDAT I ALTRES	5005,6	
9	JORNALER	1197,2	
2	MON JURIDIC	477,69	
20	PAGES	10323	

COMPRADORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ALTRES (AGRICULTUR A)	130	
21	ARTESA	2395,9	
10	COMERCIANT- NEGOCIANT	1866,5	
1	DESCONEGUD A	202,73	
1	ESGLÉSIA	32,2	
4	HISENDAT I ALTRES	455,1	
6	JORNALER	983,5	
1	MILITAR	50	
21	PAGES	15152	

CENSALISTES

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	25	0,75
1	ESGLÉSIA	55	1,65

CENSATARIS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ESGLÉSIA	55	1,65
1	JORNALER	25	0,75

CENSALISTES**ENCARREGAMENT**

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	ESGLÉSIA	211,67	3
2	PAGES	200	0

ENCARREGATS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESA	109	9,26
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	100	3
1	JORNALER	65	0
1	PAGES	135	0

CREDITOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	100	
1	DESCONEGUDA	50	
3	PAGES	573,23	

DEUTOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
	HISENDAT I		
3	ALTRES	573,23	
1	JORNALER	50	
1	PAGES	100	

ARRENDADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
5	COMERCIANT- NEGOCIANT	0	609,25
5	ESGLÉSIA	1774	4416,8
3	HISENDAT I ALTRES	769	61,6
4	NOBLE	2242,4	2300,4
11	PAGES	336	689,77

ARRENDATARI

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
6	ARTESA	0	98,85
15	COMERCIANT- NEGOCIANT	2242,4	7376,6
1	DESCONEGUD A	336	0
2	JORNALER	0	32
16	PAGES	2543	1073,3

12	UNIVERSITAT	0	502,87				
----	-------------	---	--------	--	--	--	--

VENDA I CESSIO

VENEDOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESA	60	
1	COMERCIANT-NEGOCIANT	100	
1	ESGLÉSIA	200	
1	MON JURIDIC	0	

COMPRADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	COMERCIANT-NEGOCIANT	60	
2	ESGLÉSIA	300	

ESTABLIENT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ESGLÉSIA	0	11
1	NOBLE	18	4,65

ESTABLERT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	JORNALER	0	11
1	PAGES	18	4,65

TAULA 86: PARTICIPACIÓ AL MERCAT DE LA TERRA DEL PARTIT DE BESALÚ, CRITERI PERSONAL, 1806

VENEDORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	ADMINISTRACIO	2470	
3	ALTRES	1120	
17	ARTESA	2254,6	
13	COMERCIANT-NEGOCIANT	6688,4	
4	DESCONEGUDA	1641,5	
5	ESGLÉSIA	67520	
5	HISENDAT I	1451,5	

COMPRADORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ALTRES	700	
1	ALTRES (AGRICULTURA)	30	
15	ARTESA	4452,1	
21	COMERCIANT-NEGOCIANT	6272,9	
1	DESCONEGUDA	200	
3	ESGLÉSIA	570	
5	HISENDAT I	416,5	

	ALTRES	
7	JORNALER	484
10	MENESTRAL	5047,9
7	MON JURIDIC	1819,5
28	PAGES	8832,9
1	UNIVERSITAT	400

	ALTRES	
11	JORNALER	1892,2
2	MENESTRAL	230
3	MON JURIDIC	1049,6
40	PAGES	84317

CENSALISTES

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ALTRES	60	1,8
6	ESGLÉSIA	2342	62,64

CENSATARIS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
4	COMERCIANT- NEGOCIANT	2327,3	62,22
1	HISENDAT I ALTRES	175	5,25
1	JORNALER	178,33	5,28
1	MON JURIDIC	100	3
1	PAGES	60	1,8

CENSALISTES

ENCARREGAMENT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	ALTRES	755	0
1	ARTESA	0	0
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	0	0
5	DESCONEGUDA	1798,2	3,47
45	ESGLÉSIA	16236	96,08
1	HISENDAT I ALTRES	0	0
1	MON JURIDIC	100	3
4	PAGES	2040	3,6

ENCARREGATS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
5	ARTESA	1050	10,5
7	COMERCIANT- NEGOCIANT	2589	10,13
5	HISENDAT I ALTRES	1951	36
2	JORNALER	190,7	5,72
1	MENESTRAL	0	0
1	MON MEDICINA	800	0
16	PAGES	3144,5	6,6

CREDITOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ADMINISTRACIÓ	200	
9	ARTESA	2156,9	

DEUTOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
8	ARTESA	1315,9	
6	COMERCIANT- NEGOCIANT	1875,3	

11	COMERCIANT- NEGOCIANT	2845,8
2	DESCONEGUDA	673,39
2	ESGLÉSIA	100
2	JORNALER	600
1	MON MEDICINA	300
22	PAGES	12917

1	DESCONEGUDA	591
7	HISENDAT I ALTRES	7829,1
4	JORNALER	908,02
2	MENESTRAL	287,5
1	MON JURIDIC	500
19	PAGES	5913,2

ARRENDADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	ARTESA	230	100
4	COMERCIANT- NEGOCIANT	0	404
18	DESCONEGUDA	0	654,9
2	ESGLÉSIA	0	2497,5
2	HISENDAT I ALTRES	120	900
2	NOBLE	0	525
11	PAGES	1200	591,3
22	UNIVERSITAT	0	1459,6

ARRENDATARI

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
19	ARTESA	120	1589,1
16	COMERCIANT- NEGOCIANT	1200	3488,2
1	DESCONEGUDA	0	75
10	JORNALER	230	234,75
2	MENESTRAL	0	5
16	PAGES	0	1740,3

VENDA I CESSIO

VENEDOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	COMERCIANT- NEGOCIANT	302,25	
2	HISENDAT I ALTRES	215	

COMPRADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
4	PAGES	517,25	

ESTABILIENT

ESTABLERT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ESGLÉSIA	0	1,16	1	DESCONEGUDA	20	0
2	NOBLE	24,5	0,19	1	HISENDAT I ALTRES	4,5	0,19
				1	PAGES	0	1,16

TAULA 87: PARTICIPACIÓ AL MERCAT DE LA TERRA DEL PARTIT DE BESALÚ, CRITERI TERRITORIAL, 1806

VENEDORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	ADMINISTRACIÓ	2470	
3	ALTRES	1120	
12	ARTESA	1948	
13	COMERCIANT-NEGOCIANT	6688,4	
4	DESCONEGUDA	1641,5	
5	ESGLÉSIA	67520	
3	HISENDAT I ALTRES	901,5	
7	JORNALER	484	
8	MENESTRAL	4857,9	
6	MON JURIDIC	1689,5	
26	PAGES	8148	
1	UNIVERSITAT	400	

COMPRADORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ALTRES	700	
14	ARTESA	4352,1	
18	COMERCIANT-NEGOCIANT	5252,3	
1	DESCONEGUD A	200	
3	ESGLÉSIA	570	
5	HISENDAT I ALTRES	416,5	
8	JORNALER	1551,9	
2	MENESTRAL	230	
3	MON JURIDIC	1049,6	
35	PAGES	83446	

CENSALISTES

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ESGLÉSIA	100	3

CENSATARIS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	MON JURIDIC	100	3

CENSALISTES**ENCARREGAMENT**

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	DESCONEGUDA	115,7	3,47
5	ESGLÉSIA	1759	4,73
1	MON JURIDIC	100	3
2	PAGES	920	3,6

ENCARREGATS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESA	100	3
3	COMERCIANT- NEGOCIANT	839	1,13
1	JORNALER	115,7	3,47
1	MON MEDICINA	800	0
1	PAGES	120	3,6

CREDITOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ADMINISTRACIO	200	
1	ARTESA	650	
5	COMERCIANT- NEGOCIANT	1025	
1	MON MEDICINA	300	
7	PAGES	1904,5	

DEUTOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	ARTESA	400	
	HISENDAT I		
1	ALTRES	45	
1	MON JURIDIC	500	
11	PAGES	3134,5	

ARRENDADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	ARTESA	230	100
2	COMERCIANT- NEGOCIANT	0	350
17	DESCONEGUDA	0	634,9
1	ESGLÉSIA	0	465
1	HISENDAT I		
1	ALTRES	120	0
2	NOBLE	0	525

ARRENDATARI

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
18	ARTESA	120	1569,1
14	COMERCIANT- NEGOCIANT	0	1455,7
8	JORNALER	230	222,75
1	MENESTRAL	0	5
13	PAGES	0	576,26

6	PAGES	0	294,3				
22	UNIVERSITAT	0	1459,6				

VENDA I CESSIO

VENEDOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	300	
2	HISENDAT I ALTRES	215	

COMPRADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	PAGES	515	

ESTABILIENT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	NOBLE	24,5	0,19

ESTABLERT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	DESCONEGUD A	20	0
1	HISENDAT I ALTRES	4,5	0,19

TAULA 88: PARTICIPACIÓ AL MERCAT DE LA TERRA DEL PARTIT DE BESALÚ, CRITERI PERSONAL, 1841

VENEDORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	ADMINISTRACIO	0	
11	ARTESA	2222,9	
3	COMERCIANT- NEGOCIANT	1580	
3	DESCONEGUDA	1050	
2	HISENDAT I ALTRES	191,75	
1	JORNALER	300	

COMPRADORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ALTRES (AGRICULTURA)	235	
15	ARTESA	4145,3	
7	COMERCIANT- NEGOCIANT	1977,5	
7	DESCONEGUDA	2010	
6	HISENDAT I ALTRES	1919,5	
1	JORNALER	180	

13	MENESTRAL	3791,9
1	MILITAR	180
9	PAGES	2251,5
1	UNIVERSITAT	0

6	MENESTRAL	510,75
1	MON JURIDIC	0
1	MON MEDICINA	300
1	PAGES	290

CENSALISTES

CENSATARIS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	ESGLESA	660	13,8	2	HISENDAT I ALTRES	410	6,3
				1	MENESTRAL	250	7,5

CENSALISTES

ENCARREGAMENT

ENCARREGATS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
7	ESGLESA	1460	3	3	ARTESA	360	6,9
1	HISENDAT I ALTRES	200	6	1	COMERCIANT-NEGOCIANT	400	0
1	MON JURIDIC	130	3,9	2	DESCONEGUDA	360	1,8
				1	MENESTRAL	200	6
				1	PAGES	0	0

CREDITOR

DEUTOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	ARTESA	1515		3	ARTESA	936	
3	COMERCIANT-NEGOCIANT	1770		3	COMERCIANT-NEGOCIANT	1110	

7	DESCONEGUDA	1349,6
2	ESGLÉSIA	210
	HISENDAT I	
1	ALTRES	190
4	MENESTRAL	1224,4
5	PAGES	4127,6

3	DESCONEGUDA	624,6
	HISENDAT I	
5	ALTRES	4688
2	MENESTRAL	413,63
9	PAGES	2614,4

ARRENDADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESA	100	0
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	0	0
1	DESCONEGUDA	0	0
3	HISENDAT I ALTRES	1225	20

ARRENDATARI

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESA	100	0
1	DESCONEGUDA	0	0
2	HISENDAT I ALTRES	1225	20
2	PAGES	0	0

VENDA I CESSIO

VENEDOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
	(no n'hi ha enl 1841)		

COMPRADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
	(no n'hi ha el 1841)		

ESTABILIENT

ESTABLERT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
3	COMERCIANT- NEGOCIANT	60	0,93	2	ARTESA	60	0
5	DESCONEGUDA	125	5,83	2	JORNALER	245	9,96
1	FUNCIONARIS	0	0	9	MENESTRAL	483	0
10	HISENDAT I ALTRES	828,5	0	8	PAGES	420,5	0,93
1	MENESTRAL	195	4,13				
1	PAGES	0	0				
1	UNIVERSITAT	0	0				

TAULA 89: PARTICIPACIÓ AL MERCAT DE LA TERRA DEL PARTIT DE BESALÚ, CRITERI TERRITORIAL, 1841

VENEDORS

COMPRADORS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	ADMINISTRACIO	0		1	ALTRES (AGRICULTURA)	235	
9	ARTESA	1895,4		10	ARTESA	3060,4	
3	COMERCIANT- NEGOCIANT	1580		6	COMERCIANT- NEGOCIANT	1895	
3	DESCONEGUDA	1050		5	DESCONEGUDA	1260	
2	HISENDAT I ALTRES	191,75		5	HISENDAT I ALTRES	1882	
5	MENESTRAL	1882		1	JORNALER	180	
1	MILITAR	180		1	MENESTRAL	11,75	
4	PAGES	1745		1	MON JURIDIC	0	
1	UNIVERSITAT	0					

CENSALISTES

CENSATARIS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL	NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
	(no n'hi ha el 1841)				(no n'hi ha el 1841)		

CENSALISTES ENCARREGAMENT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ESGLÉSIA	400	0
1	MON JURIDIC	130	3,9

ENCARREGATS

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESA	130	3,9
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	400	0

CREDITOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	600	

DEUTOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
1	ARTESA	600	

ARRENDADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------

ARRENDATARI

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
-----	----------	-----------------	---------------

1	ARTESA	100	0	1	ARTESA	100	0
1	COMERCIANT- NEGOCIANT	0	0	1	DESCONEGUDA	0	0
1	DESCONEGUDA	0	0	1	HISENDAT I ALTRES	0	20
2	HISENDAT I ALTRES	0	20	2	PAGES	0	0

VENDA I CESSIO

VENEDOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
	(no n'hi ha el 1841)		

COMPRADOR

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
	(no n'hi ha el 1841)		

ESTABILIENT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	COMERCIANT- NEGOCIANT	60	0
1	DESCONEGUDA	50	5,83
2	HISENDAT I ALTRES	0	0
1	MENESTRAL	195	4,13
1	PAGES	0	0
1	UNIVERSITAT	0	0

ESTABLERT

NUM	OCUPACIÓ	LLIURES CAPITAL	LLIURES ANUAL
2	ARTESA	60	0
2	JORNALER	245	9,96
2	MENESTRAL	0	0
1	PAGES	0	0

Taula 90: parcel·les i adquirents al Registre de Besalú, 1771

Municipi	contracte	qui adquireix	tipus bé	mida	qualitat
Albanyà	establiment	pagès	monopoli de taverna-hostal	-	-
Argelaguer	arrendament	paraire	monopolis municipals	-	-
Argelaguer	arrendament	teixidor lli	monopolis municipals	-	-
Argelaguer	arrendament	teixidor lli	monopolis municipals	-	-
Argelaguer	arrendament	treballador	monopolis municipals	-	-
Argelaguer	establiment	pagès	llicència construir molí farina	-	-
Argelaguer	venda	masover	dret lluir sobre terra	3 cortans	blat i campà
Argelaguer	venda	masover	dret lluir sobre terra	3 cortans	blat
Argelaguer	venda	teixidor lli	terra	130 pams	-
Besalú	arrendament	apotecari	monopolis municipals	-	-
Besalú	arrendament	corder	monopolis municipals	-	-
Besalú	arrendament	droguer	monopolis municipals	-	-

Besalú	arrendament	negociant	monopolis municipals	-	-
Besalú	arrendament	sabater	monopolis municipals	-	-
Besalú	arrendament	teixidor lli	monopolis municipals	-	-
Besalú	arrendament	traginer	monopolis municipals	-	-
Besalú	augm. Preu	traginer	casa i pati	-	-
Besalú	capbreu	pagès propietari	mas	-	-
Besalú	venda	bracer	terra	2,5 vessanes	cultiva, olivera
Besalú	venda	corder	hort	3 mesurons	hort cànem
Besalú	venda	corder	casa	-	-
Besalú	venda	escultor	casa	-	-
Besalú	venda	Familiar SOI	terra	-	-
Besalú	venda	mestre de cases	part de casa i un pati	-	-
Besalú	venda	notari i cavaller	drets senyorials	-	-
Besalú	venda	teixidor lli	terra	1/2 quartera	hort i vinya
Besalú	venda	teixidor lli	dret lluir sobre	-	cànem i

			hort		vinya
Besalú	venda	traginer	dret de fadiga sobre casa i pati	-	-
Besalú	venda	treballador	terra	3 vessanes	erm, vinya, regadiu
Beuda	venda	noble	terra	3,5 vessanes	erm
Beuda	venda	pagès	terres	3,5 vessanes	erms i costes
Cabanelles	establiment	carreter	terra	4 vessanes	-
Cabanelles	establiment	carreter	terra	4 vessanes	-
Cabanelles	establiment	ferrer	artigues velles	2 vessanes	bosc
Cabanelles	establiment	ferrer	terra	2 vessanes	-
Cabanelles	establiment	flequer	terra	4 vessanes	-
Cabanelles	establiment	fuster	artigues velles	11,5 vessanes	bosc, campa
Cabanelles	establiment	mestre de cases	terra	5,5 vessanes	-
Cabanelles	establiment	mestre de cases	terra	3 vessanes	erm
Cabanelles	establiment	mestre de cases	terra	2 vessanes	-

Cabanelles	establiment	pagès	terra	14 vessanes	-
Cabanelles	establiment	pagès	mas	179,5 vessanes	-
Cabanelles	establiment	pagès	terra	4 vessanes	-
Cabanelles	establiment	pagès	artigues velles	18 vessanes	erm, regadiu
Cabanelles	establiment	pagès	terra	10 vessanes	erm, campa
Cabanelles	establiment	pagès	terra	6 vessanes	erm
Cabanelles	establiment	paraire	artigues velles	4 vessanes	bosc
Cabanelles	establiment	rajoler	terra	5 vessanes	bosc i campa
Cabanelles	establiment	sastre	terra	4 vessanes	-
Cabanelles	establiment	serrador i treballador	terra	3,4 vessanes	-
Cabanelles	establiment	serrador i treballador	terra	6 vessanes	cultiva, olivera
Cabanelles	establiment	teixidor lli	artigues velles	6,5 vessanes	erm
Cabanelles	establiment	teixidor lli	terra	2,5 vessanes	-
Cabanelles	establiment	treballador	terra	2	erma,

				vessanes	regadiu
Cabanelles	establiment	treballador	terra	4 vessanes	erma
Cabanelles	establiment	treballador	terra	3,5 vessanes	bosc i cultiu
Cabanelles	establiment	treballador	terra	4,5 vessanes	-
Cabanelles	establiment	treballador	terra	5 vessanes	-
Cabanelles	establiment	treballador	terra	3 vessanes	regadiu
Cabanelles	establiment	treballador	artigues velles	3,4 vessanes	bosc
Cabanelles	establiment	treballador	terra	2 vessanes	-
Cabanelles	establiment	treballador	terra	11 vessanes	bosc erm, mont
Cabanelles	establiment	treballador	artigues velles	16,3 vessanes	bosc
Cabanelles	establiment	treballador	terra	6 vessanes	regadiu
Cabanelles	establiment	treballador	artigues velles	2 vessanes	bosc
Cabanelles	establiment	treballador	artigues velles	2 vessanes	bosc, regadiu
Cabanelles	establiment	treballador	terra	5 vessanes	-

Cabanelles	establiment	treballador	artigues velles	3 vessanes	bosc
Cabanelles	establiment	treballador	terra	12 vessanes	erm
Cabanelles	establiment	treballador	terra	3 vessanes	-
Cabanelles	establiment	treballador	terra	3 vessanes	erm, regadiu
Cabanelles	establiment	treballador	terra	4 vessanes	erm
Cabanelles	establiment	treballador	terra	2 vessanes	erm
Cabanelles	establiment	treballador	terra	2 vessanes	erm
Cabanelles	establiment	treballador	terra	5 vessanes	erm
Cabanelles	establiment	treballador	terra	3 vessanes	-
Cabanelles	establiment	treballador	terra	3 vessanes	-
Cabanelles	establiment	treballador	terra	2 vessanes	erm
Castellfollit de la Roca	arrendament	negociant i pagès	impostos eclesiàstics	-	-
Castellfollit de la Roca	arrendament	traginer	monopolis municipals i delmes	-	-

Crespità	venda	paraire	hort	-	hort
Crespità	venda drets	pagès	dret lluir sobre terra	3 vessanes	Erm i cultiu
Les Preses	arrendament	pagès	impostos eclesiàstics	-	-
Les Preses	establiment	jornaler	terra	7x20 canes	per construir
Les Preses	establiment	mestre de cases	terra	10x40 canes	per construir
Les Preses	establiment	mestre de cases	terra	10x40 canes	per construir
Les Preses	establiment	mestre de cases	terra	6x40 canes	per construir
Les Preses	establiment	pagès	terra	10x40 canes	per construir
Lladó	venda	pagès	dret lluir sobre terra	3 vessanes	olivera
Lladó	venda	pagès	hort	02,5 vessanes	hort
Lladó	venda	pastor	casa i terra	-	-
Lladó	venda	sastre	terra	0,5 vessanes	olivera
Lladó	venda	treballador	terra	3,5 vessanes	vinya
Maçanet de Cabrenys	venda	clavetaire	hort	1 quartà	hort regadiu

Maçanet de Cabrenys	de venda	fuster	dret lluir sobre terra	2 vessanes	campa
Maçanet de Cabrenys	de venda	fuster	terra	2 vessanes	vinya
Maçanet de Cabrenys	de venda	pagès	mas amb 2 cases de menestral	-	-
Maçanet de Cabrenys	de venda	pagès	mas, molí i masos a ell units	-	-
Maçanet de Cabrenys	de venda	teixidor lli	dret lluir sobre terra	1,5 vessanes	vinya camp, rec
Maçanet de Cabrenys	de venda	teixidor lli	terra	1,5 vessanes	campa
Maià Montcal	de venda	menestral	terra	4,75 vessanes	cultiu, hort regadiu
Maià Montcal	de venda	pagès	terra	2 vessanes	campa
Maià Montcal	de venda	pagès	terra	8,5 vessanes	regadiu
Montagut	capbreu	ferrer	mas derruït	30 vessanes	Erm i cultiu
Montagut	venda	treballador	casa	-	-
Montagut i Oix	arrendament	masover	mas	-	-
Montagut i Oix	arrendament	treballador	casa i terra	-	-
Montagut i Oix	capbreu	pagès	mas	-	-

Montagut i Oix	venda	mosso d'esquadra	terra	1/2 quartera	cultiu blat
Olot	arrendament	masover	mas	-	-
Olot	capbreu	pagès propietari	terra	4 quarters	Erm i cultiu
Olot	venda	ferrer	casa i hort	-	hort
Olot	venda	noble	casa	-	-
Olot /Sta.Pau / Vall Bianya	arrendament	botiguer negociant	monopolis municipals	-	-
Sant Aniol de Finestres	agnició	pagès	terra	0,5 vessanes	-
Sant Aniol de Finestres	agnició	pagès	molí fariner	-	-
Sant Aniol de Finestres	arrendament	masover	mas	-	-
Sant Aniol de Finestres	venda	fuster	dret lluir sobre 3 terres	1 vessana i ?	erm i boscós
Sant Aniol de Finestres	venda	mestre de cases	terra	1 mesuró	cultiu cànem
Sant Aniol de Finestres	venda	mestre de cases	mig molí fariner	-	-
Sant Aniol de Finestres	venda	pagès	molí fariner i hort	-	hort
Sant Aniol de	venda	pagès	mas	-	-

Finestres					
Sant Aniol de Finestres	venda	pagès	terra	14 quarteres	bosc, erm i roca
Sant Ferriol	arrendament	masover	mas	-	-
Sant Ferriol	venda	eclesiàstic	terra	-	-
Sant Jaume de Llierca	augm. Preu	pagès	terra	3 cortans	campa
Sant Jaume de Llierca	capbreu	pagès propietari	mas	-	-
Sant Joan les Fonts	arrendament	-	mas	-	-
Sant Joan les Fonts	arrendament	masover	mas	-	-
Sant Joan les Fonts	arrendament	masover	mas	-	-
Sant Joan les Fonts	arrendament	moliner de farina	mas	-	-
Sant Joan les Fonts	arrendament	negociant i pagès	drets senyorials	-	-
Sant Joan les Fonts	arrendament	pagès	mas	-	-
Sant Joan les Fonts	establiment	mestre cases	terra	4 mesurons	Erm i cultiu
Sant Joan les Fonts	establiment	pagès	dret d'aigua per	-	-

Fonts			regar horts		
Sant Llorenç de la Muga	arrendament	paraire	molí fariner, draper i saboner	-	-
Sant Llorenç de la Muga	venda	eclesiàstic	terra	0,25 vessanes	hort
Sant Llorenç de la Muga	venda	paraire	torre de muralla i dret lluir hort	0,4 vessanes	hort
Sant Miquel de Campmajor	arrendament	masover	mas	-	-
Santa Pau	arrendament	masover	mas	-	-
Santa Pau	arrendament	masover	mas	-	-
Santa Pau	arrendament	masover	mas	-	-
Santa Pau	arrendament	moliner de farina	impostos baronials	-	-
Santa Pau	arrendament	negociant i pagès	impostos	-	-
Santa Pau	arrendament	pagès	mas i altres terres	-	-
Santa Pau	arrendament	paraire	monopolis municipals	-	-
Santa Pau	arrendament	terrisaire	casa-taller amb hort	-	hort
Santa Pau	establiment	treballador	terra	0,825 Vessana	per construir

Santa Pau	promesa	masover	terra	48 mesurons	cultiu blat
Santa Pau	promesa	masover	terra	12 quarteres	sembrat regadiu
Santa Pau	venda	-	terra	7 quartans	cultiu blat
Santa Pau	venda	masover	terra	2 quarteres	cultiva
Santa Pau	venda	masover	terra	2 quarteres	cultiva
Santa Pau	venda	masover	terra	0,25 vessanes	campa
Santa Pau	venda	masover	casa i hort	-	hort
Santa Pau	venda	negociant	dret lluir casa i hort	5 mesurons	hort
Santa Pau	venda	pagès	casa i terra	-	-
Santa Pau	venda	treballador	terra	8 mesurons	cultiu
Serinyà	arrendament	traginer	monopolis municipals	-	-
Serinyà	establiment	carreter	terra per construir casa	0,25 vessanes	rocosa

Serinyà	venda	treballador negociant	terra	3 vessanes	olivera, bosc
Tortellà	lluïció	noble	delme de dos masos	-	-
Tortellà	venda	paraire	casa amb era, terres i cabanya	1,25 vessanes	cultiva
Tortellà	venda	paraire	terra	-	per construir
Tortellà	venda	paraire	terra	-	per construir
Tortellà	venda	paraire	dret lluir terra	1,22 vessanes	cultiva
Tortellà	venda	paraire	terra	-	cultiva
Tortellà	venda	sabater	terra	9 mesuron s	blat regadiu
Tortellà	venda	sastre	dret lluir terra	3 cortons	cultiu blat
Tortellà	venda	teixidor lli	terra	1 quartà	erm
Vall de Bianya	arrendamen t	vídua pagès	mas	-	-
Vall d'en Bas	agnició	soldat	terra	1 quartera	blat
Vall d'en Bas	arrendamen t	-	mas	-	-
Vall d'en Bas	arrendamen t	masover	mas	-	-
Vall d'en Bas	arrendamen	negociant	monopolis	-	-

	t	traginer	municipals		
Vall d'en Bas	arrendament	pagès	mas	-	-
Vall d'en Bas	arrendament	paraire	terra	1 quartera	sembrat
Vall d'en Bas	capbreu	dona	mas, camps, terres i artigues	-	-
Vall d'en Bas	reducció	pagès	terra	12 jorn. Bous	cultiu, camp i erm
Vall d'en Bas	venda	ferrer	terra	22x3 canes	per construir
Vall d'en Bas	venda	mestre de cases	casa i hort	-	hort
Vall d'en Bas	venda	pagès	terra	22x3 canes	per construir
Vall d'en Bas	venda	pagès	terra	22x5 canes	per construir
Vall d'en Bas	venda	pagès i Familiar SOI	terra	1 quartera	sembrat blat
Vall d'en Bas	venda	pagès i moliner	terra	22x5'5 canes	per construir
Vall d'en Bas	venda	paraire	terra	2 quartons	sembrat
Vall d'en Bas	venda	saboner	dret lluir sobre part de mas	-	-
Vall d'en Bas	venda	teixidor lli	terra	22x3 canes	per construir

Valls de Bas i Bianya	arrendament	paraire	impostos eclesiàstics	-	-
Vilademuls	arrendament	negociant	molí i drets senyorials	-	-
Vilademuls	venda	pagès	terra	12 vessanes	bosc i erm

Notes: elaboració pròpia a partir de Registre d'Hipoteques de Besalú, 1771 (AHCG). No inclou mercat agrari de futurs (vendes i arrendaments de fruits). No inclou municipis de l'actual Alt Empordà no adscrits a Besalú. Llegenda: vessana = 2187,432 m². 1 Quartà = 6 mesurons o cops = 72 picotins = 18,08 litres de cereal per picotí, a mesura Gironina exclusivament. Quartà o *cortà* de sembradura = extensió que es pot sembrar amb 130,18 litres de grana. Quartera de superfície a mesura de Girona = 2977,3392 m². Cada quartera de superfície es divideix en 4 quartans o *cortans* de superfície, 546 m². Mesuró de cereal = 3,0132 litres de cereal. Mesuró de superfície = 141.1453 m². Cana = 1,55 metres (dividida en 8 pams). Font: (Alsina, Feliu i Montfort, and Marquet 1996) Aza= aquesta mesura no la hem poguda identificar.

Taula 91: parcel·les i adquirents al Registre de Besalú, 1806

Municipi	contracte	qui adquireix	tipus bé	mida	qualitat
Argelaguer	venda	dona	casa i terra	0,32 vessanes	hort amb blat
Argelaguer	venda	ferrer	terra	0,02 vessanes	solar amb vinya
Argelaguer	venda	saboner	casa	-	-
Banyoles	arrendament	corder	monopoli municipal	-	-
Banyoles	arrendament	flequer	monopoli municipal	-	-
Banyoles	arrendament	flequer	monopoli municipal	-	-
Banyoles	arrendament	flequer	monopoli municipal	-	-
Banyoles	arrendament	negociant	terra	6,5 vessanes	-
Banyoles	arrendament	negociant	monopoli municipal	-	-
Banyoles	arrendament	negociant	monopoli municipal	-	-
Banyoles	arrendament	negociant	monopoli municipal	-	-
Banyoles	arrendament	pagès	monopoli municipal	-	-
Banyoles	arrendament	teixidor	monopoli municipal	-	-
Banyoles	arrendament	treballador	terra	7 vessanes	olivera i vinya
Banyoles	arrendament	treballador	terra	7 vessanes	olivera i vinya

Banyoles	arrendament	treballador	terra	7 vessanes	olivera i vinya
Banyoles	venda	comerciant	casa i pati	-	-
Banyoles	venda	comerciant	habitatge dins d'una fàbrica	-	-
Banyoles	venda	fabricant	casa	-	-
Banyoles	venda	fabricant de draps	terra	4 vessanes	olivera
Banyoles	venda	fabricant mitges cotó	casa i pati	-	-
Banyoles	venda	negociant	dret lluir terra	2 vessanes	olivera i vinya
Banyoles	venda	negociant	terra	2 vessanes	olivera i vinya
Banyoles	venda	pagès	casa i hort	-	hort
Banyoles	venda	pagès	terra	12 "azas"	regadiu
Banyoles	venda	pagès hisendat	dret lluir sobre casa	-	-
Banyoles	venda	pagès i negociant	terra	6,5 vessanes	-
Banyoles	venda	treballador	casa i hort	-	hort
Banyoles	venda	treballador	casa en construcció i hort	-	per construir
Banyoles	venda	treballador	casa	-	-
Besalú	arrendament	confiter	monopoli municipal	-	-
Besalú	arrendament	confiter	monopoli municipal	-	-
Besalú	arrendament	confiter	monopoli municipal	-	-
Besalú	arrendament	flequer	monopoli municipal	-	-
Besalú	arrendament	flequer	monopoli municipal	-	-
Besalú	arrendament	flequer	monopoli municipal	-	-
Besalú	arrendament	negociant	monopoli municipal	-	-
Besalú	arrendament	negociant	monopoli municipal	-	-
Besalú	arrendament	negociant	monopoli municipal	-	-
Besalú	arrendament	negociant i tragner	monopoli municipal	-	-
Besalú	arrendament	pagès	monopoli municipal	-	-
Besalú	arrendament	terrissaire comerciant	monopoli municipal	-	-
Besalú	arrendament	tragner	monopoli municipal	-	-
Besalú	venda	comerciant	casa	-	-
Besalú	venda	doctor	dret lluir sobre casa i hort	-	hort
Besalú	venda	ferrer	dret fadiga sobre casa	-	-
Besalú	venda	menestral	terra	0,5 vessanes	cultiva
Besalú	venda	mitger de cotó	casa	-	-
Besalú	venda	negociant	terra	0,34 vessanes	blat

Besalú	venda	negociant	terra	-	-
Besalú	venda	pagès	terra	0,33 vessanes	feixa cultiva
Besalú	venda	pagès	terra	10 "azas"	cultiu regadiu
Besalú	venda	pagès	dret fadiga sobre terra	10 "azas"	cultiu regadiu
Besalú	venda	pagès	drets i accions per casa i terres	-	-
Besalú	venda	pagès	drets sobre dues terres	4 quarteres	blat
Besalú	venda	pagès masover	hort	3 mesurons	cànem
Besalú	venda	pagès propietari	casa i terra	-	-
Besalú	venda	pagès propietari	dret fadiga sobre casa i terra	-	-
Besalú	venda	saboner	casa	-	-
Beuda	arrendament	masover	mas	-	-
Beuda	establiment	-	terra	4 vessanes	-
Beuda	establiment	pagès	terra	1,5 vessanes	olivera
Beuda	venda	notari	terra	3,5 vessanes	olivera
Cabanelles	arrendament	fabricant de draps	drets senyorials	-	-
Cabanelles	arrendament	menestral	mas	-	-
Camós	arrendament	-	terra	2 vessanes	cultiva
Camós	arrendament	carreter	terra	4 vessanes	cultiva
Camós	arrendament	jornaler	terra	1,7 vessanes	campa, blat
Camós	arrendament	pagès	mas	-	-
Camós	arrendament	treballador	terra	4 vessanes	cultiva
Camós	venda	pagès	terra	2 vessanes	cultiva
Camós	venda	pagès	dret fadiga sobre terra	2 vessanes	cultiva
Camós	venda	pagès	terra	2 vessanes	cultiva, regadiu
Camós	venda	pagès	terra	3 vessanes	erm
Camós	venda	pagès	terra	3 vessanes	castanyers, roures
Cornellà del Terri	venda	jornaler	terra	4 vessanes	cultiva, olivera
Cornellà del Terri	venda	pagès	2 terres	2	cultiva

				vessanes	
Cornellà del Terri	venda	pagès masover	terra	2 vessanes	cultiu
Cornellà del Terri	venda	sastre	casa i terra	9,5 vessanes	cultiva
Cornellà del Terri	venda	treballador	dret fadiga sobre casa i terra	9,5 vessanes	cultiva
Cornellà del Terri	venda	treballador	casa i terra	9,5 vessanes	regadiu
Crespità	venda	carreter i roder	dret fadiga sobre dues terres	-	-
Crespità	venda	carreter i roder	terra	0,25 vessanes	amb 1 faig
Crespità	venda	eclesiàstic	terra	0,75 vessanes	-
Crespità	venda	jornaler	hort	-	hort
Crespità	venda	menestral	terra	2 "azas"	cultiva
Crespità	venda	pagès	terra	2 vessanes	-
Crespità	venda	pagès	part de casa	-	-
Crespità	venda	pagès	terra	1 vessana	vinya i fruiters
Esponellà	venda	eclesiàstic	terra	1,5 vessanes	cultiva
Esponellà	venda	pagès	terra	2 vessanes	olivera i bosc
Esponellà	venda	pagès	dret fadiga sobre terra	2 vessanes	olivera i bosc
Esponellà	venda	pagès	dret lluir sobre un mas	-	-
Esponellà	venda	pagès	un trull d'oli amb edifici i hort	-	hort
Fontcoberta	arrendament	pagès	mas	-	-
Fontcoberta	arrendament	pagès	mas excepte les artigues	-	-
Fontcoberta	establiment	sastre	terra	0,18 vessanes	erm
Les Preses	arrendament	bracer	part de casa i hort	-	hort
Les Preses	arrendament	comerciant	drets senyorials	-	-
Les Preses	establiment	pagès	mas, i algunes terres	-	-
Les Preses	venda	eclesiàstic	dret lluir sobre un mas	-	-
Lladó	arrendament	fabricant de draps	drets senyorials	-	-
Lladó	venda	causídic	terra i un bosc	5 vessanes	olivera, bosc
Lladó	venda	pagès	dret lluir sobre terra	10 vessanes	erm, bosc
Lladó	venda	paraire	marge de terra	-	olivera dolenta

Mieres	venda	jornaler	terra	80 pams	construir casa
Mieres	venda	pagès	mas	-	-
Mieres	venda	Pagès	mas	-	-
Mieres	venda	pagès	casa i terra	-	arbres i cultius
Mieres	venda	pagès	terra	7 vessanes	prat 2a. Qualitat
Mieres	venda	teixidor i negociant	dret lluir sobre casa	-	-
Mieres	venda	treballador	part de casa	-	-
Montagut i Oix	arrendament	pagès masover	mas	-	-
Montagut i Oix	venda	pagès	3 horts	2,04 vessanes	hort, blat
Montagut i Oix	venda	pagès	terra	-	erm
Montagut i Oix	venda	pagès	hort	2,06 vessanes	hort
Palol de Revardit	arrendament	treballador	hort	-	hort de fruiters
Porqueres	arrendament	comerciant	imposicions senyorials	-	-
Porqueres	arrendament	jornaler	3 terres	7 vessanes	cultiva
Porqueres	arrendament	jornaler	2 terres	2,25 vessanes	cultiva, erm
Porqueres	arrendament	masover	casa i terra	12 vessanes	mont, vinya, oliv.
Porqueres	arrendament	menestral	terra	1 vessana	cultiva
Porqueres	arrendament	mestre de cases	terra	3 vessanes	cultiva
Porqueres	arrendament	pagès	mas	-	-
Porqueres	arrendament	pagès	terra	1,25 vessana	bosc
Porqueres	arrendament	paraire i rajoler	4 terres	4,75 vessanes	-
Porqueres	arrendament	puntaire	terra	-	olivera
Porqueres	arrendament	teixidor	4 terres	5,25 vessanes	-
Porqueres	arrendament	teixidor lli	terra	2 vessanes	-
Porqueres	arrendament	treballador	terra	2,25 vessanes	regadiu
Porqueres	arrendament	treballador	terra	1,81 vessana	cultiva
Porqueres	arrendament	treballador	terra	2 vessanes	cultiva
Porqueres	establiment	jornaler	2 terres	2,25 vessanes	-
Porqueres	establiment	puntaire	terra	-	-

Porqueres	establiment	puntaire	terra	9,25 vessanes	cultiva, vinya, erm
Porqueres	venda	pagès	terra	6 vessanes	cultiva
Porqueres	venda	pagès	terra	11 vessanes	artigues d'alzina
Porqueres	venda	pagès	dret lluir terra	3 vessanes	cultiva, erm, oliv.
Porqueres	venda	treballador	hostal	-	-
Sales de Llierca	venda	pagès	terra	2,5 vessanes	cultiva, olivera
Sant Ferriol	arrendament	pagès	2 cases amb terres	-	-
Sant Ferriol	arrendament	pagès	molí fariner i terra	1/2 quartera	cànem
Sant Ferriol	venda	moliner i fuster	dret lluir terra	7 "azas"	regadiu
Sant Ferriol	venda	pagès	terra	-	erm i bosc
Sant Ferriol	venda	pagès	casa i terra	-	campa
Sant Ferriol	venda	pagès	terra	5 vessanes	prat i bosc
Sant Ferriol	venda	pagès	terra	5 "azas"	-
Sant Ferriol	venda	pagès	terra	2 vessanes	regadiu
Sant Ferriol	venda	pagès	molí fariner i terra	1/2 quartera	cànem
Sant Ferriol	venda	pagès	terra d'un mas derruït	-	bosc, erm
Sant Ferriol	venda	pagès propietari	dret fadiga sobre mas	-	-
Sant Ferriol	venda	pagès propietari	dret fadiga sobre vàries terres	-	-
Sant Ferriol	venda	pagès propietari	domini directe sobre 1 mas	-	-
Sant Joan les Fonts	venda	comerciant	2 terres	3 vessanes	cultiva
Sant Joan les Fonts	venda	pagès	mas	15 vessanes	-
Sant Joan les Fonts	venda	paperer	molí paperer amb fàbrica	-	-
Sant Miquel de Campmajor	venda	moliner	dret fadiga per casa i terra	2,72 vessanes	cultiva, blat
Sant Miquel de Campmajor	venda	moliner	part de casa i terra	2,72 vessanes	cultiva, blat
Sant Miquel de Campmajor	venda	pagès	terra	1,36 vessanes	blat
Sant Miquel de Campmajor	venda	pagès	mas	399 vessanes	-
Sant Miquel de Campmajor	venda	pagès	casa i molí amb terra	1,5 vessanes	roures, erm
Sant Miquel de Campmajor	venda	treballador	part de casa i terra	3,56 vessanes	cultiva

Santa Pau	arrendament	pagès masover	mas	-	-
Santa Pau	venda	pagès	mas	560 vessanes	-
Santa Pau	venda	pagès propietari	terra	180 vessanes	erm rocós, dolent
Serinyà	venda	pagès	terra	2,33 vessanes	vinya i erm
Serinyà	venda	pagès	terra	0,34 vessanes	blat
Serinyà	venda	pagès	terra	1,36 vessanes	sembradura
Tortellà	venda	-	terra	0,258 vessanes	-
Tortellà	venda	comerciant	hort	-	hort
Tortellà	venda	fabricant de mitges	casa i hort	-	-
Tortellà	venda	fabricant de mitges	dret lluir sobre terra	0,258 vessanes	blat
Tortellà	venda	fabricant de mitges	part de casa i terra	0,19 vessanes	hort cànem
Tortellà	venda	jornaler	casa i hort	-	hort
Tortellà	venda	mestre de cases	terra	1,02 vessanes	blat
Tortellà	venda	mestre de cases	terra	0,97 vessanes	cultiva
Tortellà	venda	negociant	terra	-	cirerers i oliveres
Tortellà	venda	negociant	terra	0,68 vessanes	cultiva
Tortellà	venda	pagès	casa i terra	-	cultiva
Tortellà	venda	pagès	terra	-	-
Tortellà	venda	paraire negociant	casa i pati	-	-
Tortellà	venda	sastre	terra	0,25 vessanes	sembradura
Tortellà	venda	sastre	terra	0,13 vessanes	hort, blat
Tortellà	venda	traginer	terra	-	cultiva
Tortellà	venda	veterinari	casa i terra	0,75 vessanes	cultiva
Vall d'en Bas	arrendament	pagès	terra	2,04 vessanes	sembradura
Vall d'en Bas	venda	-	terra	8 mesurons	cultiva blat
Vall d'en Bas	venda	bracer	casa i pati	-	-
Vall d'en Bas	venda	comerciant	terra	-	cultiva
Vall d'en Bas	venda	eclesiàstic	2 horts	-	hort
Vall d'en Bas	venda	pagès	terra	0,064 vessanes	-

Vall d'en Bas	venda	pagès	terra	-	cultiu
Vall d'en Bas	venda	sabater	casa	-	-
Vall d'en Bas	venda	traginer	terra	1,36 vessanes	cultiu
Vall d'en Bas	venda	vídua pagès	terra	1,36 vessanes	sembradura
Vilademuls	arrendament	pagès	mas	-	-
Vilademuls	establiment	pagès propietari	dret d'aigües per regar	-	-
Vilademuls	venda	pagès	terra	4,5 vessanes	cultiva
Vilademuls	venda	pagès	terra	7 vessanes	camp cult. regadiu
Vilademuls	venda	pagès	terra	4 vessanes	-

Notes: elaboració pròpia a partir de Registre d'Hipoteques de Besalú, 1771 (AHCG). No inclou mercat agrari de futurs (vendes i arrendaments de fruits). No inclou municipis de l'actual Alt Empordà no adscrits a Besalú. Llegenda: vessana = 2187,432 m². 1 Quartà = 6 mesurons o cops = 72 picotins = 18,08 litres de cereal per picotí, a mesura Gironina exclusivament. Quartà o *cortà* de sembradura = extensió que es pot sembrar amb 130,18 litres de grana. Quartera de superfície a mesura de Girona = 2977,3392 m². Cada quartera de superfície es divideix en 4 quartans o *cortans* de superfície, 546 m². Mesuró de cereal = 3,0132 litres de cereal. Mesuró de superfície = 141.1453 m². Cana = 1,55 metres (dividida en 8 pams). Font: (Alsina, Feliu i Montfort, and Marquet 1996) Aza= aquesta mesura no la hem poguda identificar.

Taula 92: parcel·les i adquirents al Registre de Besalú, 1841

Municipi	contracte	qui adquireix	tipus bé	mida	qualitat
Albanyà	venda	menestral	hort	0,25 vessanes	hort
Besalú	agnició	comerciant	mig molí	-	-
Besalú	agnició	farmacèutic	monopolis municipals	-	-
Besalú	capbreu	traginer	terra	2,5 vessanes	cultiva
Besalú	establiment	-	mig molí fariner	-	-
Besalú	venda	-	2 masos amb 1 molí fariner	41 quarteres	bosc, vinya, secà
Besalú	venda	advocat	monopolis municipals	-	-
Besalú	venda	cadirer	casa	-	-
Besalú	venda	comerciant	hort	2 quarteres	hort 1a. Qualitat
Besalú	venda	matalasser	casa i pati	-	-
Besalú	venda	propietari i negociant	casa	-	-
Besalú	venda	sastre	casa i pati	-	-

Besalú	venda	taverner	hort	0,25 vessanes	hort
Besalú	venda	terrissier	terra	5 mesurons	regadiu cànem
Beuda	capbreu	esparter	terra	2 vessanes	campa
Beuda	venda	propietari i negociant	terra i casa	2,25 vessanes	vinya, olivera, hort
Cabanelles	establiment	pagès	terra	1,5 vessanes	erm
Cabanelles	venda	-	terra	2 vessanes	-
Castellfollit de la Roca	establiment	flequer	part de casa, terra i hort	1/2 quartera	hort, blat
Castellfollit de la Roca	establiment	treballador	païssa i pati	-	-
Crespià	arrendament	pagès propietari	terra	3 vessanes	campa
Crespià	cessió	menestral	casa	-	-
Crespià	establiment	menestral	terra	2,5 vessana	cultiva, olivera
Crespià	establiment	pagès	terra	3 vessanes	cultiva
Crespià	venda	-	terra	1 vessana	olivera
Crespià	venda	-	terra	1,5 vessanes	-
Crespià	venda	hisendat	terra	3 vessanes	cultiva
Crespià	venda	hisendat	terra	2 vessanes	olivera
Crespià	venda	menestral	terra	3 vessanes	olivera
Crespià	venda	menestral	dret fadiga sobre terra	3 vessanes	olivera
Lladó	àpoca	-	terra	4 vessanes	-
Lladó	establiment	jornaler	casa i pati	-	-
Lladó	lloació	xocolater	terra	-	-
Lladó	venda	ferrer	casa	-	-
Lladó	venda	hisendat	dret lluir sobre terra	1 vessana	campa
Lladó	venda	hisendat	dret fadiga sobre vàries terres	-	campa
Lladó	venda	menestral	terra	0,5 vessanes	olivera
Lladó	venda	pastor	terra	2,5 vessanes	olivera, hort
Lladó	venda	sabater	dret lluir sobre hort	4,5 cortons	hort
Maià de Montcal	capbreu	pagès	terra	1 vessana	cultiva

Maià de Montcal	venda	pagès	terra	2,5 vessanes	erm
Mieres	arrendament	teixidor	casa i hort	-	hort
Mieres	venda	teixidor	dret fadiga sobre hort i casa	-	hort
Mieres	venda	teixidor	dret fadiga sobre hort i casa	3,5 mesurons	hort
Montagut i Oix	arrendament	-	casa i hort, amb drets d'emprus	-	hort
Montagut i Oix	establiment	-	terra	3 quarteres	sembradura
Montagut i Oix	establiment	flequer	part de casa, hort i 2 terres	2 quarteres	pendent, blat, hort
Montagut i Oix	venda	-	casa i hort	1 mesuró	hort cànem
Montagut i Oix	venda	-	terra, casa i cabanya	6 mesurons	blat
Montagut i Oix	venda	comerciant	dret lluir sobre mas	-	-
Montagut i Oix	venda	comerciant	mas	-	-
Sant Jaume de Llierca	venda	ferrer	casa i hort	30x5 canes	hort
Serinyà	establiment	pagès	mas	-	-
Serinyà	venda	menestral	dret de fadiga sobre terra	10 cortans	vinya
Serinyà	venda	traginer	terra	1 quartera	blat
Serinyà	venda	veterinari	dret fadiga sobre terra	0,25 vessanes	-
Tortellà	arrendament	pagès	artigues	-	bosc
Tortellà	venda	comerciant	terra	14 mesurons	cultiva, blat
Tortellà	venda	ferrer	hort i terra amb el dret de lluir	6,4 quarteres	hort, sembradura
Tortellà	venda	sabater	vàries cases amb pati	-	-
Tortellà	venda	sabater	hort	-	-
Tortellà	venda	sabater	hipoteca sobre terra	1,4 quartera	blat
Tortellà	venda	traginer	hort	100x100 pams	hort
Tortellà	venda	treballador	terra	1 quartera	sembradura
Tortellà	venda	veterinari	casa i hort	-	hort
Vilademuls	establiment	menestral	terra	2,5 vessanes	erm

Notes: elaboració pròpia a partir de Registre d'Hipoteques de Besalú, 1771 (AHCG). No inclou mercat agrari de futurs (vendes i arrendaments de fruits). No inclou municipis de l'actual Alt Empordà no adscrits a Besalú. Llegenda: vessana = 2187,432 m². 1 Quartà = 6 mesurons o cops = 72 picotins = 18,08 litres de cereal per picotí, a mesura Gironina exclusivament. Quartà o cortà de sembradura = extensió que es pot sembrar amb 130,18 litres de grana. Quartera de

superfície a mesura de Girona = 2977,3392 m². Cada quartera de superfície es divideix en 4 quartans o *cortans* de superfície, 546 m². Mesuró de cereal = 3,0132 litres de cereal. Mesuró de superfície = 141.1453 m². Cana = 1,55 metres (dividida en 8 pams). Font: (Alsina, Feliu i Montfort, and Marquet 1996) Aza= aquesta mesura no la hem poguda identificar.

Taula 93: GEOGRAFIA DELS NOTARIS EL 1771

NOTARIES DEL PARTIT DE BESALÚ

LLOC	DOCUMENTS REGISTRATS
BANYOLES	33
BESALU	153
CASTELLFOLLIT DE LA ROCA	1
ESPONELLA	6
LLADO	73
MONTAGUT	31
OLOT	115
RECTORIA DE TERRADES	1
SALES DE LLIERCA	5
SANT LLORENÇ DE LA MUGA	2
SANTA PAU	58
VILADEMULS	3
TOTAL	481
<i>PERCENTATGE</i>	<i>53,21%</i>

NOTARIES D'ALTRES PARTITS

LLOC	DOCUMENTS REGISTRATS
BARCELONA	13
BASCARA	6
BESCOMTAT DE BAS (VALL D'EN BAS)	1
BORRASSA	53
CAMPRODON	13
CASTELLO D'EMPURIES	2
CORNELLA DEL TERRI	5
DESCONEGUDA	6
EL MALLOL	30
FIGUERES	146
GIRONA	2
GRANOLLERS	1
HOSTALRIC	1

LLANÇA	41
MANRESA	1
NAVATA	2
PERALADA	81
RUPIT	1
SANT JOAN DE LES ABADESSES	1
SANTA COLOMA DE FARNERS	1
TORELLO	4
VIC	6
VILABERTRAN	6

TOTAL **423**
PERCENTATGE *46,79%*

Taula 94: GEOGRAFIA DELS NOTARIS EN 1806

NOTARIES DEL PARTIT DE BESALÚ

LLOC	DOCUMENTS REGISTRATS
BANYOLES	243
BESALU	151
ESCRIVANIA MAJOR INTENDENC. BATLLIA GENERAL DE CAT	8
ESPONELLA	1
LLADO	1
SANT FELIU DE PALLEROLS	2
SANT LLORENÇ DE LA MUGA	2
TOTAL	408
<i>PERCENTATGE</i>	<i>80,79%</i>

NOTARIES D'ALTRES PARTITS

LLOC	DOCUMENTS REGISTRATS
AMER	1
BARCELONA	4
CAMPRODON	2
CORNELLA DE TERRI	7
FIGUERES	2
GIRONA	8
MALLOL, EL	20
MANRESA	1
MATARO	1
OLOT	48
RUPIA	1
TORTELLA	1

VIC	1
TOTAL	97
PERCENTATGE	19,21%

Taula 95: GEOGRAFIA DELS NOTARIS EL 1841

NOTARIES DEL PARTIT DE BESALÚ

LLOC	DOCUMENTS REGISTRATS
BANYOLES	10
BESALU	126
CASTELLFOLLIT	4
DESCONEGUDA	3
JUTJAT DE GIRONA	2
LLADO	54
SANT LLORENÇ DE LA MUGA	1
TOTAL	200
PERCENTATGE	74,91%

NOTARIES D'ALTRES PARTITS

LLOC	DOCUMENTS REGISTRATS
FIGUERES	25
GIRONA	8
LLERS	7
OLOT	26
VINAROS (VALENCIA)	1
TOTAL	67
PERCENTATGE	25,09%

TAULA 96: PAGAMENTS ACORDATS PELS MASOVERS ALS SEUS AMOS EN CONTRACTES ANALITZATS, 1771

Mas	Durada mínima	Metàl·lic	Parceria	Espècie	Altres
Mas Jofra	3	22,6			
Mas Casanova	5	56			
Mas Comademont	2	28		33%	
Mas Canal	0	67,2			
Mas Cellés	0	46			masover rep 25% fruits de certes terres
Mas Capells	0	53,8			
Mas Coromines	0	53,2			x
Mas Campcirer	2	60		25%	x
Mas Pagès	2	37,8			x
Mas la Rovira	2	47,6			x
Mas Macià	0	70			
Mas Bustins	0	61,6		33% / 25%	
Mas Serra	0	64,4		20%	x
Mas Costa	3	114			x
Mas Planarosta	2	44,8		25%	x
Mas Plansó	0	84			x
Mas Ricart	2	250			x si no paga pena d'encant i parts fruits; pot obtenir diners d'una caseta
Mas Ves	2	250			x si no paga pena d'encant i parts fruits; pot obtenir diners d'una caseta
Mas Barcelona	2	0		33%	x
Ca Olives den Blanchs	2	14		(50% olivera)	x
Mas Celles	0	39,2	només terres de nou cultiu: 50%		
Mas Pujol	0	25	33% excepte nous		anul·lat franquesa 2 quarteres sembradura fesols / paga moneda en lloc tocí

TAULA 97: PAGAMENTS ACORDATS PELS MASOVERS ALS SEUS AMOS EN CONTRACTES ANALITZATS, 1806

Mas	Durada mínima	Metàl·lic	Parceria	Espècie	Altres
Mas Salvaña	0	200			
Mas Pera	0	230	33% d'Oli / 33% Parres i Pomes:	x	
Mas Oliva	0	30	33% aresta, 25% altres grans, 40% oli, 25% ví		franquesa de cànem
Mas Regadell	3	0		33%	
Mas Masó	3	0	33% però 25% blat de moro i fesols		franquesa de mill
Mas Vilardell	3	0	33% però 25% llegums i 50% oli		x limitació cànem per no perjudicar blat
Mas Moner	0	50		33%	x
Mas Palau	2	54			x
Mas Estanyell	3	50			compensació de millores si el fan fora màxim 500 ll vessana
Mas Terrada	0	100		25%	x
Mas Torreus del Puig	3	75			
Mas Cudinach	2	95,2		25%	x franquesa de fabes
Mas Xaragay	3	153,5			x
Mas Terrades	0	51		33%	x el pagament metàl·lic es per censals que pesen al mas
Mas Tiuló	3	9		33%	x
Mas Colomer	2	149		33%	x
Mas Sagnari	0	340			inclou rebre 10% producte un mas
Mas Guau	0	50		33%	x cànem només a hort, però si és de guaret aleshores paga 33%
Mas Jordi	2	78,4		25%	x
Mas Civilla	2	100		25%	x
Mas Rocabartella	2	100		25%	x franquesa de glans
Mas Rodà	2	95		33%	x franquesa de glans
Mas Llandrius	2	100		33%	x franquesa de glans
Mas Masoliver	2	80		25%	x franquesa de glans
Mas Torre de Vallgornera	2	0		33%	x aplegar delmes pel senyor: no franquesa de glans
Mas Platraver	2	168		20%	x pot substituir el tocino/any per 18 duros en plata
Mas Sayol	2	80		25%	x ajudar a aplegar delmes al senyor; pot substituir el tocino/any per 18 duros plata

TAULA 98: PAGAMENTS ACORDATS PELS MASOVERS ALS SEUS AMOS EN CONTRACTES ANALITZATS, 1841

Mas	Durada mínima	Metàl·lic	Parceria	Espècie	Altres
Mas Pou de Maià	0	17,32		33%	els pagaments que fa son per disposar de bestiar i de mobles inclosos
Mas Pigem	3	375			ha de pagar censals
casa a La Beguda	3	36			x
Mas Coll	3	15	33% / 25% panis i rostoll		pagament per adjutori; franquesa d'1 any per terres de nova ruptura (2 anys anteriors a marxar perdonat terços de grans per valor de 60 ll de credit al prop.)
Mas Puig o Contruà	3	31			
Mas Codina	2	450			x palla d'artigueig i carboneig va a masover
Mas Massegur	2	100			
Mas Freixeneda	0	360			x
Mas Terrada	1	130		25%	
Mas Faga	2	100		33%	ajudar a recullir blat de moro dels parcers; franquesa certs ferratges
Mas Gifreda	3	180			
Masos Parer i Cerarols	0	123,2			els 3 primers anys paga 237,7

Notes: els pagaments en metàl·lic són en lliures barceloneses si no s'indica el contrari. La columna "espècie" fa referència a pagaments en espècie que se sumen a la parceria i al fix anual en diners. Són fixos anuals en espècie, normalment de la naturalesa "entregar un porc engreixat a l'amo" o "una quartera de blat per any", "un formatge", "un cistell de bolets" i similars, i són massa diversos per ser especificats. En el cas que la casella parceria estigui en blanc, aquell contracte no inclou pactes de parceria.

TAULA 99: FREQUÈNCIA D'ALTRES PACTES QUE ES PODEN OBSERVAR EN CONTRACTES DE MASOVERIA:

ALTRES PACTES AMO-MASOVER	1771	en %	1806	en %	1841	en %
Nombre de contractes trobat	22	100%	27	100%	12	100%
Fer de ramader de l'amo	5	23%	10	37%	4	33%
Reparacions de camins, rases, marges...	5	23%	15	56%	5	42%
Amo ajuda a pagar censos i taxes	2	9%	1	4%	0	0%
Amo es reserva part de la casa i finca o drets	10	45%	18	67%	9	75%

Límits a la producció de cert bestiar o plantes	3	14%	4	15%	1	8%
Masover amb dret de sotsarrendar	1	5%	4	15%	0	0%
Obligació de fer millores concretes	8	36%	17	63%	1	8%
Obligació d'ajudar en obres a la casa	6	27%	18	67%	6	50%
Amo ha deixat diners al masover	4	18%	0	0%	0	0%
Masover ha deixat diners a l'amo	2	9%	2	7%	4	33%

Regest de document d'arrendament d'una extensió de terra per reduir a artigues entre el propietari i una companyia de traginers de carbó que farà d'intermediària entre el propietari i els artiguers:

arrendador: Don Jacinto Morales, notari públic d'Olot¹⁷³.

Durada: 5 anys forçats, inici 1-1-1841

Arrendatari: Manuel Obrador, traginer de Mieres (i companyia) . 98 quarteres per artigues dels Masos Barti i Torrent de Canet d'Adri que diuen experts després d'examen que per carbó que se'n pot extreure

Pactes: treure a cultiu i sembrar en 6 anys de forma que l'arrendament acaba a 5 anys de collites per cada quartera de la terra a mida que es vagi traient a cultiu

Si a la pràctica es poden treure més quarteres augmentarà el preu, si per contra les terres resulten ser dolentes i no es troben artiguers que les ocupin, es reduirà el preu

Batre la grana a masos de l'arrendador, quedant-se ell la palla

A costum de bon artiguer es deixaran plançons a la terra, i quan es faci la crema es farà a partir de llenya de arbres que s'assenyalaran

Arrendadors s'ocupen de pagar delmes sobre la terra i de la primícia i de totes contribucions

L'arrendador permetrà a arrendataris guardar coses als masos seus però en cap cas pretén que això pugui perjudicar als masovers ocupant espai que necessitin.

Els masovers de l'amo supervisaran les terres a artigar

¹⁷³ Extret d'ACG, llibre de protocols de 1841 de Josep Ferran Vila (Notari d'Olot), data 9 de Gener de 1841.

Si arrendataris no troben suficients artiguers, l'arrendador es reserva el dret d'en 3 anys trobar més artiguers per acabar d'ocupar la terra. En aquest cas, els arrendataris pagaran compensació als arrendadors.

S'adverteix que no s'inclou en el contracte la quartera d'artiga que ja s'ha concedit al masover del Mas Bartí

Queda clar que la llenya i el carbó que es pugui obtenir de les escorces d'alzines serà pels arrendataris

Preu: 3600 lliures, total de 5 anys, a raó de 31 ll la quartera i de 7 s 6 d el quintar carbó. El preu confessen haver rebut. (720 ll per any)

ANNEXOS AL CAPÍTOL 5

TAULA 100: FILADORES PER MUNICIPI

Municipi	Total	%
Cornellà del Terri	377	21.69
Banyoles	171	9.84
Canet d'Adri	160	9.21
Vilademuls	155	8.92
Sant Gregori	102	5.87
Palol de Revardit	90	5.18
Sant Julià de Ramis	69	3.97
Porqueres	67	3.86
Fontcoberta	63	3.62
Camós	62	3.57
Cervià de Ter	56	3.22
Esponellà	53	3.05
Sarrià de Ter	32	1.84
Celrà	25	1.44
Pontós	24	1.38
Sant Martí de Llémena	22	1.27
Besalú	20	1.15
Girona	20	1.15
Sant Jordi Desvalls	20	1.15
Camós	19	1.09

Sant Miquel de Campmajor	19	1.09
Saus. Camallera i Llampaiés	14	0.81
Bàscaia	13	0.75
Serinyà	11	0.63
Sant Ferriol	10	0.58
Crespjà	9	0.52
Vilopriu	9	0.52
Viladasens	8	0.46
Garrigàs	7	0.40
Beuda	5	0.29
Cabanelles	5	0.29
Juià	4	0.23
Fortià	3	0.17
Lladó	2	0.12
Mieres	2	0.12
Sant Martí Vell	2	0.12
Amer	1	0.06
Argelaguer	1	0.06
Bordils	1	0.06
Borrassà	1	0.06
Cistella	1	0.06
Maià de Montcal	1	0.06
Sant Joan de Mollet	1	0.06

Santa Pau	1	0.06
TOTAL	1738	100.00

TAULA 101: CHANGES IN PRODUCTION BY SOCIO-PROFESSIONAL LABEL

	farm animals			agrarian tools			had bees			had agr. Measure			hunting / fishing			plows			work animals			
	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	
artisans	22%	24%	0%	89%	82%	60%	0%	6%	0%	33%	29%	20%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	11%	11%	6%	10%
owners	92%	89%	74%	100%	89%	91%	36%	21%	20%	84%	74%	63%	16%	21%	6%	76%	42%	34%	76%	84%	51%	
professionals	0%	0%	11%	33%	40%	56%	67%	0%	0%	0%	30%	44%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	10%	22%	
smallholders		33%	63%		100%	100%		33%	0%		33%	18%		0%	0%		67%	27%		67%	36%	
tenants	94%	90%	86%	94%	100%	86%	18%	20%	0%	71%	70%	71%	0%	0%	0%	65%	60%	42%	94%	80%	57%	
trading	100%	40%	25%	100%	50%	67%	33%	10%	17%	17%	20%	17%	0%	0%	8%	0%	10%	0%	67%	70%	25%	
workers	29%	46%	33%	100%	92%	100%	14%	15%	0%	29%	31%	0%	0%	0%	0%	14%	8%	0%	43%	31%	33%	
	breadbaking			dried meat			oven shovel			made cheese			made preserves			wine barrels			number of cases			
artisans	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	
owners	89%	94%	70%	56%	47%	20%	0%	18%	10%	0%	0%	0%	0%	12%	0%	44%	59%	70%	9	16	10	
professionals	100%	89%	77%	52%	89%	69%	68%	58%	37%	8%	0%	3%	32%	32%	23%	88%	100%	94%	25	19	35	
smallholders	67%	80%	56%	67%	30%	56%	0%	10%	11%	0%	0%	0%	0%	0%	33%	100%	80%	89%	3	10	9	
tenants	100%	100%	100%		33%	0%		33%	36%		0%	0%		0%	0%		67%	100%	0	3	11	
trading	100%	80%	43%	47%	70%	29%	53%	50%	29%	18%	10%	14%	41%	40%	9%	65%	80%	71%	17	10	7	
workers	67%	100%	83%	83%	70%	25%	17%	30%	33%	0%	0%	0%	17%	30%	17%	83%	100%	83%	6	11	12	
	86%	84%	83%	29%	46%	33%	43%	61%	17%	0%	0%	0%	14%	23%	0%	86%	85%	50%	7	13	6	
	can embroidery			artisan tools			had hobs			had looms			weighing scales			spun			transformed hemp			
artisans	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	50-55	00-05	35-40	
owners	0%	0%	10%	67%	53%	70%	0%	6%	10%	0%	6%	0%	44%	35%	40%	33%	24%	40%	11%	6%	20%	
professionals	0%	0%	3%	56%	42%	31%	0%	10%	14%	20%	0%	0%	68%	58%	37%	52%	68%	40%	76%	37%	31%	
smallholders	0%	0%	0%	33%	0%	11%	0%	10%	0%	0%	0%	11%	0%	20%	11%	0%	10%	11%	67%	10%	0%	
tenants	0%	0%	0%	59%	30%	43%	6%	0%	14%	0%	0%	0%	53%	20%	29%	59%	50%	29%	53%	40%	0%	
trading	0%	30%	8%	33%	50%	58%	17%	10%	0%	17%	20%	25%	17%	80%	33%	17%	50%	33%	0%	20%	17%	
workers	0%	0%	0%	29%	15%	50%	0%	0%	17%	0%	0%	0%	57%	31%	50%	29%	46%	50%	14%	15%	0%	

TAULA 102: CHANGES IN THE NUMBER AND FUNCTION OF ROOMS PER HOUSE

Numbers refer to averages of owned items for the whole sample.

ROOMS PER HOUSE IN 1750-1755 INVENTORIES																		
group	bedrooms	drawing room	kitchen	pen	other	hall	granary	winery	pantry	dining room	shop	studium	WC	bakery	chapel	dovecote	TOTAL	N
artisans	2.3 / 100%	0.3 / 29%	1 / 100%	0 / 0%	0.6 / 58%	0.3 / 29%	0 / 0%	0.3 / 29%	0 / 0%	0 / 0%	0.8 / 72%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	4.9	7
labourers	1.8 / 100%	0.5 / 43%	0.9 / 86%	0.6 / 58%	0.3 / 29%	0.6 / 58%	0 / 0%	0.6 / 58%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	8.0	7
owners	4.5 / 100%	0.9 / 85%	1 / 100%	1.8 / 85%	1.2 / 60%	0.5 / 45%	0.8 / 65%	0.9 / 85%	0.4 / 35%	0 / 0%	0.2 / 10%	0 / 0%	0 / 0%	0.4 / 35%	0 / 0%	0 / 0%	11.6	20
professionals	3 / 100%	1 / 100%	1 / 100%	0 / 0%	0.5 / 50%	0 / 0%	0.5 / 50%	1 / 100%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0.5 / 50%	0 / 0%	0 / 0%	8.5	2
smallholders	3 / 100%	0.9 / 82%	1 / 100%	1.9 / 82%	0.4 / 32%	0.4 / 32%	0.5 / 50%	0.6 / 50%	0.2 / 13%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0.2 / 19%	0 / 0%	0 / 0%	8.5	16
tenants	2.5 / 100%	0.5 / 50%	1.3 / 100%	1 / 75%	0.5 / 50%	0.3 / 25%	0.3 / 25%	0.3 / 25%	0.3 / 25%	0.3 / 25%	0.3 / 25%	0 / 0%	0 / 0%	0.5 / 25%	0 / 0%	0 / 0%	8.5	4

ROOMS PER HOUSE IN 1800-1805 INVENTORIES																		
group	bedrooms	drawing room	kitchen	pen	other	hall	granary	winery	pantry	dining room	shop	studium	WC	bakery	chapel	dovecote	TOTAL	N
artisans	3 / 100%	0.8 / 79%	1 / 93%	0.3 / 22%	0.8 / 50%	0.3 / 29%	0.3 / 22%	0.5 / 50%	0.2 / 15%	0.2 / 15%	0.8 / 58%	0 / 0%	0 / 0%	0.1 / 8%	0 / 0%	0 / 0%	8.0	14
labourers	1.8 / 100%	0 / 0%	0.6 / 55%	0.3 / 28%	0.3 / 19%	0.2 / 19%	0.1 / 10%	0.5 / 46%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	3.6	11
owners	5.4 / 100%	1 / 90%	1 / 100%	1.9 / 90%	1.3 / 70%	0.7 / 55%	0.9 / 75%	1.1 / 100%	0.8 / 70%	0.1 / 10%	0 / 0%	0.1 / 5%	0 / 0%	0.4 / 35%	0.1 / 5%	0 / 0%	14.4	20
professionals	3.7 / 100%	1.4 / 100%	1 / 100%	0.4 / 34%	0.4 / 34%	0.2 / 17%	0.7 / 67%	0.9 / 84%	0.4 / 34%	0.5 / 50%	0.4 / 34%	0.2 / 17%	0 / 0%	0.5 / 50%	0 / 0%	0 / 0%	10.2	6
smallholders	2 / 100%	0 / 0%	1 / 100%	0 / 0%	0 / 0%	1 / 100%	0 / 0%	1 / 100%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	5.0	1
tenants	2 / 100%	0.8 / 72%	1 / 100%	1.3 / 86%	0.8 / 58%	0.6 / 58%	0.6 / 58%	0.9 / 86%	0.2 / 15%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0.2 / 15%	0 / 0%	0 / 0%	8.0	7
traders	4.5 / 100%	0.7 / 67%	0.9 / 84%	0.5 / 50%	0.5 / 34%	0 / 0%	0.4 / 34%	0.9 / 84%	0.4 / 34%	0.4 / 34%	0.4 / 34%	0 / 0%	0 / 0%	0.2 / 17%	0 / 0%	0 / 0%	9.4	6

ROOMS PER HOUSE IN 1835-1840 INVENTORIES																		
group	bedrooms	drawing room	kitchen	pen	other	hall	granary	winery	pantry	dining room	shop	studium	WC	bakery	chapel	dovecote	TOTAL	N
artisans	1.8 / 100%	1 / 100%	1 / 100%	0 / 0%	0 / 0%	0.3 / 25%	0 / 0%	0.3 / 25%	0 / 0%	0 / 0%	0.5 / 50%	0 / 0%	0 / 0%	0.3 / 25%	0 / 0%	0 / 0%	5.0	4
labourers	1.4 / 100%	1 / 100%	1 / 100%	0 / 0%	0.4 / 34%	0.4 / 34%	0 / 0%	0.7 / 67%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	4.3	3
owners	5.8 / 100%	1.3 / 97%	1.1 / 100%	2 / 72%	1.5 / 79%	0.8 / 61%	1.3 / 90%	1.2 / 93%	0.8 / 72%	0.4 / 33%	0.1 / 8%	0.2 / 11%	0.1 / 8%	0.4 / 40%	0.1 / 8%	0.2 / 18%	16.6	28
professionals	4.9 / 100%	1 / 86%	1.2 / 100%	0.8 / 58%	1.6 / 72%	0.6 / 43%	0.5 / 43%	0.9 / 86%	0.6 / 58%	0.5 / 43%	0.2 / 15%	0.3 / 29%	0 / 0%	0.5 / 43%	0 / 0%	0.3 / 29%	13.3	7
smallholders	1.5 / 100%	0.7 / 50%	1 / 100%	0.7 / 50%	0.9 / 50%	0.7 / 67%	0.5 / 34%	0.9 / 84%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	6.7	6
tenants	3.8 / 100%	1 / 80%	0.8 / 80%	0.8 / 60%	0 / 0%	0 / 0%	0.6 / 60%	0.6 / 40%	0.6 / 60%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0 / 0%	0.2 / 20%	0 / 0%	0 / 0%	8.4	5
traders	3.6 / 100%	1.3 / 100%	1.2 / 100%	0.3 / 29%	1.5 / 72%	0.8 / 72%	0.2 / 15%	0.6 / 58%	0.5 / 43%	0.6 / 43%	0.8 / 72%	0 / 0%	0 / 0%	0.2 / 15%	0 / 0%	0 / 0%	10.9	7

TAULA 103: KEY LIFESTYLE OBJECTS IN INVENTORIES FROM BESALÚ ACCORDING TO SOCIAL GROUP

YEAR	GROUP	LIFESTYLE OBJECTS	bed	heating	ceramics	writing implement	coffee drinking	metal forks and cutlery	table games	reading materials	objects de plata	gold/gem objects	umbrellas	irons	pocket watches	clocks	silver tableware	crystal tableware	chocolate pots	
1750-55		birdcages (Cannary)																		
25	landowners		0% / 1,00 / 4%		20,42 / 48%	3,67 / 12%		11,42 / 48%		7,20 / 20%	13,75 / 64%	2,33 / 24%					11,42 / 48%	2,00 / 4%	1,00 / 12%	
17	tenants				18 / 41%	2 / 12%		14,5 / 47		7 / 6%	2 / 24%	1 / 12%					1,5 / 12%		2 / 6%	
6	merchants				53 / 17%	1 / 17%		4 / 67%		17 / 33%	8 / 17%			1 / 11%			2 / 17%		33 / 17%	
9	artisans				15 / 44%			3 / 33%		1 / 11%										
7	workers							1,5 / 29%			1 / 14%	1 / 14%								
	smallholders																			
3	liberal prof.					2 / 33%		6 / 33%		3 / 100%	3 / 33%						3 / 33%			
1800-05																				
19	landowners		1,00 / 5%	1,50 / 11%	60,19 / 84%	1,67 / 16%		35,79 / 100%		6,50 / 21%	20,91 / 58%	2,33 / 16%		1,00 / 5%		1,11 / 47%	22,29 / 37%	14,00 / 16%	1,43 / 74%	
10	tenants				12 / 70%			12 / 90%		2 / 36%	13 / 20%	92 / 10%				1 / 10%	2 / 10%	4 / 10%	1 / 50%	
11	merchants				2 / 36%	5,5 / 36%		30 / 82%		2 / 36%	54,5 / 56%	7 / 18%		2 / 27%	1 / 18%	1 / 56%	24 / 45%	4 / 27%	2 / 63%	
16	artisans				1 / 6%	1 / 12%		12 / 69%		8 / 31%	1 / 6%			2 / 6%		1 / 6%	2 / 6%	8 / 19%	2 / 44%	
13	workers				6 / 23%			5,5 / 62%											1 / 8%	
3	smallholders				13 / 33%			14 / 100%												
10	liberal prof.				8 / 50%	1 / 30%		16 / 60%		1 / 50%	2 / 40%					1 / 10%	2 / 30%	2 / 10%	1 / 90%	
1835-40																				
35	landowners		4,00 / 12%	2,00 / 24%	40,82 / 67%	1,56 / 27%		24,31 / 79%	1,33 / 9%	2,07 / 45%	16,00 / 27%	3,00 / 6%		1,00 / 3%	1,17 / 55%	19,17 / 18%	5,00 / 15%	1,14 / 15%	2,55 / 67%	
7	tenants		1 / 14%	1 / 14%	2 / 14%			20 / 43%		1 / 14%				1 / 14%		1 / 14%		1 / 14%	8 / 14%	
12	merchants				11 / 33%			8,5 / 50%	16 / 25%	2 / 25%	1 / 8%	1 / 8%						15 / 8%	2 / 42%	
10	artisans				7 / 50%			8,5 / 60%		1 / 17%		1 / 20%							1 / 20%	
6	workers							6 / 50%												
11	smallholders				8,5 / 36%			8 / 55%								1 / 18%			1 / 9%	
9	liberal prof.		2 / 33%	1 / 33%	34 / 78%	1,5 / 44%	18 / 11%	13,5 / 89%	1 / 11%	44 / 44%	10 / 67%		1,5 / 44%	2 / 22%	1 / 11%	1 / 44%	9,5 / 67%	13 / 33%	2 / 89%	

TAULA 104: KEY FURNITURE IN INVENTORIES FROM BESALÚ ACCORDING TO SOCIAL GROUP

YEAR	GROUP	FURNITURE	tableware displays	benches	chairs	armchairs	chests (caixes)	chests of drawers	desks (bureaus)	beds	mirrors	sofas	tables
1750-55													
25	landowners		4,09 / 88%	3,75 / 32%	1,17 / 24%	5,58 / 96%	1,00 / 4%		4,48 / 92%	1,33 / 12%			1,86 / 84%
17	tenants		3 / 59%	3 / 12%	2 / 94%		1 / 5%	3 / 94%	2,5 / 67%	1 / 17%	1 / 17%		6 / 35%
6	merchants		3,5 / 67%	14,5 / 33%	1,5 / 33%	2 / 100%		1 / 17%	2,5 / 67%	1 / 17%	1 / 17%		1 / 100%
9	artisans	1 / 11%	3 / 100%	2,5 / 22%	1 / 11%	2 / 78%		1 / 11%	2 / 100%	1 / 22%			2 / 100%
7	workers		2 / 71%			2 / 100%			1,5 / 86%				1 / 57%
	smallholders												
3	liberal prof.		2,5 / 67%	1 / 33%	2 / 67%	3 / 100%		2 / 67%	3 / 67%	1 / 33%			2 / 33%
1800-05													
19	landowners		4,74 / 100%	14,63 / 84%	1,83 / 32%	7,42 / 100%	1,40 / 26%	1,33 / 32%	6,53 / 100%	1,67 / 16%	1,50 / 11%		4,53 / 100%
10	tenants		2 / 50%	2 / 50%	2,5 / 100%		1 / 20%	2 / 90%	4 / 100%	2 / 27%	2 / 27%		3 / 82%
11	merchants	1 / 9%	3 / 82%	18 / 82%	4 / 27%	4 / 100%	4 / 18%	2 / 64%	2 / 19%	2 / 94%	3 / 6%		1 / 88%
16	artisans		2 / 81%	6 / 69%	1 / 19%	3 / 94%	1 / 6%	2 / 19%	2 / 62%				1,5 / 46%
13	workers		2 / 69%	1 / 23%		3 / 100%							1 / 67%
3	smallholders		2 / 100%	1 / 100%		3 / 90%		2 / 100%					3 / 100%
10	liberal prof.	1 / 10%	2 / 70%	12 / 80%	2 / 50%	3 / 90%	1 / 10%	1 / 10%	3 / 100%	1 / 30%	1 / 10%		3 / 100%
1835-40													
35	landowners	1,25 / 12%	4,72 / 88%	21,04 / 85%	2,00 / 9%	5,67 / 91%	2,45 / 61%	1,75 / 48%	6,85 / 100%	1,36 / 33%	1,43 / 21%		5,06 / 100%
7	tenants		2 / 43%	6,5 / 29%		3,5 / 86%	2 / 29%	1 / 29%	4,5 / 86%	2 / 14%			2 / 29%
12	merchants	1 / 8%	1,5 / 83%	8 / 92%	2 / 25%	4 / 92%	1 / 17%	1 / 42%	2 / 100%	1 / 8%	1 / 42%		3 / 92%
10	artisans		2 / 80%	3 / 50%	1 / 10%	2 / 100%		1 / 10%	1,5 / 100%				1 / 80%
6	workers		1 / 67%	3 / 33%		2 / 100%			1 / 100%				1 / 83%
11	smallholders		1 / 91%	2 / 64%		2 / 91%			1,5 / 91%		1 / 9%		1 / 100%
9	liberal prof.	1 / 11%	1,5 / 44%	32 / 100%	1 / 56%	1,5 / 67%	1 / 56%	1 / 56%	4 / 89%	1 / 78%	1 / 67%		4 / 100%

TAULA 105: KEY TEXTILES IN INVENTORIES FROM BESALÚ ACCORDING TO SOCIAL GROUP

YEAR	GROUP	TEXTILE																				
1750-55		blankets, etc..		pillowcases		pillows		window curtains		bed curtains		sheets		straw mattresses		wool & hair mattresses		table cloths		towels		napkins
25	landowners	9,12 / 100%		8,65 / 68%		6,90 / 40%				2,57 / 56%		24,60 / 100%		4,29 / 96%		3,13 / 60%		8,50 / 88%		8,00 / 88%		28,57 / 84%
17	tenants	7,5 / 94%		6 / 65%		4 / 53%				1,5 / 35%		23 / 94%		4 / 94%		1,5 / 35%		4 / 94%		5 / 76%		18 / 88%
6	merchants	3,5 / 100%		4 / 83%		2 / 89%		1 / 17%		2 / 33%		13 / 100%		3 / 100%		2 / 89%		8 / 100%		3 / 67%		16 / 89%
9	artisans	3 / 100%		4 / 89%		2 / 56%				1 / 33%		7 / 100%		2 / 100%		1 / 22%		3 / 78%		3,5 / 89%		5 / 89%
7	workers	3 / 57%		2 / 43%		2 / 14%				3 / 14%		9 / 100%		1,5 / 86%		1 / 14%		1 / 89%		2 / 71%		6 / 43%
	smallholders																					
3	liberal prof.	4 / 100%		9,5 / 67%		3 / 67%				1 / 33%		14 / 100%		2,5 / 100%		1,5 / 67%		4 / 67%		5,5 / 67%		6 / 67%
1800-05																						
19	landowners	16,79 / 100%		23,77 / 68%		10,00 / 79%				2,22 / 47%		40,74 / 100%		6,11 / 100%		5,17 / 95%		16,78 / 95%		11,65 / 89%		51,16 / 100%
10	tenants	7 / 100%		7 / 60%		3,5 / 60%		1 / 10%		1 / 20%		20 / 100%		3 / 100%		2 / 60%		5 / 100%		3,5 / 100%		24 / 70%
11	merchants	9,5 / 91%		12 / 82%		7 / 91%		10 / 27%		1,5 / 36%		34 / 100%		4 / 91%		5,5 / 91%		14 / 91%		11 / 91%		40 / 91%
16	artisans	5 / 81%		10 / 50%		3 / 63%		1 / 6%		1 / 6%		10 / 94%		2 / 94%		2 / 50%		4 / 63%		6 / 50%		15 / 75%
13	workers	4 / 100%		2 / 38%		2 / 23%						7 / 100%		2 / 100%		1 / 15%		2 / 77%		2 / 85%		3 / 69%
3	smallholders	6 / 100%		2,5 / 67%		1 / 33%				1 / 33%		14 / 100%		1,5 / 67%		2 / 33%		3 / 100%		2 / 100%		12 / 100%
10	liberal prof.	4,5 / 100%		18,5 / 60%		5 / 70%						13 / 90%		3 / 90%		2 / 90%		6,5 / 80%		10 / 70%		2,5 / 80%
1835-40																						
35	landowners	13,47 / 97%		15,64 / 76%		9,16 / 76%		3,33 / 18%		1,50 / 12%		29,58 / 100%		6,21 / 100%		5,09 / 97%		12,36 / 85%		13,22 / 82%		49,32 / 85%
7	tenants	11 / 86%		1,7 / 14%		6,5 / 29%						14 / 100%		4 / 86%		2 / 43%		4 / 86%		4,5 / 57%		12 / 43%
12	merchants	5 / 92%		7 / 50%		3 / 50%		4 / 17%		1,5 / 17%		9 / 92%		2 / 92%		2 / 75%		2 / 83%		6 / 33%		10 / 42%
10	artisans	1,5 / 100%		2 / 40%		2 / 10%						4 / 90%		1 / 100%		1 / 20%		1,5 / 60%		1,5 / 40%		4 / 30%
6	workers	3 / 100%		3 / 67%		3 / 33%				1 / 17%		5 / 67%		2 / 83%		1 / 33%		2 / 83%		1 / 50%		6 / 50%
11	smallholders	2 / 91%		3 / 27%		2 / 45%						6 / 100%		2 / 91%		1 / 18%		2 / 64%		3 / 45%		4 / 55%
9	liberal prof.	11 / 89%		8,5 / 89%		5 / 100%		2 / 56%		5 / 11%		13,5 / 89%		4,5 / 89%		3,5 / 89%		7 / 89%		11,5 / 89%		24 / 78%

TAULA 106: KEY FURNITURE IN INVENTORIES FROM WORKERS AND SMALLHOLDERS IN TWO AREAS

YEAR	GROUP	FURNITURE															
		tableware	displays	benches	chairs	armchairs	chests (caixes)	chests of drawers	desks (bureaus)	beds	mirrors	sofas	tables				
1750-55																	
Besalú																	
	7 workers			2 / 71%					2 / 100%				1'5 / 86%				1 / 57%
	smallholders																
Figueres i Castelló																	
	17 workers			1 / 88%	1 / 41%				2 / 100%				1'5 / 82%	1 / 6%			1 / 76%
	smallholders																
1800-05																	
Besalú																	
	13 workers			2 / 69%	1 / 23%				3 / 100%				2 / 62%				1'5 / 46%
	3 smallholders			2 / 100%	1 / 100%				3 / 90%				2 / 100%				1 / 67%
Figueres i Castelló																	
	39 workers			2 / 59%	3 / 51%	1 / 5%			1 / 74%				1 / 62%				1 / 67%
	11 smallholders			1 / 56%	2 / 27%				2'5 / 73%				1'5 / 91%				1 / 36%

TAULA 107: KEY LIFESTYLE OBJECTS IN INVENTORIES FROM WORKERS AND SMALLHOLDERS IN TWO AREAS

YEAR	GROUP	LIFESTYLE OBJECTS	birdcages (canary)	bed heating implements	ceramics	coffe drinking	metal forks and cutlery	table games	reading materials	objectes de plata	gold / gem objects	umbrellas	irons	pocket watches	clocks	silver tableware	crystal tableware	chocolate pots	
1750-55																			
Besalu	7 workers						15 / 29%			1 / 14%	1 / 14%								
	smallholders																		
Figueras i Castelló	17 workers			105 / 24%	1 / 6%		25 / 47%			3 / 24%	3 / 12%								
	smallholders																		
1800-05																			
Besalu	13 workers			6 / 23%			55 / 62%												1 / 8%
	smallholders			13 / 33%			14 / 100%												
Figueras i Castelló	39 workers			7 / 33%			22 / 3%		2 / 3%	1 / 9%									1 / 15%
	smallholders			19 / 27%			19 / 18%												1 / 9%

TAULA 108: KEY TEXTILES IN INVENTORIES FROM WORKERS AND SMALLHOLDERS IN TWO AREAS

YEAR	GROUP	TEXTILE																	
1750-55		blankets, etc..	pillowcases	pillows	window curtains	bed curtains	sheets	straw mattresses	wool & hair mattresses	table cloths	towels	napkins							
Besalú	7 workers	3 / 57%	2 / 43%	2 / 14%		3 / 14%	9 / 100%	1'5 / 86%	1 / 14%	1 / 89%	2 / 71%	6 / 43%							
	smallholders																		
Figueres i Castelló	17 workers	2'5 / 82%	4 / 59%	2 / 29%		2 / 6%	7 / 88%	2 / 82%	1 / 24%	3 / 65%	3 / 65%	6 / 53%							
	smallholders																		
1800-05																			
Besalú	13 workers	4 / 100%	2 / 38%	2 / 23%			7 / 100%	2 / 100%	1 / 15%	2 / 77%	2 / 85%	3 / 69%							
	smallholders	6 / 100%	2'5 / 67%	1 / 33%		1 / 33%	14 / 100%	1'5 / 67%	2 / 33%	3 / 100%	2 / 100%	12 / 100%							
Figueres i Castelló	39 workers	2 / 79%	4 / 33%	2 / 36%			8 / 85%	1 / 74%	1'5 / 15%	2 / 59%	1 / 46%	6 / 64%							
	smallholders	2'5 / 91%	3 / 64%	3 / 27%			8'5 / 91%	1'5 / 73%	1 / 18%	2 / 82%	1 / 45%	8'5 / 73%							

TAULA 109: KEY LIFESTYLE OBJECTS OF OWNERS OF MASOS AND EXAMPLES OF OUTLIERS IN BESALÚ

YEAR	GROUP	LIFESTYLE OBJECTS	birdcages (canary)	bed heating implements	ceramics painted	writing implements	coffee drinking	metal forks and cutlery	table games	reading materials	objectes de plata	gold / gem objects	umbrellas	irons	pocket watches	clocks	silver tableware	crystal tableware	chocolate pots	
1750-55	1 mas		0% / 1,00 / 7%	23,20 / 33%	5,00 / 13%	0% / 9,33 / 20%	0% / 3,43 / 47%	4,50 / 13%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	2 or+ masos		0% / 0 / 0%	18,43 / 70%	1,00 / 10%	0% / 12,11 / 90%	0% / 21,78 / 90%	1,25 / 40%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
	sum		0% / 1,00 / 4%	20,42 / 48%	3,67 / 12%	0% / 11,42 / 48%	0% / 7,20 / 20%	2,33 / 24%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
1754	less. Nobility		0	0	9	21	0	86	0	153	158	20	1	1	0	0	0	99	0	0
1753	landowner		0	0	65	0	0	16	0	0	35	0	0	0	0	0	0	23	0	1
1800-05	1 mas		0 / 0%	2,00 / 14%	52,83 / 86%	1,00 / 14%	0% / 41,14 / 100%	0% / 2,50 / 29%	67,00 / 29%	0 / 0%	0% / 1,00 / 29%	0% / 30,00 / 29%	0% / 12,00 / 14%	1,40 / 71%						
	2 or+ masos		1,00 / 8%	1,00 / 8%	64,60 / 83%	2,00 / 17%	0% / 32,67 / 100%	0% / 10,50 / 17%	10,67 / 75%	2,33 / 25%	0% / 1,14 / 58%	19,20 / 42%	15,00 / 17%	1,44 / 75%						
	sum		1,00 / 5%	1,50 / 11%	60,19 / 84%	1,67 / 16%	0% / 35,79 / 100%	0% / 6,50 / 21%	20,91 / 58%	2,33 / 16%	0% / 1,11 / 47%	22,29 / 37%	14,00 / 16%	1,43 / 74%						
1802	landowner		0	2	118	1	0	99	0	4	106	0	0	0	0	1	52	12	3	
1805	merchant		4	1	34	5	1	19	1	2	44	5	1	1	2	1	24	0	7	
1835-40	1 mas		0 / 0%	1,00 / 9%	33,00 / 64%	1,00 / 18%	0 / 0%	22,25 / 73%	0 / 0%	2,00 / 27%	18,00 / 9%	0 / 0%	2,00 / 18%	1,00 / 18%	0 / 0%	1,17 / 55%	17,00 / 9%	3,50 / 18%	3,00 / 45%	
	2 or+ masos		4,00 / 18%	2,14 / 32%	44,47 / 68%	1,71 / 32%	1,00 / 5%	25,22 / 82%	1,33 / 14%	2,08 / 55%	14,00 / 41%	3,00 / 9%	1,00 / 14%	1,40 / 23%	1,00 / 5%	1,17 / 55%	19,60 / 23%	6,00 / 14%	2,41 / 77%	
	sum		4,00 / 12%	2,00 / 24%	40,82 / 67%	1,56 / 27%	1,00 / 3%	24,31 / 79%	1,33 / 9%	2,07 / 45%	16,00 / 27%	3,00 / 6%	1,40 / 15%	1,29 / 21%	1,00 / 3%	1,17 / 55%	19,17 / 18%	5,00 / 15%	2,55 / 67%	
1840	landowner		7	1	18	3	0	33	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	2	
1838	lowner (lib.)		2	0	21	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	2	0	8	
1839	merchant		0	0	4	4	0	34	0	37	5	62	3	0	1	2	21	24	3	

TAULA 110: KEY FURNITURE OF OWNERS OF MASOS AND EXAMPLES OF OUTLIERS IN BESALÚ

YEAR	GROUP	FURNITURE	tableware	benches	chairs	armchairs	chests (caixes)	chests of drawers	desks (bureaus)	beds	mirrors	sofas	tables
1750-55	1 mas		0% 3,50 / 80%	3,67 / 20%	1,00 / 13%	4,29 / 93%	1,00 / 7%	0% 3,31 / 87%	2,00 / 7%	0% 1,27 / 73%			
	2 or+ masos		0% 4,80 / 100%	3,80 / 50%	1,25 / 40%	7,40 / 100%	0 / 0%	0% 6,00 / 100%	1,00 / 20%	0% 2,50 / 100%			
	sum		0% 4,09 / 88%	3,75 / 32%	1,17 / 24%	5,58 / 96%	1,00 / 4%	0% 4,48 / 92%	1,33 / 12%	0% 1,86 / 84%			
1754	less. Nobility		0	16	6	23	45	0	7	19	4	0	18
1753	landowner		0	5	6	0	7	0	0	8	0	0	2
1800-05	1 mas		0% 4,14 / 100%	13,33 / 86%	3,00 / 14%	6,29 / 100%	2,00 / 29%	1,50 / 29%	6,86 / 100%	3,00 / 14%	0 / 0%	5,71 / 100%	
	2 or+ masos		0% 5,08 / 100%	15,40 / 83%	1,60 / 42%	8,08 / 100%	1,00 / 25%	1,25 / 33%	6,33 / 100%	1,00 / 17%	1,50 / 17%	3,83 / 100%	
	sum		0% 4,74 / 100%	14,63 / 84%	1,83 / 32%	7,42 / 100%	1,40 / 26%	1,33 / 32%	6,53 / 100%	1,67 / 16%	1,50 / 11%	4,53 / 100%	
1802	landowner		0	5	37	3	17	2	2	15	3	0	14
1805	merchant		0	14	27	11	11	3	4	8	5	0	9
1835-40	1 mas		2,00 / 9%	4,00 / 91%	14,00 / 64%	0 / 0%	5,44 / 82%	3,00 / 27%	1,50 / 36%	5,55 / 100%	1,33 / 27%	1,50 / 18%	3,82 / 100%
	2 or+ masos		1,00 / 14%	5,11 / 86%	23,38 / 95%	2,00 / 14%	5,76 / 95%	2,35 / 77%	1,83 / 55%	7,50 / 100%	1,38 / 36%	1,40 / 23%	5,68 / 100%
	sum		1,25 / 12%	4,72 / 88%	21,04 / 85%	2,00 / 9%	5,67 / 91%	2,45 / 61%	1,75 / 48%	6,85 / 100%	1,36 / 33%	1,43 / 21%	5,06 / 100%
1840	landowner		1	12	90	0	9	6	3	17	2	0	18
1838	l. owner (lhb.)		0	11	38	1	5	2	1	12	2	2	20
1839	merchant		0	4	63	1	2	0	3	5	2	1	7

TAULA 111: KEY TEXTILES OF OWNERS OF MASOS AND EXAMPLES OF OUTLIERS IN BESALÚ

YEAR	GROUP	TEXTILE	pillowcases	pillows	window curtains	bed curtains	sheets	straw mattresses	wool & hair mattresses	table cloths	towels	napkins
1750-55	1 mas	blankets, etc...	4,00 / 53%	6,00 / 13%		0%	12,47 / 100%	2,86 / 93%	1,80 / 33%	5,25 / 80%	5,83 / 80%	18,45 / 73%
	2 or + masos		12,78 / 90%	6,33 / 90%		0%	42,80 / 100%	6,30 / 100%	3,80 / 100%	12,40 / 100%	10,60 / 100%	39,70 / 100%
	sum		8,65 / 68%	6,90 / 40%		0%	24,60 / 100%	4,29 / 96%	3,13 / 60%	8,50 / 88%	8,00 / 88%	28,57 / 84%
1754	lesser nobility		58	30		16	128	20	23	69	98	91
1753	landowner		15	6		8	71	8	8	16	22	46
1800-05	1 mas		34,40 / 71%	11,00 / 71%		0%	51,57 / 100%	6,14 / 100%	5,29 / 100%	25,33 / 86%	17,00 / 86%	50,29 / 100%
	2 or + masos		17,13 / 67%	9,50 / 83%		0%	34,42 / 100%	6,08 / 100%	5,09 / 92%	12,50 / 100%	8,73 / 92%	51,67 / 100%
	sum		23,77 / 68%	10,00 / 79%		0%	40,74 / 100%	6,11 / 100%	5,17 / 95%	16,78 / 95%	11,65 / 89%	51,16 / 100%
1802	landowner		114	22		0	154	15	17	100	75	138
1805	merchant		45	12		0	40	4	22	47	62	78
1835-40	1 mas		11,14 / 64%	6,57 / 64%		1,00 / 18%	23,36 / 100%	4,64 / 100%	3,90 / 91%	12,71 / 64%	10,00 / 73%	34,88 / 73%
	2 or + masos		17,39 / 82%	10,17 / 82%		2,00 / 9%	32,68 / 100%	7,00 / 100%	5,64 / 100%	12,24 / 95%	14,58 / 86%	55,10 / 91%
	sum		15,64 / 76%	9,16 / 76%		1,50 / 12%	29,58 / 100%	6,21 / 100%	5,09 / 97%	12,36 / 85%	13,22 / 82%	49,32 / 85%
1840	landowner		39	15		0	62	18	17	30	31	238
1838	liberal owner		11	9		0	20	8	8	2	4	6
1839	merchant		14	10		3	60	5	7	28	11	80

ANNEXOS AL CAPÍTOL 7

Taula 112: xifres conservades de nupcialitat al Partit de Besalú al voltant dels anys 1717, 1787 i 1858

MUNICIPI	PARRÒQUIA (denominació segons Floridablanca)	MATR. 1715	MATR. 1716	MATR. 1717	MATR. 1718	MATR. 1719
Albanyà	?	?	?	?	?	?
Argelaguer	argelaguer	?	?	?	?	?
Banyoles	bañolas	4	8	30	13	24
Bàscara		1	3	0	1	1
Besalú	besalu	10	10	11	12	6
Beuda	beuda					
Beuda	llogorda					
Beuda	palera					
Camós	sant vicenç de camos	1	0	2	7	3
Camós	santa maria de camos	0	0	1	1	0
Crespjà	crespjà	5	2	2	3	3
Esponellà	esponella i vilert	5	4	1	5	0
Esponellà	sentenys	3	4	1	0	1
Esponellà	vilert(no parròquia)	?	?	?	?	?
Fontcoberta	fontcuberta	?	?	?	?	?
Fontcoberta	vilavenut	?	?	?	?	?
les Preses	san pedro de las presas	?	?	?	?	?
l'Estela	(Cabanelles)	?	?	?	?	?
Maçanet de		2	8	7	9	9

Cabrenys

Maià de Montcal	maya	?	?	?	?	?
Mieres	mieras	?	?	?	?	?
Montagut i Oix	montagut i palau de Montagut	9	10	7	7	7
Montagut i Oix	oix i torrallas	0	5	3	1	0
Montagut i Oix	st. Miquel de pera(no parròquia)	?	?	?	?	?
Montagut i Oix	Talaixà (no parròquia)	?	?	?	?	?
porqueres	mata	2	0	2	2	0
porqueres	mianegas	1	0	0	1	3
porqueres	porqueras	0	0	0	0	1
porqueres	pujarnols	0	0	1	1	1
porqueres	usall	?	?	?	?	?
Sales de Llierca	Entreperes	?	?	?	?	?
Sales de Llierca	Guitarriu	?	?	?	?	?
Sales de Llierca	Sadernes	2	4	5	6	1
Sales de Llierca	Sales de Llierca	?	?	?	?	?
Sant Ferriol	almor	?	?	?	?	?
Sant Ferriol	ausinya	amb "al Mor"				
Sant Ferriol	faras	?	?	?	?	?
Sant Ferriol	juhinya	0	2	2	1	3
Sant Ferriol	niana	?	?	?	?	?
Sant Ferriol	Parròquia de Besalú	?	?	?	?	?
Sant Ferriol	torn	2	1	0	0	0
Sant Jaume de	palau de Montagut	?	?	?	?	?

Llierca						
Sant Joan les Fonts	baguda	?	?	?	?	?
Sant Joan les Fonts	san juan las fonts	?	?	?	?	?
Sant Llorenç de la Muga		7	2	8	3	3
Sant Miquel de Campmajor	falgons	2	0	0	2	0
Sant Miquel de Campmajor	san martin de campmajor i san miguel de campmajor i briolf	3	5	7	4	2
Sant Miquel de Campmajor	ventajol	?	?	?	?	?
Santa Pau	cellent	4	4	2	4	2
Santa Pau	cot	0	3	3	3	3
Santa Pau	santa pau	3	3	13	11	5
Serinyà	serinya	?	?	?	?	?
Tortellà	tortella	6	4	6	9	7
Vall de Bianya	castellar de la montaña	1	3	2	2	0
Vall d'en Bas	sant esteva de bas	?	?	?	?	?
Vilademuls	galliners	?	?	?	?	?
Vilademuls	ollers	?	?	?	?	?
Vilademuls	orfes	3	3	3	0	3
Vilademuls	parets d'empordà	?	?	?	?	?
Vilademuls	sant esteve de guialbes	?	?	?	?	?
Vilademuls	sant marçal de Quarentella	?	?	?	?	?

Vilademuls	terradelles i el vilar de terradelles	?	?	?	?	?
Vilademuls	viladamí	?	?	?	?	?
Vilademuls	vilademuls	?	?	?	?	?
Vilademuls	vilafreser	?	?	?	?	?
Vilademuls	vilamarí	?	?	?	?	?
MUNICIPI	PARRÒQUIA (denominació segons Floridablanca)	MATR. 1785	MATR. 1786	MATR. 1787	MATR. 1788	MATR. 1789
Albanyà	?	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.
Argelaguer	argelaguer	5	5	13	4	9
Banyoles	bañolas	39	30	44	47	28
Bàscara		6	2	4	1	4
Besalú	besalu	13	15	13	11	20
Beuda	beuda					
Beuda	llogorda					
Beuda	palera					
Camós	sant vicenç de camos	4	0	3	3	1
Camós	santa maria de camos	3	2	1	1	3
Crespià	crespià	5	9	7	7	4
Esponellà	esponella i vilert	0	5	4	4	4
Esponellà	sentenys	1	0	1	5	1
Esponellà	vilert(no parròquia)	5	0	2	2	1
Fontcoberta	fontcuberta	3	4	2	2	3
Fontcoberta	vilavenut	4	1	3	2	1
les Preses	san pedro de las presas	?	?	?	?	?
l'Estela	(Cabanelles)	?	?	?	?	?
Maçanet de Cabrenys		6	15	13	17	12
Maià de Montcal	maya	?	?	?	?	?
Mieres	mieras	11	13	12	4	6
Montagut i Oix	montagut i palau de	6	26	22	13	7

	montagut						
Montagut i Oix	oix i torrallas	?	?	?	?	?	
Montagut i Oix	st. Miquel de pera(no parròquia)	?	?	?	?	?	
Montagut i Oix	Talaixà (no parròquia)	?	?	?	?	?	
porqueres	mata	2	1	0	2	1	
porqueres	mianegas	1	1	2	1	3	
porqueres	porqueras	5	3	5	4	3	
porqueres	pujarnols	0	1	2	1	0	
porqueres	usall	?	?	?	?	?	
Sales de Llierca	Entreperes	?	?	?	?	?	
Sales de Llierca	Guitarriu	?	?	?	?	?	
Sales de Llierca	Sadernes	4	6	1	6	4	
Sales de Llierca	Sales de Llierca	?	?	?	?	?	
Sant Ferriol	almor	?	?	?	?	?	
Sant Ferriol	ausinya		amb "al Mor"				
Sant Ferriol	faras	?	?	?	?	?	
Sant Ferriol	juhinya	0	1	1	1	1	
Sant Ferriol	niana	?	?	?	?	?	
Sant Ferriol	Parròquia de Besalú	?	?	?	?	?	
Sant Ferriol	torn	2	3	2	2	1	
Sant Jaume de Llierca	palau de montagut	?	?	?	?	?	
Sant Joan les Fonts	baguda	?	?	?	?	?	
Sant Joan les Fonts	san juan las fonts	?	?	?	?	?	
Sant Llorenç de la Muga		4	0	5	10	1	
Sant Miquel de Campmajor	falgons	0	1	0	2	0	
Sant Miquel de Campmajor	san martin de campmajor i san miguel de campmajor i briolf	3	10	7	6	8	

Sant Miquel de Campmajor	ventajol	?	?	?	?	?
Santa Pau	cellent	4	2	2	5	2
Santa Pau	cot	7	5	4	6	5
Santa Pau	santa pau	15	24	9	18	7
Serinyà	serinya	?	?	?	?	?
Tortellà	tortella	14	7	21	16	21
Vall de Bianya	castellar de la montaña	1	1	5	1	3
Vall d'en Bas	sant esteva de bas	?	?	?	?	?
Vilademuls	galliners	?	?	?	?	?
Vilademuls	ollers	?	?	?	?	?
Vilademuls	orfes	3	2	6	0	3
Vilademuls	parets d'empordà	?	?	?	?	?
Vilademuls	sant esteve de guialbes	?	?	?	?	?
Vilademuls	sant marçal de Quarentella	?	?	?	?	?
Vilademuls	terradelles i el vilar de terradelles	?	?	?	?	?
Vilademuls	viladamí	?	?	?	?	?
Vilademuls	vilademuls	?	?	?	?	?
Vilademuls	vilafreser	?	?	?	?	?
Vilademuls	vilamarí	?	?	?	?	?

MUNICIPI	PARRÒQUIA (denominació segons Floridablanca)	MATR. 1855	MATR. 1856	MATR. 1857	MATR. 1858	MATR. 1859
Albanyà	?	8	2	1	2	6
Argelaguer	argelaguer	7	6	6	3	8
Banyoles	bañolas	35	33	41	52	38
Bàscara		?	?	?	?	?
Besalú	besalu	13	8	15	17	10
Beuda	beuda					
Beuda	llogorda					
Beuda	palera					

Camós	sant vicenç de camos		5	4	3	3	2
Camós	santa maria de camos		0	2	0	1	2
Crespià	crespià	?	?	?	?	?	
Esponellà	esponella i vilert		3	5	2	1	5
Esponellà	sentenys		1	1	2	0	1
Esponellà	vilert(no parròquia)		3	5	2	1	2
Fontcoberta	fontcuberta		3	2	4	7	1
Fontcoberta	vilavenut		0	3	2	0	0
les Preses	san pedro de las presas		5	11	11	9	6
l'Estela	(Cabanelles)		1	1	1	1	1
Maçanet de Cabrenys			15	11	15	12	13
Maià de Montcal	maya	?	?	?	?	?	
Mieres	mieras		16	9	9	7	10
Montagut i Oix	montagut i palau de Montagut		13	15	10	14	13
Montagut i Oix	oix i torrallas		?	?	?	?	?
Montagut i Oix	st. Miquel de pera(no parròquia)		7	4	0	6	3
Montagut i Oix	Talaixà (no parròquia)	?	?	?	?	?	
porqueres	mata	?	?	?	?	?	
porqueres	mianegas		2	0	5	5	3
porqueres	porqueras		3	4	7	4	2
porqueres	pujarnols		0	0	2	5	1
porqueres	usall		3	0	0	3	2
Sales de Llierca	Entreperes	?	?	?	?	?	
Sales de Llierca	Guitarriu	?	?	?	?	?	
Sales de Llierca	Sadernes		0	0	1	4	5
Sales de Llierca	Sales de Llierca		3	3	0	5	6
Sant Ferriol	almor		1	2	2	1	0
Sant Ferriol	ausinya	amb "al Mor"					

Sant Ferriol	faras	?	?	?	?	?	
Sant Ferriol	juhinya	?	?	?	?	?	
Sant Ferriol	niana	?	?	?	?	?	
Sant Ferriol	Parròquia de Besalú	?	?	?	?	?	
Sant Ferriol	torn		5	2	3	2	1
Sant Jaume de Llierca	palau de montagut	?	?	?	?	?	
Sant Joan les Fonts	baguda	?	?	?	?	?	
Sant Joan les Fonts	san juan las fonts	?	?	?	?	?	
Sant Llorenç de la Muga			9	6	5	5	9
Sant Miquel de Campmajor	falgons		1	0	2	6	0
Sant Miquel de Campmajor	san martin de campmajor i san miguel de campmajor i briolf		3	4	3	1	1
Sant Miquel de Campmajor	ventajol	?	?	?	?	?	
Santa Pau	cellent		3	0	0	2	3
Santa Pau	cot		3	2	8	3	9
Santa Pau	santa pau		5	11	13	20	16
Serinyà	serinya	?	?	?	?	?	
Tortellà	tortella		17	11	13	19	19
Vall de Bianya	castellar de la montaña		3	1	1	4	4
Vall d'en Bas	sant esteva de bas	?	?	?	?	?	
Vilademuls	galliners	?	?	?	?	?	
Vilademuls	ollers		2	4	3	2	2
Vilademuls	orfes		0	1	4	3	2
Vilademuls	parets d'empordà		0	0	1	0	2
Vilademuls	sant esteve de guialbes	?	?	?	?	?	
Vilademuls	sant marçal de Quarentella	?	?	?	?	?	
Vilademuls	terradelles i el vilar de terradelles		1	1	2	0	2
Vilademuls	viladamí		0	1	0	2	2

Vilademuls	vilademuls	?	?	?	?	?
Vilademuls	vilafreser	1	1	2	2	1
Vilademuls	vilamarí	3	2	4	6	3

Font: elaboració pròpia a partir de l'ADG

TAULA 113: EVOLUCIÓ DELS DOTIS REBUTS PER LES NÚVIES DELS SEUS PARES O TUTORS EN LLIURES CATALANES (DADES NO DEFLECTADES)

Totes les quantitats són nominals i en lliures catalanes						
1.Pagesos	1750	1771	1806	1+5	1841	1+5
	70	71	66	73	58	64
	casos	casos	casos	casos	casos	casos
1r quartil	55,25	79,5	128,5	150	91,25	98,75
mediana	108	125	256,5	300	200	250
3r quartil	234,75	437,5	600	1000	487,5	712,5
2.artesans						
	19	16	20		13	
	casos	casos	casos		casos	
1r quartil	55,5	71,25	97,5		90	
mediana	75	112,5	137,5		150	
3r quartil	128	216,25	206,25		250	
3.treballadors				3+4		3+4
	12	28	25	36	23	52
	casos	casos	casos	casos	casos	casos
1r quartil	36	40	56	60	53	60
mediana	50	60,5	100	100	77	107,5
3r quartil	72,25	101,25	125	132,5	116,5	179
4.menstrals						
			11		29	
			casos		casos	
1r quartil			79,5		100	

mediana			100	150
3r quartil			135	200
5.hisendats				
1r quartil			7 casos 1500	6 casos 2212,5
mediana			2500	2625
3r quartil			3250,5	3300
6.comerciants				
	6 casos	3 casos	11 casos	12 casos
1r quartil	38,75	223,5	175	150
mediana	50	402	300	200
3r quartil	51,5	826	400	350

Taula 114: EVOLUCIÓ DELS DOTS REBUTS PELS NUVIS DE LES NUVIES EN LLIURES CATALANES (DADES NO DEFLECTADES)

Totes les quantitats són nominals i en lliures catalanes

1.Pagesos	1750	1771	1806	1+5	1841	1+5
	62	59	41		52	
	casos	casos	casos		casos	
1r quartil	65,5	78,5	200	200	93,75	97,5
mediana	110	125	525	600	177,5	200
3r quartil	400	525	1350	1600	477,5	600
2.artesans	21	24	22		18	
	casos	casos	casos		casos	

1r quartil	65	60,25	100		100	
mediana	100	145	150		150	
3rd quartil	125	200	281,25		450	
3.treballadors	28	28	26	3+4	36	3+4
	casos	casos	casos		casos	
1st quartil	36,5	47,5	67,5	76	58,5	70
mediana	50	71,5	150	118	98,5	122,5
3rd quartil	73,75	106,75	150	212	131,25	262,5
4.menstrals		1 cas	15		32	
			casos		casos	
1st quartil			88		121,25	
mediana		300	150		200	
3rd quartil			281,5		547,5	
5.hisendats			4 casos		3 casos	
1st quartil			3250		2600	
mediana			3500		3000	
3rd quartil			3625		5350	

6.comerciants	4 casos	3 casos	11 casos	9 casos
1st quartil	47,5	75	200	150
mediana	50	125	300	200
3rd quartil	87,5	275	900	450

BIBLIOGRAFIA

- Alentorn, Laia. 2008. "El Mas Masegur de Sant Privat D'en Bas." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca* 19 (1): 211–48.
- Allen, Robert C. 2009. *The British Industrial Revolution in Global Perspective*. Cambridge : Cambridge University Press.
http://cataleg.udg.edu/record=b1276107~S10*cat.
- . 2011. "The Spinning Jenny: A Fresh Look." *The Journal of Economic History* 71.
- Alsina, Claudi, Gaspar Feliu i Montfort, and Lluís Marquet. 1996. *Diccionari de Mesures Catalanes*. Barcelona : Curial. http://cataleg.udg.edu/record=b1094489~S10*cat.
- Alvarado, Joaquim, and Rosa Ros Massana. 2006. "Treball I Pluriactivitat Al Sector Surer Català, C. 1750-1920." *Estudis d'Història Agrària* , 105–41.
- Antón Pelayo, Javier. 1998. *La Herencia Cultural : Alfabetización Y Lectura En La Ciudad de Girona (1747-1807)*. Bellaterra : Universitat Autònoma de Barcelona.
http://cataleg.udg.edu/record=b1106312~S10*cat.
- Appadurai, Arjun. 1986. *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Armengué, Joan. 2009. *Ernest Lluch I L'economia de l'Empordà*. Figueres.
http://www.emporda.info/elementosWeb/gestionCajas/EMP/File/Documents/LL_UCH_ECONOMIA_EMPORDAB.pdf.
- Baig i Aleu, Marià. 1972. "San Lorenzo de La Muga. Notas Históricas." *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 9 (1): 97–175.
- Baig i Aleu, Marià, and Marià Baig. 2007. "L'impacte de La Reial Foneria de Sant Sebastià de La Muga Sobre Els Boscos Empordanesos a Finals Del Segle XVIII." In *El Paisatge Element Vertebrador de La Identitat Empordanesa*, Actes Cng.:383–96. Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos.
- Balle, Eduardo de. 1986. "APROXIMACIÓ A LA HISTÒRIA DEL BOSC A LA GARROTXA." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca* 6: 17–41.
- Barnosell, Genís. 2015. *Girona, 1833-1874 : Una Ciutat En Transformació*. [Girona] : Ajuntament de Girona. http://cataleg.udg.edu/record=b1375179~S10*cat.
- Barrera González, Andrés. 1990. *Casa, Herencia Y Familia En La Cataluña Rural. Lógica de La Razón Doméstica*. Madrid: Alianza.
- Barris Ruset, Josep Maria, Jaume Santaló, and Bàrbara Schmitt Solà. 2009. *Guerra I Societat a Roses Entre 1773 I 1833*. Roses: Ajuntament de Roses.
- Bel, Germà. 2011. *Espanya, Capital Paris. Tots Els Camins Porten a Madrid*. 3rd ed. Barcelona: Edicions La Campana.
- Berg, Maxine. 1987. *La Era de Las Manufacturas : 1700-1820 : Una Nueva Historia de La Revolución Industrial Británica*. Barcelona : Crítica.
http://cataleg.udg.edu/record=b1049163~S10*cat.

- — —. 2004. "In Pursuit of Luxury: Global Origins of British Consumer Goods in the Eighteenth Century." *Past and Present* 182: 85–142.
- — —. 2005. *Luxury and Pleasure in Eighteenth-Century Britain*. Oxford: Oxford University Press.
- Berg, Maxine, and Helen Clifford. 1999. *Consumers and Luxury*. Edited by Maxine Berg and Helen Clifford. Manchester: Manchester University Press.
- Berg, Maxine, Pat Hudson, and Michael Sonenscher. 2002. *Manufacture in Town and Country before the Factory*. Cambridge [etc.] : Cambridge University Press.
http://cataleg.udg.edu/record=b1184940~S10*cat.
- Blasco, Yolanda, and Marc Badia-Miró. 2007. "La Industria Del Cànamo En Barcelona: De La Sociedad En Comandita a La Sociedad Anónima (1863-1919)." In *X Congrés d'Història de Barcelona - Dilemes de La Fi Del Segle, 1874-1901*. Barcelona: Arxiu Històric de Barcelona.
- Bloch, Marc Léopold Benjamin, and Étienne Bloch. 2002. *Apología Para La Historia, O, El Oficio de Historiador*. México : Fondo de Cultura Económica.
http://cataleg.udg.edu/record=b1209885~S10*cat.
- Boldizzoni, Francesco. 2013. *La Pobreza de Clío: Crisis Y Renovación En El Estudio de La Historia*. Barcelona: Crítica.
- Bolós Capdevila, Maria de. 1977. *La Comarca de Olot : Estudio de Geografía Regional*. Barcelona : Universidad de Barcelona [etc.].
http://cataleg.udg.edu/record=b1048666~S10*cat.
- Bosch, Mònica. 2000. "Hisendats, de Classe Dominant a Classe Dirigent ." *Revista de Girona, N. 202*.
- Bourdieu, Pierre. 2001. *Las Estructuras Sociales de La Economía*. 1a ed. Buenos Aires: Manantial.
- — —. 2003. "La Fabrique de L'habitus économique." *Actes de La Recherche En Sciences Sociales* 150: 79–90.
- — —. 2008. *Esbós D'autoanàlisi*. Edited by Xavier Gimeno i Torrent. 1a ed. València: Universitat de València. Servei de Publicacions.
- — —. 2010. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. 1a ed. Oxford - New York: Routledge Classics.
- Bouveresse, Jacques. 2003. "La Connaissance de Soi et La Science." *Actes de La Recherche En Sciences Sociales* 150: 59–64.
- Braudel, Ferdinand. 1993. *Civilisation Matérielle, économie et Capitalisme*. Paris: Armand Colin.
- Broad (Ed.), John, and Anton J. Schuurman (Ed.). 2014. *Wealth and Poverty in European Rural Societies from the Sixteenth to the Nineteenth Century* . Edited by John Broad and Anton J. Schuurman. Brussels: Brepols.
- Bushman, Richard Lyman. 1993. *The Refinement of America: Persons, Houses, Cities*. London: Vintage - Penguin - Random House.

- Camps i Cura, Enriqueta. 1987. "Industrialización Y Crecimiento Urbano: La Formación de La Ciudad de Sabadell." *Revista de Historia Económica - Journal of Iberian and Latin American Economic History*, 5 (1): 49–72.
- Carbonero y Sol, León. 1864. *Tratado Teórico-Práctico Del Matrimonio, de Sus Impedimentos Y Dispensas*. Sevilla: Imprenta de A. Izquierdo.
- Carmona Badia, Xán. 1990. *El Atraso Industrial de Galicia*. Barcelona.
- Carr, Lois Green, and Lorena S. Walsh. 1988. "Lifestyles and Standards of Living in the British Colonial Chesapeake." In *Inventaries Après-Decés et Ventes de Meubles: Apports à Une Histoire de La Vie économique et Quotidienne, 14-19e Siècle*, edited by Micheline Baulant, Anton J. Schuurman, and Paul Servais, 109–30. Louvain-la-Neuve: Academia.
- . 1994. "Changing Lifestyle and Consumer Behaviour in the Colonial Chesapeake." In *Of Consuming Interests: The Style of Life in the Eighteenth Century*, edited by Cary Carson, Richard Hoffman, and Peter J Albert, 59–166. Charlottesville: University Press of Virginia.
- Carson, Cary. 1994. "The Consumer Revolution in Colonial British America: Why Demand?" In *Of Consuming Interests: The Style of Life in the Eighteenth Century*, edited by Ronald Hoffman, Peter J. Albert, and Cary Carson. Charlottesville: University Press of Virginia.
- Charoenloet, Voravidh. 1993. "Informal Sector: The Economy of the Poor?" In *Entrepreneurship and Socio-Economic Transformation in Thailand and Southeast Asia*, edited by Krayudh Dhiritayakinant. Bangkok: The Social Research Institute of Chulalongkorn University.
- Clara i Resplandís, Josep. 1977. "Salt a Mitjan Segle XIX. L'Origen de La Mà D'obra Atreta per La Indústria Tèxtil." *Revista de Girona*, 187.
- . 1981. "El Poblament de La Garrotxa a Les Darreries Del Segle XVIII. El Nomenclàtor Diocesà Del 1790." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca* 4: 59–67.
- . 1984. "Les Fàbriques Gironines Del Segle XVIII." In *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, 545–52. Barcelona.
- Cohen, Jeffrey H. 2001. "Textile, Tourism and Community Development." *Annals of Tourism Research* 28 (2): 378–98.
- Compte, Albert. 1993. "Vida Rural a Les Terres Marginals de l'Empordà, Durant La Primera Meitat Del Segle XIX." *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 26: 176–232.
- Congost Colomer, Rosa. 2014. "Més Enllà de Les Etiquetes. Reflexions Sobre L'anàlisi Dels Grups Socials Humils. La Regió de Girona (1770-1850)." *Recerques: Història, Economia, Cultura* 68: 165–91.
- Congost, Rosa. 1989. *Els Propietaris I Els Altres Anàlisi D'unes Relacions D'exploració : La Regió de Girona, 1768-1862*. Bellaterra : Universitat Autònoma de Barcelona. http://cataleg.udg.edu/record=b1040162~S10*cat.

- . 1997. “De Pagesos a Hisendats: Reflexions Sobre L’anàlisi Dels Grups Socials Dominants. La Regió de Girona (1780-1840).” *Recerques: Història, Economia, Cultura* 35: 51–72.
- . 2001. “Guerra, Pàtria I Estadística: El Despertar Polític Dels Hisendats Gironins (1795-1800).” *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins* 42: 379–95.
- . 2003. “Property Rights and Historical Analysis: What Rights? What History?Property Rights and Historical Analysis: What Rights? What History?” *Past and Present* 181 (1): 73–106.
- . 2007a. *Tierras, Leyes, Historia : Estudios Sobre “La Gran Obra de La Propiedad.”* Barcelona : Crítica. http://cataleg.udg.edu/record=b1226075~S10*cat.
- . 2007b. “Sobre Casos Intermediaris I Creixements Espontanis. Els Treballadors de La Regió de Girona.” *Estudis d’Història Agrària* 20: 133–54.
- . 2008. *Dels Capbreus Al Registre de La Propietat : Drets, Títols I Usos Socials de La Informació a Catalunya (segles XIV-XX)*. Girona : Documenta Universitaria. http://cataleg.udg.edu/record=b1264376~S10*cat.
- Congost, Rosa, Eulàlia Esteve, and Albert Serramontmany. 2011. “Living Standards and Consumer Goods in the Catalan Countryside during the Second Half of the Eighteenth Century. Some Hypotheses.” In *2e Journées d’Histoire Des Campagnes Européennes de Ca Tron*. Tréviso.
- Congost, Rosa, Josep Portell i Tapias, Enric Saguer i Homs, and Albert Serramontmany. 2012. “Dispensation from Banns. A Data Source for Historical Demography and Social History.” *Population* 67 (3): 465–78.
- Congost, Rosa, and Rosa Ros. 2013. “Change in Society, Continuity in Marriage: An Approach to Social Dynamics through Marriage Contracts (Catalonia, 1750–1850).” *Continuity and Change* 28 (2): 273–306.
- Congost, Rosa, Rosa Ros, and Enric Saguer. 2016. “Beyond Life Cycle and Inheritance Strategies. The Rise of a Middling Social Group in an Ancien Régime Society (Catalonia, Eighteenth Century).” *Pendent de Publicació* - (-): 42.
- Congost, Rosa, and Rui Santos. 2010. *Contexts of Property in Europe: The Social Embeddedness of Property Rights in Land in Historical Perspective*. Turnhout : Brepols. http://cataleg.udg.edu/record=b1305136~S10*cat.
- Congost, Rosa, Xavier Torres i Sans, Enric Saguer i Homs, and Pere Gifre i Ribas. 1999. “L’evolució Del Contracte de Masoveria (Girona, S. XIV-XVIII).” In *Homes, Masos, Història. La Catalunya Del Nord-Est (segles XI-XX)*, 269–98. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- Constans, Lluís G. 1987. *Banyoles*. Banyoles.
- Coppola, Gauro. 1991. “Equilibri Economici E Transformazioni Nell’area Alpina in Età Moderna: Scarsità Di Risorse Ed Economia Integrata.” In *Lo Spazio Alpino: Area Di Civiltà, Regione Cerniera*, edited by Gauro Coppola and Pierangelo Schiera, 9th ed., 203–22. Napoli: Liguori Editore.
- Cruz, Jesús. 2003. “La Construcción de Una Nueva Identidad Liberal En El Madrid Del

- XIX: El Papel de La Cultura Material Del Hogar." *Revista de Historia Económica* 21 (extra number).
- de Moor, Tine, and Jan Luiten van Zanden. 2010. "Girl Power: The European Marriage Pattern and Labour Markets in the North Sea Region in the Late Medieval and Early Modern Period." *The Economic History Review* 1: 1–33.
- de Riquer, Borja. 2002. *Història, Política, Societat I Cultura Dels Països Catalans*. Edited by Borja de Riquer. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- de Vries, Jan. 1994a. "The Industrial and Industrious Revolutions." *The Journal of Economic History* 54: 249–70.
- . 1994b. "Between Purchasing Power and the World of Goods." In *Consumption and the World of Goods*, edited by J.C. Brewer and Robert Porter, 85–132. New York.
- . 2008. *The Industrious Revolution: Consumer Behavior and the Household Economy, 1650 to the Present*. Cambridge: Cambridge.
- de Zamora, Francisco. 1973. *Diario de Los Viajes Hechos En Cataluña de Francisco de Zamora*. Barcelona: Curial.
- Del Pozo i Ferrer, Montserrat. 2003a. "La Pairalia Ferrer Noguer de Besalú." *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 44: 185–232.
- . 2003b. "El Mas Costa de Besalú, Una Pairalia Pagesa." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca* 16: 93–120.
- Delger, Henk, and Jan Kok. 1998. "Bridegrooms and Biases: A Critical Look at Study of Intergenerational Mobility on the Basis of Marriage Certificates." *Historical Methods* 31 (3): 113–21.
- Deschanel, Boris. 2014. "Champ et Habitus économiques Dans Le Dauphiné Préindustriel Au Xviiiè Siècle." *Revue Française de Socio-Economie* 13 (1): 49–65. [http://gtbib-bv.udg.edu/gtb/gtbib.php?aplicacion=sod&tipo=consulta&plantilla=usuario_peticiones.php&tabla=peticiones&relaciones\[\]=peticiones_refbib&pestanya=&campo=PETICION&texto=21401068&operadores\[sod_peticiones.CODI_USU\]=IGU&campo\[sod_peticiones.CODI_USU\]=!U4000493&export=mendeley](http://gtbib-bv.udg.edu/gtb/gtbib.php?aplicacion=sod&tipo=consulta&plantilla=usuario_peticiones.php&tabla=peticiones&relaciones[]=peticiones_refbib&pestanya=&campo=PETICION&texto=21401068&operadores[sod_peticiones.CODI_USU]=IGU&campo[sod_peticiones.CODI_USU]=!U4000493&export=mendeley).
- Desconegut (F. Montsalvatge?). 1872. "Anécdotas Y Curiositats Literarias." *La Renaixensa*.
- Douglas, Mary, and Baron Isherwood. 1980. *The World of Goods: Towards an Anthropology of Consumption*. Harmondsworth: Penguin.
- Duran, Montserrat. 2003. "Oferta Y Consumo de Tejidos En Cataluña En La Segunda Mitad Del Siglo XVII." *Revista de Historia Económica* 21 (extra): 61–88.
- Durkheim, Émile. 1977. *L'Évolution Pédagogique En France*. Paris: Alcan.
- Elias, Norbert. 2000. *The Civilizing Process*. Hoboken: Blackwell Publishing .
- Enrech i Molina, Carles. 2003. *El Pla Contra La Muntanya: La Crisi de La Indústria Tèxtil Del Pla I La Colonització Fabril de La Muntanya (1874-1904)*. Lleida: Edicions de la

Universitat de Lleida.

- Esteve Torras, Eulàlia. 2011. "Homes, Terres, Cases i Masos Del Baix Empordà. Estudi de Les Transformacions Socials Als Segles XVIII I XIX." Universitat de Girona. <http://www.tdx.cat/handle/10803/7861>.
- Fattaciu, Irene. 2013. "Exotic Products, Luxury and New Forms of Sociability. Changing Patterns of Consumption in 18th-Century Madrid." In *Cultural Exchange and Consumption Patterns in the Age of Enlightenment: Europe and the Atlantic World.*, edited by Veronika Hyden-Hanscho, Renate Pieper, and Werner Stangl. Bochum: Verlag Dr. Dieter Winkler.
- Ferrer i Alòs, Llorenç. 2007. "Una Revisió Del Creixement Demogràfic de Catalunya En El Segle XVIII a Partir Dels Registres Parroquials." *Estudis D'història Agrària* 20: 17–68.
- . 2012. "El Creixement Divers de La Catalunya Del Segle XVIII. Protoindustrialització?" *Catalan Historical Review* 5: 195–209.
- Fioretti, Guido. 2001. "Information Structure and Behaviour of a Textile Industrial District." *Journal of Artificial Societies and Social Simulation* 4 (4). <http://jasss.soc.surrey.ac.uk/4/4/1.html>.
- Floridablanca, José Moñino Redondo. 1967. *El Cens Del Comte de Floridablanca, 1787: Part de Catalunya*. Edited by Josep Iglésies. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana. http://cataleg.udg.edu/record=b1224714~S10*cat.
- Floud, Roderick. 2012. "Book Reviews: Food, Energy and the Creation of Industriousness." *Economic History Review* 65 (4): 1574–75.
- Fontaine, Laurence. 1996. *History of Pedlars in Europe*. Durham: Duke University Press Books.
- Foucault, Michel. 2003. "Society Must Be Defended": *Lectures at the Collège de France, 1975-1976*. New York: Picador.
- French, Henry. 2007. *The Middle Sort of People in Provincial England, 1600-1750*. Oxford: Oxford University Press.
- Garcia Espuche, Albert. 1998. *Un Siglo Decisivo. Barcelona Y Catalunya (1550-1640)*. Barcelona: Alianza.
- García García, Mª Magdalena. 1996. "Condiciones de La Vida Material de Los Vigueses Según Los Inventarios Post-Mortem En Los Siglos XVII Y XVIII." "Glaucopis" *Boletín Del Instituto de Estudios Vigueses* 2.
- Garcia i Balañà, Albert. 2007. "«LO TREBALL QUE COSTA DE MANEJAR ESTA FÀBRICA...» ESTACIONALITATS PAGESES I TREBALL FEMENÍ EN ELS ORÍGENS DE LA FILATURA FABRIL (1794-1804)." In *Antoni Saumell I Soler. Miscel.lània In Memoriam*, edited by Josep M. Delgado and Jordi Ibáñez Fanés, 181–207. Barcelona: IEP/UPF.
- . 2010. "La Fabricació de la Fàbrica. Treball i Política a la Catalunya Cotonera (1784-1884)." Universitat Pompeu Fabra. <http://www.tdx.cat/handle/10803/7477>.

- Garcia Orallo, Ricard. 2014. "Indebted Landlords or Rentiers with a New Strategy? Landlords in Face of the Agrarian Crises of the End of the 19th Century. The Catalan Example ." In *ESSHC 2014 (Wien)*. Rural Network. Wien.
- Garganté Llanes, Maria. 2009. "Aspectes D'una Pairalia Gironina: El Noguer de Segueró Segons Els Inventaris ." In *Família Pagesa I Economia Rural*, edited by Jordi Bolòs i Masclans, Antonieta Jarne i Mòdol, and Enric Vicedo i Rius. Lleida: Ajuntament d'Alguaire.
- Garrabou, Ramon. 2006. "Mercats de Treball." In *Història Agrària Dels Països Catalans, Segles XIX-XIX.*, edited by Emili Giralt i Raventós, Josep Maria Salrach, and Ramon Garrabou, 1st ed., 305–24. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona.
- Gelabert, Joseph. 1918. "El Vora-Tosca. Conferència Científich-Artística Il·lustrada En Nombrosos Gravats Y Tricomies." In *Parchs Nacionals d'Olot*. Olot.
- Giddens, Anthony. 1995. *La Constitución de La Sociedad : Bases Para La Teoría de La Estructuración*. Buenos Aires : Amorrortu.
http://cataleg.udg.edu/record=b1094451~S10*cat.
- Gifre i Ribas, Pere. 2009. " En La Prehistòria Dels Hisendats. De Senyors útils a Propietaris (vegueria de Girona, 1486-1730)." Universitat de Girona.
- . 2012. *Els Senyors útils I Propietaris de Mas. La Formació Històrica D'un Grup Social Pagès (Vegueria de Girona, 1486-1730)*. Barcelona: Fundació Noguera.
- Giralt Raventós, Emili, Josep M. Salrach, and Eva Serra Puig. 2008. *Història Agrària Dels Països Catalans. Edat Moderna. Vol. 3*. Barcelona: Servei de publicacions de l'Universitat Autònoma de Barcelona.
- Grabolosa Puigredon, Ramon. 1973. *Besalú: Un País Aspre I Antic*. 1a ed. Barcelona: Montblanc-Martin.
- Grabuleda i Sitjà, Josep, Antoni Rigau i Rigau, and Miquel Rustullet i Noguer. 1999. *La Fàbrica de Banyoles : Les Saques : 1914-1989*. Banyoles: Ajuntament de Banyoles.
- Gutiérrez Martínez, Jesús Marc, and Joan Abad Arbussé. 2008. *Història de La Garrotxa*. Girona : Diputació de Girona. http://cataleg.udg.edu/record=b1257693~S10*cat.
- Hailwood, Mark, and Brodie Waddell. 2009. "Plebeian Cultures in Early Modern England: Thirty-Five Years after E. P. Thompson." *Social History* 34 (4): 472–76.
- Held, David. 1999. *Global Transformations : Politics, Economics and Culture*. Oxford : Polity Press. http://cataleg.udg.edu/record=b1129690~S10*cat.
- Hernández, Ricardo. 2003. "El Trabajo En La Industria Textil de Tierra de Campos a Medios Del Siglo XVIII: La Fábrica de Astudillo." In *¿Privilegios O Eficiencia? Mujeres Y Hombres En Los Mercados de Trabajo*, edited by Carmen Sarasúa and Lina Gálvez. Alicante.
- Hudson, Pat. 1989. *Regions and Industries : A Perspective on the Industrial Revolution in Britain*. Cambridge [etc.] : Cambridge University Press.
http://cataleg.udg.edu/record=b1081433~S10*cat.
- Hugas, Serramontmany i, Albert. 2011. "Fonts per a L'estudi de Les Estructures Socials

- En Una època de Canvi Històric. El Corregiment de Girona, 1787-1807.”
Universitat de Girona.
- Huguet, Ramona. 1990. *Els Artesans de Lleida: 1680-1808*. Lleida: Pagès Editors.
- Jonas, Raymond Anthony. 1994. *Industry and Politics in Rural France: Peasants of the Isère, 1870-1914*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Justafre, Marc. 2009. “Aliances Dels Justafre de Les Illes I Dels Cardona de Maçanet de Cabrenys, Una Estratègia D’enfortiment I D’ascensió Social Entre Pagesos Del Pirineu Català Del Segle XVII Fins Al Principi Del XIX .” In *Congrés Sobre Sistemes Agraris, Organització Social I Poder Local* , edited by Jordi Bolòs i Masclans, 319–33. Lleida: Universitat de Lleida.
- . 2013. *Les Justafre et Las Illas Une Famille et Une Communauté Catalanes Du XVIe Au XIXe Siècle*. Perpignan: Trabucaire.
- Kriedte, Peter, Hans Medick, and Jürgen Schlumbohm. 1981. *Industrialization before Industrialization : Rural Industry in the Genesis of Capitalism*. Cambridge [etc.] : Cambridge University Press. http://cataleg.udg.edu/record=b1040252~S10*cat.
- Kuhn, Thomas S. 2007. *L’Estructura de Les Revolucions Científiques*. Santa Coloma de Queralt : Obrador Edendum. http://cataleg.udg.edu/record=b1247801~S10*cat.
- Lencina Pérez, Xavier. 1998. “Espais I Objectes Quotidians. Els Inventaris Post Mortem Catalans En El Context Europeu.” *Pedralbes: Revista d’Història Moderna* 18 (1): 303–10.
- Llongarri i Montsalvatge, Ramon. 1990. “Apunts per a L’estudi Del Cultiu de La Vinya a La Garrotxa.” *Annals Del Patronat d’Estudis Històrics d’Olot I Comarca* , 93–108.
- Lluch, Ernest. 1981. “La Revolució Industrial a La Garrotxa (1777-1822).” *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins* 25: 193–230.
- Loveman, Kate. 2013. “The Introduction of Chocolate into England: Retailers, Researchers, and Consumers, 1640-1730.” *Journal Of Social History* 47 (1): 27–46.
- Marfany, Julie. 2006. “Choices and Constraints: Marriage and Inheritance in Eighteenth- and Early-Nineteenth-Century Catalonia.” *Continuity and Change* 21 (1): 73–106.
<http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=435369>.
- . 2010. “Is It Still Helpful to Talk about Protoindustrialization? Some Suggestions from a Catalan Case Study.” *The Economic History Review* 63: 942–73.
- . 2012. *Land, Proto-Industry and Population in Catalonia, C. 1680-1829 An Alternative Transition to Capitalism?* Farnham: Ashgate.
- Margairaz, Dominique. 2012. “City and Country: Home, Possessions, and Diet, Western Europe 1600-1800.” In *The Oxford Handbook of the History of Consumption* , edited by Frank Trentmann (Ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Martínez López, David, and Manuel Martínez Martín. 2003. “El Trabajo Femenino Y La Economía Campesina de Subsistencia En Andalucía: Las Hilanderas de Montefrío

- (1826-1851) ." In *¿Privilegios O Eficiencia? Mujeres Y Hombres En Los Mercados de Trabajo*, edited by Carmen Sarasúa and Lina Gálvez. Alicante.
- Martínez Quintanilla, Pedro. 1865. *La Provincia de Gerona : Datos Estadísticos Sobre Su Territorio, Población, Beneficiencia, Baños Y Aguas Minerales ...* Gerona : Impr. de F. Dorca sucesor de J. Grases. http://cataleg.udg.edu/record=b1273090~S10*cat.
- Marx, Karl. 2010. *El Capital: Crítica de La Economía Política*. . Edited by César Rendueles and Manuel Sacristán Luzón. Madrid: Alianza.
- McKendrick, Neil. 1982. *The Birth of a Consumer Society: The Commercialization of Eighteenth Century England* . Bloomington: Indiana University Press.
- Mendels, Franklin. 1972. "Proto-Industrialization: The First Phase of the Industrialization Process." *The Journal of Economic History* 31: 241–61.
- Moisio, Sami, and Anssi Paasi. 2013. "Beyond State-Centricity: Geopolitics of Changing State Spaces." *Geopolitics* 18 (2): 255–66.
- Montsalvatge i Fossas, Francesc. 1908. *Noticias Historicas Volum XIX*. Girona: Imprenta de Eusebio Simó. <https://archive.org/details/noticiashistoric19mons>.
- Moreno Claverías, Belén. 2003. "Pautas de Consumo Y Diferenciación Social En El Penedés a Finales Del Siglo XVII: Una Propuesta Metodológica a Partir de Inventarios Sin Valoraciones Monetarias." *Revista de Historia Económica - Journal of Iberian and Latin American Economic History* 21 (Extra 4): 207–45.
- . 2006a. "Révolution de La Consommation Paysanne? Modes de Consommation et Différenciation Sociale de La Paysannerie Catalane, 1670-1790." *Histoire & Mesure* 21 (1): 141–83.
- . 2006b. "Lugar de Residencia Y Pautas de Consumo. El Penedés Y Barcelona, 1770-1790." *Revista de Historia Industrial* 31 (2): 139–65.
- . 2007. *Consum I Condicions de Vida a La Catalunya Moderna: El Penedès, 1670-1790*. Vilafranca del Penedès: Edicions i Propostes Culturals Andana.
- . 2014. "Class versus Consumption and Consumption versus Class: The Role of Consumption in the Process of Upward Social Mobility in Pre-Industrial Catalonia." In *Wealth and Poverty in European Rural Societies from the Sixteenth to the Nineteenth Centuries*, edited by Anton Schuurman and John Broad, 139–56. Brussels: Brepols.
- Muldrew, Craig. 2011. *Food, Energy and the Creation of Industriousness : Work and Material Culture in Agrarian England, 1550-1780*. Cambridge: Cambridge University Press. http://cataleg.udg.edu/record=b1336547~S10*cat.
- . 2012. "'Th'ancient Distaff' and 'Whirling Spindle': Measuring the Contribution of Spinning to Household Earnings and the National Economy in England, 1550-1770." *Economic History Review* 65: 498–526.
- Nadal, Jordi. 1975. *El Fracaso de La Revolución Industrial En España : 1814-1913*. Esplugues de Llobregat : Ariel. http://cataleg.udg.edu/record=b1035315~S10*cat.
- . 1988. *Història Econòmica de La Catalunya Contemporània*. Barcelona :

- Enciclopèdia Catalana. http://cataleg.udg.edu/record=b1052976~S10*cat.
- Ogilvie, Sheilagh, and Markus Cerman. 1996. *European Proto-Industrialization: An Introductory Handbook*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Okuno, Yoshimoto. 1999. "Entre La Llana I El Cotó. Una Nota Sobre Lextensió de La Indústria Del Cotó Als Pobles de Catalunya El Darrer Quart Del Segle Xviii." *Recerques: Història, Economia, Cultura* 3: 47–76.
- Otto, J.S., and N.E. Anderson. 1982. "Slash-and-Burn Cultivation in the Highlands South: A Problem in Comparative Agricultural History." *Comparative Studies in Society and History* 24 (1): 131–47.
- Overton, Mark. 2004. *Production and Consumption in English Households, 1600-1750*. London [etc.] : Routledge. http://cataleg.udg.edu/record=b1209887~S10*cat.
- Paasi, Anssi. 1986. "The Institutionalization of Regions: A Theoretical Framework for Understan-Ding the Emergence of Regions and the Constitution of Regional Identity." *Fennia* 164 (1): 105–46.
- . 1998. "Boundaries as Social Processes: Territoriality in the World of Flows." *Geopolitics* 3 (1): 69–81.
- Pagès i Pons, Joan. 1988. "La Nissaga Dels Campderrich de Sant Iscle de Colltort." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca* 8 (1): 139–81.
- Painter, Joe. 2002. "Pierre Bourdieu." In *Thinking Space*, edited by Mike Crang and Nigel J. Thrift, 239–59. London: Routledge.
- Panjek, Aleksander. 2013. *Integrated Rural Economy in Early Modern Western Slovenia*. 9.1.4. Land- and Credit-Market Participation and Inequality - a Self-Sustaining Process? Bern.
- Parthasarathi, Prasannan, and Giorgio Riello. 2012. "From India to the World: Cotton and Fashionability." In *The Oxford Handbook of the History of Consumption*, edited by Frank Trentmann, 145–72. Oxford - New York: Oxford University Press.
- Polanyi, Karl. 1957. *The Great Transformation*. Boston [Mass.] : Beacon. http://cataleg.udg.edu/record=b1345439~S10*cat.
- Pothier, Robert Joseph. 1846. *Tratado Del Contrato de Matrimonio*. Edited by Mariano Noguera and Francisco Carles. Barcelona: Imprenta y litografia de J. Roger.
- Puig i Reixach, Miquel. 1988. *Les Primeres Companyies per a La Fabricació de Gènere de Punt a Olot (1774-1780)*. Olot.
- . 1996. "La Indústria de La Pell a Olot En El Primer Quart Del Segle XVIII." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca*, 75–108.
- . 2005. "Abans Que Hi Arribés El Cotó: El Treball de La Llana a La Garrotxa Al Segle XVIII." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca* 22: 39–76.
- . 2009. "Els Boscós Olotins En El Segle XVIII." *Estudis Històrics de La Garrotxa* 4: 181–83.
- . 2010. "L'ensenyament de Les Nenes Al Segle XVIII Als Corregiments de Girona I

- Vic: Entre La Caritat I La Indústria Popular." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca* 21: 11–33.
- . 2011. "Ferrers, Rellotgers I Fabricants Reials D'estisores D'abaixar: Els Planas d'Olot Al Segle XVIII." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca* 22: 13–65.
- . 2012a. "Dades de Població d'Olot Al Segle XVIII." *Olot 1700. Pàgina Personal D'en Miquel Puig I Reixach*. <http://www.miquelpuig.cat/2012/10/dades-de-poblacio-dolot-al-segle-xviii.html>.
- . 2012b. "L'afició Dels Olotins Al vi." <http://www.miquelpuig.cat>.
- . 2012c. "Puigcerdà I Olot: Els Primers Passos En La Fabricació de Gènere de Punt de Cotó a Màquina (1772-1783)." *Olot 1700. Pàgina Personal D'en Miquel Puig I Reixach*. http://www.miquelpuig.cat/2012_04_01_archive.html.
- . 2014a. "El Sabó, Una Manufactura Olotina Del Segle XVIII Poc Coneguda ." *Miquelpuig.cat*.
- . 2014b. "De Com l'Olotí Bartomeu Morató I de Ferrer Fou Armat Cavaller El 1707." *Olot 1700: Pàgina Personal D'en Miquel Puig I Reixach*. <http://www.miquelpuig.cat/2014/10/de-com-loloti-bartomeu-morato-i-de.html>.
- Pujade, Patrice. 2005. "Après Pierre Vilar. Un Tour D'horizon Dans L'historiographie Rurale de La Catalogne Moderne." *Histoire & Sociétés Rurales* 24 (2): 57–82. www.cairn.info/revue-histoire-et-societes-rurales-2005-2-page-57.htm.
- Ramos Palencia, Francisco C. 2001. "Pautas de Consumo Familiar En La Castilla Preindustrial: Palencia, 1750-1850." *Revista de Historia Económica* 19 (1): 37–60.
- . 2003. "La Demanda de Textiles de Las Familias Castellanas a Finales Del Antiguo Régimen, 1750-1850: ¿aumento Del Consumo Sin Industrialización?" *Revista de Historia Económica* 21 (1): 141–81.
- Reixach i Planella, Salvador. 1993. "Santa Pau Al Final Del Set-Cents. Notes de Demografia I Societat." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca* 11: 123–63.
- Roca Fabregat, Pere. 2012. "Reflexions Al Voltant D'unes Notes de Bosch I Cardellach Sobre La Ramaderia I L'alimentació a Sabadell a Finals Del Segle Xviii." *Arraona* 33: 64–71.
- Roche, Daniel. 1991. *La Culture Des Apparences*. Paris: Seuil .
- . 1997. *Histoire Des Choses Banales : Naissance de La Consommation (XVIII-XIXe Siècle)* . Paris: Fayard .
- Rodríguez Campomanes, Pedro. 1991. *Discurso Sobre El Fomento de La Industria Popular : 1774 ; Discurso Sobre La Educación Popular de Los Artesanos Y Su Fomento (1775)*. Oviedo : Grupo Editorial Asturiano. http://cataleg.udg.edu/record=b1022713~S10*cat.
- Romagosa Casals, Francesc. 2008. "El Procés Històric de Dessecació D'estanys a La Plana Empordanesa." *Documents d'Anàlisi Geogràfica* 53: 71–90.

- Ronquillo, José O. 1851. *Diccionario de Materia Mercantil, Industrial Y Agrícola*. Barcelona.
- Ros Massana, Rosa. 1999. *La Industria Textil Lanera de Béjar : 1680-1850 : La Formación de Un Enclave Industrial*. Valladolid : Junta de Castilla y León. Consejería de Educación y Cultura.
http://cataleg.udg.edu/record=b1115765~S10*cat.
- . 2010. *Els Capítols Matrimonials : Una Font per a La Història Social*. Girona : Documenta Universitaria. http://cataleg.udg.edu/record=b1292694~S10*cat.
- . 2013. "Les Transformations Dans La Condition Des Veuves En catalogneUne Analyse Des Changements Du Système Dotal, de L'usufruit et Des Pratiques Héritaires Dans La Région de Gérone (1770-1860)." *Annales de Démographie Historique* 126 (2): 173–207.
- Saguer, Enric. 2005. *Treball Agrari I Reproducció Econòmica (el Baix Empordà 1850-1880)*. Girona: Institut de Recerca Històrica.
- Saguer i Hom, Enric, and José Alvarado. 2005. *Els Últims Hereus : Història Oral Dels Propietaris Rurals Gironins, 1930-2000*. Barcelona : Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. http://cataleg.udg.edu/record=b1204741~S10*cat.
- Sahlins, Peter. 1998. *Forest Rites: The War of the Demoiselles in Nineteenth-Century France*. Cambridge, EUA: Harvard University Press.
- Samuel, Ralph. 1977. "Workshop of the World: Steam Power and Hand Technoloy in Mid-Victorian Britain." *History Workshop Journal* 3 (1): 6–72.
- Santaló, Jaume. *Capítol II: La "Liberal Villa de Figueras."* Treball Inèdit.
- Schlumbohm, Jürgen. 1992. "From Peasant Society to Class Society: Some Aspects of Family and Class in a Northwest German Protoindustrial Parish, 17th-19th Centuries." *Journal of Family History* 17: 183–99.
- Scott, James C. 1999. *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. New Haven: Yale University Press.
- Serrano i Jiménez, Lluís. 2014. "Els Tancaments de Terres a La Catalunya Del Segle XIX." Universitat de Girona.
[https://www.google.es/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCIQFjAAahUKEwifsf7wvJzIAhXDuhokHbyrBgl&url=http://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/10075/tljsj1de1%20\(1\).pdf?sequence=4&usq=AFQjCNFNWDFWEtDbeQipaKhCeBBaT](https://www.google.es/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCIQFjAAahUKEwifsf7wvJzIAhXDuhokHbyrBgl&url=http://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/10075/tljsj1de1%20(1).pdf?sequence=4&usq=AFQjCNFNWDFWEtDbeQipaKhCeBBaT).
- Shagan, Ethan. 2012. "Book Reviews: Food, Energy, and the Creation of Industriousness." *American Historical Review* 117 (4): 1293–94.
- Shammas, Carole. 1990. *The Pre-Industrial Consumer in England and America*. Oxford: Oxford University Press.
- Sharpe, Pamela. 1999. "The Female Labour Market in English Agriculture during the Industrial Revolution: Expansion or Contraction?" *The Agricultural History Review* 47: 161–81.

- Simón, Antoni. 1993. "Deindustrialització Y Movimientos Migratorios En La Cataluña Del Ochocientos. El Caso de La Ciudad de Olot." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca* 12: 199–215.
- Skipp, Victor. 1970. "Economic and Social Change in the Forest of Arden." In *Land, Church and People: Essays Presented to Prof. H.P.R. Finberg*, edited by Joanne Thirsk. Reading.
- . 1978. *Crisis and Development: An Ecological Case Study of the Forest of Arden, 1570-1674*. London.
- Smith, S.D. 1996. "Accounting for Taste: British Coffee Consumption in Historical Perspective." *The Journal of Interdisciplinary History* 27 (2): 183–214.
- Sobrado Correa, Hortensio. 2003. "Los Inventarios Post-Mortem Como Fuente Privilegiada Para El Estudio de La Historia de La Cultura Material En La Edad Moderna." *Hispania* LXIII (3): 825–62.
- Solà i Colomer, Xavier. 1996. "Una Aproximació a La Demografia Històrica de Sant Feliu de Pallerols, a Través Dels Seus Registres Sacramentals: 1721-1809." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca* 14: 155–94.
- . 2007. "Els Emprius de L'obra de Sant Privat de Bas a L'època Moderna: La Intervenció Del Bisbe Pel Manteniment D'un Patirmoni Comú. ." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca* 18: 19.
- Sombart, Werner. 1922. *Luxus Und Kapitalismus*. 2a ed. München/Leipzig: Dunker & Humblot.
- Tello, Enric. 1995. *Cervera I La Segarra Al Segle XVIII : En Els Orígens D'una Catalunya Pobra, 1700-1860*. Lleida : Pagès.
http://cataleg.udg.edu/record=b1105209~S10*cat.
- Terol i Reig, Vicent. 2007. "LA GUERRA DE SUCESSIÓ A LA VALL D'ALBAIDA." *AGUAIITS* 24-25: 217–51.
- Terradas, Dolors. 1985. *Aproximació a Un Exemple D'industrialització No Reeixit: Banyoles 1700-1900*. Banyoles: Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles.
- . 2000. "Economia I Societat." In *Història Del Pla de l'Estany*, edited by Joaquim Tremoleda, 1st ed. Girona: Diputació de Girona.
- Terradas i Viñals, Dolors. 1982a. "Població I Societat a Banyoles Al Segle XVIII." Universitat Autònoma de Barcelona.
- . 1982b. "Les Epidèmies de Còlera a Banyoles En El Segle XIX." *Revista de Girona*. Girona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Thirsk, Joan. 1961. "Industries in the Countryside." In *Essays in the Economic and Social History of Tudor and Stuart England*, edited by F.J. Fisher, 70–78. Cambridge.
- Thompson, Edward Palmer. 1968. *The Making of the English Working Class*. Harmondsworth [etc.] : Penguin.
http://cataleg.udg.edu/record=b1199631~S10*cat.
- . 1991. *Customs in Common*. London: Merlin Press.

- Thomson, J.K.J. 1992. *A Distinctive Industrialization: Cotton in Barcelona 1728-1832*. Cambridge: Cambridge University Press.
- . 2003. "Transferring the Spinning Jenny to Barcelona: An Apprenticeship in the Technology of the Industrial Revolution." *Textile History* 34: 21–46.
- Thrift, Nigel J. 1983. "On the Determination of Social Action in Space and Time." *Environment and Planning D* 1 (1): 23–57.
- To Figueras, Lluís, and Rosa Congost. 1999. *Homes, Masos, Història : La Catalunya Del Nord-Est : Segles XI-XX*. Girona [etc.] : Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona [etc.]. http://cataleg.udg.edu/record=b1124050~S10*cat.
- Torra, Lúdia. 1997. "Comercialización Y Consumo de Tejidos En Cataluña (1650-1850)." *Revista de Historia Industrial* 11: 177–95.
- . 1998. "Comerç, Difusió I Consumde Teixits D'importació a Catalunya Durant EIXVIII." *Pedralbes* 8: 73–82.
- . 1999. "Pautas de Consumo Textil En La Cataluña Del Siglo XVIII. Una Visión a Partir de Los Inventarios Post-Mortem." In *Consumo, Condiciones de Vida Y Comercialización. Cataluña Y Castilla: XVII-XIX*, edited by Jaume Torras and Bartolomé Yun. Valladolid.
- Torras, Jaume. 1984. "Especialización Agrícola E Industria Rural En Cataluña En El Siglo XVIII." *Revista de Historia Económica* 2 (3): 113–27.
- . 2009. *Fabricants Sense Fàbrica. Els Torelló, d'Igualda 1691-1794*. Vic.
- Torrent, Rafel. 1977. "Dades Històriques de La Industria Tèxtil a Olot I Comarca, I d'Esteve Paluzie." *Annals Del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot I Comarca* 2: 295–389.
- Torres, Xavier. 2001. "La Ciutat de Girona a L'època Moderna: De Capital Del Drap a Plaça Forta." *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 25–44.
- Tremoleda i Trilla, Joaquim, and Miquel Aguirre i Oliveras. 2000. *Història Del Pla de l'Estany*. Girona : Diputació de Girona. http://cataleg.udg.edu/record=b1306508~S10*cat.
- V.A. 2013. *Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles 1820-1854*. 2ª ed. Madrid: Cortes Generales.
- . 2014. "Les Garrotxes: Dossier Feines de Bosc." *Les Garrotxes* 13 (Primavera-Estiu). Cassà de la Selva: Editorial Gavarres: 110.
- Valls i Taberner, Fernando. 1964. "Usatges I Consuetuds de Girona, Els.-Antics Privilegis de Girona I Altres Fonts Documentals D Ela Compilació Consuetudinària Gironina de Tomàs Mieres, Els.- Privilegis de La Vegueria de Besalú, Els." *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* 17: 107–62.
- van Nederveen, Elise. 2008. "Couples Cooperating? Dutch Textile Workers, Family Labour and the 'industrious Revolution.'" *Continuity and Change* 23: 237–66.
- . 2010. "Market Wage or Discrimination? The Remuneration of Male and Female Wool Spinners in the Seventeenth-Century Dutch Republic." *Economic History*

Review 6: 165–86.

- Van Zanden, Jan Luiten. 2009. *The Long Road to the Industrial Revolution: The European Economy in a Global Perspective, 1000-1800*. Leiden: Brill.
- Vayreda, Marià. 2004. *La Punyalada*. Barcelona: Edicions Proa.
- Veblen, Thorstein. 1899. *The Theory of the Leisure Class*. 1a ed. New York: Macmillan.
- Veny, Joan, and Lídia Pons i Griera. 1998. *Atles Lingüístic Del Domini Català: Etnotextos Del Català Oriental*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Verdon, Nicola. 2002. "The Rural Labour Market in the Early Nineteenth Century: Women's and Children's Employment, Family Income, and the 1834 Poor Law Report." *Economic History Review* 55: 299–323.
- Vicente, Marta. 1990. "Les Dones En Els Gremis de l'Edat Moderna a Barcelona (Segles XVII i XVIII)." *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*. 10: 137–42.
- . 1993. "Darrera Les Estructures Gremials: Dones I Institucions Econòmiques a La Barcelona Del XVII ." *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* 13 (2): 329–34.
- . 2000. "Artisans and Work in a Barcelona Cotton Factory (1770-1816)." *International Review of Social History* 45: 1–23.
- Vilallonga, Anna Maria. 2010. *Teatre Català Inèdit Del Segle XVIII: Examen D'un Mestre Sabater. Series Minor*. Vol. 14. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres.
- Vilar, Pierre. 1973. *Catalunya Dins l'Espanya Moderna*. Barcelona.
- Villalón i Barragán, Sebastià. 2008. "Els Problemes de La Informació En Una Societat D'antic Règim. Els Notaris Catalans Davant La Creació Del Registre D'hipoteques." In *Dels Capbreus Al Registre de La Propietat. Drets, Títols I Usos Socials de La Informació a Catalunya (Segles XIV-XX)*, edited by Rosa Congost i Colomer, 1st ed., 241–74. Girona: Biblioteca d'Història Rural.
- Wacquant, Loïc. 2001. "Further Notes on Bourdieu's 'Marxism.'" *International Journal of Contemporary Sociology* 38 (1): 103–10.
- . 2013. "Symbolic Power and Group-Making: On Pierre Bourdieu's Reframing of Class." *Journal of Classical Sociology* 13 (2): 274–91.
- Weatherill. 1996. *Consumer Behaviour and Material Culture in Britain, 1660-1760*. Oxford: Psychology Press.
- Weber, Max. 1984. *L'Ètica Protestant I l'Esperit Del Capitalisme*. Barcelona: Edicions 62.
- Wiedmer, L., and D. Hiler. 1988. "Le Rat de Ville et Le Rat Des Champs. Une Approche Comparative Des Intérieurs Ruraux et Urbains à Genève Dans La Seconde Partie Du XVIIIe Siècle." In *Inventaires Après-Décès et Ventes de Meubles. Apports à Une Histoire de La Vie économique et Quotidienne (XIVe-XIXe Siècle. Actes Du Séminaire Tenu Dans Le Cadre Du 9ème Congrès International d'Histoire Economique de Berne*, edited by Michelline Baulant, 131–51. Louvain-la-Neuve: Louvain-la-Neuve.

Yun Casalilla, Bartolomé, and Jaume Torras, eds. 1999. *Consumo, Condiciones de Vida Y Comercialización : Cataluña, Castilla, Siglos XVII-XIX* . Valladolid: Junta de Castilla y León, Consejería de Educación y Cultura.